

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЯРМОЛЕНКО ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 346.9

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРЕДИТОРИ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО**

12.00.04 – господарське право; господарсько–процесуальне право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. С. Ярмоленко

Науковий консультант: Ніколенко Людмила Миколаївна, доктор юридичних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Ярмоленко О.С. Кредитори у справі про банкрутство. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько–процесуальне право. – Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, 2026.

Дисертаційна робота є самостійною завершеною науковою працею, у якій у межах національної доктрини господарського процесуального права розроблено концептуальні положення, спрямовані на розв’язання важливої теоретичної та практичної проблеми правового статусу кредиторів у справах про банкрутство.

У результаті дослідження ролі кредиторів у справі про банкрутство виявлено комплексні теоретичні та прикладні проблеми реалізації і захисту їхніх прав у межах процедур неплатоспроможності, а також отримано наукові результати, що забезпечують розв’язання важливої теоретичної та практичної проблеми вдосконалення правового регулювання участі кредиторів у процедурі банкрутства. Зазначені результати мають важливе значення та спрямовані на формування ефективної моделі правового балансу між інтересами боржника, кредиторів і публічного інтересу, що особливо актуально в умовах воєнного стану та євроінтеграційної трансформації правової системи України.

Сформульовано цілісну доктрину правового статусу кредитора у справі про банкрутство як динамічного та багатовимірного правового явища, що охоплює класифікацію, процесуальні права та обов’язки, способи впливу на перебіг процедур, відповідальність та механізми захисту порушених прав, з урахуванням потреб адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* та викликів, спричинених воєнним станом, які вимагають

посилення ролі кредиторів у забезпеченні економічної стабільності та правової визначеності.

Охарактеризовано концептуальний підхід до розуміння правового статусу кредиторів, який враховує не тільки їх індивідуальні права, але й колективні інтереси та співвідповідальність у межах провадження через визначення місця кредиторів у системі учасників процедури банкрутства через призму сучасних концепцій щодо ролі кредиторів у процедурі банкрутства та їх процесуальної активності. Запропоновано авторське визначення кредитора у справі про банкрутство та здійснено розмежування понять «правовий статус», «процесуальний статус» і «правове положення». Обґрунтовано, що процесуальний статус кредитора виникає з моменту подання ним заяви з грошовими вимогами до суду, що забезпечує легітимність його участі з початку процедури.

Визначено та обґрунтовано принципи провадження у справах про банкрутство, включаючи традиційні (пропорційності, рівності, пріоритету реструктуризації, добросовісності) та принципи нової генерації (другого шансу, превентивності, інтегрованої стабільності, цифрової прозорості, інституційної модульності та ІІІ-провадження). Запропоновано системну класифікацію ознак провадження та доведено доцільність визначення банкрутства як комплексного правового інституту з публічно-приватною природою.

Розроблено системну класифікацію кредиторів, яка враховує сучасні трансформації економічного та цифрового середовища. Запропоновано нові критерії класифікації (за формою реалізації вимог, ступенем впливу на боржника, процесуальною активністю), введено категорію «токенізованих кредиторів», чиї вимоги засвідчені цифровими активами та категорію «прострочених кредиторів з поновленими правами». Обґрунтовано необхідність імплементації гнучкої моделі класифікації кредиторів, гармонізованої з *acquis communautaire*.

Окрему увагу приділено удосконаленню порядку набуття кредитором статусу учасника провадження. Запропоновано уніфікацію форми заяви з грошовими вимогами, визначення критеріїв належних доказів та розширення функціональності електронних реєстрів. На основі аналізу правозастосовної практики запропоновано механізми протидії недобросовісним та фіктивним вимогам, включаючи презумпцію пов'язаності кредиторів та диференційований стандарт доказування.

Запропоновано модель державної підтримки працівників у справах про банкрутство, що передбачає створення державного фонду гарантування виплат працівникам у разі банкрутства роботодавця, впровадження електронної платформи для подання та адміністрування вимог працівників.

Запропоновано низку інноваційних рішень, спрямованих на розвиток інституту банкрутства в Україні: блокчейн-реєстр вимог кредиторів, смарт-контракти для верифікації доказів, модель динамічної превентивної реструктуризації, інститут спільного забезпечення, алгоритм захисту прав кредиторів у процедурах неплатоспроможності фізичних осіб, механізм первинної оцінки добросовісності кредитора, обов'язкова медіація для суб'єктів малого та середнього бізнесу, інституалізація мирової угоди як окремої гібридної процедури в межах КУзПБ, а також модель поствоєнної санації для відновлення економічної стійкості.

У межах дослідження удосконалено положення щодо взаємодії кредиторів з іншими учасниками провадження: арбітражним керуючим, боржником, судом, інвесторами, органами Державної податкової служби України, оцінювачами, експертами, правоохоронними органами, прокурором. Сформульовано підходи до підвищення прозорості та ефективності цієї взаємодії, зокрема через цифровізацію, стандартизацію звітності, обов'язкову участь прокурора у визначених категоріях справ та міжнародний обмін інформацією про активи.

Удосконалено положення щодо захисту прав забезпечених кредиторів у процедурі банкрутства через впровадження концепції їх активної участі з

наданням вирішального голосу щодо оцінки, реалізації та управління заставним майном, доповнену інститутом спільного забезпечення для врегулювання відносин між кредиторами, із фіксацією в реєстрі та погодженням умов реалізації, а також розробкою моделі «захисного інтересу», що гарантує грошову компенсацію або перехід до класу конкурсних кредиторів у разі втрати чи знецінення застави, законодавчим закріпленням права на альтернативну оцінку предмета застави з судовим контролем, реалізацією заставного майна через міжнародні аукціони для підвищення ціни та прозорості, а також концепцією гарантованого мінімального задоволення за рахунок конкурсної маси у разі недостатності реалізації застави.

Обґрунтовано доцільність створення моделі правового захисту кредиторів у справах про неплатоспроможність фізичних осіб у трансформаційних умовах, яка враховує потребу в диференціації регулювання банкрутства фізичних осіб (зокрема внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, осіб за кордоном, підсанкційних осіб), забезпеченні права вибору підсудності, спрощенні доказування в умовах воєнного стану, визначенні алгоритму захисту прав кредиторів, необхідності міжнародного обміну інформацією про активи боржника, права кредитора ініціювати провадження у справі про банкрутство фізичної особи-підприємця.

Аргументовано необхідність впровадження системи превентивного реагування на неплатоспроможність шляхом запровадження окремої досудової процедури реструктуризації для боржників, які мають тимчасові труднощі з ліквідністю; створення системи раннього фінансового моніторингу для виявлення кризових ситуацій на підприємствах до виникнення стійкої неплатоспроможності; запровадження механізмів автоматизованого збору та аналізу фінансових показників із використанням цифрових технологій.

Обґрунтовано запровадження інституту первинної оцінки добросовісності кредитора на стадії відкриття провадження, що передбачає обов'язкове подання декларації добросовісності разом із заявою для забезпечення прозорості намірів заявника, а також перевірку судом відповідності заяви критеріям добросовісності на основі сформованого індикативного переліку ознак недобросовісного подання, таких як пов'язаність кредитора з боржником, відсутність спроб досудового врегулювання чи подання заяви одразу після настання строку зобов'язання, з врахуванням запропонованого механізму відповідальності ініціюючого кредитора за недобросовісне подання заяви через компенсацію витрат боржника та накладення штрафних санкцій як превентивного заходу.

Результати дисертаційного дослідження становлять теоретичний і практичний інтерес, можуть бути використані у правотворчій та правозастосовній діяльності, в освітньому процесі, скласти підґрунтя для подальших наукових досліджень у сфері банкрутства. Сформульовані в результаті наукового дослідження положення наукової новизни та всі результати роботи отримані на підставі особистого аналізу законодавства, наукової літератури, правозастосовної судової практики, статистичних даних.

Ключові слова: кредитор, грошове зобов'язання, господарське судочинство, банкрутство, боржник, господарський суд, неплатоспроможність, конкурсне провадження, превентивні процедури, процедура банкрутства, ліквідація, реструктуризація, законодавство, транскордонне банкрутство, майно, санація, економічні відносини, судовий розгляд.

ABSTRACT

Iarmolenko O.S. Creditors in bankruptcy proceedings. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

The thesis for a Doctor degree of Juridical Science by the specialty 12.00.04 – 12.00.04 –commercial law; commercial procedural law (081 – Law). – Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, 2026.

The dissertation is an independent completed scientific work in which, within the national doctrine of commercial procedural law, conceptual provisions have been developed aimed at solving an important theoretical and practical problem of the legal status of creditors in bankruptcy proceedings.

The research identifies complex theoretical and applied challenges related to the realization and protection of creditors' rights within insolvency procedures and provides scientific results that contribute to improving the legal regulation of creditor participation in bankruptcy proceedings. These findings are of significant importance and are directed toward forming an effective model of legal balance between the interests of the debtor, creditors, and the public interest – a matter of particular relevance in the conditions of martial law and the EU-integration transformation of Ukraine's legal system.

A comprehensive doctrine of the legal status of the creditor in bankruptcy proceedings is formulated, conceptualizing it as a dynamic and multidimensional legal phenomenon that encompasses classification, procedural rights, mechanisms of influence on the course of proceedings, liability, and remedies for violated rights. The doctrine is built with consideration for the need to harmonize national legislation with the *acquis communautaire* and the challenges arising from wartime conditions, which require strengthening the role of creditors in ensuring economic stability and legal certainty.

A conceptual approach to understanding the legal status of creditors is presented, taking into account not only their individual rights but also collective interests and shared responsibilities within the proceedings. The place of creditors within the system of participants in bankruptcy proceedings is determined through

the prism of modern concepts of creditor participation and procedural activism. The dissertation proposes an original definition of the «creditor in bankruptcy proceedings» and delineates the concepts of «legal status», «procedural status», and «legal position». It is substantiated that the creditor's procedural status arises at the moment of filing a claim with monetary demands to the court, thereby ensuring the legitimacy of their participation from the beginning of the proceedings.

The principles governing bankruptcy proceedings have been identified and substantiated, including traditional principles (proportionality, equality, priority of restructuring, good faith) and next-generation principles (second chance, pre-emptiveness, integrated stability, digital transparency, institutional modularity, and AI- proceedings). A systemic classification of procedural features is proposed, and the necessity of conceptualizing bankruptcy as a complex legal institution of a public-private nature is justified.

A comprehensive classification of creditors is developed, which takes into account modern transformations of the economic and digital environment. New classification criteria are proposed (by the form of implementation of claims, the degree of impact on the debtor, procedural activity), the category of «tokenized creditors» is introduced, whose claims are certified by digital assets, and the category of «overdue creditors with renewed rights». The study substantiates the need to implement a flexible model of creditor classification harmonized with the *acquis communautaire*.

Special attention is given to improving the procedure for acquiring the status of a participant in the proceedings. The dissertation proposes standardizing the claim form, establishing criteria for admissible evidence, and expanding the functionality of electronic registers. Based on judicial practice, mechanisms to counteract bad-faith and fictitious claims are proposed, including the presumption of creditor affiliation and a differentiated standard of proof.

A model of state support for employees in bankruptcy cases is proposed, which provides for the creation of a state fund to guarantee payments to employees

in the event of the employer's bankruptcy, the introduction of an electronic platform for submitting and administering employee claims.

The dissertation offers a set of innovative solutions for the development of the Ukrainian bankruptcy system: a blockchain-based creditor claims register; smart contracts for verifying evidence; a model of dynamic preventive restructuring; the institution of shared security; the concept of guaranteed minimum satisfaction of secured creditors; an algorithm for protecting creditors in personal bankruptcy; a mechanism for primary assessment of creditor good faith; mandatory mediation for SMEs; institutionalization of settlement agreements as a hybrid procedure within the Bankruptcy Code; and a model of post-war reorganization to restore economic resilience.

The research improves approaches to the interaction of creditors with other participants in bankruptcy proceedings: insolvency practitioners, debtors, courts, investors, the State Tax Service of Ukraine, appraisers, experts, law enforcement bodies, and prosecutors. The dissertation formulates measures to enhance transparency and efficiency of such interaction, particularly through digitalization, standardization of reporting, mandatory participation of prosecutors in certain categories of cases, and international exchange of asset-related information.

Provisions on the protection of secured creditors are further developed through introducing the concept of their active participation with decisive voting rights on valuation, sale, and management of collateral, complemented by the institution of shared security, register-based recording, coordinated sale procedures, and the development of a «protective interest» mechanism ensuring monetary compensation or transition into the class of unsecured creditors in case of loss or devaluation of collateral. The dissertation also proposes statutory recognition of the right to an alternative valuation under judicial control, sale of collateral through international auctions, and a model of guaranteed minimum satisfaction from the insolvency estate where collateral proceeds are insufficient.

A model for protecting creditors' rights in the bankruptcy of individuals under transformational conditions is substantiated, considering the need for

differentiated regulation for internally displaced persons, military personnel, individuals abroad, and sanctioned persons; ensuring choice of jurisdiction; simplifying evidentiary requirements under wartime conditions; defining an algorithm for protecting creditor rights; enabling international exchange of asset information; and granting creditors standing to initiate bankruptcy proceedings against individual entrepreneurs.

The dissertation argues for the introduction of a preventive insolvency response system, including a separate pre-insolvency restructuring procedure for debtors with temporary liquidity difficulties, a system of early financial monitoring to detect crisis symptoms before sustained insolvency emerges, and mechanisms for automated financial data collection and analysis through digital technologies.

The introduction of an institution for preliminary assessment of creditor good faith at the stage of opening proceedings is substantiated, requiring submission of a good-faith declaration together with the claim to ensure transparency of the applicant's intentions. Courts are encouraged to verify compliance with good-faith criteria based on an indicative list of signs of bad-faith filing, such as affiliation with the debtor, absence of prior attempts at amicable resolution, or filing immediately after the maturity of the obligation. A mechanism of creditor liability for bad-faith filing is proposed, including compensation of debtor's costs and the imposition of penalties as a preventive measure.

The results of the dissertation are of theoretical and practical significance and can be used in legislative activity, law enforcement practice, education, and further scholarly research. All findings and elements of scientific novelty are based on the author's own analysis of legislation, academic literature, judicial practice, and statistical data.

Keywords: creditor, monetary obligation, economic litigation, bankruptcy, debtor, economic court, insolvency, insolvency proceedings, preventive procedures, bankruptcy procedure, liquidation, restructuring, legislation, cross-border insolvency, property, rehabilitation, economic relations, judicial proceedings.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Статті в наукових фахових виданнях України та виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних:

1. Ярмоленко О. С. Місце кредиторів у системі учасників провадження у справі про банкрутство. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 94-100. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2023.12>
2. Ярмоленко О. С. Актуальні питання набуття статусу кредитора у справі про банкрутство. *Приватне та публічне право*. 2023. № 3. С. 32-36. DOI: [10.32782/2663-5666.2023.3.6](https://doi.org/10.32782/2663-5666.2023.3.6)
3. Ярмоленко О. С. Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83. С. 419-424. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.62>
4. Ярмоленко О. С. Захист прав кредиторів боржника-фізичної особи. *Правова позиція*. 2024. № 3 (44). С. 64-68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2024-3.11>
5. Ярмоленко О. С. Поняття кредитора у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. Вип. 6. С. 371-375. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.60>
6. Iarmolenko O. Classification of creditors in bankruptcy case. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 4. С. 49-53. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.4.7>
7. Ярмоленко О. С. Захист прав кредиторів під час застосування до боржника процедури розпорядження майном. *Правові новели*. 2024. № 24. С. 49-54. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.07>
8. Ярмоленко О. С. Захист прав кредиторів під час застосування до боржника процедури санації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. Вип. 71. С. 73-76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.71.15>

9. Ярмоленко О. С. Правовий статус кредитора у справі про банкрутство: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. № 86 (2). С. 360-365. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.54>
10. Ярмоленко О. С. Особливості відповідальності кредиторів у процедурі банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 212-215. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/48>
11. Ярмоленко О. С. Особливості участі органів Державної податкової служби України як кредитора у справі про банкрутство. *Юридичний вісник*. 2024. № 6. С. 201-209. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2024.22>
12. Ярмоленко О. С. Реалізація прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4 (86). С. 39-44. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.5>
13. Ярмоленко О. С. Реалізація принципу соціальної справедливості при захисті прав кредиторів у процедурі банкрутства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 5. С. 49-54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-5-8>
14. Ярмоленко О. С. Пред'явлення кредиторських вимог у справі про банкрутство. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 4 (89). С. 49-52. DOI: [10.32782/2523-4269-2024-89-49-52](https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-89-49-52)
15. Ярмоленко О. С. правонаступництво кредитора у справі про банкрутство: порядок та особливості. *Право.ua*. 2025. № 1. С. 134-140. DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.20>
16. Ярмоленко О. С. Особливості відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора в зарубіжних країнах. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 304-309. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.48>
17. Ярмоленко О. С. Права кредиторів під час застосування до боржника ліквідаційної процедури. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія «Право». 2025. № 87. Ч. 2. С. 70-75. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.9>

18. Ярмоленко О. С. Повноваження комітету кредиторів у процедурі банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С.155-158. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/35>

19. Ярмоленко О. С. Особливості участі забезпечених кредиторів у справі про банкрутство. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. № 1 (9). С. 101-106. DOI: [10.32782/cuj-2025-1-13](https://doi.org/10.32782/cuj-2025-1-13)

20. Ярмоленко О. С. Проблеми захисту прав кредиторів у справах про банкрутство боржників, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях. *Економіка та право*. 2025. № 1. С. 44-50. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.01.044>

21. Ярмоленко О. С. Визнання недійсними правочинів боржника як механізм захисту прав та інтересів кредиторів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 1. С. 44-50. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.1.7>

22. Ярмоленко О. С. Особливості реалізації прав кредиторів при банкрутстві фізичної особи за законодавством деяких європейських країн. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 169-175. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.24>

23. Ярмоленко О. С. Принципи банкрутства в Україні: міжнародний досвід та національні особливості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 60-66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-10>

24. Ярмоленко О. С. Електронне судочинство у справах про банкрутство: виклики та перспективи. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2025. Том 36 (75). № 1. С. 30-35. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.1/05>

25. Iarmolenko O., Kryzhanovska O., Blazhivska N., Benitskiy A., Berendieieva A. Financial Hemorrhaging (Bankruptcy) of Entities Involved in the Production and Sale of Narcotic Drugs as a Direction of National Security: Foreign Experience and Legal Regulation of Asset Confiscation and Countering Money laundering. *Ashdin Publishing Journal of Drug and Alcohol Research*. 2025. Vol. 14. P. 1-6. DOI: 10.4303/JDAR/236445 (*Особистий внесок здобувача: обґрунтовано можливість застосування інструментів конфіскації активів і протидії відмиванню коштів у процедурах банкрутства як механізму фінансового нейтралізування незаконних доходів боржника та посилення захисту публічних і приватних інтересів*).

26. Panova L., Baranovska V., Iarmolenko O. Comparative Study of the Bankruptcy Procedure of State-Owned Enterprises and Their Settlements with Creditors in Ukraine and EU Countries: Economic and Legal Aspects. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11 (4). №. 4. P. 367-378. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-4-367-378> (*Особистий внесок здобувача: обґрунтовано доцільність запровадження спеціального правового режиму банкрутства державних підприємств з урахуванням публічного інтересу та стандартів права ЄС*).

27. Lyseyko Ya., Iarmolenko O. The Pobidynski noble family in Sanok land in the 16th century (according to the records of the Sanok castle and land courts). *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk[East European Historical Bulletin]*. 2025. №36. P. 34–45. DOI: 10.24919/2519-058X.36.339336 (*Особистий внесок здобувача: на підставі аналізу матеріалів сяноцьких городських і земських судів обґрунтовано роль шляхетської родини Побідинських як активних учасників майново-боргових відносин (кредиторів і позичальників) та взаємозв'язок між фрагментацією майна, економічним занепадом і трансформацією їхнього соціально-правового статусу в XVI столітті*).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ярмоленко О. С. Державна податкова служба як кредитор у справі про банкрутство: *Сучасні підходи до методології правничих досліджень* : збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 100- річчя з дня народження дійсного члена (академіка), академіка-засновника Національної академії правових наук України Федора Глібовича Бурчака (3 квітня 2024 року, Київ). Київ : Науково-дослідний інститут приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. С. 200-202.
2. Ярмоленко О. С. Особливості банкрутства в умовах воєнного стану: *Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 19 квітня 2024 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. С. 697-701.
3. Ярмоленко О. С. Презумпції у господарському процесі: *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2024, м. Кропивницький). Кропивницький, 2024. С. 286-287.
4. Ярмоленко О. С. Порядок та особливості формування реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство: *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матеріали Міжнародної наукової інтернет конференції (12-13 березня 2025 р. м. Ополе, Польща). Ополе, 2025. Вип. 70. С. 75-77.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕДИТОРІВ ЯК УЧАСНИКІВ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО	34
1.1. Поняття та ознаки провадження у справі про банкрутство	34
1.2. Місце кредиторів в системі учасників провадження у справі про банкрутство	76
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	119
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ СТАТУС КРЕДИТОРІВ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО	124
2.1. Поняття та ознаки кредиторів у справі про банкрутство	124
2.2. Класифікація кредиторів у справі про банкрутство	154
2.3. Порядок набуття статусу кредитора у справі про банкрутство	188
2.4. Права, обов'язки та відповідальність кредиторів у процедурі банкрутства	223
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	276
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ КРЕДИТОРІВ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО	281
3.1. Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора	281
3.2. Подання кредитором грошових вимог до боржника	337
3.3. Захист прав кредиторів під час застосування до боржника різних судових процедур у справі про банкрутство	387
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	438

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРЕДИТОРІВ	441
4.1. Захист прав забезпечених кредиторів	441
4.2. Захист прав кредиторів боржника-фізичної особи	476
4.3. Особливості участі органів Державної податкової служби як кредитора у справі про банкрутство	519
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4	552
 ВИСНОВКИ	558
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	563
ДОДАТКИ	627

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС	Верховний Суд
ГК України	Господарський кодекс України
ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
ЄС	Європейський Союз
ЄСІТС	Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
КАС України	Кодекс адміністративного судочинства України
КГС ВС	Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КК України	Кримінальний кодекс України
Конвенція	Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
КУзПБ	Кодекс України з процедур банкрутства
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Питання банкрутства є однією із ключових проблем сучасного економічного та правового простору, що набуває особливої актуальності в умовах глобальних економічних трансформацій, нестабільності ринків та викликів, пов'язаних із інтеграцією України до європейського економічного простору, а також з воєнним станом в Україні. Банкрутство як правовий та економічний інститут виконує функцію регулятора ринкових відносин, забезпечуючи механізми вирішення неплатоспроможності суб'єктів господарювання, відновлення їхньої фінансової спроможності або справедливого розподілу активів у разі ліквідації, а також неплатоспроможності фізичних осіб. Дослідження банкрутства має багатогранне значення, оскільки зачіпає не лише правові, економічні, а й соціальні аспекти, впливаючи на стабільність бізнес-середовища, довіру до правової системи та добробут суспільства. У цьому контексті особливу увагу привертає роль кредиторів у справах про банкрутство, адже саме вони є тими учасниками, чий інтереси значною мірою визначають ефективність і справедливість процедур.

Процедура банкрутства є складним міждисциплінарним феноменом, що вимагає аналізу через призму симбіозу національного та міжнародного законодавства. Роль кредиторів у цих процесах залишається недостатньо дослідженою в українській правовій доктрині, особливо в контексті сучасних реформ, спрямованих на гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, нормами *acquis communautaire* та універсальними принципами транснаціонального банкрутства. Кредитори виступають не лише як суб'єкти, що прагнуть захистити свої фінансові інтереси, а й як учасники, які формують стратегію банкрутства.

Судова практика у справах про банкрутство також засвідчує центральну роль кредиторів у формуванні результатів процедур неплатоспроможності та водночас виявляє низку системних проблем, пов'язаних із реалізацією їх прав. Воєнний стан суттєво посилив ці виклики,

зумовивши обмеження доступу до правосуддя та ускладнення реалізації процесуальних прав кредиторів. Вищезазначене зумовлює потребу в комплексному науковому дослідженні ролі кредиторів у справах про банкрутство, процесуальних механізмів захисту їх прав та узгодження національного регулювання з сучасними європейськими підходами. Поглиблене вивчення їх правового статусу, прав та обов'язків дозволяє розвинути теоретичні основи господарського права та процесу, уточнити концептуальні підходи до балансу інтересів у процедурах неплатоспроможності та сформувані нові наукові парадигми, які враховують сучасні економічні реалії.

Наукові дослідження у сфері банкрутства в цілому здійснювали такі вчені, як: Р. Г. Афанасьєв, О. А. Беяневич, В. Е. Беяневич, О. М. Бірюков, В. К. Богатир, І. О. Вечірко, А. Б. Гушилик, Б. В. Дерев'яно, В. В. Джунь, Ю. В. Кабенюк, Я. О. Левшина, С. В. Мінковський, Л. М. Ніколенко, О. П. Подцерковний, В. В. Радзивілюк, Ю. О. Серебрякова, Е. В. Сгара, А. В. Смітюх, О. О. Степанов, О. В. Титова, Ю. В. Чорна, Т. М. Чубар та інші. Правове становище кредиторів у процедурі банкрутства розглядалося в окремих наукових працях, зокрема в дослідженнях таких авторів, як: А. А. Бутирський, І. А. Бутирська, Л. І. Грабован, Б. М. Поляков, Р. Б. Поляков, П. Д. Пригуза, Т. В. Степанова та ін. Проте дослідження здебільшого не враховують сучасних викликів, зумовлених воєнним станом, запровадженням в Україні, зростанням ризиків для кредиторів через економічну нестабільність, ускладненням доступу до судового захисту та невідповідністю окремих правових норм новим реаліям. Крім того, наявні наукові розробки не забезпечують системного порівняння українських законодавчих положень із міжнародними стандартами та принципами, що є критично важливим для адаптації процедур банкрутства до умов воєнного часу та післявоєнного відновлення. Таким чином, існує об'єктивна потреба в комплексному науковому аналізі ролі кредиторів у справах про банкрутство, дослідженні їх ефективності як суб'єктів, що впливають на перебіг процедур,

а також як ключових учасників у забезпеченні розподілу активів і сприянні економічній стабільності України в умовах воєнних викликів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано з урахуванням Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021), Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки (Указ Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487/2021), Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента від 11 серпня 2021 р. № 347/2021), Національної економічної стратегії на період до 2030 року (постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки (наказом МВС України від 21 травня 2024 р. № 326), а також згідно з тематикою науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2025–2028 роки «Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану» (№0124U005072).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол зсідання від 26.09.2023 № 2).

Мета і завдання дослідження. *Метою роботи є обґрунтування нових концептуальних підходів до визначення правового статусу та ролі кредиторів у справі про банкрутство, розроблення теоретичних положень щодо їхньої участі як ключового суб'єкта процедур банкрутства в умовах воєнного стану та економічної нестабільності, а також створення на цій основі пропозицій щодо модернізації законодавства про банкрутство з урахуванням євроінтеграційних пріоритетів України для формування ефективної судової практики та інвестиційно привабливого бізнес-середовища.*

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- з’ясувати правову природу провадження у справі про банкрутство та охарактеризувати основні ознаки з урахуванням сучасних підходів господарського процесуального права;
- визначити місце кредиторів у системі учасників провадження у справі про банкрутство, розкрити їх функціональне значення та взаємозв’язок з іншими учасниками процесу;
- розкрити зміст поняття кредитора у справі про банкрутство, уточнити ознаки цієї правової категорії та здійснити їх системне осмислення;
- сформулювати класифікацію кредиторів у справі про банкрутство за різними критеріями, визначити правові наслідки належності до тієї чи іншої групи кредиторів;
- проаналізувати порядок набуття та сутність статусу кредитора у справі про банкрутство, виявити проблеми, що виникають та запропонувати шляхи їх вирішення;
- визначити та охарактеризувати права, обов’язки та відповідальність кредиторів у процедурі банкрутства;
- виявити особливості відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора;
- дослідити особливості реалізації прав кредиторів під час подання грошових вимог до боржника;
- визначити ефективність механізмів захисту прав кредиторів на різних етапах процедури банкрутства;
- охарактеризувати особливості захисту прав забезпечених кредиторів у справі про банкрутство;
- дослідити особливості участі кредиторів у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, включаючи механізми набуття та реалізації їхніх прав;
- визначити особливості участі органів Державної податкової служби України як кредитора у справі про банкрутство;

– розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про банкрутство у сфері правового становища кредиторів з урахуванням практичних викликів та європейських правових стандартів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації та захисту прав кредиторів у справах про банкрутство в межах господарського судочинства.

Предметом дослідження є кредитори у справі про банкрутство.

Методи дослідження. Методологічною основою проведеного дослідження є *філософські методи пізнання* (діалектичний, герменевтичний), *загальнонаукові методи* (аналіз і синтез, системно-структурний, формально-логічний, аксіоматичний), *спеціальні міждисциплінарні методи* (синергетичний, статистичний) і *спеціальні юридичні методи*, зокрема юридико-догматичний, логіко-юридичний, конфліктологічний, історико-правовий та порівняльно-правовий, основою якого став компаративний (компаративістський) підхід.

Діалектичний метод було застосовано для розкриття змінної та динамічної природи інституту кредиторів у процедурі банкрутства, а також для обґрунтування їх функціональної ролі на різних етапах процедур неплатоспроможності (підрозділи 1.1, 2.1, 3.3, 4.2). *Герменевтичний метод* використовувався при тлумаченні законодавчих норм, які регулюють подання грошових вимог, участь кредиторів у зборах, реалізацію прав у різних процедурах та межі судового захисту (підрозділи 2.4, 3.2, 4.3). *Метод аналізу та синтезу* застосовано з метою виокремлення складних правових явищ, таких як правовий статус кредитора, процедура подання вимог, стадії банкрутства, на окремі елементи, а також подальшого узагальнення та логічного об'єднання отриманих результатів для формування цілісних правових конструкцій. Цей метод дозволив послідовно структурувати класифікацію кредиторів, виявити ознаки кожної групи, обґрунтувати взаємозв'язки між процесуальними правами та процедурними наслідками їх

реалізації (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 4.2). *Системно-структурний метод* дозволив упорядкувати класифікацію кредиторів, встановити їх взаємозв'язки з іншими учасниками справи про банкрутство, виявити місце кожної категорії кредитора у загальній моделі провадження (підрозділи 1.2, 2.2, 3.1). *Формально-логічний метод* забезпечив чітке розмежування понять (наприклад, конкурсного, поточного, забезпеченого кредитора), з'ясування юридичної природи правових конструкцій і підстав для їх диференціації (підрозділи 2.1, 2.4, 4.1). *Аксиоматичний метод* використовувався при формулюванні базових наукових положень щодо природи прав кредиторів у процедурах банкрутства та їх ролі у системі господарського процесуального права (підрозділи 1.1, 1.2, 4.1). *Синергетичний метод* дав змогу дослідити інститут кредиторів як складну систему, що перебуває в постійній взаємодії з боржником, судом, арбітражним керуючим і державними органами, з урахуванням особливостей правової самоорганізації та динаміки рішень у процедурі банкрутства (підрозділи 2.3, 3.3, 4.2, 4.3). *Статистичний метод* застосовувався для аналізу динаміки відкриття справ про банкрутство за ініціативою кредиторів, структури вимог, черговості їх задоволення та кількості справ за участю публічних кредиторів (підрозділи 3.1, 3.2, 4.3). *Юридико-догматичний метод* став основним для аналізу положень Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ), судової практики та узагальнення висновків щодо законодавчих прогалин (усі підрозділи). Логіко-юридичний метод забезпечив розробку пропозицій із вдосконалення правового регулювання статусу кредиторів та процедур реалізації їхніх прав (підрозділи 2.4, 4.1). *Конфліктологічний метод* використано для дослідження правових конфліктів між кредиторами різних черг, а також між кредиторами та боржником (підрозділи 3.2, 3.3, 4.2). *Історико-правовий метод* дозволив простежити еволюцію інституту кредиторів у національному законодавстві та порівняти її з практиками зарубіжних країн (підрозділи 1.1, 3.1). *Порівняльно-правовий (компаративістський) метод* застосовано при дослідженні зарубіжного досвіду участі кредиторів у процедурах

банкрутства, зокрема законодавства Великої Британії, США, Німеччини, Франції, Італії, Польщі та інших держав, аналізу відповідних положень Директиви ЄС 2019/1023, принципів UNCITRAL та практики ЄСПЛ (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 3.3, 4.1, 4.2, 4.3). Застосування наведених методів пізнання здійснювалося у взаємозв'язку, з урахуванням поставлених завдань дослідження, характеру аналізованого матеріалу та структури дисертаційної роботи.

Теоретичну основу дослідження, крім робіт вже зазначених авторів, склали наукові праці таких українських вчених-правників, як: А. Г. Бобкова, О. М. Вінник, Т. С. Гудіма, Р. А. Джабраїлов, Д. В. Задохайло, А. М. Захарченко, І. Ф. Коваль, В. А. Малига, В. К. Мамутов, В. М. Пашков, Я. В. Петруненко, В. В. Резнікова, В. А. Устименко, О. В. Шаповалова, В. С. Щербина та ін.

Емпіричну основу дослідження складають нормативно-правові акти України та інших країн, правові акти Європейського Союзу, статистичні дані, матеріали судової практики, в тому числі Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що в національній доктрині господарського процесуального права розроблено концептуальні положення, спрямовані на розв'язання важливої теоретичної та практичної проблеми участі кредиторів у справі про банкрутство. Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в теоретичних положеннях, основними з яких є такі:

вперше:

- сформульовано цілісну доктрину правового статусу кредитора у справі про банкрутство як динамічного та багатовимірного правового явища, що охоплює класифікацію, процесуальні права та обов'язки, способи впливу на хід процедур, відповідальність та механізми захисту порушених прав, з урахуванням потреб адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* та викликів, спричинених воєнним станом в Україні;

– обґрунтовано концептуальний підхід до розуміння кредитора як учасника спеціального правового режиму неплатоспроможності, який на підставі підтверджених або таких, що підлягають підтвердженню, грошових вимог набуває комплексного матеріально-процесуального статусу та здатен впливати на перебіг і результати процедури шляхом реалізації індивідуальних і колективних прав, що виходить за межі традиційного сприйняття кредитора як формального носія вимоги;

– запропоновано модель державної підтримки працівників у справах про банкрутство, що передбачає: створення державного фонду гарантування виплат працівникам у разі банкрутства роботодавця; впровадження електронної платформи для подання та адміністрування вимог працівників;

– введено категорію «токенізованих кредиторів», чий вимоги засвідчені цифровими активами та запропоновано механізми їх інтеграції в процедуру банкрутства з врахуванням міжнародного досвіду;

– сформульовано концепцію динамічної моделі превентивної реструктуризації на основі модулів захисту прав кредиторів, яка передбачає поетапну трансформацію обсягу прав кредиторів залежно від зміни ризикових показників та дотримання боржником умов плану реструктуризації;

– запропоновано впровадження блокчейн-реєстру вимог кредиторів, інтегрованого з ЄСІТС, у поєднанні з моделлю використання смарт-договорів для автоматичного формування та перевірки грошових вимог у процедурі банкрутства з метою забезпечення незмінності даних, автоматичної верифікації вимог, зниження ризиків дублювання чи маніпуляцій, а також фіксації юридично значущих подій з високим ступенем достовірності;

– аргументовано запровадження поствоєнної санації як спеціального правового режиму у процедурі банкрутства, спрямованого на захист прав кредиторів шляхом тимчасового пом'якшення вимог щодо підтвердження економічної життєздатності боржника (з урахуванням прогнозованих грошових потоків, можливості відновлення активів і допустимості

збитковості, зумовленої воєнними факторами) та інтеграції міжнародних фінансових механізмів (гарантійних, страхових) як додаткових гарантій задоволення їхніх вимог у післявоєнний період;

удосконалено:

- визначення ознак і принципів провадження у справах про банкрутство з урахуванням сучасних умов, зокрема воєнного стану, цифровізації, глобальних ризиків та євроінтеграційних процесів, а також впровадження принципів нової генерації (другого шансу, превентивності, пріоритету реструктуризації, захисту прав працівників);

- положення щодо правового регулювання взаємодії кредиторів з іншими учасниками провадження через уточнення процедурних механізмів, підвищення прозорості діяльності арбітражного керуючого та інших суб'єктів, а також розширення ролі прокурора у визначених категоріях справ та суб'єктів (зокрема, державних підприємств, суб'єктів з публічними інтересами або підозрою в недобросовісності);

- положення щодо теоретико-правових засад визначення статусу кредитора шляхом розмежування понять «правовий статус», «правове положення» та «процесуальний статус» і уточнення змісту прав і обов'язків кредиторів як сукупності юридично закріплених можливостей їх реалізації у межах судових процедур, здійснення контролю за діями арбітражного керуючого та дотримання процесуальних норм;

- порядок набуття статусу кредитора та відкриття провадження за його ініціативою шляхом уніфікації процесуальних вимог, запровадження елементів медіації для суб'єктів малого та середнього бізнесу та цифрової верифікації заяв;

- створення функціональної моделі процедури розпорядження майном, яка включає функції верифікації (правової достовірності вимог), партисипативності (активної участі кредиторів) та балансу (процесуальної рівноваги між різними групами кредиторів);

– положення щодо оцінки грошових вимог кредиторів через запровадження диференційованого стандарту доказування залежно від типу кредитора, природи вимог і стадії провадження, що включає обґрунтування презумпції пов'язаності кредиторів, формування підходів до доказування вимог у цифрових активах із використанням механізмів блокчейн-верифікації, застосування аналізу вимог як стандартизованої методики оцінки доказів, визначення класифікації неналежних вимог та обґрунтування механізму трансформації немайнових вимог у грошову форму з урахуванням міжнародної практики;

– положення щодо захисту прав забезпечених кредиторів у процедурі банкрутства через впровадження концепції їх активної участі з наданням вирішального голосу щодо оцінки, реалізації та управління заставним майном, доповнення інституту спільного забезпечення для врегулювання відносин між кредиторами з фіксацією в реєстрі та погодженням умов реалізації, розробку моделі «захисного інтересу», що передбачає грошову компенсацію або перехід до класу конкурсних кредиторів у разі втрати чи знецінення застави, закріплення права на альтернативну оцінку предмета застави з судовим контролем, реалізацію заставного майна через міжнародні аукціони, а також формування механізму гарантованого мінімального задоволення вимог за рахунок конкурсної маси у разі недостатності реалізації застави;

– положення щодо захисту прав кредиторів у процедурах неплатоспроможності фізичних осіб шляхом розробки комплексної моделі, що поєднує алгоритм їх реалізації, який включає оцінку фінансового стану боржника, активну процесуальну участь кредиторів, контроль за діями арбітражного керуючого та протидію недобросовісній поведінці боржника, а також враховує диференціацію правового регулювання щодо окремих категорій боржників (зокрема, внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, осіб за кордоном, підсанкційних осіб), забезпечення права вибору підсудності, спрощення доказування в умовах воєнного стану,

необхідність міжнародного обміну інформацією про активи боржника та право кредитора ініціювати провадження у справі про банкрутство фізичної особи-підприємця;

– положення щодо органів Державної податкової служби України як кредиторів у процедурі банкрутства через визначення їх «гібридного» правового статусу, що поєднує публічно- та приватно-правові елементи з метою забезпечення балансу інтересів держави, боржника й інших кредиторів, встановлення обов’язкових дій при відкритті провадження та погодженні реструктуризації боргів фізичної особи, звільнення від сплати судового збору при поданні вимог, уточнення терміну «стягнення податкового боргу» у ст. 14 Податкового кодексу України для його розмежування з «погашенням» та запобігання зловживанням, а також гармонізацію норм Кодексу України з процедур банкрутства і Податкового кодексу України через автоматичне погодження графіків реструктуризації та розробку спільних методичних рекомендацій;

дістали подальшого розвитку:

– положення щодо публічно-приватного характеру провадження у справах про банкрутство та розуміння відповідних правовідносин як комплексних, що поєднують матеріальні й процесуальні, публічно- та приватно-правові елементи в межах спеціального правового режиму, а також визначення мети провадження як інтегрувальної, спрямованої на задоволення вимог кредиторів, відновлення платоспроможності, справедливий розподіл активів і забезпечення макроекономічної стабільності, узгодженої з Директивою (ЄС) 2019/1023 через механізми, які гарантують законність, правову визначеність та недискримінаційність процедур;

– положення щодо системної класифікації ознак провадження у справах про банкрутство, доповненої характеристиками, що відображають сучасні трансформації, зокрема інституційною модульністю, превентивно-стабілізаційним потенціалом, багатоформатною процесуальністю, суспільною обумовленістю, обмеженою відновлювальною спроможністю,

цифровізацією процедур, правовою анатомічністю та використанням штучного інтелекту (ШІ-провадження);

- положення щодо підходів до превентивного реагування на неплатоспроможність через розвиток досудових механізмів реструктуризації для боржників із тимчасовими труднощами ліквідності, запровадження систем раннього виявлення фінансових ризиків та використання цифрових інструментів аналізу;

- класифікація кредиторів з урахуванням сучасних економічних і цифрових змін шляхом запровадження нових критеріїв (за формою реалізації вимог, ступенем впливу на боржника та процесуальною активністю), з виокремленням категорії «прострочених кредиторів з поновленими правами», що охоплює осіб, яким судом поновлено строк на заявлення вимог, забезпечує врахування інтересів добросовісних кредиторів в умовах об'єктивної неможливості своєчасного звернення до суду та зміцнює процесуальну справедливість провадження;

- визначення відповідальності кредиторів у процедурі банкрутства як сукупності негативних правових наслідків (матеріальних, процесуальних, репутаційних) за недобросовісну чи деструктивну поведінку, що порушує баланс інтересів і принцип справедливості, а також обґрунтування створення інституту процесуальної відповідальності з визначеними підставами, видами санкцій і процедурою їх застосування, що передбачає подання заяви, розгляд за участю сторін і прийняття обґрунтованої ухвали з можливістю оскарження;

- положення щодо аргументації запровадження інституту первинної оцінки добросовісності кредитора на стадії відкриття провадження, що передбачає обов'язкове подання декларації добросовісності разом із заявою, перевірку судом відповідності заяви критеріям добросовісності на основі індикативного переліку ознак недобросовісного подання (зокрема пов'язаності кредитора з боржником, відсутності спроб досудового врегулювання, подання заяви одразу після настання строку зобов'язання), а

також застосування механізму відповідальності ініціюючого кредитора за недобросовісне подання заяви шляхом компенсації витрат боржника та накладення штрафних санкцій;

- критерії визнання недійсними правочинів боржника з метою уніфікації підходів до виявлення фраздаторних дій та посилення захисту прав кредиторів на стадії розпорядження майном через систематизацію ознак, зокрема часової близькості правочину до банкрутства, економічної невідповідності, пов'язаності сторін, відсутності ділової мети, шкоди інтересам кредиторів і врахування операцій із цифровими активами;

- положення щодо інституалізації мирової угоди як окремої гібридної процедури в межах Кодексу України з процедур банкрутства, що поєднує елементи реструктуризації, санації та позасудового врегулювання, із запровадженням чіткого механізму голосування, судового контролю та забезпечення виконавчої сили угоди;

- розробка класифікації форм захисту прав кредиторів у ліквідаційній процедурі, що охоплює процесуальні, майнові, організаційно-контрольні та інформаційно-аналітичні інструменти на основі принципу пріоритету активного кредитора, із доповненням механізмом публічності, що передбачає обов'язкове оприлюднення звітності ліквідатора, інформації про торги та активи в електронному реєстрі з відкритим доступом кредиторів з метою підвищення прозорості та довіри.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації сформульовано комплексні теоретичні положення та практичні пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства України у сфері банкрутства (неплатоспроможності), зокрема щодо правового статусу кредиторів, реалізації їх процесуальних прав та обов'язків, механізмів захисту прав кредиторів, відповідальності учасників провадження у справі про банкрутство, а також адаптації національного законодавства до *acquis* Європейського Союзу. Запропоновані положення можуть бути використані

як нормативно-правове та методологічне підґрунтя для подальшого розвитку законодавства про банкрутство та правозастосовної практики

Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в:

- *науково-дослідній діяльності* – під час проведення подальших досліджень у сфері господарського права, господарського процесуального права та права неплатоспроможності, зокрема щодо правового статусу кредиторів у справі про банкрутство, механізмів захисту їх прав та адаптації законодавства України до права Європейського Союзу;

- *освітньому процесі* – під час викладання освітніх компонентів «Господарське право», «Господарський процес», «Правове регулювання банкрутства», спеціальних курсів, присвячених правовому регулюванню процедур неплатоспроможності, а також при підготовці лекційних матеріалів, навчально-методичних рекомендацій та інших навчально-методичних матеріалів в Академії праці, соціальних відносин і туризму (довідка № 01/02-45 від 10.03.2026);

- *законотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо вдосконалення законодавства України про банкрутство та адаптації національного законодавства до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС), що підтверджено Підкомітетом з питань адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції Комітету Верховної Ради України з питань правової політики (акт впровадження від 10.02.2026 № 260210/1);

- *практичній діяльності* – у діяльності арбітражного керуючого (довідка від 17.11.2025 № 02/04-16) та Головного управління Державної податкової служби у Донецькій області (довідка від 30.12.2025 № б/н) під час здійснення процедур банкрутства, реалізації прав кредиторів та застосування положень законодавства про неплатоспроможність.

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати отримані самостійно. Особистий внесок у публікації, виконані у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження обговорювались на конференціях, зокрема на: Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди 100-річчя з дня народження дійсного члена (академіка), академіка-засновника Національної академії правових наук України Федора Глібовича Бурчака (м. Київ, 2024), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни» (м. Кропивницький, 2024), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану» (м. Кропивницький, 2024), Міжнародній науково-інтернет конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Ополе, Польща, 2025).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 31 науковій праці, серед яких 23 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 3 статті у виданнях, проіндексованих у наукометричних базах Web of Science Core Collection та Scopus, 4 тези доповідей, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що включають 12 підрозділів, висновків, список використаних джерел (558 найменувань на 66 сторінках) та п'яти додатків на 10 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 648 сторінки, з них основний текст дисертації 554 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕДИТОРІВ ЯК УЧАСНИКІВ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

1.1. Поняття та ознаки провадження у справі про банкрутство

Провадження у справі про банкрутство є однією з ключових правових форм реагування держави на неплатоспроможність суб'єкта господарювання або фізичної особи. У ринковій економіці банкрутство виконує не тільки ліквідаційну чи реструктуризаційну роль, а й забезпечує стабільність фінансово-економічних відносин, підтримання ділової довіри та правову визначеність у договірних зобов'язаннях [1].

Розуміння сутності провадження у справі про банкрутство вимагає не лише формального тлумачення законодавчих норм, а й врахування теоретико-правових підходів, судової практики, а також цілей і функцій, які виконує провадження у національній та міжнародній правовій системі.

Провадження у справі про банкрутство є складним, багатоаспектним правовим явищем, що водночас поєднує ознаки судової процедури, інструменту врегулювання боргових зобов'язань і механізму реалізації публічних інтересів у сфері економічного обігу [2, с. 63-73]. Воно виконує як регулятивну, так і охоронну функції в економіці, забезпечуючи врегулювання неплатоспроможності шляхом законодавчо визначених процедур. Юридична природа банкрутства виходить за межі традиційного розуміння господарського процесу, набуваючи ознак *sui generis* [3] – особливого виду судового провадження з елементами управління, нагляду та економічного регулювання. Правове призначення провадження у справі про банкрутство полягає у відновленні платоспроможності боржника або ліквідації його активів з метою задоволення вимог кредиторів при дотриманні принципів справедливості, пропорційності та ефективності.

Правове регулювання здійснюється Кодексом України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) та Господарським процесуальним кодексом

України (далі – ГПК України), з урахуванням особливостей, встановлених спеціальним законодавством.

Відповідно до ст. 1 КУЗПБ банкрутство – визнана господарським судом нездатність боржника, крім страховика або кредитної спілки, відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури або процедури погашення боргів боржника, а також віднесення страховика або кредитної спілки відповідно до рішення Національного банку України до категорії неплатоспроможних відповідно до Закону України «Про страхування» або Закону України «Про кредитні спілки» [4]. Вказане визначення акцентує увагу на фінансовій неспроможності боржника виконати свої зобов'язання перед кредиторами.

У науковій літературі провадження у справі про банкрутство розглядається з різних аспектів, що відображає його багатогранність та складність. Деякі вчені розглядають як особливу форму судового процесу, що поєднує матеріально-правові та процесуальні елементи. Зокрема, І.О. Вечірко зазначає, що провадження у справах про банкрутство є самостійною формою процесуальної діяльності господарського суду, яка має свої особливості та специфіку [5, с. 15-25]. Д.С. Кіщак підкреслює, що провадження у справі про банкрутство є комплексним процесом, який включає в себе як матеріально-правові, так і процесуальні аспекти, спрямовані на ефективне вирішення питань неплатоспроможності [6, с. 116-121].

Л.В. Хомко та А.В. Яновицька, підкреслюють, що провадження у справах про банкрутство регулюється спеціальними процесуальними та матеріально-правовими нормами, які забезпечують досягнення інтересів кредиторів через застосування господарськими судами спеціальних процедур [7, с. 38-49].

Провадження у справах про банкрутство, як зазначає О.А. Беяневич, є самостійним видом судового провадження і характеризується особливим процесуальним порядком розгляду справ, специфічністю цілей і завдань, особливим суб'єктним складом, тривалістю судового провадження, що істотно відрізняють це провадження від позовного [8, с. 5-9].

На думку І.В. Булижина, провадження у справах про банкрутство є самостійною формою процесуальної діяльності господарського суду, яка має свої особливості та специфіку [9, с. 47-51].

Р.Б. Поляков, досліджуючи інститут банкрутства в Україні та Німеччині, зазначає, що провадження у справах про банкрутство регулюється спеціальними процесуальними та матеріально-правовими нормами, які забезпечують досягнення інтересів кредиторів через застосування господарськими судами спеціальних процедур [10, с. 62-81].

К.А. Возняковська зазначає, що провадження у справі про банкрутство є особливим видом судового провадження, яке має на меті не лише ліквідацію боржника, але й можливість його фінансового оздоровлення [11, с. 309-311].

У підручнику «Господарське процесуальне право» вчені розглядають провадження у справах про банкрутство як систему взаємопов'язаних процесуальних дій, що здійснюються господарським судом та учасниками провадження за імперативно визначеними правилами щодо неспроможного боржника, із застосуванням відповідних судових процедур і після послідовного виконання яких досягається врегулювання проблеми його заборгованості та здійснюється захист вимог кредиторів [12, с. 242].

Розуміння сутності провадження у справах про банкрутство у правових системах різних країн світу, зокрема в європейській та американській правових доктринах, має як спільні риси, так і принципові відмінності, що обумовлено не лише правовими традиціями (континентальна vs. англосаксонська системи), але й філософією банкрутства як правового явища. У центрі уваги – баланс між інтересами кредиторів, боржника,

суспільства та держави. Європейські вчені, з огляду на загальну гуманістичну спрямованість континентальної правової системи, трактують провадження у справах про банкрутство як інструмент не лише ліквідації боржника, а й його можливого фінансового оздоровлення. В основі знаходяться принципи пропорційності, субсидіарності, захисту прав усіх сторін провадження. R. Bork та K.vanZwieten визначають провадження у справах про банкрутство як збалансований механізм розподілу ризиків між боржником та кредиторами шляхом колективного правозастосування [13, с. 78]. Вони наголошують на важливості колективного та справедливого задоволення вимог кредиторів, як основних принципів функціонування такого провадження. G. McCormack аналізує різноманітність підходів до провадження у справах про банкрутство в країнах ЄС та підкреслює необхідність гармонізації законодавства для забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку та захисту прав кредиторів [14, с. 124-136].

Вказані підходи свідчать про еволюцію розуміння провадження у справах про банкрутство в правовому дискурсі від інструменту ліквідації до механізму збереження економічної цінності та забезпечення балансу інтересів усіх учасників процесу.

У США інститут банкрутства розвивався під впливом англо-американської правової традиції, в якій переважає функціональний, економіко-орієнтований підхід. Провадження у справах про банкрутство трактується переважно як механізм реструктуризації боргу, з метою надання боржнику «другого шансу». Американський вчений D.A. Skeel підкреслює, що процедура банкрутства – це інструмент реструктуризації соціального контракту між боржником і суспільством у випадку економічної неспроможності [15, с. 45]. У результаті цього провадження у справах про банкрутство дедалі більше орієнтується на реалізацію соціальної функції. J. Dalhuisen, відомий фахівець з міжнародного комерційного права, підкреслює, що провадження у справах про банкрутство повинно забезпечувати

передбачуваність та ефективність у транскордонних справах, сприяючи гармонізації правових систем та захисту прав усіх зацікавлених сторін [16, с. 34]. Т.Н. Jackson розглядає банкрутство як інституцію колективного врегулювання, яка забезпечує не лише ліквідацію, а й потенційне відновлення діяльності боржника [17, с. 87].

У науковій думці європейських та американських дослідників провадження у справах про банкрутство розуміється не лише як юридичний процес, спрямований на ліквідацію боржника або стягнення заборгованості, а як соціально-економічний інструмент, що повинен забезпечити справедливий, ефективний і передбачуваний спосіб вирішення конфлікту неплатоспроможності. Для України врахування обох моделей має вирішальне значення у процесі модернізації законодавства з урахуванням *acquis communautaire* та міжнародних стандартів. Л.М. Ніколенко підкреслює, що адаптація українського законодавства про банкрутство до стандартів ЄС не лише відповідає зобов'язанням України в рамках Угоди про асоціацію, але й відкриває перспективи для підвищення конкурентоспроможності національної економіки, залучення іноземних інвестицій та забезпечення верховенства права у сфері економічних відносин [18, с. 19-24].

Право ЄС та окремих країн-учасниць розглядає провадження у справах про неплатоспроможність не лише як правовий механізм фінансової ліквідації, а й як інструмент збереження платоспроможних підприємств і мінімізації негативного впливу на економіку. Так, згідно Регламенту (ЄС) № 2015/848 про процедури неплатоспроможності, провадження має охоплювати ситуації, коли боржник не може сплатити свої борги, а також процедури, що мають на меті врятування, реструктуризацію або ліквідацію його активів. У документі прямо визначено, що провадження має публічний характер і включає в себе елементи міжнародного співробітництва [19].

У міжнародному праві, зокрема у Рекомендаціях UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law), провадження у справах про банкрутство розглядається як офіційно встановлена процедура, що дозволяє

боржнику реструктуризувати заборгованість або забезпечити її пропорційне погашення, під контролем незалежного органу [20, с. 10-12].

У судовій практиці провадження у справі про банкрутство розглядається як особливий вид господарського судочинства, що має на меті забезпечення ефективного та справедливого вирішення питань, пов'язаних із неплатоспроможністю боржника, що включає в себе не лише ліквідацію боржника, але й можливість його фінансового оздоровлення, укладення мирових угод та інші процедури, передбачені законодавством [21, с. 4217-4222].

Верховний Суд у постанові від 16 серпня 2022 року у справі № 910/5335/21 підкреслив, що процедура банкрутства переслідує як публічний, так і приватний інтерес. Захист публічного інтересу полягає у недопущенні фіктивного банкрутства та доведення боржника до банкрутства, тоді як приватний інтерес полягає у максимальному задоволенні вимог кредиторів та відновленні платоспроможності боржника [22].

Слід підтримати позицію про подвійний публічно-приватний характер даного виду провадження. З одного боку, банкрутство зачіпає приватні інтереси боржника та його кредиторів, з іншого – впливає на публічні інтереси, оскільки має значення для стабільності ринку, фіскальної дисципліни та економічного обороту в цілому. Такий підхід корелюється з позицією Європейської комісії, викладеною в Директиві (ЄС) 2019/1023, яка підкреслює важливість запровадження ефективних процедур превентивної реструктуризації, що мають і приватно-, і публічно-правову природу [23].

Аналізуючи вказані підходи, можна дійти висновку, що провадження у справі про банкрутство має міждисциплінарну природу. Воно поєднує в собі елементи не тільки господарського, цивільного права та процесу, а також вплив публічно-правового механізму. З одного боку, це процес, спрямований на ефективне вирішення проблеми неплатоспроможності через ліквідацію або реструктуризацію, а з іншого боку, правовий інструмент, що має на меті

захист суспільного інтересу шляхом підтримки економічної стабільності та попередження фінансових криз.

В процесі банкрутства виникають різноманітні види правовідносин. Наприклад, В.В. Радзивілюк відмічає, що в системі відносин банкрутства (неспроможності) наявні різні групи суспільних відносин, до яких можна віднести: майнові, організаційні, матеріально-організаційні, процедурні, відносини, які мають характер цивільно-правових зобов'язальних відносин, відносини, що входять до сфери трудового права, тощо [24, с. 154-157].

Справедливо звертав увагу на особливості правовідносин у процесі банкрутства Р.Б. Поляков, який підкреслював, що відносини, що виникають з моменту прийняття судом до провадження заяви про відкриття справи про банкрутство мають приватно-правовий характер, оскільки стосуються лише ініціюючого кредитора та боржника. У процесі підготовчого засідання відносини носять частково публічний характер. Відносини, що виникають з моменту прийняття заяви про відкриття справи про банкрутство боржника до початку конкурсного провадження, можна назвати прелімінарними, або попередніми (які передують) відносинами банкрутства [2, с. 63-73].

Правовідносини, що виникають у межах провадження у справі про неплатоспроможність (банкрутство), давно вийшли за межі звичайного правового регулювання, притаманного класичним галузевим підходам. Вони не зводяться лише до господарсько-правових, цивільно-правових, фінансових або податкових і не можуть бути повністю охоплені поняттям процесуальних відносин.

Провадження у справі про банкрутство виступає багатоплощинним правовим середовищем, у межах якого формуються і взаємодіють відносини публічного та приватного характеру, матеріальні та процесуальні елементи, індивідуальні і колективні інтереси. Методологічне підґрунтя для аналізу таких правовідносин передбачає поєднання інтегративного, міждисциплінарного та функціонального підходів, що дозволяє подивитися на процедуру банкрутства не як на сукупність ізольованих юридичних

механізмів, а як на унікальне правове явище, що має власну внутрішню системність та логіку.

З огляду на викладене, постає об'єктивна необхідність концептуального переосмислення правової природи взаємин, які формуються у межах справ про банкрутство. Їх синкретичний характер, поєднання матеріальних і процесуальних характеристик, участь як приватних суб'єктів, так і публічних, зумовлює потребу у виокремленні нової наукової категорії.

З цією метою пропонується виокремити у процедурі банкрутства особливі комплексні відносини, що мають унікальний (інтралексний (від лат. *intra* - всередині, *lex* - закон)) характер, що позначає специфічний правовий режим правовідносин, які виникають, існують і реалізуються виключно у межах спеціального правового регулювання – законодавства про банкрутство.

Розмежування комплексних і традиційних правовідносин має важливе теоретичне та практичне значення. Воно дозволяє точніше ідентифікувати сферу дії спеціального законодавства (КУЗПБ), яке має пріоритет у регулюванні таких правовідносин; запобігти колізіям у правозастосуванні, що виникають при одночасному застосуванні норм господарського, цивільного, фінансового, податкового та адміністративного законодавства; переосмислити роль суб'єктів у процедурі банкрутства, зокрема арбітражного керуючого, органів державної влади, кредиторів, які реалізують не лише приватні, а й публічні інтереси; формалізувати системну єдність матеріального та процесуального компонента, яка проявляється у банкрутстві як унікальному правовому полі, де вирішення спору та відновлення справедливості не може бути зведено лише до класичних процесуальних форм або договірних засад.

Комплексні правовідносини є конструкцією, що відображає нову якість відносин у сфері неплатоспроможності – відносин, що мають самостійне доктринальне та прикладне значення, не охоплюються повністю жодною з

існуючих галузевих класифікацій і потребують окремого аналітичного підходу як у теорії, так і у нормотворчості.

Однією з ключових ознак комплексних правовідносин є те, що вони врегульовані спеціальним законодавством, а саме – КУЗПБ, який має пріоритетну силу у відповідному правовому регулюванні. Водночас норми загальних (галузевих) нормативно-правових актів застосовуються до цих правовідносин лише за субсидіарним принципом, у тій мірі, в якій спеціальне законодавство не містить відповідного врегулювання.

На підставі вищезазначеного можна визначити, що комплексні правовідносини у межах процедури банкрутства – це системно впорядковані правові зв'язки матеріального та процесуального характеру, що охоплюють взаємодію між учасниками процедури банкрутства, а також органами державної влади, які відповідно до закону уповноважені реалізовувати свої компетенції у сфері неплатоспроможності, в процесі встановлення та узгодження вимог до боржника, формування реєстру кредиторів і спрямовані на досягнення важливої суспільної мети – забезпечення балансу між приватними інтересами кредиторів і публічними інтересами держави через дотримання процедурно закріпленого порядку відновлення платоспроможності або ліквідації суб'єкта.

Проведення у справі про банкрутство слід розглядати не лише як суто юридичну процедуру, а як багатовимірний соціально-правовий феномен, що вимагає комплексного правового підходу, адаптації до економічних реалій та відповідності міжнародним стандартам.

Обов'язковим завданням провадження у справі про банкрутство є справедливе задоволення сукупності всіх вимог кредиторів у порядку черговості, встановленому законом. Інструментом гарантування прав кожного із сукупності кредиторів є принцип конкурсного імунітету, за яким кредитор не має права задовольнити свої вимоги до боржника інакше, як у межах відкритого провадження у справі про банкрутство [25].

В.В. Радзивілюк визначає основних цілі провадження у справах про банкрутство: 1) надання можливості життєздатному суб'єкту господарювання звільнитися від боргів, зберегти свій правовий статус та продовжувати свою господарську діяльність, тобто відновити свою платоспроможність; 2) справедливе та розмірне задоволення вимог кредиторів повністю або частково; 3) захист інтересів працівників неплатоспроможного боржника [26, с. 465].

О.О. Терещенко наголошує, що головне у провадженні справи про банкрутство підприємства – якнайповніше задовольнити вимоги кредиторів, пред'явлені до боржника [27, с. 255].

Метою провадження у справах про банкрутство юридичної особи є забезпечення умов та порядку відновлення платоспроможності боржника, а при неможливості такого відновлення – визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури. Вказана мета обумовлює задачі даного судового провадження, до яких слід віднести, зокрема, повне або часткове задоволення вимог кредиторів, відновлення платоспроможності боржника та виключення з господарського обігу неплатоспроможних суб'єктів [28, с. 54].

Відносно мети процедури неспроможності фізичної особи, то Верховний Суд у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 22.09.2021 року у справі № 910/6639/20 зауважив, що з огляду на цілі КУЗПБ інститут неплатоспроможності фізичних осіб призначений для зняття з боржника-фізичної особи тягаря боргів, які мають значний розмір та не можуть бути погашені за рахунок поточних доходів та належного цій особі майна. Правове регулювання відносин, що виникають між боржником та іншими учасниками справи про неплатоспроможність, має на меті поетапно створити для боржника-фізичної особи найбільш сприятливі умови для погашення боргів шляхом їх реструктуризації, а при нерезультативності таких заходів – забезпечити ефективний механізм продажу активів боржника [29].

У правовій доктрині країн ЄС мета провадження у справах про банкрутство визначається як багатогранне правове явище, що має служити балансу інтересів боржника, кредиторів та суспільства загалом. На відміну від класичного уявлення про банкрутство як механізму ліквідації боржника, сучасна європейська доктрина надає перевагу реорганізаційному та превентивному підходу.

В. Wessels, один із провідних дослідників у галузі неплатоспроможності, підкреслює, що сучасне європейське право про банкрутство має три основні мети: забезпечення ефективної процедури реструктуризації або ліквідації активів; захист прав кредиторів; надання другого шансу добросовісному боржнику [30, с. 241-285].

За філософією С.G. Paulus і R. Dammann головна мета провадження у справах про банкрутство полягає у збереженні життєздатності боржника через раннє втручання, забезпеченні прозорості та правової визначеності, а також захисті інтересів кредиторів [31].

У своїх роботах європейські дослідники підкреслюють, що однією із ключових цілей процедур банкрутства є забезпечення справедливого розподілу активів боржника між кредиторами, а також звертають увагу на важливість прозорості та передбачуваності процедур банкрутства для залучення іноземних інвестицій [32].

У правовій доктрині традиційно мету провадження у справах про банкрутство розуміють переважно через призму захисту прав та законних інтересів кредиторів. У європейському праві, відповідно до ст. 1 Директиви (ЄС) 2019/1023, акцент переноситься на раннє втручання з метою превенції неплатоспроможності, збереження робочих місць та запобігання надмірному накопиченню боргів. Проте аналіз сучасних трансформаційних тенденцій (військові конфлікти, цифровізація, економічна нестабільність, глобалізація ризиків), а також переосмислення функцій інституту банкрутства вимагає розширення та поглиблення доктринального бачення мети відповідного провадження. Тому пропонуємо розглядати мету провадження у справах про

банкрутство як комплексне, багатовекторне правове врегулювання фінансової неспроможності боржника щодо забезпечення балансу публічних і приватних інтересів через реалізацію ефективного механізму відновлення платоспроможності або справедливого, прозорого та пропорційного розподілу його активів серед кредиторів у межах процедур, які гарантують законність, правову визначеність і недискримінаційність. Таким чином, мета провадження у справах про банкрутство набуває інтегрального характеру, що поєднує: відновлення платоспроможності як пріоритет (де це можливо), захист кредиторських прав через справедливий розподіл активів, створення умов для повторної економічної активності боржника, збереження довіри до ринку та правосуддя, запобігання системним ризикам у господарській сфері.

Провадження у справах про банкрутство є одним із найскладніших інструментів юрисдикційного характеру в правовій системі України. Серед характерних ознак провадження у справах про банкрутство у науковій літературі виокремлюють: дуалістичний характер правового регулювання – нормами ГПК України та КУЗПБ; активну роль господарського суду у справі про банкрутство; особливий суб'єктний склад; концентрація у межах справи про банкрутство всіх спорів, стороною в яких є боржник; застосування під час розгляду справи про банкрутство особливих матеріальних і процесуальних норм [33, с. 31].

І.О. Вечірко відділяє наступні ознаки провадження у справах про банкрутство: наявність особливого, порівняно з іншими провадженнями, порядку розгляду справ; застосування в межах провадження окремих судових процедур; тривалість судового провадження; особливий суб'єктний склад учасників; наявність специфічних цілей і завдань [28, с. 51-55].

Розуміння ознак провадження у справах про банкрутство в європейській та американській наукових доктринах відображає специфіку правових систем, економічного середовища та історичну еволюцію права в сфері банкрутства. Вони формують концептуальні основи процедур

банкрутства, визначають їх мету, механізми реалізації та межі втручання держави.

Однією із універсальних ознак, яка визнається як європейською, так і американською правовими системами, є колективний характер провадження. Банкрутство передбачає централізоване вирішення вимог усіх або більшості кредиторів в межах єдиного провадження, що унеможливлює їхнє індивідуальне задоволення поза встановленою процедурою. У науковій літературі банкрутство підкреслюється саме як колективний процес, спрямований на справедливе та ефективне врегулювання вимог кількох кредиторів [34].

Ще однією ключовою ознакою, яка властива для більшості європейських країн і США, є формалізований характер процедури, що вимагає офіційного відкриття справи та її ведення під наглядом суду або адміністративного органу. У європейському контексті – це забезпечується через діяльність спеціалізованих економічних чи комерційних судів, тоді як у США всі справи про банкрутство розглядаються федеральними судами у справах банкрутства [30, с. 147-165].

Суттєвими для європейської правової думки є ознаки, пов'язані з публічно-приватною природою провадження. І. Tirado зазначає, що процедура банкрутства – це інституційний механізм, покликаний збалансувати приватні інтереси кредиторів і боржника із загальноправовими принципами економічної стабільності, добросовісності та правової визначеності [35, с. 317-336]. Такий підхід передбачає активну участь держави в захисті суспільного інтересу, включаючи, наприклад, дотримання трудових прав працівників боржника.

У США важливе місце посідає ознака автоматичного призупинення стягнень (*automatic stay*), що настає одразу після відкриття провадження та покликана зберегти майно боржника, запобігти хаотичному задоволенню вимог окремих кредиторів і створює умови для реструктуризації або ліквідації. D.G. Baird підкреслює, *automatic stay* – це наріжний камінь

американської процедури банкрутства, що виконує стабілізаційну функцію [36, с. 75-83].

Особливої уваги заслуговує соціально-реабілітаційна ознака провадження, що реалізується у США через концепцію надання боржнику «другого шансу» (fresh start), яка бере початок ще з XIX століття, вважається невід'ємною складовою американської моделі. Американські вчені підкреслюють, що банкрутство не є провалом, це шанс почати спочатку [37]. В європейських системах аналогічна концепція реалізується у вибірковому порядку через механізми реструктуризації чи звільнення від боргів, але з суворішими умовами.

Ще однією ознакою, яка домінує в американській системі, є центральна роль боржника в процедурі банкрутства. У межах глави 11 Кодексу США про банкрутство боржник залишається у володінні майном і самостійно пропонує план реструктуризації (debtor-in-possession model), що відрізняє американський підхід від більшості європейських, де зовнішнє управління здійснює призначений судом адміністратор [38].

Економічна ефективність і швидкість процедури визнаються важливою ознакою провадження у справах про банкрутство як у європейській, так і в американській правових системах. Проте в США ця ознака значно глибше концептуалізована в межах економічного аналізу права. Т.Н. Jackson підкреслює, що банкрутство має функціонувати як система мінімізації трансакційних витрат і максимального збереження вартості активів [16].

Узагальнюючи, можна виділити спільні ознаки до яких слід віднести: колективність, формалізованість, координаційна роль суду або адміністративного органу, наявність процедури вирішення всіх вимог в єдиному провадженні, акцент на справедливість і рівність кредиторів. У той же час, слід відокремити ознаки, які є специфічними та властиві європейському підходу – публічно-приватна природа провадження, суворіші вимоги до звільнення від боргів, нагляд держави за захистом соціальних прав.

До особливостей американського підходу можна віднести: автоматичне призупинення стягнень, центральна роль боржника, концепція «другого шансу» та підвищена увага до економічної ефективності.

Порівняльний аналіз дозволяє дійти до висновку, що ознаки провадження у справах про банкрутство в європейській і американській доктринах мають як спільні риси, так і системні відмінності. Європейський підхід орієнтований на баланс інтересів і правову визначеність, тоді як американський – на гнучкість, економічну ефективність і реабілітаційну функцію. Таке розмаїття підходів відкриває можливості для адаптації найефективніших механізмів у національному правовому полі України з урахуванням вітчизняного контексту та стандартів ЄС.

Слід зазначити, що ознаки провадження у справах про банкрутство дозволяють не лише окреслити межі процесуальної специфіки цього виду судового розгляду, але й виявити його багатовимірну правову природу на стику приватного та публічного інтересів. У науці й практиці існує усталена група традиційних ознак, а саме:

– процесуальна врегульованість. Провадження у справах про банкрутство регулюється спеціальним законодавством, зокрема КУзПБ, який встановлює порядок розгляду справ про банкрутство, визначає стадії провадження, права та обов'язки учасників. Згідно з ч. 6 ст. 12 ГПК України, господарські суди розглядають справи про банкрутство за правилами позовного провадження з урахуванням особливостей, встановлених КУзПБ [39]. Судова практика підкреслює процесуальну врегульованість провадження у справах про банкрутство, тобто чітку регламентацію процедур, етапів та юрисдикційних норм. Верховний Суд у справі № 913/266/20 від 16 жовтня 2024 року вказав, що: «...процедура банкрутства характеризується особливим процесуальним порядком розгляду справ, специфічністю цілей і завдань, особливим суб'єктним складом, тривалістю судового провадження, що істотно відрізняють це провадження від позовного...» [40]. Вказане підтверджує, що провадження у справах про

банкрутство – автономна процесуальна модель, що функціонує за законодавчими правилами;

- участь суду. Господарський суд відіграє центральну роль у провадженні у справах про банкрутство. Суд здійснює контроль за дотриманням законності на всіх стадіях провадження, приймає рішення щодо відкриття провадження, затвердження плану санації, визнання боржника банкрутом та ліквідації. Верховний Суд зазначає, що процедура банкрутства є самостійним видом судового провадження з особливим порядком розгляду справ [41];

- наявність публічного інтересу. Провадження у справах про банкрутство спрямоване не лише на захист приватних інтересів кредиторів, але й на захист публічного інтересу, що включає недопущення фіктивного банкрутства, забезпечення стабільності економіки та захист прав працівників. Верховний Суд підкреслює, що процедура банкрутства переслідує як приватний, так і публічний інтерес [41]. У постанові від 26.05.2022 року у справі №922/1426/21 Суд наголосив на публічному інтересі у процедурах банкрутства, зокрема на необхідності забезпечення судового контролю [42];

- специфіка суб'єктного складу. У провадженні у справах про банкрутство беруть участь специфічні суб'єкти: боржник, кредитори, арбітражний керуючий, комітет кредиторів, державні органи. Склад учасників визначається КУзПБ, а також залежить від стадії провадження. Верховний Суд підкреслює, що провадження у справах про банкрутство має особливий суб'єктний склад [43];

- стадійність. Провадження у справах про банкрутство проходить через кілька стадій: відкриття провадження, санація (відновлення платоспроможності), ліквідація. Кожна стадія має свої особливості та процедури. Згідно з КУзПБ, господарський суд розглядає подані документи, заслуховує пояснення сторін, оцінює обґрунтованість заперечень боржника та вирішує інші питання, пов'язані з розглядом справи [4]. Так, у постанові

від 21.03.2023 року у справі №922/3620/21 Верховний Суд зазначає, що процедура банкрутства є комплексною та містить окремі етапи, які мають відмінну правову природу [44]. У постанові від 23.12.2021 року у справі № 921/173/21 Верховний Суд наголосив, що вслід за публікацією оголошення про відкриття провадження, суд зобов'язаний провести: попереднє засідання не пізніше 60 днів, у разі реструктуризації – ухвалити чи відмовити в укладенні плану протягом 3 місяців [45]. Вказане демонструє, що провадження складається з жорстко регламентованих стадій, з відповідними строками і логічними переходами;

– ініціативність. Провадження може бути порушено виключно за заявою уповноваженого суб'єкта. Закон не передбачає можливості автоматичного відкриття справи за ініціативою суду чи інших органів без відповідної процесуальної заяви. Правом на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність наділені: сам боржник, кредитор (у тому числі забезпечений), орган державної податкової служби, уповноважений орган тощо (ч. 1 ст. 38 КУзПБ) [4]. У постанові від 21 жовтня 2020 року у справі № 915/36/20 Верховний Суд зазначив, що ініціювання провадження боржником виключає наявність спору про право, адже боржник визнає заборгованість, навіть без рішення про стягнення. Саме факт ініціативи боржника свідчить про добросовісний намір вирішення проблеми неплатоспроможності, що є вагомою процесуальною ознакою [46]. Верховний Суд підкреслив, що відсутність спору про право щодо вимог кредитора є обов'язковою умовою відкриття провадження. Аналогічно, кредитор теж може ініціювати провадження, але мусить довести безспірність вимог, що демонструє, що ініціативність у провадженні надає сторонам активну роль, але потребує чітких юридичних підстав і доказів [47];

– інкорпорація пов'язаних спорів. Розгляд у межах одного провадження здійснюється не лише стосовно питання неплатоспроможності боржника, але й широкого кола суміжних правовідносин, що мають тісний зв'язок із

банкрутством. Ця ознака забезпечує комплексний характер судового розгляду, його процесуальну єдність і економію процесуальних ресурсів, і на практиці означає, що після відкриття справи про банкрутство всі спори, пов'язані з: визнанням чи запереченням грошових вимог кредиторів, витребуванням майна із чужого незаконного володіння (віндикацією), визнанням правочинів недійсними (наприклад, фіктивних), поверненням майна, яке було безпідставно відчужене боржником, субсидіарною чи солідарною відповідальністю посадових осіб, мають розглядатися в межах справи про банкрутство, а не у межах окремих судових проваджень. Ознака інкорпорації пов'язаних спорів є не лише проявом внутрішньої комплексності справи про банкрутство, а й відображає функціональну інтеграцію процесуальних механізмів, які забезпечують досягнення цілей інституту неплатоспроможності – ефективного, справедливого і своєчасного задоволення вимог усіх учасників провадження. У постанові від 27.06.2023 року у справі № 911/4706/15 (911/1626/21) Верховний Суд підкреслив: «...з прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства законодавець змінив правила визначення юрисдикції спорів щодо майна боржника, сконцентрувавши розгляд усіх майнових та низки немайнових вимог у межах однієї судової процедури банкрутства в судах господарської юрисдикції, задля повного та комплексного вирішення усіх правових проблем неплатоспроможної особи...» [48]. У постанові від 18.04.2023 року у справі №904/3940/19 (904/9816/21) зазначено, що особливістю вирішення спорів у справі про банкрутство є їх розгляд без порушення нових справ, що узгоджується із загальною спрямованістю КУзПБ [49], який передбачає концентрацію всіх спорів у межах справи про банкрутство;

– прозорість. Високий рівень відкритості, публічності та доступності інформації – одна з ключових умов ефективності провадження. Слід підкреслити, що публікації в офіційних реєстрах, повідомлення про процедури, участь усіх зацікавлених сторін – це не лише формальні вимоги, а запорука справедливого процесу. У постанові від 21.11.2019 року у справі

№ 20/5007/1475-Б/12 Верховний Суд акцентував увагу на вимозі публічності та прозорості продажу майна банкрута через аукціон. Він підкреслив, що закон зобов'язує публікувати оголошення на офіційних сайтах ВГСУ та Мін'юсту, з чіткими й повними даними, для залучення максимально широкого кола учасників й підвищення ціни реалізації, а також вказав, що неповнота або неналежне оприлюднення інформації може призвести до оскарження результатів аукціону і їх визнання недійсними. Верховний Суд визнав, що дотримання цих процедур – невід'ємна складова прозорості та об'єктивної реалізації активів банкрута, забезпечуючи максимально справедливий результат для кредиторів [50]. У постанові від 08.06.2022 року у справі №922/3921/21 Суд також наголосив на важливості прозорості та відкритості процедур банкрутства [51], що забезпечує довіру до судової системи та захист прав усіх учасників провадження.

Зазначені ознаки підкреслюють унікальність провадження у справах про банкрутство та його відмінність від інших видів судового провадження. Розуміння цих особливостей є важливим для ефективного застосування законодавства у сфері банкрутства.

Водночас ці характеристики не повною мірою відображають сучасні функції та роль даного провадження в економіко-правовому контексті. Саме тому, доцільно виокремити низку нових ознак провадження у справі про банкрутство, що розширюють і поглиблюють його правову характеристику, а саме:

– інституційна модульність. Провадження є не єдиним, а багаторівневим комплексом процедур – реструктуризації, санації, ліквідації, мирової угоди, кожна з них має власну правову логіку, специфічну мету, коло суб'єктів, умови відкриття та припинення. У межах єдиного провадження суд може переходити від однієї процедури до іншої залежно від зміни обставин справи, що зумовлює гнучкість і адаптивність цього процесу. Така модульна структура дозволяє вчасно реагувати на зміну фінансового стану боржника, потреби кредиторів чи інші економічні чинники. У цьому

контексті провадження функціонує як правовий конструктор, що дозволяє формувати індивідуальну траєкторію вирішення справи та підкреслює динамічну та адаптивну природу провадження у справі про банкрутство. Наприклад, у Німеччині законодавство про банкрутство (Insolvency Code) передбачає переважне застосування реорганізаційного підходу, особливо в процедурі *eigenverwaltung* (самоуправління боржником), що реалізується під контролем суду й фінансового керуючого [52] та демонструє високий ступінь гнучкості процедур банкрутства та їхню модульну побудову. Крім того, у теперішній час отримало свій розвиток альтернативні форми розгляду спорів, що також може бути застосовано в процесі банкрутства;

– превентивно-стабілізаційний потенціал. Традиційне уявлення про банкрутство як про суто ліквідаційну процедуру вже не відповідає сучасним підходам. Все частіше воно використовується як інструмент запобігання подальшому погіршенню фінансового стану боржника. Наприклад, ініціювання процедури санації чи реструктуризації дозволяє боржнику зберегти активи, погасити борги в розстрочку, зберегти робочі місця, що сприяє макроекономічній стабільності. У Франції, відповідно до положень Commercial Code, процедури *sauvegarde* (охоронна реструктуризація) передбачають превентивний характер втручання суду ще до повного настання неплатоспроможності, що підтверджує превентивно-стабілізаційний потенціал провадження [53]. Застосування таких механізмів є своєрідним «перехопленням ініціативи» ще до повного дефолту. Відповідно, провадження у справі про банкрутство виступає не лише як реакція на кризу, але й як засіб її профілактики;

– багатформатна процесуальність. Процедура банкрутства є унікальною в тому сенсі, що поєднує елементи кількох галузей права. Вона водночас має господарсько-правовий, цивільно-правовий характер (майнові спори, договірні відносини), господарсько-процесуальний (відкриття справи, розгляд вимог кредиторів, звіти арбітражного керуючого), адміністративно-правовий (участь контролюючих органів, зобов'язання боржника надавати

звіти), кримінальний (розслідування фіктивного чи умисного банкрутства), трудовий (захист інтересів працівників). Така багатоформатність вимагає від суду застосування міжгалузевого підходу й синхронізації норм різного походження, що не тільки підвищує складність провадження, надає йому універсальності та гнучкості, але й вимагає від правозастосувача інтегративного підходу до нормотворення та судової практики. Крім того, така правова полісемія зумовлює необхідність синхронізації та міжгалузевого правозастосування;

– суспільна обумовленість. На відміну від приватно-правових спорів, результат провадження у справі про банкрутство має соціальні та економічні наслідки, що виходять за межі інтересів сторін. Ідеться про вплив на ринок праці (звільнення працівників), втрату податкових надходжень до бюджету, вплив на суміжні підприємства (ланцюговий ефект неплатоспроможності), можливе зниження довіри до всієї економіки, що вимагає від суду й арбітражного керуючого враховувати не лише формальні вимоги кредиторів, але й стратегічні суспільні пріоритети. У цьому сенсі провадження має надприватну, економічно-регулятивну функцію. У Литві Закон про банкрутство юридичних осіб (*Įmonių bankroto įstatymas*) чітко відображає суспільну обумовленість процедури: при відкритті справи суд враховує не лише інтереси кредиторів, а й наслідки для трудового колективу, місцевого бюджету, а також соціальної інфраструктури [54];

– обмежена відновлювальна спроможність. Провадження у справі про банкрутство за своєю суттю є процедурою з обмеженою відновлювальною спроможністю: реструктуризація можлива лише до певного моменту, після якого домінує ліквідаційна функція. Тобто право на відновлення платоспроможності не абсолютне, а похідне від реального фінансового стану боржника;

– цифровізація процедур (електронне судочинство). Цифрова трансформація правосуддя є однією з ключових тенденцій сучасного правового розвитку, яка суттєво змінює архітектуру провадження у справах

про банкрутство. Впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), електронного документообігу, онлайн-аукціонів з реалізації майна, електронного подання заяв і документів, здійснення відеоконференцій, автоматичного розподілу справ між суддями, електронних кабінетів арбітражних керуючих трансформує провадження з традиційного в цифрово-гнучкий процес. Такий формат має низку функціональних переваг: скорочення строків розгляду справ та зменшення навантаження на судову систему за рахунок автоматизації процедур; підвищення рівня прозорості і публічності провадження через забезпечення безперервного доступу до матеріалів справи (через систему «Електронний суд»); зниження витрат сторін на юридичне представництво, транспорт, поштове пересилання; мінімізація людського фактору при визначенні черговості задоволення вимог кредиторів та реалізації активів боржника; зменшення корупційних ризиків у процесі торгів і розгляду справ. Також особливого значення набувають електронні торги майна банкрута через майданчики «ProZorro.Продажі». Завдяки цифровим алгоритмам визначення переможців, автоматичному фіксуванню цінових ставок і обов'язковості аудиту дій користувачів значно підвищується прозорість і конкурентність реалізації майна. Вказане безпосередньо впливає на ефективність задоволення вимог кредиторів та оптимізацію розрахунків із боржниками. Крім того, електронна взаємодія між арбітражним керуючим, судом, кредиторами та державними органами (наприклад, реєстраторами чи Державної податкової служби України) дозволяє істотно зменшити кількість процедурних бар'єрів і сприяє оперативності прийняття рішень;

– правова «анатомічність». Процедура банкрутства виконує роль глибокої правової діагностики діяльності підприємства. Суд і арбітражний керуючий аналізують структуру активів і зобов'язань, договірні зобов'язання, бухгалтерський облік і внутрішню звітність, факти недобросовісного управління. Процедура банкрутства розкриває внутрішню правову архітектуру боржника, виявляючи приховані ризики, зловживання

або слабкі ланки, що не лише дозволяє задовольнити вимоги кредиторів, але й дає можливість державі й суспільству отримати повне уявлення про економічний стан підприємства. Про необхідність виокремлення цієї ознаки свідчить судова практика. У постанові Верховного Суду від 28 липня 2020 року у справі №904/2104/19 зазначено, що з моменту порушення справи про банкрутство боржник перебуває в особливому правовому режимі, який змінює весь комплекс юридичних правовідносин боржника [55], що свідчить про глибоку правову діагностику підприємства в межах провадження;

– III-провадження. Сучасні тенденції цифровізації публічного управління і судочинства відкривають новий вимір для автоматизації провадження у справах про банкрутство – залучення штучного інтелекту (далі – ШІ) як аналітичного та управлінського інструмента. Перехід від традиційних форм фіксації та аналізу інформації до когнітивних цифрових моделей означає формування інтелектуалізованого правозастосування, в межах якого рішення можуть прийматися із використанням автоматизованих систем підтримки судових і управлінських рішень. Зокрема, ШІ може застосовуватися для аналізу активів і зобов'язань боржника на основі великих масивів бухгалтерських, податкових, контрактних даних із виявленням прихованих активів, фіктивних операцій чи аномальної ділової поведінки; оптимізації черговості задоволення вимог кредиторів за допомогою алгоритмів, що враховують змінні юридичні, часові та економічні параметри; прогнозування результатів процедур (реструктуризація, санація, ліквідація) з урахуванням судової практики, фінансової аналітики та репутаційних індикаторів; виявлення зловживань і змов між сторонами справи шляхом аналізу транзакцій, комунікацій і поведінкових шаблонів; автоматизованого формування процесуальних документів та управління документообігом у справі. Впровадження таких систем дозволяє не лише знизити навантаження на суддів та арбітражних керуючих, а й підвищити ефективність, неупередженість і прозорість рішень. Крім того, це сприяє мінімізації людського фактору в процедурі банкрутства, що особливо

важливо в умовах великої кількості справ та обмеженості ресурсів судової системи. В деяких країнах в цьому напрямку вже зроблені перші кроки: у звіті ОЕСР наголошено, що у низці країн (Канада, Сінгапур, Китай, Франція) ІІІ використовується для автоматичного ранжування спорів, виявлення схожих справ і навіть підготовки проектів судових рішень у процедурі банкрутства [56]. В цьому контексті, влучною є теза Л.М. Ніколенко, що майбутнє судового процесу за інформаційними технологіями, спрямованими на реалізацію та дотримання встановлених принципів та стандартів, у тому числі принципу доступності до правосуддя [57, с. 340-341], що є особливо важливим у теперішній час, в умовах військового стану в Україні.

Провадження у справі про банкрутство за сучасних умов набуває ознак складного правового механізму, що поєднує елементи приватного й публічного права, процесуальної гнучкості та економічної доцільності. Удосконалення ознак цього провадження не лише узгоджується з європейською практикою, але й відкриває шлях для глибшої концептуалізації національного законодавства. Узагальнення судової практики також підтверджує практичну релевантність виявлених ознак, що дозволяє використовувати їх як орієнтир для подальших реформ у сфері банкрутства.

Запропоновані нові ознаки дозволяють по іншому поглянути на таку правову конструкцію, як провадження у справі про банкрутство, удосконалити її доктринальне визначення та адаптувати інструментарій до потреб національної економіки.

Провадження у справі про банкрутство виконує низку важливих правових, економічних і соціальних функцій, що забезпечують баланс між інтересами боржника, кредиторів та суспільства в цілому. Функціональна сутність полягає у створенні спеціального правового механізму врегулювання неплатоспроможності шляхом справедливого перерозподілу активів, запобігання зловживанням та сприяння економічній стабільності. З позицій сучасної доктрини, функції провадження розкривають його сутнісне призначення, напрямки впливу та механізми реалізації правових норм. У

науковій літературі, виокремлюють такі ключові функції провадження у справі про банкрутство: оздоровчу – спрямовану на відновлення платоспроможності боржника; задоволення вимог кредитора – спрямовану на відновлення фінансового становища кредитора; превентивну – спрямовану на забезпечення підприємницької дисципліни, спонукання учасників правовідносин до належного виконання своїх зобов'язань; каральну – спрямовану на застосування до неспроможного боржника санкцій, виражених у формі відсторонення неспроможного боржника від належного йому майна і передання його в управління арбітражному керуючому [58, с. 24].

Європейські дослідники також приділяють увагу функціям провадження у справі про банкрутство. Так, Т.Н. Jackson стверджує, що головна функція банкрутства полягає у максимізації вартості активів та забезпеченні рівного доступу кредиторів до майна боржника, а також у зниженні транзакційних витрат через централізовану процедуру [1, с.101-124]. У працях V. Finch підкреслюється соціальна функція банкрутства, що виявляється у необхідності врахування наслідків для працівників, контрагентів та громади. Сучасне банкрутство – це не лише правова процедура, а й механізм управління ризиками на макроекономічному рівні [59]. R. Bork наголошує, що процедурі банкрутства притаманна не лише перерозподільча функція, а й превентивна, що стимулює боржника до добровільного виконання зобов'язань до настання неспроможності. Він підкреслює важливість інформаційної функції, що реалізується через публічність та прозорість процедур, забезпечуючи довіру до фінансової системи [13, с. 457-502].

Європейська Директива 2019/1023 про реструктуризацію та звільнення від боргів прямо закріплює функцію реструктуризації як ключовий принцип у процедурі банкрутства фізичних осіб, а також функцію запобігання накопиченню безнадійної заборгованості на рівні держав-членів ЄС [23].

З аналізу наукової літератури можна визначити, що провадження у справі про банкрутство має мультифункціональну спрямованість, що дозволяє виокремити наступні функції, які характерні сучасності:

- економічна функція є фундаментальною складовою провадження у справі про банкрутство, оскільки безпосередньо пов'язана з ефективним використанням економічних ресурсів та стабільністю господарського обігу. Її суть полягає в досягненні максимально можливого економічного ефекту від процедури банкрутства як у формі ліквідації підприємства, так і шляхом його оздоровлення чи реструктуризації. Вона охоплює не лише технічний аспект розподілу майна, а й стратегічні цілі: стимулювання інвестицій, підтримання ринкової дисципліни, мінімізацію втрат для кредиторів та забезпечення економічної життєздатності суспільства;

- ліквідаційна функція спрямована на припинення діяльності боржника та справедливе задоволення вимог кредиторів. Вказана функція виявляється у статтях, присвячених ліквідаційній процедурі – Розділ IV КУЗПБ, де законодавець передбачає механізм продажу майна боржника для задоволення вимог кредиторів;

- реструктуризаційна (відновлювальна) функція передбачає можливість збереження діяльності боржника шляхом застосування процедур санації, мирової угоди або реструктуризації боргу. В умовах сучасної європейської практики пріоритет надається саме відновленню платоспроможності боржника, що відповідає Директиві (EU) 2019/1023;

- захисна функція забезпечує охорону прав та законних інтересів усіх учасників провадження, зокрема кредиторів, працівників, боржника та держави. Йдеться про механізми запобігання недобросовісним діям, шахрайству та маніпуляціям з активами;

- регулююча функція виконує роль інструменту державного впливу на економічні процеси через контроль за оборотом неплатоспроможних суб'єктів, стимулювання ділової активності та санацію економічного середовища;

– інформаційна функція полягає у забезпеченні відкритості й прозорості процедур банкрутства. Ведення публічних реєстрів, доступ до судових рішень та електронна форма провадження сприяють підвищенню довіри до інституту банкрутства;

– профілактична (превентивна) функція виявляється у створенні умов, за яких боржник, побоюючись наслідків відкриття справи про банкрутство (втрата активів, репутаційні ризики), вживає заходів для відновлення платоспроможності на ранніх стадіях;

– соціальна функція виявляється у забезпеченні стабільності трудових колективів, мінімізації соціальних втрат, збереженні робочих місць у разі санації підприємства, а також у зменшенні негативного впливу на місцеві громади.

Слід зазначити, що функції провадження у справі про банкрутство перебувають у динаміці, вони змінюються залежно від економічної ситуації, законодавчих змін та розвитку міжнародних стандартів. В умовах цифровізації та застосування електронного судочинства зростає роль інформаційної функції, а з впровадженням інституту запобіжного реструктурування – профілактичної. Багатофункціональність провадження у справі про банкрутство свідчить про його комплексний характер, що поєднує у собі не лише правове врегулювання неплатоспроможності, а й соціальні, економічні, управлінські та інформаційні аспекти, що визначає необхідність міждисциплінарного підходу до його дослідження та реформування.

Зроблене дослідження дозволяє системно осмислити роль інституту банкрутства не лише як засобу завершення економічної діяльності суб'єкта, а й як інструменту правової, соціальної та економічної стабільності. Такий підхід враховує сучасні тенденції правової інтеграції, цифровізації судочинства, а також зміщення фокусу з ліквідації до відновлення платоспроможності. Враховуючи не лише юридичні, але й економічні, соціальні та управлінські цілі банкрутства, охоплюючи як реакцію на неплатоспроможність, так і превентивні та відновлювальні заходи можна

визначити функції провадження у справі про банкрутство як основні напрями правового впливу, що реалізуються через процедури визначені законодавством з метою забезпечення балансу інтересів боржника, кредиторів та суспільства, досягнення економічної ефективності, захисту прав учасників, запобігання фінансовій дестабілізації та сприяння правовій визначеності у господарському обігу.

Провадження у справах про банкрутство ґрунтується на низці фундаментальних принципів, які забезпечують баланс інтересів боржника, кредиторів та суспільства в цілому. Слід підкреслити, що питання принципів в інституті банкрутства належать до дискусійних, вчені виказують різні думки.

В.В. Джунь підкреслює, що доктринальне опрацювання правових принципів вимагає врахування не лише зовнішніх ознак відповідного законодавства, але й виявлення його істотних, системних зв'язків, які визначають його юридичну природу, призначення та механізм застосування. Виходячи з наведених критеріїв науковець визначає три основоположні ідеї, які є системно-утворюючими для законодавства про неспроможність, а саме: принцип конкурсу кредиторів (характеризується такими процесуальними конструкціями та поняттями як конкурсний імунітет, мораторій на задоволення вимог кредиторів (конкурсний мораторій), конкурсна маса, конкурсні кредитори тощо, які фактично матеріалізують колективний характер задоволення вимог індивідуальних кредиторів у провадженні зі справ про неспроможність, процедурний порядок задоволення вимог кредиторів та принцип процесуального плюралізму (провадження у справах про неспроможність формується виключно з процедур, а його механізм визначає загальний та спеціальний порядок їх застосування); процедура є єдиною процесуальною формою для задоволення вимог сукупності кредиторів неплатоспроможного боржника в конкурсному провадженні, а можливість вибору найбільш раціонального процедурного варіанту врегулювання проблеми неплатоспроможності із наявної множини процедур

конкурсного процесу характеризується саме принципом процесуального плюралізму, а також принцип узгодженості нормативних приписів законодавства про неспроможність із суміжними інститутами матеріального та процесуального права, який гарантує його сумісність та системний взаємозв'язок з іншими інститутами права, що опосередковують майновий оборот та пов'язані з цим оборотом відносини. Вчений зазначає, що внутрішня організація кожної процедури підпорядковується загальним правилам конкурсного процесу, в чому простежується єдність системи принципів законодавства про неспроможність [60, с. 215-219].

На думку В.В. Радзивілюк, принципи банкрутства (неспроможності) – основні засади, відправні ідеї, яким притаманна універсальність, найвища імперативність та загальна значущість. Вони пронизують зміст усіх складових системи права банкрутства (неспроможності), визначають усю специфічну юрисдикційну діяльність та втілюються у суб'єктивних правах та обов'язках учасників правовідносин банкрутства (неспроможності). Не завжди будучи закріпленими у конкретних нормативних положеннях, принципи права банкрутства (неспроможності) виводяться із аналізу усієї сукупності правових норм, які регулюють відносини банкрутства (неспроможності). Знання принципів дозволяє орієнтуватися у великому, розгалуженому законодавстві про банкрутство (неспроможність), вірно тлумачити та застосовувати на практиці його окремі норми, а також вирішувати питання, на які немає прямої відповіді у діючому законодавстві [26, с. 466].

Б.М. Поляков виділяє такі принципи банкрутства: пріоритет закону; загальність; збереження господарюючого суб'єкта за можливості відновлення його платоспроможності; ліквідація майна боржника за неможливості збереження підприємства з метою справедливого й організованого погашення вимог кредиторів; державне регулювання відносин неспроможності [61, с.75-77]. Заслуговує на увагу, виокремлення Р.Б. Поляковим, принципу всеспільності, за яким спільність кредиторів в

універсальному судовому провадженні за допомогою арбітражного керуючого та під судовим наглядом має право задовольнити відповідно до черговості та привілеїв свої заявлені та визнані судом вимоги за рахунок спільного майна, відступленого їхнім спільним боржником [62, с. 208].

В.Я. Погребняк та О.О. Гаврилюк виділяють принцип концентрації у межах справи про банкрутство всіх спорів, принцип процесуальної економії у справі про банкрутство, принцип судового нагляду у відносинах неплатоспроможності та банкрутства; принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі, принцип «незмінності складу суду» у справах про банкрутство, принцип конкурсного імунітету [63, с.23-51].

Ю.В. Чорна виокремлює принцип конкурсу грошових вимог кредиторів до боржника, принцип превілеювання інтересу загального над приватним, принцип універсальності, принцип соціально-культурної обумовленості права неспроможності та принцип розподілення боржників за величиною [64, с. 82].

Аналізуючи всі наведені класифікації слід зауважити, що принципи права за рівнем у системі права поділяються на загально-правові, галузеві, міжгалузеві та принципи інститутів права [65, с.133-134]. Л.В. Хомко та А.В. Яновицька підкреслюють, що коли ж ідеться про виокремлення принципів у сфері банкрутства, то стає очевидним, що їй характерні загально-правові принципи, як от верховенства права, справедливості тощо, тому їх недоречно виділяти як специфічні [7, с.17]. Вони наголошують, що можна виокремити принципи, які притаманні інституту банкрутства загалом, і ті, які притаманні процедурам, що застосовуються до боржника. До загальних принципів інституту банкрутства відносять: збереження платоспроможності боржника; розгляд справ про банкрутство в порядку господарського судочинства; випадковий вибір арбітражного керуючого; захист прав та законних інтересів усіх суб'єктів; ефективне арбітражне управління; взаємність у застосуванні міжнародних аспектів банкрутства. До спеціальних принципів, на яких базується застосування окремих процедур, належать: дотримання вимог

спеціального законодавства; планування; судовий розсуд; процесуальна економія; повноти проведених заходів, передбачених судовою процедурою, та судового контролю; черговості задоволення вимог кредиторів та компенсування витрат [7, с.18-23].

Українські науковці підкреслюють багатовекторний характер принципів провадження у справах про банкрутство, що охоплює не лише загальні процесуальні засади, але й специфічні вимоги до ефективності, економічності, прозорості та справедливості.

Принципи провадження у справах про банкрутство є основою для формування правового механізму відновлення платоспроможності або ліквідації неплатоспроможного суб'єкта, а також відображають специфіку економічних і соціальних цілей інституту банкрутства. Тому вважаємо за доцільне до цих принципів віднести:

– принцип законності, який передбачає, що всі дії у межах провадження у справах про банкрутство мають здійснюватися у суворій відповідності до норм чинного законодавства. Законність забезпечує захист прав усіх учасників процесу, включаючи боржника, кредиторів, арбітражного керуючого та інших заінтересованих осіб. Л.М. Ніколенко пропонує розуміти під принципом законності неухильне дотримання судом як правозастосовуючим органом процесуальних норм в цілях з'ясування фактичних обставин справи, забезпечення для осіб, що беруть участь у справі, умов безперешкодного добросовісного користування процесуальними правами та виконання процесуальних обов'язків, ухвалення судом за наслідками розгляду справи судового акту [66, с. 76-81]. У контексті банкрутства цей принцип проявляється через чітке дотримання процедур, визначених, зокрема, КУЗПБ, а також іншими нормативно-правовими актами;

– принцип захисту прав кредиторів, який підкреслює, що одним із ключових завдань провадження у справах про банкрутство є забезпечення справедливого розподілу активів боржника між кредиторами. Зазначений

принцип спрямований на забезпечення належного захисту законних інтересів кредиторів шляхом встановлення чіткої черговості задоволення вимог, забезпечення прозорості процедур реалізації майна боржника та недопущення зловживань у межах провадження у справі про банкрутство. Важливу роль у формуванні змісту цього принципу відіграє судова практика, насамперед правові позиції Верховного Суду. Так, у постанові від 17 червня 2020 року у справі № 923/590/18 Верховний Суд наголосив, що одним із пріоритетних завдань процедур банкрутства є забезпечення ефективного захисту прав кредиторів через неухильне дотримання процедурних механізмів, передбачених КУзПБ. Суд також зазначив, що право ініціювання питання про притягнення до субсидіарної відповідальності належить виключно ліквідатору, що спрямовано на запобігання несистемним діям окремих кредиторів та забезпечення справедливого розподілу активів боржника [67];

– принцип соціальної справедливості. Підкреслюючи важливість принципу соціальної справедливості Верховний Суд зауважив, що його реалізація можлива за умови гарантування охорони інтересів кредиторів від протизаконних дій інших кредиторів; охорони інтересів кредиторів від недобросовісних дій боржника; охорони боржника від протизаконних дій кредиторів. Також для його реалізації важливо визначити статус кредиторів у провадженні про банкрутство, оскільки від того, якими правами та обов'язками вони наділені і як ефективно їх використовують, залежить досягнення основної мети конкурсного провадження – задоволення/погашення вимог кредиторів [68]. Основні аспекти реалізації цього принципу включають захист прав кредиторів, забезпечення рівності кредиторів, пропорційний розподіл активів боржника та дотримання черговості задоволення вимог, публічність та прозорість процедур, мінімізація збитків для суспільства тощо [69, с. 49-54].

– принцип пріоритету відновлення платоспроможності. Відповідно до сучасних тенденцій правового регулювання банкрутства, пріоритет надається

заходам, спрямованим на відновлення платоспроможності боржника, а не на його ліквідацію. Крім того, принцип відображає економічну доцільність збереження суб'єкта господарювання як учасника ринкових відносин, що сприяє збереженню робочих місць та економічної стабільності. Судова практика, підкреслює важливість цього принципу, балансує його з інтересами кредиторів. Верховний Суд наголошує, що суди повинні оцінювати можливість санації боржника перед переходом до ліквідаційної процедури, щоб реалізувати принцип пріоритету відновлення платоспроможності [70];

– принцип економічної ефективності. Процедури банкрутства мають бути організовані таким чином, щоб мінімізувати витрати часу та ресурсів, забезпечуючи при цьому максимальну ефективність у задоволенні вимог кредиторів, що включає оптимізацію витрат на проведення процедур, використання електронних торгів для реалізації майна та скорочення строків судового розгляду. Принцип економічної ефективності сприяє створенню збалансованої та адаптивної системи провадження у справах про банкрутство, що відповідає сучасним викликам і забезпечує максимальний захист інтересів кредиторів при мінімальних витратах;

– принцип гласності та прозорості. Провадження у справах про банкрутство має бути відкритим для заінтересованих сторін, що забезпечує довіру до процесу та знижує ризик корупційних дій. Прозорість досягається шляхом публікації інформації про хід провадження, фінансову звітність боржника та результати торгів у відкритих джерелах. Гласність судового процесу є фундаментальною та невід'ємною умовою справедливого розгляду справи незалежним і неупередженим судом, а також слугує гарантією реалізації можливостей для захисту прав і законних інтересів учасників судочинства. Щодо сторін процесу, гласність, на відміну від її загального розуміння, виявляється у їхньому праві на відкритий розгляд справи, праві бути поінформованими про зміст вимог і заперечень протилежної сторони, можливості ознайомлюватися з матеріалами справи, висловлювати свою

позицію під час судового засідання тощо. Забезпечення цього права є обов'язком суду. Принцип гласності судочинства формально поширюється на всі види проваджень у процесі розгляду справи по суті, апеляційного та касаційного перегляду (за винятком наказного провадження) [71]. Важливим аспектом гласності судочинства є відкритість судових засідань. У ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) право на справедливий судовий розгляд пов'язується з відкритим розглядом справи [72]. Суттєвим аспектом загальної гласності судочинства є публікація судових рішень та інформації про справи, що розглядаються судами, а також право кожного отримувати інформацію про судові справи. Законом України «Про доступ до судових рішень» визначено порядок доступу до судових рішень з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства. Зазначений Закон регулює відносини щодо забезпечення доступу до судових рішень (рішень, судових наказів, постанов, вироків, ухвал), ухвалених судами та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (ст. 1 Закону) [73];

– принцип рівності сторін. Усі учасники провадження, включаючи боржника та кредиторів, мають рівні можливості для захисту своїх прав та інтересів. Принцип забезпечує неупередженість судового розгляду та арбітражного управління, а також запобігає дискримінації окремих категорій кредиторів. На важливість цього принципу звертає увагу Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так, в п. 31 рішення у справі «Волошин проти України» (№ 15853/08) [74] та п. 22 рішення у справі «Бацаніна проти Росії» (№ 3932/02) зазначено, що принцип рівності сторін вимагає «справедливого балансу між сторонами», і кожній стороні має бути надано відповідну можливість для представлення своєї справи в умовах, що не ставлять її у суттєво не вигідне становище порівняно з її опонентом, та нарівні з протилежною стороною користуватися правами, передбаченими принципом рівності сторін [75]. У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів

Касаційного господарського суду від 28.01.2020 року у справі № 43/122 встановлено, що учасник справи, керуючись принципами рівності учасників процесу перед законом і судом та змагальності сторін, вправі реалізувати своє процесуальне право участь в судовому процесі та подання письмових заяв по суті спору. Таке право реалізується учасником справи протягом строку, встановленого судом в ухвалі про відкриття провадження у справі [76].

У практичному аспекті принципи провадження у справах про банкрутство тісно взаємодіють, створюючи комплексну систему правового регулювання. Наприклад, принцип захисту прав кредиторів корелює з принципом гласності, оскільки публічність процедур реалізації майна сприяє справедливому розподілу активів. Водночас принцип пріоритету відновлення платоспроможності може вступати в певну конкуренцію з інтересами кредиторів, що вимагає від арбітражного керуючого та суду виваженого підходу до вибору процедур.

Принципи провадження у справах про банкрутство мають універсальний характер, але їх реалізація залежить від правової системи та економічних особливостей країни. У континентальній правовій системі акцент робиться на чіткому законодавчому регулюванні та судовому контролі. Наприклад, у Німеччині Закон про неспроможність (Insolvenzordnung) підкреслює принцип економічної ефективності, що відображається у детальних процедурах реструктуризації боргу (Insolvenzplan) [52]. Справа Re Air Berlin (2017) ілюструє цей принцип: судовий адміністратор організував швидку реалізацію активів авіакомпанії, що дозволило частково задовольнити вимоги кредиторів та зберегти частину робочих місць через продаж підрозділів [77]. Італійське законодавство також надає перевагу принципу фінансового оздоровлення, тобто реструктуризації боргів перед ліквідацією підприємства. Процедура «concordato preventivo» дозволяє боржнику укласти угоду з кредиторами про реструктуризацію боргів або часткове їх списання та допомагає уникнути повної ліквідації

бізнесу та сприяє збереженню робочих місць та підтримці економіки [78]. Основна мета законодавства Бразилії про банкрутство – забезпечити можливість відновлення платоспроможності боржника. Принцип відновлення платоспроможності (Princípio da Preservação da Empresa) передбачає, що особа, яка зіткнулася з фінансовими труднощами, має право на реструктуризацію боргів замість негайної ліквідації. В Бразилії існують спеціальні процедури реструктуризації (recuperação judicial), які дозволяють боржникам продовжувати свою діяльність під захистом суду [79].

У той же час у країнах англо-саксонської правової системи, наприклад, США, принцип захисту прав кредиторів має ширший прояв завдяки гнучкості процедур, передбачених Главою 11 United States Bankruptcy Code, яка дозволяє боржнику самотійно керувати бізнесом під наглядом суду (debtor-in-possession), що сприяє швидкому відновленню платоспроможності [80]. В Австралії акцент робиться на принцип рівноправності на підставі якого, кредитори мають однакові права на отримання задоволення своїх вимог з активів боржника, незважаючи на те, що вони поділяються на класи (наприклад, забезпечені, незабезпечені, привілейовані) і кожен клас має право голосу при прийнятті рішень. У той же час, активно використовується принцип реабілітації боржника (Debtor Rehabilitation) спрямований на заохочення використання альтернатив банкрутству, наприклад, угоди про борг (Debt Agreements) або особистих угод про неплатоспроможність (Personal Insolvency Agreements), які дозволяють боржнику домовитися про реструктуризацію боргу [81]. Австралійська система є прикладом того, як сучасні правові принципи поєднуються з інноваційними технологіями та міжнародними стандартами. Україна може взяти за основу досвід Австралії, в частині застосування цифрових технологій та захисту соціальних інтересів [82, с. 60-66]. У Великій Британії акцент робиться на принципі економічної ефективності. Insolvency Act 1986 передбачає швидкі процедури, такі як administration, спрямовані на максимізацію виплат кредиторам за короткий час [83]. На відміну від цього, в Україні процедура санації може тривати

роками, що іноді знижує її ефективність через затягування судового розгляду.

Міжнародні стандарти, такі як Керівні принципи ЮНСІТРАЛ (UNCITRAL) щодо законодавства про неплатоспроможність, рекомендують гармонізацію принципів, зокрема гласності, рівності сторін та пріоритету відновлення платоспроможності [84]. Однак у країнах, що розвиваються, включаючи Україну, принцип прозорості часто стикається з викликами через недостатню цифровізацію та корупційні ризики.

Аналіз принципів провадження у справах про банкрутство дозволяє зробити висновок, що їх дотримання є запорукою ефективного функціонування інституту банкрутства. У той же час, сучасні виклики, такі як глобалізація економічних відносин, цифровізація процедур та необхідність врахування екологічних і соціальних аспектів, вимагають подальшого вдосконалення правового регулювання та адаптації принципів до нових реалій. Отже, пропонуємо в межах гармонізації українського законодавства з європейським, з метою удосконалення провадження у справі про банкрутство впровадити наступні принципи, а саме:

- принцип «другого шансу», метою якого є спрощення умов застосування процедури банкрутства, щоб особи, які потрапили у скрутне фінансове становище, могли швидше розпочати нове життя, як це діє, наприклад, у США та Австралії. У США цей принцип реалізується через Главу 7 Кодексу про банкрутство (Bankruptcy Code), яка дозволяє фізичним особам отримати «звільнення від боргів» (discharge) після ліквідації їхніх активів, за винятком певного майна, захищеного винятками (exemptions) [80]. Наприклад, у справі *Re Smith* (2015, Bankruptcy Court, Northern District of California, Case № 15-41234), боржник, який втратив роботу через економічну кризу, успішно отримав discharge за 6 місяців, що дозволило йому розпочати нову підприємницьку діяльність [85]. Австралійська система законодавства передбачає гнучкі механізми, які дозволяють уникнути повного банкрутства, якщо боржник може частково погасити борги [81]. На відміну від класичного

підходу, що сприймає банкрутство як санкцію, сучасна парадигма трактує його як інструмент соціально-економічного перезавантаження та захисту боржника від фінансової ізоляції;

– принцип превентивного банкрутства, який передбачає запровадження механізмів раннього попередження фінансових труднощів, щоб боржники могли уникнути формального банкрутства через ефективну реструктуризацію боргів або інші превентивні заходи. Він спрямований на раннє виявлення ознак неплатоспроможності, що дозволяє вчасно вжити заходів для відновлення фінансової стабільності, збереження бізнесу та захисту інтересів кредиторів і працівників. Принцип превентивного банкрутства відображає сучасний вектор трансформації процедур неплатоспроможності з реактивних (реагування на дефолт) у проактивні (запобігання краху платоспроможності). Його суть полягає у створенні ефективної системи раннього виявлення фінансових ризиків та правових механізмів для відновлення платоспроможності без формального відкриття справи про банкрутство. На відміну від класичного ліквідаційного підходу, превентивне банкрутство передбачає виявлення ознак фінансової кризи ще до настання стійкої неплатоспроможності; створення правових умов для досудової реструктуризації боргу, узгодженої між боржником і кредиторами; залучення професійного медіатора чи кризового менеджера (судового або позасудового); збереження активів, робочих місць і ділової репутації. Наприклад, у Німеччині діють спеціальні «плани санації», які допомагають боржниками відновити фінансову стабільність до початку процедури банкрутства [52]. Директива (ЄС) 2019/1023 встановлює не тільки обов'язок держав-членів створити ефективні превентивні інструменти для запобігання банкрутству, а й передбачає, що боржники повинні мати доступ до процедур попередньої реструктуризації, які дозволяють зберегти бізнес та уникнути ліквідації [23]. Крім того, європейські вчені підкреслюють, що реструктуризація за превентивним сценарієм повинна стати домінуючою моделлю у реформованих системах неплатоспроможності, особливо в епоху

цифрової економіки [86, с. 251-273]. Тому пропонуємо не тільки впровадити реалізацію принципу превентивного банкрутства, а й запровадити окрему досудову процедуру реструктуризації для боржників з ознаками платоспроможності, але якщо вони мають тимчасові труднощі з ліквідністю; створити систему фінансового моніторингу та раннього попередження для боржників через податкові та банківські індикатори; передбачити роль суду як модератора, а не лише судді, для підтримки домовленостей між сторонами до формального відкриття справи. Принцип превентивного банкрутства сформує сучасну філософію неплатоспроможності як діагностики й відновлення, а не як вироку. Його практична імплементація дозволить українському праву забезпечити ранню підтримку бізнесу, зменшити соціальні наслідки банкрутств і сприяти стійкому розвитку економіки;

– принцип пріоритету реструктуризації над ліквідацією. Суть принципу полягає в орієнтації законодавства та практики банкрутства на збереження платоспроможного бізнесу або його частин замість прямого знищення активів через ліквідацію. Такий підхід визнано економічно ефективнішим, соціально безпечнішим та правогнучкішим. Більшість українських банкрутств закінчуються ліквідацією підприємств, а інститут санації чи реструктуризації залишається декларативним, що свідчить про дефіцит ефективних механізмів підтримки підприємств із тимчасовими труднощами та недовіру кредиторів до процедур оздоровлення. Він тісно пов'язаний з принципом превентивного банкрутства. Запровадження пріоритету реструктуризації означає законодавче і практичне стимулювання порятунку життєздатних боржників, що відповідає сучасним підходам ЄС та міжнародним стандартам UNCITRAL та OECD. У багатьох країнах, зокрема в США, реструктуризація є ключовим інструментом у справах про банкрутство, що дозволяє боржникам продовжувати діяльність, що може включати реструктуризацію боргів, перегляд контрактів, залучення нового фінансування та реорганізацію бізнес-процесів. До основних можливостей використання цього принципу відносяться автоматична зупинка стягнень

(automatic stay), коли після початку процедури банкрутства кредитори не можуть стягувати борги, що дає боржнику час для розробки плану реструктуризації, який розробляється боржником спільно з кредиторами та може передбачати часткове погашення боргів, продовження строків виплат або конвертацію боргу в капітал; залучення фінансування для підтримки діяльності під час реструктуризації (DIP-financing, Debtor-in-Possession financing), що значно підвищує шанси на відновлення; здійснення судового нагляду зі збереженням боржником значної автономії для управління бізнесом [80];

– принцип ефективного судового контролю та прискорених процедур, спрямований на впровадження спрощених процедур та їх пришвидшення з метою запобігання затягуванню справ, а також використання цифрових технологій та електронного документообігу для скорочення часу розгляду справ, що досягається через спрощення процедур, чіткий судовий нагляд, використання цифрових технологій і електронного документообігу, що дозволяє зменшити бюрократичні затримки та забезпечити швидке вирішення справ. У контексті України, де судові процеси з банкрутства часто затягуються через складність процедур і низьку цифровізацію, впровадження таких підходів може значно покращити ефективність системи. Досвід Китайської Народної Республіки (далі – КНР) у цьому питанні є прикладом успішного поєднання судового контролю, спрощених процедур і сучасних технологій для пришвидшення розгляду справ про банкрутство. Наприклад, у КНР запроваджено спрощені процедури банкрутства для компаній з невеликими активами чи боргами, що дозволяє завершувати справи за кілька місяців замість років шляхом зменшення кількості судових слухань і вимог до документації; майже всі дії здійснюються за допомогою цифрових платформ та електронного документообігу, що зменшує час і витрати; активно використовується штучний інтелект для аналізу фінансових даних боржників і прогнозування результатів реструктуризації чи ліквідації, що допомагає судам приймати обґрунтовані рішення швидше [87]. У 2018 р.

Вищий народний суд муніципалітету Пекіна оприлюднив «Opinions» щодо прискорення розгляду справ про банкрутство, у яких сформульовано, що у справах про банкрутство з чітко визначеними кредиторсько-борговими відносинами, суд має діяти рішуче, швидко і автоматизовано щодо застосовування прискореного судочинства з метою максимально скоротити строки [88];

– принцип захисту прав працівників. Принцип захисту прав працівників у контексті банкрутства передбачає створення ефективних механізмів для забезпечення виплати заробітної плати, компенсацій та інших належних виплат працівникам підприємств, що перебувають у процедурі банкрутства та включає захист їхніх трудових прав, таких як своєчасне отримання заробітної плати, компенсації за невикористану відпустку, вихідну допомогу та інші соціальні гарантії. В Україні, де значна частина процедур банкрутства завершується ліквідацією, працівники часто залишаються без належних виплат через відсутність чітких механізмів і недостатнє фінансування. Досвід Австралії, зокрема створений державний фонд для захисту зарплат, є прикладом ефективного вирішення цієї проблеми. В Австралії захист прав працівників у разі банкрутства компанії забезпечується через Fair Entitlements Guarantee (FEG) – державну програму, яка спрямована на захист працівників, які втратили роботу через неплатоспроможність або ліквідацію роботодавця. Основними особливостями австралійської моделі є те, що фонд фінансується державним бюджетом і покриває виплати працівникам, якщо роботодавець не може виконати свої зобов'язання; встановлений чіткий, прозорий і швидкий механізм подання вимог через онлайн-платформу (виплати здійснюються протягом кількох тижнів); у процедурі банкрутства вимоги працівників щодо зарплати та компенсацій мають високий пріоритет, але FEG діє як додаткова гарантія, якщо активи компанії недостатні; якщо активи компанії згодом реалізуються, держава може повернути витрачені кошти з FEG, що зменшує навантаження на бюджет [89]. Для посилення захисту прав працівників у

справах про банкрутство в Україні, з урахуванням австралійського досвіду, можна запропонувати створити державний фонд, подібний до FEG, який фінансуватиметься за рахунок внесків роботодавців, державних субсидій або частини доходів від реалізації активів банкрутів. Фонд може гарантувати виплату заробітної плати, компенсацій за відпустку та вихідної допомоги; створити єдину електронну платформу для подання працівниками вимог щодо виплат у справах про банкрутство, що зменшить бюрократичні затримки та спростить доступ до правосуддя; посилити законодавчі норми, щоб вимоги працівників мали абсолютний пріоритет перед іншими кредиторами, навіть у разі обмежених активів боржника; інтегрувати процедури банкрутства з електронними системами, такими як «Дія» або автоматизована система «Банкрутство та неплатоспроможність», для швидкого обміну інформацією між судами, арбітражними керуючими та працівниками;

– принцип гнучкості та адаптивності законодавства. Вказаний принцип передбачає регулярний перегляд і оновлення нормативно-правової бази з урахуванням змін у світовій практиці, економічних та екологічних умов, технологічного прогресу, потреб національної економіки та дозволяє системі банкрутства залишатися ефективною, релевантною та здатною реагувати на нові виклики, такі як економічні кризи, зміни у структурі бізнесу чи впровадження нових технологій. В Україні, де КУЗПБ був прийнятий у 2019 році, необхідність адаптації законодавства є особливо актуальною через швидкі зміни в економічному середовищі, зокрема в умовах війни, інтеграції до європейських ринків та глобальної цифровізації. Світовий банк у роботі *Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes (2015)* зазначає, що інститут банкрутства має бути регулярно переглянутим та удосконаленим через моніторинг тенденцій та адаптацію до нової практики [90]. ОЕСР у докладі «*Enhancing Insolvency Frameworks to Support Economic Renewal*» підкреслює, що інструменти банкрутства мають регулярно вдосконалюватися під впливом кризових уроків і нових економічних макроризиків [91]. ЄС

через Директиву 2019/1023, вимагає від держав-членів розробляти інструменти реструктуризації, але також моніторити ефективність процедур та актуалізувати правила з урахуванням досвіду [23]. Н. Eidenmüller виказує думку, що інституційні моделі банкрутства в умовах глобалізації мають бути «living systems», що оновлюються на основі зворотного зв'язку, реальної практики та економічних стандартів [92]. Принцип гнучкості та адаптивності законодавства – це не декларація, а інституційна стратегія, що забезпечує динамічний баланс між стабільністю та реформістською спроможністю. Завдяки цьому Україна може формувати процедури банкрутства, здатні оперативно адаптуватися до глобальних викликів і підтримувати економічну стійкість.

Запровадження таких принципів визначають подальший розвиток принципу верховенства права та забезпечать стабільність судової системи в цілому [93, с. 82-86]. Вони спрямовані на підвищення якості правосуддя, ефективності процедури банкрутства та ухвалення справедливого рішення.

Принципи провадження у справі про банкрутство можна визначити як сукупність фундаментальних правових, економічних і соціальних засад, які визначають порядок і мету здійснення процедур банкрутства, спрямованих на забезпечення справедливого балансу інтересів боржника, кредиторів, працівників та суспільства в цілому. Зазначені принципи включають пріоритет реструктуризації над ліквідацією для збереження економічної цінності, ефективний судовий контроль і прискорені процедури для швидкого вирішення справ, захист прав працівників через гарантії виплат, а також гнучкість і адаптивність законодавства до економічних і соціальних змін. Вони базуються на засадах прозорості, недискримінації, економічної доцільності та гармонізації з міжнародними стандартами, сприяючи відновленню платоспроможності або справедливому розподілу активів у разі ліквідації.

На підставі аналізу законодавства, доктрини та судової практики, пропонується розуміти провадження у справі про банкрутство як

врегульований нормами права процесуальний порядок, у межах якого судом за участі спеціальних суб'єктів визначається наявність стану неплатоспроможності, встановлюються правові наслідки цього стану для боржника і кредиторів, ухвалюються рішення щодо відновлення платоспроможності або ліквідації боржника, з урахуванням принципів справедливості, пропорційності, добросовісності та верховенства права.

1.2. Місце кредиторів в системі учасників провадження у справі про банкрутство

Провадження у справах про банкрутство вирізняється цілою низкою специфічних рис, які суттєво відрізняють його від інших форм судочинства, зокрема позовного та наказного. Однією із визначальних особливостей є унікальний суб'єктний склад, характерний виключно для справ про банкрутство. Участь у таких провадженнях беруть спеціалізовані учасники, такі як арбітражний керуючий, збори кредиторів, комітет кредиторів, які не притаманні іншим видам судових процедур.

Центральне місце у структурі учасників справи про банкрутство посідають кредитори, які нарівні з боржником є ключовими фігурами даного провадження. Їх процесуальна активність зумовлена безпосереднім інтересом у результатах розгляду справи, оскільки від них залежить ступінь задоволення їхніх майнових вимог, аж до можливого їх непогашення. Саме це обумовлює високий рівень залучення кредиторів до усіх етапів провадження у справі про банкрутство, а також їх тісну взаємодію як між собою, так й з іншими учасниками процесу.

У юридичній науці роль кредитора у процедурі банкрутства давно вийшла за межі формального статусу носія майнових вимог. Натомість він дедалі частіше розглядається як структурний елемент процедури, активний учасник колективного врегулювання неплатоспроможності боржника, здатний впливати на ключові рішення від відкриття провадження до

затвердження плану санації чи ліквідації. Теоретичне осмислення місця кредиторів в системі учасників можна здійснити через низку сучасних концепцій, які відображають еволюцію правової природи їхньої участі у процедурі банкрутства. З аналізу наукової літератури, законодавства і судової практики можна виокремити концепції колективного інтересу кредиторів, процесуальної активності кредитора, співвідповідальності кредиторів, балансування публічного та приватного інтересу.

Концепція колективного інтересу кредиторів – класична концепція, що запропонована Т.Н. Jackson, який розглядає банкрутство як інструмент упорядкованого та ефективного задоволення вимог усіх кредиторів через колективну процедуру, що усуває хаос індивідуального примусового стягнення [1]. В межах цієї теорії можна визначити, що кредитори мають діяти не ізольовано, а як єдиний процедурний (колективний) суб'єкт, який через збори та комітети приймає рішення щодо майбутнього боржника, зокрема про реструктуризацію, ліквідацію або укладення мирової угоди. Слід підкреслити, що концепція знайшла нормативне відображення в Директиві ЄС 2019/1023, яка передбачає чітку структуризацію прав кредиторів, формування класів за типом вимог та механізм cram-down затвердження плану навіть без згоди окремих класів кредиторів за умови дотримання принципу пріоритетності [23].

Концепцію процесуальної активності кредитора можна виділити спираючись на праці D.A. Skeel. Сутність концепції полягає в тому, що кредитора можна розглядати як активного учасника процесу, який має низку процесуальних прав і засобів впливу щодо заявлення грошових вимог, оскарження дій арбітражного керуючого, ініціювання судових клопотань, участі у зборах кредиторів, права на голосування тощо [15]. Така модель зміщує акцент з пасивного очікування задоволення вимог на проактивну участь у процедурі, що особливо важливо в контексті захисту прав дрібних (міноритарних) та незахищених кредиторів.

Концепція співвідповідальності кредиторів базується на працях R. Bork, K. van Zwieten, T.H. Jackson, які визнають за окремими категоріями кредиторів, наприклад, банками, фіскальними органами, постачальниками ресурсів, співвідповідальність за стабілізацію боржника у разі наявності потенціалу до відновлення платоспроможності [13; 1]. Кредитор розглядається не лише як ініціатор стягнення, а як партнер у реструктуризації, відповідальний за результат колективного процесу. Зазначена концепція також впливає на юридичну практику, коли поведінка кредитора оцінюється з позицій добросовісності та розумності, а зловживання правом, наприклад, блокування плану без економічного обґрунтування, кваліфікується як протиправне діяння.

Концепція балансування публічного та приватного інтересу, обґрунтовується тим, що у складних справах, де вимоги кредиторів перетинаються із зобов'язаннями боржника перед державою (наприклад, податки, екологічні штрафи, виплати працівникам), постає необхідність балансування приватного інтересу кредиторів із публічним інтересом суспільства чи держави. Особливо це актуально для підприємств, які мають стратегічне або соціальне значення: у таких випадках ліквідація або реструктуризація впливають не лише на фінансове становище боржника, але й на економіку регіону, зайнятість, екологічний стан чи соціальні гарантії. Дослідження свідчать, що українське законодавство щодо банкрутства ще не адаптовано до повноцінного врахування цього балансу: наприклад, при банкрутстві державних чи муніципальних підприємств виникають ситуації, коли застосовуються загальні правила банкрутства без урахування їхнього публічного функціонального навантаження [94, с. 367-378]. Відтак, ефективне регулювання таких процедур вимагає не лише захисту прав приватних кредиторів, а й механізмів державного контролю за значущими об'єктами, що дозволяють уникати зловживань, оптимізувати реструктуризацію та зменшувати негативні зовнішні ефекти. Відсутність таких механізмів збільшує ризик того, що процес банкрутства перетвориться

на інструмент приватного інтересу за рахунок публічних ресурсів або суспільних благ.

Питання теорії та практики процедури банкрутства, у тому числі щодо правового статусу кредиторів як учасників справи про банкрутство, завжди активно досліджуються українськими та іноземними вченими. Так, І.А. Бутирська у 2017 році захистила дисертацію на тему «Учасники провадження у справі про банкрутство», в якій в окремому підрозділі досліджено статус кредиторів та їх представницьких органів у справі про банкрутство, удосконалено аргументацію детермінованості правового статусу учасників справи про банкрутство, зокрема, кредиторів, поєднанням матеріально-правових та процесуально-правових підстав [95, с. 117-127]. Л.І. Грабован також у 2017 року підготувала дисертаційну роботу на тему «Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства», що має на меті визначення організаційно-правових засад, порядку та способів погашення вимог кредиторів в процедурі банкрутства [96]. Разом з тим, необхідно констатувати, що вказані дослідження здійснювалися ще за часів дії попереднього Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Після ж прийняття та набуття чинності КУзПБ вченими та практиками здійснювали дослідження окремих аспектів правового статусу кредиторів у справі про банкрутство, проте актуальним залишається дослідження правового статусу кредиторів у системі учасників провадження у справі про банкрутство в контексті оновленого законодавства та прагнення України стати повноправним членом європейського співтовариства.

КУзПБ наголошує, що «Кодекс встановлює умови та порядок відновлення платоспроможності боржника-юридичної особи або визнання його банкрутом з метою задоволення вимог кредиторів, а також відновлення платоспроможності фізичної особи» [4]. Преамбула КУзПБ підкреслює, що задоволення вимог кредиторів є одним із основних завдань процедури банкрутства.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постанові від 23 грудня 2021 року у справі № 924/1155/18 вказав, що провадження у справі про банкрутство являє собою самостійний різновид судового провадження, якому притаманні особливий процесуальний порядок розгляду, специфічні цілі та завдання, своєрідний суб'єктний склад, а також значна тривалість, що суттєво відмежовує його від позовного провадження. Застосування судами законодавства про банкрутство передбачає, відповідно до ч. 1 ст. 3 ГПК України, необхідність керуватися притаманними інституту неплатоспроможності спеціальними принципами, закріпленими у відповідних нормах цього законодавства, з метою досягнення його головної мети, якнайповнішого задоволення вимог кредиторів боржника [97]. А.А. Бутирський та Л.М. Ніколенко констатують, що спрямованість справи про банкрутство залежить від того, хто ініціює справу про банкрутство (кредитор або боржник). Більшість справ ініціюється кредиторами та використовується ними як один із механізмів погашення їхніх вимог до боржника, як альтернатива виконавчому провадженню [98, с. 27]. Л.І. Грабован підкреслює, що від того, яким чином визначено статус кредиторів у справі про банкрутство, якими правами та обов'язками вони наділені, як ефективно вони можуть ними користуватися, залежить досягнення основної мети конкурсного провадження – задоволення/погашення вимог кредиторів [99, с. 52].

Отже, як законодавець, так і правозастосовна практика визнають задоволення вимог кредиторів одним із головних пріоритетів процедури банкрутства. У зазначеному аспекті важливим є чітке правове врегулювання як правового статусу кредиторів у межах справи про банкрутство, так і порядку їхньої взаємодії з іншими учасниками провадження.

Взаємодія кредиторів з іншими суб'єктами – боржником, арбітражним керуючим, господарським судом, інвесторами, оцінювачами майна та іншими учасниками має системний і багатогранний характер, що вимагає

глибокого аналізу з точки зору теорії права, економічної ефективності та соціальної справедливості.

Учасники у справі про банкрутство (неплатоспроможність) відповідно до ст. 1 КУзПБ – це сторони, арбітражний керуючий, державний орган з питань банкрутства, інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір, а також у випадках, передбачених цим Кодексом, Фонд державного майна України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника. Сторонами у справі про банкрутство (неплатоспроможність) КУзПБ визначає конкурсних кредиторів (голову комітету кредиторів), забезпечених кредиторів, та боржника (банкрута).

Одним із ключових елементів провадження у справі про банкрутство є взаємодія між кредиторами та боржником, яка формується в умовах конфлікту інтересів, але водночас потребує пошуку компромісних рішень.

Стаття 1 КУзПБ визначає боржника як юридичну особу або фізичну особу, у тому числі фізичну особу-підприємця, неспроможну виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав. Правовий статус боржника у процедурі банкрутства не є статичним і змінюється залежно від стадії провадження та виду судової процедури. Обсяг його прав та обов'язків трансформується відповідно до моделі управління, яка застосовується до неплатоспроможного суб'єкта господарської діяльності. На етапі розпорядження майном боржник зберігає відносно широкий спектр повноважень: попри встановлення мораторію, що певною мірою обмежує господарську діяльність, органи управління продовжують функціонувати (за винятком випадків їх відсторонення), а значна частина рішень приймається із погодження розпорядника майна. На цій стадії застосовується переважно наглядовий механізм контролю, тоді як арбітражний керуючий забезпечує узгодження управлінських дій боржника з інтересами кредиторів.

Водночас із моменту відкриття провадження у справі про банкрутство правоздатність і дієздатність боржника істотно обмежуються. Недостатність його правосуб'єктності компенсується активною участю арбітражного керуючого, який погоджує укладення правочинів та здійснення організаційних заходів. При цьому поведінка боржника має відповідати принципу добросовісності, який є одним із базових засадничих принципів процедури банкрутства. Добросовісність боржника передбачає відкритість у наданні інформації про своє майно, кредиторів та фінансовий стан; утримання від приховування активів, штучного збільшення заборгованості або створення фіктивних зобов'язань; недопущення будь-яких дій, що можуть погіршити становище кредиторів чи перешкодити досягненню цілей процедури. Саме від сумлінності боржника залежить ефективність роботи арбітражного керуючого, якість формування ліквідаційної маси та можливість відновлення платоспроможності. У цьому контексті арбітражний керуючий зобов'язаний діяти не лише з дотриманням інтересів кредиторів, а й у спосіб, що не шкодить боржнику, забезпечуючи баланс прав та обов'язків сторін у процедурі банкрутства. Недобросовісна поведінка боржника або навмисне введення арбітражного керуючого в оману розглядається як порушення обов'язку співпраці, що може мати правові наслідки, включно з відмовою у подальших процедурах відновлення платоспроможності, субсидіарною відповідальністю чи кримінально-правовими санкціями [100, с. 66].

Боржник у цьому контексті виступає не лише як зобов'язана сторона, яка допустила неплатоспроможність, а й як активний суб'єкт провадження, що володіє специфічним обсягом прав і обов'язків, спрямованих на співпрацю з іншими учасниками процедури. Становище боржника, який фактично втратив здатність у повному обсязі та вчасно виконувати зобов'язання, ставить під сумнів його управлінську компетентність і фінансову надійність. Проте правова модель процедур банкрутства передбачає можливість його участі у реструктуризаційних заходах та

укладенні мирової угоди, що обумовлює необхідність встановлення конструктивної взаємодії з кредиторами.

У процедурі банкрутства боржник і кредитори зазвичай мають протилежні інтереси: боржник зацікавлений у погашенні максимально більшої частини боргових зобов'язань, тоді як кредитори прагнуть досягти максимального задоволення своїх вимог. З огляду на це, потрібно збалансувати процедуру таким чином, щоб забезпечити рівний захист прав і законних інтересів обох сторін. Такий баланс, виявляється у праві як боржника, так і кредиторів ініціювати відкриття справи про банкрутство юридичної особи, у можливості оскаржувати процесуальні рішення, а також дії або бездіяльність арбітражного керуючого тощо [101, с. 94-100]. Однак, деякі з цих можливостей не однаковою мірою гарантуються у всіх категоріях справ про банкрутство. Ініціювати провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи може виключно боржник, що обумовлено особливостями даної категорії справ. Хоча справедливе задоволення вимог кредиторів – це те, заради чого останні ініціюють справу про банкрутство [102, с. 25]. Крім того, Верховний Суд у постанові від 22 вересня 2021 року у справі № 911/2043/20 зазначив, що звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, по суті, є реалізацією ним права на судовий захист власних майнових прав за відсутності належного виконання грошового зобов'язання боржником. У зв'язку з цим кредитор повинен надати суду докази на підтвердження наявності у нього права, яке підлягає захисту [103].

У той же час, у Книзі 4 КУзПБ презюмується, що фізична особа – боржник, ініціюючи стосовно себе справу про неплатоспроможність, прагне досягнути компромісу з кредиторами щодо зміни способу та порядку виконання його зобов'язань, а у разі недосягнення згоди стосовно плану реструктуризації боргів такий боржник припускає визнання його банкрутом і задоволення кредиторських вимог за рахунок коштів від продажу його майна [104].

Досягнення справедливого балансу між інтересами кредиторів та боржника в процесі банкрутства не завжди може здійснюватися шляхом надання їм рівних процесуальних можливостей, що зумовлено специфікою самої процедури банкрутства, особливостями правового статусу сторін, а також суспільними і економічними наслідками прийнятих у рамках такого провадження рішень. З огляду на це законодавчу увагу має бути зосереджено на врахуванні специфіки справ про банкрутство щодо окремих категорій боржників.

Певною формою реалізації цього підходу могло б стати надання окремим категоріям боржників, зокрема, фізичних осіб, які не є підприємцями, виключного права на ініціювання процедури визнання їх неплатоспроможними. Такий диференційований підхід дав би змогу забезпечити не тільки справедливе задоволення інтересів учасників процесу, але й урахувати соціальну захищеність окремих верств населення.

У науковій літературі неодноразово зустрічалися критичні оцінки щодо безпідставного вирівнювання правового статусу боржника – фізичної особи, яка не здійснює підприємницької діяльності, та боржника – фізичної особи-підприємця. Відсутність чіткого правового розмежування між цими категоріями у сфері банкрутства може призводити до порушення принципів справедливості, пропорційності та соціальної справедливості, а отже, потребує глибшого аналізу та нормативного впорядкування.

І.А. Бутирська звертає увагу на те, що правовий статус фізичної особи-підприємця має суттєві відмінності від статусу звичайної фізичної особи, що особливо помітно у сфері договірних відносин, які укладаються цими суб'єктами. Вступаючи у підприємницьку діяльність, фізична особа перетворюється на повноцінного учасника ринку товарів, робіт і послуг, діє на власний ризик і тому має бути прирівняна до юридичних осіб не лише в частині прав, а й щодо покладених на неї обов'язків та відповідальності [105, с. 94].

У науковій літературі справедливо зазначено, що кредитори, діючи як колективний суб'єкт з легітимним інтересом на повернення заборгованості, мають не лише право, а й обов'язок впливати на стратегічні рішення боржника щодо його економічного відновлення. Водночас, реалізація контролюючих повноважень кредиторів не повинна перетворюватися на знищення ініціативи боржника, оскільки це здатне зруйнувати потенціал оздоровлення боржника. Тому головним викликом є досягнення балансу між необхідністю захисту інтересів кредиторів і підтримкою здатності боржника до самореформування [92].

У контексті сучасних тенденцій в інституті банкрутства, взаємодія кредиторів і боржника дедалі більше набуває рис партнерської моделі, в процедурах досудової санації або судово затвердженої реструктуризації [106]. Зазначене вимагає від обох сторін не лише формального дотримання процесуальних норм, а й високого рівня довіри, прозорості та обміну інформацією. Ефективна комунікація дозволяє своєчасно виявляти критичні точки ризику, формувати реалістичні плани погашення заборгованості та уникати затягування провадження.

Водночас слід враховувати, що взаємодія між боржником і кредиторами в умовах українського правозастосування часто ускладнюється низкою чинників: відсутністю механізмів примусового залучення боржника до переговорного процесу, наявністю недобросовісних дій з обох боків, дефіцитом кваліфікованих медіаторів. Вирішення цих проблем вимагає системного підходу – вдосконалення правового регулювання, посилення відповідальності боржника за приховування активів, створення умов для мотивації до співпраці.

Відтак, взаємодія кредиторів із боржником є не лише процедурною необхідністю, а й одним із головних інструментів реалізації принципів економічної ефективності та добросовісності в банкрутстві. Саме ця взаємодія визначає межі правового компромісу між інтересами приватного капіталу та публічної стабільності господарського обігу.

Після відкриття провадження у справі про банкрутство кредитори, реалізуючи свої грошові вимоги до боржника, зобов'язані враховувати не лише власні інтереси, а й права та законні інтереси інших кредиторів боржника, які є невід'ємною умовою забезпечення справедливого задоволення вимог всіх учасників процесу та реалізації принципу рівного правового становища сторін у господарському процесі. Зазначене виражається у тому, що взаємодія кредиторів у справі про банкрутство здійснюється через колегіальні представницькі органи – збори кредиторів та комітет кредиторів. Однак на практиці цей процес нерідко супроводжується внутрішніми протиріччями та конфліктами інтересів, обумовленими прагненням окремих кредиторів до максимально можливого впливу на хід провадження та результати розподілу майна боржника. Таке прагнення, хоча й відповідає природній спрямованості самозахисту особистих інтересів, може ставати джерелом порушення принципів справедливого та рівноправного задоволення вимог усіх кредиторів. Тому надзвичайно важливим у процесі взаємодії кредиторів є строге дотримання засад справедливості, пропорційності та законності, а також недопущення будь-яких форм зловживання правом, у тому числі шляхом ухилення від виконання процесуальних обов'язків або довільного використання процесуальних механізмів на користь окремих учасників.

Частина 6 ст. 48 КУЗПБ наголошує, що на час дії процедур банкрутства збори кредиторів обирають, відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх на зборах кредиторів, визначених ч. 4 цієї статті, комітет кредиторів у складі не більше ніж сім осіб. Протокольне рішення зборів кредиторів про утворення та склад комітету кредиторів подається до господарського суду. Кредитор, який має 25 і більше відсотків голосів, автоматично включається до складу комітету кредиторів. Якщо загальна кількість кредиторів не перевищує сім осіб, усі кредитори автоматично включаються до складу комітету кредиторів. У разі проведення процедури банкрутства страховика або кредитної спілки Національний банк України в

обов'язковому порядку включається до складу комітету кредиторів з правом вирішального голосу. У роботі комітету мають право брати участь з правом дорадчого голосу арбітражний керуючий, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, забезпечений кредитор, у разі необхідності представник органу, уповноваженого управляти державним майном, і представник органу місцевого самоврядування [4]. КУзПБ не встановлює строку, протягом якого має відбутися перше засідання комітету кредиторів після проведення зборів. З огляду на це пропонується внести відповідні доповнення до КУзПБ та закріпити обов'язок проведення першого засідання комітету кредиторів не пізніше трьох днів з дати проведення зборів кредиторів [107, с. 155-158].

І.А. Бутирська наголошує, що відмінності між зборами кредиторів і комітетом кредиторів виявляються передусім у їх кількісному складі та порядку формування. Так, збори кредиторів є представницьким органом із необмеженою кількістю учасників, тоді як законодавець встановив максимальну чисельність членів комітету кредиторів на рівні семи осіб. Формування зборів кредиторів зумовлене колом осіб, з якими боржник перебував у господарсько-розрахункових відносинах, натомість комітет кредиторів є виборним органом, склад якого визначається волевиявленням самих кредиторів. При цьому комітет має похідний і залежний характер щодо зборів кредиторів, оскільки саме збори наділені повноваженнями як утворювати комітет, так і достроково припиняти повноваження його членів, як усього складу, так і окремих представників [108, с. 96-101].

Комітет кредиторів представляє інтереси всіх кредиторів під час проведення процедур банкрутства. Б.М. Поляков зазначає, що завданням комітету кредиторів є формування єдиної думки, інтересу всіх кредиторів [61, с. 245].

Х.О. Шухатян наголошує, що однією з характерних ознак провадження у справах про банкрутство як особливої форми господарського процесу є функціонування представницького органу кредиторів – комітету кредиторів.

Унікальність цього інституту полягає в тому, що саме у межах таких проваджень стороною у справі може виступати колективний орган, який не має статусу юридичної особи. При цьому до його складу входять самостійні суб'єкти підприємницької діяльності та фізичні особи, об'єднані спільною процесуальною участю у справі, але водночас такі, що мають різні за характером і підставами виникнення грошові вимоги до боржника [109, с. 143].

Щодо правового статусу комітету кредиторів, то аналіз нормативних актів свідчить про певну правову неоднозначність. З одного боку, законодавство не надає комітету кредиторів статусу самостійного суб'єкта цивільних, господарських, процесуальних правовідносин. З іншого, комітет має чітко визначені процесуальні повноваження, які передбачено законом і спрямовано на забезпечення колективних інтересів кредиторів у конкурсному провадженні.

Враховуючи це, доцільно розглядати комітет кредиторів не лише як орган представництва, а й як спеціальний суб'єкт процедури банкрутства, що здійснює функції конкурсного представництва відповідно до положень законодавства про банкрутство. Такий підхід дозволяє більш точно визначити місце та роль комітету кредиторів у системі суб'єктів господарського процесуального права та забезпечити ефективне здійснення процедур нестандартного банкрутства. Комітет кредиторів, можна визначити, як виборний орган, створений зборами кредиторів у межах процедури банкрутства, який представляє та захищає інтереси кредиторів, приймає рішення щодо основних аспектів процедури банкрутства боржника та здійснює свої повноваження на підставі КУзПБ.

Т. Біла вказує, що надання комітету кредиторів достатньо великого обсягу повноважень без визначення кола обов'язків представницького органу всіх кредиторів створює умови для систематичного порушення з боку недобросовісних кредиторів принципу неприпустимості зловживання правом, а чинне українське законодавство фактично не визначає будь-яку

відповідальність кредитора за зловживання суб'єктивними (не процесуальними) правами [110, с. 25]. Тому дуже важливо чітко визначити повноваження комітету кредиторів.

У науковій літературі вчені виказують думки щодо виокремлення повноважень комітету кредиторів. Наприклад, В.В. Джунь класифікує їх на: ініціативні, контрольні і погоджувальні [60, с. 118]. І.А. Бутирська наголошує на існуванні чотирьох груп повноважень комітету кредиторів: власні, погоджувальні, контрольні та ініціюючі [108, с. 118]. Погоджуючись з поважними вченими, але з врахуванням сучасних підходів європейських вчених та судової практики, вважаємо, що класифікація повноважень комітету кредиторів у процедурі банкрутства може бути структурована за кількома підставами, які відображають основні функції та права цього органу, а саме, повноваження щодо:

1) моніторингу за процедурою банкрутства: затвердження плану санації або ліквідації боржника; контроль за діями арбітражного керуючого (адміністратора, ліквідатора); схвалення або відхилення звітів арбітражного керуючого; участь у виборі арбітражного керуючого або ініціювання його заміни; контроль за виконанням процедур, передбачених законодавством про банкрутство. Комітет кредиторів має особливі повноваження щодо відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень. Імперативною нормою абз. 3 ч. 4 ст. 28 КУЗПБ комітету кредиторів надане право у будь-який час (що фактично означає на будь-якій судовій процедурі банкрутства) звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень, при цьому вказана правова норма прямо вказує на незалежність такого клопотання від наявності підстав відсторонення арбітражного керуючого. Право комітету кредиторів на заміну арбітражного керуючого встановлено законодавцем з метою забезпечення ефективної реалізації прав кредиторів у судових процедурах банкрутства. Вказане положення спрямоване не лише на посилення їхнього процесуального впливу на перебіг провадження у справі

про банкрутство, але й на підвищення рівня відповідальності органів представництва за результати управління майном боржника. Крім того, таке регулювання має на меті прискорення проведення процедури банкрутства шляхом забезпечення участі в процесі керуючого, який викликає довіру у комітету кредиторів і, за їхніми оцінками, здатний більш ефективно виконувати покладені на нього завдання. Варто наголосити, що у справі про банкрутство саме суд наділений повноваженнями визначати характер та обсяг наглядових дій, враховуючи стадію процедури, особу боржника, діяльність арбітражного керуючого, а також інші обставини конкретної справи. За таких умов питання щодо відсторонення арбітражного керуючого від виконання своїх повноважень у кінцевому підсумку належить до компетенції господарського суду. Рішення комітету кредиторів не має для суду наперед визначеної обов'язкової сили та підлягає оцінці відповідно до вимог ст. 86 ГПК України. У разі подання комітетом кредиторів клопотання про відсторонення арбітражного керуючого суд повинен, щонайменше, перевірити дотримання встановленої процедури скликання і проведення засідання комітету кредиторів, законність його формування загальними зборами кредиторів, зміст прийнятого рішення, а також належність реалізації такого рішення шляхом подання відповідного клопотання до господарського суду відповідно до ч. 4 ст. 28 КУзПБ [111];

2) розподілу коштів та майна: затвердження порядку та черговості розподілу коштів між кредиторами; ухвалення рішень щодо продажу майна боржника; контроль за розподілом коштів, отриманих від реалізації майна; формування фонду для авансування грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого та визначення порядку використання його коштів.

Суд зобов'язаний з'ясувати актив і пасив боржника та зіставити відповідні показники. Розмір пасиву боржника визначається на підставі реєстру вимог кредиторів, затвердженого судом у порядку ст. 47 КУзПБ. Відомості про актив боржника мають міститися у звіті розпорядника майна

про його фінансово-майновий стан. Зазначений звіт підлягає розгляду комітетом кредиторів, який на його підставі приймає рішення про клопотання щодо переходу до наступної судової процедури [112];

Частина 1 ст. 75 КУЗПБ встановлює, що арбітражний керуючий визначає умови продажу за погодженням з комітетом кредиторів та забезпеченим кредитором (щодо майна, яке є предметом забезпечення). Відповідно ч. 5 ст. 75 КУЗПБ, якщо до складу майна може входити майно, яке не є предметом забезпечення, і майно, яке є предметом забезпечення, умови продажу розглядаються і комітетом кредиторів, і забезпеченими кредиторами. При цьому в початковій ціні окремо виділяється початкова ціна обох зазначених видів майна. Кошти, отримані від продажу, розподіляються між забезпеченими кредиторами та іншими кредиторами пропорційно до початкової ціни майна, що є предметом забезпечення, та іншого майна;

3) захисту інтересів кредиторів: захист прав кредиторів у разі порушення їх інтересів іншими учасниками процедури; звернення до господарського суду з вимогою про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними на будь-якій стадії процедури банкрутства. За необхідності, з метою захисту прав кредиторів, комітет кредиторів на підставі ч. 3, 6, 8, 9, 10, 11 ст. 48 КУЗПБ має право ініціювати скликання зборів кредиторів у разі, якщо арбітражний керуючий не здійснив їх скликання;

4) організаційних питань: скликання загальних зборів кредиторів; ухвалення рішень щодо змін у складі комітету кредиторів; затвердження регламенту роботи комітету кредиторів; визначення порядку взаємодії з арбітражним керуючим та іншими учасниками процедури.

Відповідно до п. 16 Прикінцевих та перехідних положень КУЗПБ тимчасово, на період дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування,

засідання комітету кредиторів може проводитися шляхом опитування. При цьому ініціатор опитування надсилає всім членам комітету кредиторів запит із проєктом рішення щодо винесеного на розгляд питання або питань. У такому запиті зазначаються адреса, на яку учасники опитування мають надіслати свою відповідь, та строк надання відповіді. Запит надсилається на адреси електронної пошти учасників комітету кредиторів, зазначені в заявах з грошовими вимогами до боржника або на офіційно повідомлену адресу. У разі відсутності у учасника опитування адреси електронної пошти запит надсилається поштовим відправленням. У такому разі строк проведення опитування має враховувати строки надходження поштової кореспонденції. У разі згоди із запропонованим рішенням учасник опитування підписує проєкт рішення та надсилає його ініціатору протягом 15 днів з дня отримання запиту. Згода учасника опитування з прийнятим рішенням має бути безумовною. Датою прийняття рішення вважається останній день строку, протягом якого учасники опитування мали надіслати свої відповіді ініціатору опитування. У відповідності до вимог діючого законодавства кредитори у справі про банкрутство не позбавлені права визначати своїх представників для участі та голосування в комітеті кредиторів, законодавством не встановлено обмежень щодо участі у справі про банкрутство та щодо реалізації своїх повноважень кредиторів, які пов'язані між собою. Так, чинним законодавством не передбачено заборон чи обмежень щодо включення до складу комітету кредиторів чи голосування на засіданні комітету кредиторів юридичних осіб, які мають одного керівника чи будь-яким чином є пов'язаними [112].

5) фінансових питань: затвердження кошторису витрат на проведення процедури банкрутства; контроль за витратами арбітражного керуючого; ухвалення рішень щодо виплати винагороди арбітражного керуючого; затвердження звітів про фінансовий стан боржника. Стосовно фонду для авансування грошової винагороди, то комітет кредиторів своїм рішенням визначає порядок формування такого фонду та порядок використання його

коштів, який затверджуються ухвалою господарського суду. Отже, наповнення фонду для авансування грошової винагороди арбітражного керуючого та виплата коштів з нього залежить винятково від волі кредиторів, які самостійно визначають скільки і за що будуть платити арбітражному керуючому [98, с. 30]. Порядок формування фонду та порядок використання його коштів визначаються рішенням комітету кредиторів та затверджуються ухвалою господарського суду [113];

б) завершення процедури банкрутства: внесення пропозицій господарському суду щодо продовження або скорочення строку процедур розпорядження майном боржника чи санації боржника; затвердження звіту про результати проведення процедури. В ухвалі господарський суд Закарпатської області від 30 листопада 2018 року у справі № 907/6/13 стосовно припинення процедури санації та прийняття судом рішення про визнання ТОВ банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури зазначив, що подання клопотання до господарського суду про визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури та призначення ліквідатора належить до компетенції комітету кредиторів [114];

7) інші повноваження: ухвалення рішень щодо укладення мирової угоди; затвердження порядку взаємодії з іншими органами та учасниками процедури; вирішення інших питань, передбачених законодавством про банкрутство. Стосовно укладання мирової угоди, то це повноваження реалізується на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. Від імені кредиторів мирову угоду підписує голова комітету кредиторів [115].

Наведена класифікація дозволяє чітко розмежувати функції комітету кредиторів та підвищити ефективність його діяльності.

На практиці може виникати потреба у перевірці правомірності рішень комітету кредиторів. Водночас ані положення ГПК України, ані норми КУзПБ прямо не передбачають можливості визнання таких рішень недійсними. Так, Господарський суд Харківської області, розглядаючи заяву арбітражного керуючого про визнання недійсним протоколу засідання

комітету кредиторів у зв'язку з порушенням вимог КУзПБ та перевищенням членами комітету своїх повноважень, в ухвалі від 12 листопада 2020 року у справі № 5023/277/11 зазначив, що рішення комітету кредиторів не є актом боржника як юридичної особи. Виходячи з наведеного воно не може бути визнане недійсним у порядку ст. 16 ЦК України як акт, прийнятий органами управління юридичної особи (наприклад, загальними зборами акціонерів чи наглядовою радою). Крім того, такі рішення не є правочинами у розумінні ст. 202 ЦК України, а отже на них не поширюється дія положень ст.ст. 203 та 215 ЦК України, що визначають підстави недійсності правочинів. Виходячи з цього, рішення комітету кредиторів у справі про банкрутство не можуть бути предметом визнання їх недійсними в порядку господарського судочинства. Разом з тим, суд не позбавлений можливості оцінювати такі рішення на предмет їх відповідності вимогам законодавства. Така оцінка здійснюється відповідно до вимог ст. 86 ГПК України у межах розгляду відповідного питання під час провадження у справі про банкрутство. Наведена позиція узгоджується з правовою позицією, висловленою Верховним Судом України у п. 57 постанови Пленуму «Про судову практику в справах про банкрутство» № 15 від 18.12.2009 року. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 231 ГПК України господарський суд закриває провадження у справі у разі, якщо спір не підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства. Водночас суд звернув увагу, що спори про визнання недійсними рішень зборів комітету кредиторів не можуть бути розглянуті і в порядку іншого, ніж господарське, судочинства. У відповідній ухвалі зазначено, що члени комітету кредиторів не були належним чином повідомлені про питання, які планувалося розглянути на засіданні, що фактично унеможливило прийняття комітетом рішень з таких питань. Адже відсутність повідомлення про включення відповідних питань до порядку денного порушує право члена комітету кредиторів на попереднє ознайомлення з переліком питань, які виносяться на голосування, з'ясування їх змісту та формування позиції, що відповідає інтересам відповідного кредитора. Разом із тим, відповідно до ст. 48 КУзПБ

основним завданням комітету кредиторів є представництво інтересів усіх кредиторів у процедурі банкрутства [116] . У цьому контексті сформована судова позиція щодо неможливості визнання рішень комітету кредиторів недійсними може зумовлювати неоднозначне тлумачення правових норм, що, у свою чергу, негативно впливає на ефективність судового розгляду та ухвалення справедливого рішення.

Між кредиторами можуть виникати конфлікти інтересів, особливо між забезпеченими та незабезпеченими кредиторами, а також між конкурсними та поточними кредиторами. Забезпечені кредитори, чиї вимоги підкріплені заставою, мають пріоритет у задоволенні вимог, що може викликати невдоволення незабезпечених кредиторів. Для вирішення таких конфліктів необхідно запровадити механізми переговорів (медіацію) у межах комітету кредиторів.

загальнюючи викладене та з урахуванням результатів аналізу судової практики у подібних справах, слід констатувати, що саме по собі порушення процесуальних вимог під час прийняття рішення комітетом кредиторів не може автоматично бути підставою для визнання такого рішення недійсним. Для цього необхідною є наявність передбачених законом підстав, а також встановлення факту порушення прав та законних інтересів заявника. До таких підстав можна віднести: відсутність кворуму під час голосування; неправомочність складу комітету кредиторів; розгляд питань, які не були включені до порядку денного; ухвалення рішення, що суперечить вимогам законодавства; недотримання порядку скликання засідання або процедури голосування, якщо це призвело до порушення прав кредиторів тощо. За наявності відповідних обставин суд має бути наділений повноваженнями щодо визнання таких рішень недійсними. За таких умов доцільним видається внесення відповідних змін і доповнень до ст. 48 КУзПБ [107, с. 155-158].

Ефективна діяльність комітету кредиторів суттєво підтримує забезпечення прозорості та справедливості провадження справ у процедурі банкрутства, оскільки передбачає активну участь кредиторів у прийнятті

принципових рішень, сприяє профілактиці конфліктів інтересів та зменшує ризики допущення зловживань правом або неефективного використання процесуальних механізмів.

Одним із обов'язкових учасників практично кожної справи про банкрутство є арбітражний керуючий, який забезпечує справедливе збалансування інтересів боржника та кредиторів, діючи в межах своїх повноважень об'єктивно та неупереджено.

Взаємодія кредиторів з арбітражним керуючим є однією із ключових ланок у системі правових зв'язків, що формуються у справі про банкрутство.

Т.В. Степанова пропонує розглядати арбітражного керуючого як самостійну і активну фігуру у справі, який захищає чужий законний інтерес, несе відповідальність за власні рішення та дії в процедурі банкрутства, повністю підконтрольний та підзвітний господарському суду і повинен діяти виключно в межах, наданих йому законом, а у випадках прогалин або колізій чинного законодавства – з пріоритетом інтересів боржника [117, с. 97]. На думку В.В. Джуня «статус арбітражного керуючого можна розглядати в процесуальному плані, як самостійного фігуранта у провадженні у справі про банкрутство, що діє на захист чужого права; та в професійному плані, як звичайного агента майна боржника, або з моменту призначення судом як тимчасову квазіслужбову особу суду з урахуванням завдань конкретної судової процедури» [60, с. 267-268]. Б.М. Поляков пропонує розглядати арбітражного керуючого «в якості повіреного господарського суду, що є незалежним від боржника та кредиторів, і якому у процедурі розпорядження майном надаються лише контрольно-аналітичні функції» [118, с. 89].

Стаття 1 КУзПБ визначає, що арбітражний керуючий – фізична особа, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

Арбітражний керуючий, як процесуальна фігура, наділений комплексом повноважень, що включають управління майном боржника, проведення аналізу фінансового стану, підготовку планів санації та контроль

за реалізацією активів. Водночас саме кредитори як економічно зацікавлені суб'єкти виступають основним контролюючим центром у процедурі банкрутства, що потребує збалансованої та правової врегульованої взаємодії між ними.

У контексті теорії поділу влад, адаптованої до процедур банкрутства, арбітражний керуючий виконує функцію нейтрального адміністратора, тоді як кредитори - представники сторони з майновим інтересом, які реалізують свої повноваження через комітет кредиторів. Така модель передбачає функціональну взаємозалежність між арбітражним керуючим та кредиторами, де ефективність провадження великою мірою залежить від рівня взаємної довіри, прозорості рішень та механізмів підзвітності, а також від якості комунікації між арбітражним керуючим та основними кредиторами. Арбітражний керуючий повинен бути не лише процесуальним координатором, але й посередником між економічними інтересами сторін.

Законодавче встановлено, що арбітражний керуючий не має права здійснювати дії на користь окремого учасника процесу, оскільки його роль полягає у виконанні загальної функції управління конкурсною масою та забезпечення рівного задоволення вимог кредиторів. З приводу ролі арбітражного керуючого у справі про банкрутство та його взаємодії з кредиторами, слід підтримати позицію Ю. Кабенюк, яка зазначає, що арбітражне управління відіграє важливу роль у процедурі банкрутства з огляду на ті завдання, які воно покликане вирішити, завдяки належній його реалізації арбітражним керуючим. Його участь у справі про банкрутство (неплатоспроможність) безпосередньо виявляється у тісних взаємозв'язках із іншими учасниками такого провадження. Важливу роль при цьому відіграє призначення та відсторонення арбітражного керуючого, а також можливий вплив на його діяльність і контроль з боку господарського суду та кредиторів [119, с. 72]. Надання кредиторам права оскаржувати дії або бездіяльність арбітражного керуючого, а також ініціювати питання щодо його можливого відсторонення виступає одним із механізмів забезпечення справедливого

балансу інтересів учасників справи про банкрутство. Цей процесуальний інститут спрямований не лише на захист прав кредиторів, а й на підвищення рівня відповідальності та професійної дисципліни з боку особи, яка здійснює управління конкурсною масою, що, у кінцевому підсумку, сприяє ефективному та законному перебігу конкурсного провадження.

Удосконалення правового регулювання в Україні, має орієнтуватися на розширення обов'язкових стандартів прозорості діяльності арбітражного керуючого, чітке регламентування форм взаємодії з комітетом кредиторів (включаючи обов'язкові звітні періоди, процедуру екстреного скликання зборів, стандарти реагування на скарги), а також встановлення процесуальних гарантій неупередженості арбітражного керуючого. Такі підходи сприятимуть підвищенню довіри до інституту банкрутства в цілому та зменшенню рівня судових спорів між учасниками.

Господарський суд займає особливу позицію у процедурі банкрутства, виступаючи арбітром, який забезпечує законність, справедливість і дотримання процедурних норм.

Роль суду у справах про банкрутство істотно відрізняється від його функціонального призначення в інших категоріях господарських спорів. Провадження у справах про неплатоспроможність має комплексний, багатоетапний та процедурний характер, що суттєво відрізняє його як від позовного, так і від окремого провадження [120, с. 230]. На відміну від класичної моделі вирішення спору між двома сторонами, де суд переважно займає арбітральну позицію, у справах про банкрутство господарський суд здійснює активний вплив на перебіг процедури, координує діяльність арбітражного керуючого, контролює дії боржника та кредиторів і забезпечує дотримання балансу їхніх інтересів.

У науковій доктрині неодноразово підкреслюється, що роль господарського суду у справах про банкрутство має специфічний характер, який суттєво виходить за межі традиційного здійснення правосуддя. Так, С.В. Масловський слушно зауважує, що обсяг діяльності суду в цій категорії

справ є значно ширшим порівняно з іншими видами проваджень у господарському судочинстві, оскільки суд фактично виконує функцію керівного суб'єкта у процедурі банкрутства, координуючи дії її учасників та визначаючи ключові вектори розвитку справи [121, с. 109]. Такий підхід зумовлений комплексною природою провадження у справах про неплатоспроможність, у межах якого суд не лише вирішує спір, а й забезпечує послідовність, ефективність і законність процедур на кожній їхній стадії.

І.А. Бутирська, розвиваючи цю позицію, акцентує увагу на тому, що господарський суд у справах про банкрутство поряд із загальними для всіх судових проваджень повноваженнями здійснює також спеціальні функції, до яких належать контрольна та організаційна. Контрольна функція передбачає перевірку законності, добросовісності та обґрунтованості дій учасників провадження, включно з арбітражним керуючим, кредиторами та боржником. Організаційна функція полягає у визначенні структури процедур, ухваленні рішень, що впливають на їх подальший перебіг, та забезпеченні узгодженості дій усіх сторін, що є критично важливим для досягнення цілей банкрутства –відновлення платоспроможності або ліквідації у спосіб, що максимально задовольняє вимоги кредиторів [122, с. 110].

Узагальнюючи позиції зазначених авторів, можна стверджувати, що господарський суд у справах про банкрутство функціонує не лише як інституція вирішення спорів, а як центральний координатор процедури, який забезпечує баланс інтересів усіх сторін, здійснює судовий контроль за діями арбітражного керуючого та гарантує дотримання принципів добросовісності, пропорційності та справедливості у складних економічних правовідносинах.

Відповідно до КУзПБ, кредитори взаємодіють із судом через подання заяв про визнання їхніх вимог, оскарження дій інших учасників (наприклад, арбітражного керуючого чи боржника), а також участь у судових засіданнях, що стосуються затвердження планів санації, процедури розпорядження

майном чи продажу активів [4]. Така взаємодія є фундаментальною для захисту прав кредиторів і забезпечення балансу інтересів усіх учасників провадження.

У свою чергу, кредитори мають право активно використовувати інструменти процесуального впливу, включно з поданням заяв, ініціюванням виклику свідків, наданням доказів, зверненням із заявами про припинення процедури банкрутства, укладенням мирової угоди тощо. Такий підхід дозволяє розглядати їх не як пасивних спостерігачів, а як активних носіїв процесуальних прав та ініціативи.

Проблемним аспектом вітчизняної практики є формалізм у підходах до врахування думки кредиторів, а також судовий активізм, що іноді виходить за межі диспозитивного начала. Наприклад, у судовій практиці трапляються випадки затвердження судом плану санації без належного голосування зборів кредиторів, або винесення ухвал щодо майна боржника без запрошення усіх сторін. Так, господарський суд Донецької області в ухвалі від 28 жовтня 2024 року у справі № 905/55/24 зазначив, що невідповідність змісту плану санації вимогам законодавства та недотримання порядку його схвалення є підставою для відмови у його затвердженні [123].

З точки зору теорії права, господарський суд виконує не лише функцію контролю, але й сприяє реалізації принципу справедливого розподілу активів, що є центральним у праві банкрутства. Як зазначають вчені у своїй праці «A Global View of Business Insolvency Systems», роль суду полягає в забезпеченні рівноваги між інтересами різних груп кредиторів (забезпечених і незабезпечених), а також між кредиторами та боржником, що є особливо важливим у складних справах із множинними стейкхолдерами [125]. Взаємодія кредиторів з судом має бути не лише формальною, а змістовною із забезпеченням процесуального паритету сторін.

У контексті України суди стикаються з викликами, такими як:

– зовнішні чинники: війна, релокація бізнесу та зміна юрисдикцій активів. Повномасштабне вторгнення РФ створило абсолютно нову площину

викликів для функціонування інституту банкрутства в Україні. Воєнні дії та окупація частини територій спричинили втрату доступу до первинної документації, бухгалтерських архівів, реєстрів та матеріальних активів, що унеможлиблює повноцінну інвентаризацію майна боржника. Значна кількість підприємств, особливо з інфраструктурних, промислових та аграрних регіонів, були частково чи повністю знищені, що робить неможливим встановлення реальної ринкової вартості активів або підтвердження їх фактичного існування. Додаткові труднощі виникають у зв'язку з масовою релокацією бізнесу всередині країни та за кордон. Юридичні адреси, місця ведення діяльності, місця зберігання документів і майна часто не відповідають фактичним локаціям. Через це арбітражний керуючий та суд стикаються з труднощами при встановленні місця знаходження основних засобів; ідентифікації дебіторів або контрагентів; отриманні достовірної інформації щодо залишків товарно-матеріальних цінностей; визначенні правової юрисдикції активів, що опинилися за кордоном після переміщення підприємства чи власника. Окремою проблемою є зміна юрисдикцій активів та управління бізнесом, коли власники або керівники фактично здійснюють діяльність з території інших держав ЄС, Великої Британії чи Північної Америки. Така транснаціональність ускладнює доступ до документів, фінансових записів, банківських рахунків і корпоративних реєстрів, а також породжує колізії між українським правом і правом держав перебування активів. У низці випадків господарський суд отримує лише фрагментарні, частково втрачено-відновлені документи або електронні копії сумнівної автентичності. У цих умовах суд змушений працювати з доказами, які є неповними або несистемними; містять прогалини у хронології; суперечать один одному; не можуть бути підтверджені через втрату матеріальних носіїв або відсутність доступу до об'єктів. Вказане суттєво ускладнює оцінку фінансового стану боржника, аналіз його правочинів, встановлення ознак доведення до банкрутства, визначення обсягу ліквідаційної маси та задоволення вимог кредиторів. Воєнні обставини створюють ситуацію, коли

частина доказів є безповоротно втраченою, що формує невідновлювані прогалини у доказовій базі та знижує ефективність судового контролю. Крім того, міжнародні аспекти переміщення активів вимагають від судів застосування норм міжнародного приватного права, співпраці з іноземними юрисдикціями та аналізу транскордонних фінансових операцій, що значно ускладнює та подовжує процедуру банкрутства;

– перевантаженість судової системи. Значна кількість справ про банкрутство може призводити до затримок у розгляді заяв кредиторів, що знижує ефективність реалізації їхніх прав. Подібні затримки не лише негативно позначаються на становищі кредиторів, а й створюють ризики втрати майнової вартості активів боржника, зменшення ліквідаційної маси та виникнення зловживань з боку недобросовісних учасників процедури. Принципового значення набуває забезпечення оперативності та безперервності судового розгляду, адже часові затримки у процедурах неплатоспроможності безпосередньо впливають на збереження активів боржника та рівень задоволення вимог кредиторів. В умовах економічної турбулентності та воєнних викликів питання судової оперативності набуває ще більшої ваги, оскільки кожна затримка у процедурі може мати незворотні економічні наслідки як для кредиторської спільноти, так і для економіки в цілому;

– недосконалість та фрагментарність законодавчого регулювання. Попри реформування інституту неплатоспроможності, низка норм КУЗПБ залишається нечіткою, суперечливою або такою, що допускає різні варіанти тлумачення. Відсутність усталених механізмів щодо частини процедур (наприклад, порядок дій при множинності забезпечених кредиторів, правила верифікації криптоактивів боржника, критерії поважності причин пропуску строків подання вимог) створює для суду необхідність заповнювати прогалини власними правовими підходами, що підвищує ризик формування різнорідної та непослідовної практики, яка впливає на передбачуваність рішень і правову визначеність учасників провадження;

– складність оцінки вимог. Судові органи регулярно стикаються з ситуаціями, коли подані кредиторами вимоги потребують глибокої аналітичної перевірки через недостатність належних доказів, суперечливість первинних документів або складність фінансово-господарських операцій, що стоять в основі заявленої заборгованості. Особливу складність становлять вимоги, пов'язані з довготривалими договірними відносинами, корпоративними конфліктами, внутрішніми розрахунками між пов'язаними особами чи операціями, які мають ознаки заниження або приховування боргу. Окремим викликом є встановлення реальності господарських операцій, що підтверджуються формально належними документами, але не мають економічного підґрунтя, або були створені штучно з метою формування фіктивної заборгованості. У таких випадках перед судом постає завдання застосувати підвищений стандарт доказування та оцінити не лише формальну наявність документів, а й їх достовірність, внутрішню узгодженість і економічний зміст. Складність цього процесу посилюється необхідністю врахування спеціальних знань у сферах бухгалтерського обліку, фінансової звітності, банківських операцій, трансакцій між пов'язаними особами та податкових наслідків операцій. У низці випадків суд вимушений залучати експертів, оскільки самостійна оцінка таких документів виходить за межі стандартної юридичної компетентності. Належна оцінка кредиторських вимог має ключове значення для формування справедливого та законного реєстру вимог. Помилки на цьому етапі можуть призвести до включення неправомірних або заангажованих вимог, створення необґрунтованої переваги окремим кредиторам, спотворення черговості задоволення вимог та, зрештою, до виникнення ситуацій, що підривають довіру до процедури банкрутства. В умовах сьогодення визначального значення набуває принцип ретельності судового контролю та об'єктивності оцінки доказів, що забезпечує баланс інтересів усіх учасників провадження. ЄСПЛ, під час розгляду справ, неодноразово звертав увагу, що процесуальні правила призначені для забезпечення належного відправлення правосуддя та

дотримання принципу юридичної визначеності, а також, що учасники судового провадження повинні мати право розраховувати на те, що ці правила застосовуватимуться. Цей принцип застосовується до усіх, не лише до сторін провадження, але й до національних судів (див. *mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ від 22.06.2006 року у справі «Miholapa v. Latvia» (Михолапа проти Латвії), від 31.05.2007 року у справі «Andrejeva v. Latvia» (Андрєєва проти Латвії), від 21.10.2011 року у справі «Дія-97» проти України»). Належним чином дослідити поданий стороною доказ, перевірити її, оцінити в сукупності та взаємозв'язку з іншими наявними у справі доказами, а у випадку незгоди з ним повністю чи частково, зазначити правові аргументи на його спростування, це процесуальний обов'язок суду (див. постанову Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 23.12.2020 року у справі № 757/28231/13-ц, постанову Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 06.07.2022 року у справі № 910/6210/20, від 30.03.2023 року у справі № 905/2307/21 (905/496/22)). ЄСПЛ зазначає, що навіть якщо національний суд володіє певною межею розсуду, віддаючи перевагу тим чи іншим доводам у конкретній справі та приймаючи докази на підтримку позицій сторін, суд зобов'язаний мотивувати свої дії та рішення (див. *mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ «Олюджіч проти Хорватії»). Принцип справедливості, закріплений у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, порушується, якщо національні суди ігнорують конкретний, доречний та важливий довід, наведений заявником (див. *mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ у справах «Мала проти України», «Богатова проти України»). Завданням національних судів є забезпечення належного вивчення документів, аргументів і доказів, представлених сторонами (див. *mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ у справі «Ван де Гурк проти Нідерландів»).

У процедурах банкрутства принцип ретельності судового контролю посідає ключове місце, оскільки саме від якості судової перевірки дій усіх учасників залежить законність, прозорість та справедливість усього

провадження. На відміну від позовного судочинства, де суд обмежується вирішенням спору в межах поданих вимог і доказів, у справах про неплатоспроможність на суд покладено активний обов'язок перевіряти фактичні обставини, досліджувати дії арбітражного керуючого, боржника та кредиторів, а також контролювати відповідність процедур вимогам закону. Принцип ретельності судового контролю означає, що суд повинен не формально схвалювати подані документи чи дії, а всебічно оцінювати їх законність, обґрунтованість і добросовісність. Він передбачає: перевірку повноти дій арбітражного керуючого, особливо при інвентаризації активів, пошуку майна, аналізі фінансового стану боржника та формуванні ліквідаційної маси; оцінку реальності, економічної суті та достовірності кредиторських вимог, а не лише їх формального документального підтвердження; виявлення ознак фіктивних, заангажованих або субординованих вимог, що можуть порушити рівність кредиторів; перевірку добросовісності поведінки боржника, включно з аналізом його правочинів, дій щодо відчуження майна, перерозподілу активів чи створення штучної заборгованості; контроль за дотриманням строків і процедурних гарантій, які мають критичне значення для ефективності процедури;

– конфлікти інтересів. У процедурах банкрутства господарський суд часто стикається з протиборством між кредиторами, чий інтереси структурно не збігаються. Найпоширенішим є конфлікт між забезпеченими кредиторами, які мають пріоритет у задоволенні вимог за рахунок заставного майна, та незабезпеченими кредиторами, для яких результат ліквідаційної процедури залежить від загального обсягу ліквідаційної маси. У таких ситуаціях кожна група прагне максимізувати власний економічний результат, що призводить до численних оскаржень дій арбітражного керуючого, результатів аукціонів, черговості задоволення вимог або навіть до спроб переглянути статус вимог іншої сторони. Додаткові труднощі виникають у випадках конкуренції інтересів поточних кредиторів, кредиторів із субординованими вимогами, а також державних органів, вимоги яких мають публічно-правову природу

(податки, штрафи, соціальні виплати). Конфлікти між цими групами нерідко супроводжуються суперечливими тлумаченнями норм КУзПБ та спробами отримати перевагу шляхом процесуальних маніпуляцій: поданням заперечень, клопотань про заміну ліквідатора, ініціюванням судових експертиз або оскарженням проміжних ухвал. Для суду такі ситуації створюють особливо складні умови, оскільки він має забезпечити баланс інтересів усіх кредиторів, недопущення дискримінації будь-якої групи та уникнення стану, коли одна категорія кредиторів отримує необґрунтовану перевагу за рахунок інших. У цьому контексті значення набувають принципи рівності учасників провадження, пропорційності та добросовісності, а також ретельність судового контролю над діями арбітражного керуючого та процедурою продажу майна. Від ефективності вирішення подібних конфліктів залежить прогнозованість та стабільність наслідків процедури банкрутства, а також рівень довіри кредиторів до правозастосовної системи загалом.

Для вдосконалення взаємодії кредиторів із господарським судом пропонується:

- посилити цифровізацію судових процесів. Впровадження електронних систем для подання заяв і доступу до матеріалів справи, подібно до системи PACER у США, може прискорити розгляд і підвищити прозорість [125]. В Україні частково реалізовано такі ініціативи через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (ЄСІТС), але її функціонал потребує розширення [126];

- удосконалити стандарти доказування та критерії оцінки вимог. Запровадження чітких нормативних критеріїв оцінки обґрунтованості кредиторських вимог, наприклад за моделлю англійського підходу («genuine dispute test»), дозволило б зменшити кількість оскаржень і підвищило б якість попереднього судового контролю. В Україні відсутні законодавчо визначені стандарти доказування у банкрутстві, що часто призводить до формальних спорів і зловживань;

– впровадження спеціалізації суддів. Створення спеціалізованих судів із питань банкрутства, як це практикується в деяких європейських країнах, може не тільки підвищити якість і швидкість розгляду справ, а також буде сприяти зменшенню корупційних ризиків і підвищенню довіри кредиторів до судової системи;

– прозорість судових рішень. Забезпечення своєчасного та повного відкритого доступу до судових рішень у справах про банкрутство через Єдиний державний реєстр судових рішень має ключове значення для формування довіри кредиторів до процесу та судової системи загалом. Прозорість рішень створює умови для належного контролю за діяльністю арбітражних керуючих, виявлення можливих порушень, а також для забезпечення єдності судової практики. Відкритість судової інформації дозволяє кредиторам прогнозувати правові наслідки своїх дій, оцінювати судову поведінку учасників, а також порівнювати підходи різних судів до схожих правовідносин. Можливість аналізу прецедентів у режимі реального часу сприяє підвищенню якості правозастосування, адже дозволяє учасникам провадження діяти більш усвідомлено, орієнтуючись на сталі правові позиції Верховного Суду та апеляційних інстанцій. Крім того, своєчасне внесення рішень до Реєстру мінімізує ризики маніпуляцій, приховування інформації, вибіркового використання правових позицій або штучного затягування виконання ухвал. У європейських юрисдикціях (Німеччині, Польщі, Естонії) прозорість судових документів та забезпечення відкритого доступу до них розглядається як необхідна умова справедливого провадження та гарантія рівності учасників. В Україні цей принцип має додаткове значення через часті випадки конфліктів між кредиторами, спроби впливу на арбітражного керуючого та нерівномірність судової практики. Тому удосконалення механізмів публічності судових рішень, включно з їх оперативним оприлюдненням, розширенням функціоналу пошуку та створенням тематичних добірок рішень з питань неплатоспроможності, є необхідною

умовою підвищення довіри до процедури банкрутства та зміцнення принципу юридичної визначеності;

– медіація та альтернативні механізми. Заохочення досудового врегулювання спорів між кредиторами, боржником та іншими учасниками провадження шляхом використання медіації та інших альтернативних методів вирішення спорів (ADR) є перспективним інструментом оптимізації процедур банкрутства. У складних багатосторонніх конфліктах, характерних для неплатоспроможності, медіація дозволяє досягти компромісних рішень швидше, ніж у судовому порядку та уникнути додаткових витрат, пов'язаних із затягуванням процесу, призначенням експертиз, повторним розглядом питань, які не мають принципового правового спору, але створюють перешкоди для руху справи. Світова практика підтверджує ефективність ADR у процедурі банкрутства. Зокрема, у США відповідні механізми активно застосовуються у межах Chapter 11 U.S. Bankruptcy Code, де медіація використовується для врегулювання спорів між групами кредиторів, погодження умов плану реструктуризації та визначення параметрів участі інвесторів. Як зазначає R.A. Posner, альтернативні методи вирішення спорів сприяють економічній ефективності, оскільки дозволяють сторонам уникнути транзакційних витрат, притаманних судовим процедурам, та орієнтуються на досягнення взаємовигідного результату, а не формального юридичного вирішення [127]. У європейських країнах (Німеччині, Нідерландах, Франції) медіація активно використовується як частина процедур превентивної реструктуризації відповідно до Директиви (ЄС) 2019/1023, яка прямо вимагає від держав-членів забезпечувати доступ боржників і кредиторів до незалежних посередників – медіаторів, реструктуризаційних координаторів, фасилітаторів переговорів. Зазначені інститути дозволяють знизити конфліктність взаємодії між сторонами та прискорити погодження плану реструктуризації або санації. В українських реаліях розвиток медіації у банкрутстві може зменшити навантаження на господарські суди, скоротити строки розгляду справ, сприяти формуванню

сталих взаємин між кредиторами та боржником, а також підвищити ефективність реалізації процедур санації. Запропоноване набуває особливого значення з огляду на воєнні та економічні виклики, що загострюють конфліктність проваджень про неплатоспроможність і вимагають більш гнучких механізмів врегулювання спорів.

З економічної перспективи, взаємодія кредиторів із судом спрямована на мінімізацію витрат і забезпечення справедливого розподілу активів. У судовій практиці ефективність цієї взаємодії залежить від швидкості судового розгляду, якості правового регулювання та доступу кредиторів до інформації про хід провадження.

Кредитори відіграють важливу роль у взаємодії з іншими учасниками провадження у справі про банкрутство, такими як інвестори, оцінювачі майна, аудитори та інші залучені учасники, які впливають на хід процедури, зокрема на розподіл активів боржника чи можливість його санації. Така взаємодія зазвичай опосередковується через комітет кредиторів, який, відповідно до ст. 48 КУзПБ, має повноваження затверджувати залучення таких суб'єктів і контролювати їхню діяльність [4].

Інвестори, як стратегічні, так і фінансові, включаючи добросовісних покупців активів, відіграють ключову роль у процедурах санації, реструктуризації боргу та продажу бізнесу як цілісного майнового комплексу. Саме наявність інвестора здатна визначити успішність заходів із відновлення платоспроможності боржника, оскільки його участь забезпечує вплив капіталу, технологічні ресурси, управлінську експертизу та можливість збереження підприємства як діючого господарського суб'єкта. Кредитори в межах процедур банкрутства та санації наділені процесуальним правом ініціювати пошук інвестора, надавати згоду на його участь, формулювати умови залучення капіталу, висловлювати заперечення щодо запропонованих схем фінансування чи реструктуризації, а також брати безпосередню участь у переговорах щодо реструктуризації боргу, зміни структури власності або умов продажу активів. Роль кредиторів у цьому процесі є визначальною,

оскільки саме вони оцінюють економічну доцільність залучення інвестора та можливість відновлення платоспроможності боржника за рахунок його участі.

Європейська практика банкрутства та запобіжної реструктуризації демонструє високу ефективність моделей, що ґрунтуються на відкритості, прозорості та ранньому залученні інвесторів. У країнах ЄС (Німеччина, Франція, Нідерланди, Італія) поширено використання інструментів «pre-pack»-продажів, узгоджених з кредиторами санаційних угод (restructuring agreement), а також конкурентних торгів, що забезпечують максимізацію вартості активів та захист добросовісних інвесторів. У цьому контексті показовими є положення Директиви ЄС 2019/1023 про превентивну реструктуризацію, яка наголошує на необхідності забезпечення участі заінтересованих сторін (кредиторів, працівників, інвесторів) на ранньому етапі розроблення плану реструктуризації. Директива встановлює, що органи управління боржника мають діяти добросовісно та вживати заходів для запобігання поглибленню неплатоспроможності, у тому числі шляхом забезпечення доступу потенційних інвесторів до необхідної інформації для оцінки платоспроможності та перспектив відновлення підприємства. Залучення інвесторів у процедурах банкрутства й санації слід розглядати не лише як спосіб наповнення ліквідаційної маси чи джерело додаткового фінансування, але й як важливий інструмент реалізації європейської моделі «early restructuring», що передбачає раннє втручання, діалог кредиторів та боржника, пошук компромісних рішень і захист економічної цінності підприємства [23].

Суб'єкти оціночної діяльності відіграють критичну роль у визначенні вартості активів боржника, що безпосередньо впливає на розмір і порядок задоволення вимог кредиторів. Кредитори, через комітет кредиторів взаємодіють з ними і мають право на оскарження їх дій у разі сумнівів у об'єктивності. Зрозуміло, що діяльність таких суб'єктів є дуже важливою, тому що необ'єктивна оцінка майна може призвести до значних втрат для

кредиторів, особливо незабезпечених, через заниження вартості активів. У контексті України поширеною проблемою є недостатня прозорість процедур оцінки та можливі маніпуляції з оцінними звітами. Тому, для вдосконалення взаємодії пропонується, з метою забезпечення незалежності оцінювачів посилити механізми відбору шляхом провадження їх вибору через відкриті тендери з подальшим затвердженням комітетом кредиторів, щоб уникнути впливу боржника чи арбітражного керуючого; стандартизувати процедури оцінки шляхом використання уніфікованих методик, що відповідають міжнародним стандартам (наприклад, стандартам IVS – International Valuation Standards), для забезпечення об'єктивності [128]; надання кредиторам права вимагати повторної оцінки активів у разі обґрунтованих сумнівів, що підтримується судовим контролем.

Аудитори залучаються для перевірки фінансової звітності боржника або аналізу дій арбітражного керуючого, що допомагає кредиторам оцінити реальний фінансовий стан підприємства та виявити можливі зловживання (наприклад, приховування активів). У практиці України аудитори рідко залучаються на ранніх етапах банкрутства, що може ускладнювати виявлення фінансових махінацій. Для вдосконалення взаємодії пропонуємо проводити обов'язковий аудит у складних справах, тобто залучати аудиторів у справах із значними активами або підозрами на недобросовісну поведінку боржника, що може бути ініційовано комітетом кредиторів; забезпечити прозорість аудиторських звітів шляхом доступу кредиторів до повних аудиторських звітів через електронні платформи, такі як система «ProZorro.Продажі», яка використовується для торгів у справах про банкрутство; забезпечити незалежність аудиторів шляхом встановлення вимог щодо відсутності конфлікту інтересів у аудиторів, наприклад, через заборону їхньої співпраці з боржником чи арбітражним керуючим поза межами провадження.

У випадках, коли встановлення обставин справи про банкрутство потребує спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку, фінансів, оцінки майна чи економічного аналізу, важливою складовою процесуальної

взаємодії кредиторів стає їх робота з експертами, як судовими, так і приватними. Кредитори мають право ініціювати призначення судових експертиз у спорах щодо реальності господарських операцій, визначення ринкової вартості активів, наявності ознак доведення до банкрутства, фіктивності вимог або правильності формування ліквідаційної маси. Крім того, вони можуть формувати та подавати експертам перелік питань, спрямованих на уточнення ключових фактів, які мають значення для правильного вирішення справи. У разі незгоди з результатами дослідження кредитори вправі оскаржувати експертний висновок, ставити під сумнів його повноту, об'єктивність або методику проведення, а також подавати альтернативні приватні експертні висновки, що підлягають оцінці судом на загальних засадах. Участь кредиторів у роботі з експертами сприяє підвищенню рівня доказової обґрунтованості їхніх позицій, зміцнює принцип змагальності та забезпечує більш точне і справедливе встановлення фактичних обставин у процедурі банкрутства.

Важливим напрямом взаємодії кредитора у процедурі банкрутства є комунікація з банками та іншими фінансовими установами, особливо у випадках, коли вимоги кредитора є забезпеченими або коли дебіторська заборгованість боржника обслуговується через банківські рахунки. Така взаємодія має багатовимірний характер і охоплює подання запитів до банків щодо наявності рахунків боржника, руху коштів, залишків на депозитах та інформації про обтяження активів. У випадку забезпечених вимог кредитори беруть участь у погодженні умов передачі предмета застави, у взаємодії з банком як заставодержателем або іпотекодержателем, а також у визначенні порядку подальшої реалізації предмета забезпечення. Значного значення набуває також участь кредиторів у погодженні умов продажу заставного майна, зокрема щодо способу реалізації, стартової ціни, залучення оцінювачів чи організаторів торгів. Така форма співпраці сприяє запобіганню заниженню вартості активів, мінімізації ризиків штучного зменшення

ліквідаційної маси та забезпечує реалізацію принципів добросовісності, пропорційності та рівності кредиторів у процедурі банкрутства.

Хоча державні органи формально не є стороною, безпосередньо зацікавленою у максимальному задоволенні вимог у справі про банкрутство (за винятком випадків, коли вони самі виступають кредиторами), їх участь у процедурі має системний, інституційно значущий характер. Роль державних органів виходить далеко за межі суто фіскальних повноважень, оскільки вони виконують контрольні, наглядові, регулятивні, реєстраційні та правозахисні функції, які безпосередньо впливають на законність, прозорість та ефективність проваджень у справах про неплатоспроможність. Органи юстиції забезпечують функціонування Єдиного реєстру боржників, реєстрацію обтяжень, контроль за діяльністю арбітражних керуючих. Державні органи фінансового моніторингу сприяють виявленню операцій, що мають ознаки легалізації доходів або виведення активів напередодні банкрутства. Антимонопольні органи здійснюють нагляд за концентраціями та реструктуризаційними процесами, якщо вони впливають на ринок або створюють загрозу недобросовісної конкуренції. Додатково, участь держави в процедурі банкрутства обумовлюється необхідністю захисту публічного інтересу, зокрема у справах, що стосуються стратегічних підприємств, підприємств критичної інфраструктури, об'єктів, що мають соціальне значення або впливають на регіональну економічну безпеку. Належне виконання державними органами своїх функцій сприяє запобіганню зловживанням, фіктивному банкрутству, приховуванню активів і недобросовісній поведінці боржника чи окремих кредиторів. У цьому контексті їх присутність у процедурі набуває характеру гарантії дотримання принципів правової визначеності, пропорційності та рівності всіх учасників провадження. Загалом системна взаємодія державних органів із судом, арбітражним керуючим і кредиторами забезпечує не лише належне правозастосування, а й формує довіру до інституту банкрутства як механізму цивілізованого врегулювання неплатоспроможності.

Державна податкова служба України (далі – ДПС України) часто виступає одним із ключових конкурсних кредиторів, особливо у випадках банкрутства великих підприємств. Вона реалізує свої повноваження через податкові органи як заявник про відкриття провадження або учасник зборів кредиторів. Тому іноді можуть виникнути ситуації коли податковий орган при голосуванні за плани санації або ліквідаційні процедури має надмірну концентрацію голосів, що деформує баланс інтересів кредиторів, порушує принцип рівності і свідчити про прихований пріоритет держави у задоволенні вимог. Водночас ДПС України як орган, що захищає фіскальні інтереси держави, має обов'язок ретельно перевіряти дії боржника та арбітражного керуючого в частині продажу активів за заниженими цінами, списання податкового боргу тощо. У ряді справ суди відзначають необґрунтовану пасивність ДПС України, коли податковий орган формально заявляє вимоги, але не бере активної участі у процедурах, що суперечить принципу належного процесу (due process) у справі про банкрутство. Наприклад, у справі № 908/564/21 від 06 липня 2022 року Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду встановив, що після офіційного визнання боржника банкрутом Головне управління ДПС у Запорізькій області не здійснило дії для перевірки чи документального оформлення, не направило арбітражному керуючому жодних інструкцій чи офіційних рішень щодо податкової перевірки [129]. Така поведінка ДПС України свідчить про невикористання передбачених процесуальних механізмів захисту заявлених вимог, що не узгоджується із принципом due process та засадами процедур банкрутства. Зазначена справа критично ілюструє, як відсутність активної участі податкового органу після визнання боржника банкрутом може стати перешкодою для реалізації ефективного правосуддя та захисту інтересів інших кредиторів. Принцип active case management вимагає, щоб усі учасники, які заявили вимоги, активно брали участь у процесі, надавали докази, давали показання, інформували суд і інших учасників. Тому можна припустити, що коли ДПС України «формально заявляє» вимоги, але не

висловлює позицію, не бере участі у судових засіданнях, не надає матеріалів арбітражному керуючому, вона фактично виходить з процесу, відмовляючись від свого статусу і прав. Така поведінка суперечить принципам рівності сторін, обізнаності учасників провадження, прозорості судового розгляду, встановлених в українському та європейському законодавстві. У цілому, практика свідчить про потребу змін у законодавстві і судочинстві – посилити вимоги до фактичної залученості ДПС України, запровадити обов’язковий мінімум дій, які має здійснити податковий орган після отримання статусу кредитора, щоб уникнути формалізму та забезпечити реальний доступ до правосуддя. У цьому контексті доцільним виглядає законодавче обмеження «вагового коефіцієнта» голосу ДПС України або диференційований підхід до голосування за певними видами рішень, де приватні кредитори мають більшу економічну зацікавленість.

Взаємодія кредиторів із правоохоронними органами у процедурі банкрутства набуває особливої важливості у випадках, коли у діях боржника, його керівників, пов’язаних осіб або окремих кредиторів простежуються ознаки кримінальних правопорушень, таких як доведення до банкрутства, приховування активів, фіктивне банкрутство, зловживання повноваженнями чи завдання шкоди кредиторам [130, с. 1-6]. У таких ситуаціях кредитори мають право звертатися до відповідних правоохоронних органів – Національної поліції, прокуратури тощо, із заявами про вчинення кримінальних правопорушень, ініціюючи відкриття кримінального провадження. Залучення правоохоронних органів здатне істотно вплинути на хід справи про банкрутство, оскільки кримінальне розслідування може забезпечити виявлення прихованих активів, вилучення первинної документації, припинення неправомірних дій посадових осіб та притягнення винних до відповідальності. Така взаємодія сприяє реалізації принципів справедливості та добросовісності, а також зміцнює довіру кредиторів до механізму банкрутства як інструменту правового захисту від недобросовісної поведінки боржників і третіх осіб.

Взаємодія прокурора та кредиторів у провадженні у справі про банкрутство є важливим елементом забезпечення законності, справедливості та ефективності антикризових процедур. Прокурор виступає гарантом захисту публічних інтересів. Хоча КУЗПБ не містить прямої норми щодо участі прокурора, це право випливає з положень ГПК України, ЦПК України, Закону України «Про прокуратуру» та Кримінального кодексу України.

У деяких країнах Європи прокуратура приймає активну участь у процедурі банкрутства. За французькою моделлю, прокуратура має автоматичне право ініціювати провадження або брати участь у ключових процедурах (*reorganisation, liquidation*), а також формувати колективні органи за відсутності згоди між кредиторами, що забезпечує державний нагляд над захистом публічного інтересу та протидією шахрайстві [131]. Вказаний досвід дозволяє обґрунтувати ідею про доцільність запровадження обов'язкової участі прокурора у процедурах банкрутства.

Крім того, участь прокурора у справах про банкрутство набуває особливої значущості у тих випадках, коли існує ризик заподіяння шкоди державі внаслідок протиправної або недобросовісної поведінки окремих учасників провадження. Зокрема, йдеться про ситуації, коли держава в особі відповідного уповноваженого органу виступає кредитором боржника, визнаного банкрутом, і потенційно може зазнати збитків внаслідок дій боржника, інших учасників процедури банкрутства або арбітражного керуючого. Окремої уваги заслуговують випадки неплатоспроможності підприємств, у статутному капіталі яких присутня частка державної власності. У подібних ситуаціях безпідставні або неправомірні вимоги кредиторів здатні завдати шкоди майновим інтересам держави, що вимагає превентивного реагування з боку органів прокуратури. У цьому контексті особливої ваги набуває концепція запобігання правопорушенням ще на етапі здійснення процедур банкрутства, що є більш ефективним, аніж подальше усунення їхніх негативних наслідків. Крім того, необхідність активної процесуальної присутності прокурора зумовлюється високими соціальними

ризиками, які супроводжують банкрутство системно важливих суб'єктів господарювання – банківських і страхових установ, великих забудовників, підприємств із значною кількістю працівників, суб'єктів природних монополій, стратегічних або містоутворюючих організацій. Наслідки неплатоспроможності таких боржників можуть охоплювати десятки, а іноді й сотні тисяч потерпілих громадян, а загальні обсяги завданих збитків сягати мільярдних показників. За таких умов участь прокурора виступає важливим елементом механізму забезпечення публічного інтересу та захисту економічної безпеки держави.

У контексті удосконалення правового регулювання участі прокурора у справах про банкрутство та його взаємодії з кредитором, доцільним є внесення низки змін до чинного законодавства України з метою усунення наявних нормативних колізій та забезпечення більш ефективного захисту публічних інтересів у процедурі неплатоспроможності.

По-перше, необхідним є законодавче усунення суперечностей між положеннями ГПК України, який передбачає право прокурора на участь у господарському процесі, та нормами КУзПБ, що не містять положень про прокурора як повноцінного учасника судового розгляду. З метою уніфікації процесуальних норм та зміцнення інституційної ролі прокуратури доцільно внести зміни до КУзПБ, доповнивши його положеннями, які прямо передбачають процесуальний статус прокурора як учасника справ про банкрутство.

По-друге, слід нормативно визначити перелік категорій справ про банкрутство, у яких участь прокурора є обов'язковою або у яких прокурору має бути гарантовано право вступу до судового процесу. Вважаємо за необхідне запровадити обов'язкову участь прокурора в процедурах банкрутства відносно українських підприємств державної або комунальної форми власності, банківських і страхових установ, великих забудовників, підприємств зі значною чисельністю працівників, суб'єктів природних монополій та стратегічно важливих підприємств; підприємств, які мають

борги перед бюджетами понад визначений поріг та у ситуаціях із вербальними ознаками інсайдерських операцій, як важливого інструменту захисту суспільного інтересу.

По-третє, учасникам провадження у справах про банкрутство доцільно надати процесуальне право звертатися до суду з відповідним клопотанням про залучення прокурора до участі у розгляді справи. Таке клопотання має бути мотивованим та обґрунтованим у випадках, коли існує ризик порушення публічного інтересу або прав значної кількості осіб. Водночас, для запобігання зловживанню процесуальними правами, законодавець має встановити чіткі критерії та процедуру розгляду зазначених клопотань.

Також, однією з особливостей провадження у справі про банкрутство є концентрація всіх спорів, стороною в яких є боржник, у межах справи про банкрутство [132, с. 23], що означає, що до участі у справі про банкрутство у широкому розумінні можуть бути залучені не лише безпосередні учасники основного провадження, а й інші особи, які перебувають у майнових правовідносинах з боржником. У процесі банкрутства формуються так звані «міні-провадження» – окремі процесуальні провадження, спрямовані на вирішення конкретних спорів, у яких боржник є стороною. Учасники цих відокремлених проваджень формально не виступають кредиторами чи боржником у рамках загальної справи про банкрутство, проте мають прямий інтерес до результатів окремих етапів процесу. Кредитори, як учасники основного провадження, мають право взаємодіяти з особами, залученими до таких відокремлених проваджень. Вони можуть брати участь у розгляді окремих питань, вносити свої зауваження, висловлювати заперечення та оскаржувати процесуальні рішення, прийняті за результатами розгляду цих «міні-справ». Такий підхід забезпечує комплексне вирішення всіх взаємопов'язаних правових питань та сприяє ефективному здійсненню конкурсної процедури.

Місце кредиторів у процедурі банкрутства не є ізольованим, а вимагає постійної взаємодії з іншими учасниками – судом, арбітражним керуючим, аудиторами, оцінювачами, органами державної влади, прокуратурою тощо.

У сучасному розумінні кредитор у провадженні про банкрутство – це не просто суб'єкт майнової вимоги, а рівноправний та активний учасник процедурної системи; носій як індивідуального, так і колективного інтересу, реалізація якого відбувається через процедурні форми взаємодії; елемент механізму правового впливу на долю боржника, який несе відповідальність за ефективність процедури нарівні з арбітражним керуючим та судом. Таке багатовимірне бачення місця кредитора є осередком формування збалансованої, ефективної та справедливої системи банкрутства, що відповідає європейським стандартам правосуддя та економічної ефективності.

Висновки до розділу 1

На підставі проведеного дослідження теоретико-правових засад кредиторів як учасників провадження у справі про банкрутство отримано такі результати:

1. Визначено публічно-приватний характер провадження у справі про банкрутство, що зумовлює необхідність забезпечення балансу між приватними правами та інтересами боржника і кредиторів з одного боку, та захистом публічних інтересів, зокрема економічної стабільності, фінансової дисципліни та цілісності ринку – з іншого.

2. Обґрунтовано міждисциплінарний характер банкрутства як системи правових відносин, яка поєднує у собі елементи господарського, цивільного права та процесу, а також публічно-правового механізму, що створює комплексний правовий інструментарій для ефективного вирішення проблем неплатоспроможності.

3. Сформульовано теоретичні висновки, що висвітлюють окремі аспекти правовідносин банкрутства у контексті новелізації законодавства про неплатоспроможність, а саме:

обґрунтовано доцільність запровадження в науковий обіг категорії «комплексні правовідносини» як системної сукупності матеріальних та процесуальних правових відносин, що виникають, функціонують і реалізуються виключно в межах процедури банкрутства та врегульовані спеціальним законодавством;

запропоновано методологічний підхід до розмежування комплексних правовідносин від класичних галузевих правовідносин, що виникають у господарському, цивільному, податковому, трудовому та адміністративному праві, на основі критерію правового режиму та пріоритетності нормативного регулювання.

4. Розширено доктринальне уявлення про мету провадження у справах про банкрутство, що виходить за межі традиційного фокусу на захисті прав кредиторів і включає комплексне багатовекторне правове врегулювання, орієнтоване на баланс публічних та приватних інтересів, а саме:

запропоновано інтегральне розуміння мети провадження, яке поєднує відновлення платоспроможності боржника як пріоритетної задачі, забезпечення справедливого та пропорційного розподілу активів кредиторам, а також підтримку економічної активності боржника і стабільності ринку;

доведено, що сучасні трансформаційні виклики (військові конфлікти, цифровізація, економічна нестабільність, глобалізація ризиків) зумовлюють потребу у переосмисленні функцій інституту банкрутства та посиленні ролі превентивних механізмів як частини загальної мети процедур неплатоспроможності;

обґрунтовано необхідність реалізації мети провадження через механізми, які гарантують законність, правову визначеність та недискримінаційність процедур, що забезпечує підвищення довіри до

судочинства і сприяє запобіганню системним ризикам у господарській діяльності.

5. Запропоновано системну класифікацію нових ознак провадження у справах про банкрутство, що не охоплюються традиційним підходом, зокрема: інституційну модульність (як прояв багатопроцедурності та адаптивності); превентивно-стабілізаційний потенціал (як відображення функції банкрутства у сфері антикризового регулювання); багатоформатну процесуальність (як прояв міжгалузевого характеру провадження); суспільну обумовленість (як наслідки, що виходять за межі інтересів сторін); обмежену відновлювальну спроможність (як правову межу між реструктуризацією та ліквідацією); цифровізацію процедур (як цифрово-гнучку організацію процесу); правову анатомічність (як глибокий правовий аналіз підприємства), ШІ-провадження (як елемент провадження з використанням штучного інтелекту).

6. Сформульовано концепцію багатофункціональності провадження у справі про банкрутство, яка охоплює не лише традиційні ліквідаційні цілі, але й відображає сучасні соціальні, економічні, інформаційні, регуляторні та профілактичні функції інституту банкрутства.

7. Запропоновано системне визначення принципів провадження у справах про банкрутство, що поєднує правові, економічні та соціальні засади і спрямовані на відновлення платоспроможності або ліквідацію неплатоспроможного суб'єкта з урахуванням сучасних викликів і потреб національної економіки.

8. Розкрито взаємозв'язок і взаємодію класичних принципів (законність, захист прав кредиторів, соціальна справедливість, пріоритет відновлення платоспроможності, економічна ефективність, гласність та прозорість, рівність сторін) з принципами нової генерації («другого шансу», превентивного банкрутства, пріоритету реструктуризації над ліквідацією, ефективного судового контролю і прискорених процедур, захисту прав працівників, гнучкості та адаптивності законодавства).

9. Обґрунтовано необхідність впровадження в національне законодавство окремої досудової процедури реструктуризації для боржників, які мають тимчасові труднощі з платоспроможністю та створення системи раннього фінансового моніторингу, що дозволить перейти від реактивного до проактивного підходу в управлінні неплатоспроможністю.

10. Запропоновано модель державної підтримки працівників у справах про банкрутство на основі іноземного досвіду на підставі створення державного фонду гарантування виплат та електронної платформи для подання вимог працівників, що посилить соціальний захист у кризових ситуаціях.

11. Запропоновано новий концептуальний підхід до розуміння правового статусу кредиторів, який враховує не тільки їх індивідуальні права, але й колективні інтереси, а також відповідальність за спільні дії у межах процедури шляхом визначення місця кредиторів у системі учасників провадження у справах про банкрутство через призму сучасних концепцій, що відображають еволюцію правової природи їх участі, зокрема колективного інтересу, процесуальної активності, співвідповідальності та балансування публічного і приватного інтересів.

12. Запропоновано вдосконалення правового регулювання взаємодії кредиторів з іншими учасниками провадження (боржником, арбітражним керуючим, господарським судом, інвесторами, оцінювачами, аудиторами, державними органами, прокурором) шляхом:

внесення змін до ст. 48 КУзПБ щодо встановлення строку проведення першого засідання комітету кредиторів (не пізніше трьох днів після зборів кредиторів) та запровадження механізмів визнання рішень комітету кредиторів недійсними за наявності законних підстав (наприклад, відсутність кворуму, неправомочність, порушення порядку голосування);

розширення обов'язкових стандартів прозорості діяльності арбітражного керуючого, регламентування форм взаємодії з комітетом кредиторів (включаючи обов'язкові звітні періоди, процедуру екстреного

скликання зборів, стандарти реагування на скарги), а також встановлення процесуальних гарантій його неупередженості;

законодавчого визначення обов'язкової участі прокурора у справах про банкрутство щодо визначеної категорії справ;

посилення прозорості та незалежності оцінювачів і аудиторів через відкриті тендери та стандартизацію процедур оцінки, а також залучення аудиторів у справах із значними активами або підозрами на недобросовісну поведінку боржника.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ СТАТУС КРЕДИТОРІВ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

2.1. Поняття та ознаки кредиторів у справі про банкрутство

У сучасних умовах трансформації економіко-правових відносин, спричинених як глобальними кризовими викликами, так і внутрішніми соціально-економічними змінами, у тому числі військовим конфліктом в Україні та як слідство, зростанням кількості неплатоспроможних суб'єктів господарювання та ускладненням фінансових відносин питання визначення поняття кредитора та його ознак набуває особливого значення. В Україні, де правова база у сфері банкрутства постійно вдосконалюється, дослідження поняття кредитора та його ознак є необхідним з метою гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема принципами ЄС та рекомендаціями міжнародних фінансових організацій.

Одним із міжнародних законодавчих актів присвяченого питанням банкрутства є Принципи Світового Банку для ефективних систем врегулювання неплатоспроможності та захисту прав кредиторів/боржників, які були розроблені як базис на підставі якого країни ухвалюють свої законодавчі акти про банкрутство [133]. Дотримання цих принципів є одним із найважливіших складових елементів розвитку законодавства України у сфері банкрутства. Євроінтеграційний вектор розвитку України обумовлює посилення тенденції до уніфікації законодавства про банкрутство відповідно до світових та європейських стандартів правового регулювання.

С.В. Жуков, характеризуючи концепцію КУзПБ, відзначає, що вона спрямована на досягнення таких змін у судових процедурах, як: спрощення доступу до інституту неспроможності та банкрутства для кредитора; створення умов для відновлення платоспроможності боржника; встановлення юридичних бар'єрів для ухиляння від сплати боргів; зменшення часу на процедури; встановлення контролю кредиторів над ліквідаційною масою;

зменшення фінансових витрат ліквідаційної маси; задоволення вимог кредиторів за рахунок повної або додаткової (солідарної та субсидіарної) відповідальності винних у порушенні прав кредиторів осіб; звільнення від боргу лише добросовісного боржника тощо [134, с. 196-203].

Вивчення ознак кредиторів у справах про банкрутство дозволяє не лише уточнити їх правовий статус, а й визначити особливості реалізації їхніх прав у різних процедурах (санація, ліквідація тощо), а також виявити проблемні аспекти захисту їхніх інтересів, що має практичне значення для вдосконалення механізмів задоволення вимог кредиторів, забезпечення справедливого балансу інтересів усіх учасників провадження та підвищення ефективності процедур банкрутства в цілому. Дослідження цього питання є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору, сприяючи розвитку правової доктрини та удосконаленню законодавства у сфері банкрутства.

Традиційно, у загальній теорії права, кредитор визначається як сторона зобов'язання, яка має право вимагати від іншої сторони (боржника) виконання певних дій – передачі майна, сплати коштів, виконання робіт, надання послуг тощо. Проте, у контексті банкрутства, це визначення значно розширюється.

Л.І. Грабован зазначає, що у правових системах економічно розвинених країн у сфері регулювання неплатоспроможності переважає підхід, згідно з яким відповідальність за фінансову кризу підприємства покладається передусім на самого боржника. Виходячи з цього, вважається неприпустимим перекладати негативні майнові наслідки його діяльності на сумлінних кредиторів. Відповідно, пріоритетом правового регулювання є не збереження боржника як учасника господарського обороту, а захист майнових прав кредиторів шляхом забезпечення якнайповнішого задоволення їхніх вимог. Для досягнення цієї мети застосовуються переважно розпорядчі процедури та ліквідаційні механізми, що реалізуються у стислі строки. Захист інтересів кредиторів забезпечується через

припинення діяльності боржника або відчуження його бізнесу до того моменту, поки активи не зазнали суттєвого знецінення. Реабілітаційні ж процедури допускаються лише за ініціативою кредиторів або в межах, що не зачіпають їхніх майнових інтересів [99, с. 52–60].

І.А. Бутирська наголошує, що правовий статус кредитора у провадженні у справах про банкрутство характеризується складною та комплексною природою, оскільки поєднує у собі елементи як матеріального, так і процесуального права. Правовідносини, які виникають між боржником і кредитором у сфері неплатоспроможності, не можуть залишатися лише у площині матеріально-правового регулювання, а потребують набуття відповідної процесуальної форми. Без такої трансформації після відкриття провадження у справі про банкрутство реалізація матеріальних прав кредитора фактично унеможлиблюється, оскільки їх здійснення стає залежним від процесуальних механізмів, передбачених законодавством про банкрутство [135, с.105].

Л.М. Ніколенко наголошує, що кредитором у справі про банкрутство можуть бути юридичні або фізичні особи, державні органи, наділені відповідними повноваженнями, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника [136, с.184-185].

Зарубіжні вчені, зокрема J. Sarra, пропонує розглядати кредитора як суб'єкта, чий права мають бути захищені через прозорі та справедливі процедури банкрутства. Акцентується увага на універсальності поняття кредитора, яке включає не лише комерційних кредиторів, але й працівників, державні органи та навіть акціонерів у певних випадках. Підкреслено, що визначення кредитора має бути гнучким, щоб відповідати різноманітним юрисдикціям [137, с.7-11].

J.L. Westbrook розглядає кредитора як суб'єкта, чий вимоги є частиною конкурсної маси боржника. Він підкреслює, що в американській практиці (Bankruptcy Code) поняття кредитора є широким і включає всіх, хто має «claim» (вимогу), незалежно від її природи – фінансової, контрактної чи

навіть умовної. Вчений також зазначає, що американська система банкрутства надає кредиторам значні процесуальні права, такі як участь у комітетах кредиторів [124].

КУзПБ визначає кредитора як юридичну або фізичну особу, а також контролюючий орган, уповноважений відповідно до Податкового кодексу України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у межах своїх повноважень, та інші державні органи, які мають вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника [4].

Законодавство зарубіжних країн не завжди містить поняття «кредитор». Наприклад, за законодавством США поняття «кредитор» включає суб'єкта права, який має вимогу до боржника, що виникла під час або до винесення наказу про надання допомоги боржнику; суб'єкта права, який має вимогу до майна, зазначену в розділі 348(d), 502(f), 502(g), 502(h) або 502(i) 11 U.S. Code § 101; або суб'єкта права, який має спільну вимогу [80].

У канадському законодавстві кредитор визначається як особа, яка має вимогу, що може бути доведена як вимога відповідно до Закону про банкрутство та неспроможність (Bankruptcy and Insolvency Act (créancier)) [138].

Законодавство Греції про банкрутство, зокрема Закон № 4738/2020 «Врегулювання заборгованості та надання другого шансу та інші положення» (Ρύθμιση οφειλών και παροχή δεύτερης ευκαιρίας και άλλες διατάξεις), значно реформувало підхід до визначення та категоризації кредиторів. В цілому, кредитором визнається будь-яка особа, яка має грошову вимогу до боржника, незалежно від його походження (договірна, позадоговірна, публічна тощо).

Кредитори мають право пред'являти свої вимоги в рамках процедури банкрутства та брати участь у розподілі майна боржника [139].

В Угорщині законодавство про банкрутство базується на Законі XLIX 1991 року «Про провадження у справах про банкрутство та ліквідацію» (Act XLIX of 1991 on Bankruptcy Proceedings and Liquidation Proceedings), який є основним нормативно-правовим актом у цій сфері. Він визначає поняття кредитора та його категорії у двох основних типах процедур: банкрутство (як реорганізація) та ліквідація. Згідно з угорським Законом про банкрутство, кредитор визначається як особа, яка має грошову вимогу або вимогу, виражену в грошовому еквіваленті, до боржника. У провадженнях про банкрутство та ліквідацію (до моменту початку ліквідації) кредитором є будь-яка особа, яка має прострочену грошову вимогу або вимогу, виражену в грошовому еквіваленті, до боржника на підставі остаточного та такого, що підлягає виконанню, рішення суду чи державного органу, або яка визнана чи не оспорується боржником. У провадженнях про банкрутство (після початку ліквідації) додатково до вищезгаданого, кредитором є будь-яка особа, чії вимоги, що виникають протягом провадження про банкрутство або після нього, були зареєстровані адміністратором. У провадженнях про ліквідацію (після початку ліквідації) кредитором є будь-яка особа, чия вимога, грошова або виражена в грошовому еквіваленті, до боржника була зареєстрована ліквідатором [140].

В Італії визначення та класифікація кредиторів у рамках процедур неплатоспроможності регулюється Кодексом про кризу підприємств та неплатоспроможність (Codice della Crisi d'Impresa e dell'Insolvenza), який набув чинності 15 липня 2022 року. Кредитором у контексті італійського законодавства про банкрутство є будь-яка особа (фізична чи юридична), яка має грошову вимогу до боржника, що виникла до відкриття процедури банкрутства (або судової ліквідації, «liquidazione giudiziale»). Метою процедур є задоволення цих вимог [141].

Законодавство Люксембургу про банкрутство, що базується переважно на Комерційному кодексі (Code de commerce) [142], а також на Законі про фінансове забезпечення (Financial Collateral Law 2005), визначає кредиторів і їхній пріоритет у справах про банкрутство. Так, кредитором у контексті банкрутства є будь-яка фізична або юридична особа, яка має грошову вимогу до боржника на момент оголошення банкрутства. Для того, щоб вимоги були визнані в процедурі банкрутства, кредитори повинні подати декларацію про свої вимоги (*déclaration de créance*) до суду у встановлені терміни [143].

У німецькому законодавстві поняття «кредитор», як і поняття «боржник», відсутнє. Визначити, який зміст вкладає німецький законодавець у поняття «кредитор», можна шляхом системного аналізу законодавства [10, с. 110]. У Німеччині статус кредиторів регулюється Законом про неспроможність (*Insolvenzordnung*). У законодавстві зазначено, що процедура неспроможності може бути відкрита за заявою кредитора, якщо він має законний інтерес [52]. Тобто, кредитором є особа, яка має законну вимогу до боржника [10, с. 108]. Кредитори у Німеччині грають обмежену роль в управлінні справами боржника, проте мають можливість проводити призначення керівника і процес розподілу майна. У той самий час німецьке законодавство надає першорядне значення забезпеченим кредиторам, що сприяє захисту їхніх інтересів.

Особливістю законодавства Німеччини у порівнянні з іншими системами законодавства про банкрутство є те, що завжди існує високий ризик повернення коштів для всіх партнерів за договором, які мали справу з неплатоспроможною масою за роки до початку процедури банкрутства. У разі успішного повернення, договірною стороною неплатоспроможної маси має повернути те, що було отримано в повному обсязі (наприклад, вартість покупки) до неплатоспроможної маси. Натомість ця сторона отримує лише незабезпечену зустрічну вимогу проти неплатоспроможної маси (наприклад, вартість поставлених товарів), яка буде задоволена відповідно до звичайної квоти неплатоспроможності [144, с. 11]. Кредитори боржника мають бути

задоволені спільно за рахунок відповідальних активів боржника, без надання переваги окремим кредиторам чи групам кредиторів. Застосовується принцип так званого рівного ставлення до кредиторів «*par conditio creditorum*» [145].

З аналізу КУЗПБ слід підкреслити, що він більш чітко та вдало визначає поняття і класифікує кредиторів у процедурі банкрутства у порівнянні з законодавством Німеччини [4]. Такої думки дотримується і Р.Б. Поляков при дослідженні процедури банкрутства у Німеччині [10, с. 107].

Отже, єдиного універсального визначення «кредитора» у законодавстві ЄС, яке б було ідентичним у всіх країнах-членах, не існує. Проте, Регламент ЄС 2015/848 про процедури неспроможності гармонізує питання юрисдикції, визнання та співробітництва у транскордонних справах про неспроможність. Він встановлює правила, за якими вимоги кредиторів, заявлені в одній державі-члені, визнаються в інших, що опосередковано визначає обсяг поняття «кредитор» у контексті європейського права [19]. Законодавство окремих європейських країн, наприклад, Німеччини чи Франції, містить свої детальні визначення та класифікації кредиторів. У той же час, не завжди нормативні акти про банкрутство містять чітке поняття «кредитор», наприклад, у законодавстві скандинавських країн воно взагалі відсутнє.

Порівняльний аналіз показує, що і європейські, і американські вчені та законодавці визначають кредитора як особу, що має майнову вимогу до боржника. Однак, американський підхід є більш широким у трактуванні «вимоги» (*claim*), прагнучі охопити будь-які потенційні претензії. Європейський підхід, хоча також визнає широкий спектр вимог, більше акцентує увагу на принципі рівності кредиторів та детальних класифікаціях у національних законодавствах, що є наслідком меншої уніфікації права у сфері банкрутства на рівні ЄС порівняно з федеральним Кодексом США.

В українській судовій практиці, у рішеннях Верховного Суду, поняття «кредитор» у справах про банкрутство визначається не стільки через окреме універсальне формулювання, скільки через системний аналіз норм КУЗПБ та застосування їх до конкретних правовідносин. Судді акцентують увагу на

ознаках, які надають особі правовий статус кредитора та на процедурі набуття цього статусу.

Постанова Верховного Суду від 07 липня 2022 року у справі № 916/1456/21 містить положення, що у КУЗПБ поняття кредитора застосовується для цілей цього Кодексу – відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, у тому значенні, яке їм надав законодавець у КУЗПБ, і відрізняється від суто цивільно-правового поняття [146].

Поняття «кредитор» не має статичного характеру, а відображає динамічну природу правовідносин у сфері неплатоспроможності. Його зміст є гнучким і функціонально змінним, оскільки визначається методологічними підходами, які покладаються в основу його наукового тлумачення та нормативного закріплення. Відтак, для повнішого розуміння правової сутності поняття «кредитор» доцільно розглянути крізь призму різних наукових і доктринальних підходів.

З позиції економіко-правового підходу кредитор у справі про банкрутство постає не лише як зацікавлена сторона, яка має грошову вимогу до боржника, а як ключовий елемент складного правового механізму врегулювання економічного конфлікту, що виникає у зв'язку з неплатоспроможністю суб'єкта господарювання. У межах цього підходу інститут кредитора розглядається крізь призму синтезу правової норми та економічної доцільності, тобто як феномен, який одночасно функціонує у площині юридичних процедур і в контексті економічної взаємодії між учасниками ринку.

Відповідно до цього бачення, кредитор не обмежується роллю формального носія права вимоги, а набуває ознак активного учасника економічного обігу, інтереси якого безпосередньо впливають на фінансову стабільність боржника, ефективність розподілу ресурсів та загальну конкуренцію на ринку. Економіко-правовий підхід визнає, що банкрутство – це не лише юридичний процес, а й механізм перерозподілу капіталу,

ліквідації неефективних підприємств, збереження робочих місць, задоволення колективних інтересів кредиторів, інвесторів, працівників та суспільства загалом. Тому кредитор виступає у двох іпостасях, як суб'єкт приватного права і як функціональний компонент публічної економічної системи.

Як влучно зазначає V. Finch, кредитор у процедурі банкрутства діє як своєрідний інституціональний агент, чия участь легітимізує процедуру, оскільки поєднує приватний інтерес із публічним елементом справедливого врегулювання неплатоспроможності [59, с. 129]. Його участь у голосуванні за план санації, схваленні мирової угоди, діяльності комітету кредиторів або у провадженні щодо продажу активів боржника виходить за межі індивідуального захисту прав і набуває значення для економічної доцільності всієї процедури. Іншими словами, участь кредитора – це прояв функціональної економіко-правової взаємодії, в межах якої право стає інструментом економічної стабілізації.

Особливість економіко-правового підходу полягає також у тому, що він акцентує увагу на результативності процедур банкрутства, зокрема, на ступені задоволення вимог кредиторів, вартості відновлення платоспроможності боржника, швидкості процедур та мінімізації витрат. У цьому контексті правове регулювання статусу кредитора повинно бути не лише юридично чітким, а й економічно ефективним [147, с. 153-159]. Вказане означає, що законодавець має розглядати кредитора як економічного суб'єкта, який діє у межах ринку, приймає стратегічні рішення на основі оцінки ризиків та має зацікавленість у максимізації вартості активів боржника.

Економіко-правовий підхід відкриває можливості для ширшого розуміння ролі кредитора у процедурі банкрутства не лише як правового суб'єкта, а як активного елемента системи економічного управління неплатоспроможністю, що зумовлює необхідність переосмислення змісту правового статусу кредитора крізь призму економічної ефективності,

справедливого балансу інтересів сторін та загальної мети підтримання функціонального економічного середовища. У такому підході поєднуються матеріально-правові та процесуальні норми з ринковою логікою, що робить його особливо актуальним в умовах реформування інституту банкрутства в Україні.

З процесуального підходу кредитор визначається як учасник судового провадження у справі про банкрутство, який має право впливати на перебіг процедури через передбачені законом процесуальні механізми. Такий підхід вимагає розуміння кредитора не лише як носія майнової вимоги до боржника, а як активного суб'єкта процедури банкрутства, здатного здійснювати вплив на її ключові етапи, формувати зміст ухвалюваних рішень та забезпечувати реалізацію своїх інтересів у межах правової процедури.

Кредитор, відповідно до цього підходу, не просто особа, яка має документально підтверджені грошові вимоги до боржника, а також суб'єкт, який реалізує свої права і законні інтереси шляхом процесуальних дій, прямо визначених законодавством про банкрутство. Вказане включає не лише подання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, а й участь у визначенні кандидатури арбітражного керуючого, подання заперечень, участь у судових засіданнях, подання апеляцій та касацій, а також здійснення дій у межах збору або комітету кредиторів.

Важливо наголосити, що процесуальний статус кредитора визначається не лише наявністю вимог, а й фактичною здатністю до їх реалізації та захисту у правовому полі. Тобто надання процесуального статусу кредитора пов'язане з процедурною легітимацією його вимог, їх визнанням судом або арбітражним керуючим, а також із подальшою участю у вирішенні суттєвих питань процедури. Наприклад, участь кредитора у комітеті кредиторів, голосування за план санації, погодження мирової угоди, ініціювання відсторонення керуючого майном чи запровадження нових процедур – це все прояви активної процесуальної ролі кредитора [148].

Процесуальний підхід дозволяє розглядати кредитора не лише як пасивного отримувача задоволення вимог, а як рівноправного учасника, що впливає на вектор і результативність процедури банкрутства. Більше того, на нинішньому етапі процесуалізація статусу кредитора відіграє важливу роль у забезпеченні принципів змагальності, правової визначеності та ефективності провадження у справі про банкрутство. З огляду на це, законодавець має враховувати потребу у зміцненні процесуальних гарантій кредитора, у тому числі шляхом удосконалення процедур визнання вимог, розширення інструментів участі у провадженні, а також впровадження електронних сервісів, що підвищують доступність і прозорість процесу.

Соціально-правовий підхід до визначення правового статусу кредитора у процедурі банкрутства акцентує на тому, що вимоги кредиторів повинні розглядатися не лише крізь призму формальної юридичної обґрунтованості або економічної доцільності, а й у контексті їх соціального значення для суспільства. Цей підхід виходить з позицій, згідно з якими банкрутство не є виключно фінансово-правовим явищем, а подією, що здатна спричинити істотні наслідки для окремих соціальних груп, регіональних спільнот і ринку праці в цілому [149, с. 221-228]. Тому, в центрі уваги вразливі категорії кредиторів, які не володіють значними ресурсами для захисту своїх прав, але чия соціальна роль і добробут є критично важливими для збереження суспільної стабільності. Цей підхід передбачає ідею соціального пріоритету, відповідно до якого певні кредитори заслуговують на першочергове задоволення їхніх вимог через важливість їхньої участі в економічній і трудовій сфері боржника. Насамперед ідеться про працівників підприємства-банкрута, чиї вимоги щодо невиплаченої заробітної плати, компенсацій, відпускних, вихідних допомог мають не лише майновий, а й соціально значущий характер. У цьому контексті кредитор – це не лише суб'єкт, що заявляє про грошову вимогу, а особа, чиє право є соціально детермінованим, тобто таким, що потребує особливого правового захисту на основі принципів соціальної справедливості.

Міжнародні стандарти також підтверджують правомірність і необхідність такого підходу. Так, ст.11 Конвенції МОП № 95 про охорону заробітної плати, ратифікована Україною 4 серпня 1961 року, встановлює, що у разі банкрутства або ліквідації підприємства працівники мають статус привілейованих кредиторів щодо виплат заробітної плати за період, що передував неплатоспроможності. Їхні вимоги мають задовольнятися у порядку черговості, визначеному національним законодавством, до того, як інші – звичайні, незабезпечені кредитори – набудуть право на задоволення своїх вимог [150].

Такий підхід підтверджує, що питання справедливого розподілу активів боржника виходить за межі приватно-правових інтересів і має публічно-правову складову, пов'язану із забезпеченням соціальної рівноваги та гарантій прав людини у сфері праці. На національному рівні ця позиція знайшла підтвердження в практиці Верховного Суду, який неодноразово підкреслював, що права кредиторів із заробітної плати є привілейованими, обов'язковими до врахування і мають бути захищені державою як прояв її соціальної функції [151]. Судова практика також вказує на те, що незважаючи на формальні процедурні аспекти, інтереси соціально вразливих кредиторів мають перевагу у випадках конфлікту між економічною ефективністю та соціальною справедливістю. Особливо це актуалізується в умовах військового конфлікту [152, с. 89-93].

Крім працівників, до соціально вразливих кредиторів також належать дрібні постачальники, фермерські господарства, індивідуальні підприємці, які, будучи залежними від одного великого контрагента-боржника, можуть зазнати непропорційно великих втрат у разі його банкрутства. У цьому разі захист їхніх інтересів має не лише приватний характер, а й стратегічну функцію – попередження ланцюгової реакції неплатоспроможності, що може дестабілізувати регіональну економіку.

Соціально-правовий підхід до визначення статусу кредитора висуває низку важливих тез для розвитку сучасного законодавства про банкрутство, а

саме: необхідність встановлення спеціального правового режиму для соціально вразливих кредиторів, включно з пріоритетністю їхніх вимог; інтеграція соціальних стандартів у процедури банкрутства через посилення на міжнародні трудові норми та європейські соціальні принципи; формування відповідного державного механізму захисту таких кредиторів через гарантійні фонди, участь держави як субсидіарного платника або компенсаційні механізми.

З точки зору соціально-правового підходу, кредитор – це не просто формальний учасник процедури банкрутства, а суб'єкт, чії вимоги мають суспільне значення, і задоволення яких сприяє збереженню соціальної стабільності, довіри до правової системи та легітимності інституту банкрутства як інструменту справедливого врегулювання фінансової неспроможності.

Порівняльно-правовий підхід до дослідження поняття кредитора у процедурі банкрутства ґрунтується на міжсистемному аналізі правового регулювання в різних державах з метою виявлення як універсальних рис цього інституту, так і специфіки його правового статусу в межах окремих національних систем [153, с. 79-85]. У межах цього підходу кредитор розглядається не як статична юридична фігура, а як динамічний суб'єкт, правовий статус якого змінюється залежно від особливостей нормативного, економічного, інституційного та культурного контексту конкретної юрисдикції. Такий підхід дозволяє уникнути вузької локальності правових висновків і водночас сприяє формуванню концептуальної моделі кредитора як складного явища, що одночасно вкорінене в національному праві й піддається глобальним впливам.

Порівняльно-правовий аналіз демонструє, що хоча поняття кредитора майже в усіх правових системах базується на наявності грошової чи майнової вимоги до боржника, способи визнання такого статусу, обсяг прав і механізми захисту можуть суттєво відрізнятися [64, с. 23-32]. Наприклад, у системі англо-американського права відповідно до Bankruptcy Code (Title 11

of the United States Code), поняття кредитора є ширшим і може включати навіть акціонерів у певних ситуаціях, наприклад, при процедурі реорганізації, якщо вони мають грошові вимоги до компанії, наприклад за позикою або інвесторським договором. У той час як в Україні, акціонери як власники корпоративних прав, а не грошових вимог, зазвичай не включаються до кола кредиторів (ст. 1 КУЗПБ).

У законодавстві Німеччини (Insolvenzordnung, InsO) чітко розмежовуються забезпечені, незабезпечені і субординовані кредитори, а також передбачаються специфічні категорії, як кредитори з правом оспорування угод боржника (Anfechtungsgläubiger) [52]. Водночас у Франції в межах Code de commerce процедури sauvegarde, redressement judiciaire і liquidation judiciaire передбачають особливе регулювання прав кредиторів залежно від типу процедури, активної участі в комітетах кредиторів і ступеня залежності від боржника [142].

У скандинавських країнах, таких як Швеція або Фінляндія, акцент робиться на консенсусному характері процедур банкрутства, де участь кредиторів у прийнятті колективних рішень через збори має першочергове значення. При цьому державна підтримка для дрібних кредиторів через гарантійні фонди чи інститути представництва є характерною рисою скандинавського підходу, що поєднує приватно-правову і соціальну функції банкрутства [154].

Порівняльно-правовий підхід дозволяє зробити кілька узагальнень:

поняття кредитора має універсальну основу – це суб'єкт, що має грошову вимогу до боржника;

специфіка проявляється у деталях: критеріях набуття статусу, черговості задоволення вимог, можливості участі у прийнятті процесуальних рішень;

моделі правового статусу кредитора можуть мати різну спрямованість – формалістську (як у традиційній континентальній системі), економічну (як у

США), соціальну (як у скандинавських країнах) або інституційно-гарантійну (як у системах з державною участю у врегулюванні банкрутства).

Для України та інших пострадянських держав порівняльно-правовий підхід є особливо цінним, оскільки дозволяє осмислити і адаптувати найкращі практики правового регулювання інституту кредитора з урахуванням вимог європейської інтеграції, національної правової традиції та потреб економіки. Він також створює методологічне підґрунтя для подальшої імплементації європейських стандартів.

Формально-правовий підхід до визначення правового статусу кредитора у процедурі банкрутства ґрунтується на домінуванні нормативного критерію – суворого дотримання чинного законодавства без урахування соціального, економічного чи функціонального контексту. У межах цього підходу кредитор трактується виключно як суб'єкт, чії права і обов'язки закріплені у правових нормах, а його участь у провадженні обумовлена відповідністю формальним вимогам, встановленим законодавством. Відтак основна увага приділяється букві закону – текстуальній інтерпретації правових положень, що визначають умови набуття статусу кредитора, порядок пред'явлення вимог, включення до реєстру, участі в комітеті кредиторів тощо.

У контексті українського законодавства, поняття кредитора містить формальне визначення цього суб'єкта як особи, яка має документально підтверджену грошову вимогу до боржника. Формально-правовий підхід акцентує саме на цих ключових параметрах: наявності вимоги, її грошовому виразі, а також підтвердженні такої вимоги належними доказами у визначеному законом порядку. Наприклад, забезпечений кредитор, який має договір застави або іпотеки, визнається таким незалежно від економічної доцільності його дій чи впливу на загальний результат провадження – достатньо лише наявності належним чином оформленого забезпечення.

Такий підхід має низку суттєвих переваг, передусім, правову визначеність, однаковість застосування норм до усіх суб'єктів, забезпечення

передбачуваності судової практики, а також унеможливлення довільного або суб'єктивного тлумачення ознак кредитора. Він унеможливорює ситуації, коли орган, що приймає рішення, з огляду на особисті переконання, політичну кон'юнктуру чи економічні міркування, відмовляє особі у визнанні її кредитором попри формальну наявність вимоги.

Верховний Суд у постанові від 03 червня 2020 року у справі № 905/2030/19 послався на ст. 1 КУзПБ, визначаючи кредитора як суб'єкта, який має грошові вимоги до боржника, підтверджені документально. Суд уточнив, що ініціюючий кредитор не зобов'язаний доводити неспроможність боржника виконати всі майнові зобов'язання, а лише має підтвердити наявність власних вимог, які виникли до порушення провадження. Поняття кредитора включає як конкурсних, так і поточних кредиторів, залежно від часу виникнення вимог. Суд наголосив, що статус кредитора визначається не лише наявністю вимог, а й їхньою формальною фіксацією в судовому порядку, що відповідає формально-правовому підходу. Таке рішення підкреслює роль кредитора в ініціюванні банкрутства [155].

Верховний Суд узагальнюючі судову практику з питань банкрутства щодо правового статусу кредиторів і їхніх вимог спирався на ст. 1 КУзПБ, де кредитор визначається як суб'єкт із грошовими вимогами до боржника, підтвердженими документально. Верховний Суд уточнив, що поняття кредитора охоплює суб'єктів, чії вимоги можуть бути визнані в судовому порядку, а спір про право (наприклад, щодо розміру чи підстав вимог) не виключає їхнього статусу кредитора, якщо вимоги підтверджені. Суд також зазначив, що кредитор має право брати участь у процедурі банкрутства, якщо його вимоги включені до реєстру. Узагальнення підкреслює, що поняття кредитора має сутнісне, а не лише формальне значення, і залежить від матеріальних правовідносин між боржником і кредитором [156].

Водночас формально-правовий підхід має і певні обмеження. Його орієнтація виключно на правові норми призводить до ігнорування реального економічного значення кредитора в процедурі банкрутства. Наприклад,

забезпечений кредитор може мати значний вплив на перебіг процедури за рахунок розміру вимог і пріоритетності задоволення, однак формально його вплив розглядається лише з точки зору документального підтвердження статусу, а не реального впливу на стратегію реструктуризації чи ліквідації активів боржника. У цьому виявляється певна правова «сліпота» формального підходу до функціональної ролі суб'єкта в процедурі.

Формально-правовий підхід забезпечує стабільність, уніфікованість та легітимність застосування права у сфері банкрутства, що особливо важливо у суспільствах із високим рівнем правового формалізму та слабкою правозастосовною культурою.

Узагальнюючи наведене, поняття кредитора у справі про банкрутство може бути визначено з різних підходів, кожен із яких акцентує на певних аспектах його ролі: економіко-правовий підхід підкреслює кредитора як економічного суб'єкта, процесуальний – як активного учасника провадження, соціально-правовий – як суб'єкта із соціально значущими вимогами, порівняльно-правовий – як суб'єкта, що адаптується до різних юрисдикцій, інституційний – як елемент системи правових інститутів, а формально-правовий – як суб'єкта, визначеного нормами закону. Комплексне врахування цих підходів дозволяє глибше зрозуміти правовий статус кредитора та вдосконалити механізми захисту його прав.

На підставі зробленого аналізу, можна сформулювати поняття кредитора, а саме, це фізична, юридична особа або публічний суб'єкт, який має документально підтверджені майнові вимоги до боржника, що виникли до або під час провадження у справі про банкрутство, та активно чи пасивно бере участь у процедурах банкрутства з метою захисту своїх економічних і соціальних інтересів через правові механізми, спрямовані на справедливий розподіл активів боржника або відновлення його платоспроможності.

Визначення правового статусу кредиторів у процедурі банкрутства потребує ґрунтовного теоретико-правового осмислення, особливо в контексті встановлення ознак, які дозволяють ідентифікувати певного суб'єкта як

кредитора у межах відповідного провадження. Підхід до визначення цих ознак має спиратися не лише на формальні юридичні критерії, закріплені в законодавстві, але й на системно-функціональний аналіз ролі кредитора у процедурі банкрутства як учасника з активною процесуальною правосуб'єктністю.

Науково обґрунтованим є виділення таких ключових ознак кредитора у справі про банкрутство:

1) Наявність дійсної та належним чином оформленої грошової вимоги. Вказана ознака є базовою юридичною передумовою для визнання особи кредитором у справі про банкрутство. Означає, що вимога має впливати з дійсного господарсько-правового або цивільно-правового зобов'язання, бути обґрунтованою, підтвердженою належними доказами та мати чітко виражений майновий (грошовий) характер. У теоретико-правовому плані вимога повинна відповідати критеріям дійсності з точки зору зобов'язального права: бути укладеною відповідно до вимог чинного законодавства, не суперечити публічному порядку, мати визначену суму або чіткий механізм її обчислення, а також підлягати виконанню. Поряд з цим, у процедурі банкрутства особливої ваги набуває процесуальний аспект – підтвердження вимоги документами, які беззаперечно засвідчують її існування та обсяг. Йдеться про договори, акти прийому-передачі, платіжні документи, судові рішення, виконавчі документи тощо.

Судова практика підтверджує, що саме дійсність та належне документальне підтвердження вимоги є визначальними умовами для включення її до реєстру [157]. Суд також відхиляє вимоги, що є бездоказовими або ґрунтуються виключно на припущеннях. У постанові Верховного Суду від 04 березня 2021 року у справі № 922/3463/19 зазначено, «що наданий Прокурором розрахунок не є належним доказом, який підтверджує розмір безпідставно збережених коштів, оскільки такий здійснений не на підставі даних про нормативну грошову оцінку, що є основою для визначення розміру орендної плати для земель державної і

комунальної власності, а відтак і про відсутність правових підстав для задоволення позову» [158].

Окрему категорію становлять грошові вимоги, які виникли на підставі судового рішення. Такі вимоги визнаються за своєю природою безспірними, однак судова практика встановлює вимогу щодо надання повного комплексу документів, зокрема судового рішення, що набрало законної сили, та виконавчого листа. Наприклад, у справі № 923/913/18 від 25 липня 2019 року Суд зазначив: «Безспірні вимоги кредиторів – грошові вимоги кредиторів, підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, і постановою про відкриття виконавчого провадження, згідно з яким відповідно до законодавства здійснюється списання коштів з рахунків боржника. До складу цих вимог, у тому числі щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), не включаються неустойка (штраф, пеня) та інші фінансові санкції» [159].

Практика українських судів вибудовує чітку доктрину: наявність дійсної грошової вимоги вимагає не тільки юридичної підстави (договору, судового рішення), а й реального підтвердження виконання зобов'язання або інших обставин, що свідчать про виникнення боргу. Такий підхід запобігає зловживанням, зокрема штучному формуванню вимог пов'язаними особами або створенню фіктивної кредиторської заборгованості.

У контексті гармонізації з європейською практикою заслуговує на увагу підхід, закріплений у німецькому законодавстві, а саме, у § 38 Insolvenzordnung, відповідно до якого кредиторами у справі про банкрутство визнаються лише особи, що мають обґрунтовану майнову вимогу (*begründeter Vermögensanspruch*) до боржника на момент відкриття провадження. Вказане положення уможливорює участь у процедурі виключно тих кредиторів, чиї вимоги є дійсними, правомірними та підтвердженими належними доказами. У подальших положеннях §§ 174-178 Insolvenzordnung чітко визначено процедуру заявлення та перевірки вимог: кредитор повинен подати письмову заяву із супровідними доказами, що підтверджують обсяг і

підстави вимоги; відповідні документи підлягають перевірці з боку розпорядника майном та інших кредиторів, і лише після цього вносяться до реєстру вимог. Якщо вимога є непідтвердженою, суперечливою або сумнівною, навіть за формальної наявності документів, вона підлягає відхиленню [52]. Такий механізм виконує важливу фільтраційну функцію, запобігаючи включенню до процедури фіктивних або необґрунтованих вимог, і демонструє послідовний підхід до забезпечення добросовісності учасників провадження. Запровадження подібного підходу в українське законодавство дозволить зміцнити довіру до інституту банкрутства та посилити захист прав легітимних кредиторів.

Отже, ознака дійсності та належного документального оформлення грошової вимоги є багатокомпонентною, і включає в себе як юридичну валідність, так і процесуальну доведеність вимоги, що є фундаментом для справедливого формування складу кредиторів, їх участі у процедурі банкрутства та захисту прав інших учасників провадження та виключає формальне набуття статусу кредитора без дійсної заборгованості, попереджає зловживання з боку фіктивних кредиторів та сприяє справедливому формуванню складу учасників провадження.

2) Індивідуальна визначеність особи кредитора. Ключовою ознакою кредитора у справі про банкрутство є його юридична індивідуалізація – наявність чітко визначеної особи, яка реалізує грошову вимогу. Йдеться про необхідність точної ідентифікації кредитора як окремого суб'єкта господарсько-правових, цивільно-правових відносин, що дозволяє встановити межі правоздатності, перевірити наявність правових підстав для вимоги та забезпечити дотримання принципу правової визначеності.

Законодавство України прямо формулює вказану ознаку у ч. 1 ст. 1 КУзПБ, де зазначено, що кредитором визнається юридична або фізична особа тощо. У контексті юридичної визначеності це означає, що особа повинна бути належно ідентифікованою як фізична чи юридична особа з унікальними ознаками (код ЄДРПОУ, ІПН, паспортні дані тощо). Так, у своїй постанові

Північний апеляційний господарський суд від 16 лютого 2022 року у справі №910/12257/13 зазначив, що розгляд заяви про заміну кредитора у справі про банкрутство правонаступником в порядку ст. 43 КУзПБ потребує оцінки судом аргументів заявника щодо зазначених ним підстав для здійснення заміни кредитора правонаступником, відповідно, дослідження та оцінки судом відповідних доказів, тих, на які послався заявник, в тому числі юридичної індивідуалізації правонаступника [160].

Індивідуальна визначеність кредитора також має важливе значення для запобігання використанню підставних або номінальних осіб у процедурі банкрутства, що може призвести до штучного впливу на хід справи, голосування на зборах кредиторів або контролю над боржником. У міжнародній практиці це питання жорстко регламентується. Наприклад, у США вимоги до верифікації особи кредитора передбачено у Federal Rules of Bankruptcy Procedure, а у Великій Британії в Insolvency (England and Wales) Rules 2016, де чітко зазначено, що анонімні або невизначені заявники не можуть брати участь у процедурі [161].

Таким чином, індивідуальна визначеність кредитора є не лише техніко-юридичною вимогою, але й засобом забезпечення законності, легітимності та добросовісності у процедурі банкрутства, що узгоджується з принципами верховенства права, правової визначеності та справедливості.

3) Процесуальна легітимація вимоги у межах справи про банкрутство. Ключовим етапом у процедурі банкрутства є процесуальна легітимація вимоги, що забезпечує формальне визнання особи як кредитора в межах провадження, має вирішальну роль у забезпеченні справедливого розподілу активів боржника та захисту прав усіх учасників провадження. Лише після включення грошової вимоги до реєстру вимог кредиторів або її визнання судом відповідна особа набуває статусу кредитора у процесуальному значенні з усіма правами, передбаченими КУзПБ, зокрема правом брати участь у зборах кредиторів, голосувати з питань процедури, звертатися із заявами, оскаржувати дії арбітражного керуючого тощо. До моменту такого

включення особа, навіть за наявності грошового зобов'язання боржника перед нею, не має процесуальної дієздатності у справі про банкрутство. У цьому контексті важливо розмежовувати поняття «потенційного кредитора» та «процесуального кредитора», а також враховувати особливості перевірки легітимності вимог, їхньої природи та процедурного порядку визнання.

Потенційний кредитор – це особа, яка вважає, що їй належить борг від боржника. Такою особою може бути постачальник, який відвантажив товар, але не отримав оплати, банк, що видав кредит, або навіть фізична особа, якій боржник завдав шкоди. На цьому етапі їхня вимога є лише претензією, існує поза межами офіційного провадження у справі про банкрутство і не надає жодних прав чи повноважень у рамках цієї справи. Потенційний кредитор може мати всі підстави вважати себе кредитором, володіти договорами, рахунками-фактурами, розписками, але без процесуальної легітимації це все залишається лише доказовою базою, а не визнаним правом.

Натомість, процесуальний кредитор – це той, чия вимога була офіційно визнана та включена до реєстру вимог кредиторів або окремо визнана судом у межах справи про банкрутство. Саме цей момент перетворює абстрактну претензію на юридично значущу вимогу, надаючи кредитору низку важливих прав та повноважень. Перехід від потенційного до процесуального статусу є невід'ємною частиною дисципліни та передбачуваності процедури банкрутства. Таке розмежування грає важливу роль:

по-перше, лише після визнання вимоги кредитор отримує право голосу на зборах кредиторів, де приймаються ключові рішення щодо долі боржника: чи буде це ліквідація, санація, затвердження плану реструктуризації тощо. Без цього статусу кредитор залишається спостерігачем, позбавленим можливості впливати на процес, що безпосередньо стосується його інтересів;

по-друге, це очевидний, але фундаментальний аспект. До тих пір, поки вимога не включена до реєстру, кредитор не може претендувати на розподіл активів боржника. Реєстр вимог є вичерпним списком тих, кому боржник

офіційно заборгував, і лише після включення до нього, вимога отримує шанс на часткове або повне погашення з майна банкрута;

по-третє, процесуальний кредитор має право оскаржувати дії арбітражного керуючого, рішення комітету кредиторів або суду, якщо вони, на його думку, порушують його права або інтереси. Потенційний кредитор такої можливості не має, оскільки його інтереси ще не були офіційно визнані в межах справи.

Крім того, механізм процесуальної легітимації вимоги слугує кільком важливим цілям у системі банкрутства:

забезпечує порядок та прозорість, а саме, створює чіткий, підтверджений список усіх, хто має право на претензії до боржника, усуваючи невизначеність;

захищає боржника та інших кредиторів, тобто, запобігає необґрунтованим або шахрайським вимогам, які могли б розмити активи або спотворити процес;

забезпечує ефективність провадження, а саме, унеможлиблює участь у процесі сторін, чії вимоги ще не перевірені, що могло б призвести до хаосу та затримок.

Отже, хоча кожна особа, якій боржник винен гроші, є «потенційним кредитором», вона стає «процесуальним кредитором» лише після проходження ретельної процедури перевірки та визнання її вимоги в межах справи про банкрутство. Зазначений процес є критично важливим етапом, що визначає подальші права, обов'язки та можливості кредитора у складній динаміці процедури банкрутства. Без цього кроку, найкращі наміри та найбільші претензії залишатимуться лише потенційними, а не дієвими силами у процесі.

У справах про банкрутство перехід від статусу потенційного кредитора до процесуального кредитора є ключовим етапом, який визначає права особи на участь у процедурі та розподілі активів боржника. У справі *Capital Bank AD v. Bulgaria* (2005) ЄСПЛ підкреслив, що відмова у визнанні вимог без

належного розгляду порушує право на справедливий суд, гарантоване ст. 6 Конвенцій [162].

Таке розмежування має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже визначає коло учасників, наділених легітимним правом впливати на перебіг процедури. Більше того, відсутність належного документального підтвердження вимоги або її суперечливість з погляду закону виключає можливість участі у процедурі, що, у свою чергу, сприяє очищенню провадження від фіктивних чи спірних претензій і гарантує справедливість розподілу активів боржника.

Легітимність вимог кредиторів є основоположною умовою їхньої процесуальної легітимації у справах про банкрутство, оскільки лише правомірні та документально обґрунтовані вимоги можуть бути визнані судом або арбітражним керуючим для включення до реєстру вимог кредиторів. Важливою умовою є відповідність заявлених вимог нормам матеріального права та відсутність ознак фіктивності чи зловживання правом. У цьому контексті легітимність вимог передбачає їхню правову обґрунтованість, підтверджену доказами (договорами, актами виконаних робіт, судовими рішеннями) та відсутність суперечностей принципам добросовісності. Захист від зловживань, у свою чергу, спрямований на запобігання поданню необґрунтованих чи шахрайських вимог, які можуть затягувати процедуру банкрутства або шкодити інтересам інших кредиторів. В Україні проблема зловживань часто пов'язана з поданням вимог пов'язаними особами боржника, що вимагає посилення судового нагляду та запровадження санкцій за недобросовісну поведінку. Забезпечення легітимності вимог і захист від зловживань є невід'ємними елементами справедливого та ефективного правозастосування у справах про банкрутство, що сприяє балансу інтересів усіх учасників процедури та відповідає сучасним стандартам правового регулювання неплатоспроможності.

Інститут процесуальної легітимації виконує фільтраційну функцію в процедурі банкрутства та має розглядатися як важливий інструмент

забезпечення належної реалізації принципу правової визначеності та рівності кредиторів.

4) Добросовісність кредитора. Зазначена ознака відображає етичну та юридичну поведінку кредитора в межах процедури банкрутства, що є ключовим принципом забезпечення справедливості та рівності між учасниками процесу. Добросовісність у Великому тлумачному словнику визначає як «нематеріальна та абстрактна властивість, яка не має формально-юридичного значення чи законодавчого визначення та охоплює, серед іншого, чесне переконання, відсутність злого умислу та наміру ошукати чи здобути безпідставні переваги» [163, с. 693].

О.О. Бакалінська зазначає, що добросовісність має подвійний характер, який проявляється в об'єктивному сенсі являє собою визначені нормами права, звичаями ділового обігу вимоги до поведінки невизначеного кола учасників правовідносин; у суб'єктивному – це оцінка поведінки суб'єкта правовідносин на відповідність сформованим у суспільстві нормам моралі, поваги до прав інших учасників правовідносин [164, с. 201]. А.С. Довгерт добросовісність характеризує як фактичну чесність та додержання розумних стандартів чесного ведення справ [165, с. 86]. Н.С. Кузнєцова зазначає, що принцип добросовісності конкретизується як загальний обов'язок кожної із сторін вжити всіх доступних заходів для сприяння належному виконанню зобов'язання, утримуватися від дій, здатних ускладнити або унеможливити таке виконання, не допускати порушення прав іншої сторони, активно взаємодіяти задля досягнення мети договору, а також надавати необхідну інформацію щодо виконання початкових етапів зобов'язання [166, с. 13]. Д. В. Тимошенко зазначає, що категорія добросовісності має оціночний характер, оскільки не підлягає чіткому та вичерпному нормативному визначенню. Вона використовується як критерій для оцінювання психологічного та морального аспекту поведінки учасників правовідносин, дозволяючи визначити, наскільки їхні дії відповідають вимогам чесності, розумності та належної правової поведінки у конкретній ситуації [167, с.

122]. Разом із тим окремі дослідники трактують добросовісність як суб'єктивну категорію, вбачаючи її сутність у прагненні належним чином відстоювати господарські чи цивільні права та забезпечувати виконання цивільних обов'язків. Оскільки прагнення за своєю природою є вольовою характеристикою, воно безпосередньо залежить від волі та поведінки конкретних учасників цивільних правовідносин [167, с. 123-124].

Добросовісність – це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення (п. 6 ст. 3 ЦК України).

Добросовісність кредитора передбачає дотримання норм законодавства, добросовісність у реалізації своїх прав та уникнення дій, спрямованих на завдання шкоди боржнику, іншим кредиторам або процедурі банкрутства загалом.

Основні аспекти добросовісності кредитора включають, по-перше, відсутність зловживання правами: кредитор не повинен використовувати свої права для досягнення цілей, що суперечать меті процедури банкрутства, наприклад, штучного створення чи завищення розміру грошових вимог з метою отримання контролю над активами боржника, маніпуляцій з черговістю задоволення вимог або блокування реструктуризації.

По-друге, прозорість і правдивість вимог: грошові вимоги кредитора мають бути обґрунтованими, належним чином документально підтвердженими та відповідати реальним зобов'язанням боржника. Укладення фіктивних угод, подання недостовірних документів або маніпуляція фінансовими даними є прикладами недобросовісної поведінки.

Верховний Суд наголошує, що на кредитора-фізичну особу, як заявника грошових вимог на підставі боргової розписки, покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування у разі виникнення вмотивованих сумнівів сторін у справі про неплатоспроможність фізичної особи щодо обґрунтованості вимог такого кредитора, що пов'язано з

необхідністю перевірки реальності (дійсності) заборгованості та запобігання фіктивним вимогам, а також забезпеченню добросовісності кредитора [168].

По-третє, дотримання принципів справедливого розподілу активів: добросовісний кредитор діє в інтересах справедливого та пропорційного розподілу майна боржника між усіма кредиторами, уникаючи дій, що можуть призвести до порушення прав інших учасників процесу, наприклад, через вимагання преференційного статусу без законних підстав.

5) Відсутність конфлікту інтересів з боржником (розпорядником майна, арбітражним керуючим). Відсутність конфлікту інтересів між кредитором і боржником розпорядником майна, арбітражним керуючим) є однією з ключових ознак, що характеризує кредитора у процедурі банкрутства та сприяє реалізації принципів справедливості, добросовісності й прозорості у правозастосуванні. Вказана ознака має особливе значення в контексті запобігання зловживанням, коли пов'язані з боржником особи намагаються штучно сформуванати кредиторську заборгованість, щоб вплинути на перебіг процедури банкрутства або отримати пріоритет у розподілі активів. Конфлікт інтересів виникає, коли кредитор має тісні зв'язки з боржником (наприклад, через корпоративну залежність, родинні зв'язки чи спільні економічні інтереси), що може призводити до маніпуляцій у процедурі, таких як штучне завищення заборгованості, фіктивні правочини чи вплив на рішення комітету кредиторів. У теоретичному плані ця ознака спирається на принципи добросовісності та розумності, закріплені у ст. 3 ЦК України, які є основою для оцінки правомірності вимог кредиторів. Тобто, відсутність конфлікту інтересів є не лише процесуальною вимогою, але й гарантією захисту економічних інтересів інших кредиторів і суспільства в цілому, оскільки маніпулятивні дії пов'язаних осіб можуть підірвати довіру до інституту банкрутства. Судова практика, а також міжнародний досвід підкреслюють необхідність ретельної перевірки природи вимог кредиторів для виключення випадків маніпулятивного використання їхнього статусу.

Відсутність конфлікту інтересів між заявником вимоги та боржником виступає необхідною умовою процесуальної добросовісності кредитора, а також важливим елементом фільтраційного механізму, що має запобігти маніпуляціям з боку пов'язаних осіб та забезпечити справедливий баланс інтересів усіх учасників провадження.

б) Наявність економічного інтересу. Зазначена ознака характеризує кредитора як суб'єкта, який має мотивовану економічну зацікавленість у відновленні платоспроможності боржника, реструктуризації його зобов'язань або ліквідації активів для максимізації задоволення своїх грошових вимог. Економічний інтерес є рушійною силою участі кредитора в процедурі банкрутства та відображає його прагнення до досягнення фінансового результату, що відповідає меті процедури – справедливому розподілу активів або відновленню господарської діяльності боржника.

Економічний інтерес кредитора є ключовим елементом, який визначає його поведінку та активність у процедурі банкрутства та проявляється у прагненні кредитора:

максимізувати повернення заборгованості через участь у розподілі активів боржника або підтримку плану санації, що забезпечить часткове чи повне погашення вимог; впливати на хід процедури шляхом участі у комітеті кредиторів, голосуванні на зборах кредиторів або контролю за діями арбітражного керуючого; захищати свої права у разі порушення принципів справедливого розподілу активів чи спроб інших учасників процедури (наприклад, пов'язаних осіб) маніпулювати результатами.

Наприклад, у справі *BTI 2014 LLC v Sequana SA* (2022) Верховний Суд Великої Британії чітко сформулював, коли виникає обов'язок враховувати кредиторські інтереси. Суд визначив, що цей обов'язок активується, коли, директор має або має знати, що компанія є неплатоспроможною або на межі неплатоспроможності, або коли ліквідація чи адміністрація є імовірними. Вказане означає, що в таких умовах кредитори як клас, а не кожен окремий кредитор, мають пріоритетний економічний інтерес, який потрібно

враховувати. При цьому підтвердилася юридична вимога щодо наявності реального економічного інтересу, тобто здатності фактично отримати відшкодування [169].

Економічний інтерес не обмежується індивідуальними цілями кредитора, а передбачає врахування інтересів усіх учасників процедури для досягнення справедливого результату. Наприклад, кредитори можуть погоджуватися на часткове списання боргів, якщо це забезпечує довгострокову платоспроможність боржника. При ухваленні іншого рішення Верховний Суд скасував рішення судів нижчих інстанцій і повернув справу для подальшого розгляду у зв'язку з можливим недоведеним економічним інтересом кредитора, який штучно забезпечив собі переваги на шкоду іншим кредиторам [170].

Економічний інтерес кредитора узгоджується з основною метою процедури банкрутства, визначеною КУЗПБ (ст. 1), – задоволенням вимог кредиторів у встановленому порядку та, за можливості, відновленням платоспроможності боржника, що відрізняє кредиторів, які діють з економічно обґрунтованих мотивів, від тих, хто може переслідувати неекономічні цілі, такі як корпоративний контроль, шантаж чи завдання шкоди боржнику. Реальний економічний інтерес вимагає, щоб вимога була не лише належно підтвердженою, але й такою, що має логічне та фактичне підґрунтя в господарських або цивільних правовідносинах.

Економічний інтерес постає як структуроутворювальна ознака статусу кредитора, що забезпечує відповідність процесу банкрутства принципам добросовісності, прозорості та справедливості. Її ігнорування може призводити до перекручування балансу інтересів сторін та порушення прав інших учасників справи.

7) Підпорядкованість встановленим чергам задоволення вимог. Статус кредитора у справі про банкрутство є багатограним поняттям, що не обмежується лише фактом наявності боргового зобов'язання. Одним із ключових аспектів, що визначає обсяг прав та можливостей кредитора у

процедурі банкрутства, є підпорядкованість його вимог встановленим чергам задоволення. Вказана ознака відображає ієрархічну структуру вимог кредиторів, яка встановлюється законодавством з метою забезпечення справедливого розподілу активів боржника та врахування соціальних, економічних і правових інтересів різних груп кредиторів. Нормативна модель КУзПБ передбачає чітку систему пріоритетності кредиторських вимог, закріплену, зокрема, у ст. 64 КУзПБ, яка визначає черговість задоволення вимог різних категорій кредиторів. Така диференціація безпосередньо впливає на обсяг процесуальних прав кредиторів, їх участь у розподілі ліквідаційної маси, реалізацію корпоративних механізмів управління процедурою банкрутства та можливість впливати на перебіг санаційних або ліквідаційних процедур.

Підпорядкованість вимог кредиторів встановленим чергам є фундаментальним принципом процедур банкрутства, який забезпечує баланс між інтересами різних груп кредиторів і сприяє справедливому розподілу обмежених активів боржника. У теоретичному контексті ця ознака ґрунтується на принципах економічної справедливості та соціального захисту, які передбачають пріоритетне задоволення вимог тих кредиторів, чий інтереси мають вищу суспільну значущість, наприклад, працівників чи державних органів. Ієрархія вимог у процедурі банкрутства відображає не лише правові, але й соціально-економічні пріоритети, спрямовані на захист вразливих категорій кредиторів та підтримання стабільності економічної системи.

У результаті проведеного дослідження можна обґрунтовано виділити та комплексно розкрити сутність ключових ознак, що визначають статус кредитора у справі про банкрутство. Виділення таких ознак, як наявність дійсної та належним чином оформленої грошової вимоги, індивідуальна визначеність особи кредитора, процесуальна легітимація вимоги, добросовісність кредитора, відсутність конфлікту інтересів з боржником, наявність економічного інтересу та підпорядкованість встановленим чергам

задоволення вимог, формує цілісну концепцію правового статусу кредитора, що відповідає сучасним стандартам національного та міжнародного права.

Крім того, вони дозволяють не лише ідентифікувати суб'єкта як кредитора, оцінити легітимність його вимог, мотиви поведінки та місце в ієрархії задоволення зобов'язань боржника, забезпечуючи тим самим справедливість та ефективність процедур неплатоспроможності, а й створити комплексний категоріальний апарат.

Практичне значення запропонованих положень полягає у можливості їх використання для вдосконалення законодавства України шляхом запровадження більш ефективних механізмів перевірки вимог кредиторів, посилення відповідальності за недобросовісну поведінку учасників провадження та гармонізації національного регулювання з міжнародними стандартами.

Теоретична цінність запропонованих ознак кредитора полягає у формуванні цілісної концепції його правового статусу в процедурах банкрутства, яка може слугувати методологічною основою для подальших наукових досліджень у сфері неплатоспроможності. Насамперед це стосується питань забезпечення балансу інтересів учасників провадження, визначення ролі пов'язаних осіб, а також впливу економічного інтересу кредитора на ефективність процедур банкрутства. Універсальний характер запропонованих ознак створює можливість їх адаптації до інших правових систем, що обумовлює актуальність дослідження в умовах глобалізації правового регулювання та інтеграції України до європейського правового простору.

2.2. Класифікація кредиторів у справі про банкрутство

У юридичній науці класифікація традиційно розглядається як один із базових методів пізнання, що забезпечує впорядкування правових явищ шляхом їх поділу на внутрішньо однорідні групи за визначеними критеріями,

і водночас виступає важливим аналітичним інструментом дослідження правових феноменів, оскільки дозволяє поглибити розуміння їхньої природи, виявити специфічні риси та особливості функціонування, а також аналізувати об'єкт як цілісну систему зі стійкими внутрішніми та зовнішніми зв'язками. Класифікація – латинське слово, у перекладі на український означає (*classis* – розряд, *fasio* – роблю) багатоступінчастий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення і отримання нових знань щодо членів поділу [171, с. 283]. У словнику української мови «класифікація» тлумачиться як система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [172, с. 175].

Як слушно зауважують теоретики права, класифікація виконує не лише систематизаційну та аналітичну функції, а й виступає дієвим інструментом розмежування правового статусу суб'єктів, дозволяючи визначити їхні можливості, межі поведінки та правові наслідки участі у відповідних правовідносинах [173, с. 249–253; 174, с. 84, 93–95]. У такому розумінні класифікація є одним із ключових інструментів оптимізації правового регулювання, забезпечуючи узгодженість та ефективність правозастосування у складних, багатокомпонентних сферах.

Класифікація являє собою багатовимірний інтелектуальний механізм, що виступає природним інструментом пізнання та способу структурування реальної дійсності. Вона дозволяє виявляти та осмислювати об'єктивно існуючі закономірності, надаючи кожному досліджуваному об'єкту відповідну правову характеристику чи оцінку. Завдяки класифікації здійснюється теоретичне опрацювання різноманітних правових явищ і забезпечується зіставлення їх властивостей з емпіричними даними. У цьому контексті класифікація має як теоретичне, так і прикладне значення, адже є невід'ємною складовою наукової та практичної діяльності людини. Тому будь-який дослідник неминуче стикається з необхідністю впорядкування явищ суспільного життя шляхом їх класифікування. Водночас класифікація виступає не лише засобом пізнання, а й окремим методом організації

діяльності, який може бути проаналізований незалежно від суб'єктивного сприйняття людини. Її методологічне призначення полягає в поділі об'єкта дослідження на групи за певними характеристиками з метою кращого розуміння його структури, формування узагальнень або підбиття наукових підсумків. У правовій сфері класифікаційна діяльність спрямована на підвищення ефективності правового регулювання шляхом упорядкування та систематизації суспільних відносин, що регулюються правом, через їх розподіл на найбільш доцільні та логічно обґрунтовані групи відповідно до обраних критеріїв [175].

Застосування класифікаційних підходів має особливе значення у галузі права неплатоспроможності, яка характеризується багаторівневістю процедур, множинністю суб'єктів та високим ступенем конфліктності інтересів. На відміну від звичайних двосторонніх господарських спорів, провадження у справі про банкрутство передбачає одночасну участь великої кількості кредиторів із різним правовим статусом, характером вимог, черговістю задоволення та обсягом процесуальних повноважень. За таких умов класифікація кредиторів виступає не просто техніко-юридичним засобом впорядкування інформації, а фундаментальним елементом організації всієї процедури банкрутства, від якого залежить логіка розподілу активів, порядок голосування, можливість впливу на хід процедури та визначення балансу інтересів між учасниками.

Класифікація кредиторів у справі про банкрутство є фундаментальним правовим інструментом, який дозволяє не лише впорядкувати склад учасників провадження, а й забезпечити належну реалізацію їхніх прав та законних інтересів. Вона становить собою форму правового структурування кредиторської спільноти залежно від різних критеріїв. Така класифікація має як матеріально-правове, так і процесуальне значення, оскільки від неї залежить порядок задоволення вимог, участь у вирішенні ключових питань процедури банкрутства, а також визначення кола осіб, які мають право брати

участь у зборах кредиторів, здійснювати контроль за діяльністю арбітражного керуючого тощо.

Крім того, в межах правового регулювання банкрутства класифікація кредиторів виконує функцію правової диференціації, що забезпечує баланс між інтересами різних груп від забезпечених інституційних кредиторів до соціально вразливих осіб, таких як працівники боржника або фізичні особи-споживачі. Універсальність і складність цієї класифікації обумовлена необхідністю одночасного врахування приватно-правової природи вимог та публічного інтересу у справедливому, прозорому та ефективному вирішенні справ про неплатоспроможність.

У різних правових системах критерії класифікації кредиторів відрізняються залежно від правової традиції (континентальної чи англосаксонської), особливостей законодавчого регулювання, історичних і соціально-економічних умов [176, с. 34-45]. Наприклад, у країнах ЄС переважає модель детального законодавчого регулювання з чітко визначеною ієрархією черговості [177, с. 135-138], тоді як у США спостерігається гнучкіша структура з більшою роллю судової практики та договірного елементу [178, с. 144-146]. У цьому контексті класифікація кредиторів набуває ознак динамічного правового механізму, що адаптується до потреб правозастосування та має надзвичайно важливе значення для побудови ефективної, справедливої та передбачуваної процедури розподілу активів боржника.

За аналізом українського законодавства, в умовах впровадження нового інституту – превентивної реструктуризації, КУзПБ у ст. 33¹⁸ визначено, що для цілей підготовки плану превентивної реструктуризації та подальшого його схвалення сторони превентивної реструктуризації поділяються на такі класи: забезпечені кредитори; кредитори з вимогами до бюджету (щодо сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів тощо); незабезпечені кредитори; незабезпечені кредитори, заінтересовані стосовно боржника. Планом превентивної реструктуризації може бути передбачено утворення в

межах класів інших класів, які повинні бути належним чином розмежовані, у тому числі враховуючи настання строку виконання зобов'язань, розмір чи строк задоволення вимог, характер зобов'язань, спірність вимог, особу залученого кредитора – представників мікропідприємництва та малого підприємництва, постачальників, органів державної влади тощо. У статті підкреслено, що критерії розмежування класів повинні бути чітко визначені в плані превентивної реструктуризації. Боржник має право самостійно визначати критерії, згідно з якими кредитори залучаються або не залучаються до плану превентивної реструктуризації та згідно з якими включаються до відповідного класу залучених кредиторів. Інформація про ці критерії та підстави обов'язково зазначаються в плані превентивної реструктуризації [4].

Порівняльно-правовий аналіз класифікації кредиторів у зарубіжному законодавстві свідчить про високий рівень структурованості та функціональної гнучкості систем банкрутства різних країн. Незважаючи на відмінності у деталях правового регулювання (наприклад, між континентальними та англосаксонськими правовими системами), більшість юрисдикцій дотримуються чіткої стратифікації кредиторів за ключовими критеріями. Законодавства більшості країн демонструють прагнення до справедливого балансу між захистом інтересів кредиторів, економічною стабільністю боржника та ефективністю процедур банкрутства.

Класифікація кредиторів у зарубіжних моделях виступає не просто технічним інструментом, а стратегічним елементом захисту прав і запобігання колапсу у процесах неплатоспроможності. Її гнучкість, нормативна чіткість і взаємопоеднання з процесуальними елементами мають бути враховані при подальшому вдосконаленні українського законодавства про банкрутство шляхом його гармонізації з *acquis communautaire* та кращими європейськими практиками.

Особливої актуальності питання класифікації набуває в умовах цифровізації економіки, транснаціоналізації бізнесу та розвитку

альтернативних фінансових інструментів, які розширюють типологію можливих кредиторів. Сучасне банкрутство охоплює вже не лише класичних кредиторів – банки, постачальників, працівників, а й нові категорії: краудфандингові платформи, інституційних інвесторів, споживачів цифрових послуг. Таке бачення вимагає перегляду традиційних класифікацій та врахування інноваційних підходів до забезпечення процесуальної рівності сторін.

У сучасних умовах класифікація кредиторів набуває значення не лише механізму впорядкування провадження, а й одного з критеріїв оцінки ефективності та справедливості інституту банкрутства.

Критерії класифікації кредиторів у справі про банкрутство становлять сукупність юридично значущих ознак, за допомогою яких відбувається диференціація кредиторської спільноти відповідно до характеру їхніх вимог, процесуального статусу та правового режиму реалізації прав. Визначення таких критеріїв має не лише прикладне значення для реалізації процедури банкрутства, але й відображає глибинну структуру правовідносин між кредиторами, боржником та іншими учасниками провадження.

У науковій літературі зустрічаються різні підходи до класифікації кредиторів. Наприклад, Б.М. Поляков пропонує поділ кредиторів залежно від їхньої участі у справі про банкрутство на конкурентних (яких, у свою чергу, він поділяє на ініціюючих, примусових та привілейованих) та неконкурентних (до яких належать поточні, заставні, майнові та інші). Конкуруючі кредитори є одними з основних учасників процедур банкрутства, вони активно впливають на всю процедуру банкрутства та часто приймають доленосні рішення щодо боржника. Ініціаторами є ті кредитори, які безпосередньо порушують справу про банкрутство. Примусовими кредиторами є кредитори, які звернулися до господарського суду протягом тридцяти днів з дня офіційного оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство. Пільговими є кредитори, вимоги яких не підпадають під мораторій [179, с. 64].

Щодо останньої групи кредиторів, то, наприклад, у період дії Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» правовий статус привілейованих кредиторів характеризувався особливим порядком реалізації їхніх вимог. Такі вимоги не потребували судового визнання та могли бути задоволені на будь-якій стадії процедури банкрутства. До кола привілейованих кредиторів законодавець відносив осіб, чий права стосуються виплати заробітної плати, аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної життю чи здоров'ю громадян, а також авторської винагороди (ч. 6 ст. 12) [180]. Водночас для них передбачалася можливість звернення до господарського суду з клопотанням про підтвердження відповідних вимог, що надавало їм статус зареєстрованих кредиторів. Однак сутнісною особливістю їх правового становища було те, що задоволення їхніх вимог здійснювалося незалежно від факту такого судового визнання.

Унаслідок змін, запроваджених в українському законодавстві про банкрутство, серед примусових кредиторів виокремилася додаткова категорія, так звані «прострочені» кредитори, під якими розуміються особи, що заявили свої вимоги до боржника із порушенням встановленого процесуального строку для їх подання. Р.Б. Поляков з цього приводу зазначає: «Правова доля «прострочених» конкурсних кредиторів змінилася. Тепер їхні вимоги підлягають розгляду на всіх стадіях процедури банкрутства; погашаються порівну з усіма конкурсними кредиторами. Єдина відмінність полягає в тому, що «прострочені» кредитори не мають права голосу в представницьких органах кредиторів (загальних зборах, комітеті кредиторів)» [10, с. 80].

Строк у тридцять днів з моменту офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство, протягом якого конкурсні кредитори мають заявити свої грошові вимоги до боржника, традиційно розглядався як процесуальний термін, пропущення якого прирівнювалося до наслідків спливу позовної давності та не підлягало поновленню. Втім, у зв'язку із запровадженням в Україні правового режиму

воєнного стану, судова практика господарських судів зазнала трансформації. Почала формуватися тенденція до визнання дії воєнного стану об'єктивною та поважною підставою для пропуску вказаного строку, що, у свою чергу, уможливорює його поновлення за заявою відповідного кредитора [181, с. 33]. Однак, вже на початку 2023 року, Верховний Суд наголосив, що строк, передбачений ст. 45 КУзПБ, є остаточним і не підлягає поновленню [182].

Наявність судової практики щодо поновлення строку заявлення грошових вимог до боржника не нівелює правового статусу кредиторів, які допустили пропуск установленого строку, але обґрунтовано звернулися до суду із заявою про його поновлення, що була задоволена. Такі кредитори, хоча формально і належать до категорії прострочених, фактично набувають процесуального статусу кредиторів, які заявили свої вимоги у встановлений строк. Вказане дозволяє обґрунтовано виокремити зазначену категорію як окрему групу – «прострочені кредитори, строк заявлення вимог яких поновлено судом», які користуються повним обсягом прав, передбачених для конкурсних кредиторів.

Правовий статус кредиторів у процедурі банкрутства не є уніфікованим і визначається сукупністю чинників, зокрема моментом заявлення грошових вимог до боржника, часом виникнення зобов'язань, а також наявністю чи відсутністю забезпечення таких вимог. Відкриття провадження у справі про банкрутство істотно трансформує правове становище як боржника, так і його кредиторів, впливаючи на обсяг їхніх прав, черговість задоволення вимог та можливості участі у процедурі.

У цьому контексті обґрунтованим видається виділення окремої групи кредиторів – прострочені кредитори з поновленими правами, строк заявлення вимог яких поновлено судом. Зазначені особи формально належать до категорії прострочених кредиторів, однак на відміну від тих, хто не обґрунтував причин пропуску строку, вони користуються повним обсягом процесуальних прав, що притаманні конкурсним кредиторам. Такий підхід сприяє забезпеченню принципу рівності кредиторів та відновленню їхніх

порушених прав за умов об'єктивної неможливості своєчасного звернення до суду, зокрема у випадках, зумовлених дією воєнного стану чи іншими винятковими обставинами.

У науковій літературі та судовій практиці виділяється низка базових критеріїв класифікації кредиторів, які мають як матеріально-правову, так і процесуальну природу. Узагальнюючи їх можна визначити наступні критерії для класифікації кредиторів, а саме:

1) За характером вимог. Вказаний критерій є одним із базових при класифікації кредиторів у провадженні у справі про банкрутство, оскільки від природи вимоги залежить правовий режим її розгляду, включення до реєстру, черговість задоволення та вплив на процедуру загалом. З огляду на зазначене, кредитори можуть бути поділені на осіб, які заявляють грошові вимоги, та осіб, чиї вимоги мають немайновий характер.

Грошові вимоги традиційно становлять переважну частину у справах про банкрутство. Тобто, це можуть бути вимоги за договорами позики, поставки, купівлі-продажу, виконання робіт, надання послуг, фінансового лізингу, відшкодування збитків тощо. Вони підлягають документальному підтвердженню, обліку в реєстрі вимог кредиторів і задоволенню в межах конкурсної маси боржника згідно з черговістю, встановленою ст. 64 КУЗПБ. Грошові вимоги розглядаються як такі, що найповніше відповідають сутності банкрутства як способу колективного стягнення грошових зобов'язань.

Немайнові вимоги, хоча й менш поширені, також відіграють важливу роль у правовому статусі кредитора. До цієї категорії належать вимоги про повернення майна в натурі, припинення неправомірних дій, захист особистих немайнових прав, включаючи право на честь, гідність та ділову репутацію, а також обов'язки, що виникають на підставі судових рішень щодо визнання прав або встановлення обов'язків немайнового характеру. Вказані вимоги за своєю сутністю не підлягають безпосередньому задоволенню у межах конкурсної маси, однак їх правові наслідки можуть мати грошовий еквівалент.

У сучасній судовій практиці та теорії спостерігається тенденція до трансформації немайнових вимог у грошову форму з метою включення до загальної процедури задоволення. Зокрема, вимоги про відшкодування моральної шкоди або повернення неправомірно отриманого майна часто реалізуються через грошову компенсацію відповідно до ст. 22, 23 ЦК України, що створює підстави для формування нового, змішаного підходу до класифікації вимог, який поєднує елементи матеріального та функціонального аналізу прав кредитора.

Варто також зазначити, що у ряді зарубіжних країн, наприклад у Франції, Німеччині та Нідерландах, чинне законодавство чітко орієнтоване на включення до конкурсної маси виключно грошових вимог, що піддаються оцінці. Немайнові вимоги, як правило, не розглядаються як такі, що мають пріоритет у процедурі банкрутства, і задовольняються поза межами цього процесу. Наприклад, у § 38 Insolvenzordnung (InsO) зазначається, що кредиторами у розумінні німецького законодавства є ті, чиї грошові вимоги виникли до відкриття провадження [52].

Проте в англо-американській правовій традиції, позови про делікти, пов'язані з тілесними ушкодженнями або порушенням особистих немайнових прав, можуть кваліфікуватися як вимоги до боржника, які підлягають включенню в ліквідаційну масу, якщо мають грошове відображення (§ 101, § 502 Bankruptcy Code) [80].

Наведене свідчить про потребу у гнучкішому підході до трактування немайнових вимог, з урахуванням можливості їх монетизації або врахування при визначенні порядку розподілу активів.

Окремо заслуговує на увагу категорія кредиторів з умовними вимогами (contingent claims), що залежать від настання певних юридичних фактів у майбутньому (наприклад, виконання дебітором гарантійних зобов'язань, настання строку платежу за відкладаальною умовою, звернення стягнення на майнових поручителів тощо). Такі вимоги можуть бути як грошовими, так і немайновими за своєю природою, а їхній обсяг, наявність або черговість

задоволення часто не визначені на момент відкриття провадження у справі про банкрутство, що породжує складні процесуальні питання щодо моменту їх заявлення, меж судового розгляду та участі відповідних кредиторів у процедурних голосуваннях. У зарубіжних правопорядках (у країнах ЄС та США) законодавство, як правило, передбачає механізми верифікації таких вимог шляхом оцінки ймовірності їх настання, визначення орієнтовної суми або застосування дисконтованого підходу. В українському законодавстві зазначена категорія фактично не врегульована, що створює ризики порушення принципу рівності кредиторів та правової визначеності. Відтак назріла потреба у нормативному закріпленні поняття умовних вимог, порядку їх заявлення та захисту, що сприятиме підвищенню передбачуваності складних майнових правовідносин у процедурі банкрутства та забезпеченню балансу інтересів усіх учасників провадження.

Таким чином, класифікація кредиторів за характером заявлених вимог дозволяє не лише систематизувати їхні права у провадженні, а й забезпечити належний правовий режим реалізації цих прав відповідно до принципів справедливості, рівності та ефективності процедури банкрутства. З урахуванням трансформацій сучасного правового середовища, цифрової економіки та розширення кола учасників з немайновими інтересами постає необхідність адаптації національного законодавства до практики монетизації немайнових вимог і чіткого врегулювання їх участі у процедурі банкрутства.

2) За наявністю забезпечення виконання зобов'язання. Класифікація кредиторів за критерієм наявності забезпечення виконання зобов'язання є однією з найбільш значущих у контексті процедур банкрутства, оскільки вона безпосередньо впливає на ієрархію задоволення вимог, правовий режим окремих активів боржника та ефективність захисту інтересів різних груп кредиторів. Вказаний критерій передбачає розмежування кредиторів на забезпечених та незабезпечених, залежно від того, чи підтверджена їх вимога правом застави (іпотеки, поруки, банківської гарантії тощо) на конкретне майно боржника. Щодо забезпечених та незабезпечених кредиторів, то

питання захисту прав забезпечених кредиторів (раніше їх називали заставними) завжди були предметом живих дискусій в наукових колах [183, с. 49-53].

Забезпечені кредитори – це суб'єкти, чії вимоги забезпечені правом переважного задоволення за рахунок конкретного активу боржника. У більшості випадків мова йде про заставу (у тому числі іпотеку), яка забезпечує повернення боргу шляхом реалізації заставленого майна незалежно від результатів процедури банкрутства.

Юридичне значення статусу забезпеченого кредитора проявляється у таких аспектах: матеріальний пріоритет – забезпечений кредитор отримує виплати поза чергою, навіть до задоволення вимог поточних кредиторів; процесуальна автономність – за певних умов забезпечені кредитори можуть реалізовувати право окремого звернення стягнення, навіть до завершення ліквідаційної процедури; вплив на арбітражного керуючого – забезпечені кредитори мають підвищений процесуальний статус при вирішенні питань реалізації предмета застави, що потребує погодження умов його продажу.

Визначення в процедурі банкрутства належності кредитора до групи забезпечених кредиторів дає змогу одразу зрозуміти перспективи відповідного кредитора щодо задоволення його вимог. В результаті тривалих процесів реформування законодавства у сфері банкрутства, банківський сектор поступово лобіював привілейований статус забезпечених кредиторів, що було логічним та очікуваним кроком законодавця [184].

Так, Л.І. Грабован, аналізуючи КУзПБ, зазначає, що забезпечені кредитори включаються до складу сторін справи (ст. 1 КУзПБ), раніше вони мали статус учасника; отримали право порушувати справу про банкрутство; голосують з правом дорадчого голосу під час прийняття рішень зборами та комітетом кредиторів (ч. 1 ст. 48 КУзПБ). Обов'язкове припинення мораторію встановлювалося автоматично через 170 днів з дня запровадження процедури розпорядження майном (щодо предмета забезпечення) (ч. 8 ст. 41 КУзПБ). Під час процедури санації боржника, за клопотанням забезпеченого

кредитора, суд може прийняти рішення про припинення мораторію на майно (об'єкт забезпечення), якщо таке майно не бере участі в реалізації плану санації або є швидкозношуваним предметом чи швидкопсувним товаром (ч. 8 ст. 41 КУЗПБ) [99, с. 57].

Незабезпечені кредитори – це особи, чії вимоги не мають спеціального забезпечення у вигляді майнових гарантій. Такі кредитори задовольняють свої вимоги за рахунок залишків конкурсної маси у межах встановленої черговості, часто, після задоволення вимог забезпечених, поточних та привілейованих кредиторів. Незабезпечені вимоги є найбільш уразливими до втрати вартості, що характерно для процедур банкрутства з високим ступенем зношеності чи ілюзорності активів боржника.

Проте в межах цієї категорії також існує певна диференціація, наприклад, незабезпечені кредитори можуть бути конкурсними (включеними до реєстру) або поточними (вимоги яких виникли після відкриття справи), що впливає на пріоритет задоволення.

У деяких країнах континентальної Європи (Німеччині, Франції, Австрії), модель правового регулювання забезпечення кредиторських вимог є чітко визначеною та передбачає жорстку ієрархію. Наприклад, *Insolvenzordnung* встановлює абсолютний пріоритет забезпечених кредиторів, але за умови, що предмет застави правильно оформлений та врахований у ліквідаційній масі [52].

В англо-американській системі забезпечення розрізняється на *secured claims* та *undersecured/oversecured claims*, а у випадку недостатності забезпечення кредитор визнається частково забезпеченим, частково незабезпеченим (*Bankruptcy Code*). Таким чином, частина вимоги, яка перевищує вартість застави, конкурує з іншими *unsecured claims* [80].

Слід підкреслити, що забезпечення вимог кредитора впливає не лише на економічний результат процедури для конкретного кредитора, а й на структуру процесу банкрутства загалом, зокрема, визначає стратегію управління майном боржника; впливає на рішення щодо введення санації або

ліквідації; коригує поведінку інших кредиторів у межах конкуренції за активи; зменшує ризик судових спорів щодо реєстрації вимог.

Класифікація кредиторів за критерієм наявності забезпечення виконання зобов'язання є ключовою для формування правової архітектури процедури банкрутства. Забезпеченість вимоги надає кредитору привілей у доступі до активів боржника, тоді як незабезпечені вимоги є найбільш уразливими до втрати. Українське законодавство в цілому дотримується сучасних міжнародних стандартів.

3) За часом виникнення вимог. Час виникнення вимог є одним із критично важливих критеріїв для класифікації кредиторів у справі про банкрутство, який визначає не лише порядок включення вимог до реєстру, але й черговість їх задоволення, а також загалом впливає на права та обов'язки кредиторів у процедурі. Законодавство про банкрутство чітко розмежовує вимоги, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство, та вимоги, що виникли вже в ході провадження. Таке розмежування забезпечує фінансову стабільність процедури банкрутства та захист інтересів кредиторів, чиї вимоги є життєво важливими для її проведення.

Конкурсними вважаються кредитори, вимоги яких виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство. Їхні вимоги оформлюються заявами до реєстру протягом 30 днів після офіційного оприлюднення рішення про відкриття. Статус конкурсного кредитора надає потужний комплекс прав: участь у зборах, можливість брати участь у комітеті кредиторів, голосування за план санації або санаційні рішення тощо.

Верховний Суд зазначає, що конкурсні кредитори, які є стороною у справі про банкрутство в силу прямої вказівки ч. 1 ст. 1 КУзПБ і які звертаються із вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, набувають правового статусу учасника у справі про банкрутство за сукупністю передбачених КУзПБ дій [41].

Поточними визнаються кредитори, чиї вимоги з'явилися після відкриття провадження. Вони мають обмежений статус, їхні вимоги заявляються за окремими правилами, поза пріоритетною чергою, часто лише після повного розрахунку з конкурсними та привілейованими кредиторами.

Поточні вимоги кредитора – це неоплачені боржником вимоги, які виникли в процедурах банкрутства, за період після порушення господарським судом провадження у справі про банкрутство і до винесення постанови про визнання боржника банкрутом, відкриття ліквідаційної процедури і призначення ліквідатора. При цьому в ліквідаційній процедурі у банкрута не можуть виникати зобов'язання зі сплати обов'язкових платежів, оскільки його господарська діяльність завершується і строк виконання всіх грошових зобов'язань банкрута вважається таким, що настав [185].

Поточні кредитори обмежені в участі у процедурі, вони не мають вирішального голосу на зборах та комітеті, але вони можуть отримати виплату в межах дозволеної черговості, що реалізує баланс між новими зобов'язаннями та інтересами конкурсних кредиторів.

4) За черговістю задоволення вимог кредиторів. Критерій черговості задоволення вимог кредиторів має надзвичайно важливе значення в процедурі банкрутства, оскільки визначає порядок розподілу конкурсної маси, особливо у випадках її недостатності для задоволення всіх зобов'язань боржника. Законодавче закріплення черговості спрямовано на реалізацію принципу соціальної справедливості, пріоритетності окремих категорій вимог, а також забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами [186].

До першої категорії відносять привілейованих кредиторів. До цієї категорії належать кредитори, вимоги яких підлягають задоволенню в позачерговому або першочерговому порядку, відповідно до ч. 1 ст. 64 КУзПБ. Такими вимогами є вимоги щодо виплати заробітної плати, вихідної допомоги та інших трудових платежів; вимоги щодо стягнення аліментів; відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю фізичних осіб, а також

моральної шкоди; витрати, пов'язані із провадженням у справі про банкрутство (судовий збір, винагорода арбітражному керуючому тощо). Зазначені кредитори користуються вищим ступенем правового захисту, оскільки їхні вимоги стосуються соціально значущих прав і гарантій, зокрема права на працю, сімейного забезпечення або охорони здоров'я. Законодавство, наприклад Франції, передбачає пріоритет вимог працівників, податкових органів та соціального страхування [142].

До другої категорії відносяться звичайні кредитори. До цієї категорії належать усі інші кредитори, вимоги яких не мають пріоритету й підлягають задоволенню у визначеній законом черговості, встановленій ст. 64 КУзПБ, після погашення вимог привілейованих кредиторів. Зокрема, вимоги щодо повернення кредитів, позик, фінансової допомоги; грошові зобов'язання за договорами постачання, купівлі-продажу, оренди тощо; штрафні санкції, пені, неустойки – задовольняються в останню чергу, згідно з ч. 6 ст. 64 КУПБ.

Для таких кредиторів характерною є пропорційність задоволення, тобто розподіл залишку коштів конкурсної маси пропорційно до суми кожної вимоги в межах відповідної черги. Вони не мають прав на привілей, однак можуть впливати на хід провадження через участь у зборах та комітеті кредиторів.

Законодавче визначення черговості виконує подвійну функцію: забезпечує стабільність і передбачуваність процедури банкрутства та водночас запобігає надмірному впливу окремих кредиторів на процес розподілу майна.

Системне розмежування кредиторів за черговістю задоволення їхніх вимог є ключовим елементом правового регулювання процедур банкрутства. Така класифікація дозволяє забезпечити соціальну справедливість, гарантуючи першочерговий захист найбільш вразливих категорій осіб; оптимізувати порядок розподілу конкурсної маси, забезпечуючи передбачуваність і правову визначеність для всіх учасників; запобігати

зловживанням у вигляді необґрунтованого надання переваг окремим кредиторам поза встановленою законом процедурою. Пропонується розглянути можливість уточнення законодавчих критеріїв щодо черговості окремих видів вимог, зокрема в умовах воєнного стану чи надзвичайних ситуацій, які суттєво впливають на здатність боржника виконувати зобов'язання у стандартному порядку. У сучасних реаліях традиційна модель черговості, закладена у ст. 64 КУзПБ, не завжди забезпечує належний баланс інтересів кредиторів та держави, оскільки не враховує специфічних ризиків, що виникають у періоди масштабних соціально-економічних потрясінь. В умовах воєнної агресії РФ проти України значна частина підприємств зазнає знищення активів, втрати доступу до майна, вимушеної релокації або різкого падіння платоспроможності, що призводить до системної неможливості дотримуватися звичайної черговості погашення зобов'язань. Відповідно, виникає потреба у гнучких механізмах коригування черговості, які дозволили б враховувати пріоритетність певних соціально значущих вимог, наприклад: заборгованість щодо виплати заробітної плати працівникам, податкові зобов'язання, пов'язані з обороноздатністю держави, або вимоги контрагентів, які постачають критично важливі товари та послуги. Уточнення критеріїв черговості в Україні дозволило б суду та арбітражному керуючому гнучкіше реагувати на об'єктивні перешкоди, пов'язані з війною чи іншими кризами, забезпечити більшу соціальну справедливість та зменшити ризики поглиблення неплатоспроможності підприємств, які є стратегічно важливими або критично залежними від зовнішніх факторів. Отже пропонується доповнити КУзПБ статтею наступного змісту: «Стаття 64¹. Особливості черговості задоволення вимог кредиторів під час воєнного стану або надзвичайних ситуацій.

Під час дії воєнного стану, надзвичайного стану або надзвичайної ситуації загальнодержавного рівня допускається встановлення спеціального порядку задоволення вимог кредиторів боржника.

У період, визначений частиною першою цієї статті, першочерговому задоволенню підлягають:

вимоги працівників боржника щодо виплати заробітної плати та інших соціальних виплат;

вимоги щодо податків і зборів, спрямованих на забезпечення обороноздатності держави;

вимоги кредиторів, що постачали товари, роботи чи послуги, необхідні для забезпечення безперервної діяльності боржника, який виконує функції у сфері критичної інфраструктури.

Суд за клопотанням арбітражного керуючого або кредитора може встановити інший порядок черговості задоволення вимог, якщо:

звичайна черговість не дозволяє забезпечити мінімальне функціонування критично важливого підприємства;

наявні обставини свідчать, що дотримання загальної черговості спричинить істотну шкоду державним або суспільним інтересам;

зміна черговості є необхідною для запобігання знеціненню ліквідаційної маси.

Порядок визначення підприємств, що виконують функції у сфері критичної інфраструктури, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Рішення суду про зміну черговості має бути вмотивованим та ґрунтуватися на доказах наявності обставин, передбачених цією статтею.

Положення цієї статті не може обмежувати права забезпечених кредиторів, якщо інше не впливає з нагальної потреби захисту життя, здоров'я людей або національної безпеки».

Такий підхід сприятиме підвищенню стійкості економічної системи у перехідні та кризові періоди, а також формуванню передбачуваного та адаптивного механізму банкрутства.

5) За участю в судовому процесі. Класифікація кредиторів за критерієм їхньої участі в судовому процесі у справі про банкрутство має важливе значення для визначення їхнього процесуального статусу, обсягу прав і

способів захисту інтересів. Зазначений критерій базується на тому, чи набув кредитор офіційного статусу учасника провадження у справі про банкрутство шляхом визнання його грошових вимог, чи залишився поза межами процесу через невиконання передбачених законом процедурних вимог, а також дозволяє розмежувати кредиторів залежно від моменту вступу до провадження. Такий підхід має як процесуальне, так і матеріально-правове значення, оскільки визначає обсяг процесуальних прав і можливість впливу на перебіг справи про неплатоспроможність боржника.

На підставі цього критерії виділяють ініціюючих кредиторів, а саме кредиторів, які першими звертаються до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника відповідно до ст. 34 КУзПБ. Як правило, ініціюючими кредиторами виступають суб'єкти, які мають підтверджені грошові вимоги, строк виконання яких настав, та які не були задоволені боржником у добровільному порядку. Враховуючи, що лише сам боржник може порушити справу про неплатоспроможність фізичної особи, ініціативним кредитором може бути лише у справі про банкрутство юридичної особи.

Правовий статус ініціюючого кредитора є особливим, оскільки до моменту відкриття провадження у справі він є єдиним учасником процесу, від якого залежить початок процедури банкрутства. Одним із основних проявів права ініціативного кредитора є право на судовий захист, що реалізується шляхом звернення кредитора до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо його боржника.

У науковій літературі зазначається, що потреба в захисті виникає лише за наявності правового спору, після заподіяння шкоди правовідносинам або реальної загрози їм. Оскільки захист – це діяльність з усунення перешкод у нормальному функціонуванні правовідносин, він матиме на це право лише тоді, коли уповноважений суб'єкт має на це право [187, с. 63-66]. Кредитори часто стикаються з неплатоспроможністю боржників і змушені порушувати справу про банкрутство [188, с. 49].

Саме ініціюючий кредитор несе обов'язок сплати судового збору та авансування винагороди арбітражного керуючого; забезпечує належне доказування безспірності та дійсності вимог; виступає як ключовий суб'єкт на початковій стадії, впливаючи на хід розгляду заяви судом.

На кредитора, який ініціює відкриття провадження у справі про банкрутство, покладається додатковий фінансовий тягар, що включає обов'язок сплатити судовий збір (на відміну від боржника, який у разі подання аналогічної заяви звільняється від такого обов'язку), а також здійснити авансування винагороди арбітражного керуючого. Як зазначають А.А. Бутирський та Л.М. Ніколенко, ініціативний кредитор авансує оплату послуг арбітражного керуючого на депозитний рахунок суду. Однак оплата послуг арбітражного керуючого в інших судових процедурах є проблематичною [98, с. 26]. У той же час, навіть за умови сплати судового збору та авансування винагороди арбітражному керуючому, ініціативний кредитор не завжди досягає відкриття провадження у справі про банкрутство. Вказане зумовлено тим, що заперечення боржника щодо пред'явлених вимог може свідчити про наявність спору про право, що, у свою чергу, відповідно до правових позицій судів, є підставою для відмови у відкритті провадження. Встановлення факту існування або відсутності такого правового спору є ключовим елементом, який підлягає оцінці судом на стадії вирішення питання про відкриття справи про банкрутство. Водночас, КУзПБ не визначає жодних критеріїв чи ознак поняття «правовий спір» [189].

У науці господарського процесуального права господарський спір визначається як суперечність між учасниками господарських відносин щодо різного розуміння взаємних прав та обов'язків, які існують внаслідок реалізації або порушення правових норм у господарському середовищі та які підлягають вирішенню сторонами або в юрисдикційному порядку [190, с. 14].

Разом з тим, на практиці виникають складнощі у відмежуванні справжнього спору про право від навмисного заперечення боржником

кредиторських вимог із метою перешкодити відкриттю провадження у справі про банкрутство. Така ситуація ускладнює розгляд заяви і вимагає від суду глибокого аналізу фактичних обставин справи та правової природи заявлених вимог. У підсумку, питання наявності чи відсутності спору про право значною мірою вирішується на розсуд судді, що зумовлює підвищену відповідальність суду за забезпечення балансу між правами кредитора та інтересами боржника.

Розсуд суду, як зазначає Л.М. Ніколенко, є комплексом правомочності, оскільки господарське судочинство – це сукупність етапів, на кожному з яких господарський суд, реалізуючи надані права, здійснює різноманітну діяльність, що визначається завданнями судової влади [191, с. 32]. На відміну від позовного провадження, де суд вирішує спір по суті, у процедурі банкрутства вимоги кредиторів визнаються або відхиляються [192, с. 46-47].

Загалом, відкриття провадження у справі про банкрутство має істотні правові наслідки для боржника, його майнового становища, а також для прав і законних інтересів кредиторів. На стадіях розпорядження майном та санації господарський суд має повноваження скасувати арешти чи інші обмеження щодо розпорядження майном боржника, якщо встановить, що такі заходи перешкоджають здійсненню господарської діяльності боржника, унеможливають відновлення його платоспроможності або реалізацію плану санації, за умови, що таке скасування не суперечить інтересам кредиторів у справі про банкрутство [193, с. 79].

Якщо провадження у справі про банкрутство або неспроможність вже відкрито, кредитори боржника не мають іншого вибору, окрім як подати заяву з кредиторськими вимогами до боржника та набути статусу учасника провадження у справі про банкрутство боржника. Беручи участь у справі про банкрутство, кредитори прагнуть задовольнити свої грошові вимоги [194, с. 67].

Слід зауважити, що за умови визнання вимог ініціюючого кредитора та відкриття провадження, його вимоги включаються до реєстру конкурсних

кредиторів, і він стає рівноправним учасником процедури разом з іншими кредиторами. Однак, у разі відмови у відкритті провадження ініціюючий кредитор зазнає процесуальних і матеріальних втрат, не отримуючи гарантій компенсації понесених витрат.

До другої категорії відносяться приєднані кредитори. Тобто кредитори, які заявляють свої грошові вимоги вже після відкриття провадження у справі про банкрутство. Вони мають дотриматися встановленого законом строку (30 днів з дня офіційного оприлюднення повідомлення про відкриття справи) та подати до суду відповідну заяву з підтверджувальними документами (ст. 45 КУзПБ).

Після розгляду заяви судом та визнання вимог, приєднані кредитори набувають процесуального статусу учасників справи про банкрутство, зокрема, включаються до реєстру вимог кредиторів; отримують право голосу на зборах кредиторів; беруть участь у формуванні комітету кредиторів; можуть ініціювати зміни арбітражного керуючого, впливати на затвердження плану санації або прийняття рішення про ліквідацію боржника.

У межах процедури банкрутства роль приєднаних кредиторів суттєво трансформується після включення їхніх вимог до реєстру, а сукупний обсяг таких вимог може зумовлювати навіть переважний вплив порівняно з ініціюючим кредитором.

Поділ кредиторів на ініціюючих і приєднаних відображає етапність участі в процедурі банкрутства, але у той же час, показує їх різні ролі: ініціюючі кредитори несуть вищий процесуальний ризик, але й формують підґрунтя для початку справи; приєднані кредитори зазвичай користуються вже сформованим процесуальним механізмом, але можуть відігравати ключову роль у прийнятті рішень на подальших етапах процедури.

Така класифікація має значення для аналізу ефективності захисту прав кредиторів, справедливого розподілу витрат і навантаження в процесі, а також для оптимізації моделі кредиторської участі в процедурах неплатоспроможності.

6) За сумою визнаних вимог. Одним із важливих, хоча й не закріплених безпосередньо в законодавстві, критеріїв класифікації кредиторів у процедурі банкрутства є обсяг їхніх визнаних грошових вимог до боржника. Цей показник має визначальне значення для формування впливу кредиторів на перебіг провадження у справі про банкрутство, зокрема при прийнятті рішень на зборах кредиторів, участі у голосуванні щодо затвердження плану санації, обрання арбітражного керуючого тощо. На підставі зазначеного критерію доцільно розмежовувати кредиторів на мажоритарних та міноритарних.

Мажоритарними кредиторами у процедурі банкрутства слід вважати таких кредиторів, сума визнаних вимог яких становить понад 50 % від загального обсягу визнаних вимог. Вони мають вирішальний вплив на хід провадження у справі про банкрутство, оскільки відповідно до положень ст. 48 КУзПБ саме від кількості голосів залежить правомочність зборів та прийняття рішень. Наприклад, ч. 2 ст. 48 КУзПБ визначає кількість голосів кредиторів, які повинні бути присутніми для проведення зборів кредиторів, що підкреслює ключову роль мажоритарних кредиторів у процедурі прийняття рішень, в частині визначення подальшої стратегії банкрутства боржника (відновлення платоспроможності чи ліквідація).

Водночас, зосередження контролю в руках однієї особи або обмеженого кола кредиторів створює ризики домінування приватного інтересу над колективним, у разі, якщо мажоритарні кредитори є афілійованими з боржником або діють в координації, що може призвести до маніпулятивних рішень або порушення прав інших учасників провадження. Судова практика виходить із того, що зловживання мажоритарним статусом може бути підставою для визнання рішень зборів такими, що суперечать принципу добросовісності [195].

У свою чергу, міноритарними кредиторами є ті, чия сума визнаних вимог становить менше половини загального обсягу вимог. Їхній вплив на прийняття колективних рішень суттєво обмежений, однак це не позбавляє їх

права на участь у процедурі, подання заяв, скарг, ініціювання процесуальних дій, а також звернення до суду за захистом своїх прав у разі порушення принципу рівності кредиторів або зловживання правом з боку мажоритарій.

Верховний Суд сформулював принцип добросовісної поведінки у судових процедурах неплатоспроможності, підкресливши, що реалізація суб'єктивних прав не може здійснюватися на шкоду іншим учасникам провадження та всупереч забороні зловживання правом (п. 6 ч. 1 ст. 3, ст. 13 ЦК України). Логіка Суду має універсальний характер і поширюється, *inter alia*, на реалізацію права голосу кредиторів на зборах, яке також не може використовуватися як інструмент зловживання та дискримінації міноритарних кредиторів [196].

Аналогічні підходи спостерігаються й у зарубіжних правопорядках. У Великій Британії (Insolvency Act 1986) рішення кредиторів за процедурою CVA (Company Voluntary Arrangement) вважається ухваленим, якщо за нього проголосувало не менше 75 % за сумою вимог, однак воно може бути оскаржене міноритаріями у разі дискримінації [83]. У Німеччині законодавство (Insolvenzordnung) прямо передбачає можливість меншості оскаржити рішення зборів, якщо воно грубо порушує інтереси інших кредиторів [52].

Отже, класифікація кредиторів на мажоритарних і міноритарних залежно від обсягу визнаних вимог дозволяє оцінити не лише співвідношення процесуального впливу учасників провадження, а й виявити потенційні конфлікти інтересів, що потребують належного судового контролю. Для українського законодавства доцільним є імплементація додаткових інструментів захисту міноритарних кредиторів, зокрема, введення спеціальної процедури оскарження рішень зборів у разі виявлення нерівноправного або маніпулятивного голосування.

7) Залежно від правової природи вимог. Одним із концептуально важливих критеріїв класифікації кредиторів у процедурі банкрутства є характер правовідносин, з яких виникають їхні вимоги до боржника. Такий

підхід дозволяє не лише систематизувати кредиторський склад, а й з'ясувати особливості регулювання, порядок задоволення вимог, їхню правову природу та потенційний вплив на хід і результати процедури банкрутства.

Правовідносини між кредитором і боржником можуть виникати з різних юридичних підстав – договору, делікту, публічно-правових зобов'язань, трудових відносин тощо. З урахуванням цього, у межах науково-практичного аналізу доцільним є поділ кредиторів на такі основні категорії:

- кредитори за зобов'язаннями, що виникають із договорів – це найбільш чисельна категорія кредиторів, чиї вимоги базуються на господарсько правових або цивільно-правових договорах, укладених із боржником. Йдеться, про договори поставки, купівлі-продажу, оренди, надання послуг, позики або кредиту. Такі зобов'язання мають чітко визначені умови, строк виконання, обсяг і, як правило, підтверджуються письмовими доказами. У законодавстві про банкрутство (КУзПБ) вимоги договірних кредиторів переважно належать до конкурсних, тобто тих, що підлягають включенню до реєстру вимог кредиторів і задовольняються з конкурсної маси в установленій законом черговості;

- кредитори за деліктними зобов'язаннями – це особи, вимоги яких виникають із відшкодування шкоди, завданої боржником унаслідок вчинення делікту (цивільного правопорушення). До цієї категорії належать особи, які вимагають компенсації за майнову або моральну шкоду, шкоду, завдану здоров'ю чи життю, екологічні збитки тощо. У контексті банкрутства деліктні кредитори мають особливий статус: в окремих юрисдикціях (наприклад, Франція, Німеччина, Італія) їхні вимоги прирівнюються до привілейованих, особливо якщо йдеться про компенсації шкоди фізичним особам. В Україні такі вимоги також визнаються грошовими і можуть бути заявлені в межах справи про банкрутство, що підтверджено судовою практикою. Показовою у цьому контексті є судова практика щодо визнання у межах справи про банкрутство грошових вимог, що виникають із деліктних зобов'язань публічно-правового характеру, зокрема у сфері охорони

навколишнього природного середовища. Так, ухвалою Господарського суду Івано-Франківської області від 25 лютого 2025 року у справі № 909/679/24 у процедурі банкрутства суд визнав грошові вимоги Державної екологічної інспекції Карпатського округу як відшкодування шкоди, заподіяної боржником унаслідок порушення природоохоронного законодавства, та зобов'язав включити їх до реєстру вимог кредиторів (четверта черга), а також окремо, суму сплаченого судового збору (перша черга). Наведене рішення підтверджує, що екологічні збитки, спричинені деліктною поведінкою боржника, кваліфікуються судами як грошові вимоги у розумінні КУзПБ та підлягають заявленню і розгляду у межах справи про банкрутство на загальних підставах [197];

– кредитори з трудових відносин. До цієї категорії належать особи, з якими боржника пов'язують трудові правовідносини, і чиї вимоги виникли у зв'язку з виконанням ними трудових функцій. Такі кредитори формують особливу групу в процедурі банкрутства, адже їхні вимоги мають соціальний характер і прямо пов'язані з конституційним правом на працю та своєчасне отримання винагороди за неї. До таких вимог належать: заборгованість із заробітної плати, виплати компенсацій при звільненні, оплата часу тимчасової непрацездатності, компенсація за невикористані відпустки, а також вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної працівникові під час виконання трудових обов'язків, включно з професійними захворюваннями чи виробничими травмами. Законодавець надає трудовим вимогам пріоритетний статус, що відображено у ст. 64 КУзПБ, згідно з якою вимоги працівників підлягають задоволенню в першу чергу за рахунок ліквідаційної маси. Такий підхід узгоджується з міжнародними стандартами, зокрема Конвенцією МОП № 173 про захист вимог працівників у разі неплатоспроможності роботодавця, яка вимагає забезпечення першочергового та ефективного захисту прав працівників. Аналогічний підхід застосовується в законодавстві ЄС та Великої Британії, де вимоги працівників класифікуються як *preferential claims* (Insolvency Act 1986);

– публічно-правові кредитори. До цієї категорії належать кредитори, вимоги яких випливають із публічно-правових обов’язків боржника перед державою, органами місцевого самоврядування або іншими суб’єктами владних повноважень. Йдеться передусім про податкові платежі, митні збори, єдиний соціальний внесок, штрафні санкції, адміністративні стягнення, пені та інші зобов’язання, що мають імперативний та обов’язковий характер. Особливість таких вимог полягає в їхній нерівнозначності з приватно-правовими зобов’язаннями, оскільки вони спрямовані на забезпечення функціонування держави, реалізацію соціальних гарантій, наповнення бюджету та підтримання публічного інтересу. У національному праві публічно-правові вимоги мають змішаний правовий статус, який залежить від моменту їх виникнення. Відповідно до ст. 1 КУЗПБ, вони можуть набувати ознак як конкурсних, так і поточних вимог. Такий підхід узгоджується із загальними принципами процедури банкрутства, де поточні зобов’язання, зокрема податкові платежі, що виникли після відкриття провадження, задовольняються позачергово, оскільки пов’язані з підтриманням операційної діяльності боржника та виконанням ним мінімально необхідних функцій;

– кредитори за рішенням суду або арбітражу – це особи, вимоги яких визнані та підтверджені рішеннями судів, що набрали законної сили, або арбітражними рішеннями. Як правило, це вже безспірні вимоги, що підлягають включенню до реєстру кредиторів без необхідності додаткового доказування. У практиці господарських судів України визнано, що наявність судового рішення є достатньою підставою для включення вимоги до реєстру кредиторів без оцінки обґрунтованості. Так, Верховний Суд зазначив, що заявлені кредиторські вимоги можуть ґрунтуватися на первинних документах (договорах, накладних, актах виконаних робіт), або рішенні юрисдикційного органу, до компетенції якого входить вирішення відповідного спору [198];

– інші кредитори (регресні, суброгаційні, за цінними паперами). До цієї категорії належать: кредитори за регресними зобов’язаннями (поручителі,

гаранти, які виконали зобов'язання боржника); кредитори за цінними паперами (наприклад, векселі, облігації, акредитиви); умовні кредитори, вимоги яких виникають лише за настання певної події.

Класифікація кредиторів залежно від природи зобов'язання є важливою для точного визначення їхнього правового статусу, обсягу процесуальних прав та черговості задоволення вимог у процедурі банкрутства. Такий підхід відповідає як загальновизнаним засадам процедури банкрутства, так і сучасним тенденціям правозастосування у національних і міжнародних юрисдикціях.

8) За юрисдикційною належністю (територіальною приналежністю). У контексті зростаючої глобалізації господарських зв'язків та активного залучення іноземного капіталу до національних економік зростає значення класифікації кредиторів за юрисдикційною належністю. Така класифікація дозволяє врахувати вплив міжнародного елемента у процедурі банкрутства та потребу гармонізації національного законодавства з вимогами транскордонного банкрутства, зокрема у межах UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency та Регламенту ЄС № 2015/848 про провадження у справах про неплатоспроможність. На основі цього критерію доцільно виокремити такі категорії кредиторів:

- резиденти (внутрішні кредитори) – кредитори, зареєстровані в державі, у якій відкрито провадження у справі про банкрутство боржника. Їх правовий статус визначається виключно нормами національного законодавства. У переважній більшості випадків вони мають пріоритетну процесуальну позицію, зокрема стосовно строків, повідомлень, участі у зборах кредиторів;

- нерезиденти (іноземні кредитори) – це кредитори, зареєстровані за межами юрисдикції, де відкрито справу про банкрутство. У КУзПБ передбачено право іноземних кредиторів брати участь у процедурі нарівні з резидентами, однак у практиці реалізація такого права ускладнюється

процедурними бар'єрами (переклад документів, строк повідомлення, порядок участі у зборах тощо);

– транснаціональні кредитори (міжнародні учасники зі змішаною юрисдикцією) – це кредитори, вимоги яких пов'язані з правовідносинами, що виходять за межі однієї національної юрисдикції та характеризуються наявністю транскордонного елемента. До таких кредиторів належать юридичні або фізичні особи, зареєстровані, розташовані або такі, що здійснюють свою основну діяльність в іншій державі, ніж держава відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, або кредитори, чиї вимоги виникли з міжнародних договорів, зовнішньоекономічних контрактів чи фінансових операцій, пов'язаних з іноземними активами боржника. До цієї категорії належать: транснаціональні корпорації або банки, що мають філії чи відокремлені підрозділи в різних країнах; міжнародні фінансові організації (ЄБРР, МВФ, МФК, інвестиційні фонди тощо), які надають кредити через дочірні структури; іноземні суб'єкти, що володіють активами боржника у кількох країнах або мають судові рішення про стягнення в інших юрисдикціях.

До особливостей їх правового статусу можна віднести те, що транснаціональні кредитори можуть претендувати на захист своїх інтересів у кількох юрисдикціях одночасно; виникає питання пріоритету провадження (головне чи допоміжне) відповідно до положень UNCITRAL та національного права; у разі існування визнаного іноземного провадження в Україні, транснаціональний кредитор може ініціювати звернення про застосування спеціальних процедур. Верховний Суд підкреслив, що у спірних правовідносинах між кредитором та боржником не достатньо посилення на українське законодавство, право Федеративної Республіки Німеччина підлягає застосуванню як щодо наслідків вчинення кредитних договорів для його сторін, так і щодо строку дії кредитних договорів, а також щодо позовної давності за вимогами кредитора до боржника [199].

Запропонована підстава класифікації дозволяє впорядкувати участь кредиторів з урахуванням міжнародного елементу, створити законодавчі передумови для транскордонної взаємодії судів, розмежувати процесуальні права та обов'язки залежно від статусу кредитора у транснаціональному контексті, посилити доступність правосуддя для іноземних учасників.

9) За формою реалізації вимоги. У зв'язку з активним розвитком цифрових фінансових інструментів і впровадженям законодавства про віртуальні активи в ряді юрисдикцій (Естонія, Швейцарія, Ліхтенштейн, Сінгапур), у міжнародній практиці з'являється нова категорія кредиторів – власники токенизованих зобов'язань (tokenized creditors). Їхня участь у процедурах банкрутства ставить перед правозастосовною системою низку викликів, як щодо класифікації прав вимоги, так і щодо застосування черговості задоволення таких вимог.

Токенізовані зобов'язання – це цифрові активи, що засвідчують право на певну грошову суму, дохід, частку в майні або зобов'язання, забезпечені смарт-контрактами або блокчейн-реєстрами. На відміну від класичних грошових вимог чи корпоративних прав, токенизовані вимоги можуть мати гібридний характер – одночасно містити ознаки: майнової вимоги (в частині грошової компенсації або повернення активу); корпоративної вимоги (у випадках, коли токен передбачає участь у прибутку або управлінні); забезпеченого інструмента (у разі, якщо токен підкріплений іншим активом – нерухомістю, правами на використання тощо). Через це такі кредитори не завжди можуть бути чітко віднесені до категорій забезпечених, незабезпечених чи привілейованих кредиторів. Крім того, питання юрисдикційної приналежності таких активів і прав на них ускладнює участь у транскордонних банкрутствах.

У зв'язку з вищезазначеним, доцільно виділити нову підставу класифікації кредиторів – за формою реалізації вимог (інструментально-правовим механізмом) де кредитори можуть бути поділені на такі категорії:

- традиційні (паперові/документарні) кредитори – з вимогами, оформленими у вигляді договорів, актів, рішень суду тощо;
- цифрові (токенізовані) кредитори – з вимогами, що засвідчені віртуальними активами, цифровими токенами або смарт-контрактами, включаючи DeFi-платформи;
- гібридні кредитори – які володіють як традиційними правами, так і токенізованими активами (наприклад, банківські установи з токенізованими похідними зобов'язаннями).

У Швейцарії відповідно до Swiss DLT Act (2021) токенізовані зобов'язання офіційно визнаються як форма цінних паперів (Wertrechte), а суди зобов'язані враховувати їх при розгляді процедур неплатоспроможності. Аналогічно, в Естонії впроваджено правила обліку цифрових активів через ліцензовані віртуальні платформи, що відкриває шлях до участі таких кредиторів у банкрутстві [200].

Враховуючи трансформацію фінансового середовища, поява токенізованих кредиторів потребує оновлення класифікаційного підходу в законодавстві про банкрутство. Запропоноване розмежування за формою реалізації вимоги дозволяє більш гнучко адаптуватися до реалій цифрової економіки та забезпечити рівноправність усіх суб'єктів у процедурі банкрутства, незалежно від технічної природи їх прав.

10) За ступенем впливу на боржника (інституційно-економічний критерій). В сучасних умовах розвитку економіки, цифровізації фінансових зобов'язань та ускладнення структури корпоративної взаємодії класичні юридичні класифікації кредиторів дедалі частіше виявляються недостатніми для повноцінного відображення ролі кредиторів у процедурі банкрутства. У цьому контексті виправданим видається запровадження нового критерію для класифікації кредиторів – за ступенем впливу на боржника, що базується на функціональній та економічній ролі кредитора в діяльності боржника та його платоспроможності. Цей підхід враховує не лише формальну правову природу вимог, а й реальний економічний ефект, який справляє конкретний

кредитор на фінансово-господарський стан боржника. Запропонована класифікація передбачає виокремлення трьох основних категорій кредиторів:

- системно важливі кредитори (економічно домінантні) – це кредитори, які забезпечують ключові процеси життєдіяльності боржника та від яких залежить можливість продовження його господарської діяльності. До цієї категорії відносяться постачальники критично важливих ресурсів (енергоносіїв, сировини), стратегічні замовники, банки, що обслуговують розрахункові операції, ліцензіари ключових технологій тощо. Їх виключення з процесу або неврахування їхніх інтересів може унеможливити санацію або реструктуризацію боржника;

- пасивні кредитори (економічно нейтральні) – ця група охоплює кредиторів, які не мають сталих економічних зв'язків із боржником у межах його поточної господарської діяльності. Їхні вимоги є переважно грошовими та відображають боргові зобов'язання за минулі періоди. Такі кредитори, як правило, не впливають на оперативну діяльність боржника, не зацікавлені у його збереженні як підприємства та фокусуються виключно на стягненні заборгованості;

- деструктивні або опортуністичні кредитори (економічно «токсичні») – це кредитори, участь яких у справі про банкрутство обумовлена не легітимною метою задоволення вимог, а прагненням впливати на процедуру задля отримання переваг, тиску або блокування рішень. Найчастіше йдеться про пов'язаних осіб боржника, які ініціюють вимоги через фіктивні правочини, зловживають правом голосу на зборах кредиторів або використовують своє становище для затягування процедур. Участь таких кредиторів у справі становить загрозу справедливості процесу та порушує принцип добросовісності.

Запропонована класифікація дозволяє суду та арбітражному керуючому здійснювати інституційну оцінку природи впливу кредитора в межах справи про неплатоспроможність. Такий підхід може стати основою для вдосконалення механізмів визначення прав на голосування, участі у комітеті

кредиторів, черговості задоволення вимог або допуску до окремих процесуальних дій.

Крім того, у контексті діджиталізації банкрутства зазначена класифікація може бути інтегрована в алгоритми штучного інтелекту, що застосовуються при автоматизованому управлінні справами про банкрутство для визначення ризиків зловживань та моделювання економічного ефекту від задоволення чи невиконання певних вимог.

Таким чином, класифікація кредиторів за ступенем впливу дозволяє поєднати правову форму та економічний зміст участі кредитора у процедурі банкрутства, забезпечуючи більш глибокий, функціонально обґрунтований та справедливий підхід до вирішення справ про неплатоспроможність.

11) За процесуальною активністю. У сучасних умовах розвитку інституту банкрутства зростає значення не лише правової природи вимог кредитора, а й його процесуальної поведінки в межах процедури. Традиційні класифікації є формально-статичними і не враховують того, як саме кредитор реалізує свої права, чи бере він участь у процедурі активно, чи пасивно, чи використовує право голосу з належною метою, чи зловживає ним. У сучасних умовах перспективним видається запровадження класифікації кредиторів за критерієм процесуальної активності, що дозволяє поєднати юридичну позицію кредитора з його реальною участю у процедурі банкрутства, а також виявити суб'єктів, чия поведінка потенційно загрожуює справедливому перебігу процесу. Отже, пропонується виокремити наступні категорії кредиторів:

– активні кредитори – це кредитори, які систематично здійснюють процесуальні дії, що впливають на перебіг справи: подають заяви, ініціюють та беруть участь у засіданнях, голосують на зборах кредиторів, ініціюють оскарження дій боржника чи арбітражного керуючого, можуть мати представника на зборах. До них можна віднести банки, фонди, великі постачальники, які зацікавлені в контролі над процедурою або в її ефективному завершенні;

– реактивні кредитори, ці кредитори не є ініціаторами дій, але реагують на події в процедурі. Вони подають заперечення, надають пояснення, уточнюють вимоги, заперечують проти інших заяв, відповідають на запити суду або кредиторів, але не беруть участі в ініціюванні змін або управлінських рішень. До них можна віднести, наприклад, фізичних осіб-кредиторів, які не мають ресурсів або досвіду для активної участі, але прагнуть контролювати свою правову позицію;

– пасивні кредитори – це кредитори, які заявили вимоги, але не беруть участі в подальшому провадженні. Їхні дії обмежуються одноразовою подачею заяви, після чого вони не з’являються на засідання, не голосують та не здійснюють жодних дій. Тобто, повна відсутність реакції на повідомлення суду або арбітражного керуючого. До них можна віднести, наприклад, кредиторів-нерезидентів, дрібних постачальників, кредиторів із «застарілими» вимогами;

– маніпулятивні кредитори (опортуністи) – це особи, які формально є кредиторами, але використовують свої права не для реалізації інтересів, а для блокування або затягування процедури банкрутства. Найчастіше, це пов’язані особи боржника, які через зловживання правом голосу чи фіктивні вимоги намагаються вплинути на ключові рішення. Наприклад, кредитор, який голосує за призначення «лояльного» арбітражного керуючого або блокує затвердження плану санації. Характеризуються незвично швидким включенням до реєстру, синхронною поведінкою з боржником, наявністю конфлікту інтересів.

Запропонована класифікація кредиторів за процесуальною активністю дозволяє суду, арбітражному керуючому або комітету кредиторів не тільки краще розуміти реальні інтереси учасників справи, а й надати нову якісну характеристику суб’єктам банкрутства, що враховує їхню поведінкову модель та фактичну зацікавленість у процедурі. Вказаний критерій класифікації може бути застосований для формування комітету кредиторів, наприклад, з перевагою активних учасників; надає змогу аргументовано

виявляти недобросовісних чи фіктивних кредиторів, посилюючи судовий контроль за дотриманням принципів добросовісності, а також може сприяти розробці автоматизованих індикаторів ризику в межах електронного судочинства та формуванню «індексу добросовісності». Крім того, це створює підґрунтя для побудови динамічної моделі банкрутства, де роль учасника визначається не лише формальними ознаками вимоги, а й його активністю, добросовісністю та впливом на процедуру, що повністю відповідає сучасним принципам ефективного правосуддя.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що подальший розвиток національного законодавства про банкрутство має ґрунтуватися на запровадженні більш гнучких та багатовимірних моделей класифікації кредиторів, які відповідають підходам, закріпленим у *acquis communautaire* та правових системах держав – членів ЄС. Європейська практика демонструє, що саме диференційована класифікація кредиторів, із чітким розмежуванням статусу є ключовою передумовою ефективного функціонування процедур неплатоспроможності та справедливого розподілу ризиків між учасниками.

Дослідження різних критеріїв класифікації кредиторів у провадженні у справі про банкрутство показує, що традиційні підходи потребують подальшого розвитку та адаптації до сучасних економічних, правових і технологічних реалій. Класифікація лише за характером вимог, черговістю задоволення або наявністю забезпечення не відображає повної картини щодо ролі кожного кредитора в загальному механізмі банкрутства.

На підставі цього запропоновано нові критерії визначення категорій кредиторів за формою реалізації вимоги (токенізовані, гібридні, традиційні), ступенем впливу на боржника (системно важливі, пасивні, деструктивні) та процесуальною активністю (активні, реактивні, пасивні, маніпулятивні), що дозволяють значно поглибити аналіз правового статусу кредиторів, забезпечити ефективне управління конкурсною масою, унеможливити зловживання правом та покращити результати процедури банкрутства.

Зазначені підходи мають практичне значення для судів, арбітражних керуючих та інших учасників процесу, а також можуть бути використані при модернізації законодавства України в сфері банкрутства з метою забезпечення справедливого та ефективного розподілу активів серед кредиторів у контексті цифрової трансформації економіки та глобалізації фінансових зв'язків.

2.3. Порядок набуття статусу кредитора у справі про банкрутство

Порядок набуття статусу учасника у справі про банкрутство є базовим елементом організації всієї процедури неплатоспроможності, оскільки саме на цьому етапі формується коло осіб, наділених процесуальними правами та обов'язками, визначається структура правовідносин у межах провадження та закладається основа для подальшого здійснення судового контролю.

Встановлення складу учасників процедури забезпечує упорядкованість процесу, чіткість процедурних механізмів та передбачуваність правових наслідків, що є критично важливим для ефективного функціонування інституту банкрутства. Саме ця стадія дозволяє відокремити осіб, чиї інтереси безпосередньо зачіпає неплатоспроможність боржника, від тих, хто не має достатнього юридичного зв'язку з предметом провадження, а також запобігти включенню штучно створених або недобросовісно заявлених вимог. У цьому контексті порядок встановлення учасників процедури виступає фундаментальним інструментом забезпечення її прозорості, законності та справедливості, формуючи необхідні умови для подальшого застосування механізмів відновлення платоспроможності чи ліквідації.

Справи про банкрутство мають унікальний склад учасників, кожен з яких набуває специфічних прав та обов'язків залежно від процедури, в якій він бере участь, що зумовлено природою відносин неплатоспроможності та тим, як саме інтереси (або юридична заінтересованість) кожного учасника

впливають на провадження. Конкретні права та обов'язки надаються суб'єктам, коли вони долучаються до процесу як певний учасник [201, с. 106].

Однією із ключових засад участі особи у процедурі банкрутства є її визнання як кредитора, що зумовлює надання їй відповідного процесуального статусу та повноважень у справі. Такий статус виступає не лише формальним визнанням правової заінтересованості особи, а й відкриває доступ до механізмів реалізації її суб'єктивних прав у межах складної та багатоетапної процедури банкрутства, включаючи участь у зборах кредиторів, ініціювання відсторонення арбітражного керуючого, внесення пропозицій щодо плану санації тощо [202, с. 96-114]. Крім того, набуття статусу кредитора слугує юридичною передумовою не лише для захисту порушених майнових прав, а й для реалізації функцій впливу на перебіг і результат процедури банкрутства [203, с. 167-171]. Тому важливим є розмежування понять «кредитор» у загально- господарському, цивільному розумінні та «кредитор у справі про банкрутство». Останній має специфічний правовий статус, що зумовлений особливостями процедури банкрутства, обмеженням щодо примусового стягнення боргів поза межами цієї процедури та встановленням черговості задоволення вимог.

Суб'єктами господарського зобов'язання є визначені суб'єкти господарювання: управнена сторона (кредитор) і зобов'язана сторона (боржник). Кредитор – це особа, управнена вимагати від свого контрагента (боржника) здійснення певної дії (ряду дій) або утримання від дії (ряду дій). Боржник – це особа, зобов'язана здійснити на користь кредитора певну дію (низку дій) або утриматися від здійснення такої [136, с. 142-147].

Відповідно до ч. 1 ст. 510 ЦК України сторонами у зобов'язанні є боржник і кредитор. Кредитор є уповноваженою стороною, оскільки він має право вимагати від боржника виконання його обов'язку, а боржник – зобов'язаною, оскільки він має здійснити на користь кредитора певну дію або утриматися від вчинення певної дії. При цьому у зобов'язанні на стороні боржника або кредитора можуть бути одна або одночасно кілька осіб (ч. 2 ст.

510 ЦК України). Є.О. Харитонов визначає кредитора як особу, якій належить право вимоги [204, с. 391]. Загальними ознаками зобов'язання є: 1) наявність кредитора, якому належить право вимоги, та боржника, який повинен вчинити певну дію (або утриматись від її вчинення) на вимогу кредитора; 2) предметом зобов'язання є дії боржника, а об'єктом – те на, що спрямовані такі дії; 3) зобов'язання створюється лише для учасників такого правовідношення; 4) зобов'язання має виконуватися належним чином та у належному місці; 5) наявність майнового або немайнового інтересу у суб'єктів зобов'язання; 6) настання відповідальності за порушення зобов'язання [205, с. 24].

Правовий статус особи розглядається як система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто як такий, що має правосуб'єктність) координує своє поведінку в суспільстві [206, с. 377]. О.В. Белькова розуміє правовий статус особи як систему соціально припустимих, нормативно закріплених та гарантованих авторитетом держави можливостей особи як суб'єкта правовідносин [207, с. 9]. Структурно правовий статус охоплює суб'єктивні права та юридичні обов'язки, а також гарантії їх реалізації й захисту, що дозволяє розглядати його як цілісну правову категорію, яка визначає місце особи в системі правовідносин.

У теорії права правовий статус розглядається як багатокomпонентне явище, що включає матеріальний і процесуальний аспекти. Матеріальний правовий статус відображає обсяг і зміст суб'єктивних прав та юридичних обов'язків особи, що виникають із норм матеріального права та визначають її фактичне становище у системі правовідносин. Він формується поза межами процесуальної діяльності та ґрунтується на юридичних фактах, які породжують, змінюють або припиняють матеріальні правовідносини – зобов'язання, право власності, права вимоги, відповідальність тощо. Матеріальний статус є первинним щодо процесуального, оскільки саме

наявність матеріального права або інтересу створює підстави для звернення за судовим захистом і визначає процесуальну роль особи. У сфері неплатоспроможності матеріальний правовий статус особи (кредитора чи боржника) обумовлюється наявністю певних майнових вимог або обов'язків, юридично підтверджених документами, договорами чи іншими правовстановлюючими актами. Саме цей статус визначає економічну природу заінтересованості особи, її майнову участь у процедурі та обсяг тих прав, які в подальшому реалізуються через відповідний процесуальний статус.

Натомість процесуальний статус формується у межах конкретного провадження й охоплює ті процесуальні права та обов'язки, які забезпечують можливість реалізувати матеріальні вимоги, звернутися за їх захистом або брати участь у судовому розгляді. Саме через взаємодію цих двох елементів забезпечується повноцінне включення особи в правову систему.

У науковій літературі спостерігається дискусія стосовно визначення самого поняття «процесуальний статус». Окремі дослідники звернули увагу на розмаїття термінології, яка використовується для визначення місця особи в системі правовідносин. Наприклад, Т.В. Степанова підкреслює, що, по-перше, у науковій літературі спостерігається неоднакове тлумачення терміна «процесуальний статус» і суміжних із ним понять, які дослідники використовують в одних випадках без належного обґрунтування, а в інших – суперечливо за змістовим наповненням; по-друге, варіативність думок про зміст термінів «правовий статус», «правове положення» та «правове становище» не дає можливості зробити однозначний висновок про межі використання зазначених понять як у теорії, так і в положеннях національного законодавства [201, с. 80]. Вона пропонує розуміти поняття процесуальний статус учасника шляхом його визначення як системи соціально припустимих, встановлених господарським процесуальним законодавством і гарантованих державою прав та обов'язків особи як суб'єкта господарських процесуальних правовідносин [201, с. 4]. Правове

положення (становище) є більш загальним поняттям і визначає місце особи в системі. Вказане, в першу чергу, залежить від обсягу правосуб'єктності даної особи [208, с. 37]. Хоча, слід зазначити, що і з даного питання в науці немає єдності. Так, С.М. Грудницька наполягає, що саме поняття «правовий статус», як юридично закріплене положення суб'єкта в суспільстві, за своїм змістом ширше, ніж «правосуб'єктність», яка складає його основу [209, с. 172]. Тобто дослідниця вважає правосуб'єктність складовою правового статусу, який вона, у свою чергу, ототожнює з поняттям «правове положення».

В.М. Дем'як визначає процесуальний статус учасників як законодавчо встановлене правове становище відповідних суб'єктів процесу, яке полягає у наданні ним процесуальної право- та дієздатності й наділенні їх диференційованим комплексом процесуальних прав і обов'язків, обсяг і порядок реалізації (виконання) яких залежать від ступеня та характеру правового зв'язку цих суб'єктів з господарською справою та їх юридичного інтересу в її вирішенні [210, с.4]. О.І. Миколенко висловлює аргументи щодо відсутності науково-методологічних причин для розмежування змісту понять «правовий статус» і «правове положення» й пропонує їх розглядати як тотожні поняття [211, с. 294]. О.В. Аніна теж вказує, що в науковій літературі більшість вчених використовує поняття «правовий статус», ототожнюючи його з поняттям «правове положення» [212, с. 40]. Вона доводить, що правовий статус завжди свідчить про певне правове положення особи в соціумі, тоді як правове положення особи є відносним (неповним) відображенням її правового статусу, який чітко прописаний у національному законодавстві. Такий підхід дає змогу говорити про поняття «правовий статус» і «правове положення» як про слова-синоніми, які розкривають особливості одного й того самого правового явища [212, с. 41].

І.Л. Желтобрюх пропонує розмежовувати категорії «правовий статус» і «правове положення», а також «процесуальний статус» і «процесуальне положення» за низкою критеріїв. Передусім правовий статус відображає

сталу, нормативно визначену сукупність прав та обов'язків особи, якими вона наділяється як суб'єкт права. Натомість правове положення характеризує конкретний обсяг прав і обов'язків, що реалізуються особою як учасником певних правовідносин у конкретній ситуації. Крім того, зміна правового статусу можлива виключно шляхом внесення змін до законодавства, тоді як правове положення особи може варіюватися залежно від її процесуальної поведінки або стадії відповідного провадження. У цьому контексті, фактичні права та обов'язки особи, які реалізуються у межах конкретних правовідносин, не відображають у повному обсязі її правовий статус, а лише характеризують її правове положення у певній правовій ситуації. На підтвердження цього автор наводить приклад адміністративного судочинства: адміністративно-процесуальний статус сторін, закріплений у положеннях Кодексу адміністративного судочинства України, залишається незмінним доти, доки не буде змінено відповідне законодавство. Водночас процесуальне положення сторін у конкретній справі визначається тими процесуальними правовідносинами, у яких вони беруть участь на певному етапі розгляду. Участь сторін у судових дебатах, що є складовою стадії розгляду справи по суті та ухвалення рішення, характеризує передусім їхнє процесуальне положення у конкретних правовідносинах, тоді як їхній процесуальний статус реалізується на цьому етапі лише частково [213, с. 66]. О.О. Лисецький підкреслює, що правовий статус – це юридично унормоване становище суб'єкта у правотворчому та правореалізаційному процесі, структуру якого становлять права, завдання і відповідальність [214, с. 25].

Аналізуючи думки вчених можна зробити власний висновок, що правовий статус – це комплекс закріплених у законодавстві прав, обов'язків, гарантій, відповідальності, а також юридичних можливостей суб'єкта права, які визначають його місце у системі правових відносин. Можна сказати – це базове, універсальне поняття, яке застосовується до будь-якого суб'єкта права (фізичної, юридичної особи, держави тощо) і охоплює всі сфери правового життя як публічного, так і приватного характеру. Структура

правового статусу зазвичай включає юридичну правосуб'єктність (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність); суб'єктивні права; юридичні обов'язки; правові гарантії; юридичну відповідальність.

Процесуальний статус слід розглядати як вид правового статусу, який конкретизується у межах певного процесу (судового, адміністративного, дисциплінарного тощо) і визначає сукупність процесуальних прав, обов'язків, гарантій і обмежень суб'єкта, які реалізуються виключно в межах відповідного провадження. До його особливостей можна віднести те, що він має тимчасовий, ситуативний характер (існує, поки триває процес); виникає з моменту вступу в процес і втрачається після його завершення; деталізує правовий статус у контексті процесуальної діяльності; залежить від ролі суб'єкта в процесі (позивач, відповідач, кредитор, боржник, суддя, прокурор тощо).

Правове положення – це більш вузьке й ситуаційне поняття, яке характеризує конкретну юридичну ситуацію, в якій перебуває суб'єкт, з огляду на чинне законодавство. Це зовнішній прояв правового статусу або його окремих елементів у певному правовому контексті, наприклад, правове положення боржника у справі про банкрутство, правове положення особи в умовах воєнного стану, правове положення орендаря в момент порушення договору тощо.

Одним із різновидів правового статусу є господарський процесуальний правовий статус учасників справи, який визначає місце суб'єкта у системі процесуальних правовідносин. У цьому контексті господарський процесуальний статус заявника або іншого учасника провадження становить сукупність передбачених господарським процесуальним законодавством прав, юридичних обов'язків та законних інтересів, реалізація яких ґрунтується на наявності у суб'єкта відповідної процесуальної правосуб'єктності. Традиційно такий статус у господарському процесі окреслюється переважно через перелік процесуальних повноважень, спрямованих на забезпечення належного здійснення правосуддя. Однак

специфіка провадження у справах про банкрутство, яке характеризується комплексністю, багатосуб'єктністю та поєднанням приватно-правових і публічно-правових елементів, зумовлює необхідність виокремлення особливого правового статусу його учасників, насамперед кредиторів. На відміну від класичної моделі позовного провадження, де сторони виступають носіями взаємно протилежних інтересів у межах двостороннього спору, процедура банкрутства формує багатовимірну систему правовідносин, у якій кредитор виконує не лише функцію заявника чи стягувача, а й суб'єкта колективного управління процедурою неплатоспроможності.

Правовий статус кредитора у справі про банкрутство не може бути редукований до загального статусу сторони у господарському процесі, оскільки він охоплює специфічний комплекс матеріальних та процесуальних повноважень, визначених спеціальним законодавством. Цей статус ґрунтується на матеріальних правах кредитора (наявності грошової вимоги, її обсягу, пріоритетності, забезпеченості тощо), які формують його економічну позицію у процедурі та водночас наділяє його розширеним процесуальним інструментарієм, що виходить за межі загального процесуального статусу. До таких повноважень належать право участі у зборах кредиторів, право голосу щодо ключових рішень процедури, можливість ініціювати банкрутство, впливати на вибір і діяльність арбітражного керуючого, контролювати формування ліквідаційної маси та порядок задоволення вимог, а також ініціювати оскарження правочинів боржника.

З огляду на зазначене, правовий статус кредитора у справі про банкрутство постає як спеціальний процесуально-матеріальний статус, що органічно поєднує у собі дві складові – матеріальну (наявність і зміст майнової вимоги) та процесуальну (система процесуальних прав та обов'язків у процедурі неплатоспроможності). Його спеціальний характер підтверджується як положеннями КУзПБ, так і європейською доктриною, *acquis communautaire*, де кредитори визнаються окремою категорією

учасників, наділеною колективними та управлінськими функціями у процесі вирішення питань реструктуризації, санації чи ліквідації боржника.

Виокремлення спеціального правового статусу кредитора у справі про банкрутство є науково обґрунтованим та практично необхідним, оскільки дає змогу адекватно відобразити специфіку його участі в процедурі неплатоспроможності, забезпечити належний баланс інтересів усіх учасників та підвищити ефективність застосування інституту банкрутства у національній правовій системі.

Статус кредитора у справі про банкрутство слід розглядати як комплексний матеріально-правовий і процесуальний правовий режим суб'єкта, вимоги якого визнані або заявлені у встановленому законом порядку у процедурі неплатоспроможності, що визначає його юридичну позицію, обсяг і способи реалізації прав та обов'язків, межі впливу на перебіг провадження, а також гарантії захисту його інтересів у системі колективного задоволення вимог кредиторів. Такий статус охоплює:

матеріально-правовий компонент, який характеризує зміст і природу грошових вимог кредитора, їх черговість, забезпеченість та правову долю у межах банкрутства;

процесуальний компонент, що визначає коло процесуальних прав та обов'язків кредитора як учасника справи (включно з правом голосу, участю у формуванні комітету кредиторів, ініціюванням процесуальних дій, контролем за арбітражним керуючим);

організаційно-функціональний компонент, який виявляється у впливі кредитора на вибір і перебіг процедур, ухвалення ключових рішень щодо плану санації, ліквідації та реалізації майна;

гарантійно-захисний компонент, що включає законодавчі, судові та інституційні механізми забезпечення добросовісності, пропорційності та рівності кредиторів.

Статус кредитора у справі про банкрутство є динамічним і трансформується залежно від стадії провадження, характеру вимог, їх

забезпеченості та процесуальних дій кредитора, а його зміст формується відповідно до принципів справедливості, рівності кредиторів, добросовісності та правової визначеності, що узгоджується з підходами *acquis communautaire*.

Порядок набуття статусу кредитора у справі про банкрутство є комплексною правовою конструкцією, що охоплює як матеріально-правові, так і процесуальні елементи, спрямовані на забезпечення справедливого балансу між правами боржника та законними інтересами кредиторів. Матеріально-правова компонента передбачає наявність дійсної, обґрунтованої та підтвердженої належними доказами вимоги до боржника, що виникла до відкриття провадження, тоді як процесуальна площина цього механізму полягає в установленні чітких процедур заявлення, розгляду та визнання вимоги у межах судового процесу.

Французький вчений J.-P. Lebreton, наголошує на тому, що лише суворе дотримання процесуального порядку визнання вимог гарантує стабільність процедури та правову визначеність її учасників [215, с. 78-80].

Слід підкреслити, що необхідно наявність чіткого механізму фільтрації вимог у процедурі банкрутства як способу забезпечення справедливого розподілу майнових активів боржника. Причому сама процедура визнання кредиторів має виконувати роль не лише, так званого, процесуального шлюзу, а й превентивного інструменту, який забезпечує недопущення фіктивних, недобросовісних та штучно створених вимог до боржника. Такий підхід корелюється із загальноєвропейською тенденцією до уніфікації процедур банкрутства в межах *acquis communautaire*, де пріоритет надається прозорості, правовій визначеності та рівному доступу до участі в процедурі усіх заінтересованих осіб за умови їх відповідності встановленим критеріям добросовісності, обґрунтованості та об'єктивної заінтересованості.

Процесуальна правосуб'єктність кредитора у справі про банкрутство охоплює його здатність бути учасником відповідного провадження та виступає вихідною передумовою подальшої реалізації процесуальних прав. У

доктрині господарського процесуального права правосуб'єктність розглядається як інтегральна конструкція, що включає процесуальну правоздатність (здатність мати процесуальні права та обов'язки) і процесуальну дієздатність (здатність реалізовувати їх у процесі) [201, с. 80-102].

І.І. Діткевич до елементів структури процесуальної правосуб'єктності відносить процесуальну правоздатність, процесуальну дієздатність, конкретні процесуальні права та обов'язки. Науковець наголошує, що єдиної процесуальної правосуб'єктності для всіх учасників процесу не існує: для кожного суб'єкта процесуальних правовідносин встановлена певна правосуб'єктність як самостійна юридична конструкція з конкретним змістом та обсягом [216, с. 3]. Аналогічну позицію висловлює Л.М. Ніколенко: «Кожен із суб'єктів, залежно від його участі в процесі, має свій передбачений законом обсяг процесуальних прав та обов'язків, свій конкретний зміст процесуальної правоздатності» [217, с. 124].

У процедурі банкрутства ця категорія набуває особливого змісту, оскільки специфіка провадження вимагає від кредитора не лише формальної можливості брати участь у процесі, але й підтвердження його матеріального інтересу шляхом належного обґрунтування грошових вимог. З цієї причини процесуальна правосуб'єктність кредитора є багаторівневою: на першому рівні вона виникає з моменту подання заяви з грошовими вимогами, що дозволяє кредитору ініціювати процесуальну взаємодію з судом; на другому – трансформується у повноцінний статус учасника провадження після судового визнання цих вимог. Такий підхід відображає сутність спеціального провадження про банкрутство, де процесуальна правосуб'єктність не є виключно формальною категорією, а виступає механізмом відбору дійсних, належних та економічно обґрунтованих учасників процедури.

Кредитор набуває статус учасника провадження у справі про банкрутство та повну процесуальну дієздатність (здатність особисто здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов'язки у суді) лише

після вчинення всіх передбачених законом дій та прийняття судом відповідної ухвали про повне або часткове визнання його вимог. Вказаний висновок було наголошено Верховним Судом у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постанові від 16.07.2020 року у справі №910/4475/19. Проте кредитори мають право на оскарження відповідних ухвал у справі про банкрутство як особи, які не брали участь у справі з моменту подання такими кредиторами лише заяв з вимогами до боржника [218].

Тобто, набуття статусу кредитора у справі про банкрутство не є автоматичним процесом. Воно вимагає дотримання встановленої законодавством процедури, що включає встановлені законодавством дії. Зазначена процедура є іманентною ознакою правової держави та спрямована на захист прав всіх учасників справи, запобігання зловживанням та забезпечення об'єктивності та прозорості процесу.

У своєму правовому висновку, викладеному у постанові від 16.07.2020 року у справі № 910/4475/19, Верховний Суд, серед іншого, зазначив, що особа набуває статусу конкурсного кредитора (сторони, учасника провадження у справі про банкрутство) з повним обсягом процесуальної дієздатності (в тому числі правом оскарження судових рішень) за сукупності наступних умов:

- подання до господарського суду письмової заяви з вимогами до боржника, а також документів, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (ч. 1 ст. 23 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 1 ст. 45 КУзПБ);

- розгляд господарським судом заяви конкурсного кредитора у попередньому засіданні суду (ч. 6 ст. 23, ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 6 ст. 45, ст. 47 КУзПБ);

– визнання вимог такого кредитора, що формалізується у судовому рішенні господарського суду – ухвалі (ч. 6 ст. 23, ст. 25 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», ч. 6 ст. 45, ст. 47 КУзПБ) [218]. Верховний Суд у відповідній постанові фактично сформував нормативно орієнтований підхід до визначення умов набуття статусу конкурсного кредитора.

Матеріально-правовою підставою набуття статусу кредитора виступає наявність грошової вимоги до боржника, що виникла до відкриття провадження у справі про банкрутство, яка повинна бути визначеною, дійсною та підтвердженою відповідними доказами. Щодо того, які саме докази повинні додаватися до заяви з кредиторськими вимогами, в приписах КУзПБ говориться наступне «документи, що підтверджують грошові вимоги до боржника». Тобто, положення КУзПБ не визначають конкретного переліку доказів, що підтверджують грошові вимоги до боржника. У науковій літературі підкреслюється, що тягар доказування несе той, хто прагне довести факти, які є підставою позову або заяви [219, с. 276-281]. Судова практика з цього питання говорить наступне, що заявник кредиторських вимог сам визначає докази, які на його думку підтверджують заявлені вимоги (постанова Верховного Суду від 17.05.2023 року у справі № 904/7260/21). Тому, якщо кредитор зацікавлений в позитивному результаті щодо розгляду господарським судом його заяви з кредиторськими вимогами, він повинен надати такі докази, які б дозволили достеменно встановити наявність заборгованості. Наприклад, доказами на підтвердження наявності боргу можуть бути, зокрема, але не виключно судові рішення, правочини, первинні бухгалтерські документи, які містять відомості про господарську операцію та підтверджують її здійснення. Такими доказами можуть бути, банківські виписки, платіжні доручення, видаткові накладні, довідки, листи, протоколи, та будь-які інші докази, що доводять факт невиконання боржником взятих на себе зобов'язань [218].

Одним із прикладів, коли кредитор не проявив належної обачності та не подав до суду достатньої кількості доказів, які б дозволили визнати кредиторські вимоги є ситуація, яка склалась у справі № 926/4807-6/21. У даній справі кредитор подав грошові вимоги до боржника, які мотивовані лише наявністю договору про відступлення права вимоги до боржника від попереднього кредитора, при тому, що до заяви з грошовими вимогами до боржника не долучено доказів передачі оригіналів документів, які підтверджують право вимоги за основним зобов'язанням. Тобто склалася ситуація, коли до суду надійшла лише заява і договір про відступлення права вимоги без документів, які б свідчили про первісне зобов'язання боржника перед попереднім кредитором. Варто зазначити, що у такому випадку, для того щоб визнали кредиторські вимоги, недостатньо подавати заяву до якої лише долучити договір про відступлення права вимоги і вказувати на презумпцію правомірності правочину, оскільки у відповідності до положень ч. 2 ст. 517 ЦК України, боржник має право не виконувати свого обов'язку новому кредиторі до надання боржникові доказів переходу до нового кредитора прав у зобов'язанні (постанова Верховного Суду від 29.03.2023 року у справі № 926/4807-6/21) [220].

Вимога, яка є умовною, оспорюваною або такою, що не підтверджена доказами, не може вважатися належною підставою для надання особі статусу кредитора, що чітко узгоджується з практикою Верховного Суду, який неодноразово підкреслював необхідність належного обґрунтування заявлених вимог у справах про банкрутство [218].

Як вже зазначалося у попередніх підрозділах дисертації, залежно від характеру вимоги та забезпеченості виконання, законодавство України класифікує кредиторів на забезпечених, конкурсних та поточних. Усі вони мають різні процесуальні можливості й обсяг прав у процедурі банкрутства, що відображає принцип диференційованого підходу до захисту кредиторських інтересів. Такий розподіл зумовлений не лише хронологією виникнення зобов'язання, а й ступенем майнового захисту та процесуальної

активності кредитора, що свідчить про високий рівень їхньої процесуальної участі.

Слід зазначити, що визнання поточних та забезпечених вимог має низку особливостей. Поточні кредитори, вимоги яких виникають після відкриття провадження, не подають заяв до суду, а їхні вимоги підлягають задоволенню поза межами конкурсного процесу. Забезпечені кредитори мають специфічний статус: їхні вимоги не завжди підлягають включенню до реєстру у загальному порядку, оскільки закон прямо передбачає реалізацію права задоволення за рахунок предмета застави без участі в черговості розподілу інших активів боржника. У такому підході виявляється логіка пропорційності та правової доцільності – майнові права забезпечуються в першу чергу, але без надмірного процесуального впливу.

Ключовим процесуальним етапом набуття статусу кредитора є подання до господарського суду заяви про визнання грошових вимог. Захист прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання повинен здійснюватися за допомогою форм та засобів, визначених у законодавстві [221, с. 20]. Набуття статусу кредитора у справі про банкрутство може відбуватися двома шляхами: по-перше, шляхом самостійного ініціювання кредитором провадження у справі про банкрутство, і по-друге, шляхом вступу кредитора у вже відкрите провадження, ініційоване боржником або іншим кредитором чи кредиторами [181, с. 32-36].

Якщо кредитор сам ініціює справу про банкрутство щодо свого боржника, то моментом набуття статусу кредитора у такій справі буде відкриття провадження у справі про банкрутство. У такому разі, як зазначає Верховний Суд, з урахуванням приписів абз. 1 ч. 3 ст. 34 та ч. 8 ст. 39 КУзПБ, можна дійти висновку, що ініціюючий кредитор, який першим подав заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство, у разі обґрунтованості такої заяви має легітимні очікування щодо того, що в ухвалі про відкриття провадження у справі про банкрутство будуть зазначені його кредиторські вимоги із визначенням їх розміру [222]. Р.Б. Поляков зазначає,

що у підготовчому судовому засіданні, під час якого вирішується питання про відкриття провадження у справі про банкрутство, суд здійснює попередню оцінку можливості боржника погасити вимоги ініціюючого кредитора [10, с. 238]. Кредитор, який ініціює провадження у справі про банкрутство, одночасно з його відкриттям набуває статусу повноправного учасника цієї справи, однак така участь пов'язана з необхідністю сплати судового збору та авансування винагороди арбітражного керуючого. Щодо останнього, у науковій доктрині висловлюється позиція, згідно з якою обов'язок із забезпечення виплати винагороди арбітражному керуючому має покладатися саме на кредиторів, оскільки вони є безпосередньо зацікавленими у задоволенні своїх вимог [98, с. 28]. Тому з такої точки зору сплата ініціюючим кредитором авансування винагороди арбітражного керуючого видається цілком логічною та обґрунтованою. Як зазначає Б.М. Поляков, після порушення справи про банкрутство інші кредитори, які мають право ініціювати процедури банкрутства, вже не можуть його реалізувати. Справа про банкрутство порушується тільки один раз [61, с. 232].

У практиці господарських судів можливі ситуації, коли до одного й того самого боржника від різних кредиторів надходить кілька заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство. Відповідно до ч. 4 ст. 39 КУзПБ передбачено механізм їх одночасного розгляду. Його зміст полягає в тому, що у випадку, коли до проведення підготовчого засідання до господарського суду надійшло декілька заяв від різних кредиторів щодо одного боржника, у підготовчому засіданні насамперед розглядається заява, подана першою. Лише у разі встановлення її необґрунтованості або необхідності повернення без розгляду суд переходить до розгляду наступних заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство. Отже, положення ч. 5 ст. 38 та ч. 4 ст. 39 КУзПБ фактично визначають алгоритм дій господарського суду в підготовчому засіданні, коли на його розгляді перебуває кілька заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо одного боржника, поданих різними кредиторами, за умови, що перша

заява підлягає поверненню без розгляду. Водночас ст. 38 КУзПБ не передбачає як підставу для повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство ту обставину, що раніше подана заява є обґрунтованою. З огляду на це заяви, подані пізніше, не підлягають розгляду по суті у підготовчому засіданні у разі підтвердження обґрунтованості першої заяви. Разом з тим вони не можуть бути повернуті без розгляду на підставі ч. 1 ст. 38 КУзПБ, оскільки містять відомості про розмір вимог кредитора до боржника відповідно до вимог абз. 1 ч. 3 ст. 34 КУзПБ. У такому випадку, з метою дотримання приписів ч. 2 ст. 47 КУзПБ, грошові вимоги кредиторів, викладені у таких заявах, що надійшли пізніше та приєднані до матеріалів справи, підлягають розгляду господарським судом у попередньому судовому засіданні [222]. З врахуванням цього, Верховний Суд сформулював, концептуально розкрив і доктринально обґрунтував календарний принцип розгляду заяв про відкриття провадження у справі про банкрутство, який фактично становить новий підхід у національному конкурсному праві та процесі. Згідно з цим принципом, право ініціювати відкриття провадження у справі про банкрутство належить тому кредитору, чия заява першою надійшла до суду за календарною датою. Водночас, якщо подані першим кредитором вимоги визнаються необґрунтованими або не підтверджують стану неплатоспроможності боржника, відповідне право переходить до наступного кредитора, заява якого подана пізніше, але містить належне обґрунтування заявлених вимог [223]. Такий підхід забезпечує послідовність, передбачуваність і пріоритетність у розгляді кредиторських заяв, а також сприяє усуненню конкуренції між кредиторами на етапі відкриття провадження.

Другий шлях набуття статусу кредитора у справі про банкрутство – це подання заяви з грошовими вимогами до боржника, щодо якого відкрито провадження у справі про банкрутство. З набуттям статусу кредитора у справі про банкрутство особа стає учасником справи та може активно впливати на хід процедури банкрутства. У цьому контексті особливої уваги

потребує питання щодо можливості кредитора оскаржувати процесуальні акти, ухвалені у справі ще до моменту його вступу до провадження. Зазначене питання стало предметом аналізу Верховного Суду, який у постанові від 12 липня 2023 року у справі № 915/1097/20 розглянув проблему можливості конкурсних кредиторів оскаржувати ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство, прийняту до набуття ними статусу учасників справи. У вказаному рішенні Верховний Суд зазначив, що конкурсний кредитор за вимогами, які виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, набуває статусу учасника такої справи лише після здійснення сукупності процесуальних дій, передбачених КУзПБ. До таких дій належать: подання заяви про грошові вимоги до боржника, доведення наявності права вимоги перед судом, судовий розгляд цих вимог із перевіркою їх правомірності, дійсності та відсутності підстав для втрати відповідного права (у зв'язку із впливом позовної давності), а також подальше визнання грошових вимог у відповідній ухвалі суду. Саме з моменту визнання судом вимог кредитора до боржника він набуває процесуальних прав учасника справи, у тому числі права на оскарження судових рішень у процедурі банкрутства. Верховний Суд дійшов висновку, що системний аналіз положень ст.ст. 42, 254, 255 ГПК України та ст.ст. 1, 9, 45 КУзПБ свідчить про те, що конкурсні кредитори після набуття ними процесуального статусу учасника справи не позбавлені права оскаржити ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство. Таке оскарження може бути здійснене протягом розумного строку з моменту визнання їхніх грошових вимог до боржника за умови поновлення господарським судом строку на апеляційне оскарження [224]. Строк, протягом якого конкурсні кредитори повинні заявити свої грошові вимоги до боржника (30 днів з моменту публікації оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство) завжди прийнято було вважати присікальним і таким, що не підлягає поновленню. Проте у зв'язку з дією в Україні воєнного стану господарські суди почали визнавати дію воєнного

стану як поважну причину пропуску 30-денного строку на заявлення кредитором грошових вимог до боржника та поновлювати таким кредиторам строк на звернення до суду. Наприклад, 02 лютого 2022 року офіційно оприлюднено оголошення про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи Н., зазначено строк подання заяв кредиторів з вимогами до боржника протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення повідомлення про відкриття провадження у справі неплатоспроможність боржника. 24 червня 2022 року на адресу суду надійшла заява К. з грошовими вимогами до боржника в сумі 149 000,00 грн. Також заявник подав заяву про поновлення строку на подачу до суду заяви з вимогами до боржника у справі про неплатоспроможність, в якій просить поновити тридцятиденний строк на подачу до суду заяви з вимогами до боржника у справі про неплатоспроможність. Ухвалою господарського суду Харківської області від 28 червня 2022 року задоволено заяву К. про поновлення строку на подачу до суду заяви з вимогами до боржника у справі про неплатоспроможність; поновлено К. строк на подачу до суду заяви з вимогами до боржника у справі про неплатоспроможність [225]. Водночас у постанові від 19 січня 2023 року у справі № 902/207/22 Верховний Суд зазначив, що предметом касаційного перегляду у цій справі є касаційні скарги кредиторів, якими оскаржується ухвала суду першої інстанції, постановлена за результатами розгляду їхніх вимог, після її перегляду та залишення без змін судом апеляційної інстанції. Оскарження стосується відмови у задоволенні клопотань про поновлення строку на заявлення грошових вимог до боржника, визначеного ч. 1 ст. 45 КУзПБ, а також питання зміни ухвали в частині визнання грошових вимог без права вирішального голосу на зборах і засіданнях комітету кредиторів, із наданням скаржникам права вирішального голосу. Схвалення судами попередніх інстанцій оскаржених рішень у частині відмови в задоволенні клопотань про поновлення пропущеного строку на заявлення грошових вимог, з урахуванням положень абз. 3 ч. 4 ст. 45 КУзПБ, безпосередньо впливає на

наявність або відсутність у заявників права вирішального голосу на зборах та засіданнях комітету кредиторів. Іншими словами, це прямо визначає можливість таких осіб як конкурсних кредиторів брати участь у відповідних органах із правом вирішального голосу. За результатами перегляду справи суд дійшов висновку, що пропущений конкурсним кредитором строк на подання грошових вимог до боржника, встановлений ч. 1 ст. 45 КУзПБ, не підлягає поновленню судом незалежно від поважності причин його пропуску, наведених заявником [182]. Хоча ГПК України передбачає можливість поновлення процесуальних строків за наявності поважних причин їх пропуску, строк на заявлення грошових вимог кредиторів у процедурі банкрутства має спеціальний правовий режим та не підлягає поновленню. Слід погодитися з тезою про те, що «... завдяки тому, що в провадженні у справах про банкрутство діють не лише загальні норми ГПК України, а й спеціальні норми КУзПБ, а також враховуючи концентрацію у межах справи про банкрутство всіх спорів, стороною яких є боржник, провадження у справах про банкрутство цілком обґрунтовано називають «процес у процесі», адже тут діють свої «правила гри» [33, с. 30].

Стосовно актуальних питань набуття статусу поточного кредитора доцільно звернути увагу на ситуації, коли фізична або юридична особа набуває такого статусу внаслідок визнання недійсним правочину, укладеного з боржником. Як відомо, за загальним правилом визнання правочину недійсним тягне за собою застосування двосторонньої реституції, відповідно до якої кожна зі сторін зобов'язана повернути іншій усе отримане за таким правочином.

Водночас у разі неплатоспроможності однієї зі сторін виконання такого обов'язку щодо повернення грошових коштів, може бути істотно ускладненим або навіть неможливим поза межами спеціальної процедури. За таких умов, контрагент за оспорюваним правочином змушений реалізовувати своє право на повернення отриманого шляхом набуття статусу поточного кредитора у справі про банкрутство. Водночас, як слушно зазначає М.О.

Гурин, навіть набуття контрагентом боржника статусу поточного кредитора саме по собі не гарантує йому фактичного відшкодування грошових коштів, сплачених боржнику за правочином, який у подальшому було визнано недійсним [226, с. 117]. Щодо набуття контрагентом боржника за правочином, визнаним недійсним, статусу кредитора у справі про банкрутство, Н. Камша обґрунтовано зазначає, що така особа не набуває статусу кредитора автоматично після ухвалення судом рішення про недійсність правочину. Насамперед вона зобов'язана повернути боржникові майно або грошові кошти, отримані за таким правочином. У разі виконання цього обов'язку боржник, за наявності відповідних фінансових можливостей, може здійснити розрахунки з таким контрагентом (під контролем арбітражного керуючого) на стадії розпорядження майном або санації. Якщо ж відповідні розрахунки на цих стадіях не були проведені, сторона недійсного правочину має право заявити грошові вимоги до боржника лише в межах ліквідаційної процедури, як і інші поточні кредитори. У такому випадку її вимоги підлягають включенню до четвертої черги задоволення. Таким чином, до моменту повернення боржникові майна за недійсним правочином та визнання судом відповідних грошових вимог така особа не може вважатися кредитором у справі про банкрутство [227, с. 92-93]. Набуття статусу поточного кредитора, хоча й не надає такому суб'єкту можливості суттєво впливати на перебіг справи про банкрутство, водночас дає йому шанс на задоволення своїх грошових вимог. Адже в іншому випадку після закриття провадження у справі про банкрутство вимоги кредиторів, які не були заявлені, за загальним правилом, за винятком випадків, передбачених законом, вважаються погашеними.

Звернення кредитора до господарського суду із заявою про визнання грошових вимог до боржника, як шляхом ініціювання кредитором провадження у справі про банкрутство, так і шляхом вступу до вже відкритої справи, порушеної за заявою самого боржника або іншого кредитора (кредиторів), є однією з форм захисту прав такого суб'єкта.

Як встановлено у ч. 2 ст. 47 КУзПБ, у попередньому засіданні господарський суд розглядає всі вимоги кредиторів, що надійшли протягом строку, передбаченого ч. 1 ст. 45 КУзПБ, у тому числі щодо яких були заперечення боржника або розпорядника майна. Відповідно до ч. 1 цієї ж статті попереднє засідання має бути проведене не пізніше 70 днів (3 місяців у випадку великої кількості кредиторів).

Б.М. Поляков підкреслює, що завдання суду у попередньому засіданні, полягає не у вирішенні майнового спору по суті, а в констатації (визнанні) наявності у цей момент грошової вимоги кредитора до боржника. Але це зовсім не означає, що суд займає формально пасивну позицію, навпаки, він досліджує підстави виникнення грошових вимог, їхній розмір, порядок погашення, залишок боргу тощо [61, с. 244].

У межах правового регулювання процедур банкрутства КУзПБ передбачає спеціальний порядок набуття кредитором статусу учасника справи, який починається з моменту подання заяви з грошовими вимогами та завершується судовим вирішенням питання щодо їх визнання. При цьому легітимація статусу кредитора полягає не у визнанні особи кредитором, а у тому, що суд визнає його вимогу. Але, на думку В.Е. Беляневич та О.А. Беляневич, відсутні підстави стверджувати, що кредитор набуває процесуального статусу учасника після винесення судом ухвали про визнання його вимог, оскільки тоді зникає легітимна основа вчинення кредитором процесуальних дій. Системний аналіз норм КУзПБ щодо вступу кредитора у справу та визнання судом його вимог дозволяє зробити висновок, що кредитор набуває статусу учасника справи з моменту отримання судом заяви кредитора з вимогами до боржника, яка подається особою на підставі ч. 1 ст. 45 КУзПБ [228].

Позиція В.Є. Беляневич та О.А. Беляневич підкреслює, що процесуальний статус кредитора не може бути остаточно закріплений лише винесенням судової ухвали про визнання вимог, оскільки це могло б позбавити кредитора легітимної підстави для здійснення процесуальних дій

до такого моменту. Водночас, практична реалізація цього положення підтверджується у правовій позиції Верховного Суду, який у своїх рішеннях зазначає, що кредитор набуває статусу учасника справи з моменту подання суду заяви з грошовими вимогами відповідно до ч. 1 ст. 45 КУзПБ, що забезпечує можливість активної участі у процедурі банкрутства на всіх її етапах.

Положення КУзПБ формують чітко структурований і процесуально замкнений механізм набуття особою статусу конкурсного кредитора, що має фундаментальне значення для розмежування загального позовного захисту майнових прав і спеціального режиму участі у справі про банкрутство. Як зазначено у правових висновках Верховного Суду, викладених у постанові від 16 липня 2020 року у справі № 910/4475/19, особа, яка має грошові вимоги до боржника, може реалізувати своє право на задоволення таких вимог виключно через набуття статусу кредитора, у спосіб та порядку, передбачених ст.ст.39, 45-48, 64 КУзПБ, із урахуванням особливостей реєстру вимог кредиторів та пріоритетності задоволення вимог. Судове тлумачення вказаних норм підтверджує, що участь особи у процедурі банкрутства як кредитора є не факультативною процесуальною опцією, а імперативною конструкцією, яка визначає правосуб'єктність у межах справи про неплатоспроможність. Верховний Суд наголошує, що навіть у випадку задоволення грошових вимог до боржника у позовному провадженні за правилами ГПК України (ст. 7 КУзПБ), така особа не набуває автоматично статусу конкурсного кредитора, якщо не подала заяву про визнання вимог у процедурі банкрутства згідно зі ст. 45 КУзПБ. Тобто, позовна форма захисту є процесуально автономною і не має трансформуючого впливу на кредиторське становище особи у справі про банкрутство, що підтверджує тезу про інституційну автономність інституту визнання кредитора: суд не може замінити заяву про визнання вимог фактом розгляду аналогічних вимог у позовному порядку, адже лише ухвала про визнання кредитора створює

процесуальні наслідки – включення до реєстру, участь у зборах кредиторів, реалізацію права голосу та оскарження судових рішень у справі.

Особливістю правового режиму конкурсних вимог є те, що навіть підтверджена судовим рішенням заборгованість не породжує відповідних процесуальних наслідків у справі про банкрутство без подання окремої заяви кредитора. Більше того, відмова кредитора від подання заяви у межах тридцятиденного строку, передбаченого ст. 45 КУзПБ, навіть за наявності паралельного позовного провадження, не звільняє його від наслідків запізнення – обмеження у праві голосу, неможливості змінити порядок розподілу активів тощо. Тлумачення норм КУзПБ демонструє особливу процесуальну логіку банкрутства, де зволікання із заявленням вимог розглядається як зловживання власними правами чи, принаймні, прояв недобросовісного процесуального формалізму [229]. У доктринальному плані ця правова позиція підтверджує положення сучасної теорії банкрутства щодо заміщення загальних процесуальних механізмів спеціалізованими інструментами корпоративної неплатоспроможності, що покликані забезпечити оперативність, колективність і впорядкованість розгляду кредиторських вимог. Подібний підхід спостерігається і в зарубіжних правових системах, зокрема, у Німеччині (InsO §174-178), Франції (Code de commerce, art. L622-24), Великій Британії (Insolvency Act 1986, s. 130, 251), де участь кредитора в процедурі банкрутства прямо пов'язується з процесуальним визнанням вимог у межах спеціального провадження.

Суд, розглянувши заяву, встановлює обґрунтованість вимоги, її дійсність і документальне підтвердження, після чого постановляє ухвалу про визнання кредитора та включення його до відповідного реєстру вимог.

Стаття 47 КУзПБ встановлює, що за результатами попереднього засідання господарський суд постановляє ухвалу, в якій зазначаються: розмір, черговість задоволення кожної визнаної вимоги та перелік усіх визнаних судом вимог кредиторів, що вносяться розпорядником майна до

реєстру вимог кредиторів, у тому числі вимог кредиторів, які є заінтересованими стосовно боржника.

Інструментом, який фіксує обсяг і структуру вимог, є реєстр вимог кредиторів, що ведеться арбітражним керуючим. Від правильності та прозорості формування реєстру вимог кредиторів залежить справедливий розподіл активів боржника серед кредиторів відповідно до законодавства. Крім того, належне формування реєстру вимог кредиторів буде сприяти досягненню балансу між правовою та суспільною оцінкою прийнятого судового рішення з врахуванням всіх індивідуальних особливостей справи з метою задоволення інтересів учасників справи [230, с. 75-77]. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Вимог до форми та порядку ведення реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство (неплатоспроможність)» від 17 серпня 2020 р. № 2778/5 надає визначення реєстру як єдиної уніфікованої системи записів про кредиторів боржника та їхні вимоги [231]. Процес формування реєстру складається з кількох етапів: подання заяв кредиторами – кредитори подають заяви про визнання своїх грошових вимог у встановлені строки; перевірка вимог розпорядником майна, який аналізує подані вимоги, перевіряє наявність підтвердних документів та вносить їх до реєстру; затвердження реєстру судом – суд ухвалює рішення про затвердження реєстру вимог кредиторів, після чого він стає офіційним документом.

У реєстрі вимог кредиторів вимоги поділяються за черговістю їх погашення: забезпечені вимоги – вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншими гарантіями; конкурсні вимоги – вимоги, що включають борги перед звичайними кредиторами; поточні зобов'язання – борги, що виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство.

Розпорядник майна за результатами попереднього засідання вносить до реєстру вимог кредиторів відомості про кожного кредитора, розмір його вимог за грошовими зобов'язаннями, наявність права вирішального голосу в представницьких органах кредиторів, черговість задоволення кожної вимоги.

Неустойка (штраф, пеня) враховується в реєстрі вимог кредиторів окремо від основних зобов'язань [4].

Підставою для внесення відомостей до реєстру є ухвала (постанова) господарського суду або інформація, отримана під час провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) (списання або прощення боргів, задоволення вимог кредиторів, зміна відомостей про кредитора тощо). Розмір грошових вимог кредиторів у реєстрі зазначається в національній валюті України [231].

Доступ до відомостей з реєстру мають конкурсні та забезпечені кредитори, інвестори, а також поточні кредитори (з моменту ухвалення господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури або введення процедури погашення боргів боржника) згідно з Порядком функціонування автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність», затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 18 лютого 2020 р. № 594/5.

Формування реєстру вимог кредиторів є одним із найважливіших етапів у процедурі банкрутства, що забезпечує справедливий розподіл активів боржника. Важливою складовою є чітке нормативно-правове регулювання, ефективний судовий контроль та прозорість процесу.

Включення до реєстру виступає формальним підтвердженням набуття статусу кредитора. При цьому важливо, що не всі особи, які подали заяви, автоматично визнаються кредиторами – суд має виключне право на оцінку доказів і винесення рішення. З цього моменту особа набуває процесуального статусу кредитора і може брати участь у зборах кредиторів, голосувати з питань порядку денного, ініціювати дії арбітражного керуючого тощо. Саме ця процедура є центральною для розмежування фактичних претендентів на статус кредитора і тих осіб, чиї вимоги є обґрунтованими та заслуговують на правовий захист у процедурі неплатоспроможності.

Набуття статусу кредитора у справі про банкрутство ґрунтується на двох взаємопов'язаних підставах – матеріально-правовій та процесуально-

правовій. Матеріально-правова підстава передбачає наявність визначеної, дійсної, законної грошової вимоги кредитора до боржника, яка виникла до відкриття провадження у справі про банкрутство та підтверджується належними доказами, що забезпечують обґрунтованість і законність претензій. Процесуально-правова підстава полягає у дотриманні формальних вимог процесуального законодавства – правильному оформленні заяви, поданні відповідних документів, дотриманні процесуальних строків і процедур, що забезпечує легітимність участі кредитора у процедурі банкрутства.

Саме поєднання матеріально-правових та процесуально-правових підстав створює належні передумови для законної та справедливої реалізації прав кредитора у процедурі банкрутства.

Порівняльно-правовий аналіз порядку набуття статусу кредитора у процедурі банкрутства в окремих європейських країнах свідчить про спільні підходи до формалізації вимог кредиторів, водночас демонструючи національні особливості у способах підтвердження вимог, строки їх пред'явлення, а також роль судових та позасудових органів у визнанні вимог.

В Італії порядок набуття статусу кредитора врегульований положеннями Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza (законодавчий декрет № 14/2019). Заявлення вимог кредиторами здійснюється шляхом подання заяви (*domanda di insinuazione al passivo*) до судового органу або у цифровій формі до призначеного судом комісара (*commissario giudiziale*). Кредитор повинен зазначити обсяг вимоги, правову підставу та надати документи, що підтверджують її дійсність. Подання має відбутися у визначений судом строк зазвичай у межах 30 днів після оприлюднення оголошення про відкриття процедури. Після цього суд, у співпраці з комісаром, розглядає обґрунтованість вимоги і включає її до таблиці пасиву (*stato passivo*) [141]. Забезпечені кредитори, чії вимоги підкріплені заставою, мають пріоритет, але повинні повідомити про свої вимоги у той же строк, інакше вони втрачають право на участь у розподілі активів, хоча їхні вимоги

залишаються дійсними для подальших процедур (Art. 52 Legge Fallimentare) [78]. Відповідно до позиції італійських вчених, процедура визнання вимог у цій країні характеризується високим ступенем формалізації, однак забезпечує ефективність захисту інтересів добросовісних кредиторів [232, с. 269-280].

У Греції порядок заявлення вимог регулюється положеннями Кодексу Греції про банкрутство (Bankruptcy Code of Greece (Νόμος № 4738/2020)). Кредитори мають подати письмову заяву з додатком документів до судового адміністратора (synigoros ptocheftsis). У разі визнання вимоги, вона включається до остаточного реєстру вимог. Ці процедури супроводжуються судовим контролем, зокрема на стадії підтвердження плану реструктуризації або ліквідації. Грецька модель передбачає широкі повноваження адміністратора у перевірці вимог і допускає електронне подання документів через єдину цифрову платформу. Важливо, що забезпечені кредитори мають право на позачергове задоволення вимог за рахунок заставленого майна, але їхні вимоги також підлягають реєстрації у встановлений строк. У разі пропуску строку кредитори можуть подати вимоги пізніше, але вони втрачають право голосу на зборах кредиторів [139].

Словаччина, відповідно до положень Закону про банкрутство та реструктуризацію (Zákon o bankrote a reštrukturalizácii (Č. 7/2005)), передбачає отримання статусу кредитора шляхом подання його вимог (prihláška pohľadávky) безпосередньо до адміністратора банкрутства у письмовій або електронній формі. Заява повинна містити правову кваліфікацію вимоги, її розмір, докази та інформацію про забезпечення (якщо таке є). Забезпечені кредитори мають пріоритетне право на задоволення вимог із заставленого майна, але їхні вимоги також підлягають реєстрації. Адміністратор банкрутства (správca konkurznej podstaty) формує реєстр кредиторів після перевірки поданих заяв. Невчасне подання вимог тягне втрату права участі в розподілі активів, за винятком поточних кредиторів (Zákon o konkurze a reštrukturalizácii) [233]. Варто підкреслити, що словацька

модель тяжіє до адміністративно-контрольної процедури з акцентом на швидкість розгляду.

У Румунії порядок визнання статусу кредиторів регламентується положеннями Закону № 85/2014 про процедури неплатоспроможності та запобігання неплатоспроможності (Law №. 85/2014 on Insolvency and Insolvency Prevention Procedures). Кредитор подає свої вимоги у формі заяви (*declarație de creanță*) до судового адміністратора (*administrator judiciar*), який проводить перевірку і складає реєстр кредиторів. Заяви мають бути подані протягом 30 днів з дня відкриття процедури. Закон передбачає можливість оскарження дій адміністратора у суді, що забезпечує додаткові гарантії кредиторам. Забезпечені кредитори мають пріоритет, але їхні вимоги також повинні бути зареєстровані у встановлений строк. Пропуск строку призводить до втрати права на участь у розподілі активів, хоча вимоги можуть бути враховані у подальших процедурах (Art. 102, *Legea nr. 85/2014*). Особливістю румунської системи є обов'язкове повідомлення всіх кредиторів про відкриття процедури через національний бюлетень, що унеможливорює зловживання інформаційною асиметрією [234].

Загалом, у розглянутих європейських країнах спостерігається тенденція до централізації процедури визнання вимог через участь адміністратора банкрутства, який виконує функції первинної верифікації. При цьому судове затвердження реєстру вимог залишається обов'язковим елементом, що підкреслює важливість незалежної судової оцінки навіть у країнах із сильно розвиненими інструментами адміністративного провадження. Крім того, строки подання вимог коливаються в межах 20-45 днів, що вказує на намагання законодавців знайти баланс між швидкістю провадження та правом кредиторів на доступ до процедури. Усі моделі акцентують увагу на дійсності, обґрунтованості та доказовості вимог як умов набуття статусу кредитора, що дозволяє стверджувати про існування загальноєвропейських стандартів правової легітимації кредитора у справах про банкрутство.

Країни англо-американської правової системи (США, Велика Британія, Канада, Австралія) характеризуються заявочною моделлю набуття статусу кредитора, в основі якої лежить подання письмового доказу вимоги до уповноваженого органу або суду. У цих юрисдикціях правовий статус кредитора у справі про банкрутство набувається не автоматично з моменту виникнення грошової вимоги, а лише після офіційного прийняття та визнання цієї вимоги відповідним органом (судом, адміністратором тощо).

У США порядок подання вимог кредиторів регламентований Розділом 11 Bankruptcy Code (Chapter 11) та відповідними правилами процедур банкрутства (Federal Rules of Bankruptcy Procedure) [81]. Вимога повинна бути подана у письмовій формі, містити детальний опис боргу, підстави його виникнення та, за можливості, документальні підтвердження. Якщо вимога не є очевидною з доданих документів, суд може вимагати додаткові докази або пояснення. Кредитор набуває офіційного процесуального статусу з моменту прийняття судом або trustee поданого ним «proof of claim» як допустимого, тобто, коли вимога не є очевидно необґрунтованою, не була відхилена і підлягає включенню до справи. Подання вимоги саме по собі не гарантує набуття правового статусу, він виникає лише після визнання її обґрунтованою, принаймні на *prima facie* рівні. З цього моменту кредитор має право на участь у голосуваннях щодо плану реструктуризації, право на розподіл активів і оскарження дій боржника чи адміністратора [80].

У Великій Британії згідно з Insolvency Act 1986 та Insolvency Rules 2016, кредитор отримує статус після подання форми «proof of debt» та її акцепту ліквідатором (insolvency practitioner). Якщо вимога прийнята до реєстру без заперечень, кредитор вважається визнаним учасником провадження. У випадку заперечення вимоги, статус виникає лише після підтвердження її правомірності судом. Сам факт існування боргу не означає автоматичне визнання особи як кредитора у процедурі [83].

У Канаді кредитор набуває статусу з моменту прийняття ліцензованим фахівцем з неплатоспроможності (Licensed Insolvency Trustee) письмової

декларації про вимоги (Proof of Claim) згідно з Bankruptcy and Insolvency Act (BIA). Trustee перевіряє відповідність вимоги встановленим вимогам, і тільки після цього вона включається до реєстру. У разі спору кредитор подає заяву до суду на підтвердження своєї вимоги, і лише після позитивного рішення суду він набуває повного процесуального статусу [138].

В Австралії, відповідно до Corporations Act 2001, кредитор подає заяву про вимогу (через Form 535 or Form 536) до ліквідатора або адміністратора, і статус кредитора надається з моменту, коли ця вимога акцептована призначеним органом як належна. Вимоги можуть бути відхилені частково або повністю, а визнання відбувається лише за наявності документальних підтверджень правової підстави боргу [235].

У країнах common law простежується кілька характерних ознак: формальна подача доказу вимоги (proof of claim/proof of debt), як основа процесуальної легітимації кредитора; високий рівень судового чи квазісудового контролю (trustee, administrator, court); можливість заперечення вимоги іншими учасниками процесу, включно з боржником; відсутність централізованого реєстру вимог, характерного для континентальної системи – натомість діє індивідуальна подача документів до відповідального органу; значна роль практики судів і фідучіарної відповідальності призначених осіб.

У країнах англо-американської системи момент набуття статусу кредитора чітко прив'язаний до процедури подання й визнання вимоги уповноваженим органом, а не до самої по собі наявності боргу, що забезпечує додаткову процесуальну фільтрацію вимог, мінімізуючи зловживання і підвищуючи правову визначеність.

Порядок набуття статусу кредитора у справі про банкрутство є визначальним етапом формування кола осіб, що беруть участь у розподілі активів боржника та реалізації наглядових, контрольних і ініціативних функцій у межах процедури. Як підтвердило здійснене дослідження, чинний механізм визнання статусу кредитора в Україні не забезпечує достатньої правової визначеності, процесуальної рівності та функціональної

ефективності, що істотно впливає на реалізацію принципів справедливого судового розгляду та доступу до правосуддя.

Для подолання виявлених дисфункцій у національній правозастосовній практиці, з урахуванням доктринальних напрацювань, правозастосовної практики та міжнародного досвіду, доцільним є запровадження низки концептуальних змін спрямованих на вдосконалення порядку набуття статусу кредитора, а саме:

– здійснення уніфікації форми заяви про визнання вимог кредитора. Уніфікована форма заяви є інструментом забезпечення процесуальної рівності між кредиторами, а також способом усунення надмірної дискреції судів щодо прийнятності поданих документів. В науковій літературі вчені по різному тлумачать судову дискрецію. Наприклад, Л.М. Ніколенко зазначає, що дискреція стосовно діяльності суду є комплексом повноважень, виражених в правах, які надані органу правосуддя поступати певним чином в конкретних ситуаціях, вказаних законодавцем для здійснення процесу судочинства з ряду причин [191, с. 31-35]. А.О. Коренев під судовою дискрецією розуміє «врегульовані нормами КАС України повноваження суду у виборі варіантів рішення, керуючись верховенством права і обставинами справи з метою винесення законного та обґрунтованого рішення у справі» [236, с.270]. Р.М. Римарчук наполягає, що «змістом судової дискреції є здійснення суддею обґрунтованого вибору між альтернативними варіантами вирішення справи» [237, с.189]. Верховний Суд в постанові від 15.11.2021 року у справі № 1840/2970/18 визначає, що «дискреційне повноваження може полягати у виборі діяти, чи не діяти, а якщо діяти, то у виборі варіанту рішення чи дії серед варіантів, що прямо або опосередковано закріплені у законі. Важливою ознакою такого вибору є те, що він здійснюється без необхідності узгодження варіанту вибору будь-ким» [238]. Застосування дискреційних повноважень сприяє індивідуалізації та справедливому вирішенню конкретних справ, оскільки вони розглядаються в контексті

конкретних обставин, які можуть бути враховані відповідним компетентним суб'єктом [239, с. 58-63].

Крім того, будь-яка неоднозначність у формі звернення до суду створює ризик обмеження доступу до правосуддя через формальні бар'єри, особливо для несистемних кредиторів-фізичних осіб або малих підприємств.

За словами основоположників руху «Доступ до правосуддя» М. Каппеллетті та Б. Гарта «доступ до правосуддя є складним і багатограним явищем, його неможливо легко визначити» [240, с.40]. В.В. Комаров слушно вказує що «доступність правосуддя є однією з граней повноти судової влади», «доступність правосуддя має оцінюватися в широкому конституційному контексті та розумітися як основна ознака демократичної держави» [241, с.195]. Слід зауважити, що ознака доступності знайшла своє відображення і в Великій хартії суддів 2010 р. [242, с.41], яка визначає у п.15 розділу «Доступ до правосуддя і прозорість», що «судді повинні працювати над тим, щоб забезпечити доступ до швидкого, ефективного та доступного вирішення суперечок» [243, п.15].

В сучасних умовах, доступ до правосуддя актуалізується у зв'язку з військовим конфліктом в Україні. Нажаль, сьогодні перед суддями стоїть багато викликів як організаційного, так і правозастосовного характеру, виникають питання, які не вирішені на законодавчому рівні, але які потребують негайного вирішення. Тобто, судді беруть на себе додаткову відповідальність при ухваленні будь-яких рішень.

Відсутність єдиної форми заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство породжує нерівномірну судову практику, оскільки кредитори подають вимоги у довільному форматі, що ускладнює автоматизований розгляд і сприяє зловживанням. У таких країнах, як Велика Британія (форма «Proof of Debt» згідно з Insolvency Rules 2016), Австралія (форми 535/536), стандартизована форма підвищує процесуальну передбачуваність і знижує частку формальних відмов.

Уніфікована електронна форма заяви, може бути інтегрована у функціонал Єдиного реєстру боржників, що дозволить автоматизувати верифікацію базових даних, підвищити прозорість процедури і зменшити дискрецію на етапі подання. Такий підхід також узгоджується з практикою ЄСПЛ у справах *Golder v. United Kingdom* (1975) [244], *Zubac v. Croatia* (2018) [245], де суд наголосив на обов'язку держав створювати доступне процесуальне середовище для реалізації права на суд;

– визначення на рівні закону критеріїв належних доказів. Цей висновок ґрунтується на виявленому феномені правової невизначеності – чинний КУзПБ не містить вичерпного переліку або типології доказів, які мають бути подані разом із заявою про визнання вимог. Наявна законодавча конструкція покладає на кредитора обов'язок обґрунтувати свою вимогу, але не встановлює вичерпного або типовізованого переліку документів, які вважаються належними доказами. Зазначене створює нерівність у підходах судів, формує дисбаланс між забезпеченими та незабезпеченими кредиторами, а також порушує принцип правової визначеності. Унаслідок цього суди зазвичай застосовують загальні положення процесуального закону або покладаються на власну дискрецію, що створює ризик суб'єктивного підходу. Порівняльний аналіз засвідчив, що в багатьох юрисдикціях, зокрема в Канаді та Сінгапурі, чітко визначено, які саме документи підтверджують зобов'язання за кредитним договором, договором постачання, трудовими правовідносинами тощо. Це може бути, наприклад, договір, акт виконаних робіт, судові рішення, платіжні документи тощо. Запровадження законодавчо визначених критеріїв сприятиме об'єктивності перевірки вимог, дозволить суттєво підвищити передбачуваність судового розгляду, посилити правову визначеність та зменшити можливості для зловживань. В умовах банкрутства доказування повинно мати функціонально-типологічну спрямованість, що враховує правову природу і господарську сутність вимоги. Визначення належних доказів на рівні закону дозволить гармонізувати підходи судів, уніфікувати судову практику,

зменшити кількість оскаржень процесуальних рішень про відмову у визнанні вимог та відпрацювати стандарт доказування у справах про банкрутство для кожного типу вимог;

– запровадження механізму попереднього погодження вимог з арбітражним керуючим до судового розгляду. У сучасних моделях банкрутства зростає роль арбітражного керуючого (insolvency practitioner/trustee) як процесуального фільтра верифікації вимог кредиторів. Цей інститут, хоч і відсутній в українській правовій традиції, але він успішно функціонує у деяких країнах. У праві Канади, Великої Британії, США та деяких європейських країнах уповноважена особа аналізує подані документи і, в разі відсутності спору, самостійно включає вимогу до реєстру, не вдаючись до судової процедури. Такий підхід дозволяє зменшити навантаження на суд; скоротити строк розгляду вимог; забезпечити оперативне реагування на зміни в структурі кредиторського складу.

В Україні повноваження арбітражного керуючого обмежені [246, с. 10-12], а його роль у формуванні кредиторського пулу мінімізована, що звужує можливості для неформального врегулювання, що, в свою чергу, суперечить принципам ефективного правосуддя (Efficiency of proceedings), визначеним ЄСПЛ. Ефективне провадження у сфері банкрутства повинно базуватись не лише на судовому контролі, а й на делегуванні процесуальних функцій професійним суб'єктам;

– розширення функціональності Єдиного реєстру боржників з метою автоматизації реєстрації вимог. Вказана пропозиція базується на емпіричних даних щодо обмеженого функціоналу Єдиного реєстру боржників, який наразі виконує суто інформаційну функцію. Між тим, у правових системах багатьох країн ЄС функціонують інтегровані електронні платформи, які дозволяють подавати, відслідковувати та автоматично перевіряти статус поданих вимог. Перетворення Єдиного реєстру боржників на електронну платформу подання та реєстрації вимог дозволить сформувати централізовану базу кредиторських заяв із доступом для суду, арбітражного

керуючого та інших учасників провадження. Такий підхід реалізовано, зокрема, у Франції (Portail des procédures collectives), Італії (Registro delle procedure di insolvenza), Німеччині (Insolvenzbekanntmachungen). Крім покращення прозорості, електронна подача сприятиме зниженню ризиків технічних помилок, зловживань та дублювання вимог, що є особливо актуальним у великих справах з багатьма кредиторами.

Впровадження запропонованих напрямів вдосконалення порядку набуття статусу кредитора забезпечать: підвищення правової визначеності та процесуальної передбачуваності; зменшення дискреції та судового навантаження; посилення довіри кредиторів до інституту банкрутства; узгодження української моделі із принципами справедливого суду та доступу до правосуддя, гарантованими ст. 6 Конвенції.

Концепція удосконалення процедури визнання кредиторів у справах про банкрутство має виступати не лише інструментом підвищення ефективності судочинства, а й важливим елементом реалізації правового статусу особи як суб'єкта захисту майнових інтересів у контексті принципу верховенства права.

Узагальнюючи вищевказане, з метою удосконалення процедури набуття статусу кредитора у справах про банкрутство доцільно уніфікувати форму заяви про визнання вимог через створення електронного шаблону; визначити на рівні закону критерії належних доказів для кожного типу вимоги; запровадити можливість попереднього (до судового розгляду) погодження вимог кредиторів із арбітражним керуючим; розширити функціональність Єдиного реєстру боржників з метою автоматизації реєстрації вимог.

2.4. Права, обов'язки та відповідальність кредиторів у процедурі банкрутства

Від позиції кредиторів та їх дій у процедурі банкрутства значною мірою залежить ефективність, справедливість і результативність всього провадження. Їхні права та обов'язки формують юридичну рамку взаємодії між приватними інтересами учасників справи про неплатоспроможність та публічними цілями відновлення платоспроможності або справедливого задоволення вимог. З огляду на зростання ролі кредиторської спільноти в ухваленні ключових рішень, зокрема, щодо обрання арбітражного керуючого, затвердження плану санації, реалізації майна боржника, виникає об'єктивна потреба у дослідженні їхніх повноважень, юридичних обов'язків і меж відповідальності.

Наявна нормативна база в Україні охоплює зазначені аспекти, не завжди забезпечуючи належні запобіжники проти процесуальних зловживань з боку кредиторів, а також не уніфікує підходи до їхньої відповідальності. Водночас міжнародний досвід демонструє різні моделі регулювання участі кредиторів у процедурах банкрутства від ліберальних до контрольних, що визначають рівень їхньої активності, впливу та підзвітності.

У сучасному процесі банкрутства кредитори виступають не лише заявниками у справі про неплатоспроможність, а й активними учасниками, наділеними широким спектром прав та обов'язків, які забезпечують захист їхніх законних майнових інтересів та реалізуються як у межах індивідуального подання вимог, так і колективно. Обов'язки кредиторів у процедурі банкрутства тісно пов'язані з процесуальним статусом та видом, що обумовлює диференціацію рівня їхньої участі у справі.

Відсутність чітко визначеного поняття та переліку прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства створює значні труднощі для наукових досліджень, оскільки ці категорії є ключовими для ефективного правового регулювання. Аналіз думок вчених щодо визначення прав та обов'язків у теорії права ускладнений їхньою фундаментальною природою, адже ці поняття розглядаються в різних правових традиціях (нормативізм, позитивізм, лібертарно-юридична концепція) і школах (господарського,

цивільного, трудового, адміністративного права і т.д.), що пропонують різноманітні підходи до їх інтерпретації. У контексті банкрутства вказана проблема посилюється через необхідність балансування інтересів кредиторів, боржника та держави, що вимагає розробки єдиного концептуального підходу для забезпечення справедливості та ефективності процедур.

ЦК України закріплює універсальну правоздатність юридичної особи – здатність мати такі ж цивільні права та обов’язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа. Можливість мати цивільні права і обов’язки, визначена в ст. 91 ЦК України (юридична особа може мати такі ж права і обов’язки, як і фізична особа) трактується в науці цивільного права як здатність, а не право. Статтею 91 ЦК України передбачено, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов’язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині [247].

У науковій літературі, наприклад М.В. Цвік розглядає права як юридично визнані можливості суб’єкта реалізовувати свої інтереси, а обов’язки, як юридично встановлені вимоги до поведінки, що забезпечують реалізацію прав інших [174, с. 446-458]. О.С. Іоффе наголошував, що право – це міра можливої поведінки суб’єкта, забезпечена державою, а обов’язок – це міра необхідної поведінки, що впливає з правової норми. Він підкреслював корелятивний зв’язок між цими категоріями [248]. На думку О.Ф. Скакун, права – це можливості задоволення законних інтересів, а обов’язки – вимоги до поведінки, що забезпечують права інших. У свою чергу вона, підкреслює динамічний характер цих категорій [206]. М.І. Козюбра визначив, що право – це гарантована правом міра можливої поведінки особи, обов’язок – це встановлена нормами права міра належної поведінки особи. Обов’язок покладається на зобов’язану особу, яка повинна обрати передбачений правом варіант поведінки – здійснювати певні дії або утримуватися від них. При цьому право визначає міру необхідної поведінки [249, с. 235-237].

У науці господарського права вчені розмежовують господарську правосуб’єктність та господарську компетенцію. В.С. Мілаш визначає

господарську правосуб'єктність як галузево-правову якість, володіючи якою суб'єкт права спроможний мати та реалізувати права й обов'язки, пов'язані з організацією та безпосереднім здійсненням господарської діяльності [250, с. 78]. С.М. Грудницька підкреслює, що господарська правосуб'єктність – це абстрактна властивість суб'єкта господарського права, що конкретизується в правах і обов'язках, які формуються у складно організованому процесі збалансування приватних та публічних інтересів і встановлення меж приватної та публічної влади, що гарантують їх реалізацію [251, с. 65]. Н.Ф. Ментух пропонує визначення господарської правосуб'єктності як правової властивості господарської організації, що виражається в суб'єктивних правах і юридичних обов'язках, які надані законом та/або безпосередньо законом не встановлені, але необхідні для виконання господарською організацією покладених на неї функцій і завдань, спрямована на збалансування приватних і публічних інтересів [252, с. 41]. В.С. Щербина наголошує, що правосуб'єктність суб'єкта господарювання доктринально визначається як господарська компетенція, тобто сукупність встановлених законодавством і набутих у господарських правовідносинах прав і обов'язків [253, с. 116]. Р.А. Джабраїлов, аналізуючи різноманітність наукових підходів до тлумачення поняття «правосуб'єктність», дійшов висновку, що така множинність позицій, з одного боку, свідчить про складний і багатогранний характер цієї правової категорії, широту її змістовного наповнення, а з іншого – про відсутність у законодавстві України єдиного усталеного підходу до її визначення. Водночас дослідник підтримує позицію, відповідно до якої правосуб'єктність слід розглядати як своєрідний законодавчо визначений «дозвіл», що надає суб'єкту права можливість брати участь у певних правовідносинах [254, с. 163]. А.Г. Бобкова обґрунтовує, що господарська правосуб'єктність включає сукупність господарських прав та обов'язків суб'єкта і має складну внутрішню структуру. На її думку, вона охоплює два взаємопов'язані елементи: господарську компетенцію та господарську правоздатність. Господарська компетенція виражається у конкретних правах

і обов'язках, прямо визначених законодавством, тоді як господарська правоздатність передбачає можливість суб'єкта господарювання самостійно набувати та реалізовувати додаткові права й обов'язки, які він добровільно приймає на себе та закріплює у відповідних установчих чи внутрішніх документах, оскільки вони є необхідними для здійснення господарської діяльності [255, с. 104]. Така позиція передбачає, що господарська правосуб'єктність не тотожна господарській компетенції, а включає її в себе як один із елементів, на рівні з іншим елементом – господарською правоздатністю [256, с. 282-287]. О.В. Гарагонич розглядає господарську компетенцію як складову господарської правосуб'єктності, зміст якої становить сукупність господарських прав і обов'язків. Такі права та обов'язки визначаються як законодавством, так і установчими документами та встановлюються для суб'єктів господарського права відповідного виду [257, с. 96]. А.М. Захарченко визначає господарську компетенцію місцевих державних адміністрацій як сукупність закріплених законодавством прав та обов'язків (повноважень), які надають цим органам можливість здійснювати вплив на сферу господарювання. До таких повноважень належать створення суб'єктів господарювання та припинення їх діяльності, планування і регулювання господарської діяльності, а також здійснення контролю у сфері господарювання в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць [258, с. 16]. О.В. Гарагонич обґрунтовує, що господарська правоздатність і господарська компетенція як складові господарської правосуб'єктності функціонують паралельно та в сукупності охоплюють увесь комплекс господарських прав і обов'язків учасника відносин у сфері господарювання. При цьому обсяг господарської правоздатності суб'єкта господарювання визначається низкою чинників, серед яких, організаційно-правова форма здійснення господарської діяльності, форма власності, на основі якої створено та функціонує відповідний суб'єкт, правовий титул майна, закріпленого за господарською організацією, рівень її платоспроможності, структура власників, а також інші обставини, що можуть

впливати на правове становище суб'єкта, зокрема підтримка агресії Російської Федерації проти України [259, с. 135-136].

На основі аналізу теоретичних підходів і норм КУзПБ пропонується розуміти права та обов'язки кредиторів у процедурі банкрутства як сукупність юридично закріплених можливостей і вимог, що визначають правовий статус кредиторів у процесі реалізації їхніх майнових і процесуальних інтересів, спрямованих на задоволення вимог через участь у судових процедурах, контроль за діями арбітражного керуючого та виконання процесуальних норм, з урахуванням принципів справедливості та балансу інтересів із боржником і державою. Таке визначення інтегрує теоретичні засади права з практичними аспектами банкрутства, сприяючи формуванню цілісного підходу до правового регулювання.

Права та обов'язки кредиторів можуть бути розглянути з багатьох точок зору. Процедура банкрутства передбачає участь кредиторів із різним правовим статусом, що зумовлює неоднорідність обсягу та характеру їхніх прав та обов'язків. Зазначена диференціація базується на принципах процесуальної рівності, пропорційності та пріоритетності окремих вимог.

Традиційно права та обов'язки кредиторів поділяють в залежності від категорії (виду) кредитора: забезпечені, конкурсні, поточні. Такий поділ має істотне значення для визначення реального обсягу їх повноважень, можливості участі у прийнятті рішень, порядку задоволення вимог, а також визначення меж процесуальної активності у справі [260, с. 39-44].

Виокремлюють права та обов'язки забезпечених кредиторів, які мають право подати заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство (ч. 1 ст. 34 КУзПБ); повністю або частково відмовитися від забезпечення (ч. 2 ст. 45 КУзПБ); брати участь із правом дорадчого голосу у зборах кредиторів боржника (ч. 1 ст. 48 КУзПБ); звернути стягнення на заставлене майно після затвердження плану санації господарським судом (ч. 5 ст. 52 КУзПБ); звернути стягнення на предмет забезпечення, у тому числі поза межами справи про банкрутство, після спливу 170 календарних днів з дня введення

процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації, або ухвалу про продовження строку дії мораторію щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів (ч. 8 ст. 41 КУзПБ) та інші права, зазначені у КУзПБ [4]. Забезпечені кредитори, попри обмежене право голосу, зобов'язані повідомити про наявність обтяження та надавати документи, що підтверджують правовий титул на предмет забезпечення, а також сприяти реалізації заставного майна відповідно до законодавства.

Конкурсні кредитори грають найбільшу роль в процедурі банкрутства, оскільки голосують на зборах кредиторів щодо таких важливих питань як схвалення плану санації боржника та внесення змін до нього, а також звернення до господарського суду з клопотанням про введення наступної процедури у справі про банкрутство [261, с. 136-140]. Окрім того, конкурсні кредитори формують комітет кредиторів, який може приймати важливі рішення у справі про банкрутство [220]. КУзПБ для конкурсних кредиторів встановлює більш складний, порівняно з іншими учасниками справи, порядок набуття статусу учасника провадження у справі про банкрутство, який (статус) наділяє такого учасника повним обсягом процесуальної дієздатності, в т.ч. правом оскаржувати судові рішення, оскаржувати дії боржника, розпорядника майном, керуючого санацією, ліквідатора, звертатися про визнання недійсними угод боржника тощо. Набуття такого статусу остаточно формалізується ухвалою суду про визнання вимог кредитора [262]. Конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (ст. 45 КУзПБ) [4]. Крім того, вони зобов'язані взаємодіяти із судом та арбітражним керуючим у частині підтвердження своїх вимог та

формування реєстру, брати участь у зборах і комітеті кредиторів, а у разі обрання до складу комітету – здійснювати контрольні функції відповідально й неупереджено.

Поточні кредитори мають право на звернення до господарського суду; пред'явлення своїх вимог до боржника; погашення вимог в порядку черговості, визначеної ст. 64 КУзПБ; доступ до інформації, необхідної для захисту своїх вимог через арбітражного керуючого. Поточні кредитори, в свою чергу, мають обов'язок своєчасно пред'являти обґрунтовані вимоги до боржника у загальному судовому порядку (оскільки не включаються до конкурсного процесу), не перешкоджаючи реалізації майна на користь конкурсної маси.

Загальні обов'язки всіх кредиторів включають дотримання строків подання вимог, добросовісну реалізацію своїх процесуальних прав, недопущення зловживання ними, а також участь у розгляді справи в межах встановлених процедур. Незважаючи на відносно обмежений рівень законодавчої конкретизації, обов'язки кредиторів мають суттєве функціональне значення у системі правового регулювання процедур банкрутства.

У зарубіжному законодавстві права та обов'язки кредиторів також можуть бути класифіковані залежно від категорії (виду) кредитора. Наприклад, за законодавством Німеччини виокремлюють:

права та обов'язки забезпечених кредиторів, які мають право на окреме задоволення, у тому числі від тих, які забезпечені іпотечними кредитами або переуступками забезпечення. Вони можуть вимагати першочергового отримання грошей до повного задоволення їх претензії (за мінусом комісії за керуючого у справі про банкрутство, яка у багатьох випадках становить 9%), коли актив продається. Якщо їхня вимога не буде задоволена повністю, решта частини розглядатиметься як незабезпечена вимога [52];

права та обов'язки незабезпечених кредиторів, які переважно є постачальниками, підрядниками або клієнтами боржника, що мали з ним

господарські відносини до відкриття провадження, беруть участь у формуванні реєстру конкурсних вимог і мають право голосу на зборах кредиторів пропорційно до визнаного розміру їхніх вимог. Однак у матеріальному плані їхнє становище є найменш захищеним, оскільки задоволення вимог здійснюється лише після повного розрахунку із забезпеченими та привілейованими кредиторами, тобто в межах залишкової конкурсної маси. Така участь реалізується у вигляді загальної квоти неплатоспроможності (*Insolvenzquote*), що визначається відсотковим співвідношенням між активами, доступними для розподілу, та сумою визнаних вимог. За даними німецької статистики, середня квота задоволення вимог незабезпечених кредиторів у справах про неплатоспроможність компаній становить від 4 до 7% від суми заявленої вимоги [52]. У правовій доктрині Німеччини рівень цієї квоти традиційно вважається індикатором ефективності системи банкрутства, адже відображає як здатність правового механізму забезпечити справедливий розподіл активів, так і рівень довіри учасників економічного обороту до процедури неплатоспроможності;

права та обов'язки субординованих кредиторів. До них належать, наприклад, пов'язані особи боржника, засновники або учасники товариства, які надали фінансову допомогу підприємству у вигляді позики, що за законом прирівнюється до внеску до капіталу у разі неплатоспроможності. Відповідно до законодавства, такі вимоги визнаються субординованими і можуть бути задоволені лише після того, як усі інші (забезпечені та незабезпечені) кредитори отримають належні виплати. У такий спосіб законодавець реалізує принцип економічної справедливості, за яким особи, що мають вплив на управління боржником, не повинні конкурувати з незалежними кредиторами за обмежені активи неплатоспроможної компанії [52].

Для кожної групи кредиторів важливим є правильне визначення статусу своїх вимог, оскільки від цього залежать їх права та обов'язки, а також вплив на хід провадження про неспроможність.

У США кредитори у справах про банкрутство поділяються на дві основні категорії від яких залежить обсяг їх прав та обов'язків: забезпечені кредитори – ті, чиї вимоги забезпечені заставою або іншим видом забезпечення активів боржника, мають переважне право на отримання активів порівняно з іншими кредиторами; незабезпечені кредитори – ті, чиї вимоги не забезпечені заставою, мають менший пріоритет у черзі на отримання активів.

У випадку ліквідаційного банкрутства (Розділ 7 US Bankruptcy Code) кредитори здебільшого обмежені в можливості впливати на процес ліквідації, оскільки всі активи боржника продаються для покриття боргів. Однак кредитори мають право на розподіл активів згідно з їхньою черговістю та можуть ініціювати аудит активів.

При процедурі банкрутства за Розділом 11 US Bankruptcy Code, кредитори мають значно більше прав, включаючи можливість брати участь у створенні плану реструктуризації. Кредитори мають право обговорювати, схвалювати або відхиляти запропонований план, що дозволяє активніше впливати на кінцевий результат справи.

При банкрутстві на підставі Розділу 13 US Bankruptcy Code, що застосовується до фізичних осіб, кредитори також мають право на участь у затвердженні плану погашення боргів. Однак у цьому розділі кредитори мають менший рівень контролю, ніж у справі про реорганізацію за Розділом 11, оскільки рішення частіше приймає суд [80].

Законодавство США надає право чесним юридичним та фізичним особам звільнитись від вимог кредиторів у формі позовів. Однак це стосується не всіх суб'єктів, а лише тих, які несуть відповідний рівень відповідальності за предмет власної діяльності. Водночас, кредиторам забороняється втручатися у процес банкрутства, намагатися стягнути борг, поки справа перебуває в суді, якщо закон чи суд не дозволяють такого втручання [263, с. 145].

Законодавство Великої Британії про банкрутство дбає про інтереси кредиторів. Наприклад, у законодавстві для захисту інтересів кредиторів передбачено обов'язок боржника в окремих випадках звернутися із заявою до суду про визнання себе банкрутом. Права іпотечних кредиторів підлягають особливій охороні, під час застосування процедури ліквідації іпотекодержатель має право накласти арешт на об'єкт (об'єкти) застави [264, с. 60].

У Великій Британії права кредиторів також залежать від поділу кредиторів на забезпечених і незабезпечених, а також існує окрема категорія пріоритетних кредиторів (наприклад, податкові органи). Забезпечені кредитори мають пріоритет у праві на погашення вимог, що відображається у черговості виплат у процесі ліквідації.

У британському праві існує механізм *Company Voluntary Arrangement* (CVA), який дозволяє боржнику та кредиторам досягти домовленості щодо реструктуризації боргу поза судовою процедурою банкрутства. Кредитори мають право голосувати за такий план і можуть вирішити погодитись на компроміс, щоб уникнути повної ліквідації активів боржника. CVA дає можливість кредиторам отримати частину заборгованості, не доводячи справу до ліквідації, що є вигідним рішенням у випадках, коли боржник має можливість відновити платоспроможність [83]. Законодавчий підхід у Великої Британії до захисту прав кредиторів можна вважати одним із найефективніших, оскільки він поєднує можливість впливу кредиторів на процес із захистом інтересів боржників, що сприяє більш гнучкому врегулюванню боргів та збереженню бізнесів, які мають потенціал для відновлення.

Наступний традиційний критерій (підстава) для класифікації прав та обов'язків кредиторів – за джерелами правового регулювання, який виокремлює загальні та специфічні права та обов'язки:

1) загальні – визначаються загальними нормами права, у тому числі ГПК України, ЦК України. До загальних прав ч. 1 ст. 42 ГПК України

відносить право ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами [39]. У кредиторів є право ініціювати та пропонувати умови укладання мирової угоди відповідно до ст. 192 ГПК України. Документ може бути прийнято на будь-якій стадії банкрутства.

Частина 2 ст. 42 ГПК України містить перелік обов'язків до яких відносять обов'язок виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; з'являтися у судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази; надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом [39].

У той же час, наприклад, правонаступництво у справах про банкрутство урегульовано нормами ст. 43 КУзПБ, якою передбачено, що у разі вибуття чи заміни кредитора у справі про банкрутство господарський суд за заявою правонаступника або іншого учасника (учасників) справи здійснює

заміну такої сторони її правонаступником на будь-якій стадії провадження у справі.

С.Я. Фурса та Є.І. Фурса визначають процесуальне правонаступництво, як заміну сторін або третіх осіб (правопопередників) іншою особою (правонаступником) у разі вибуття з процесу суб'єкта спірних чи встановлених судом правовідносин [265, с. 173]. Ю.С. Червоний процесуальним правонаступництвом пропонує вважати заміну осіб, що є сторонами, третіми особами, фізичних і юридичних осіб, стосовно яких відкрито цивільну справу, іншими особами внаслідок переходу до них суб'єктивних прав чи обов'язків [266, с. 96].

Процесуальне правонаступництво – це перехід процесуальних прав і обов'язків сторони у справі до іншої особи у зв'язку з вибуттям особи у спірному матеріальному правовідношенні. Мета процесуального правонаступництва полягає в заміні одного кредитора на іншого без зміни розміру визнаних вимог кредиторів (за аналогією заміни сторони в матеріальному правовідношенні де така заміна не впливає на розмір зобов'язання).

Особливості здійснення процесуального правонаступництва визначаються особливостями норм матеріального права, що регулюють перехід прав та обов'язків у матеріальних правовідносинах від особи до її правонаступника, або в інших випадках заміни сторони у правовідносинах, у яких виник спір [267]. Воно виникає на підставі юридичних фактів правонаступництва (заміни сторони матеріального правовідношення її правонаступником) і відображає зв'язок матеріального і процесуального права, фактично, процесуальне правонаступництво слідує за матеріальним. У кожному конкретному випадку, для вирішення питань можливості правонаступництва, господарському суду слід аналізувати відповідні фактичні обставини, передбачені нормами матеріального права [268].

Вступ до справи (процесу) правонаступника кредитора залежить від його бажання, тому суд повинен з'ясувати наявність у нього бажання брати

участь у справі. Так, Верховний Суд зазначив, що судом апеляційної інстанції, під час розгляду заяви про заміну позивача не були встановлені обставини та не досліджені докази, на підставі яких суд дійшов висновків щодо відсутності підстав для заміни кредитора його правонаступником [268].

Суд, вирішуючи питання заміни кредитора, має перевірити достовірність та правомірність фактичного переходу прав та обов'язків кредитора до іншої особи на підставі правочину, якому має бути надана оцінка на предмет нікчемності (недійсності в силу положень закону), що передбачено ст. 74-79, 86 ГПК України.

Перехід прав і обов'язків від одного суб'єкта матеріального правовідношення до іншого не тягне автоматичної зміни осіб у процесуальному відношенні, разом з тим, ст. 52 ГПК України не виключає можливості, суду, за наявності клопотання кредитора залучити до участі у справі його правонаступника у разі його заміни у відносинах, щодо яких виник спір, іншою особою.

З аналізу КУзПБ можна зробити висновок, що підставою заміни кредитора є відступлення права. Саме укладений, дійсний та виконаний договір відступлення права, у разі виконання правонаступником всіх його умов, які передбачають передання прав (в т.ч. здійснення оплати за договором) є підставою заміни кредитора у справі про банкрутство.

За змістом ст.ст. 512, 514 ЦК України кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом. Тобто, правозаступництво в процедурі банкрутства здійснюється на підставі загальної норми права [269, с. 134-140]. Зазначені висновки узгоджуються з правовою позицією, викладеною Верховним Судом у постановках від 16 жовтня 2018 року у справі №914/2567/17, від 04 грудня

2018 року у справі №31/160(29/170(6/77-5/100), від 04 червня 2020 року у справі №910/1755/19.

Підстави для матеріального правонаступництва визначені в ст. 512 ЦК України, в якій сказано про те, що кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою, внаслідок цесії, в результаті правонаступництва (наприклад, універсального правонаступництва при реорганізації юридичної особи або спадкування), внаслідок виконання обов'язку боржника третьою особою, поручителем чи заставодавцем, в інших випадках, які визначені законом [247]. У законодавстві передбачається можливість відступлення первісним кредитором новому кредитору як повного обсягу прав та обов'язків, належних йому на момент відступлення (універсальне правонаступництво), так і можливість відступлення прав лише у певній частині, що обумовлюється сторонами в договорі відступлення права вимоги (сингулярне правонаступництво) [270].

У той же час важливо враховувати, що норми як ГПК України, так і КУзПБ не передбачають можливості сингулярного процесуального правонаступництва. З аналізу законодавства можна зробити висновок, що у разі правонаступництва здійснюється вибуття або заміна кредитора у справі про банкрутство. КУзПБ не передбачає можливості поділу прав між правонаступником і первісним кредитором процесуальних прав у справі про банкрутство. Оцінюючи обсяг переданих прав, суд враховує загальновизнаний принцип приватного права «*nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet*», який означає, що «ніхто не може передати більше прав, ніж має сам». О. Волянська підкреслює, що така можливість порушила б баланс інтересів кредиторів і створила б невизначеність у справах про банкрутство [271].

Верховний Суд наголошує на тому, що у справах про банкрутство на будь-якій стадії їх розгляду допускається сингулярне правонаступництво кредитора, за заявою самого кредитора або його правонаступника, у разі вибуття чи заміни кредитора у зобов'язанні. При цьому заява

правонаступника має містити виклад обставин, що обґрунтовують таке правонаступництво, розмір вимог нового кредитора із зазначенням їх черговості та правової природи за укладеним договором відступлення права вимоги, зокрема, чи є вони конкурсними, поточними, забезпеченими або незабезпеченими заставою майна боржника, а також із окремим виділенням суми неустойки (штрафу, пені). Суд, своєю чергою, зобов'язаний встановити відповідні обставини та у своєму рішенні обґрунтувати підстави прийняття або відхилення доводів і обставин, на які посилається правонаступник, із зазначенням розміру вимог, щодо яких здійснюється правонаступництво, та їх черговості, оскільки за наслідками прийняття такого рішення до затвердженого реєстру вимог кредиторів вносяться відповідні зміни [268].

У разі сингулярного правонаступництва суд досліджує, як обсяг переданого права, так і структури відступлених вимог, оскільки за наслідком розгляду такої заяви передбачається внесення змін до реєстру вимог кредиторів, яким вимоги кредиторів заносяться до різної черговості відповідно до КУЗПБ. А тому, покладеному на кредитора (нового кредитора) згідно з нормами ч. 3 ст. 45 КУЗПБ обов'язку подати докази в обґрунтування кредиторських вимог, кореспондує обов'язок кредитора надати суду у справі про банкрутство докази дійсності його грошових вимог на момент передання права вимоги, зокрема, вимог за кредитним договором, які можуть бути задоволені третіми особами (поручителями, майновими поручителями, за наслідком реалізації заставного майна) з огляду на значний, обумовлений законом, час процедури у справі про банкрутства. Цей обов'язок впливає із положень ч. 1 ст. 514 ЦК України, відповідно до яких до нового кредитора переходять права первісного кредитора в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав. Зазначене підтверджується правовою позицією Верховного Суду, викладеної в постанові від 05 червня 2018 року у справі № 5023/7064/11 [272].

Суд постановляє ухвалу про заміну або про відмову в заміні кредитора його правонаступником. У випадку заміни особи в матеріальних

правовідносинах суд у справі про банкрутство послідовно вчиняє дві процесуальні дії: заміняє кредитора його правонаступником та вносить зміни до реєстру кредиторів в частині зазначення особи (осіб) кредиторів, однак без зміни розміру цих вимог. Слід при цьому підкреслити, що норми КУзПБ, не містять такої процесуальної дії як визнання вимог нового кредитора, а також не передбачають винесення такого процесуального документа як «ухвала про визнання вимог нового кредитора» [267].

Вказану ухвалу не можна вважати судовим рішенням, прийнятим щодо розгляду вимог певного кредитора по суті, це процесуальний юридичний факт на підставі якого припиняються процесуальні правовідносини з первісним кредитором, який вибув з матеріального правовідношення і встановлюються процесуальні правовідносини з новим кредитором у зв'язку з тим, що до нього перейшли всі права та обов'язки первісного кредитора у тому ж матеріальному правовідношенні. Первісний кредитор позбавляється статусу сторони у справі про банкрутство з моменту набрання чинності цією ухвалою, а новий кредитор набуває цього статусу.

Відмова у задоволенні вимог про заміну кредитора його правонаступником не перешкоджає повторному зверненню цих осіб до суду із заявою про правонаступництво у цій справі на будь-якій стадії провадження у справі, з наданням доказів набуття відповідним правонаступником права вимоги до боржника на визнану у справі суму кредиторських вимог.

Можливість оскарження ухвал щодо процесуального правонаступництва в касаційному порядку не передбачена у законодавстві про банкрутство. Розширенням можливості оскарження у справах про банкрутство відкривається можливість для зловживань, оскільки завжди знайдеться один кредитор (з десятка, а то й тисяч кредиторів, які беруть участь у справі про банкрутство), який, переслідуючи власні цілі, захоче затягнути процес шляхом оскарження судових рішень [273, с. 56]. Тому

питання їх оскарження в касаційному порядку (зокрема і права на оскарження) регулюється нормами ГПК України, а не нормами КУзПБ.

Неможливість оскарження ухвали суду про заміну (відмову у заміні) кредитора правонаступником, слід розглядати як «право на справедливий суд» у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з порушенням п. 2 ч. 1 ст. 287 ГПК України, п. 26 ч. 1 ст. 255 ГПК України, де вказується на ухвалу про заміну чи відмову у заміні сторони у справі (процесуальне правонаступництво). Стаття 300 ГПК України щодо правильності застосування місцевим та апеляційним судами норм матеріального права при вирішенні питання про правонаступництво вимог кредитора у справі про банкрутство у даному випадку не застосовується.

Тому, пропонуємо внести зміни до КУзПБ щодо затвердження права на касаційне оскарження ухвал про заміну або про відмову в заміні кредитора його правонаступником.

На підставі зробленого аналізу можна скласти алгоритм правонаступництва кредитора у справі про банкрутство:

а) визначення підстав правонаступництва

– господарські (цивільні) правовідносини: правонаступництво може виникнути на підставі цесії (договору про передачу прав вимоги), суброгації (передання прав вимоги до страхової компанії), реорганізації юридичної особи (права кредитора переходять до правонаступника) або на інших підставах, передбачених законодавством України;

– рішення суду: у деяких випадках перехід прав може бути здійснений на підставі рішення суду;

б) подання заяви про правонаступництво:

– подання правонаступником заяви до господарського суду (арбітражного керуючого) (залежно від стадії процесу банкрутства) з проханням визнати його правонаступником. Заява має містити назву суду та номер справи про банкрутство, інформацію про первісного кредитора та

нового кредитора, опис підстав для правонаступництва, перелік доданих документів, прохання про заміну кредитора;

- документальне підтвердження: новий кредитор повинен надати документи, що підтверджують його право на правонаступництво (договір цесії, свідоцтво про спадкування, наказ про реорганізацію тощо).

в) розгляд заяви судом:

- перевірка законності правонаступництва: перевірка відповідності правонаступництва вимогам КУЗПБ та іншим нормативним актам;

- перевірка щодо можливого порушення інтересів інших кредиторів: суд перевіряє, чи не порушує правонаступництво інтереси інших кредиторів;

- ухвалення рішення: у разі відповідності документів вимогам законодавства, суд приймає ухвалу про заміну кредитора. Ухвала є підставою для внесення змін до реєстру вимог кредиторів;

г) внесення змін до реєстру вимог кредиторів:

- після набрання чинності ухвали суду, арбітражний керуючий вносить зміни до реєстру вимог кредиторів, оновлює всі документи, пов'язані з процедурою банкрутства, враховуючи нові дані про кредитора, повідомляє інших кредиторів, боржника про заміну кредитора;

- новий кредитор отримує права та обов'язки первісного кредитора у процедурі банкрутства;

г) реалізація прав нового кредитора:

- участь у зборах кредиторів: новий кредитор має право голосу на зборах кредиторів відповідно до розміру своєї вимоги;

- отримання виплат у процедурі банкрутства: відповідно до черговості задоволення вимог, новий кредитор отримує виплати у разі погашення заборгованості. Може пред'являти додаткові вимоги або ініціювати стягнення активів боржника;

- право на оскарження рішень: новий кредитор має право оскаржувати ухвали суду, дії арбітражного керуючого або рішення зборів кредиторів відповідно до законодавства.

Даний алгоритм ґрунтується на положеннях КУзПБ та судовій практиці, дозволяє на законних підставах замінити кредитора у справі про банкрутство та реалізувати права нового кредитора відповідно до законодавства.

2) спеціальні права та обов'язки кредитора – закріплені виключно в КУзПБ і реалізуються лише у межах справи про неплатоспроможність. Основне право – це звернення до суду для ініціювання процедури банкрутства. Суд зобов'язаний прийняти заяву кредитора якщо, вона правильно оформлена та відкрити провадження у справі. Кредитори мають право об'єднати свої вимоги до боржника і звернутися до суду з однією спільною заявою. Таку заяву підписують усі кредитори, які об'єднали свої вимоги до боржника. У заяві кредитор зобов'язаний вказати розмір своїх вимог до боржника із зазначенням окремо розміру неустойки (штрафу, пені), яка підлягає сплаті. Обов'язком ініціюючого кредитора є надання суду достатніх доказів існування непогашеного грошового зобов'язання боржника перед кредитором..

Важливим правом, яким можуть користуватися кредитори та яке передбачено КУзПБ, є включення їхніх вимог до боржника до реєстру вимог кредиторів. Таким способом визначаються сума вимог кожного кредитора та послідовність їх погашення у процедурі банкрутства.

Формування представницького органу є правом кредиторів від якого залежить взагалі процедура банкрутства (ст. 123 КУзПБ). Утворюючи збори кредиторів, останні формують представницький орган (комітет кредиторів), в якому мають право брати участь всі кредитори у процедурі банкрутства. Збори кредиторів мають процесуальну правосуб'єктність і є механізмом гарантування прав усіх кредиторів, адже вони надають змогу абсолютно кожному кредитору реалізувати своє законне право на голосування та висловлення своєї думки щодо подальших дій по справі. При цьому кожен кредитор індивідуально заінтересований у погашенні своїх окремих вимог [274, с. 358].

Організаційні питання роботи зборів кредиторів вирішує арбітражний керуючий, а члени зборів кредиторів мають право: розглядати звіт керуючого реструктуризацією про результати перевірки декларації про майновий стан боржника; розглядати проекту плану реструктуризації боргів боржника; приймати рішення про схвалення плану реструктуризації боргів боржника або про звернення з клопотанням до господарського суду про перехід до процедури погашення боргів боржника або про закриття провадження у справі про неплатоспроможність; надсилання повідомлення про проведення зборів кредиторів вносити арбітражному керуючому пропозиції щодо включення питань до порядку денного.

Стаття 28 КУзПБ визначає, що комітет кредиторів має право в будь-який час звернутися до господарського суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень незалежно від наявності таких підстав. Але така норма негативно впливає на виконання дискреційних повноважень господарського суду [191, с. 31-35], тому що суд повинен ухвалити рішення без дослідження та оцінки доказів, що суперечить принципу судового контролю у процедурі банкрутства. Хоча у постанові Верховний Суд від 20.05.2021 року у справі № 922/3369/19 вказав, що процедура відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень в кінцевому підсумку охоплюється компетенцією суду. Рішення комітету кредиторів не може мати для господарського суду заздальгідь встановленої сили і має оцінюватися відповідно до ст. 86 ГПК України. У разі надходження клопотання від комітету кредиторів про відсторонення арбітражного керуючого, господарський суд зобов'язаний щонайменше перевірити дотримання порядку скликання та проведення загальних зборів та/або комітету кредиторів, законність обрання/формування загальними зборами кредиторів комітету кредиторів, прийняте зборами кредиторів чи комітетом кредиторів рішення та реалізацію цього рішення через відповідне клопотання до господарського суду в порядку ч. 4 ст. 28 КУзПБ [275]. Але, тільки внесення змін до КУзПБ щодо необхідності обґрунтування такого

рішення комітетом кредиторів відповідними доказами врегулює дане питання.

Слід підкреслити, що наприклад у США комітет кредиторів має значний вплив на процедуру банкрутства. Комітет може контролювати управління активами боржника та затвердження плану реструктуризації. Перевага американської системи полягає у гнучкості процедур, що дозволяє кредиторам ініціювати переговори про погашення боргів та шукати компромісні рішення з метою задоволення вимог [276, с. 360-365]. Відповідно до Кодексу про банкрутство (US Bankruptcy Code) процедура реорганізації або ліквідації може бути відкрита проти боржника за його заявою або заявою кредиторів [80]. Але, у той же час, Кодекс США надає широкі можливості для відстоювання інтересів боржника, обмежуючи права кредиторів. До переваг системи регулювання банкрутства належить максимальне використання досвіду менеджерів з реабілітаційною метою. Щоб боржник міг вирішувати свої фінансові труднощі самостійно, не вдаючись до офіційних процедур, йому дозволяється продовжувати займатися бізнесом, навіть якщо підприємство є неплатоспроможним або його статутний капітал зменшився на певну суму [178, с. 145].

Закон про неспроможність Німеччини (Insolvenzordnung) також містить норми присвячених зборам та комітету кредиторів. Однією з особливостей німецького регулювання, яка відрізняє його від української моделі, є існування інституту тимчасового комітету кредиторів. Його створення можливе за наявності щонайменше двох із трьох наступних критеріїв за підсумками попереднього фінансового року: баланс боржника становить не менше 6 мільйонів євро (після коригування на суму помилкових нарахунків згідно з ч. 3 ст. 268 Торгового кодексу Німеччини); річний дохід від реалізації продукції або послуг перевищує 12 мільйонів євро; середньорічна чисельність працівників дорівнює або перевищує 50 осіб. Ініціаторами створення тимчасового комітету кредиторів можуть виступати боржник, тимчасовий керуючий або один із кредиторів. Однак закон також встановлює

винятки, коли такий комітет не формується, зокрема, у разі припинення діяльності боржника, якщо призначення комітету є непропорційним очікуваній користі від його діяльності, або якщо процес його створення може затягнути процедуру та негативно вплинути на фінансовий стан боржника [52]. Суд може призначити комітет кредиторів до проведення перших зборів кредиторів. Причому членом комітету може бути особа, яка не має статусу кредитора. Обов'язки членів комітету кредиторів зводяться до контролю за діяльністю конкурсного керуючого й перевірки фінансової звітності боржника [52; 10, с. 112-113].

На підставі ст. 40 КУЗПБ кредитор має право клопотати щодо заборони боржнику вчиняти без згоди розпорядника майна правочини, а також зобов'язати боржника передати цінні папери, майно, інші цінності на зберігання третім особам, вчинити чи утриматися від вчинення певних дій або вжити інших заходів.

Кредитор має право відповідно до черговості та в порядку, встановленому реєстром вимог кредиторів на задоволення своїх вимог.

У разі фактів порушення чинного законодавства кредитор має право подавати скарги на дії арбітражного керуючого, боржника та будь-якого іншого учасника процедури банкрутства.

У системі правового регулювання процедур банкрутства загальні норми забезпечують кредитору базовий обсяг процесуальної правосуб'єктності, тоді як спеціальні приписи КУЗПБ формують диференційований механізм реалізації його прав та обов'язків у межах справи про неплатоспроможність, зокрема щодо участі у формуванні органів кредиторів, визначення черговості й пріоритетності вимог, ініціювання процедур та контролю за діяльністю боржника й арбітражного керуючого.

У науковому дискурсі постулат про багатовимірність правового статусу кредитора в процедурі банкрутства залишається ключовим для належного осмислення системи його прав та обов'язків і все частіше підкреслюється необхідність системної типологізації його правового статусу

як активного учасника процедури банкрутства. Різномірнева регламентація відповідних повноважень, у загальному (процесуальному, господарському, цивільному) та спеціальному законодавстві про банкрутство, зумовлює необхідність концептуального поділу цього правового комплексу. Наведені обставини свідчать про необхідність вироблення науково обґрунтованого підходу до класифікації прав та обов'язків кредиторів, який дозволив би адекватно відобразити специфіку їх правового становища в процедурі неплатоспроможності. Така класифікація повинна бути не лише описовою, а й евристичною – здатною пояснити співвідношення між видами кредиторів, стадіями провадження та функціональним призначенням процесуальних інструментів, що перебувають у їхньому розпорядженні. На основі системного аналізу чинного законодавства, судової практики та наукових джерел (зокрема, наукових праць О.А. Беяневич, А.А. Бутирського, І.А. Бутирської, Л.І. Грабован, Б.В. Деревянко, С.В. Жукова, Л.М. Ніколенко, Б.М. Полякова, Р.Б. Полякова та інших поважних вчених) пропонується наступна класифікація прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства:

1) За функціональним призначенням. Функціональний підхід до класифікації прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства дозволяє розмежувати їх за критерієм цільового спрямування, тобто за тим, яку саме роль виконує те чи інше право або обов'язок в межах провадження у справі про неплатоспроможність. У цьому контексті доцільно виокремити дві ключові групи: матеріальні та процесуальні права та обов'язки, що, у свою чергу, корелює з традиційним поділом правового регулювання на матеріальне і процесуальне:

– матеріальні права та обов'язки. Матеріальні права кредитора є основою його правового статусу, оскільки безпосередньо пов'язані із предметом вимоги – борговим зобов'язанням боржника. Серед основних визначають, право на подання грошової вимоги до боржника; включення до реєстру вимог кредиторів; задоволення вимог відповідно до черговості;

реалізацію забезпечення тощо. Матеріальні обов'язки виникають із самого факту подання вимоги до боржника. До них належать, обов'язок: довести існування грошового зобов'язання з наданням належних і допустимих доказів (постанова Верховного Суду від 28.09.2022 року у справі №910/430/22) [277]; вказати розмір вимоги із розподілом на основний борг і неустойку; обґрунтувати обсяг та черговість вимог для включення до реєстру; повідомити про відступлення права вимоги (ст. 87 КУЗПБ, ст. 514 ЦК України). Зазначені обов'язки спрямовані на забезпечення достовірності реєстру вимог кредиторів і запобігання маніпуляціям у процедурі;

– процесуальні права та обов'язки кредиторів – забезпечують їх участь у судовому процесі та контроль над процедурою банкрутства. Процесуальні права мають процедурно-організаційний характер і спрямовані на досягнення основної мети ефективного представлення інтересів кредитора на кожному етапі справи. Серед них варто виокремити, право на участь у судових засіданнях, подання доказів і заяв (ч. 1 ст. 42 ГПК України); апеляційне та касаційне оскарження судових рішень (ч. 1 ст. 42 ГПК України); участь у зборах кредиторів, голосування, подання пропозицій до порядку денного (ст. 48 КУЗПБ); створення комітету кредиторів; ініціювання мирової угоди (ст. 192 ГПК України); подання скарг на арбітражного керуючого або боржника.

Процесуальні обов'язки кредитора як учасника судового процесу визначені як загальними, так і спеціальними нормами. До них відносять обов'язок виявляти повагу до суду та учасників процесу (ч. 2 ст. 42 ГПК України); подавати докази у встановлені строки, не приховувати їх; з'являтися до суду, якщо явка визнана обов'язковою; сприяти всебічному та повному встановленню обставин справи; добросовісно користуватися процесуальними правами (принцип добросовісності закріплений у Постанові Верховного Суду від 24 листопада 2021 року у справі № 905/2030/19 (905/2445/19) [278].

Визначення прав та обов'язків кредиторів за функціональним призначенням дає змогу структурувати їх як інструменти досягнення мети

участі кредитора у процедурі банкрутства, тобто ефективного, своєчасного та справедливого задоволення вимог. Такий критерій класифікації дозволяє забезпечити баланс між приватним інтересом кредитора та публічними цілями провадження з відновлення платоспроможності чи ліквідації боржника.

2) За стадією провадження. Правовий статус кредитора в процедурі банкрутства має динамічний характер, змінюючись залежно від стадії провадження. З огляду на структурно-етапну модель, закріплену у ст. 6 КУзПБ, доцільно класифікувати права та обов'язки кредиторів відповідно до таких основних стадій: відкриття провадження, розпорядження майном, санація (відновлення платоспроможності), ліквідація. Такий підхід дозволяє відобразити не лише функціональне навантаження кожної правочинності, а й процесуальну динаміку участі кредитора. Тому можна визначити права та обов'язки на стадії:

- відкриття провадження. На цьому етапі ключову роль відіграє ініціюючий кредитор, який здійснює запуск процедури банкрутства. До його прав належать: право на подання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника (ст. 34, 39 КУзПБ); право на подання спільної заяви кількох кредиторів, якщо вимоги об'єднані; право вимагати введення попередніх заходів забезпечення.

Одночасно з цим законодавство покладає на кредитора низку процесуальних обов'язків: підтвердити наявність грошової вимоги до боржника, надавши докази заборгованості (постанова Верховного Суду від 28.09.2022 у справі № 910/430/22) [277]; обґрунтувати неможливість задоволення вимог у позасудовому порядку (доктринально тлумачиться як елемент добросовісності заявника); чітко визначити обсяг і черговість вимог, окремо зазначити неустойку (штраф, пеню) відповідно до ст. 39 КУзПБ;

- розпорядження майном. На цій стадії формується основа для визнання вимог кредиторів та структурування їх участі у справі. Кредитори реалізують право на подання заяв з грошовими вимогами для включення до

реєстру (ст. 45-47 КУзПБ); на оскарження ухвали суду про відмову у визнанні вимог; на участь у перевірці заявлених вимог інших кредиторів; на участь у судових засіданнях, подавати клопотання, заперечення; ініціювати створення зборів кредиторів та обрати комітет кредиторів (ст. 48, 123 КУзПБ); вплив на план реструктуризації або санації шляхом його погодження, відхилення або пропозицій щодо змін; звернення до суду із заявою про застосування позовної давності під час розгляду грошових вимог кредиторів [43].

Крім того, у кредитора виникають обов'язки: своєчасно подати заяву з вимогами протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення повідомлення про відкриття провадження; подавати всі наявні докази в обґрунтування вимог, не приховуючи жодних документів;

– санації (відновлення платоспроможності). На цій стадії пріоритетними стають колективні права кредиторів, що реалізуються через збори та комітет, а саме, право: брати участь у затвердженні плану санації (реструктуризації), пропонувати зміни до нього; вимагати припинення мораторію на задоволення вимог, якщо майно, що є предметом забезпечення, не задіяне у виконанні плану санації або є швидкозношуваним (ст. 41 КУзПБ); ініціювати заміну арбітражного керуючого або вимагати відсторонення, у тому числі з поданням відповідного клопотання до суду (ст. 28 КУзПБ, постанова Верховного Суду від 20.05.2021 року у справі № 922/3369/19) [275]; контролювати виконання плану санації та скликати збори у разі його порушення.

Обов'язками на цій стадії виступають: обов'язок брати участь у розгляді та затвердженні плану санації; забезпечити належне голосування відповідно до обсягу вимог; не зловживати правами на відстрочку/перегляд умов санації, якщо це шкодить інтересам інших кредиторів або боржника;

– ліквідації. Ця стадія реалізує фінальну мету участі кредитора – отримання задоволення вимог у межах ліквідаційної маси. Основні права включають право на: задоволення грошових вимог відповідно до визначеної

черговості (ст. 64 КУзПБ); участь у контролі за формуванням, оцінкою та реалізацією майна боржника; одержання звіту ліквідатора та скаргу на його дії або бездіяльність; ініціювання закриття провадження у разі завершення ліквідації чи недостатності майна.

На цьому етапі кредитор дотримується обов'язку: підтвердити актуальність вимог, якщо вони зазнали змін протягом провадження; взаємодіяти з ліквідатором, надавати пояснення щодо прав на окреме майно чи відступлення права вимоги; утриматися від дій, що порушують принцип пропорційного розподілу ліквідаційної маси.

Підсумовуючи викладене, права та обов'язки кредиторів у справі про банкрутство характеризуються стадійною диференціацією, оскільки їх обсяг, зміст і способи реалізації змінюються залежно від етапу провадження. Це зумовлює необхідність застосування гнучкого та функціонально орієнтованого підходу до правозастосування. Запропонована класифікація створює підґрунтя для системного аналізу участі кредитора у процедурі банкрутства, визначення меж його процесуальної активності та оптимізації механізмів судового контролю і діяльності арбітражного керуючого.

3) За способом реалізації. Класифікація правового статусу кредиторів у процедурі банкрутства за способом реалізації передбачає поділ їхніх прав і обов'язків на індивідуальні та колективні, що відображає як автономний характер участі кожного суб'єкта у провадженні, так і наявність елементів колективної дії:

– індивідуальні права охоплюють ті повноваження, які кредитор реалізує самостійно в межах особистої зацікавленості та процесуальної ініціативи. Сюди належать право на подання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність (ст. 34 КУзПБ), заяв із грошовими вимогами, скарг і клопотань (ст. 73 КУзПБ), право на подання доказів і процесуальних пояснень (ст. 42 ГПК України), а також оскарження судових рішень.

Водночас індивідуальні обов'язки кредитора включають обов'язок довести існування заборгованості з наданням належних доказів (постанова Верховного Суду від 28 вересня 2022 року у справі № 910/430/22) [277], а також діяти добросовісно, повно і в межах встановлених строків, надавати суду достовірну інформацію та не перешкоджати здійсненню правосуддя;

– колективні права кредиторів реалізуються через механізми спільного волевиявлення – участь у зборах кредиторів, ініціювання та формування комітету кредиторів, участь у голосуванні з питань обрання арбітражного керуючого, затвердження плану санації, прийняття рішення щодо укладення мирової угоди (ст. 48, 49, 123-126 КУзПБ). Такі повноваження сприяють стабільності процесу, консолідації кредиторів і формуванню контрольних інституцій у межах провадження.

Водночас реалізація таких прав супроводжується наявністю колективних процесуальних обов'язків, що полягають в участі у зборах кредиторів та голосуваннях, виконанні прийнятих рішень, недопущенні перешкоджання діяльності органів представництва кредиторів, поданні спільних заяв та дотриманні встановленого порядку ухвалення рішень. Крім того, колективна відповідальність проявляється у зобов'язанні забезпечити справедливий і неупереджений підхід до розгляду кандидатур арбітражного керуючого, рішень про санацію чи ліквідацію.

Відтак класифікація, що охоплює як права, так і обов'язки кредиторів з урахуванням механізму їх реалізації, забезпечує більш повне розкриття особливостей їх процесуального статусу. Такий підхід має прикладне значення для ефективного застосування засад змагальності, справедливості, пропорційності та рівності у процедурі банкрутства.

4) За характером зацікавленості. Вони дуже схожі на зазначені вище, але мета у них інша. Критерій характеру зацікавленості дозволяє розмежувати права й обов'язки кредиторів залежно від того, чи реалізуються вони виключно в особистих інтересах окремого кредитора, чи мають координаційний, груповий або навіть публічно-орієнтований характер,

спрямований на формування узгоджених рішень, що впливають на перебіг усієї процедури банкрутства:

– приватно-індивідуальні права та обов’язки кредитора. До приватно-індивідуальних прав належать ті, що реалізуються кредитором самостійно у власних майнових інтересах без необхідності погодження з іншими учасниками провадження. Вони включають право на подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство; звернення із заявою про грошові вимоги до боржника для їх включення до реєстру; подання індивідуальних скарг на дії або бездіяльність арбітражного керуючого; оскарження судових рішень, які порушують індивідуальний інтерес кредитора; ініціювання відкриття виконавчого провадження у випадку задоволення вимог у рамках ліквідаційної процедури.

До приватно-індивідуальних обов’язків відносять, обов’язок належним чином оформити та обґрунтувати вимоги до боржника, подавши відповідні докази; не зловживати процесуальними правами, утримуватися від подання необґрунтованих скарг і заяв; дотримуватися строків подання заяв і доказів; з’являтися у судові засідання, якщо викликаний судом.

Зазначені правомочності мають індивідуалізований процесуальний характер і втілюють приватно-правову мету – задоволення персональних майнових вимог до боржника.

– публічно-координаційні права та обов’язки кредитора. Публічно-координаційні правомочності виходять за межі особистої зацікавленості й спрямовані на вплив на загальний напрямок процедур банкрутства через спільні рішення групи кредиторів та публічну зацікавленість. До них належать право на участь у зборах кредиторів і голосування з ключових питань; ініціювання створення комітету кредиторів і участь у його роботі; затвердження або відхилення плану санації чи реструктуризації, що має значення для всіх учасників; прийняття рішення про укладення мирової угоди, яка є зобов’язальною для усіх визнаних кредиторів; висловлювання недовіри арбітражному керуючому та клопотання про його заміну, що прямо

впливає на перебіг провадження; подання колективних скарг або спільних заяв щодо порушення прав більшості кредиторів.

До публічно-координаційних обов'язків належать: обов'язок брати участь у зборах та голосуваннях, якщо кредитор не реалізує це право, порушується принцип колективної відповідальності; обов'язок діяти в інтересах усіх кредиторів при прийнятті рішень, як член комітету; обов'язок дотримуватися процедури формування рішень, уникати протиправного впливу; обов'язок не створювати штучних перешкод для досягнення колективного компромісу у санаційній або ліквідаційній процедурах.

Такі правомочності мають узагальнено-інституційний характер і покликані забезпечити баланс інтересів у багатосторонніх процедурах, де неможливо досягти цілей банкрутства лише через індивідуальні дії. Розмежування прав та обов'язків кредиторів за характером зацікавленості дозволяє виявити внутрішню диференціацію їх процесуальної активності у процедурі банкрутства. Індивідуальні повноваження фокусуються на реалізації суб'єктивного інтересу кредитора, тоді як публічно-координаційні забезпечують функціонування колективної моделі управління процедурою банкрутства. Обидві групи прав є рівнозначно важливими для ефективного функціонування правової конструкції інституту банкрутства, що підтверджується як законодавчою логікою КУЗПБ, так і судовою практикою Верховного Суду.

5) За ступенем впливу на хід провадження. Важливою з методологічної точки зору є класифікація прав та обов'язків кредиторів за ступенем їх впливу на процесуальну динаміку процедури банкрутства. Такий підхід базується на урахуванні функціональної сили відповідної дії або правомочності кредитора – чи вона лише супроводжує перебіг процедури, чи здатна істотно змінити її напрям, зміст або структуру. У цьому контексті доцільно виокремити дві великі групи прав та обов'язків кредиторів:

– допоміжні (декларативно-заявні). До цієї категорії належать процесуальні дії, що, хоча й не формують безпосередньо вектор

процедурного розвитку справи, забезпечують реалізацію засад змагальності, доказовості та процесуального рівноправ'я. Вони супроводжують розгляд справи та створюють умови для ухвалення судом обґрунтованого рішення. Основними прикладами прав кредиторів є право на подання заяви про включення до реєстру вимог кредиторів, письмових пояснень, доказів, клопотань та процесуальних заяв (ст. 42 ГПК України); індивідуальних скарг на дії арбітражного керуючого;

До обов'язків слід віднести обов'язок подати суду належні та допустимі докази щодо існування боргу, а також своєчасно з'являтися в суд (ст. 42 ГПК України).

Хоча такі дії не мають автономної сили для трансформації процедури, вони забезпечують її ефективність, процесуальну якість та дотримання стандартів справедливого судового розгляду.

– впливові (процедурно-визначальні) правомочності. Цей тип прав і обов'язків характеризується прямим та безпосереднім впливом на хід, зміст або структуру провадження у справі про банкрутство, оскільки пов'язаний із прийняттям ключових рішень або запуском правових механізмів, що змінюють статус учасників, етап провадження або модель управління боргом. До цієї категорії належать право на ініціювання відкриття провадження у справі про банкрутство (ст. 34 КУзПБ); формування зборів і комітету кредиторів, що визначають стратегію руху справи (ст. 123-125 КУзПБ); голосування щодо затвердження плану превентивної реструктуризації, санації або ліквідації; ухвалення рішення про укладення мирової угоди, що змінює характер розгляду справи (ст. 192 ГПК України), а також право комітету кредиторів ініціювати відсторонення арбітражного керуючого (ст. 28 КУзПБ).

До обов'язку можна віднести обов'язок колективного схвалення або відхилення планів санації, що обов'язкові для арбітражного керуючого й суду при прийнятті подальших рішень.

Такі дії мають директивну силу в межах провадження і є інструментом стратегічного управління процедурою, адже визначають подальшу долю боржника, зобов'язання суду та поведінку інших учасників. Їх значення підтверджується й судовою практикою, наприклад, у постанові Верховного Суду від 16 липня 2020 року у справі №910/4475/19 зазначено, що правовий статус кредитора як суб'єкта, здатного впливати на процедуру, повністю набувається лише після визнання вимог та надання йому відповідних процесуальних інструментів [218].

Правомочності кредиторів у процедурі банкрутства доцільно розглядати крізь призму двох функціональних моделей: допоміжної, пов'язаної із забезпеченням контролю, та директивної, орієнтованої на активне формування змісту процедури. Такий поділ є важливим для правозастосовної практики, оскільки надає орієнтири для визначення меж процесуальних повноважень, відповідальності та стандартів поведінки кредиторів у справі.

6) За часовою стабільністю. Класифікація правового статусу кредиторів за часовою стабільністю передбачає виокремлення таких прав та обов'язків, які або існують постійно впродовж усієї процедури банкрутства, або виникають лише в межах певної процесуальної ситуації чи стадії провадження. Такий підхід дозволяє не лише структурувати зміст прав кредиторів, але й відобразити їх динамічний характер, зумовлений послідовністю і змістом процедурних дій. Отже, можна виокремити:

– постійні права та обов'язки. Постійні (або стабільні) правомочності характеризуються тим, що існують протягом усього перебігу справи про неплатоспроможність незалежно від стадії провадження, статусу боржника або кількості інших учасників. Вони забезпечують процесуальні гарантії участі кредитора в розгляді справи та формують основу його правосуб'єктності.

До постійних прав кредитора відносяться право на ознайомлення з матеріалами справи, у тому числі отримання копій, витягів, протоколів, що

забезпечує реалізацію принципів гласності та доступу до правосуддя (ст. 42 ГПК України); право на подання доказів, заяв, клопотань, пояснень (ст. 42 ГПК України); право на оскарження судових рішень, якщо такі порушують права чи законні інтереси кредитора; право на звернення зі скаргами на дії арбітражного керуючого або інших учасників (ст. 28 КУзПБ); право на участь у зборах кредиторів, якщо особа включена до реєстру вимог (ст. 123 КУзПБ).

До постійних обов'язків кредитора належать: обов'язок належним чином оформити документи і докази, які підтверджують вимоги до боржника; сприяти встановленню всіх обставин справи, з'являтися у суд, дотримуватися строків та процесуальної дисципліни (42 ГПК України); дотримуватися добросовісної процесуальної поведінки, утримуватись від зловживання правами (ст. 43 ГПК України).

Ці правомочності мають універсальний характер, не залежать від виду кредитора (забезпечений, конкурсний, поточний) або типу процедури (розпорядження майном, санація, ліквідація) і залишаються чинними до завершення справи.

– факультативно-ситуаційні права та обов'язки. Факультативно-ситуаційні правомочності кредиторів виникають не завжди, а лише за наявності певних юридичних або фактичних передумов, пов'язаних із розвитком справи. Їх реалізація залежить від стадії процедури банкрутства, поведінки інших учасників або наявності схвалених судом планів та рішень.

До прикладів таких прав можна віднести: право на участь у санаційній процедурі, виникає лише за умови затвердження судом плану санації (ст. 50-52 КУзПБ), і передбачає можливість кредитора голосувати за план, ініціювати зміни до нього або подавати пропозиції щодо реструктуризації; право на ініціювання або підтримку мирової угоди можливе лише на відповідних стадіях справи (ст. 192 ГПК України), вимагає згоди більшості кредиторів і затвердження судом; право клопотати про припинення дії мораторію на задоволення вимог забезпечених кредиторів реалізується

тільки в умовах процедури санації ст. 41 КУзПБ); право вимагати відсторонення арбітражного керуючого виникає у разі виявлення порушень, підтверджених доказами (ст. 28 КУзПБ); право на ініціювання формування комітету кредиторів діє лише після визнання вимог значної кількості кредиторів (ст. 123 КУзПБ).

До факультативно-ситуаційних обов'язків можна віднести обов'язок надати голос щодо санаційного плану або мирової угоди, якщо такі процедури запроваджені; подавати пропозиції до порядку денного зборів, коли кредитор бере участь у колегіальному прийнятті рішень; забезпечити доказовість ініційованих дій, наприклад, при зверненні з клопотанням про усунення керуючого чи визнання нечинним рішення зборів кредиторів.

Таким чином, факультативно-ситуаційні правомочності є реактивними і прив'язані до процесуального контексту, тоді як постійні формують процесуальний фундамент участі кредитора у процедурі банкрутства.

Диференціація прав та обов'язків кредиторів за часовою стабільністю дозволяє краще осмислити еволюцію процесуального статусу кредитора залежно від фази справи, поведінки боржника та дій інших суб'єктів провадження. Такий підхід має не лише теоретичне, а й практичне значення для побудови ефективної стратегії участі кредиторів у справі про неплатоспроможність, своєчасної реалізації правомочностей та запобігання їх втраті через процесуальну пасивність.

Процедура банкрутства є складним економіко-правовим явищем, що пов'язане не лише з неефективною господарською діяльністю боржника, але й інколи з умисними протиправними діями осіб, які контролюють боржника або пов'язані з ним. За таких умов особливого значення набуває дотримання принципу верховенства права, який у межах процедури банкрутства покликаний забезпечувати належний баланс інтересів боржника та кредиторів [93, с. 82-86].

Одним із важливих, проте недостатньо врегульованих аспектів у процедурі банкрутства є питання відповідальності кредиторів. У

національному праві кредитор традиційно розглядається як суб'єкт, що реалізує свої права на задоволення вимог до боржника, однак така однобічна позиція не враховує активну роль кредитора в процедурі, яка може як сприяти досягненню цілей банкрутства, так і підірвати її ефективність. Саме тому актуалізується необхідність формування чіткого інституту відповідальності кредитора, який забезпечував би баланс інтересів усіх учасників провадження.

У науковій літературі вчені по різному тлумачать поняття відповідальності. Н.В. Іванчук підкреслює, що категорія відповідальності тісно пов'язана з реалізацією прав і виконанням обов'язків громадян, дотриманням взаємно прийнятих зобов'язань між різними суб'єктами правовідносин, а також із рівнем розвитку правосвідомості та правової культури суспільства. У цьому контексті відповідальність розглядається як своєрідна «міра свободи», що відображає межі належної та правомірної поведінки особи у суспільстві [279, с. 7]. О.Ф. Скакун вважає, що юридична відповідальність – це передбачені законом вид і міра державно-владного (примусового) зізнання особою втрат благ особистого, організаційного і майнового характеру за вчинене правопорушення [206, с. 452].

Аналізуючи різні висловлення можна виокремити загальне в різноманітні авторитетних позицій, а саме, відповідальність є: 1) видом державного примусу; 2) обов'язком порушника зазнати негативних наслідків вчиненого ним правопорушення; 3) специфічними правовими відносинами; 4) покаранням за правопорушення [280, с. 302].

Українські науковці, зокрема О.І. Харитонova, В.Е. Беяневич розглядають та надають визначення відповідальності у господарському судочинстві, як застосування штрафних санкцій та застосування несприятливих процесуальних наслідків, що мають характер позбавлення певних процесуальних прав у зв'язку із порушенням господарських процесуальних обов'язків [281; 282].

У законодавстві України відповідальність кредитора не регламентується як окремий правовий інститут, однак вона впливає із загальних принципів господарського, цивільного права та процесу. Відповідно до ст. 3 ЦК України принципи справедливості, добросовісності та розумності є однією із фундаментальних засад цивільного права, спрямованої, у тому числі, на утвердження у правовій системі України принципу верховенства права. При цьому добросовісність означає прагнення особи сумлінно використовувати права та забезпечити виконання обов'язків, що підтверджується змістом ч. 3 ст. 509 ЦК України. Законодавець, навивши у тексті ЦК України зазначений принцип, встановив у такий спосіб певну межу поведінки учасників правовідносин, тому кожен із них зобов'язаний сумлінно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, у тому числі передбачати можливість завдання своїми діями (бездіяльністю) шкоди правам та інтересам інших осіб. Цей принцип не є суто формальним, оскільки його недотримання призводить до порушення прав та інтересів учасників господарського обороту.

Стаття 43 ГПК України закріплює обов'язок усіх учасників процесу добросовісно користуватися процесуальними правами; не допускати зловживання процесуальними правами. Ці норми кореспондуються із положеннями ст. 13 ЦК України, яка забороняє зловживання цивільними правами.

У постанові від 16 січня 2019 року у справі № 521/17654/15-ц Верховним Судом зроблені висновки також про те, що аналіз ч. 2 ст. 13 ЦК України дає підстави для висновку, що недобросовісна поведінка особи, яка полягає у вчиненні дій, які можуть у майбутньому порушити права інших осіб, є формою зловживання правом. Формулювання «зловживання правом» необхідно розуміти, як суперечність, оскільки якщо особа користується власним правом, то його дія дозволена, а якщо вона не дозволена, то саме тому відбувається вихід за межі свого права та дію без права, «*injuria*». Сутність зловживання правом полягає у вчиненні уповноваженою особою

дій, які складають зміст відповідного суб'єктивного цивільного права, недобросовісно, в тому числі всупереч меті такого права.

Термін «зловживання правом» вказує на те, що ця категорія стосується безпосередньо реалізації суб'єктивних цивільних прав, а не виконання юридичних обов'язків. Обов'язковою умовою для кваліфікації поведінки особи як зловживання правом є встановлення факту вчинення нею дій, спрямованих на здійснення належного їй суб'єктивного цивільного права.

На думку І.В. Спасибо-Фатєєвой, дії особи, яка має суб'єктивне право, можуть розцінюватися по-різному залежно від мети, яку вона ставить перед собою. Це може бути нормальний режим здійснення цього права, а може бути аномальний режим, який отримав назву «зловживання правом» [283, с. 166]. Дійсно, одна і та сама дія чи бездіяльність особи може бути розцінена і як зловживання, і як нормальне здійснення своїх прав, при чому зовнішня форма вираження такої дії чи бездіяльності нічим не відрізняється, різниця полягає у меті відповідної поведінки, і межа тут дуже тонка. У науковій літературі також висловлюється позиція, відповідно до якої заборона зловживання правом розглядається як принцип здійснення суб'єктивних прав і водночас як межа допустимих правових можливостей суб'єкта. За наведених обставин вихід за такі межі не розцінюється як порушення конкретного правового припису, а радше означає перехід у сферу, де відсутнє право, що підлягає юридичному захисту, хоча водночас і не йдеться про порушення заборони, яке тягне застосування відповідних санкцій [284, с. 122]. Разом з тим, принципи права не є беззаперечною догмою, оскільки неможливо передбачити всі можливі ситуації [285, с. 33]. З огляду на те, що зловживання правом не визнається правопорушенням, а розглядається як особливий різновид правової поведінки, загальними правовими наслідками таких дій доцільно вважати застосування заходів, які не передбачають додаткового обтяження для суб'єкта, що допустив зловживання, проте спрямовані на відновлення правового становища, яке існувало до моменту такого зловживання [286, с. 29-32]. На відміну від звичайного правопорушення

(делікту чи злочину), зловживання правом характеризується особливою сутнісною ознакою – формальною або квазіправомірністю. Зовні таке діяння може виглядати правомірним, оскільки при його вчиненні безпосередньо не порушуються конкретні правові норми. Водночас фактично особа, що зловживає правом, лише створює уявлення про правомірність своєї поведінки. Для досягнення такого ефекту вона використовує надані їй державою права та обов'язки не відповідно до їхнього призначення, а всупереч меті, заради якої вони були встановлені [287, с. 116-117]. В.В. Резнікова пропонує визначати зловживанням правом як вольову та усвідомлену діяльність (дії) суб'єкта з недобросовісної реалізації свого суб'єктивного права не за його призначенням, що заподіює шкоду суспільним інтересам та/або особистим інтересам третіх осіб чи створює реальну загрозу її заподіяння при формальній правомірності такої діяльності (дій) [288, с. 34]. Д.О. Тихомиров і Н.П. Харченко визначають зловживання правом як особливий різновид правової поведінки, що проявляється у використанні особою наданих їй прав способами, які не допускаються або не передбачені правотворцем і суперечать призначенню права. При цьому формального порушення правових норм може не відбуватися, однак такі дії здатні завдавати шкоди інтересам суспільства, держави чи окремих осіб. У більшості випадків за подібну поведінку юридична відповідальність не настає. Водночас існують винятки, коли відповідні дії посягають на інтереси, що прямо охороняються законом; у таких ситуаціях вони можуть набувати ознак правопорушення та кваліфікуватися, як цивільні, сімейні, господарські чи інші види правопорушень [289, с. 29].

Заборона зловживання правом за своєю суттю впливає з принципу рівноваги, закладеного у такій засаді правового регулювання, як юридична рівність учасників правовідносин. Такий підхід відображає реалізацію у праві принципів пропорційності, еквівалентності та справедливості під час здійснення суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків. Відповідно, реалізація суб'єктивних прав має відбуватися з дотриманням

основоположних принципів їх належного здійснення, насамперед автономії волі, розумності та добросовісності. Сукупність зазначених принципів виступає універсальною вимогою, обов'язковою для застосування при здійсненні будь-яких суб'єктивних прав без винятку [290].

Судова практика підтверджує можливість застосування санкцій до кредитора у разі недобросовісної поведінки. Наприклад, у постанові від 11 серпня 2021 року у справі № 904/4592/15 суд ухвалив рішення про закриття провадження у справі про банкрутство з огляду на безпідставну та недобросовісну поведінку кредиторів [291]. Південно-західний апеляційний господарський суд у постанові від 22 квітня 2024 року у справі № 916/735/23 наголосив, що у разі виникнення у суду обґрунтованих сумнівів щодо добросовісності здійснення ініціюючим кредитором своїх процесуальних прав, а також за наявності належних доказів зловживання такими правами, спрямованого на уникнення боржником майнової відповідальності або на створення перешкод для задоволення обґрунтованих і документально підтверджених вимог інших кредиторів (найчастіше забезпечених кредиторів, зокрема банків), правопорядок не може залишатися без належної реакції. У подібних випадках навіть дії, які формально не порушують конкретних імперативних норм права, але мають очевидно недобросовісний характер і фактично становлять зловживання правом, повинні отримувати належну правову оцінку з боку суду [292].

У науковому осередку відсутня загальна позиція стосовно того, яка відповідальність може застосовуватися взагалі у процесі банкрутства та окремо до кредитора. На підставі галузевого критерію визначають наступну класифікацію відповідальності у процедурі банкрутства: цивільну; кримінальну; адміністративну; дисциплінарну [293, с. 106].

Цивільно-правову відповідальність визначають як певний обов'язок правопорушника перетерпіти негативні наслідки. Відповідальність виражається у заміні невиконаного обов'язку новим, чи у приєднанні щодо невиконаного обов'язку додаткового обов'язку, або у позбавленні права, з

якого впливає порушений обов'язок; «охоронне правовідношення», тобто це не лише обов'язок особи зазнати у майбутньому певних втрат, а правовідношення, зміст якого складають взаємні права та обов'язки правопорушника і органу державної влади; як санкцію (захід державного примусу) [294, с. 27-28]. Деякі вчені вважають, що це покладення на правопорушника згідно закону невиконаних правових наслідків, що виявляються у позбавленні певних прав чи заміні невиконаного обов'язку новим, або в приєднанні до невиконаного обов'язку нового додаткового обов'язку. Покладення на особу додаткових обов'язків як певної міри відповідальності має місце при пред'явленні до правопорушника вимог щодо відшкодування ним збитків чи сплату штрафу або пені [295, с. 828].

П.Д. Пригуза зазначає, що особливість цивільно-правової відповідальності у контексті положень КУЗПБ полягає в посиленні її превентивної та компенсаційної функцій в інтересах кредиторів і суспільства загалом [296, с. 183].

Господарський суд самостійно встановлює наявність або відсутність складу правопорушення, що стало підставою для стягнення шкоди, шляхом оцінки доказів, наданих сторонами. Аналогічний за змістом висновок щодо права суду самостійно встановлювати наявність складу правопорушення сформульовано Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 12.03.2019 року у справі № 920/715/17 [297, с. 212-215].

Адміністративна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, що являє собою форму негативного реагування держави та її компетентних органів на певну категорію протиправних діянь – адміністративних проступків, відповідно до якої особи, що вчинили такі правопорушення, зобов'язані нести відповідальність за свої неправомірні дії та зазнати покарання у встановленому законом порядку [298, с. 45].

Адміністративна відповідальність у процедурі банкрутства передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), а саме ст. 164-15, 166-16 та 166-17. Утім, на практиці виникає чимало питань

щодо застосування відповідних норм КУпАП, на що звертають увагу як науковці, так і практики. Так, протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 164-15 КУпАП, складають органи внутрішніх справ. У зв'язку з цим постає закономірне запитання: яким чином представник органу внутрішніх справ може виявити адміністративне правопорушення, що полягає у неподанні в установлений строк до господарського суду заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи [299].

Кримінальна відповідальність є одним із різновидів юридичної відповідальності, сутність якого полягає в осуді від імені держави за вироком суду особи, що вчинила злочин, та застосуванні до неї державного примусу у формі покарання або інших заходів кримінальної відповідальності, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК України). Відповідно до кримінального законодавства України винна особа притягується до відповідальності за минулу поведінку, тобто за вже вчинене суспільно небезпечне діяння [300, с. 149-153].

Кримінально-правове регулювання у сфері банкрутства зазнає постійної еволюції шляхом криміналізації або декриміналізації окремих протиправних діянь, пов'язаних із процедурами неплатоспроможності. До прикладів таких правопорушень можуть належати неправомірний вплив або тиск на арбітражного керуючого з метою отримання неправомірної вигоди, змова з іншими кредиторами з метою маніпулювання результатами голосування на зборах кредиторів, а також інші дії, спрямовані на спотворення результатів процедур банкрутства та порушення прав учасників провадження.

На сьогодні кримінальна відповідальність у сфері банкрутства визначається відповідними статтями КК України, а саме: ст. 218-1 «Доведення банку до неплатоспроможності», ст. 219 «Доведення до банкрутства», ст. 220-1 «Порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності» та ст. 220-2 «Фальсифікація

фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи». Водночас з урахуванням постійних трансформацій економічної системи України, а також впливу сучасних політико-правових процесів, очевидно є потреба у подальшому вдосконаленні кримінального законодавства у сфері регулювання інституту банкрутства [301, с. 95].

І.А. Бутирська наголошує на тому, що кримінальна та адміністративна відповідальність осіб виконує переважно каральну функцію і не сприяє зменшенню майнових втрат кредиторів неспроможного боржника. Значно ефективнішим інструментом у цьому відношенні є відповідальність, передбачена законодавством про банкрутство, хоча на практиці вона застосовується ще досить рідко [302, с. 101].

Дисциплінарна відповідальність у процедурі банкрутства поширюється на осіб, які виконують свої повноваження в межах цієї процедури відповідно до покладених на них обов'язків. До таких осіб належить, насамперед, арбітражний керуючий як професійний учасник справи про банкрутство, щодо якого ст. 19 КУЗПБ визначає перелік дисциплінарних проступків, а ст. 20–23 регламентують загальні правила притягнення до дисциплінарної відповідальності. Крім того, до дисциплінарної відповідальності за неправомірні дії у процедурі банкрутства можуть бути притягнуті судді, адвокати та прокурори, відповідальність яких регулюється відповідними спеціальними законами.

Окремо слід виділити господарську відповідальність, передбачену ст. 215 ГК України, яка встановлювала відповідальність за порушення законодавства про банкрутство та закріплювала, що у випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва-боржник, його засновники (учасники), власник майна, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство,

зокрема за фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства.

Щодо відповідальності кредиторів, варто зазначити, що вони займають активну позицію у справах про банкрутство та беруть участь у прийнятті ключових рішень у процесі розгляду справи. У зв'язку з цим може виникнути ситуація, коли рішення кредиторів негативно позначаються на становищі боржника. Основні види порушень з боку кредиторів можуть бути класифіковані наступним чином:

1) Недобросовісні дії при заявленні вимог. Йдеться про ситуації, коли кредитор свідомо намагається завищити розмір вимоги, приховати інформацію про її забезпечення чи підстави виникнення, використовує фіктивні або штучно створені зобов'язання з метою отримання контролю над процедурою банкрутства. Подібні дії деформують принцип справедливого розподілу активів і здатні призвести до перекручення черговості задоволення вимог, дискримінації добросовісних кредиторів і навіть рейдерського перехоплення управління боржником. Господарський суд при розгляді заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство перевіряє обґрунтованість вимог заявника (заявників) на предмет відповідності таких вимог поняттю «грошового зобов'язання» боржника перед ініціюючим кредитором; наявність або відсутність спору про право; встановлює обставини задоволення таких вимог до проведення підготовчого засідання у справі [303].

КУзПБ не покладає на ініціюючого кредитора обов'язку доводити неспроможність боржника виконати майнові зобов'язання, строк яких настав, що створює можливість для подання необґрунтованої заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. З огляду на це вбачається за необхідне законодавчо зобов'язати кредиторів надавати суду докази наявності у них права на ініціювання процедури банкрутства.

Кредитор, який заявляє неправомірні або завищені вимоги, може бути визнаний таким, що діє недобросовісно. Судова практика передбачає, що такі

дії можуть бути оскаржені, а вимоги – визнані недійсними. Як приклад, можна навести рішення господарського суду Львівської області від 03 квітня 2024 року у справі № 914/2161/23 щодо визнання договорів недійсними [304]. У випадках, коли вимоги кредитора ґрунтуються на фіктивних правочинах або заявляються з порушенням вимог законодавства, суди, як правило, відмовляють у їх задоволенні або застосовують відповідні заходи юридичної відповідальності до осіб, які ініціювали такі неправомірні дії. Водночас законодавство не виключає можливості звернення боржника до суду з вимогою про компенсацію збитків, спричинених тривалим перебігом процедури банкрутства. Якщо буде встановлено, що діями кредитора завдано шкоди боржнику або іншим кредиторам, на такого кредитора може бути покладено обов'язок компенсувати завдані збитки.

2) Зловживання правами або невиконання обов'язків. У ході провадження у справі кредитор може штучно затягувати її розгляд шляхом ненадання необхідних доказів чи документів. Водночас кредитор може нести відповідальність за дії, спрямовані на порушення прав та інтересів інших кредиторів або боржника, отримання необґрунтованих переваг над іншими учасниками провадження, перешкоджання укладенню мирової угоди чи проведенню реструктуризації боргів, а також за подання необґрунтованих вимог або заперечень щодо плану санації. Такі дії, як правило, мають на меті отримання неправомірної вигоди або безпідставне затягування процедури банкрутства. Наприклад, в ухвалі господарського суду Луганської області від 22 березня 2018 року у справі № 20/846 визначено, що представники кредиторів не прибули з невідомих причин, не надали до суду документів, пов'язаних зі справою про банкрутство, у т.ч. щодо підтвердження грошових вимог кредиторів та щодо проведення ліквідаційної процедури [305]. В окремій ухвалі господарський суд Херсонської області від 29 квітня 2011 року у справі № 6/20-Б-06 пропонує прийняти відповідні заходи з покращення представництва кредиторів у справі про банкрутство [306]. Кредитори у межах процедури банкрутства зобов'язані діяти добросовісно та

своєчасно виконувати покладені на них обов'язки. За наведених обставин суттєвого значення набуває дотримання принципів добросовісності та співмірності їхніх дій, що забезпечує належний баланс інтересів усіх учасників провадження та ефективність самої процедури банкрутства.

3) Порухення під час голосування на зборах кредиторів. Т. Біла зазначає, що наділення комітету кредиторів значним обсягом повноважень за відсутності чітко визначеного переліку його обов'язків як представницького органу всіх кредиторів створює передумови для систематичного порушення принципу неприпустимості зловживання правом з боку недобросовісних кредиторів. При цьому чинне законодавство України фактично не передбачає належного механізму відповідальності кредиторів за зловживання їхніми суб'єктивними (не процесуальними) правами [110, с. 20-27].

У випадку, коли кредитор зловживає правом голосу під час ухвалення рішень у процедурі банкрутства, такі дії можуть розглядатися як порушення, здатне істотно вплинути на результат розгляду справи. За наявності належних доказів зловживання відповідні рішення зборів кредиторів можуть бути визнані судом недійсними. В ухвалі Господарського суду Херсонської області від 19 травня 2020 року у справі № 923/378/17 наголошено, що неправомірні рішення комітету кредиторів, ініційовані одним із кредиторів, можуть бути оперативно реалізовані арбітражним керуючим. Однак таке виконання фактично сприятиме задоволенню інтересів лише цього кредитора та може призвести до порушення прав і законних інтересів інших кредиторів [307].

У своїй постанові Південно-західний апеляційний господарський суд від 23 листопада 2023 року у справі № 916/4932/15 зазначив, що «рішення кредиторів не відповідають легітимній меті Кодексу України з процедур банкрутства, завданням процедури банкрутства та ліквідаційної процедури з огляду на необхідність захисту прав всіх кредиторів та дотримання умов проведення процедури та строків, враховуючи незначний термін роботи нового ліквідатора (три місяці на день розгляду клопотання про

відсторонення), проведення за цей період значного обсягу роботи, у тому числі виявлення фактів не передання йому документації та майна банкрута попереднім ліквідатором, викрадення, знищення майна банкрута під час діяльності попереднього ліквідатора; відкриття кримінальних проваджень з цих фактів; відсутність порушень у його роботі. Рішення зборів кредиторів про його відсторонення та мотиви його прийняття разом із доводами, викладеними у клопотанні, виглядають декларативними, не ґрунтуються на фактичних обставинах та свідчать про намагання припинити роботу ліквідатора та позбавити кредиторів, заставного кредитора можливості отримати задоволення своїх вимог за рахунок майна банкрута» [308].

4) Порушення черговості задоволення вимог. Кредитори, які навмисно сприяють відхиленню від встановленої законодавством черговості задоволення вимог або надали недостовірні дані, можуть бути притягнуті до відповідальності. Це стосується як безпосередніх дій кредиторів, так і їхньої змови з іншими особами. Наприклад, в ухвалі господарський суд Волинської області від 11 серпня 2014 року у справі №903/28/14 зазначив, що «особи, вимоги яких до боржника, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлені взагалі, не є конкурсними кредиторами, а їх вимоги погашаються в шосту чергу» [309].

5) Доведення боржника до банкрутства. Кредитори можуть бути притягнуті до субсидіарної відповідальності у разі доведення того, що їхні дії спричинили неплатоспроможність боржника. Підставою для такої відповідальності можуть бути штучне створення ситуації банкрутства, висунення надмірних або необґрунтованих вимог, здійснення неправомірного тиску на боржника, а також проведення незаконних фінансових операцій, наслідком яких стало доведення боржника до стану неплатоспроможності [310].

6) Порушення конфіденційності. Кредитори, які в межах провадження у справі про банкрутство отримують доступ до конфіденційних відомостей про боржника, зобов'язані забезпечувати їх нерозголошення. У разі

поширення кредитором інформації про фінансовий стан боржника, що потягло за собою репутаційні або майнові втрати для останнього, така особа може бути притягнута до відповідальності. У межах процедури банкрутства кредитори можуть бути притягнуті до відповідальності у різних формах у разі вчинення дій або допущення бездіяльності, що порушують баланс інтересів учасників провадження чи ускладнюють здійснення процедури. У кожному конкретному випадку суд досліджує обставини поведінки кредитора та встановлює, чи містили його дії ознаки недобросовісності, а також чи завдали вони шкоди боржнику або іншим учасникам провадження. На необхідність такої оцінки неодноразово звертали увагу господарські суди у своїй практиці, зокрема Господарський суд Дніпропетровської області в ухвалі від 24 грудня 2020 року у справі № 904/7678/15 [311].

Аналіз актуальної судової практики свідчить про поступове подолання традиційного підходу, за яким відповідальність у справах про банкрутство покладалася переважно на арбітражних керуючих або посадових осіб боржника. Тривалий час кредитори розглядалися виключно як особи, в інтересах яких здійснюється процедура банкрутства, що фактично унеможливлювало постановку питання про їхню процесуальну чи матеріальну відповідальність. Разом із тим сучасні економічні та правові умови, позначені нестабільністю, кризовими явищами та новими викликами, зумовлюють необхідність переосмислення ролі кредитора у процедурі банкрутства та вдосконалення механізмів притягнення його до юридичної відповідальності.

Цивільна, адміністративна, кримінальна, дисциплінарна та господарсько-правова відповідальність кредиторів розглядаються як важливі складові ефективного регулювання банкрутства, що сприяють досягненню справедливості та забезпеченню принципу верховенства права. Особливу загрозу становлять зловживання кредиторами процесуальними правами, вчинення недобросовісних дій, спрямованих на порушення балансу інтересів сторін, а також спроби вплинути на черговість задоволення вимог всупереч

закону. Такі дії потребують не лише глибокого наукового осмислення, а й адекватної правотворчої реакції та ефективних інструментів правозастосування. За таких умов пріоритетного значення набуває утвердження принципів добросовісності, законності та співмірності у поведінці кредиторів як ключових орієнтирів для побудови справедливої моделі банкрутства. Саме ці засади мають стати основою для формування нових стандартів відповідальності кредиторів і удосконалення як законодавства, так і судової практики у цій сфері.

У зарубіжному законодавстві проблема відповідальності кредиторів отримує системну розробку. Наприклад, санкції до кредиторів у Німеччині сьогодні базуються на нормах про *Anfechtung* (оскарження операцій) – §§129-133 *Insolvenzordnung* (InsO) і на загальних нормах цивільного права §826 *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) (Цивільний кодекс Німеччини) щодо шкоди, завданої умисно аморальними діями [312]. Такий правовий механізм дозволяє повернути доходи, отримані незаконно, та навіть притягнути кредитора до матеріальної відповідальності. В контексті банкрутства це можна застосувати, коли, наприклад, кредитор спровокував погіршення фінансового стану боржника або системно маніпулює процедурою.

У французькому законодавстві про банкрутство (*droit des entreprises en difficulté*), кредитор може бути притягнутий до відповідальності за дії, що призвели до неплатоспроможності боржника або її поглиблення, головним чином через концепцію «фактичного керівника» (*dirigeant de fait*) або за зловживання правом (*abus de droit*), яке спричинило шкоду. Притягнення до відповідальності як «фактичного керівника» (*dirigeant de fait*) передбачає відповідальність керівників (як юридичних, так і фактичних) за помилки управління (*fautes de gestion*), що призвели до недостатності активів у разі ліквідації компанії. Якщо кредитор (наприклад, банк, значний акціонер-кредитор або інша особа) здійснював фактичний, самотійний та постійний контроль над управлінням боржником, він може бути визнаний «фактичним керівником» і притягнутий до відповідальності. Підставами можуть бути:

faute de gestion (помилка в управлінні) – це будь-яка помилка, яка була б неприпустимою для розумного та обережного керівника. Прикладами є відсутність ведення належного бухгалтерського обліку, ведення діяльності зі збитками без надії на відновлення, свідома несплата податків чи соціальних відрахувань, нецільове використання коштів тощо;

immixtion dans la gestion (втручання в управління). Для притягнення кредитора як фактичного керівника необхідно довести, що він не просто давав поради або висував умови, а безпосередньо втручався в щоденне або стратегічне управління боржником, приймаючи рішення замість або разом з формальним керівником.

Крім того, необхідно довести, що саме ця «помилка в управлінні», допущена фактичним керівником (кредитором), призвела до поглиблення неплатоспроможності або до банкрутства. Якщо кредитор визнаний фактичним керівником і його дії кваліфіковані як «*faute de gestion*», він може бути зобов'язаний заповнити недостатність активів боржника (*action en comblement de passif*), а також на нього можуть бути накладені особисті санкції [313].

Відповідальність за зловживання правом (*abus de droit*) або підтримкою (*soutien abusif*) настає за дії кредитора, якщо вони є зловживанням його правами та завдають шкоди боржнику або іншим кредиторам. До них можна віднести:

soutien abusif (зловживання підтримкою). Стосується ситуацій, коли кредитор надає фінансову підтримку компанії, яка вже знаходиться у безнадійному становищі (*en difficulté irrémédiable*), з метою, наприклад, тимчасового задоволення власних вимог або відстрочки банкрутства, що призводить лише до погіршення ситуації та збільшення збитків. Відповідальність настає, якщо кредитор знав про безнадійне становище компанії та не мав законної перспективи на її відновлення. Він може бути зобов'язаний відшкодувати збитки, заподіяні боржнику або іншим кредиторам;

abus de droit (зловживання правом). Якщо кредитор використовує свої законні права (наприклад, вимагає негайного погашення, блокує доступ до фінансування) з метою, що суперечить принципам добросовісності, і це призводить до шкоди, він може бути притягнутий до цивільної відповідальності [314].

Французькі суди досить обережно підходять до притягнення кредиторів до відповідальності, оскільки це може підірвати їхню готовність до фінансування компаній у скрутному становищі. Доведення «*faute de gestion*» або «*soutien abusif*» з боку кредитора вимагає дуже ретельного аналізу фактичних обставин справи та наявності чітких доказів [142].

У контексті міжнародного права, ЄСПЛ у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudła v. Poland*) підкреслив, що ефективність судового розгляду залежить не лише від держави, а й від поведінки сторін. Суд зазначив, що зловживання процесуальними правами сторонами може призвести до затягування провадження та порушення принципу справедливого судового розгляду [315]. Загалом, ЄСПЛ послідовно підкреслює, що принцип справедливості, закріплений у ст. 6 Конвенції, вимагає дотримання рівності сторін (рівності можливостей) та забезпечення ефективного судового розгляду. Будь-які дії, включно зі зловживанням правами, які порушують цей баланс або перешкоджають ефективному здійсненню правосуддя, розглядаються як несумісні з вимогами статті 6 Конвенції.

У науковій літературі все частіше порушується питання необхідності формування комплексного інституту відповідальності кредитора [293, с. 105-108]. Відсутність належного регулювання відповідальності кредитора знижує ефективність процедури банкрутства як механізму справедливого розподілу активів [299]. Кредитори повинні нести не лише процесуальні, а й матеріальні наслідки за свої дії, якщо вони прямо суперечать принципу добросовісності. На основі аналізу судової практики, законодавства інших країн та наукових джерел пропонуються наступні підходи до формування інституту відповідальності кредиторів, а саме:

– дотримання процесуальної паритетності, коли всі учасники мають не лише рівні права, а й обов'язки. Традиційно акцент у процедурі банкрутства робився на обов'язках боржника, однак сучасні уявлення про справедливий судовий процес (ст. 6 Конвенції) вимагають рівного навантаження на обидві сторони провадження. Тому обов'язок діяти добросовісно, надавати достовірні документи, не перешкоджати процедурі, повинен мати дзеркальну форму у вигляді відповідальності для кредитора та може передбачати, зокрема, накладення судових штрафів за подання завідомо недостовірних доказів; зменшення обсягу задоволення вимог у разі зловживання (аналог «equitable subordination» у праві США); виключення з комітету кредиторів осіб, які порушують принцип паритетності. Наприклад, кредитор, що діє з метою затягування процесу або перешкоджає ухваленню санаційних рішень без обґрунтованих причин, має бути обмежений у праві голосу або зазнати процесуальних санкцій;

– застосування фідучіарної відповідальності кредитора. Запозичуючи ідеї з корпоративного права, де учасники корпоративного управління несуть фідучіарні обов'язки (fiduciary duties), можна стверджувати, що великі (мажоритарні) кредитори, які впливають на перебіг процедури (наприклад, через участь у комітеті кредиторів або блокування ухвалення плану санації), повинні діяти з урахуванням інтересів усіх кредиторів, а не лише своїх власних. У випадку доведення порушення такого обов'язку може йтися про визнання угод недійсними (якщо вони були схвалені в результаті зловживань); солідарну відповідальність перед іншими кредиторами за спричинену шкоду; застосування механізмів процесуального зворотного зобов'язання (аналог «piercing the corporate veil» у спорах щодо недобросовісного управління); визнання дій кредитора недійсними або стягнення збитків;

– дотримання екології процесу. Термін «екологія процесу» все частіше використовується в юридичній літературі для позначення принципів, що забезпечують збалансованість, прозорість і передбачуваність процедур. У

межах банкрутства це означає, що кредитор не повинен діяти руйнівню щодо процедури, навіть якщо це відповідає його приватному інтересу. Можна обґрунтувати доцільність запровадження концепції «екологічної шкоди процесу», яка дозволить притягати кредитора до відповідальності за затягування процедури (*processtrolling*); безпідставне подання або відмови від вимог; створення штучної кредиторської заборгованості для маніпуляції результатами голосування (що часто трапляється у справах про санацію або мирову угоду), тобто дії кредитора, які підривають інституційну ефективність процедури банкрутства;

– врахування інституційної лояльності кредитора. В умовах, коли кредитори дедалі частіше є професійними учасниками господарської діяльності (банки, факторингові компанії, колекторські агенції), постає питання про обов'язок дотримуватися не лише формальних норм, а й інституційної лояльності – сприяти досягненню цілей процедури банкрутства, діяти добросовісно й у межах логіки процедури. У цьому контексті новою ідеєю є дефолтне припущення розумної поведінки кредитора, якщо дії кредитора порушують економічний сенс процедури (наприклад, він блокує вигідну угоду з купівлі активу, що дозволить часткове задоволення вимог), суд може визнати голосування такого кредитора нікчемним; зобов'язати його надати пояснення мотивів своїх дій (зобов'язання по прозорості); накласти процесуальні санкції за деструктивну поведінку.

На підставі зробленого аналізу пропонується визначати відповідальність кредиторів у процедурі банкрутства як передбачену законодавством та сформовану судовою практикою сукупність негативних правових наслідків (матеріального, процесуального чи репутаційного характеру), які настають для кредитора у разі недобросовісної, незаконної або деструктивної поведінки у межах процедури банкрутства, що порушує баланс інтересів учасників, принципи добросовісності та справедливості,

перешкоджає досягненню цілей провадження або спричиняє шкоду боржнику, кредиторам чи економічній ефективності процедури.

Сформульоване визначення розширює традиційне уявлення про пасивний статус кредитора як суб'єкта, що лише пред'являє вимоги, і відображає сучасну концепцію банкрутства як системи відповідальної багатосторонньої взаємодії з урахуванням принципів справедливості, ефективності та правової екології процедури.

Крім того, особливістю відповідальності кредитора є її процесуальна гібридність, яка полягає у поєднанні можливих наслідків у межах як приватно-правової (відшкодування шкоди, повернення отриманих активів), так і процесуальної площини (застосування санкцій, обмеження у правах, виключення з комітету кредиторів). Така відповідальність спрямована не на покарання як таке, а на відновлення процесуального балансу, недопущення руйнівного впливу на процедуру банкрутства та запобігання правовому нігілізму в середовищі професійних учасників процедури.

На сьогодні кредитори, з одного боку, наділені широким колом процесуальних прав, включаючи ініціювання провадження, участь у зборах кредиторів, реалізацію права голосу, звернення з клопотаннями, правом оскарження судових рішень тощо. З іншого боку, обмежень щодо реалізації цих прав у спосіб, який би перешкоджав досягненню мети провадження чи порушував баланс інтересів його учасників, закон не містить. Така диспропорція створює сприятливе середовище для процесуального опортунізму та зловживань.

Враховуючи сучасні виклики пропонується концептуальне вирішення вказаної проблеми через інституціоналізацію процесуальної відповідальності кредиторів у процедурі банкрутства, тобто створення в межах КУзПБ окремого нормативного інституту, який би комплексно врегульовував підстави, форми, порядок застосування та наслідки такої відповідальності.

Пропонований інститут має ґрунтуватися на принципах добросовісності, змагальності, процесуального паритету та пропорційності.

Його функціональне призначення полягає не у покаранні кредитора як такого, а у забезпеченні ефективного функціонування процедури, запобіганні порушенням, відновленні порушеного балансу інтересів і забезпеченні справедливого розгляду справи про банкрутство.

Передусім необхідним є нормативне визначення підстав процесуальної відповідальності кредитора. До таких підстав можуть бути віднесені: подання завідомо фіктивних або необґрунтованих вимог; реалізація права голосу за наявності конфлікту інтересів (зокрема, у випадку афілійованості з боржником); необґрунтоване блокування прийняття рішень зборів кредиторів або комітету кредиторів; ініціювання багаторазового або повторного безпідставного оскарження дій арбітражного керуючого; умисне затягування процедури шляхом подання численних клопотань або скарг; ухилення від участі у прийнятті рішень, що мають значення для процедури; порушення обов'язку розкриття відомої істотної інформації; подання кредитором завідомо неправдивих пояснень або доказів. Такий перелік має бути відкритим і орієнтованим на доктринальну категорію зловживання процесуальними правами.

Не менш важливим є врегулювання форм відповідальності, які повинні бути диференційовані залежно від характеру та наслідків правопорушення. Пропонується передбачити три рівні відповідальності:

- процесуальні санкції: тимчасове або повне позбавлення права голосу з окремих питань; виключення з комітету кредиторів; визнання недійсними результатів голосування, у яких брав участь недобросовісний кредитор;
- матеріальні наслідки: обов'язок відшкодувати шкоду, заподіяну іншим учасникам провадження або боржнику внаслідок протиправної поведінки; повернення активів або переваг, отриманих унаслідок маніпуляцій;
- процедурно-репутаційні заходи: занесення інформації про порушення до спеціального реєстру; публічне попередження з боку суду; передання відомостей до органів контролю або професійної відповідальності, якщо

правопорушення вчинене представником кредитора (наприклад, адвокатом або арбітражним керуючим).

З метою забезпечення правової визначеності та дотримання гарантій процесуального захисту необхідно закріпити процедуру притягнення до відповідальності, що передбачатиме: подання відповідної заяви (боржником, іншим кредитором, арбітражним керуючим або за ініціативою суду); розгляд за участі сторін; ухвалення окремої ухвали про застосування санкції з чітким зазначенням правової кваліфікації дій кредитора; можливість оскарження такого рішення.

Запропоноване нормативне нововведення виконує не лише регулятивну, а й охоронну, відновну та превентивну функції. Воно сприятиме формуванню стабільної, передбачуваної та справедливої процедури банкрутства, що відповідає європейським стандартам. Концепція відповідальності кредиторів за недобросовісну поведінку корелює з положеннями Директиви (ЄС) 2019/1023 про реструктуризацію та неплатоспроможність, яка передбачає посилення ролі принципів ефективності, добросовісності та пропорційності у поведінці всіх учасників процедури.

Інституціоналізація процесуальної відповідальності кредиторів у КУзПБ є обґрунтованим і своєчасним кроком у напрямі вдосконалення механізмів регулювання банкрутства, забезпечення процесуальної дисципліни кредиторів, підвищення ефективності процедури та реалізації засад правової визначеності, добросовісності й справедливості у судовому провадженні. Запровадження відповідного інституту дозволить усунути наявну нормативну прогалину та забезпечити належний баланс між активною участю кредитора у процедурі й відповідальністю за її зловживання.

Інститут відповідальності кредитора у процедурі банкрутства повинен функціонувати як системний механізм підтримання балансу інтересів учасників провадження та забезпечення належного перебігу процедур неплатоспроможності. Його нормативне закріплення має бути орієнтоване на

сучасні європейські підходи до забезпечення ефективного судового захисту та реалізації принципу верховенства права.

Висновки до розділу 2

У ході проведеного дослідження щодо правового статусу кредиторів у справі про банкрутство отримано такі результати:

1. Обґрунтовано концептуальний підхід до розуміння кредитора у процедурі банкрутства як багатовимірного правового суб'єкта, правовий статус якого не обмежується наявністю майнової вимоги до боржника, а охоплює комплекс економічних, процесуальних і соціально-правових характеристик, що визначають його роль у забезпеченні балансу приватних і публічних інтересів у процедурі неплатоспроможності. У межах такого підходу кредитора визначено як фізичну, юридичну особу або публічного суб'єкта, який має документально підтверджені майнові вимоги до боржника, що виникли до або під час провадження у справі про банкрутство, та реалізує свої права й інтереси шляхом активної або пасивної участі у процедурах банкрутства, спрямованих на справедливий розподіл активів боржника чи відновлення його платоспроможності.

2. Запропоновано систему ознак кредитора у процедурі банкрутства, яка включає: наявність дійсної та належним чином оформленої грошової вимоги; індивідуальну визначеність особи кредитора; процесуальну легітимацію вимоги у межах справи про банкрутство; добросовісність кредитора; відсутність конфлікту інтересів із боржником або арбітражним керуючим; наявність економічного інтересу; підпорядкованість встановленим законом чергам задоволення вимог. Обґрунтовано, що сукупність вказаних ознак формує фільтраційний механізм, який унеможливорює участь у процедурі фіктивних або недобросовісних осіб, сприяє реалізації принципів правової визначеності, добросовісності, пропорційності та справедливості, а також забезпечує захист прав легітимних кредиторів.

3. Запропоновано розмежування понять «потенційний кредитор» і «процесуальний кредитор» як елементів правового режиму вимоги, що підлягає визнанню у справі про банкрутство.

4. Удосконалено класифікацію кредиторів у процедурі банкрутства шляхом розширення критеріїв їх диференціації з урахуванням сучасних умов цифровізації економіки, глобалізаційних процесів та особливостей процесуальної поведінки учасників провадження, у межах чого:

запропоновано нові підстави для класифікації кредиторів залежно від форми реалізації вимог (традиційні, цифрові, гібридні), ступеня впливу на боржника (системно важливі, пасивні, деструктивні) та характеру процесуальної активності (активні, реактивні, пасивні, маніпулятивні);

введено категорію токенизованих кредиторів, чиї вимоги засвідчені цифровими активами, а також обґрунтовано механізми їх інтеграції у процедури банкрутства з урахуванням міжнародного досвіду регулювання цифрових активів;

запроваджено категорію «прострочені кредитори з поновленими правами», яка охоплює осіб, яким судом поновлено строк на заявлення вимог у зв'язку з об'єктивною неможливістю своєчасного звернення до суду, що сприяє забезпеченню процесуальної справедливості та захисту добросовісних учасників провадження;

обґрунтовано, що сучасна класифікація кредиторів у справі про банкрутство виконує не лише функцію систематизації учасників провадження, а й виступає індикатором рівня розвитку інституту банкрутства, його ефективності, адаптивності та здатності забезпечувати баланс приватних і публічних інтересів.

5. Удосконалено теоретико-правові засади визначення правового статусу кредитора у справі про банкрутство шляхом розмежування понять «правовий статус», «правове положення» та «процесуальний статус», що дозволило уточнити їх змістове наповнення та встановити специфіку правового регулювання участі кредиторів у процедурі банкрутства.

6. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення порядку набуття статусу кредитора, зокрема, уніфікація форми заяви про визнання вимог, визначення критеріїв належних доказів та розширення функціональності Єдиного реєстру боржників для автоматизації реєстрації вимог.

7. Запропоновано тлумачення моменту набуття кредитором процесуального статусу, яке базується на позиції, що такий статус виникає з моменту подання заяви з грошовими вимогами до суду, а не лише після винесення ухвали про визнання вимог, що забезпечує легітимність процесуальних дій кредитора на всіх етапах провадження.

8. Удосконалено розуміння прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства як комплексного елементу їхнього правового статусу, що охоплює сукупність юридично закріплених можливостей і обов'язкових вимог, спрямованих на реалізацію майнових та процесуальних інтересів кредиторів у межах судових процедур банкрутства, зокрема шляхом участі у прийнятті рішень, здійснення контролю за діяльністю арбітражного керуючого та дотримання процесуального порядку провадження, що у сукупності забезпечує досягнення справедливого балансу інтересів між кредиторами, боржником і державою та поєднує теоретичні засади правового статусу кредитора з практичними механізмами правового регулювання неплатоспроможності.

9. Систематизовано класифікація прав та обов'язків кредиторів на підставі: функціонального призначення: матеріальні (захист майнових інтересів) та процесуальні (участь у судовому процесі та контроль процедури); стадії провадження: відкриття провадження, розпорядження майном, санації та ліквідації; способу реалізації: індивідуальні (самостійні дії кредитора) та колективні (збори чи комітет кредиторів); характеру зацікавленості: приватно-індивідуальні (захист особистих інтересів) та публічно-координаційні (вплив на загальний перебіг процедури); ступеню впливу: допоміжні (декларативно-заявні, що забезпечують змагальність) та процедурно-визначальні (впливають на хід і зміст провадження); часової

стабільності: постійні (діють протягом усього провадження) та факультативно-ситуаційні (залежать від певних процесуальних умов).

10. Визначено відповідальність кредиторів у процедурі банкрутства як передбачену законодавством та сформовану судовою практикою сукупність негативних правових наслідків (матеріального, процесуального чи репутаційного характеру), які настають для кредитора у разі недобросовісної, незаконної або деструктивної поведінки у межах процедури банкрутства, що порушує баланс інтересів учасників, принципи добросовісності та справедливості, перешкоджає досягненню цілей провадження або спричиняє шкоду боржнику, кредиторам чи економічній ефективності процедури.

11. Аргументовано створення інституту процесуальної відповідальності кредиторів, який включає чітке нормативне визначення підстав, форм і процедур застосування санкцій за недобросовісну чи деструктивну поведінку та передбачає процесуальні (обмеження прав, штрафи), матеріальні (відшкодування шкоди) та репутаційні наслідки, спрямовані на відновлення балансу інтересів і запобігання зловживанням.

12. Запропоновано з метою забезпечення правової визначеності та дотримання гарантій процесуального захисту закріпити процедуру притягнення до відповідальності, що передбачатиме подання відповідної заяви (боржником, іншим кредитором, арбітражним керуючим або за ініціативою суду); розгляд за участю сторін; прийняття ухвали про застосування санкції з чітким зазначенням правової кваліфікації дій кредитора; можливість оскарження такого рішення.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ КРЕДИТОРІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

3.1. Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора

Існуючий механізм захисту прав та інтересів учасників економічних відносин є явищем, яке базується на багатому європейському досвіді та має значний потенціал для подальшого розвитку господарського судочинства в Європі [316, с. 32-34]. Однією із ключових стадій провадження у справі про банкрутство є її відкриття, що виступає процесуальним механізмом ініціації розгляду вимог кредитора щодо визнання боржника неплатоспроможним. Ініціювання банкрутства кредитором є усталеною правовою конструкцією як у національному, так і у зарубіжному правопорядку, що обумовлено необхідністю забезпечення ефективного захисту інтересів особи, якій належить майнове право вимоги до боржника, котрий припинив виконання своїх зобов'язань.

Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора є ключовим процесуальним етапом, спрямованим на захист майнових прав кредитора у разі неплатоспроможності боржника. Цей механізм, урегульований КУЗПБ, відображає баланс між правом кредитора на судовий захист та необхідністю запобігання зловживанням процедурою банкрутства. У контексті євроінтеграційних процесів України, гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами набуває особливої актуальності, що вимагає аналізу як національних норм, так і зарубіжного досвіду.

У межах зазначеної проблематики особливої уваги потребує аналіз іноземного законодавства, яке регулює підстави та процедуру відкриття провадження у справах про банкрутство, передусім у правопорядках країн

ЄС та США. Така послідовність обрана з огляду на доцільність застосування компаративістського методу дослідження, який передбачає вивчення та систематизацію позитивного зарубіжного досвіду як етапу, що передуює аналізу національного законодавства. Порівняльно-правовий підхід дозволяє виявити ключові концептуальні відмінності між правовими системами, встановити прогресивні інститути, що ефективно функціонують у зарубіжній практиці та сформулювати науково обґрунтовані висновки щодо можливості їх адаптації до українського правового середовища. Враховуючи орієнтацію України на євроінтеграційний вектор та імплементацію міжнародних стандартів у сфері банкрутства, саме таке структурування аналізу сприяє комплексному та цілісному розумінню проблематики досліджуваного питання.

Порядок відкриття провадження у справі про банкрутство у Франції детально врегульовано положеннями Комерційного кодексу Франції (Code de commerce). Обов'язок ініціювати відкриття відповідної процедури має боржник, якщо він перебуває у стані припинення платежів (*état de cessation des paiements*), тобто об'єктивно не спроможний виконувати свої поточні грошові зобов'язання у зв'язку з відсутністю ліквідних активів. Разом з тим, право на подання заяви надається також кредиту, який зобов'язаний належним чином обґрунтувати свою вимогу, підтвердити наявність заборгованості та факт її невиконання у встановлений строк, а також направити боржникові письмове повідомлення про намір звернутися до суду з відповідною заявою.

Заява подається до комерційного суду (*Tribunal de commerce*) за місцем реєстрації боржника та повинна містити повні відомості про заявника та боржника, деталізований виклад підстав вимоги, зазначення суми боргу, докази на підтвердження обставин припинення платежів. Після надходження заяви суд здійснює перевірку її змісту на предмет відповідності встановленим вимогам, а також надає боржнику можливість подати свої заперечення та надати докази платоспроможності. У разі встановлення факту

неплатоспроможності суд постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі про банкрутство. Від цього моменту всі індивідуальні вимоги кредиторів до боржника призупиняються, а задоволення боргових претензій здійснюється виключно в межах визначеної законом процедури банкрутства [142].

Після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність суд може ініціювати проведення низки процедур, серед яких особливе місце займають так звані превентивні процедури – *mandat ad hoc* та *procédure de conciliation*. Вказані процедури характеризуються як заходи попередження неплатоспроможності, які застосовуються за наявності незначних фінансових труднощів підприємства, пов'язаних із необхідністю відстрочення виконання грошових зобов'язань перед кредиторами. Основоволожною ознакою цих процедур є добровільність участі кредиторів, які погоджуються надати боржнику тимчасове послаблення у виконанні його обов'язків.

Механізм превентивних процедур базується на принципі добросовісної співпраці сторін та конфіденційності. Успішна реалізація таких процедур передбачає згоду залучених кредиторів на вжиття узгоджених заходів, спрямованих на стабілізацію фінансового становища боржника та забезпечення безперервності його господарської діяльності [131]. Водночас, призначений судом посередник (*conciliateur*) та сам боржник не мають повноважень нав'язувати досягнуті домовленості кредиторам, які не погодились на участь у процедурі.

У разі, якщо окремі кредитори перешкоджають досягненню згоди під час переговорів, передбачена можливість застосування прискорених процедур колективного захисту (*procédures accélérées*), зокрема у формі погодженого плану реалізації активів або реструктуризації. Варто зазначити, що жодна з превентивних процедур не передбачає автоматичного призупинення виконання зобов'язань чи примусових заходів стягнення. Хоча закон не забороняє кредиторам ініціювати судові дії проти боржника, ті з

них, хто бере участь у превентивній процедурі, зазвичай утримуються від таких дій на період її проведення.

Французьке законодавство у сфері неплатоспроможності не містить спеціальних норм, які б встановлювали обов'язкові стандарти поведінки для кредиторів у межах превентивних процедур. У цьому аспекті застосовуються загальні засади цивільного права, а також принцип рівності кредиторів, дотримання якого має забезпечуватися судом незалежно від правового статусу або позиції відповідного кредитора.

Поряд з превентивними існують судові колективні процедури (*procédures collectives*), які застосовуються при наявності серйозної загрози неплатоспроможності або її фактичного настання. До них належать: *sauvegarde* (процедура збереження) – ініціюється виключно боржником; *redressement judiciaire* (судове відновлення платоспроможності) – може бути ініційоване як боржником, так і кредитором або прокурором; *liquidation judiciaire* (судова ліквідація) також може бути ініційована будь-якою із зазначених сторін. Зазначені процедури мають колективний характер, оскільки всі кредитори залучаються до єдиної судової процедури у межах єдиного порядку задоволення вимог, без можливості здійснювати індивідуальні позови чи дії щодо боржника. Хоча законодавство Франції не передбачає створення колегіального представницького органу кредиторів (наприклад, комітету кредиторів, як у деяких інших юрисдикціях), функцію представництва інтересів кредиторів виконує судовий представник кредиторів (*mandataire judiciaire*). Крім того, за заявами окремих кредиторів суд може призначити контролерів, які здійснюють додатковий контроль за перебігом провадження [142].

Процедура відкриття справи про банкрутство за ініціативою кредитора у Франції має високий рівень формалізованості та передбачає обов'язкове дотримання установлених законодавством вимог як щодо змісту заяви, так і щодо подальших етапів провадження.

У США засади порушення та провадження у справах про банкрутство визначає Кодекс про банкрутство США (Bankruptcy Code). Відповідно до його положень, ініціаторами відкриття провадження можуть виступати як боржник, так і кредитори. Законодавством передбачено можливість застосування двох основних процедур: реорганізації (відповідно до глави 11 Кодексу – Chapter 11) та ліквідації (відповідно до глави 7 Кодексу – Chapter 7). Порушення провадження у справі про банкрутство вимагає подання належно оформленої петиції (petition), яка може мати як добровільний (від боржника), так і примусовий (від кредитора) характер. Зазначене звернення подається без необхідності попереднього надання доказової бази достатньою є формальна відповідність документу вимогам законодавства. Після відкриття справи суд забезпечує збирання та оцінку доказів у межах встановленої процедури.

Розгляд справ про банкрутство віднесено до виключної юрисдикції федеральних судів з питань банкрутства (U.S. Bankruptcy Courts), які функціонують у складі системи окружних федеральних судів. На практиці кредитори, що ініціюють банкрутство, найчастіше звертаються із заявами про відкриття провадження за главою 11 (у разі доцільності фінансового оздоровлення боржника) або за главою 7 (у разі очевидної фінансової неспроможності та необхідності ліквідації активів з метою задоволення вимог кредиторів) [80].

У праві США інститут ініціювання банкрутства кредиторами (involuntary bankruptcy) передбачає обов'язкову умову відсутності bona fide dispute, тобто добросовісного спору щодо боргу. Відповідно до § 303(b)(1) Кодексу про банкрутство США (Bankruptcy Code) кредитори можуть звернутися до суду із заявою про визнання боржника банкрутом лише за умови, що їхні вимоги є безспірними (тобто не підпадають під категорію bona fide dispute) та відповідають іншим установленим законом критеріям. Якщо боржник заперечує проти поданої involuntary petition, кредитори повинні довести, що боржник загалом не сплачує свої безспірні грошові

зобов'язання у встановлені строки [317]. Поняття *bona fide dispute* у праві США означає наявність істотного та небезпідставного спору щодо відповідальності боржника за відповідною вимогою або щодо розміру заборгованості. Водночас зазначене поняття не має чіткого нормативного визначення безпосередньо у Кодексі про банкрутство, а його зміст сформований переважно у судовій практиці: суд повинен встановити, чи існує об'єктивний спір по суті заявленої вимоги [318]. У разі наявності такого спору відповідна вимога не враховується як підстава для ініціювання процедури банкрутства.

За своєю суттю ця конструкція певною мірою подібна до української категорії «спір про право». Водночас у процесуальному аспекті існує суттєва відмінність: у США суд у межах самого провадження у справі про банкрутство зобов'язаний самостійно оцінити наявність або відсутність такого спору, а не відкладати розгляд справи до вирішення відповідного спору в іншому провадженні [319, с. 385–393]. Американська модель також виключає можливість примусового банкрутства на підставі спірної заборгованості, однак перевірка *bona fide nature of dispute* здійснюється безпосередньо у межах провадження у справі про банкрутство [317]. Заявник зобов'язаний дотриматися низки формальних і матеріальних вимог. По-перше, встановлено мінімальний розмір сукупної заборгованості, необхідної для відкриття справи. Так, якщо боржник має трьох або більше кредиторів, сукупна сума неоспорюваних, безумовних грошових вимог має становити не менше ніж \$18,600 (актуальний поріг на 2023 рік). У разі наявності менше трьох кредиторів, достатньо вимоги одного кредитора, що відповідає наведеним критеріям. По-друге, вимога має бути доведеною, тобто не підлягати добросовісному оскарженню боржником, бути грошовою за змістом та не обумовленою виконанням будь-яких майбутніх дій чи умов [320]. Крім того, кредитор зобов'язаний довести стан неплатоспроможності боржника, що означає його нездатність здійснювати платежі за поточними зобов'язаннями у строки. Заява подається до федерального суду з питань

банкрутства (U.S. Bankruptcy Court) за місцезнаходженням боржника. Вона має містити відомості про боржника та заявників, характеристику заборгованості, її суму, а також обґрунтування нездатності боржника здійснювати платежі. У разі, якщо боржник має трьох або більше кредиторів, заява повинна бути підписана щонайменше трьома з них. Якщо кредитор єдиний – підписується одноосібно. Після подання заяви суд проводить її перевірку на відповідність вимогам законодавства та надає боржнику право на подання заперечень. У разі наявності таких заперечень призначається судове слухання, в межах якого з'ясовується фактичний стан платоспроможності боржника.

Відповідно до принципу рівності кредиторів, з моменту подання заяви про примусове банкрутство припиняється здійснення будь-яких індивідуальних дій з примусового стягнення боргів, що забезпечує справедливий розподіл активів у межах загального провадження.

Варто зазначити, що законодавець передбачив запобіжники проти зловживання правом. Якщо суд встановить, що заява була подана безпідставно або з недобросовісною метою, кредитор може бути покараний штрафом або зобов'язаний відшкодувати боржникові завдані збитки (§ 303(i) Bankruptcy Code) [321]. Водночас, боржник має право скористатися правовими засобами захисту від примусового банкрутства (*defenses against involuntary bankruptcy*), обґрунтовуючи свою платоспроможність чи оспорує саму вимогу. Після відкриття провадження у справі про банкрутство (добровільно чи примусово) усі кредиторські вимоги, навіть спірні, розглядаються судом у межах процедури банкрутства (через процедуру визнання та заперечення вимог). Тобто американська модель прагматичніша: вона не вимагає від кредитора окремо вирішувати «спір про право» до відкриття провадження у справі про банкрутство, але відфільтровує найбільш сумнівні вимоги на початку процедури, що досягається шляхом слухання щодо наявності *bona fide dispute*, якщо боржник покаже наявність серйозних доводів проти вимоги, суд відхилить

петицію. Наприклад, згідно з практикою, навіть частково оспорювана вимога може розглядатися як спірна та не враховуватися для ініціювання банкрутства [318]. У цілому, законодавство про банкрутство США створює правову конструкцію, що балансує інтереси кредиторів і боржника, але за багатьма параметрами надає пріоритет захисту боржника, включаючи можливості для оскарження, зупинення провадження та ініціювання альтернативних процедур реорганізації.

В Іспанії процедура банкрутства (ісп. concurso de acreedores) регулюється положеннями Консолідованого тексту Закону про банкрутство (Texto Refundido de la Ley Concursal), затвердженого Королівським указом № 1/2020 від 5 травня 2020 року. Зазначений нормативний акт встановлює комплексні правила ініціювання провадження у справі про неплатоспроможність, включаючи суб'єктивні та об'єктивні критерії допуску до відповідної процедури. Суб'єктивні передумови передбачають, що суб'єктами банкрутства можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, незалежно від статусу підприємця чи споживача. Закон передбачає певні особливості для окремих категорій боржників, зокрема, для комерційних компаній та фізичних осіб-споживачів. Об'єктивна передумова полягає у стані неплатоспроможності, який визначається як нездатність боржника регулярно виконувати свої грошові зобов'язання (ісп. inimpago generalizado) перед кредиторами у встановлені строки [322].

Право ініціювати процедуру банкрутства надано як боржнику, так і кредитору. У разі подання заяви кредитором мова йде про примусову процедуру банкрутства (concurso necesario), яка має низку відмінних особливостей щодо порядку розгляду. Заявник зобов'язаний довести наявність простроченого боргу; нездатність боржника погасити заборгованість у строк; ознаки загальної фінансової неспроможності. Заява подається до комерційного суду (Juzgado de lo Mercantil) за місцем реєстрації боржника. Вона повинна містити повні відомості про сторони, суму та

характер заборгованості, обґрунтування вимог, а також належні докази стану неплатоспроможності.

Після надходження заяви суд перевіряє її обґрунтованість та витребує пояснення від боржника, який має право оспорити вимоги заявника. У такому випадку суд призначає усне слухання, під час якого сторони можуть навести свої докази, хоча їх обсяг підлягає процесуальним обмеженням. За результатами розгляду суд ухвалює рішення про відкриття або відмову у відкритті провадження [323]. При визнанні заяви необґрунтованою кредитором може бути відмовлено у відкритті провадження, при цьому на нього покладається обов'язок відшкодувати судові витрати, а у певних випадках, і збитки боржника, якщо буде встановлено недобросовісність дій заявника [324].

У разі відкриття процедури банкрутства в обов'язковій формі, боржник, як правило, усувається від управління власним майном. Відповідні функції передаються арбітражному керуючому (*administrador concursal*), який виконує як управлінські, так і контролюючі функції.

Протягом одного місяця з дати опублікування рішення про відкриття провадження, кредитори зобов'язані подати свої вимоги. Відповідно до законодавства, арбітражний керуючий зобов'язаний особисто повідомити кожного із кредиторів, зазначених у документації боржника, про необхідність подання вимог у письмовій або електронній формі. Повідомлення повинно містити суму вимоги, дату її виникнення, строк виконання, характер вимоги, наявність забезпечення (привілейованого права), відповідні докази.

Керуючий здійснює попередню верифікацію поданих вимог та приймає рішення про їх включення або виключення до попереднього звіту. Також відбувається класифікація кредиторів відповідно до характеру їх вимог (привілейовані, звичайні, субординовані тощо). Кредитори, незадоволені сумою або класифікацією своїх вимог, а також ті, кого не включено до звіту,

мають право оскаржити відповідне рішення арбітражного керуючого протягом 10 днів [322].

Процедура відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у Німеччині регулюється положеннями Закону про неплатоспроможність (Insolvenzordnung, InsO). Згідно з чинним нормативним порядком, відкриття провадження можливе за наявності однієї з передбачених законом матеріально-правових підстав:

- неплатоспроможність (Zahlungsunfähigkeit) – визначається як нездатність боржника виконувати свої платіжні зобов'язання, яка передбачає відсутність оплати щонайменше 90% зобов'язань протягом періоду трьох тижнів. Факт припинення платежів презюмується як ознака неплатоспроможності, що надає кредитору право на подання відповідної заяви [325];

- загроза неплатоспроможності (drohende Zahlungsunfähigkeit) – це ситуація, за якої боржник у перспективі не зможе здійснити оплату за фінансовими зобов'язаннями у визначений строк. Дана підстава може бути використана виключно боржником;

- перезаборгованість (Überschuldung) – виникає у випадку, коли загальний обсяг зобов'язань перевищує вартість активів боржника. При цьому зобов'язання мають враховуватися з урахуванням прогнозу подальшого розвитку господарської діяльності [52; 10, с. 138].

Заява про відкриття провадження подається в письмовій формі до суду у справах про неплатоспроможність (Insolvenzgericht) за місцем розташування боржника. Ініціатором може виступати як сам боржник, так і кредитор. У випадку звернення кредитора, до заяви мають бути додані переконливі докази: наявність законної грошової вимоги, що підлягає стягненню; факт прострочення виконання зобов'язання; попередня спроба досудового врегулювання спору (надсилання повідомлення про заборгованість).

У разі наявності підстав, суд ухвалює рішення про відкриття провадження та закликає кредиторів подати свої вимоги у визначений строк, після чого призначає дату кредиторських зборів. Під час цих зборів кредитори на підставі звіту керуючого у справах про неплатоспроможність (Insolvenzverwalter) приймають рішення щодо подальшого курсу провадження: ліквідації, реалізації активів чи погодження плану неплатоспроможності.

Однією з ключових особливостей німецької моделі провадження є реалізація принципу автономії кредиторів (Gläubigerautonomie). Закон надає їм значний вплив на перебіг провадження щодо форми процедури, порядку реалізації майна боржника, а також затвердження плану неплатоспроможності. Такий план може бути розроблений як боржником, так і кредиторами, включаючи забезпечених та конкурсних.

Водночас суд зберігає контрольні повноваження на етапі відкриття провадження. Суд має право застосовувати тимчасові заходи, спрямовані на недопущення погіршення фінансового стану боржника, що включає можливість призначення тимчасового керуючого у справах про неплатоспроможність (vorläufiger Insolvenzverwalter). Після відкриття провадження суд здійснює нагляд за законністю дій постійного керуючого, не втручаючись при цьому у доцільність його управлінських рішень та не маючи повноважень надавати обов'язкові вказівки [326].

Німецька модель правового регулювання банкрутства ґрунтується на узгодженні механізмів судового контролю та самостійності кредиторів у прийнятті ключових процедурних рішень.

Зарубіжний досвід демонструє різноманітні підходи до регламентації підстав і порядку відкриття справ про банкрутство, що відображають як правові традиції, так і практичні потреби відповідних юрисдикцій [327, с. 304-309]. Спільним для них є закріплення принципу рівності кредиторів, процесуальних запобіжників від зловживань та поступове розширення інструментів превентивного врегулювання, спрямованих на збереження

господарської діяльності боржника. Водночас відмінності виявляються у ступені автономії кредиторів, рівні захисту боржника від примусового банкрутства, формалізації процедур відкриття та ролі арбітражного керуючого у процесі. Для України важливим напрямком є адаптація ефективних моделей щодо посилення державного контролю за процедурою банкрутства, визначення чітких правил для кредиторів та боржника з метою забезпечення прозорості та справедливості судового процесу.

Правові норми, що регулюють провадження у справах про банкрутство, спрямовані на захист прав та інтересів як боржників, так і кредиторів за допомогою господарського суду та передбаченого законодавством механізму правового захисту. Процесуальна діяльність із відкриття провадження у господарському суді має першочергове значення з огляду на необхідність забезпечення права особи на судовий захист та реалізацію всього комплексу завдань і цілей судочинства [6, с. 120-121].

М.О. Гурин справедливо наголошує, що відкриття провадження у справі про банкрутство неминуче впливає на правовий статус не лише неплатоспроможного боржника, але і його кредиторів. Так, з одного боку, кредитори отримують новий інструментарій впливу на свого боржника, але, з іншого боку, отримують певні обмеження на задоволення своїх вимог, наприклад, через введення мораторію [328, с. 88].

Звернення кредитора до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо боржника є однією з форм реалізації права ініціюючого кредитора на судовий захист. Необхідність такого захисту виникає у випадках, коли між сторонами існує правовий конфлікт, коли правовідносинам уже завдано шкоди або існує реальна загроза її заподіяння. Оскільки захист за своєю суттю є діяльністю, спрямованою на усунення перешкод у належному функціонуванні правовідносин, його здійснення стає можливим лише за умови набуття уповноваженим суб'єктом відповідного права на звернення за таким захистом. І.А. Бутирська підкреслює, що правовідносини

неплатоспроможності (банкрутства) виникають лише з моменту відкриття провадження у відповідній справі. До настання цього юридичного факту говорити про існування таких правовідносин немає підстав. Винятком можуть бути лише окремі випадки застосування процедур санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство [33, с. 25]. Відповідно до положень ч. 2 ст. 8 КУзПБ право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство мають боржник, кредитор. Право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність має боржник. Законодавець по-різному урегульовує коло суб'єктів, які можуть ініціювати провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) залежно від того, чи є боржник юридичною, чи фізичною особою. У випадку, коли боржником, неспроможним виконати свої фінансові зобов'язання, є фізична особа, право ініціювати провадження щодо її неплатоспроможності належить виключно самій цій особі. З цього приводу Д. Мандичев зазначає, що боржник, звертаючись до суду із заявою про відкриття провадження у справі про власну неплатоспроможність, повинен запропонувати обґрунтований і справедливий план реструктуризації своїх зобов'язань. Водночас кредитори, які беруть участь у процедурі реструктуризації в межах справи про неплатоспроможність фізичної особи, мають розраховувати на отримання належних їм грошових коштів після реалізації такої реструктуризації [329, с. 89]. У межах правового регулювання процедур банкрутства право на звернення до механізмів погашення боргів виникає лише у кредиторів із грошовими вимогами до юридичної особи-боржника.

Р.Б. Поляков зазначає, що на відміну від позовного провадження відкриття процедури банкрутства спричиняє настання значних правових наслідків для невизначеного кола осіб, оскільки воно зачіпає їхні права та законні інтереси. Боржник зазнає обмежень у своїй правосуб'єктності; задоволення грошових вимог кредиторів здійснюється за спеціально встановленою процедурою; правочини боржника можуть визнаватися

недійсними за додатковими підставами; змінюється підсудність справ, стороною в яких виступає боржник, а також виникають інші правові наслідки, передбачені законодавством про банкрутство [330, с. 139].

Аналіз решти положень КУзПБ дозволяє виділити інші види кредиторів, зокрема, ініціюючий кредитор; адміністратор за випуском облігацій, який діє як конкурсний кредитор; кредитори за вимогами щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також за вимогами щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування тощо [331, с. 49].

Стосовно банкрутства юридичних осіб, зазначимо, що і тут часто кредитору не так-то просто відкрити провадження у такій справі. Так, як відзначає Р.Б. Поляков, питання про відмежування стійкої неплатоспроможності від тимчасових фінансових труднощів боржника все рівно залишається відкритим. Сам по собі факт наявності безспірних вимог, які хоча і підтверджені судовим рішенням, і є простроченими, ще не означає, що боржник є неплатоспроможним [332, с. 91]. Однак це все буде детально досліджуватися та вирішуватися господарським судом безпосередньо у підготовчому засіданні у справі про банкрутство, де суд повинен встановити не лише факт неплатоспроможності боржника, але і відсутність перешкод для відкриття провадження у справі про банкрутство. Також досліджуючи зазначену проблему, Р.Б. Поляков справедливо звертає увагу: «Незважаючи на те, що ч. 6 ст. 39 КУзПБ передбачає тільки дві правові перешкоди, що можуть стати на заваді відкриття провадження у справі про банкрутство, в інших статтях цього Кодексу містяться й додаткові. Серед них варто виділити: спір про право; сплата заборгованості боржником перед підготовчим засіданням; відсутність неплатоспроможності (загрози неплатоспроможності) боржника; наявність відкритого раніше провадження у справі про банкрутство; відсутність у боржника статусу суб'єкта банкрутства» [330, с. 145-146].

С.В. Жуков виокремлює низку умов, за наявності яких провадження у справі про банкрутство може бути відкрито за заявою кредитора. По-перше, має існувати будь-яка вимога кредитора до боржника, строк виконання якої настав, при цьому спеціальних додаткових умов щодо таких вимог законодавством не встановлено (п. 3 ст. 34 КУзПБ). По-друге, повинна бути наявною нездатність боржника виконати свої майнові зобов'язання. Водночас закон передбачає можливість погашення боржником заборгованості до проведення підготовчого засідання, що підлягає обов'язковій перевірці судом (п. 3 ст. 39 КУзПБ). По-третє, кредитор має довести суду, що заявлені ним вимоги не свідчать про наявність спору про право, який повинен розглядатися у порядку позовного провадження (наприклад, це може бути визнана боржником претензія) (п. 6 ст. 39 КУзПБ). По-четверте, кредитор повинен обґрунтувати наявність неплатоспроможності боржника, тобто його неспроможність після настання встановленого строку виконати грошові зобов'язання перед кредиторами інакше, ніж шляхом застосування процедур, передбачених Кодексом України з процедур банкрутства (п. 1 ст. 1 КУзПБ). [333].

СВ. Мінковський зазначає, що під час вирішення питання про відкриття провадження у справі про банкрутство суд здійснює перевірку наявності підстав для такого провадження, а також оцінює обґрунтованість заперечень боржника. Суд повинен у сукупності встановити наявність юридичного факту неплатоспроможності, тобто нездатності боржника задовольнити безспірні вимоги кредиторів, або ж наявність загрози його неплатоспроможності. Водночас суд має з'ясувати й іншу можливу обставину – чи існують підстави вважати боржника спроможним виконати вимоги кредитора [334, с. 706]. Тієї ж думки дотримується І.О. Вечірко, підкреслюючи, що суд перевіряє обґрунтованість вимог заявника, а також з'ясовує наявність підстав для порушення провадження у справі про банкрутство [335, с. 109]. При цьому П.Д. Пригуза та А.П. Пригуза справедливо вважали, що від якості діяльності залежить якість і

оперативність вирішення наступних питань у справі про банкрутство, введення відповідних процедур тощо [336, с. 221].

Б.М. Поляков підкреслював необхідність перевірки судом «наявності перешкод до руху процедури банкрутства до наступного етапу – публікації в офіційному друкованому органі оголошення про порушення справи про банкрутство. Такими перешкодами служать: задоволення вимог боржником, відкликання заяви про порушення справи про банкрутство та інші обставини» [337, с. 74]. Хоча тоді справа про банкрутство порушувалася відразу після прийняття відповідної заяви, проте фактично механізм неспроможності запускався тільки після підготовчого засідання, з моменту друку публікації [337, с. 7].

Відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора можливе лише після ретельної перевірки судом наявності ознак неплатоспроможності боржника та встановлення відсутності підстав для відмови у відкритті такого провадження. Такий підхід є обґрунтованим, оскільки з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство суб'єкт господарювання набуває особливого правового становища, передбаченого законодавством про банкрутство, статусу боржник [338, с. 87].

У контексті збройної агресії Російської Федерації проти України постає новий вимір у сфері відкриття провадження у справах про банкрутство – правова невизначеність щодо можливості ініціювання процедури неплатоспроможності відносно боржників, місце знаходження яких або розміщення їх активів припадає на тимчасово окуповані території. Така ситуація створює численні перепони для реалізації права кредитора на захист своїх вимог через інструменти банкрутства.

Існуюча судова практика виявляє значні прогалини у питанні визначення територіальної підсудності таких справ. Неможливість забезпечення розгляду справи за загальними правилами (за місцем знаходження боржника) або виконання ухвал у частині збереження активів значно знижує ефективність провадження. У разі, коли основне або навіть

усе майно боржника розміщується на окупованій території, суди, як правило, відмовляють у відкритті провадження, посилаючись на ризик неможливості виконання судового рішення. Однак така відмова фактично позбавляє кредитора права на доступ до правосуддя, що суперечить ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Для врегулювання цієї проблематики на нормативному рівні пропонується впровадити кілька інструментів: по-перше, дозволити подання до суду ліквідаційного балансу з позначенням недоступного або втраченого майна, яке перебуває на тимчасово окупованій території, без необхідності його фактичної реалізації; по-друге, закріпити за кредиторами право звертатися до суду за місцем реєстрації юридичної особи або її засновників, навіть якщо фактичне ведення господарської діяльності здійснювалося в іншому регіоні. Такі пропозиції відповідають загальній логіці гнучкого підходу до процедур банкрутства в умовах надзвичайних обставин і можуть бути адаптовані до положень КУЗПБ [339, с. 44-50].

Включення зазначених пропозицій до українського законодавства дозволило б знизити ризики безповоротної втрати активів кредиторів, забезпечити доступ до справедливому розгляду та унеможливити ухилення боржників від виконання зобов'язань лише на підставі перебування на тимчасово непідконтрольній території. Правове забезпечення банкрутства в умовах війни має розвиватися з урахуванням як міжнародних стандартів, так і національного досвіду подолання кризових ситуацій.

Водночас серед обставин, що найчастіше слугують перешкодою для відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою ініціюючого кредитора, окремої уваги заслуговує наявність спору про право. У науці господарського процесуального права господарський спір визначається як протиріччя між учасниками господарських відносин, що виникає внаслідок різного розуміння ними взаємних прав та обов'язків у зв'язку з реалізацією або порушенням правових норм у сфері економіки та підлягає вирішенню або безпосередньо сторонами, або у юрисдикційному порядку [190, с. 14].

Наявність на момент вирішення питання про відкриття провадження у справі про банкрутство спору про право між боржником та кредитором є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство [340, с. 419-424]. З ухвали Господарського суду Дніпропетровської області у справі № 904/1624/24 від 08 травня 2024 року вбачається, що ініціюючий кредитор в підтвердження безспірності грошових вимог до боржника послався на рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 22 лютого 2024 року у справі № 904/2517/23 за позовом кредитора до боржника, згідно з яким з боржника на користь кредитора стягнуто заборгованість за договором поставки у розмірі 610 847,27 грн., 7330,17 грн. судового збору та 40 000 грн. витрат на професійну правничу допомогу. Кредитор зазначав, що вказане рішення набрало законної сили, а для його примусового виконання 08 квітня 2024 року видано відповідний наказ, який, однак, станом на дату проведення підготовчого засідання до виконання пред'явлено не було. Представник боржника, наполягаючи на наявності між сторонами спору про право, посилався на те, що 02 травня 2024 року боржником подано апеляційну скаргу на зазначене рішення, та просив відмовити заявнику у відкритті провадження у справі про банкрутство. Беручи до уваги факт подання боржником апеляційної скарги та її нерозглянутість апеляційною інстанцією станом на дату проведення підготовчого засідання – 08 травня 2024 року, господарський суд дійшов висновку про наявність між ініціюючим кредитором та боржником спору про право щодо заявлених як безспірні грошових вимог [341]. Показовим у наведеному прикладі є те, що апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції було подано більш ніж через три місяці після його ухвалення та лише за шість днів до проведення підготовчого судового засідання у справі про банкрутство. Утім, питання про те, чи був пропуск строку на апеляційне оскарження зумовлений поважними причинами, а також чи не слугувало єдиною метою подання такої скарги перешкодження відкриттю провадження у справі про банкрутство, залишається відкритим і покаже лише подальший розвиток подій.

Як слушно зазначає Ю.О. Серебрякова, визнання судом наявності спору про право виключно на підставі висловлення боржником незгоди із заявленими до нього грошовими вимогами може призвести до зловживання боржником своїми процесуальними правами [342, с. 89].

Суддя Верховного Суду О.В. Васьковський наголошує на неприпустимості формального підходу до визначення наявності «спору про право», який зводився б лише до врахування заперечень боржника щодо існування тих чи інших правовідносин. У кожному конкретному випадку суд зобов'язаний ретельно дослідити заперечення боржника, перевірити, чи ґрунтуються вони на фактичних обставинах справи та чи підтверджуються належними доказами [343]. У разі якщо ініціюючому кредитору все ж таки вдається домогтися відкриття провадження у справі про банкрутство щодо боржника, слід звернути увагу на положення п. 2-1 Розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, відповідно до якого: «До дня початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи призначення арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією у разі відкриття провадження у справі про банкрутство (не платоспроможність) здійснюється з урахуванням особливостей, визначених цим пунктом. Заява ініціюючого кредитора або боржника - фізичної особи про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), крім відомостей, передбачених ч. 1 ст. 34, ч. 2 ст. 116 КУзПБ, повинна містити пропозицію щодо кандидатури арбітражного керуючого для виконання повноважень розпорядника майна або керуючого реструктуризацією. Ініціюючий кредитор або боржник-фізична особа додає до заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) заяву арбітражного керуючого, зазначеного в абзаці другому цього пункту, про участь у справі, яка повинна відповідати вимогам, встановленим ч. 3 ст. 28 КУзПБ. Господарський суд, відкриваючи провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність), призначає арбітражного керуючого, зазначеного в

абзаці другому цього пункту, розпорядником майна або керуючим реструктуризацією» [4]. Як вбачається, до початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи Кодекс України з процедур банкрутства надає право обирати арбітражного керуючого на власний розсуд лише ініціюючому кредитору та боржнику – фізичній особі. Натомість боржник – юридична особа таким правом не наділений.

Зважаючи на те, що провадження у справі про банкрутство боржника-юридичної особи може бути ініційоване як самим боржником, так і його кредиторами, на відміну від справи про неплатоспроможність фізичної особи, тут простежується своєрідний законодавчий запобіжник проти зловживань процедурою банкрутства з боку недобросовісних боржників. Логіка законодавця, який наділяє ініціюючого кредитора правом обирати арбітражного керуючого, є цілком зрозумілою: якщо кредитор сплачує значний судовий збір та авансує винагороду арбітражного керуючого, то цілком природно надати йому певний привілей у вигляді можливості залучити саме того арбітражного керуючого, якого він вважає достатньо компетентним для ведення ініційованої ним справи. У цьому контексті не можна не погодитися з позицією, згідно з якою кредитор, який фінансує роботу арбітражного керуючого, має право обрати фахівця у сфері банкрутства, якому він довіряє [98, с. 27].

Статус кредитора у справі про банкрутство у широкому розумінні особа набуває після її визнання такою у судовому порядку, що оформлюється відповідною ухвалою. Йдеться про кредитора з повним обсягом прав та обов'язків, визначених КУзПБ. У вузькому ж розумінні певні права кредитора виникають в особи і без набуття відповідного статусу в судовому порядку, зокрема, саме факт подання заяви з кредиторськими вимогами до боржника породжує в такої особи окремі права, наприклад право на оскарження судової ухвали щодо власних кредиторських вимог.

Особливістю характеризується статус заявників, які подали заяви з грошовими вимогами до боржника, на стадії попереднього засідання, в якому

вирішується питання про визнання або невизнання їхніх кредиторських вимог. На цьому етапі такі особи ще не є повноправними кредиторами, оскільки ухвала про визнання їхніх вимог ще не постановлена, однак вони вже користуються певними процесуальними правами, зокрема правом оспорювати вимоги, заявлені іншими учасниками. Р.Б. Поляков з цього приводу зазначає, що у попередньому засіданні, хоча й з обмеженим процесуальним інструментарієм, все ж має місце змагальність сторін і, відповідно, здійснення правосуддя [192, с. 178]. Поряд із цим принцип змагальності у господарському судочинстві справляє визначальний вплив на весь процес формування та дослідження фактичного матеріалу, необхідного для розгляду справи, зумовлює характер дій сторін та інших учасників процесу щодо збирання й дослідження доказів, визначає послідовність вчинення цих дій і їх правові наслідки, а також окреслює роль судді в такому процесі [344, с. 178]. Згідно з принципом змагальності учасники справи мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених ГПК України [345, с. 7].

Слід враховувати, що до кредитора-заявника застосовується підвищений стандарт доказування, на чому неодноразово наголошував Верховний Суд у своїх рішеннях. Цей стандарт, у поєднанні з судовим контролем, покликаний запобігти визнанню фіктивної кредиторської заборгованості в межах процедур банкрутства. Сутність цього стандарту у справах про банкрутство полягає у такому:

перевірка обґрунтованості та розміру вимог кредиторів здійснюється судом незалежно від наявності розбіжностей щодо вимог між боржником та особами, які мають право заявляти відповідні заперечення, з одного боку, та кредитором, що заявив грошові вимоги до боржника, з іншого боку;

при визнанні вимог кредиторів у справі про банкрутство слід виходити з того, що визнаними можуть бути лише вимоги, щодо яких подано достатні докази наявності та розміру заборгованості;

під час розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство визнання боржником або арбітражним керуючим обставин, якими кредитор обґрунтовує свої вимоги (ч. 1 ст. 75 ГПК України) само собою не звільняє іншу сторону від необхідності доведення таких обставин у загальному порядку (висновок, викладений у постанові Верховного Суду від 22 грудня 2022 року у справі №910/14923/20).

Належне документальне підтвердження грошових вимог є однією з базових передумов відкриття провадження у справі про банкрутство. При цьому процесуальний обов'язок доведення факту існування заборгованості покладається саме на ініціюючого кредитора.

Підтвердження боргу на цій стадії здійснюється відповідно до вимог ст.ст. 74, 76-77 ГПК України, із урахуванням правової природи спірних зобов'язань. Вказане зумовлює необхідність попереднього формування належної доказової бази, що охоплює не лише факт наявності заборгованості, але й обґрунтування її правового походження, розміру, строку виникнення та непогашення. Здійснення таких дій до подання заяви дозволяє мінімізувати ризик відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство та сприяє визнанню кредитора повноправним учасником процедури з відповідними процесуальними повноваженнями.

Згідно з ч. 1 ст. 34 КУзПБ, провадження у справі про банкрутство може бути відкрито за заявою кредитора, якщо боржник не виконав зобов'язання, строк виконання якого настав. Кредитор подає до суду заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство у письмовій формі, яка повинна містити:

- найменування господарського суду, до якого подається заява;

- найменування боржника, його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи;

- ім'я або найменування кредитора, його місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків, або серію та номер паспорта (для

фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті);

найменування органу (суб'єкта), уповноваженого управляти державним майном щодо боржника – державного підприємства або господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі;

виклад обставин, що є підставою для звернення до суду;

перелік документів, що додаються до заяви.

До заяви кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство додаються: докази сплати судового збору, крім випадків, коли згідно із законом судовий збір не підлягає сплаті; довіреність чи інший документ, що засвідчує повноваження представника, якщо заяву підписано представником; докази авансування винагороди арбітражному керуючому трьох розмірів мінімальної заробітної плати за три місяці виконання повноважень; докази надсилання боржнику копії заяви і доданих до неї документів.

Також, у заяві про відкриття провадження у справі про банкрутство, що подається кредитором, вказуються відомості про розмір вимог кредитора до боржника із зазначенням окремо розміру неустойки (штрафу, пені), яка підлягає сплаті, а в ухвалі про відкриття провадження у справі про банкрутство зазначається про визнання вимог кредитора та їх розмір. Заява підписується кредитором або його уповноваженим представником [4]. Однак, заява кредитора, крім перелічених вимог, має відповідати також загальним нормам ГПК України [346, с. 140-148]. Наприклад, якщо письмові докази подаються у копіях, то вони мають бути засвідчені належним чином.

Якщо заяву кредитора подано без дотримання вимог КУЗПБ та ГПК України, суд залишає таку заяву без руху. В ухвалі про залишення заяви без руху суд повідомляє заявнику про недоліки заяви та строк, протягом якого

він зобов'язаний їх усунути, який не може перевищувати п'яти днів з дня вручення ухвали про залишення заяви без руху.

Інститут залишення заяви без руху у справах про банкрутство виконує не лише формально-процесуальну, але й регулятивну функцію, яка є елементом динамічного процесуального контролю з боку суду. У цьому контексті йдеться про особливу модель превентивного втручання, яка дозволяє уникнути як безпідставного відкриття провадження, так і безповоротної відмови у розгляді справи.

На відміну від повної відмови в прийнятті заяви або її повернення, залишення без руху створює гнучкий проміжний механізм, за допомогою якого суд активно втручається у процес на етапі допуску заяви, але не позбавляє заявника шансу на реалізацію свого права. Такий підхід демонструє поєднання процесуальної формалізації із забезпеченням ефективного доступу до правосуддя, характерне для сучасного господарського процесуального права.

Особливість провадження у справа про банкрутство полягає в його високій концентрації формальних вимог, як щодо складу заяви, так і щодо переліку доказів. Таким чином, залишення без руху виконує роль фільтра, що відсіює процесуально не допустимі або сумнівні заяви, але не виключає можливості їх подальшого допуску після усунення виявлених недоліків [347, с. 69-79]. Крім того, така конструкція сприяє запобіганню зловживанню правом на звернення до суду; процесуальному навчанню сторін, вони розуміють вимоги до якості заяви та підготовки документів; зниженню навантаження на суд, оскільки недопущення явно неповних або дефектних заяв ще до початку провадження зменшує кількість неякісних справ у розгляді.

Вказаний підхід також пов'язаний з розвитком адаптивної моделі правосуддя, яка передбачає, що суд є не лише арбітром, але й інституційним модератором процесу, здатним створити умови для процесуальної добросовісності всіх учасників провадження.

Інститут залишення заяви без руху в українському праві має свої функціональні аналоги в зарубіжних юрисдикціях. У польському праві діє процедура *wstępnego badania formalnego* (попереднього формального розгляду), яка реалізується на початковому етапі судового провадження, включаючи справи про неплатоспроможність (*postępowanie upadłościowe*).

Згідно з § 1 ст. 467 Цивільного процесуального кодексу Республіки Польща (*Kodeks postępowania cywilnego*), якщо подана заява чи позов не відповідає процесуальним вимогам (відсутні необхідні додатки, підпис, доказ сплати судового збору тощо), суд або судовий реєстратор (*referendarz sądowy*) залишає її без руху, встановлюючи строк для усунення недоліків. У разі невиконання вимог у встановлений строк заява повертається заявнику без розгляду [348]. Польський підхід відрізняється чіткою процедурною формалізацією, ефективною участю допоміжного судового персоналу та застосуванням електронних інструментів обробки заяв. Крім того, положення про попередній формальний контроль є універсальними для всіх категорій справ, у тому числі процедур банкрутства.

Запозичення окремих елементів польської моделі, зокрема делегування первинного процесуального контролю персоналу суду або електронним сервісам, може сприяти підвищенню ефективності та адаптивності українського господарського процесуального права в умовах цифрової трансформації.

Стаття 38 КУзПБ передбачає таке повноваження для суду як повернення заяви про відкриття провадження у справі. На підставі вказаної статті господарський суд не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви про відкриття провадження у справі або закінчення строку на усунення недоліків заяви повертає її та додані до неї документи, якщо:

- заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано. Вказана норма відображає процесуально-гарантійний принцип законності суб'єктного складу і

спрямована на забезпечення належного представництва сторін у провадженні, дотримання вимог процесуальної форми та перевірку достовірності волевиявлення заявника. Процесуальна дієздатність означає здатність особи самостійно здійснювати свої процесуальні права і обов'язки в суді. Для юридичних осіб така здатність реалізується через їхні органи управління або уповноважених представників, а для фізичних осіб – із досягненням повноліття та відсутністю рішень суду про обмеження дієздатності. Тому, якщо заяву подано, наприклад, неповнолітньою особою, недієздатною особою або представником без належних повноважень, суд зобов'язаний відмовити у прийнятті заяви як такої, що подана неналежним суб'єктом. Вимога про підписання заяви є проявом принципу автентичності процесуального документа, що підтверджує реальне волевиявлення заявника. Якщо заява не підписана взагалі, вона не набуває юридичної сили процесуального звернення. Якщо ж її підписано особою, яка не має на це права (наприклад, бухгалтером підприємства, юристом без довіреності, колишнім директором після припинення повноважень), то така заява також вважається неналежною і не може бути прийнята судом. У разі коли заяву подає юридична особа, обов'язковим є вказівка на посадове становище особи, яка її підписує (директор, керівник, ліквідатор, арбітражний керуючий тощо). Відсутність цієї інформації позбавляє суд можливості перевірити легітимність підпису та повноваження заявника. Така вада не є формальністю, а свідчить про порушення принципу процесуальної визначеності й може бути підставою для відмови у прийнятті заяви, якщо вона не усунута в порядку, передбаченому ст. 38 КУзПБ. Зазначена підстава виконує захисну функцію як для суду, так і для учасників справи, оскільки унеможливорює ініціювання процедури банкрутства від імені суб'єкта без його згоди або належного представництва. Відтак дотримання вимог до підписання заяви є не лише технічною, а й сутнісною гарантією правосуддя, адже підтверджує дійсність і добровільність волевиявлення сторони. У судовій практиці підкреслюється, що заява, підписана неналежною особою,

не може породжувати правових наслідків, а тому господарський суд правомірно приходить до висновку про її повернення [349]. Отже, ця підстава для відмови у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство забезпечує процесуальну дисципліну, автентичність волевиявлення заявника та захист прав боржника від необґрунтованого втручання, водночас підтримуючи загальні стандарти юридичної визначеності та належного процесу;

– до постановлення ухвали про відкриття провадження у справі від заявника надійшла заява про відкликання заяви про відкриття провадження у справі. Зазначена норма відображає один із ключових аспектів диспозитивності у процедурі банкрутства та підтверджує, що ініціювання справи про неплатоспроможність є актом вільного волевиявлення заявника, який зберігає право змінити або анулювати своє звернення до моменту набуття процесуального статусу сторони у справі. Вона покликана забезпечити процесуальну економію, уникнення безпідставного відкриття проваджень та дотримання принципу пропорційності судового втручання у господарську діяльність. Відкликання заяви до ухвалення судом рішення про відкриття провадження не суперечить принципам господарського процесуального права та розглядається як реалізація права сторони на розпорядження процесуальними правами, передбаченого ст.ст. 13, 46 ГПК України. У доктрині господарського процесу підкреслюється, що до моменту відкриття провадження у справі заявник ще не набуває статусу учасника справи, а тому має право відмовитися від ініціювання процедури без погодження з іншими особами (боржником чи кредиторами). Таке відкликання може мати різну мотивацію, наприклад: фактичне врегулювання спору між боржником і кредитором поза межами судового процесу; погашення заборгованості або відновлення платоспроможності боржника; зміна економічної доцільності або правової позиції заявника. У контексті теорії процедур неплатоспроможності відкликання заяви виконує функцію превентивного врегулювання та узгоджується із загальноєвропейською

тенденцією деескалації процедур банкрутства на користь позасудових чи узгоджених механізмів фінансової стабілізації підприємств превентивної реструктуризації згідно з Директивою (ЄС) 2019/1023). Можна сказати, що зазначена норма трактується як процесуальний фільтр, який забезпечує баланс між правом на доступ до правосуддя та принципом стабільності господарського обігу. Відтак, інститут відкликання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство до постановлення відповідної ухвали має подвійне призначення: він гарантує реалізацію принципу диспозитивності та автономії волі заявника; водночас виступає запобіжником проти формального відкриття справ, у яких відпала фактична або економічна необхідність. Зазначена норма сприяє підвищенню ефективності судового контролю, зниженню кількості «технічних» проваджень і відповідає принципам належного врядування та економічної доцільності у сфері господарського судочинства;

– заявником до цього суду подано іншу заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство щодо того самого боржника і щодо такої заяви на час вирішення питання про відкриття провадження у справі не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство, повернення заяви про відкриття провадження у справі, залишення заяви без руху. Зміст цієї норми спрямований на забезпечення єдності та послідовності процесу розгляду питань про відкриття провадження, а також на запобігання одночасному розгляду декількох ідентичних заяв щодо одного боржника. Такий підхід реалізує принцип правової визначеності та процесуальної економії, унеможливорює дублювання судових процесів і суперечливі рішення. Фактично йдеться про процесуальний запобіжник проти зловживань правом на звернення до суду, коли один і той самий заявник (а інколи й група пов'язаних осіб) подає кілька аналогічних заяв, намагаючись прискорити розгляд або обійти процесуальні наслідки залишення попередньої заяви без руху. Подання нової заяви до того самого суду щодо того самого боржника до моменту вирішення попередньої

є передчасним і процесуально недопустимим. Зазначена норма сприяє забезпеченню процесуальної дисципліни і формує в практиці господарських судів чітке правило: кожна заява про відкриття провадження у справі про банкрутство повинна пройти повний цикл попередньої перевірки, і лише після завершення цього етапу допускається повторне або нове звернення. Зазначена підстава виконує регулятивну, охоронну та превентивну функції, забезпечуючи: єдність судового провадження щодо конкретного боржника; послідовність процесуальних дій заявника і суду; виключення можливості дублювання чи маніпулювання заявами; ефективне використання судових ресурсів та стабільність судових рішень.

Про повернення заяви про відкриття провадження у справі без розгляду господарський суд постановляє ухвалу.

Інститут повернення заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство виконує процесуальну функцію «негативного допуску», тобто дозволяє суду на ранній стадії відсіяти матеріали, які не відповідають основним формальним або змістовим вимогам КУзПБ та ГПК України. На відміну від залишення заяви без руху, що має тимчасовий і коригувальний характер, повернення заяви є остаточним реагуванням суду на неприйнятну процесуальну поведінку або суттєві порушення. Зміст цього інституту дозволяє трактувати повернення заяви як процесуальне блокування доступу до провадження, що, з одного боку, гарантує судову економію та процесуальну дисципліну, а з іншого – акцентує на відповідальності кредитора як ініціатора процедури банкрутства. Взагалі банкрутство – це не просто процедура, а жорстко регламентований процес, допуск до якого вимагає високого рівня дотримання законодавства та правової акуратності. Повторне подання заяви у такому випадку можливе, однак потребує усунення виявлених недоліків, а також ризикує бути оціненим судом як недобросовісна поведінка, що потенційно вплине на майбутній хід провадження.

Наведене свідчить, повернення заяви про відкриття провадження – це не лише технічна процесуальна дія суду, а високочутливий запобіжник проти формалізму, зловживання і несумлінності на етапі доступу до процедури банкрутства. Його належне застосування сприяє удосконаленню правової культури кредиторів, забезпеченню належної доказової дисципліни та зменшенню ризику штучного тиску на боржника через процедури банкрутства.

На відміну від процедур залишення без руху чи повернення заяви, які є тимчасовими або техніко-процесуальними фільтрами, відмова у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство є формою відмови в доступі до правосуддя на рівні допуску до юрисдикції. Такий правовий наслідок застосовується у разі, коли порушено фундаментальні умови для відкриття справи.

Процедура відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство виконує важливу процесуальну функцію – вона виступає елементом судового контролю, який забезпечує попередній фільтр при допуску заяв кредиторів до розгляду. На відміну від залишення заяви без руху або її повернення, відмова у відкритті провадження має остаточний характер у межах первинної ініціативи конкретного заявника і тягне за собою неможливість розгляду справи без повторного подання нової заяви за відсутності раніше виявлених вад. Стаття 37 КУзПБ зазначає, що суд відмовляє у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, якщо:

– провадження у справі про банкрутство боржника не допускається згідно з цим Кодексом або законом. Зміст цієї норми спрямований на запобігання зловживанню процедурою банкрутства у випадках, коли її застосування суперечить правовій природі суб'єкта чи виду зобов'язань. Вона покликана забезпечити, щоб до суду надходили лише ті заяви, які відповідають критеріям допустимості провадження, визначеним КУзПБ. Положення про «недопустимість провадження» означає, що деякі категорії суб'єктів або правовідносин виключені з-під дії законодавства про

банкрутство. Наприклад, державні органи, органи місцевого самоврядування не можуть бути суб'єктами банкрутства, оскільки вони не є самостійними учасниками економічного обігу, а діють від імені держави чи громади; політичні партії, громадські об'єднання, релігійні організації також не можуть бути визнані банкрутами, адже не здійснюють підприємницьку діяльність і не мають на меті отримання прибутку тощо. Дана підстава для відмови є процесуальним запобіжником, який дозволяє суду вже на стадії відкриття провадження оцінити не лише формальні вимоги заяви, а й матеріальну допустимість застосування процедури банкрутства до конкретного суб'єкта, що узгоджується з принципом верховенства права та правової визначеності, адже недопустимість провадження має бути чітко виведена з норм права, а не з судового розсуду;

– стосовно боржника відкрито процедуру превентивної реструктуризації та діють заходи захисту боржника, передбачені п. 1 ч. 3 ст. 33-11 цього Кодексу. Зміст цього положення спрямований на запобігання паралельному існуванню двох взаємовиключних процедур – превентивної реструктуризації та провадження у справі про банкрутство. Превентивна реструктуризація є механізмом раннього реагування на фінансові труднощі боржника, який дозволяє відновити платоспроможність без відкриття справи про банкрутство та без втрати контролю над підприємством. Її головною метою є збереження життєздатності бізнесу, уникнення соціально-економічних наслідків банкрутства та забезпечення балансу інтересів між боржником і кредиторами. Згідно з п. 1 ч. 3 ст. 33¹¹ КУзПБ, під час дії заходів захисту боржника суд забороняє: відкриття провадження у справі про банкрутство щодо цього боржника; зупиняється нарахування штрафів та інших фінансових санкцій за зобов'язаннями боржника перед залученими кредиторами; будь-яке відчуження та розпорядження майном боржника поза планом превентивної реструктуризації; збільшення (зменшення) статутного капіталу боржника, вихід учасника з боржника – товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю поза планом превентивної реструктуризації. З

огляду на викладене, доти, доки превентивна реструктуризація триває, а її заходи захисту залишаються чинними, ініціювання провадження у справі про банкрутство є процесуально неприпустимим. Механізм дії цього положення має охоронний (стабілізаційний) характер і покликаний забезпечити боржнику реальну можливість домовитися з кредиторами та досягти реструктуризаційного плану, не перебуваючи під тиском конкурсного процесу чи примусових стягнень. У правовій доктрині така заборона розглядається як прояв принципу пріоритетності реабілітаційних процедур, відповідно до якого держава створює умови для збереження економічно спроможних підприємств. Подібні положення закріплені також у Директиві (ЄС) 2019/1023 про рамки превентивної реструктуризації, яка надихнула українського законодавця на імплементацію цього інституту. Відповідно до європейських стандартів, під час дії періоду захисту (*standstill period*) кредитори не можуть ініціювати банкрутство, а суд зобов'язаний відмовити у відкритті такого провадження, якщо отримує відповідну заяву. Зазначена підстава відмови у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство є гарантією стабільності процедури превентивної реструктуризації та запобіжником проти подвійного регулювання одного й того самого боржника різними правовими механізмами. Вона забезпечує узгодженість дій суду, боржника та кредиторів, а також сприяє реалізації загальної мети КУзПБ – пріоритету відновлення платоспроможності над ліквідацією;

– щодо боржника наявний затверджений судом план превентивної реструктуризації та заява надійшла від залученого кредитора і відсутні докази невиконання боржником зобов'язань за таким планом превентивної реструктуризації. Зміст цієї норми відображає пріоритетність реабілітаційних механізмів над ліквідаційними, закріплюючи принцип *continuity of restructuring* – неперервності та захищеності процесу фінансового оздоровлення. Законодавець, імплементуючи підходи Директиви (ЄС) 2019/1023 про рамки превентивної реструктуризації, прагне забезпечити

боржнику реальну можливість виконати затверджений судом план реструктуризації без ризику дострокового втручання кредиторів шляхом ініціювання процедури банкрутства. Після затвердження плану судом, правові наслідки цього плану мають обов'язковий характер для боржника та всіх кредиторів, чії вимоги ним охоплені. Відтак, до моменту, поки боржник виконує взяті на себе зобов'язання у межах плану, вважається, що неплатоспроможність є контрольованою і підлягає подоланню поза межами конкурсного процесу. Тому господарський суд, отримавши заяву від кредитора про відкриття провадження у справі про банкрутство, повинен перевірити факт дії плану реструктуризації та наявність/відсутність доказів його невиконання. Якщо таких доказів не подано, суд зобов'язаний відмовити у прийнятті заяви, оскільки підстави для відкриття справи про банкрутство відсутні. У цьому випадку закон виходить з презумпції сумлінності боржника, який реалізує заходи, передбачені затвердженим планом, і не ухиляється від відновлення платоспроможності. Відтак, зазначена норма виконує стабілізаційну та гарантійну функції, адже вона: захищає боржника, який перебуває у процесі фінансового оздоровлення, від деструктивного впливу кредиторських ініціатив; забезпечує єдність і послідовність процедурного процесу, уникаючи дублювання превентивної реструктуризації та банкрутства; сприяє формуванню у правозастосовній практиці пріоритету конструктивного врегулювання фінансових проблем над ліквідаційними процедурами. Водночас, якщо у подальшому боржник порушить умови затвердженого плану або не зможе виконати передбачені ним зобов'язання, кредитор набуває право повторно звернутися до суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. Такий підхід відповідає європейській практиці, де суди вважають реструктуризаційний план своєрідною «угодою під судовим контролем» (court-approved restructuring agreement), що діє до моменту її розірвання або невиконання боржником. Зазначена підстава відмови у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство покликана забезпечити сталість і

передбачуваність реструктуризаційних процесів, підкріпити довіру до системи превентивного врегулювання фінансових труднощів та гармонізувати українське законодавство з правом ЄС, де пріоритет надається саме відновленню платоспроможності життєздатних боржників;

– юридичну особу-боржника припинено в установленому законом порядку. Вказана норма відображає логічний і правовий принцип *nemo subiectum – nemo iudicium* (немає суб'єкта – немає процесу), який означає, що відсутність правосуб'єктності боржника унеможливорює здійснення щодо нього будь-яких процесуальних дій, у тому числі відкриття провадження у справі про банкрутство. Відповідно до ст.ст. 104–112 ЦК України, припинення юридичної особи може відбуватися шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Після завершення процедури припинення та внесення до Єдиного державного реєстру запису про припинення, така особа втрачає цивільну правосуб'єктність, зокрема й господарську, а відтак не може виступати стороною у справі, заявником чи відповідачем. Якщо ж заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство подано після внесення до ЄДР запису про припинення юридичної особи, суд зобов'язаний відмовити у її прийнятті, оскільки боржник юридично вже не існує. У цьому випадку відсутній процесуальний суб'єкт, щодо якого можна було б реалізувати цілі банкрутства – встановити конкурсну масу, виявити кредиторів, здійснити ліквідацію або відновлення платоспроможності. Зазначене положення виконує процесуально-запобіжну функцію, запобігаючи безпідставному навантаженню судової системи та зловживанню правом з боку кредиторів, які намагаються ініціювати процедуру банкрутства стосовно суб'єкта, що вже вибув із цивільного обігу. Вказана підстава для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство забезпечує узгодженість інституту банкрутства із загальними засадами цивільного та господарського права, гарантує достовірність і правову визначеність статусу боржника та виключає можливість дублювання

процедур припинення суб'єкта господарювання, який уже вибув із правового поля.

Зміст правового регулювання вказує на те, що відмова у відкритті провадження є процесуальним гарантом захисту боржника від необґрунтованих вимог, а також механізмом запобігання зловживанню правом на банкрутство. З іншого боку, така відмова не позбавляє кредитора права на повторне звернення за умови усунення виявлених недоліків, що вказує на наявність в процедурі гнучкого балансу між формалізмом і доступом до правосуддя.

Зазначений інститут також має значення в контексті конкуренції заяв, за наявності кількох заяв від різних кредиторів, відмова в одній із них не перешкоджає розгляду інших, що передбачено положеннями ч. 5 ст. 38 КУзПБ. Такий підхід сприяє процесуальній стабільності та забезпечує ефективність процедури, уникаючи блокування процесу банкрутства через процесуальні помилки одного з ініціаторів.

Відмова у відкритті провадження є не лише технічним засобом реагування на недоліки у поданій заяві, але й виконує системну роль: фільтрує спірні, штучні або необґрунтовані вимоги, сприяє забезпеченню справедливого судочинства та стабільності правовідносин у сфері банкрутства.

Р.Б. Поляков звертає увагу на ще один важливий аспект. У процедурі банкрутства суд може постановляти ухвали про відмову у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі та про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство. При цьому правова природа ухвали про відмову у прийнятті заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство є тотожною правовій природі ухвали про відмову у відкритті позовного провадження. Обидві ухвали перешкоджають подальшому руху справи та постановляються судом уже на першому етапі господарського процесу. Відмінність між ними полягає лише в окремих підставах їх ухвалення [330, с. 140-141]. Про їх ідентичність та необхідність усунення колізії в ч. 3 ст. 271

ГПК України зазначив Північний апеляційний господарський суд у своїй постанові від 20 грудня 2022 року у справі № 910/20427/21, шляхом системного тлумачення відповідних статей ГПК України та КУзПБ дійшовши висновку, що на етапі відкриття провадження у справі в позовному провадженні суд не досліджує аргументи сторін, не розглядає справу по суті позовних вимог та інше. Те саме відбувається на етапі прийняття заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Ухвала про відмову в прийнятті заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство за своєю суттю є аналогічною ухвалі про відмову у відкритті провадження у справі в позовному провадженні, тому у випадку її скасування в апеляційному порядку діють правила ч. 3 ст. 271 ГПК України, як для судових рішень, які перешкоджають руху справи. Що стосується ухвал про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство, то їх постановлення на етапі підготовчого засідання, на думку апеляційного суду, має певні схожості з розглядом справи по суті в позовному провадженні, тому на ці ухвали повинні поширюватися правила ст. 275 ГПК України. В цій ситуації суд апеляційної інстанції, скасовуючи ухвалу місцевого суду про відмову у відкритті провадження у справі про банкрутство, не направив справу на розгляд суду першої інстанції, а навпаки – прийняв нове рішення. Апеляційна інстанція відкрила провадження у справі про банкрутство [350]. Далі Р.Б. Поляков підкреслює, із таким висновком Північного апеляційного господарського суду варто погодитись. У підготовчому засіданні суд дійсно вирішує питання щодо наявності або відсутності стійкої та об'єктивної неплатоспроможності (загрози неплатоспроможності) у боржника та відповідних правових перешкод для руху справи, які з тих чи інших причин не були враховані раніше. При цьому підготовчому засіданню у процедурі банкрутства притаманні ті самі принципи господарського процесу, що застосовуються в позовному провадженні: змагальності, диспозитивності та пропорційності. Результатом такого засідання є акт правосуддя, який хоч і називається ухвалою, але за

своєю суттю прирівнюється до рішення суду в позовному провадженні [330, с. 141-142].

Можна стверджувати, що сучасне законодавче регулювання відкриття провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора передбачає спрощену модель доступу до процедури. Тобто, для відкриття провадження достатньо подати належно оформлену заяву, яка містить обґрунтування вимог до боржника, строк виконання яких настав. Водночас закон не вимагає доведення розміру заборгованості, її безспірності або підтвердження неплатоспроможності боржника.

У такому вигляді процедура створює широкі можливості для зловживання правом ініціювання банкрутства з боку окремих кредиторів, що суперечить засадам добросовісності та справедливого судового розгляду. На практиці трапляються випадки, коли кредитори використовують механізм відкриття справи про банкрутство як інструмент економічного або корпоративного тиску, блокування діяльності конкурента або примусу до укладення мирової угоди на вигідних для себе умовах.

Проблема ускладнюється тим, що суд не має повноважень і не зобов'язаний перевіряти добросовісність кредитора при розгляді питання про відкриття провадження. Така обмеженість судового контролю може призводити до штучного втягнення боржника у процедуру банкрутства, навіть за наявності спору про право або потенційно спірних вимог.

А.А. Бутирський та І.А. Бутирська цілком обґрунтовано наголошують на тому, що з моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржник фактично стає недосяжним для кредиторів у частині застосування заходів примусового виконання зобов'язань. З огляду на це ініціювання процедури неплатоспроможності за відсутності належних правових підстав здатне суттєво зашкодити майновим інтересам кредиторів, оскільки їхні вимоги підпадають під дію мораторію, що тягне за собою тимчасове обмеження можливості реалізації належних їм прав [351, с. 55].

В одній із справ місцевий суд залишив без розгляду заяву боржника, подану та підписану адвокатом, мотивуючи це неодноразовою неявкою боржника до судових засідань, що позбавило суд можливості встановити його особу. Адвокат оскаржив це рішення в апеляційному порядку, посилаючись на об'єктивну неможливість боржника з'явитися до суду та вважаючи дії місцевого суду проявом надмірного формалізму. Проте суд апеляційної інстанції залишив ухвалу суду першої інстанції без змін, зазначивши, що встановлення особи боржника є одним із завдань підготовчого засідання у процедурі неплатоспроможності фізичної особи. Така вимога впливає із самої суті відповідної процедури та зумовлена необхідністю запровадження стосовно боржника певних обмежень його правосуб'єктності з моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність [352]. Р.Б. Поляков наголошує, у ситуації, коли боржник не з'являється у підготовче засідання, суд має право залишити заяву такої фізичної особи без розгляду. Суд не може встановлювати особу боржника за допомогою адвоката [330, с. 151].

Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що у європейських країнах впроваджені механізми превентивного захисту боржника від безпідставного втручання у його фінансову діяльність. З огляду на вказане, обґрунтованим видається необхідність упровадження в українське законодавство інституту первинної оцінки добросовісності кредитора на стадії відкриття провадження у справі про банкрутство. У зв'язку з цим доцільно запропонувати:

- 1) запровадити обов'язок кредитора додавати до заяви декларацію добросовісності, яка має на меті посилити процесуальну відповідальність кредитора та дати суду інструмент для первинної оцінки правомірності його намірів.

Декларація добросовісності – це письмова заява, яка подається кредитором разом із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство. У ній кредитор під особисту відповідальність підтверджує, що його звернення не має на меті завдати шкоди боржнику, його діловій

репутації або активності; використовувати процедуру банкрутства для тиску у господарському чи корпоративному конфлікті; створити перешкоди для інших кредиторів або рейдерським чином захопити активи боржника; ініціювати справу без наявності дійсної економічної мети, тобто без очікування реального погашення вимог через процедури банкрутства.

Декларація може мати стандартизовану форму, затверджену на рівні підзаконного акта (наприклад, Постановою Кабінету Міністрів України), і містити опис змісту вимог до боржника; інформацію про зв'язок (або його відсутність) між кредитором і боржником; підтвердження відсутності афілійованості кредитора з боржником (з додаванням витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань); вказівку на вжиті спроби досудового врегулювання (копії претензій, листування) [353, с. 116-123]; заяву про відсутність мети зловживання правом; попередження про юридичну відповідальність за подання неправдивих відомостей.

Зрозуміло, що декларація не замінює доказів і не підтверджує наявність заборгованості, однак вона виступає процесуальною гарантією добросовісної поведінки заявника; надає суду підставу для додаткової перевірки намірів кредитора; може бути використана як доказ у разі виявлення недобросовісної мотивації вже після відкриття справи.

Наявність декларації може бути обов'язковою процесуальною вимогою для розгляду заяви, а її відсутність є підставою для залишення заяви без руху або повернення її без розгляду.

У разі встановлення неправдивих даних у декларації суд має право припинити провадження або накладати санкції на заявника (зокрема, стягнення судових витрат, дисциплінарне повідомлення, інформування правоохоронних органів про можливі ознаки складу злочину), а також відшкодування боржнику судових витрат і збитків, спричинених неправомірним ініціюванням.

Крім того рекомендуємо, впровадити подання декларації через цифрову платформу, інтегровану з державними реєстрами (ЄДР, реєстр судових рішень), що дозволить автоматично перевіряти дані кредитора та зменшити ризик маніпуляцій.

Запровадження декларації добросовісності дозволить зменшити кількість штучних справ про банкрутство, що ініціюються з неекономічною метою; запобігти зловживанню правом на доступ до правосуддя; підвищити якість поданих заяв через необхідність ретельного обґрунтування; створити інструмент для реагування суду на сумнівні заяви, не чекаючи порушення прав боржника на пізніших стадіях;

2) визначити на рівні КУзПБ перелік ознак, що можуть свідчити про недобросовісне використання процедури. Незважаючи на те, що КУзПБ детально регулює підстави для відкриття провадження, у ньому відсутні положення, які дозволяли б суду оцінити добросовісність або недобросовісність дій заявника-кредитора. Така прогалина у правовому регулюванні створює передумови для використання процедури банкрутства не з метою реального стягнення боргу чи захисту прав кредитора, а як інструменту тиску, рейдерства чи маніпуляцій у корпоративних конфліктах.

З огляду на це, доцільним є нормативне закріплення індикативного (невичерпного) переліку ознак недобросовісного подання заяви кредитором про відкриття провадження у справі про банкрутство, що дозволить судам ефективніше виявляти та запобігати зловживанням процедурою. До таких ознак можуть належати:

- пов'язаність кредитора з боржником. Зокрема, коли заявник є засновником, учасником, керівником, бенефіціарним власником або афілійованою особою боржника. У цьому випадку подання заяви про банкрутство може мати ознаки штучного банкрутства, що вчиняється з метою виведення активів, ухилення від виконання зобов'язань перед іншими кредиторами або захоплення контролю над майном боржника;

– відсутність попередніх спроб досудового врегулювання спору. Якщо кредитор не вживав жодних заходів для мирного вирішення питання щодо заборгованості (наприклад, не надсилав претензій, не звертався до суду з позовом про стягнення боргу, не застосовував альтернативні шляхи вирішення спору), це може свідчити про його намір використати банкрутство як форму примусу або економічного тиску;

– подання заяви негайно після настання строку виконання зобов'язання. Коли кредитор звертається до суду у найкоротший термін після дати прострочення, не надаючи боржнику жодного часу для добровільного виконання зобов'язання або врегулювання ситуації, така поведінка може вказувати на умисний характер дій, що не відповідають принципу добросовісності;

– незначний або мінімальний розмір вимог. Подання заяви про банкрутство щодо боргу, розмір якого є об'єктивно незначним, особливо без обґрунтування наявності загрози неплатоспроможності боржника, може розцінюватися як непропорційна та маніпулятивна процесуальна поведінка кредитора;

– наявність триваючого судового спору щодо вимог кредитора. Якщо заявлені вимоги є предметом судового розгляду у господарському або цивільному процесі, це свідчить про спірність зобов'язання, що унеможливорює відкриття провадження у справі про банкрутство відповідно до ч. 6 ст. 39 КУзПБ;

– синхронізація дій із корпоративними змінами або конфліктами. Зокрема, подання заяви одразу після зміни керівника підприємства, корпоративного спору або виходу з товариства. Такі дії можуть мати характер «комерційної помсти» або бути інструментом тиску на учасників чи керівництво боржника;

– системне подання заяв до різних судів або у справах з однаковими обставинами. Якщо один і той самий кредитор неодноразово використовує інститут банкрутства щодо кількох суб'єктів з аналогічною фабулою справи,

що свідчить про типову схему тиску або використання процедури як способу недобросовісної комерційної конкуренції;

– відмова кредитора прийняти часткове погашення боргу до звернення в суд. Така поведінка є ознакою того, що економічна мета – отримати відшкодування – не є пріоритетною для кредитора.

Запровадження такого переліку дозволить судам реалізувати принцип процесуальної добросовісності та принцип заборони зловживання правом (ст. 13 ГПК України) при вирішенні питання про відкриття провадження у справі про банкрутство. Оскільки цей перелік має бути індикативним, він не звужуватиме дискреційних повноважень суду, але забезпечуватиме правову визначеність та єдність практики.

У законодавстві зарубіжних країн вже діє подібний підхід. Наприклад, у Німеччині (§14 Insolvenzordnung) суд має право відмовити у відкритті провадження, якщо є сумніви щодо реальної неплатоспроможності боржника або наявні обставини, що свідчать про зловживання правом на подання заяви [52]. У Франції передбачено обов'язкову оцінку добросовісності заявника [142], а в Італії існують спеціальні інститути контролю щодо запобігання фіктивному банкрутству [141].

У цьому контексті, внесення до КУзПБ норми про перелік ознак недобросовісного ініціювання справи про банкрутство стане вагомим кроком до гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, сприятиме запобіганню зловживанню судовою процедурою та забезпечить належний рівень правового захисту як для боржників, так і для добросовісних кредиторів;

3) зобов'язати суд перевіряти відповідність заяви ознакам добросовісності, з правом залишити її без розгляду у разі встановлення зловживання правом. У чинній редакції КУзПБ відсутні прямі положення, які б зобов'язували суд на стадії відкриття провадження у справі про неплатоспроможність перевіряти добросовісність намірів заявника-кредитора. Відповідно, суд, розглядаючи заяву про відкриття справи,

фактично обмежений лише формальними критеріями – наявністю заборгованості, дотриманням вимог до форми та змісту заяви, сплатою судового збору тощо. Проте така спрощена модель не враховує сучасних викликів, зокрема поширення зловживання правом на подання заяви про банкрутство з метою тиску, блокування діяльності боржника, вирішення корпоративних конфліктів або навіть спроб рейдерського захоплення активів підприємства.

Актуальність цієї проблеми підтверджується як практикою застосування норм КУзПБ, так і аналізом іноземного досвіду. Наявна прогалина у національному законодавстві не дозволяє суду ефективно фільтрувати випадки маніпулятивного використання процедури банкрутства. З огляду на це, пропонується законодавче закріплення прямого процесуального обов'язку суду перевіряти заяву кредитора на предмет відповідності критеріям добросовісності, а також повноваження залишати таку заяву без розгляду у разі виявлення ознак зловживання правом. Зміст такої перевірки має передбачати аналіз як формальних, так і змістовних характеристик звернення кредитора до суду, а саме: наявність (чи відсутність) реального економічного інтересу кредитора в ініціюванні процедури неплатоспроможності; зв'язок кредитора з боржником або іншими учасниками справи, що може свідчити про зацікавленість; вжиття заходів досудового врегулювання спору; характер і обсяг боргу, своєчасність його пред'явлення; наявність паралельного судового спору щодо тих самих правовідносин; поведінка кредитора після подання заяви (відмова від переговорів, ігнорування пропозицій про часткове погашення тощо).

Впровадження такого обов'язку корелює з приписами ст. 13 ГПК України, яка прямо передбачає заборону зловживання процесуальними правами та покладає на суд функцію запобігання такій поведінці. Процедура банкрутства не може використовуватися як засіб економічного тиску на боржника, а її застосування має ґрунтуватися на добросовісному здійсненні прав.

У контексті порівняльного дослідження слід зазначити, що аналогічний підхід реалізовано у ряді європейських правових систем. Закріплення в КУзПБ процесуального обов'язку суду здійснювати оцінку добросовісності заяви кредитора про відкриття провадження дозволить зменшити кількість маніпулятивних справ, забезпечити належний процесуальний баланс між сторонами, підвищити правову визначеність й передбачуваність судової практики та наблизити національне регулювання до європейських правових стандартів. Зміни можуть бути реалізовані шляхом внесення доповнення до статті 34 КУзПБ, а також розроблення відповідних методичних роз'яснень у постановах Пленуму Верховного Суду;

4) встановити відповідальність кредитора за недобросовісне ініціювання справи про банкрутство. Однією з ключових проблем правозастосування у сфері банкрутства є відсутність механізму відповідальності кредитора за подання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, що має ознаки недобросовісності або зловживання. Чинне законодавство України не передбачає спеціальних правових наслідків для кредитора, який ініціює банкрутство не з метою захисту свого права, а з метою тиску, корпоративного шантажу або штучного блокування діяльності боржника.

У межах загального господарського процесу суд наділений повноваженням запобігати зловживанню процесуальними правами (ст. 13 ГПК України), однак реалізація цього принципу у справах про банкрутство потребує деталізації на рівні спеціального законодавства. З огляду на це, доцільним і обґрунтованим є запровадження на рівні КУзПБ положення про відповідальність кредитора за недобросовісне ініціювання справи про банкрутство, що може бути реалізоване через два основні механізми: компенсацію витрат боржника та накладення штрафу.

По-перше, у разі визнання судом дій кредитора як таких, що суперечать принципу добросовісності, боржнику має бути надано право на відшкодування витрат, пов'язаних з підготовкою правової позиції,

залученням адвокатів, збором доказів та реагуванням на неправомірні дії заявника. Такий підхід відповідає логіці чинного цивільного процесуального законодавства (ст. 141 ЦПК України) та є проявом процесуальної рівності сторін.

По-друге, необхідно надати суду повноваження накладати штраф на кредитора, дії якого визнано недобросовісними. Рішення про накладення штрафу має прийматися на підставі всебічного аналізу обставин справи, з урахуванням: а) наявності афілійованості кредитора з боржником; б) відсутності спроб досудового врегулювання спору; в) подання заяви про банкрутство одразу після настання строку виконання зобов'язання; г) подання заяви щодо спірного або незначного боргу тощо. Розмір штрафу доцільно встановити у межах від 100 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, залежно від характеру зловживання та наслідків для боржника.

Такі заходи повинні мати превентивний характер і стимулювати кредиторів до відповідального, правомірного використання механізмів банкрутства. Їх впровадження також сприятиме уникненню судових проваджень, що мають суто формальний або маніпулятивний характер.

Порівняльно-правовий аналіз свідчить про те, що аналогічні підходи вже реалізовані в законодавстві країн ЄС. Так, у Німеччині відповідно до § 826 Цивільного кодексу (BGB) особа, яка зловживає процесуальними правами та навмисно спричиняє шкоду іншій стороні, несе деліктну відповідальність [354]. У Франції суди можуть накладати санкції за подання «очевидно зловживальної» заяви про банкрутство (*demande manifestement abusive*) [142], а в Італії Кодекс про банкрутство та кризу підприємства передбачає обов'язок спеціального органу (OCRI) повідомляти органи прокуратури у разі виявлення ознак штучного банкрутства або дій із недобросовісною метою [355].

На рівні національного правопорядку реалізація такої відповідальності вимагатиме внесення змін до КУЗПБ шляхом доповнення Книги 4, Розділу 1

новою статтею, яка б передбачала правові наслідки для заявника у разі виявлення недобросовісного характеру його дій.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що встановлення відповідальності кредитора за недобросовісне ініціювання справи про банкрутство є необхідним кроком для забезпечення стабільності економічного обігу, захисту добросовісних суб'єктів підприємництва та запобігання використанню судових процедур як засобу тиску чи недобросовісної конкуренції.

Запровадження моделі первинної оцінки добросовісності кредитора на стадії відкриття провадження у справі про банкрутство дозволить забезпечити баланс між оперативним доступом до процедури банкрутства та запобіганням її недобросовісному використанню, що відповідає принципам правової визначеності, справедливості та належного судового процесу.

Можливість кредитора звернутися до механізмів погашення боргів його неплатоспроможного боржника через процедури банкрутства передбачена тільки для тих кредиторів, які мають грошові вимоги до юридичних осіб. Пропонується передбачити у законодавстві України право кредитора ініціювати провадження у справі про банкрутство щодо боржника, який є фізичною особою-підприємцем.

На підставі зробленого аналізу можна зазначити, що процедура відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора, попри її процесуальну урегульованість у чинному законодавстві, потребує систематизації, послідовного структурування та уточнення з урахуванням сучасних викликів. Такими є, по-перше, високий ризик зловживання правом у корпоративних конфліктах; по-друге, необхідність балансування інтересів боржника й кредитора; по-третє, забезпечення економічної стабільності під час воєнного стану.

На підставі зробленого аналізу, доцільно запропонувати алгоритм відкриття провадження, який базується на діючих положеннях КУзПБ, але

вдосконалений за допомогою нормативного розширення ключових етапів процедури та складається з наступних етапів:

Етап 1. Виявлення юридичних підстав. Підставою для звернення кредитора є грошове зобов'язання, не виконане боржником протягом 20 календарних днів з моменту настання строку його виконання. Заява подається за наявності обґрунтованих підозр щодо реальної неплатоспроможності боржника. За доцільне пропонується закріпити у КУзПБ обов'язковість попередньої досудової спроби врегулювання спору (альтернативні засоби вирішення спору, наприклад, медіація) [356], як це передбачено у багатьох європейських юрисдикціях.

Запровадження обов'язкової медіації як попереднього етапу перед поданням кредитором заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство для боржників – суб'єктів малого та середнього бізнесу є інноваційним інструментом, спрямованим на зменшення судового навантаження, сприяння досудовому врегулюванню спорів та забезпечення економічної стабільності в умовах сучасних викликів. Зазначений механізм відповідає європейським тенденціям щодо використання альтернативних способів вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution, ADR) [357, с. 83-85] та принципам процесуальної економії, закріпленим у ГПК України та КУзПБ. Обов'язкова медіація має на меті не лише зменшення кількості судових спорів, але й захист інтересів таких суб'єктів, які є ключовим елементом економіки України, особливо в умовах воєнного стану. Малий та середній бізнес в Україні становить значну частку економічної активності, забезпечуючи зайнятість і стабільність місцевих економік. Однак він часто стикається з фінансовими труднощами, спричиненими зовнішніми факторами, такими як економічна нестабільність, воєнні дії чи форс-мажорні обставини. Ініціювання процедури банкрутства проти таких суб'єктів може призводити до їх ліквідації, що негативно впливає на економіку та зайнятість. У багатьох випадках фінансові труднощі малого та середнього бізнесу є тимчасовими, а їх подолання можливе через реструктуризацію

боргів або досягнення компромісу з кредиторами. Обов'язкова медіація як попередній етап дозволяє: зменшити судове навантаження [358, с. 81-88]; захистити інтереси малого та середнього бізнесу шляхом можливості запропонувати план реструктуризації боргів або частковим погашенням, що сприяє збереженню бізнесу; виявити недобросовісні наміри кредитора, який може використовувати процедуру банкрутства як інструмент тиску чи корпоративного шантажу.

У країнах ЄС, таких як Франція (*procédure de conciliation*) та Німеччина (*Gläubigerautonomie*), медіація та превентивні процедури є невід'ємною частиною системи неплатоспроможності, що сприяє досудовому вирішенню спорів [359].

Для ефективного впровадження обов'язкової медіації як етапу алгоритму відкриття провадження у справах про банкрутство пропонується наступна структура: обов'язкове повідомлення про намір ініціювати банкрутство; детальний опис вимог (сума, підстави, строк виконання); пропозиція провести медіацію для врегулювання спору; інформація про сертифікованого медіатора або пропозиція обрати медіатора зі списку, затвердженого Міністерством юстиції України. У разі неподання такого повідомлення суд залишає заяву кредитора без руху до виконання вимоги щодо медіації, що забезпечить процесуальну дисципліну.

Медіація повинна проводитись сертифікованим медіатором, який має ліцензію відповідно до Закону України «Про медіацію». Строк медіації не перевищує 60 календарних днів, з можливістю продовження за згодою сторін. Під час медіації сторони розробляють план реструктуризації боргів, який може включати часткове погашення боргу, відстрочку або розстрочку платежів, зменшення штрафних санкцій (пені, штрафів), інші компромісні рішення, спрямовані на збереження платоспроможності боржника. Медіатор забезпечує конфіденційність процесу та сприяє добросовісній співпраці сторін, відповідно до принципів медіації [360, с. 227-241].

У разі досягнення угоди між кредитором і боржником медіатор складає медіаційну угоду [361, с. 56-59], яка може бути затверджена господарським судом як мирова угода відповідно до ст. 192 ГПК України. Така угода має силу виконавчого документа. Якщо медіація не призвела до угоди, медіатор складає звіт про результати, який додається до заяви кредитора про відкриття провадження. Звіт містить інформацію про позиції сторін, пропозиції щодо врегулювання та причини невдачі медіації.

У разі відмови кредитора від участі в медіації без поважних причин суд може залишити заяву про банкрутство без розгляду або накласти штраф у розмірі до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Для забезпечення реалізації принципу оперативності медіація може проводитися в онлайн-форматі через спеціалізовану цифрову платформу, інтегровану з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою. Така платформа забезпечує автоматизоване призначення медіатора зі списку кваліфікованих фахівців, фіксацію всіх етапів медіації (повідомлення, листування, звіт), доступ до шаблонів медіаційних угод, що спрощує їх підготовку. Цифрова платформа також дозволяє автоматично перевіряти статус боржника як суб'єкта малого та середнього бізнесу через інтеграцію з ЄДР та іншими державними реєстрами.

Обов'язкова медіація застосовується виключно до боржників-малого та середнього бізнесу, що визначаються відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (наприклад, підприємства з чисельністю працівників до 250 осіб та річним доходом до 50 млн євро) [362]. Такий підхід обґрунтовується необхідністю захисту малого та середнього бізнесу від поспішного банкрутства, яке може мати значні соціально-економічні наслідки. Для великих підприємств медіація може бути добровільною, оскільки їх фінансовий стан зазвичай потребує складніших процедур реструктуризації чи ліквідації.

У період воєнного стану в Україні, який триває з 2022 року, обов'язкова медіація набуває особливої актуальності. Багато суб'єктів малого та середнього бізнесу зазнали фінансових труднощів через обстріли, втрату активів, порушення ланцюгів постачання чи зменшення попиту. Для адаптації механізму медіації до цих умов пропонується:

- затвердити тимчасовий мораторій (30-60 днів) на розгляд заяв кредиторів про банкрутство малого та середнього бізнесу, якщо труднощі боржника спричинені форс-мажорними обставинами, підтвердженими довідкою Торгово-промислової палати України;

- для малого та середнього бізнесу, які зазнали збитків через воєнні дії, передбачити державну компенсацію витрат на послуги медіатора, що стимулюватиме їхню участь у процесі.

У разі, якщо боржник є підприємством критичної інфраструктури (наприклад, у сфері енергетики чи агропромислового комплексу), медіація може проводитися у скорочений строк (до 30 днів) для оперативного врегулювання спору.

Зрозуміло, що як будь щось нове, запровадження обов'язкової медіації пов'язане з певними ризиками, які необхідно врахувати, по-перше, кредитори можуть використовувати медіацію для штучного затягування процедури, що ускладнить доступ до правосуддя. Для запобігання цьому пропонується чітко обмежити строк медіації (60 днів) та передбачити санкції за недобросовісну відмову від участі. По-друге, в Україні інститут медіації перебуває на етапі становлення, що може створювати труднощі з пошуком кваліфікованих фахівців. Для вирішення цієї проблеми пропонується розробити спеціалізовану програму підготовки медіаторів у сфері банкрутства, сертифіковану Міністерством юстиції України. По-третє, боржники можуть бути неспроможними оплатити послуги медіатора. Для цього пропонується передбачити державне субсидування медіації для малого та середнього бізнесу у період воєнного стану або за наявності форс-мажорних обставин.

Пропонуємо внести зміни до КУЗПБ, зокрема, доповнити ст. 39 КУЗПБ положенням про обов'язковість медіації для кредиторів, які ініціюють банкрутство щодо малого та середнього бізнесу, із зазначенням порядку повідомлення та строків; внести до ст. 34 КУЗПБ вимогу про додавання до заяви кредитора звіту про результати медіації або обґрунтування відмови від неї. Крім того, пропонується розробити підзаконний акт (наприклад, Постанову Кабінету Міністрів України), який регулюватиме порядок проведення медіації, кваліфікаційні вимоги до медіаторів та шаблони медіаційних угод.

Запровадження обов'язкової медіації як етапу алгоритму відкриття провадження у справах про банкрутство для суб'єктів малого та середнього бізнесу є прогресивним кроком, який сприятиме зменшенню судового навантаження, захисту економічної стабільності та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Механізм медіації, адаптований до умов воєнного стану та інтегрований із цифровими технологіями, забезпечить баланс інтересів кредиторів і боржників, сприяючи збереженню малого та середнього бізнесу та запобіганню зловживанням процедурою банкрутства. Подальша імплементація цього інструменту потребує законодавчих змін, розвитку інституту медіації в Україні та пілотних проектів для тестування його ефективності.

Етап 2. Підготовка та подання заяви. Кредитор формує заяву відповідно до вимог ст. 39 КУЗПБ та ст. 176 ГПК України. До обов'язкових додатків пропонується включити декларацію добросовісності, в якій заявник підтверджує відсутність пов'язаності з боржником, недопущення тиску, корпоративної мети або зловживання процедурою. Такий документ виконує превентивну функцію, а його подання повинно бути процесуально обов'язковим для всіх кредиторів, що ініціюють банкрутство

На цьому етапі пропонується запровадити цифрову верифікацію заяви кредитора через інтеграцію з державними реєстрами, такими як Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та

громадських формувань, реєстр судових рішень та реєстр виконавчих проваджень. Цей механізм буде спрямований на підвищення прозорості, оперативності та достовірності перевірки даних кредитора та боржника, що сприятиме запобіганню зловживанням процедурою банкрутства, зменшенню судового навантаження та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами цифровізації судових процесів. У контексті воєнного стану в Україні цифрова верифікація набуває актуальності, оскільки дозволяє прискорити розгляд справ і мінімізувати ризики маніпуляцій в умовах обмеженої судової спроможності.

Для впровадження етапу цифрової верифікації пропонується наступна структура, яка інтегрується в алгоритм відкриття провадження у справах про банкрутство:

- автоматизоване подання заяви. Заява кредитора про відкриття провадження подається виключно через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, що забезпечує стандартизацію формату та можливість автоматичної обробки даних. Заява повинна містити обов'язкові поля, які підлягають верифікації, зокрема, ідентифікаційні дані кредитора та боржника (ЄДРПОУ, ПІН, паспортні дані для фізичних осіб), суму боргу, підстави вимог (договори, судові рішення, виконавчі листи) та відомості про спроби досудового врегулювання;

- інтеграція з державними реєстрами. Система ЄСІТС автоматично взаємодіє з державними реєстрами для перевірки даних, поданих у заяві. Зокрема, єдиний державний реєстр – перевірка статусу кредитора та боржника (юридична особа, ФОП, припинення діяльності), їх афілійованості (наявність спільних засновників, кінцевих бенефіціарів), а також актуальності контактних даних; реєстр судових рішень – аналіз наявності судових спорів між кредитором і боржником, рішень щодо стягнення боргу або визнання недобросовісності сторін; реєстр виконавчих проваджень – перевірка наявності відкритих виконавчих проваджень щодо боржника, що

може свідчити про його фінансовий стан або спроби кредитора уникнути виконавчого провадження через ініціювання банкрутства.

Інтеграція здійснюється через API-протоколи, які забезпечують безпечний обмін даними між ЄСІТС та реєстрами, з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних».

Якщо дані заяви підтверджені реєстрами, заява автоматично передається до суду для розгляду по суті. У разі виявлення невідповідностей (наприклад, неіснуючий боржник, фіктивний борг, відсутність доказів вимог і т.д.) заява повертається кредитору для виправлення із зазначенням причин. Кредитор має 10 календарних днів для усунення недоліків, інакше заява залишається без розгляду. У разі виявлення ознак недобросовісності (наприклад, подання заяви пов'язаною особою) суд може призначити попереднє слухання для оцінки добросовісності кредитора.

Для адаптації механізму до цих умов пропонується: для боржників, які належать до критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, агропромисловий комплекс), передбачити прискорений режим верифікації (до 3 робочих днів) з автоматичним повідомленням відповідних державних органів (наприклад, Міністерства економіки України); у разі технічних обмежень доступу до реєстрів через воєнні дії (наприклад, кібератаки чи відключення електроенергії) дозволити судам використовувати альтернативні джерела даних, такі як архівні копії реєстрів чи довідки Торгово-промислової палати України; для боржників – суб'єктів малого та середнього бізнесу, які зазнали збитків через війну, передбачити автоматичне повідомлення про можливість медіації чи реструктуризації боргу на основі даних верифікації.

Для впровадження цифрової верифікації необхідно внести зміни до законодавства: доповнити ст. 34 КУзПБ положенням про обов'язкову цифрову верифікацію заяви кредитора через інтеграцію із державними реєстрами; внести до ст. 39 КУзПБ вимогу про додавання до заяви звіту про результати цифрової верифікації, сформованого ЄСІТС; розробити

підзаконний акт (наприклад, наказ Міністерства юстиції України), який регулюватиме технічні аспекти інтеграції ЄСІТС із реєстрами, стандарти безпеки даних та порядок оскарження результатів верифікації.

Цифрова верифікація як етап алгоритму відкриття провадження у справах про банкрутство є прогресивним інструментом, який підвищує прозорість, достовірність і оперативність розгляду заяв кредиторів. Інтеграція з державними реєстрами (Єдиний державний реєстр, Реєстр судових рішень, Реєстр виконавчих проваджень тощо) дозволяє автоматизувати перевірку даних, запобігати зловживанням і зменшувати судові навантаження. Адаптація механізму до умов воєнного стану, гармонізація з європейськими стандартами та врахування ризиків забезпечують його практичну застосовність. Впровадження цифрової верифікації потребує законодавчих змін, розвитку технічної інфраструктури та пілотного тестування для оцінки ефективності, що сприятиме вдосконаленню системи банкрутства в Україні.

Етап 3. Попередня перевірка судом. У межах попереднього розгляду суд здійснює не лише формальну перевірку відповідності заяви вимогам закону, а й оцінює її добросовісність. У разі встановлення судом ознак зловживання правом, така заява має бути залишена без розгляду, з правом накладення штрафу та компенсації витрат боржнику. Такий механізм забезпечить процесуальну рівновагу та захист від використання банкрутства як інструменту корпоративної атаки.

Тобто, керуючись нормами КУзПБ суд може відкрити провадження, якщо заява оформлена належно та вимоги обґрунтовані; залишити без руху, якщо виявлено недоліки (надається строк для усунення) (ст. 37); повернути заяву, якщо її подано неналежним суб'єктом або з істотними порушеннями (ст. 38); відмовити у відкритті провадження, якщо вимоги кредитора не підлягають розгляду в процедурі банкрутства (ст.37).

Етап 4. Відкриття провадження. У разі визнання заяви обґрунтованою, суд постановляє ухвалу про відкриття провадження, вводить мораторій на

задоволення вимог кредиторів, призначає арбітражного керуючого, встановлює строк подання інших заяв. Інформація публікується на офіційному веб-порталі Міністерства юстиції України.

Б.М. Поляков підкреслив, що «ухвала містить величезний об'єм інформації та обов'язкові приписи для учасників справи і анітрохи не поступається у цьому рішенню суду за позовною заявою [337, с. 141-142].

Етап 5. Гарантії інформаційної прозорості та реєстри недобросовісних заявників. Ідея створення реєстру недобросовісних заявників є перспективним інструментом для підвищення прозорості процедур банкрутства та запобігання зловживанням з боку кредиторів. Однак її реалізація потребує чіткого врегулювання механізмів включення, оскарження та доступу до реєстру, щоб уникнути порушення прав добросовісних суб'єктів і репутаційних ризиків. З метою унеможливлення повторних зловживань пропонується створення реєстру недобросовісних заявників, які три або більше разів визнані судом недобросовісними у справах про банкрутство. Для забезпечення ефективності та справедливості пропонується передбачити можливість оскарження включення до реєстру недобросовісних заявників через апеляційний суд протягом 30 календарних днів з моменту повідомлення кредитора про включення до реєстру. Такий строк є достатнім для підготовки та подання апеляційної скарги, але водночас забезпечує оперативність розгляду, що відповідає принципам процесуальної економії. Процедура оскарження має включати наступні елементи:

- повідомлення про включення. Кредитор, якого визнано недобросовісним і включено до реєстру, повинен бути повідомлений офіційно (через електронну пошту, рекомендований лист або через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему). Повідомлення має містити обґрунтування рішення (посилання на судові ухвали, факти недобросовісної поведінки) та роз'яснення права на оскарження;

- порядок подання скарги. Апеляційна скарга подається до апеляційного господарського суду за місцем розгляду справи про

банкрутство. Скарга повинна містити відомості про заявника, обставини включення до реєстру, аргументи на спростування недобросовісності, докази (наприклад, документи, що підтверджують спроби досудового врегулювання чи відсутність пов'язаності з боржником);

– розгляд скарги. Апеляційний суд розглядає скаргу протягом 30 днів з моменту її надходження, з можливістю продовження строку за наявності поважних причин (наприклад, необхідність додаткових доказів). Суд оцінює обґрунтованість включення до реєстру, перевіряючи відповідність рішення критеріям недобросовісності, визначеним у КУзПБ. У разі визнання скарги обґрунтованою, суд скасовує рішення про включення до реєстру та зобов'язує відповідний орган оновити дані;

– наслідки оскарження. Успішне оскарження призводить до негайного виключення кредитора з реєстру та відновлення його прав на ініціювання процедур банкрутства. У разі відмови в задоволенні скарги кредитор зберігає право звернутися до касаційної інстанції, що забезпечує додатковий рівень захисту його прав.

Для уникнення репутаційних ризиків і неправомірного використання інформації з реєстру недобросовісних заявників необхідно забезпечити обмежений доступ до нього, надаючи право перегляду виключно судам, арбітражним керуючим та сторонам провадження у справах про банкрутство. Інші особи чи організації, включаючи засоби масової інформації, не можуть отримувати доступ до реєстру, щоб уникнути необґрунтованого поширення інформації, яка може завдати шкоди діловій репутації. Такий засіб дозволить захистити права кредиторів, які могли бути помилково включені до реєстру, та запобігти зловживанням з боку конкурентів чи інших зацікавлених осіб.

Реєстр має бути інтегрований із Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою, що забезпечить контрольований доступ через авторизацію користувачів (наприклад, за допомогою електронного цифрового підпису). Кожен запит на доступ фіксується в системі із

зазначенням мети та суб'єкта, що його здійснює, для забезпечення прозорості та можливості перевірки правомірності використання даних.

Крім того, інформація в реєстрі (ПІБ або найменування кредитора, підстави включення, дати рішень) має бути захищена відповідно до Закону України «Про захист персональних даних». У разі витоку даних або неправомірного використання треба передбачити адміністративну відповідальність для посадових осіб, які адмініструють реєстр.

Для осіб, які успішно оскаржили включення до реєстру, інформація видаляється негайно. Для інших кредиторів дані зберігаються в реєстрі протягом 5 років з моменту включення, після чого автоматично видаляються, якщо не було повторних випадків недобросовісної поведінки. Така норма забезпечує баланс між превентивною функцією реєстру та захистом прав кредиторів. Крім того необхідно інтегрувати реєстр із Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою для автоматичного оновлення та перевірки статусу заявника. Така практика є поширеною у фінансових реєстрах недобросовісних позичальників та може бути адаптована до публічного реєстру з доступом через портал Міністерства юстиції України.

Запропонований алгоритм поєднує чинні положення КУЗПБ із новими процесуальними запобіжниками – обов'язковістю добросовісності, судовим контролем за метою заяви, санкціями за зловживання та введенням додаткових механізмів превенції, що сприятиме формуванню нової правової культури у сфері банкрутства, де ініціювання справи здійснюється не як засіб тиску, а як інструмент економічної відповідальності та чесного врегулювання заборгованості.

Процедура відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора потребує не лише чіткого дотримання процесуальних вимог, а й належної оцінки добросовісності намірів заявника, з огляду на підвищений ризик її використання як інструменту корпоративного тиску. Запропонований алгоритм через впровадження обов'язкової декларації добросовісності, процесуального тесту на зловживання правом та механізмів

відповідальності кредитора, сприятиме зміцненню балансу інтересів сторін та підвищенню правової визначеності у сфері неплатоспроможності. Такий підхід відповідає найкращим європейським практикам і створює підґрунтя для запровадження в Україні ефективної, справедливої та захищеної від зловживань системи банкрутства.

3.2. Подання кредитором грошових вимог до боржника

Встановлення та належне процесуальне оформлення грошових вимог кредиторів до боржника є одним із ключових етапів у процедурі банкрутства, який безпосередньо впливає на баланс інтересів між боржником і кредиторами. Саме від того, наскільки чітко, обґрунтовано та вчасно кредитори подають свої вимоги, залежить обсяг конкурсної маси, черговість і повнота їх задоволення, а також загальна ефективність провадження у справі про неплатоспроможність. Подання грошових вимог визначає не лише склад осіб, які беруть участь у справі, а й формує підґрунтя для прийняття колективних рішень, зокрема на зборах кредиторів, що в подальшому впливають на призначення арбітражного керуючого, затвердження плану санації або ухвалення рішення про ліквідацію боржника.

У процесуальному сенсі подання грошових вимог кредиторами після відкриття провадження у справі про банкрутство є формалізованою процедурою, що регламентується КУзПБ.

Процедура подання вимог кредиторів до боржника має подвійне значення, з однієї сторони, вона є механізмом формалізації претензій до боржника з боку уповноважених осіб, а з іншої – виступає засобом забезпечення процесуальної справедливості, рівності прав учасників провадження та унеможливлення зловживань з боку як боржника, так і недобросовісного кредитора.

Поняття «вимога кредитора» є багатогранним і охоплює як матеріально-правовий, так і процесуальний аспект: матеріально – вимога

означає право кредитора вимагати від боржника виконання певного зобов'язання; процесуально – це звернення до суду або арбітражного керуючого із заявою про включення до реєстру вимог кредиторів у межах справи про банкрутство.

Положення ч. 1 ст. 45 КУзПБ встановлює, що всі кредитори, крім поточних і забезпечених, мають подавати свої вимоги до суду, що також підтверджує формалізованість процедури та необхідність дотримання передбачених строків і форм.

Подання вимог кредитором є необхідною передумовою для набуття процесуального статусу учасника справи про банкрутство. Хоча формально кредитор набуває повного обсягу прав лише після визнання його вимог судом, з моменту подання заяви він має право бути присутнім на судових засіданнях, подавати заперечення на вимоги інших кредиторів, тобто виступає суб'єктом процесуальної діяльності. Вказане узгоджується з принципом змагальності, закріпленим у ст. 13 ГПК України.

У законодавстві України термін «вимоги кредитора» використовується у КУзПБ без спеціального визначення, однак його тлумачення можна обґрунтувати з норм Кодексу, а також із наукової доктрини та судової практики. Так, відповідно до ч. 1 ст. 45 КУзПБ, конкурсними визнаються вимоги, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство, заявлені у встановлений строк, обґрунтовані належними доказами та визнані господарським судом.

У постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23.09.2021 року у справі № 904/4455/19 наголошено, що вимоги, задоволені у позовному порядку, але не включені до реєстру вимог кредиторів у процедурі банкрутства, не дають особі статусу конкурсного кредитора і не є підставою для включення до ліквідаційної маси [363].

Грошові вимоги кредитора, перш за все, це вимоги майнового характеру, що виражаються у грошовій формі та підлягають задоволенню за рахунок майна боржника в межах процедури банкрутства. Згідно з усталеною

судовою практикою, грошовими визнаються вимоги, предметом яких є повернення боргу, сплата штрафних санкцій, пені, відшкодування шкоди, індексація заборгованості, проценти, а також будь-які інші суми, що можуть бути грошово оцінені (постанова Верховного Суду від 22.12.2022 року у справі № 910/14923/20).

Грошова вимога в контексті банкрутства є складною економіко-правовою конструкцією, що поєднує в собі елементи як матеріально-фінансового зобов'язання, так і процесуального інструменту реалізації прав кредитора.

Як економічна категорія, вона репрезентує матеріалізовану фінансову претензію до боржника, що підлягає задоволенню за рахунок його активів; формує структуру пасивів боржника, є одиницею виміру рівня його заборгованості та використовується для аналізу фінансового стану боржника у процедурі банкрутства. Саме обсяг та характер грошових вимог формує основу для аналізу платоспроможності суб'єкта, оцінки його ліквідаційної вартості, а також впливає на економічну доцільність реструктуризації чи ліквідації. Економічна природа грошових вимог також зумовлює необхідність їх точної кількісної фіксації, що слугує базою для подальшого пропорційного розподілу конкурсної маси між учасниками.

Як юридична категорія, грошова вимога – це закріплена у правовій формі вимога кредитора до боржника, що виникає на підставі зобов'язання (договірної, деліктної, податкового тощо) і реалізується в межах спеціального процесу – провадження у справі про банкрутство. Її юридична природа визначається такими ознаками, як підтвердження належними доказами, строковість, безспірність, підпорядкування спеціальній процедурі визнання судом, а також включення до правового механізму конкурсного задоволення. Визнана судом грошова вимога є підставою для набуття кредитором статусу учасника справи, включення до реєстру вимог та реалізації процесуальних прав, зокрема участі у зборах кредиторів, формуванні комітету, голосуванні тощо.

Тобто, грошова вимога у процедурі банкрутства виконує подвійну функцію – з одного боку, вона є інструментом задоволення майнового інтересу кредитора, з іншого – механізмом контролю за процедурою через голосування, формування комітету кредиторів та участь у затвердженні плану санації або ліквідації.

У цьому контексті, грошова вимога є ключовим юридичним механізмом реалізації економічних інтересів кредитора в умовах банкрутства, а її подвійна природа вимагає суворого дотримання як економічної обґрунтованості, так і правової визначеності.

Грошову вимогу можна розглянути не лише як економіко-правову категорію, а й у ширшому міждисциплінарному контексті. Наприклад, грошова вимога може бути розглянута як:

1) інструмент доступу до процедури банкрутства. Грошова вимога виконує функцію процесуального «вхідного квитка» до участі кредитора у справі про банкрутство. Її юридичне існування та належне подання є первинною умовою набуття статусу кредитора у процедурі. Лише кредитор із підтвердженою та визнаною грошовою вимогою набуває здатність брати участь у ключових етапах процедури від формування реєстру вимог до впливу на хід та результати провадження. Подання грошової вимоги до суду в передбаченому порядку надає особі процесуальний статус, що відкриває доступ до прав передбачених законодавством. У цьому аспекті грошова вимога є не просто формою реалізації майнового інтересу кредитора, а правовим засобом допуску до участі у публічній процедурі, в якій розподіляються залишки активів боржника. Без своєчасно поданої й підтвердженої вимоги особа не може вважатися кредитором у межах справи та позбавляється можливості впливати на перебіг процедури.

Право на участь кредитора у процедурі банкрутства прямо пов'язане з моментом подання та визнання його грошових вимог, що зумовлює високі вимоги до форми, доказової бази та дотримання строків пред'явлення вимоги.

Наведене свідчить про те, що грошова вимога виконує «функцію процесуального фільтра» – вона фільтрує коло суб'єктів, які можуть впливати на процедуру банкрутства та водночас є засобом реалізації принципу правової визначеності і захисту законного інтересу кредитора;

2) засіб впливу на розподіл ліквідаційної маси. Грошова вимога у процедурі банкрутства виконує не лише роль інструменту доступу до провадження, але й є ключовим засобом впливу кредитора на розподіл ліквідаційної маси. Саме її визнання, обсяг, забезпеченість та черговість визначають, у якому розмірі та з яким пріоритетом кредитор отримає задоволення з майна боржника. У процедурі банкрутства всі вимоги оцінюються в грошовому вираженні, що дає змогу забезпечити принцип пропорційності розрахунків. Грошова вимога, відповідно до її черговості (ст. 64 КУзПБ), визначає місце кредитора в системі задоволення вимог. Вона є мірою активності кредитора в процедурі: її розмір визначає вагу голосу на зборах, а її черговість – обсяг очікуваного задоволення. Грошова вимога є фінансовою одиницею обліку інтересів у справі. Саме через її точне визначення відбувається формування реєстру, що є базою для реалізації подальших дій: голосування за плани реструктуризації, ліквідаційні заходи, формування комітету кредиторів. Грошова вимога не лише дає кредитору можливість бути почутим у процедурі, але й прямо впливає на його економічний результат – обсяг задоволення, час його отримання, а іноді й сам факт відшкодування. У цьому аспекті вона виконує функцію економічного доступу до результатів процедури банкрутства;

3) об'єкт судового контролю. Грошова вимога у справі про банкрутство не лише встановлює процесуальний статус кредитора та впливає на його економічні очікування, а й виступає самостійним об'єктом судового контролю. У межах розгляду справи суд здійснює ретельну перевірку кожної вимоги на предмет її наявності, правової природи, належного оформлення та обґрунтованості. Порядок розгляду вимог кредиторів регламентовано КУзПБ, який передбачає подання заяви з належними доказами, перевірку

судом та ухвалення окремої ухвали про визнання або відмову у визнанні вимоги, що свідчить, що вимога розглядається як самостійне процесуальне питання, а не автоматично включається до провадження. Судовий контроль виконує кілька важливих функцій:

процесуальної легітимації вимоги – без ухвали суду вимога не набуває статусу конкурсної;

захист боржника від неправомірних претензій шляхом перевірки належності доказів, строку виникнення вимоги, її правової природи;

захист кредиторів між собою – попередження включення до провадження фіктивних, субординованих або вимог, поданих заінтересованими чи пов'язаними особами боржника;

забезпечення єдності практики шляхом уніфікація підходів до кваліфікації вимог (конкурсна, поточна, забезпечена тощо).

З огляду на зазначене, грошова вимога у процедурі банкрутства набуває статусу предмета судового контролю, а не лише формального елементу реєстру. Вона повинна пройти юридичну верифікацію, що гарантує захист інтересів усіх учасників провадження та забезпечує правову визначеність результатів банкрутства;

4) індикатор відповідальності боржника. Грошова вимога виконує не лише процесуальну чи економічну функцію, а й відображає рівень належного виконання боржником своїх зобов'язань перед контрагентами, державою та працівниками. Вона є формалізованим проявом порушення боржником договірної або законодавчо визначеної дисципліни, а тому слугує юридичним маркером його майнової відповідальності.

У сукупності подані грошові вимоги формують аналітичну картину неплатоспроможності боржника, як з точки зору структури заборгованості (податкова, трудова, господарська), так і з погляду хронології її накопичення. Наприклад, якщо в реєстрі переважають поточні або деліктні вимоги, це може свідчити про системний характер порушень, а якщо переважають договірні – про кризу у поточній діяльності чи фінансовому плануванні.

Грошові вимоги також є інструментом притягнення боржника до правової відповідальності. Наприклад, у випадку включення до реєстру заборгованості із заробітної плати, штрафів чи податків – можуть зніціюватися перевірки державними органами; наявність численних невиконаних договірних зобов'язань – підстава для звернення до правоохоронних органів або анулювання ліцензій; вимоги пов'язаних осіб, якщо визнані субординованими, свідчать про спробу уникнення відповідальності через контрольованих кредиторів.

Грошова вимога в контексті процедури банкрутства може бути інтерпретована як відображення правової відповідальності боржника перед зовнішнім середовищем. У процедурі банкрутства вона переходить із площини договірних чи публічних зобов'язань у сферу судового врегулювання, де набуває процесуального змісту й фіксує факт порушення, що підлягає оцінці та відшкодуванню. Сукупність грошових вимог є не лише засобом реалізації інтересів кредиторів, а й індикатором порушень з боку боржника, які набули правового статусу та мають бути вирішені в межах спеціального провадження;

5) категорія фінансового обліку та аудиту. Грошова вимога у процедурі банкрутства виконує не лише юридичну, а й фінансово-економічну функцію, будучи категорією бухгалтерського обліку, елементом аналізу платоспроможності боржника та об'єктом аудиторських перевірок. Згідно з Наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 р., затверджено План рахунків бухгалтерського обліку, який використовується для відображення кредиторської заборгованості, включаючи грошові вимоги [364], а саме при:

класифікації балансу – грошові вимоги відображаються у пасиві підприємства-боржника на синтетичних рахунках;

інвентаризації зобов'язань – у процедурі банкрутства формування реєстру кредиторських вимог базується на даних бухгалтерського обліку, що робить їх ключовим джерелом для інвентаризаційного процесу;

достовірності звітності – судове визнання вимоги прямо впливає на її включення до бухгалтерської звітності та аудиторських висновків, що є основою для оцінки фінансового стану боржника;

фінансових ризиках – значна кількість деліктних і податкових грошових вимог служить сигналом ризиків підприємства, відображених в аудиторських зауваженнях або негативних висновках;

резервуванні під зобов'язання – для покриття майбутнього задоволення вимог підприємство створює резерви, передбачені бухгалтерськими актами, що здійснюється на підставі даних про наявні грошові вимоги.

Вказане дає підставі стверджувати, що грошова вимога є не лише юридичним елементом процедури банкрутства, а й балансовою одиницею, що відображає реальний борг та забезпечує прозорість фінансового стану боржника як для судових, так і для аудиторських потреб;

б) об'єкт інформатизації та цифровізації. З огляду на актуальні виклики цифровізації правосуддя та публічного адміністрування грошова вимога виступає не лише як правовий чи фінансовий інструмент, а і як об'єкт електронного обліку, обміну та збереження даних. Її фіксація, перевірка, реєстрація та супровід все частіше здійснюється в цифровій формі, через спеціалізовані електронні платформи, бази даних та автоматизовані системи документообігу. В Україні подання та супровід грошових вимог реалізується через такі цифрові інструменти:

єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) – електронна подача заяви про грошову вимогу, додатків, доказів, отримання ухвал про визнання вимоги;

автоматизована система «Суд» – зберігання та обробка судових документів, пов'язаних з вимогами кредиторів;

електронні кабінети учасників справи – забезпечують індивідуальний доступ кредитора до статусу розгляду його вимоги;

інтеграція з держреєстрами (ЄДР, ДПС, ДРРП, Мін'юст) – уможлиблює перевірку боржника, підтвердження договорів, податкових зобов'язань, власності тощо.

Оцифрування грошових вимог забезпечує прозорість та контрольованість процесу банкрутства, зменшуючи ризик маніпуляцій або подання фіктивних вимог; оперативність обробки та реагування з боку суду, арбітражного керуючого та інших кредиторів; автоматичне структурування даних, що полегшує аналітичну оцінку та формування реєстру вимог; збереження доказів у цифровій формі з можливістю верифікації їх джерела та дати подання.

Крім того, у перспективі впровадження смарт-контрактів, електронної перевірки вимог через блокчейн-рішення, автоматичного арбітражу в межах хмарних сервісів відкриває нові горизонти для оптимізації інституту банкрутства на основі грошових вимог [365, с. 30-35].

Такий розвиток повністю відповідає сучасним стандартам розгляду справ про банкрутство. Наприклад, у Китаї при розгляді справ про банкрутство використовується платформа «China Court Online», яка забезпечує автоматизацію процесу подання заяв та реєстрації справ: учасники процесу (боржники, кредитори, адміністратори) реєструються на платформі, надаючи необхідні документи у цифровому форматі; система за допомогою штучного інтелекту перевіряє повноту та правильність поданих документів; після перевірки заяви справа реєструється у суді, і всі учасники отримують доступ до електронного кабінету; документи, пов'язані зі справою, зберігаються в електронному архіві [365, с. 30-35].

Грошова вимога стає не лише документом у паперовій справі, а ключовою цифровою одиницею в електронному провадженні, що вимагає нового підходу до правового захисту, безпеки даних та електронної довіри;

7) індикатор системних ризиків. Грошова вимога у справі про банкрутство виконує не лише функцію індивідуального інструменту захисту кредитора, але й виступає своєрідним маркером макроекономічної

стабільності та системних ризиків, властивих фінансово-господарському середовищу. Масовий характер подання грошових вимог, їхня структура, джерела виникнення та розмір дозволяють виявити глибші проблеми економіки, недоліки регулювання, а також ризики для державної фінансової та кредитної політики.

Системний аналіз вимог, що подаються у процедурах банкрутства, дозволяє виявити: концентрацію боргів у певних галузях (наприклад, будівництво, енергетика, агросектор), що сигналізує про кризу відповідної сфери; перевищення частки податкових або штрафних вимог, що може свідчити про посилення фінансового тиску або масове недотримання податкової дисципліни; домінування деліктних зобов'язань, що вказує на зростання юридичних конфліктів, порушення прав споживачів чи проблеми з охороною довкілля; високу кількість субординованих вимог, що відображає внутрішні фінансові маніпуляції або недоброчесну корпоративну практику.

З точки зору регулятора, грошові вимоги у банкрутстві є джерелом аналітики для формування економічної, антикризової та податкової політики. Їх облік і аналіз може сигналізувати не тільки про потребу в секторальній державній підтримці та про низький рівень виконання договірних зобов'язань у певному середовищі, а й про неефективність механізмів превенції неплатоспроможності. Зрештою, накопичення невизнаних або спірних грошових вимог у системі банкрутства вказує на кризу довіри до судової влади, юридичну невизначеність, прогалини у процесуальному законодавстві або загрозу недобросовісних практик (наприклад, штучного створення кредиторів).

Грошові вимоги виконують функцію барометра фінансової стабільності, дозволяючи виявити не лише окремі випадки неплатоспроможності, а й тренди системного характеру, що потребують правового, економічного та управлінського реагування;

8) об'єкт реструктуризації. Грошова вимога є не лише підставою для участі кредитора у процедурі банкрутства, а й динамічним інструментом,

який може бути трансформований, модифікований або частково прощений у межах реструктуризації боргу. У процедурі санації чи відновлення платоспроможності боржника вона перетворюється на предмет переговорів, компромісів і правового перепрофілювання, спрямованого на досягнення балансу між інтересами кредитора та боржника. Наприклад, в межах законодавства допускається: відтермінування виконання грошових вимог (мораторій на виплати або графік реструктуризації); зменшення розміру заборгованості (часткове прощення боргу, списання пені або штрафних санкцій); конверсія боргу в корпоративні права (перетворення вимог у частку в статутному капіталі, наприклад, у формі акцій чи часток); об'єднання або рефінансування вимог за участю інших кредиторів чи фінансових установ; пріоритезація погашення (зміна черговості, розстрочка платежів, погодження зниженої процентної ставки).

Грошові вимоги в цьому контексті набувають другого «життя» – з фіксованого зобов'язання перетворюються на об'єкт реструктуризаційної стратегії, що має на меті оздоровлення боржника, збереження активів і запобігання ліквідації. У цьому сенсі, вимоги кредиторів виступають як актив для торгівлі та переуступки (цесії), що дає змогу новим кредиторам увійти у справу; матеріал для фінансового планування та прогнозування грошових потоків боржника; механізм економічного компромісу, що дозволяє уникнути повного списання заборгованості через ліквідацію.

Законодавство низки країн ЄС (Німеччини та Франції), широко підтримує реструктуризацію через спеціальні плани, затверджувані судом за участю більшості кредиторів. Аналогічні підходи передбачені в КУзПБ, де кредитори мають право голосу при затвердженні плану санації, а від змісту грошових вимог залежить формат фінансового оздоровлення боржника.

Грошова вимога в межах банкрутства є не лише статичним борговим правом, а й інструментом реструктуризаційної політики, що здатен змінювати форму, розмір та часові межі реалізації в інтересах збереження підприємства та пом'якшення наслідків неплатоспроможності.

На підставі вищезазначеного можна сформулювати поняття грошової вимоги як юридично оформленої економічної претензії кредитора до боржника, що має грошовий еквівалент, підтвердженої належними доказами, поданої у встановленому порядку та призначеної для участі в процедурі банкрутства з метою отримання частини активів боржника.

Грошові вимоги в межах провадження у справі про банкрутство підлягають класифікації за низкою ознак, що мають не лише теоретичне, а й практичне значення для визначення процесуального статусу кредитора, черговості задоволення вимог, обсягу його прав і обов'язків у процедурі. Зокрема, такі вимоги поділяються:

1) За часом виникнення:

конкурсні вимоги – це вимоги, що виникли до дати відкриття провадження у справі про банкрутство. Вони підлягають поданню в межах встановленого строку (30 днів з моменту оприлюднення оголошення про відкриття провадження) та надають можливість власнику брати участь у зборах кредиторів і комітеті кредиторів;

поточні вимоги – це вимоги, що виникли після відкриття провадження, за операціями боржника в період процедури. Вони задовольняються переважно, однак не дають права участі у зборах кредиторів.

2) За джерелом виникнення зобов'язання:

договірні – виникають з укладених договорів цивільно-правового чи господарського характеру, таких як договір поставки, позики, кредитний договір, оренди, підряду, комісії тощо. Їх правова природа заснована на взаємних зобов'язаннях сторін, що підтверджуються письмовими угодами та первинними бухгалтерськими документами;

деліктні – пов'язані з відшкодуванням шкоди, заподіяної незаконними діями чи бездіяльністю боржника. Сюди входить шкода, завдана майну, життю та здоров'ю фізичних осіб, діловій репутації юридичних осіб. Вимоги мають окрему доказову специфіку та можуть бути забезпечені рішенням суду або експертним висновком;

податкові – формуються з несплачених сум податків, зборів та інших обов’язкових платежів та пред’являються відповідними державними органами (насамперед, органами Державної податкової служби України) та є поточними відповідно до положень КУЗПБ;

судові – впливають із судових рішень, що набрали законної сили, у тому числі рішень про стягнення боргу, витрат на правову допомогу, неустойки тощо. Такі вимоги є виконавчими документами та мають презумпцію достовірності, якщо не скасовані в апеляційному чи касаційному порядку;

інші грошові зобов’язання – можуть виникати з адміністративних штрафів, рішень арбітражів, нормативно встановлених виплат (наприклад, компенсації за невиконання соціальних гарантій, заробітної плати тощо), що підлягають грошовій оцінці та включенню до провадження;

3) За ступенем забезпеченості:

забезпечені вимоги – ті, що забезпечені заставою, іпотекою або іншим видом майнового забезпечення. Такі кредитори мають окрему черговість задоволення вимог відповідно до ст. 64 КУЗПБ;

незабезпечені (звичайні) – вимоги, які не мають пріоритету та задовольняються після забезпечених у порядку визначеної черговості.

4) За процесуальним статусом кредитора:

вимоги ініціюючого кредитору – того, хто подав заяву про відкриття провадження. Його вимоги перевіряються вже на стадії відкриття провадження;

вимоги конкурсного кредитору – визнаються судом у спеціальному провадженні за результатами подання заяви;

вимоги поточного кредитору – вимоги, що виникли після дати відкриття провадження;

вимоги субординованого кредитору – вимоги які, згідно із законом, підлягають задоволенню в останню чергу (наприклад, афілійовані особи, власники корпоративних прав);

вимоги спеціального суб'єкта – адміністратора за випуском облігацій, податкових органів, кредиторів за аліментними, трудовими та іншими пріоритетними вимогами.

Згідно з ч. 4 ст. 45 КУзПБ, конкурсні грошові вимоги, заявлені після встановленого законом строку, не позбавляють кредитора загального статусу, проте позбавляють права вирішального голосу на зборах кредиторів та комітеті. Відповідно до ч. 6 цієї статті такі вимоги розглядаються у встановленому порядку, а всі судові дії стосовно них є обов'язковими для сторін. У свою чергу, поточні вимоги, згідно з ч. 1 ст. 64 КУзПБ, підлягають задоволенню у першу чергу, хоча й не впливають на формування органів управління у процедурі (зборах та комітеті).

Класифікація грошових вимог є важливим елементом правової моделі банкрутства, що забезпечує баланс інтересів учасників провадження та ефективне функціонування механізмів неплатоспроможності, а саме, порядку та термінів подання заяви, участі кредитора в голосуванні, черговості задоволення його вимог, права створювати комітет кредиторів, можливості впливу на процедуру реструктуризації або ліквідації.

Важливою передумовою для визнання грошової вимоги у межах провадження у справі про банкрутство є її відповідність сукупності юридично значущих ознак, що підтверджують її дійсність, належність та придатність до включення у реєстр вимог кредиторів. Грошова вимога повинна бути:

– чітко визначеною за сумою – кредитор має зазначити конкретну грошову величину, яка підлягає стягненню з боржника. Недопустимим є подання абстрактних вимог без цифрового обґрунтування, оскільки це унеможлиблює проведення належної перевірки вимоги, розрахунку конкурсної маси та визначення пропорційності задоволення. Немайнові вимоги (наприклад, щодо виконання робіт чи передачі майна) до реєстру не включаються, що підтверджується судовою практикою.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 29 січня 2019 року у справі № 910/15715/20 було вперше системно досліджено критерії відмежування грошових вимог від майнових. У справі йшлося про включення до реєстру вимог фізичних осіб, які інвестували кошти в об'єкт незавершеного будівництва, однак не отримали квартири. Суди попередніх інстанцій визнали ці вимоги речово-правовими, а отже такими, що не підлягають включенню до реєстру грошових кредиторів. Велика Палата не погодилася з таким підходом і наголосила: інвестор має право, відповідно до ч. 2 ст. 693 ЦК України, у разі невиконання забудовником зобов'язання щодо передачі майна вимагати повернення сплаченої суми. У результаті цього вимога набуває ознак грошової, а процедура банкрутства стає належним процесуальним способом захисту відповідного права. Ключовий правовий висновок Великої Палати полягав у тому, що майнове зобов'язання (наприклад, з передання квартири), яке не було виконано, може бути трансформоване у грошову вимогу, якщо кредитор (інвестор) обрав саме такий спосіб захисту. У цьому випадку грошова вимога підлягає оцінці й розгляду в межах процедури банкрутства відповідно до ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [366].

Правова природа вимоги визначається не лише змістом договору, а й способом реалізації права, обраним кредитором, що є проявом принципу диспозитивності. Цей підхід має системне значення, він дозволяє уникнути формального підходу судів до виключення інвесторів із кола кредиторів; розширює сферу захисту прав осіб, які фактично зазнали фінансових втрат; забезпечує єдність підходів до подання вимог у процедурах банкрутства.

Розмежування грошових і майнових вимог має базуватися на правовій сутності вимоги в момент її заявлення, а не лише на початковому змісті зобов'язання. Суд у процедурі банкрутства має з'ясувати, чи прагне кредитор отримати виконання в натурі чи грошову компенсацію, і на цій підставі вирішити питання про визнання грошової вимоги.

Чіткість суми є також умовою для участі кредитора у голосуванні на зборах. Законодавець не встановлює жодних кількісних або вартісних обмежень щодо розміру вимог кредитора, а також не вимагає підтвердження їх безспірності рішенням суду чи виконавчим документом. На відміну від попереднього регулювання, за чинним законодавством достатньо обґрунтувати наявність грошового зобов'язання, строк виконання якого настав, для того щоб справа була прийнята до розгляду. Викладене свідчить про принципову зміну підходу до фільтрації заяв кредиторів від формального критерію до змістовної оцінки обґрунтованості вимог. Суд досліджує докази на підтвердження зобов'язання та перевіряє, чи має місце належне обґрунтування кредиторської вимоги, однак не надає оцінки її дійсності або спірності в межах стадії відкриття провадження. На цьому етапі не відбувається вирішення спору по суті, а лише встановлюється достатність первинних ознак наявності боргу. У науковій літературі, наприклад Р.Б. Поляков підкреслює, що заборгованість має бути зрозуміло і чітко виражена (обчислена) та не повинна носити спірний чи ймовірний характер [330, с. 142-143];

– підтвердженою належними доказами – кожна вимога кредитора у справі про банкрутство повинна бути належним чином підтверджена документами, які свідчать про її виникнення, обсяг та правову природу. Вимога, позбавлена доказової бази, не може бути включена до реєстру, оскільки саме документальне підтвердження є ключовим елементом процесуальної легітимації кредитора в межах справи. До таких доказів належать, цивільно/господарсько-правові договори (купівлі-продажу, підряду, позики, оренди, поставки тощо), первинні бухгалтерські документи, що фіксують господарські операції (рахунки, акти прийому-передачі, товарно-транспортні накладні, видаткові касові ордери, акти звірки розрахунків), а також судові рішення, виконавчі документи, виконавчі написи нотаріуса або інші правові акти, що підтверджують обов'язок боржника сплатити певну суму. У разі наявності забезпечення (застава,

іпотека, порука), кредитор має надати й відповідні договори забезпечення або витяги з реєстрів обтяжень. Саме судова оцінка доказів є підставою для визнання чи відмови у визнанні грошових вимог кредитора. Належність, вірогідність, достовірність і допустимість доказів визначається за критеріями, закріпленими у ст.ст. 76–79 ГПК України: доказ має стосуватися предмета спору, бути отриманим у законний спосіб і підтверджувати обставини, на які посиляється заявник. Відсутність або неналежність доказів щодо походження боргу, його розміру чи строків виконання є самостійною підставою для відмови у визнанні вимоги або для її часткового задоволення. Документальне підтвердження вимоги є не лише формальною вимогою процесуального закону, а й матеріальною гарантією добросовісності кредитора, запобіжником проти включення до провадження фіктивних, дубльованих або заінтересованих вимог. Ця вимога відображає європейські стандарти доказування у процедурах неплатоспроможності, зокрема принцип *verifiable and justified claims*, закріплений у ст. 8 Директиви (ЄС) 2019/1023.

Належне доказове підтвердження вимог є не тільки критерієм їх правової достовірності, а й елементом захисту інших кредиторів та боржника від зловживань і важливою умовою справедливого розподілу активів у процедурі банкрутства;

– строковою – вимога повинна бути такою, що виникла до відкриття провадження або підлягає виконанню протягом процедури банкрутства. Тобто вимога має бути такою, строк виконання якої настав або настане в межах процедури. Заявлення вимог щодо майбутніх зобов'язань, які не виникли і не визначені за обсягом є процесуально неприйнятним;

– обґрунтованою та неоспороною – вимога повинна ґрунтуватися на чітко визначеній правовій підставі та супроводжуватись логічно пов'язаним обґрунтуванням. У разі, якщо вимога є спірною (наприклад, предметом окремого позову або оскаржується іншими кредиторами), суд має право призначити додаткову перевірку, експертизу або залишити її без розгляду.

Визнання вимоги можливе лише в тому разі, якщо вона не суперечить інтересам інших учасників провадження, не є фіктивною або подвійною.

Окремої уваги потребує процес пред'явлення вимог кредиторів до боржника у процедурі розпорядження майном і залежно від виду кредитора у справі про банкрутство можна визначити його особливості. Так, ініціюючий кредитор, у першу чергу, пред'являє свої грошові вимоги до боржника одночасно з поданням заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність). Крім того, ініціюючий кредитор також має право заявити додаткові грошові вимоги до боржника у межах тридцятиденного строку. Стосовно вимог ініціюючого кредитора є важливим, щоб господарський суд встановив відсутність спору про право щодо вимог такого кредитора. Адже якщо під час розгляду заяви ініціюючого кредитора буде встановлено наявності спору про право, суд відмовляє навіть у відкритті провадження у справі про банкрутство. Безспірність майнових вимог кредиторів має підтверджуватись об'єктивними факторами [332, с. 91].

Визнання вимоги є не лише процедурною дією, а й актом легітимації статусу кредитора, який отримує право на захист своїх інтересів у межах процедури банкрутства [367, с. 111]. У цьому контексті грошова вимога перетворюється з індивідуального майнового вимагання на елемент публічно врегульованої системи розподілу активів боржника [331, с. 49-52].

Встановлення наявності чи відсутності спору про право – це завдання господарського суду, який на свій розсуд, оцінивши всі подані ініціюючим кредитором докази, повинен прийняти важливе рішення – відкривати провадження у справі про банкрутство чи ні. Розсуд суду є комплексом правомочності, оскільки господарське судочинство є сукупністю стадій, в кожній з яких господарський суд, реалізуючи надані права, здійснює різну діяльність, визначену завданнями судочинства [191, с. 32]. Оцінюючи заявлені грошові вимоги ініціюючого кредитора, господарський суд повинен перевірити обґрунтованість вимог заявника та факт неплатоспроможності боржника, адже, як зазначає Л.І. Грабован, «... відсутність будь-яких

критеріїв підстав відкриття справи про банкрутство може мати наслідком неоднакову практику застосування вказаних норм та величезну кількість випадків відкриття справ стосовно підприємств, які не мають ознак неспроможності» [99, с. 54].

Конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Поточні кредитори з метою захисту своїх прав зобов'язані пред'явити до суду свої вимоги до боржника до початку ліквідаційної процедури. До визнання боржника банкрутом спори боржника з кредиторами, які мають поточні вимоги до боржника, вирішуються в межах справи про банкрутство шляхом їх розгляду в позовному провадженні господарським судом.

Забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення.

Адміністратор за випуском облігацій, який діє як конкурсний кредитор, подає заяву з вимогами до боржника з урахуванням вимог статті 93-1 КУзПБ (адміністратор за випуском облігацій зазначає у заяві з вимогами до боржника єдину вимогу кредитора, що дорівнює сумі усіх підтверджених вимог власників облігацій, в інтересах яких діє такий адміністратор) [331, с. 49-52].

Кредитори за вимогами щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також за вимогами щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування мають право подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують.

Також розпорядник майна зобов'язаний окремо повідомити господарський суд про вимоги щодо виплати заробітної плати, авторської винагороди, аліментів, а також про вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, згідно із заявами таких кредиторів та/або даними обліку боржника.

За загальним правилом, вимоги кредиторів, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, задовольняються в порядку черговості, встановленої КУЗПБ. Такі вимоги є конкурсними, однак не мають права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів.

Із наведеного вбачається, що для конкурсних кредиторів діє прісікальний строк (30 днів), а для інших кредиторів такий строк не діє, останні можуть не подавати заяви у тридцятиденний строк, а розпорядник майна зобов'язаний окремо повідомити господарський суд про вимоги кредиторів, які забезпечені заставою майна боржника, згідно з їхніми заявами, а за відсутності таких заяв – згідно з даними обліку боржника, а також внести окремо до реєстру відомості про майно боржника, яке є предметом застави згідно з відповідним державним реєстром.

Правильне визначення строків подання грошових вимог до боржника у справі про банкрутство має фундаментальне значення для забезпечення процесуальної дисципліни, реалізації принципу правової визначеності та гарантування рівності сторін у процедурі. Від дотримання строків безпосередньо залежить правовий статус кредитора, його здатність брати участь у зборах кредиторів, впливати на перебіг процедури, а також пріоритет у задоволенні вимог.

Проаналізувавши КУЗПБ можна виокремити декілька типів процесуальних строків, що мають різний характер та юридичні наслідки:

- прісікальний (імперативний) строк для конкурсних кредиторів – 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження (ч. 1 ст. 45 КУЗПБ). Його недотримання не унеможливорює подання вимог,

однак тягне обмеження у реалізації прав, зокрема права голосу на зборах і участі у комітеті кредиторів;

– строк подання вимог поточних кредиторів – не обмежений жорстким 30-денним терміном, але такі вимоги мають бути заявлені до моменту здійснення розподілу ліквідатором банкрута коштів від продажу ліквідаційної маси, оскільки подання заяви з поточними кредиторськими вимогами не являється підставою для перерозподілу між кредиторами зазначених коштів [220]. У протилежному разі вони не розглядаються в межах справи про банкрутство;

– процесуальний строк для заявлення вимог ініціюючим кредитором – не встановлений як окремий строк, однак логіка процедури вимагає, щоб такі вимоги були подані разом із заявою про відкриття справи, або у межах встановленого для всіх кредиторів 30-денного строку для заявлення додаткових вимог;

– особливі строки для забезпечених кредиторів та кредиторів зі спеціальним статусом не передбачають санкцій за неподання заяви у 30-денний строк, однак формально вимагають подання вимог у розумний строк, виходячи з принципу процесуальної економії та справедливості.

Процесуальні строки у справі про банкрутство мають подвійну природу, з одного боку, вони гарантують ефективність провадження, з іншого – виконують фільтраційну функцію щодо вимог, які не мають належного правового обґрунтування або подані із зволіканням без поважної причини.

Ключовим питанням є можливість поновлення строку. Для конкурсних кредиторів, згідно з усталеною судовою практикою, можливе поновлення строку на подання вимог, якщо буде доведено поважність причин його пропуску (форс-мажор, воєнний стан, перебування за межами України). Водночас кредитори, які подають вимоги після встановленого строку, навіть після поновлення, втрачають право вирішального голосу, що встановлює баланс між змагальністю і стабільністю провадження.

Законодавець також не передбачає єдиного підходу до строку розгляду вимог. Так, вимоги, заявлені у 30-денний строк, розглядаються у підготовчому засіданні, натомість вимоги, подані пізніше – в окремому судовому засіданні після завершення формування основного реєстру.

Розмежування процесуальних строків подання вимог у справі про банкрутство має принципове значення для визначення обсягу процесуальних прав кредитора, стабільності та прозорості складу кредиторів, запобігання зловживанням правом шляхом запізненого впливу на провадження, реалізації принципу правової визначеності у процедурі банкрутства.

На підставі викладеного актуальності набуває питання уніфікації строків подання вимог із одночасним чітким нормативним закріпленням процесуальних наслідків їх недотримання. Пропонується встановити:

- єдиний підхід до відліку строків для всіх категорій кредиторів (наприклад, з дня опублікування оголошення про відкриття провадження);
- розмежування правових наслідків пропуску строку: абсолютне (втрата статусу кредитора) – у випадку зловживання чи фіктивності вимог; відносне (втрата права голосу, але збереження вимоги в реєстрі) – у випадку добросовісної помилки;
- закріплення на рівні КУЗПБ вичерпного переліку підстав для поновлення строку, з урахуванням: форс-мажорних обставин (війна, пандемія, технічні проблеми); перебування особи за кордоном або в ізоляції; неналежного опублікування оголошення або порушення з боку розпорядника майна;
- визначення суб'єктом, уповноваженого вирішувати питання поновлення строку, господарського суду з наданням виключної компетенції, який оцінює поважність причин на підставі заяви кредитора та супровідних доказів;
- запровадження новітніх технологій пов'язаних з ІІІ для єдиної електронної системи фіксації поданих вимог (на базі ЄСІТС), що дозволить

автоматично відслідковувати строки, спрощуючи адміністрування та мінімізуючи людський фактор у допуску порушень.

За сучасного рівня розвитку правосуддя грошова вимога у процедурі банкрутства все частіше подається через ЄСІТС. Такий формат забезпечує збереження доказів у цифровій формі, оперативний обмін інформацією між сторонами та судом, а також дозволяє автоматизувати процеси перевірки строків подання вимог та формування реєстру. Водночас на практиці виникають складнощі, зокрема у випадках технічних збоїв або неправильної ідентифікації заявника, що може призводити до втрати права на включення вимоги до реєстру, але у той же час з врахуванням технічного прогресу такий шлях заслуговує на увагу.

У постанові від 29 січня 2025 року у справі № 909/737/24 Західного апеляційного господарського суду зазначено, що відправлення документа заявником та його отримання судом не обов'язково є одномоментною подією та може не збігатися у часі, і для правильного обрахування строку визначальним є саме момент відправлення відповідного документа заявником за допомогою електронних засобів. Ототожнення понять «час реєстрації» та «час подання процесуальних документів» є необґрунтованим [368].

Запровадження електронної подачі грошових вимог не лише спрощує процедуру, а й трансформує саму природу взаємодії сторін у справі від традиційної бюрократичної до прозорої цифрової [369, с. 179-183]. Такі підходи відповідають загальноєвропейським тенденціям електронного правосуддя (e-justice), включаючи доступ через персональні кабінети, автоматизовані повідомлення та блокчейн-фіксацію часу подання [365, с. 30-35].

Наведене свідчить, що електронна форма подання вимог потребує окремого нормативного врегулювання у КУзПБ щодо визнання дати подання, вимог до підпису, відповідальності за технічні проблеми, а також

права на поновлення строку у разі технічної неможливості подати заяву вчасно.

Впровадження в Україні єдиної нормативної моделі строків та критеріїв їх поновлення підвищить рівень передбачуваності для учасників справи, усуне зловживання правом шляхом подання вимог у пізні строки без належного обґрунтування, посилить довіру до реєстру вимог як інструменту захисту добросовісних кредиторів, сприятиме судовій єдності у прийнятті рішень про поновлення строків.

З урахуванням викладеного, доцільно доповнити КУзПБ окремою статтею «Умови поновлення строку подання грошових вимог кредитора», у якій слід чітко визначити: строк звернення із клопотанням про поновлення, допустимі причини пропуску, вимоги до доказів поважності причин, процесуальну форму прийняття рішення судом, а також наслідки для кредитора у разі поновлення строку (наприклад, обмеження права голосу у зборах кредиторів). Така норма сприятиме забезпеченню єдності судової практики, правової визначеності та добросовісності учасників провадження, що узгоджується з європейськими принципами справедливості та пропорційності, відображеними у статтях 6 і 8 Директиви (ЄС) 2019/1023. Така стаття може мати наступний зміст: «Кредитор, який пропустив встановлений частиною першою статті 45 цього Кодексу строк для подання грошових вимог до боржника, має право звернутися до господарського суду з клопотанням про поновлення строку подання грошових вимог, якщо пропуск строку зумовлений поважними, об'єктивно непереборними причинами.

Клопотання про поновлення строку подається протягом десяти днів з дня усунення обставин, що зумовили його пропуск, але не пізніше ніж до завершення ліквідаційної процедури боржника.

У клопотанні про поновлення строку кредитор зобов'язаний зазначити: дату, коли стало відомо про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника;

обставини, які об'єктивно перешкоджали поданню заяви в установлений строк;

докази, що підтверджують поважність причин пропуску строку.

До поважних причин пропуску строку можуть належати:

форс-мажорні обставини (стихійні лиха, воєнний стан, технічні катастрофи, тривалі перебої в роботі засобів поштового чи електронного зв'язку);

тривала хвороба керівника або відповідальної особи кредитора, що унеможливила своєчасне звернення до суду;

відсутність інформації про відкриття провадження у справі про банкрутство, якщо вона не була оприлюднена належним чином у Єдиному реєстрі судових рішень або в офіційному джерелі, визначеному цим Кодексом;

інші обставини, які суд визнає такими, що не залежать від волі кредитора та унеможливлювали подання заяви в строк.

Поважність причин пропуску строку підтверджується належними доказами – документами, офіційними повідомленнями, листуванням, довідками компетентних органів, медичними або експертними висновками, електронними підтвердженнями системних збоїв тощо.

Клопотання про поновлення строку розглядається господарським судом у межах справи про банкрутство не пізніше десяти днів з дня його надходження, без виклику сторін, за наявними у справі матеріалами. Суд постановляє ухвалу, у якій зазначає:

обставини пропуску строку;

оцінку поважності причин;

рішення про поновлення або відмову в поновленні строку;

наслідки поновлення строку для кредитора.

У разі поновлення строку кредитор набуває статусу конкурсного кредитора, але позбавляється права вирішального голосу на зборах кредиторів щодо питань, які впливають на формування або зміну складу

комітету кредиторів, а також при затвердженні плану санації чи ліквідаційної маси.

Визнані після поновлення строку грошові вимоги кредитора включаються до реєстру вимог кредиторів окремим розділом із зазначенням підстав поновлення строку. Такі вимоги задовольняються у порядку, визначеному цим Кодексом, після вимог кредиторів, заявлених у межах встановленого строку.

Поновлення строку не допускається, якщо суд встановить, що заявник: умісно зволікав із поданням заяви з метою отримання переваг у процедурі банкрутства;

діяв недобросовісно або зловживав процесуальними правами;

не довів причинно-наслідковий зв'язок між обставинами, на які посиляється, і неможливістю подати заяву вчасно».

Наведене свідчить про необхідність уніфікації строків і нормативного закріплення прозорих критеріїв їх поновлення як важливого елементу гармонізації українського законодавства про банкрутство з європейськими стандартами.

На підтвердження наведеної пропозиції, у зарубіжному законодавстві, наприклад, у Франції, кредитори, вимоги яких виникли до ухвалення судового рішення про відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані у встановленому порядку заявити свої вимоги відповідній уповноваженій особі, визначеній судом. У випадку застосування процедур спостереження чи судової реорганізації заяви подаються керуючому (*administrateur judiciaire*), а у разі відкриття ліквідаційної процедури – ліквідатору (*liquidateur judiciaire*).

Строк подання заяви про вимоги становить два місяці з дати офіційного опублікування судового рішення про відкриття провадження у спеціалізованому бюлетені. У виняткових випадках цей строк може бути подовжено для іноземних кредиторів. Водночас, боржник має право заявити вимогу кредитора від свого імені на аналогічних умовах, що й інші заявники.

Кредитори, які не подали свої вимоги у встановлений законом строк, втрачають право на їх задоволення, а отже, виключаються з участі у подальшому розподілі активів боржника чи з отримання виплат за затвердженим планом реструктуризації або в межах процедури ліквідації. Винятком із цього правила є випадки, коли суддя у справах банкрутства (*juge-commissaire*) визнає причини пропуску строку поважними та ухвалює рішення про поновлення кредитора у його правах [370].

Законодавством Франції виокремлюються вимоги кредиторів, які виникли до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, а також ті, що виникли після його відкриття, але не відповідають спеціальним критеріям, визначеним у положеннях *Code de commerce*. Йдеться, про вимоги, які не є безпосередньо пов'язаними з необхідністю забезпечення продовження економічної діяльності боржника під час процедури спостереження або не є компенсацією за послуги чи товари, надані боржнику у цей період. У такому випадку кредитори зобов'язані у встановленому порядку передати відповідному арбітражному керуючому (*administrateur judiciaire*) належні докази на підтвердження своїх вимог.

Другу категорію становлять вимоги, які виникли після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність і які водночас відповідають визначеним законодавчим критеріям. До таких вимог, як правило, належать ті, що виникли внаслідок правочинів, укладених боржником з метою забезпечення продовження періоду спостереження, або у зв'язку з наданням послуг, необхідних для здійснення поточної діяльності підприємства. Закон надає цим вимогам особливий статус, що забезпечує їх привілейоване задоволення у межах процедури банкрутства.

У законодавстві Франції інститут заявлення грошових вимог кредиторів до боржника має чітко структурований і формалізований характер, що забезпечує прозорість процедури банкрутства та правову визначеність статусу кредитора.

Відповідно до чинного законодавства, оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство повинно обов'язково містити низку ключових відомостей, зокрема: найменування та адресу господарського суду, відомості про арбітражного керуючого (розпорядника майна), включаючи його ім'я та місцезнаходження, а також строк подання заяв кредиторів з вимогами до боржника. Зазначені реквізити не є формальною процедурною вимогою, а виконують функцію своєрідного алгоритму дій для кредитора, який має намір заявити свої конкурсні вимоги.

Зміст оголошення слугує основою для подальших дій кредитора: він повинен підготувати заяву з викладом грошових вимог, надіслати її розпоряднику майна (з обов'язковою фіксацією доказів такого направлення), а після цього подати заяву разом із супровідними документами до господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство. При цьому слід суворо дотримуватись вимог ч. 3 ст. 45 КУзПБ щодо оформлення заяви та переліку обов'язкових додатків.

Одним із базових інструментів реалізації права на задоволення грошової вимоги до боржника в межах відкритої справи про банкрутство є заява кредитора про визнання грошових вимог, порядок подання якої врегульовано ст. 45 КУзПБ. На відміну від заяви про відкриття провадження, така заява не має ініціюючої природи, однак виконує критично важливу функцію ідентифікації кредитора як учасника провадження та включення його вимог до реєстру вимог кредиторів.

Законодавець вимагає, щоб така заява містила не лише загальні реквізити, але й була належно обґрунтована, супроводжувалася доказами, які підтверджують як факт виникнення вимоги, так і її розмір, строк виконання, а також правову природу зобов'язання. Обов'язковим є також надання доказів сплати судового збору та надсилання копій заяви боржнику й арбітражному керуючому. Недотримання хоча б одного з цих елементів створює підстави для залишення заяви без руху або для відмови у визнанні грошових вимог.

Ключовою ознакою даного процесуального інституту є його диспозитивний характер у межах суворо формалізованої процедури. Кредитор самостійно обирає момент звернення із заявою, однак обмежений у часі (тридцять днів із дня офіційного оголошення про відкриття провадження), формі та змісті подання. Зазначене відображає принцип «позовної активності» у спеціальній процедурі банкрутства, де держава делегує заявнику ініціативу та відповідальність за точність, достовірність і своєчасність поданих матеріалів.

У судовій практиці неодноразово наголошувалося, що визнання вимог можливе лише у разі надання належних і достатніх доказів, незалежно від наявності чи відсутності заперечень з боку боржника чи інших осіб. Наприклад, у постанові Верховного Суду від 29.03.2023 року у справі № 926/4807-б/21 вказано, що однією з підстав для відмови у визнанні грошової вимоги було неподання кредитором доказів передачі оригіналів документів, що підтверджують зобов'язання. Зазначене підтверджує підхід до застосування підвищеного стандарту доказування, що вимагає наявності не лише формально допустимих, а й переконливих, системно узгоджених доказів, достатніх для висновку про правову обґрунтованість вимоги.

Відтак, заява кредитора у справі про банкрутство є не лише формальним процесуальним документом, а інструментом реалізації матеріального права кредитора в межах спеціальної судової процедури. Її юридичне значення виходить за межі подачі документа, воно визначає правосуб'єктність особи, впливає на розподіл конкурсної маси та забезпечує реалізацію принципу змагальності та правової визначеності у процедурі банкрутства.

До заяви мають бути додані документи, що підтверджують сплату судового збору, докази надсилання копій заяви боржнику та розпоряднику майна, а також документи, що обґрунтовують грошові вимоги. Законодавець визначив чітку процесуальну послідовність дій: первинне направлення заяви

розпоряднику майна, а вже після цього – її подання до суду разом з належними доказами [220].

Якщо порівнювати порядок подання заяви в інших європейських країнах, то наприклад, в Естонії та Литві порядок подання кредиторами грошових вимог до боржника у межах процедур банкрутства побудований на чітких формалізованих засадах, що забезпечують як правову визначеність, так і превенцію зловживань. В Естонії процедура відкриття провадження ініціюється поданням кредитором відповідної заяви (*bankruptcy petition*) до окружного суду, після чого, у разі відкриття провадження, кредитори зобов'язані подати свої вимоги та підтверджуючі документи безпосередньо арбітражному керуючому (*trustee*). Перевірка заяв здійснюється з урахуванням принципу формальної визначеності та достовірності, як передумови їх внесення до реєстру вимог кредиторів. У випадку спору щодо вимог, остаточне рішення ухвалює суд. Законодавче регулювання в цій сфері ґрунтується на положеннях *Bankruptcy Act (Eesti Vabariigi Pankrotiseadus)* [371].

Подібна модель діє й у Литві, де, згідно Закону про неплатоспроможність юридичних осіб (*Įmonių bankroto įstatymas*), кредитори подають свої грошові вимоги протягом встановленого строку адміністратору (*administrator*), а останній, після перевірки, формує проект реєстру вимог, який може бути оскаржений у судовому порядку. Заява кредитора має бути обґрунтована письмовими доказами, які підтверджують наявність та розмір заборгованості, а також її юридичну природу. Варто зазначити, що строк подання вимог становить, як правило, до чотирьох місяців з моменту офіційного оприлюднення рішення суду про відкриття справи про банкрутство у спеціалізованому бюлетені [372].

Порівняльний аналіз свідчить про те, що естонська та литовська моделі передбачають дворівневу перевірку заяв кредиторів – спочатку уповноваженим адміністратором або керуючим, а згодом, за необхідності, судом, що узгоджується із загальноєвропейськими тенденціями щодо

підвищення вимог до достовірності грошових вимог у процедурах банкрутства та кореспондується зі стандартом доказування. Зазначене підтверджує доцільність використання в українському праві так званого «процесуального каскаду» доказової оцінки – спочатку на рівні арбітражного керуючого (розпорядника майна), а потім – судової інстанції. Такий підхід слугує важливою процесуальною гарантією захисту прав як боржника, так і добросовісних кредиторів.

Вимоги кредиторів, заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, розглядаються господарським судом у порядку черговості їх отримання у судовому засіданні, яке проводиться після попереднього засідання господарського суду. За результатами розгляду зазначених заяв господарський суд постановляє ухвалу про визнання чи відхилення (повністю або частково) вимог таких кредиторів. Ухвала господарського суду є підставою для внесення відомостей про таких кредиторів до реєстру вимог кредиторів (ч. 6 ст. 45 КУЗПБ).

Застосування формального підходу під час розгляду заяви про визнання кредиторських вимог, а також ухвалення рішення без належного правового аналізу самої заяви, підстав виникнення грошових зобов'язань, їх правової природи, розміру та моменту виникнення створює ризик легітимації фіктивної заборгованості боржника у межах справи про банкрутство. У результаті такої практики можливе відкриття провадження у справі про банкрутство на підставі штучно сформованих або необґрунтованих вимог.

Подібна ситуація призводить до порушення прав як кредиторів, чий вимоги є дійсними та належно підтвердженими, так і самого боржника, оскільки викривляється баланс інтересів учасників провадження та підривається принцип обґрунтованості судового контролю у процедурі неплатоспроможності.

Установлений законом порядок подання грошових вимог є лише початковим етапом формування реєстру кредиторів. Водночас ефективність цього процесу неможлива без належного судового контролю за

достовірністю та обґрунтованістю заявлених вимог. Саме тому ключове значення в процедурі банкрутства набуває питання стандарту доказування, який визначає межі та критерії перевірки поданих матеріалів.

Верховний Суд підкреслює, що для унеможливлення загрози визнання судом у справі про банкрутство фіктивної кредиторської заборгованості до боржника, суд повинен розглядати заяви з кредиторськими вимогами на підставі підвищеного стандарту доказування (постанови Верховного Суду від 07.10.2020 року у справі № 914/2404/19, від 28.01.2021 року у справі № 910/4510/20).

За змістом ст. 45 КУЗПБ кредитор повинен подати докази (документи, що підтверджують вимоги до боржника) разом із поданням заяви про визнання грошових вимог. Тому, якщо кредитор зацікавлений в позитивному результаті щодо розгляду господарським судом його заяви з кредиторськими вимогами, він повинен надати розпоряднику майна та суду такі докази, які б дозволили достеменно встановити наявність заборгованості [220].

Статтею 73 ГПК України визначено поняття доказів як будь-яких даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються засобами доказування, передбаченими у частині другої цієї статті, зокрема, письмовими доказами.

Верховний Суд неодноразово наголошував, що визначаючи розмір заборгованості боржника, суд зобов'язаний належним чином дослідити подані стороною докази, перевірити їх, оцінити в сукупності та взаємозв'язку з іншими наявними у справі доказами, а в разі незгоди з ними повністю або частково зазначити правові аргументи на їх спростування та навести в рішенні свій розрахунок, що є процесуальним обов'язком суду (подібний висновок щодо обов'язку суду під час перевірки розрахунку заявлених позовних вимог викладено в постанові Великої Палати Верховного Суду від

04.12.2019 року у справі № 917/1739/17, постанові Верховного Суду від 02.06.2022 року у справі № 917/1384/20).

У контексті господарського процесуального права стандарт доказування слід розуміти, з одного боку, як встановлену правом міру переконаності суду у достовірності обставин, що мають юридичне значення для вирішення справи та кількісну й якісну характеристику доказового матеріалу, достатню для ухвалення судового рішення, а з іншого, як формалізований інструмент, що спрямований на забезпечення об'єктивності, справедливості та юридичної визначеності під час судового розгляду [373, с. 87-101].

Українська юридична доктрина дедалі більше уваги приділяє необхідності застосування підвищеного стандарту доказування у процедурах банкрутства. Причинами цього є ризики маніпуляцій із вимогами кредиторів, що можуть вплинути на справедливий розподіл майна боржника та на права інших кредиторських груп. Так К.М. Пільков підкреслює, що міжнародні підходи до стандартів доказування служать орієнтиром для удосконалення вітчизняного судового процесу [374, с. 49-56], тим самим підкреслюючи важливість підвищеного стандарту в процедурах банкрутств.

Сутність підвищеного стандарту доказування у справах про банкрутство полягає в особливих вимогах до обґрунтованості та достовірності кредиторських вимог, які заявляються до боржника [375, с. 122-128].

Підвищений стандарт доказування у справах про банкрутство виконує не лише процесуальну, а й методологічну функцію, слугуючи інструментом забезпечення балансу між приватними інтересами кредиторів та публічним інтересом у прозорому й економічно обґрунтованому провадженні. Такий підхід ґрунтується на системному поєднанні принципів диспозитивності, змагальності та офіційного з'ясування обставин справи, де суд виступає не лише арбітром між сторонами, а й активним суб'єктом контролю за дотриманням доброчесності кредитора.

На методологічному рівні підвищений стандарт доказування виконує роль інструменту юридичної верифікації грошових вимог, спрямованого на запобігання фіктивному набуттю статусу кредитора; маніпулятивному впливу на хід процедури банкрутства; порушенню принципу рівності всіх кредиторів перед законом.

Його застосування зумовлено особливою природою процедури банкрутства, що поєднує у собі риси як приватного спору (про заборгованість), так і публічного регулювання розподілу майна боржника. Підвищений стандарт доказування є необхідною гарантією правомірного втручання у майнову сферу боржника, забезпечення довіри до процедури з боку всіх учасників та легітимності її результатів.

Підвищений стандарт доказування в процедурах банкрутства, не декларативна вимога, а реальний механізм процесуального контролю, який обґрунтовують і в науковому співтоваристві, і в судовій практиці. Його функція встановити справжність кредиторської вимоги на надійній доказовій основі та унеможливити формалізм чи фікцію, що можуть призвести до порушень прав інших учасників процесу.

У процедурах неплатоспроможності (банкрутства) стандарт доказування набуває специфічних ознак, зумовлених як матеріально-правовою природою вимог, так і функціональним значенням самого провадження. Передусім це означає, що господарський суд зобов'язаний здійснювати всебічну перевірку поданих грошових вимог, незалежно від того, чи заперечує їх боржник або інші учасники провадження. У справах про банкрутство суд не може обмежитися лише формальним підтвердженням відсутності заперечень, адже йдеться про втручання у майнову сферу боржника та потенційний перерозподіл активів.

У зв'язку з активним поширенням цифрових активів та криптовалют, на практиці постає питання адаптації вказаних стандартів доказування до нових форм заборгованості, що потребують специфічного правового підходу.

Поширення криптовалют та цифрових активів (NFT, utility-токенів, стейблкоїнів тощо) висунуло на перший план питання визначення правової природи вимог, номінованих у таких формах, а також стандартів доказування їх дійсності [376, с. 655-658]. В умовах, коли українське законодавство досі перебуває на етапі формування підходів до правового статусу криптовалюти, виникає суттєва прогалина у процедурі визнання грошових вимог, виражених у цифрових активах, особливо у справах про банкрутство.

Сьогодні в Україні існує Закон України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 року, ще не набрав законної сили. Стаття 1 зазначеного Закону визначає криптовалюту як віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [377].

Під час подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство боржник зобов'язаний забезпечити повноту та достовірність доказової інформації щодо свого майнового стану. Відповідно до ч.4 ст.34 КУзПБ, до заяви боржника додаються відомості про всі рахунки та електронні гаманці, відкриті в банках, небанківських надавачах платіжних послуг або емітентах електронних грошей, що належать боржнику, із зазначенням їх реквізитів. Аналогічне положення, з певними уточненнями, міститься у п.8 ч. 3 ст. 116 КУзПБ, яка регламентує зміст заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника-фізичної особи. У ній прямо передбачено обов'язок боржника надати повну інформацію про всі наявні рахунки (у тому числі депозитні) та електронні гаманці, відкриті в Україні чи за кордоном, із зазначенням сум грошових коштів, що на них обліковуються. Такі вимоги було доповнено Законом України від 12 січня 2023 року, що фактично інституціалізував поняття електронних грошей та віртуальних активів у вітчизняному правовому полі. З цієї дати можна

говорити про легітимацію цифрових фінансових активів як об'єктів, що мають правове значення у справах про банкрутство. Відповідні зміни були внесені також до ч. 2 ст.36 КУзПБ, що зобов'язує боржника при поданні відзиву надати аналогічні відомості про електронні гаманці, небанківські рахунки та платіжні інструменти. Зазначені документи і відомості виконують подвійну функцію у процесі доказування: вони підтверджують реальний фінансовий стан боржника та повноту відображення активів; вони є доказовою підставою для процесуальних дій суду, зокрема, для відкриття провадження, запровадження мораторію на задоволення вимог кредиторів та введення процедури розпорядження майном.

Відповідно до абз. 2 ч. 15 ст. 39 КУзПБ, у разі вжиття судом заходів щодо забезпечення вимог кредиторів копія ухвали надсилається, серед іншого, емітентам електронних грошей, у яких знаходяться електронні гаманці боржника. Така норма логічно продовжує доказову функцію відомостей, наданих боржником у заяві, однак її реальне виконання є проблематичним, оскільки більшість криптовалют має децентралізовану природу і не має конкретного емітента, якого можна ідентифікувати для отримання судової ухвали. З огляду на це, норми КУзПБ щодо подання боржником інформації про електронні гаманці слід розглядати не лише як формальний перелік додатків до заяви, а як доказовий інструмент забезпечення прозорості фінансового стану боржника, що має істотне значення для подальшого формування конкурсної маси, виявлення активів та запобігання приховуванню цифрових коштів. Доказова сила наданих документів і відомостей у цьому контексті визначає не лише можливість відкриття провадження у справі, а й обсяг подальших процесуальних дій суду, включаючи введення мораторію, накладення арештів на активи та запровадження процедури розпорядження майном. Відсутність або неповнота таких доказів може бути підставою для відмови у відкритті провадження або для визнання боржника недобросовісним, що тягне процесуальні наслідки у межах справи.

Доказування наявності зобов'язання у криптовалюті становить особливу складність. У більшості випадків документи, що подаються кредитором (наприклад, скріншоти транзакцій, адреси гаманців), не мають самодостатньої юридичної сили, а транзакції можуть бути проведені між пов'язаними особами, що імітують боргові відносини. Як наслідок, з'являється ризик легалізації фіктивної заборгованості через контрольовані цифрові гаманці, власники яких лише формально є різними особами. Такий ризик прямо корелює з вже згаданими проблемами дроблення вимог та зловживань правом кредитора.

Порівняльно-правовий аналіз засвідчує, що Високий Суд Сінгапура по справі *Re Taylor, Joshua James and another (Official Receiver, non-party)* підкреслив, що платформи цифрових активів повинні чітко визначати права власності на активи та фідучіарні обов'язки [378]. В США вже запроваджено механізм оцінки вартості вимог, перевірки цифрової вимоги через подачу доказів про походження криптоактиву, документальну верифікацію адрес гаманців та підтвердження економічної мети транзакції [379]. В Японії контроль цифрових вимог закріплено в Законі про банкрутство [380]. Відомо, що навіть у гучній справі *Mt. Gox* суд зобов'язав перевірити походження криптовалют, вимагати документальне підтвердження підстав та конвертацію гаманця у фіат (є оцінка у єні на момент початку провадження) [381].

На цьому тлі український суд у межах чинного КУЗПБ, за відсутності чіткої правової конструкції цифрового зобов'язання, залишається практично позбавленим інструментів оцінки достовірності таких вимог, що створює сприятливий ґрунт для зловживань. Відтак, доцільним є запровадження окремого стандарту доказування для вимог у криптовалюті, який має враховувати технічну можливість маніпуляцій у блокчейн-мережі, відсутність правового титулу, складність ідентифікації сторін тощо. Запровадження такого підходу дозволить адаптувати процедуру банкрутства до нових цифрових умов та мінімізувати ризики імітації зобов'язань з метою впливу на хід провадження.

У цьому контексті варто звернути увагу на потенціал смарт-договорів і блокчейн-технологій як інноваційних механізмів автоматичної фіксації та перевірки грошових вимог. Застосування таких інструментів у процедурах банкрутства може не лише посилити доказову дисципліну кредиторів, але й забезпечити технічну неможливість дублювання вимог або їх подання з порушенням добросовісності.

Інституціональний розвиток цифрових технологій, зокрема технології блокчейн, зумовлює перегляд усталених правових підходів до регулювання банкрутства, особливо в частині подання, перевірки та фіксації грошових вимог кредиторів. Одним із найбільш перспективних інструментів у цьому контексті виступають смарт-договори – програмно закріплені умови виконання зобов'язання, що функціонують у середовищі децентралізованих реєстрів. Такі договори не лише фіксують факт досягнення домовленості, а й забезпечують її автоматичне виконання, фіксуючи юридично значимі події з урахуванням визначених параметрів.

У праві зарубіжних країн уже сформувалося розуміння смарт-договору як чинного джерела зобов'язання. У висновку Law Commission of England and Wales (2021) зазначено, що для виникнення юридичного зобов'язання у формі смарт-договору не вимагається внесення змін до чинного законодавства, оскільки правові інструменти загального права вже надають можливість визнання таких угод юридично обов'язковими [382]. У Швейцарії та Естонії реалізуються експериментальні проєкти, орієнтовані на створення блокчейн-базованих реєстрів вимог кредиторів, інтегрованих із системами державного управління (наприклад, проєкти в межах платформи e-Residency). У межах цих ініціатив смарт-договори використовуються як автономний засіб реєстрації вимог, що виникають за умовами комерційних контрактів, із можливістю подальшої інтеграції в офіційні судові та реєстраційні системи [383].

З наукової точки зору, можливість використання смарт-договорів у сфері банкрутства передбачає переосмислення концептуальних засад

доказування грошових вимог. На думку дослідників Оксфордського університету, смарт-контракти можуть слугувати не лише доказом зобов'язання, а й інструментом юридичної кваліфікації дій сторін [384, с.1754-1797]. З іншого боку, аналітики наполягають на потребі розробки гібридної моделі правового регулювання, яка б поєднувала автоматизм смарт-договору з можливістю правового перегляду його виконання у разі порушення принципів добросовісності або публічного порядку [385].

У контексті українського правопорядку впровадження смарт-договорів як інструменту формування реєстру вимог кредиторів можливе через наступні шляхи, по-перше, нормативне закріплення допустимості подання вимоги у формі смарт-договору із засвідченими ідентифікаторами (hash, timestamp, адреса учасників); по-друге, створення блокчейн-реєстру вимог, інтегрованого з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою; по-третє, запровадження процедурного механізму автоматичної перевірки вимоги на предмет її повторного пред'явлення, ідентичності, а також сумісності з іншими вимогами у справі.

Цифровізація процесу подання грошових вимог, реалізована через смарт-договори, здатна не лише підвищити ефективність та прозорість процедури банкрутства, але й забезпечити новий рівень довіри до системи захисту прав кредиторів у цифровій економіці.

Також слід звернути увагу, що застосування підвищеного стандарту доказування у справах про банкрутство також тісно пов'язане з подоланням загальних презумпцій, зокрема презумпції добросовісності учасника процесу [386, с. 286-287]. У межах справи про неплатоспроможність господарський суд не може автоматично виходити з добросовісності кредитора, навіть якщо його вимоги не заперечуються боржником. Натомість, у контексті банкрутства діє презумпція потенційного зловживання правом, що вимагає від суду активної ролі в перевірці доказів від кредитора, доведення вимог не лише формально, а й за змістом, обсягом та походженням. Так, у постанові Верховного Суду від 29 березня 2023 року у справі № 926/4807-б/21

зазначено, що для визнання грошових вимог недостатньо лише надання договору про відступлення права вимоги – кредитор повинен надати докази правонаступництва та фактичного існування заборгованості [387]. Зазначене зумовлено високою вразливістю процедури банкрутства до маніпуляцій і потребує особливого рівня процесуальної обачності з боку суду.

Окрему проблему становлять випадки подачі фіктивних вимог та дроблення заборгованості, які все частіше використовуються як інструменти маніпуляцій у справі про банкрутство. Дроблення вимог проявляється у поданні декількох заяв про грошові вимоги до боржника від імені різних, формально незалежних, але фактично пов'язаних осіб, що веде до штучного збільшення кількості кредиторів, множинного голосування на зборах кредиторів або контролю над формуванням комітету кредиторів.

У справі № 910/4475/19 Велика Палата Верховного Суду наголосила, що суд, навіть за відсутності заперечень з боку інших кредиторів чи боржника, зобов'язаний всебічно перевірити обґрунтованість, реальність та правову природу заявленої вимоги, враховуючи публічний інтерес та ризик зловживань [218]. Подібним чином у справі № 926/4807-б/21 Верховний Суд зазначив, що договір про відступлення права вимоги сам по собі не підтверджує дійсного переходу права, якщо немає доказів реальних фінансових розрахунків між сторонами [387].

Фіктивними також можуть бути вимоги, подані на підставі договорів, які не супроводжуються грошовими переказами, містять нехарактерні умови або укладені незадовго до відкриття провадження у справі. У таких випадках існує підвищений ризик того, що кредитор не переслідує мету захисту порушеного права, а лише намагається маніпулювати процедурою з метою впливу на прийняття рішень.

Міжнародна практика демонструє розвинені підходи до таких ситуацій. У законодавстві Франції (*Code de commerce*) передбачено, що суддя у справах про банкрутство може відхилити заяву кредитора, якщо вона не підтверджена належними доказами або суперечить публічному порядку

[142]. У праві Естонії та Литви застосовується підхід анулювання голосів афілійованих осіб, якщо виявлено, що вони діють узгоджено або борг є сумнівного походження [371].

З метою удосконалення українського законодавства обґрунтованою видається необхідність закріпити презумпцію пов'язаності кредиторів, якщо вимоги подані у межах 12 місяців до відкриття провадження та мають спільних учасників, адресу чи управлінський склад; надати господарському суду повноваження на консолідацію або відхилення вимог, якщо встановлено штучне дроблення або фіктивність боргу; встановити обов'язок для кредитора розкривати інформацію про кінцевого бенефіціарного власника, що дозволить попередити концентрацію впливу в руках однієї заінтересованої особи.

Реалізація запропонованих змін сприятиме відновленню довіри до процедури банкрутства, утвердженню принципу добросовісності учасників і забезпеченню рівного доступу до реалізації кредиторських прав.

З огляду на викладене, запровадження дієвих інструментів контролю за добросовісністю кредиторів має поєднуватися з уніфікованим та посиленням стандартом доказування, який забезпечить справедливую оцінку кожної заяви про грошові вимоги. Особливості стандарту доказування у справах про банкрутство полягають у такому:

- незалежність від позиції боржника – обґрунтованість грошових вимог підлягає перевірці навіть у разі їх визнання боржником або арбітражним керуючим (ст. 76 ГПК України). Суд зобов'язаний з власної ініціативи оцінити обсяг і правову підставу зобов'язань, керуючись об'єктивними критеріями;

- формалізований підхід до доказів – лише ті вимоги визнаються конкурсними, щодо яких кредитор надав достатній обсяг доказів, що підтверджують як наявність зобов'язання, так і його розмір. Типовими доказами є договори, акти виконаних робіт, накладні, судові рішення, первинна бухгалтерська документація тощо;

– підвищена обачність суду – у процедурі банкрутства діє презумпція можливих зловживань з боку учасників, а тому суд зобов'язаний виявляти особливу пильність при аналізі доказів, навіть якщо між сторонами немає спору. Відповідно до ст. 517 ЦК України, боржник має право не виконувати обов'язок перед новим кредитором, доки не отримає доказів переходу прав за зобов'язанням, що підкреслює необхідність надання повного пакету документів для підтвердження обґрунтованості грошових вимог (постанова Верховного Суду від 29.03.2023 року у справі № 926/4807-б/21);

– вплив на статус учасника провадження – від дотримання стандарту доказування напряду залежить визнання особи кредитором, а отже її доступ до механізмів впливу на процедуру (участь у зборах, голосування, формування комітету тощо).

Стандарт доказування у процедурі банкрутства виступає процесуальним фільтром, що забезпечує рівновагу між публічним інтересом, правами боржника та добросовісністю кредитора, і виконує функцію гаранта справедливого розподілу майна боржника у рамках законної процедури. У цьому контексті визнаними можуть бути лише ті вимоги, які підтверджені належними та достатніми доказами щодо їх правової природи, підстави виникнення, розміру та строку виконання [198].

Завданням господарського суду є перевірка заявлених до боржника грошових вимог конкурсних кредиторів на підставі поданих заявниками доказів існування та обґрунтованості цих вимог (подібний висновок викладено у постановках Верховного Суду від 15.10.2019 року у справі № 908/2189/17, від 24.10.2019 року у справі № 910/10542/18, від 07.11.2019 року у справі № 904/9024/16).

Комплексна оцінка доказів щодо їх відповідності вимогам законодавства становить сутність суддівського розсуду на стадії визначення обсягу кредиторських вимог у справі про банкрутство. Така оцінка не може бути підмінена висновком експерта-економіста, оскільки експерт не обмежений положеннями ст.ст. 76–79 ГПК України та межами дослідницької

функції суду, яка реалізується саме на цій стадії провадження у справі про банкрутство. Водночас покладення на кредитора обов'язку доведення обґрунтованості заявлених вимог належними доказами не обмежує його у праві самостійно визначати, які саме докази подавати до суду, що у свою чергу, дає змогу суду реалізувати принцип диспозитивності господарського судочинства та ухвалювати рішення щодо визнання або відмови у визнанні вимог кредитора на підставі тієї сукупності доказів, які були надані кредитором – заявником грошових вимог [388].

Застосування підвищеного стандарту доказування у справах про банкрутство є необхідною гарантією правомірності втручання у майнову сферу боржника, а також забезпечення легітимності статусу кредитора. Проте вітчизняне законодавство не містить вичерпного регулювання ані щодо змісту цього стандарту, ані щодо його процесуальних критеріїв, що створює ризики неоднакової судової практики.

З огляду на особливий характер справ про банкрутство, який поєднує елементи приватного спору про заборгованість із публічним елементом розподілу залишкової маси боржника, доцільним є нормативне закріплення диференційованого стандарту доказування, що враховуватиме: вид кредитора (ініціюючий, конкурсний, забезпечений, поточний); правову природу вимоги (договірна, деліктна, податкова тощо); стадію провадження (відкриття справи, визнання вимог, перегляд реєстру тощо); наявність або відсутність спору про право.

З метою уніфікації та запобігання зловживанням пропонується впровадження єдиної методики оцінки доказів, поданих кредиторами. Така методика може мати вигляд стандартизованої форми аналізу вимоги, в якій арбітражний керуючий чи суд вказує суму вимоги; документи, що підтверджують виникнення зобов'язання; строк виконання; характер зобов'язання (грошове/майнове); наявність спору; висновок щодо відповідності критеріям доказування.

Крім того, слід передбачити обов'язок кредитора пояснити походження суми вимоги, структуру розрахунку та джерела фінансових даних; можливість експертного фінансового висновку у разі сумнівів щодо обґрунтованості вимоги; попередню перевірку вимог арбітражним керуючим із подальшим контролем з боку суду; різний рівень доказової сили документів (з вищим рівнем довіри до судових рішень, виконавчих написів, нотаріальних актів тощо).

Також доцільно запровадити презумпцію недостовірності вимоги, якщо: документи подані з істотними порушеннями форми; відсутні оригінали при їх обов'язковості; вимога сформульована абстрактно або не підтверджена документально; особа пов'язана з боржником (афілійованість, наявність корпоративних зв'язків). На законодавчому рівні такі положення можуть бути закріплені у вигляді окремої статті КУзПБ – «Стандарт доказування кредиторської вимоги».

У перспективі можливо передбачити використання електронного шаблону заяви, який автоматично верифікує обсяг, джерела та відповідність заявленої вимоги мінімальному стандарту доказування, що відповідатиме принципам цифровізації банкрутства.

Забезпечення підвищеного стандарту доказування у справах про банкрутство потребує не лише активної позиції суду, а й належної організаційної взаємодії з розпорядником майна (арбітражним керуючим), який відіграє важливу роль у зборі, попередньому аналізі та систематизації заявлених кредиторських вимог. У зв'язку з цим необхідно детальніше охарактеризувати функціональну роль розпорядника майна у процесі перевірки та узагальнення кредиторських вимог.

Згідно зі ст.45 КУзПБ, розпорядник майна (арбітражний керуючий) у процедурі розпорядження майном виконує ключову роль у процесі перевірки поданих кредиторами заяв з грошовими вимогами. На цій стадії саме він забезпечує збір, систематизацію та формально-правову фільтрацію кредиторських вимог, попередньо перевіряючи їх на відповідність вимогам

законодавства. Розпорядник майна перевіряє наявність належних доказів грошового зобов'язання; сплату судового збору; дотримання форми заяви; дотримання строків її подання; направлення копій боржнику та іншим учасникам провадження.

У науковій літературі його роль підкреслюється в контексті вхідного контролю за заявами кредиторів, у тому числі щодо запобігання внесенню до реєстру вимог, що не мають належного правового підґрунтя чи оформлені з порушеннями законодавчих вимог [119, с. 71-83]. Такий підхід зумовлений як необхідністю забезпечення процесуальної дисципліни, так і потребою зменшення навантаження на господарський суд на стадії формування реєстру.

Слід розмежовувати компетенцію розпорядника майна та господарського суду. Якщо перший здійснює лише формальну оцінку та узагальнення поданих заяв для подальшого внесення до проєкту реєстру вимог кредиторів, то виключно суд наділений повноваженнями ухвалювати рішення про визнання або відмову у визнанні грошових вимог (ст. 45 КУзПБ). Такий підхід узгоджується з позицією Верховного Суду, висловленою у постанові від 29 березня 2023 року у справі № 926/4807-б/21, відповідно до якої для визнання грошових вимог недостатньо надати лише договір відступлення права вимоги; необхідним є повний пакет первинних документів, що підтверджують правовий зв'язок з боржником, а суд має повноваження самостійно оцінити достатність поданих доказів, незалежно від дій арбітражного керуючого [387]. В іншій справі Верховний Суд прямо наголосив, що суд зобов'язаний здійснювати оцінку всіх наданих кредитором вимог, навіть якщо боржник або розпорядник майна не висловлюють заперечень [218].

Частина 5 ст. 45 КУзПБ встановлює, що розпорядник майна не пізніше ніж на 10 день з дня закінчення встановленого ч. 1 цієї статті строку з урахуванням результатів розгляду вимог кредиторів боржником повністю або частково визнає їх або відхиляє з обґрунтуванням підстав визнання чи

відхилення, про що письмово повідомляє заявників і господарський суд, а також подає до суду письмовий звіт про надіслані всім кредиторам боржника повідомлення про результати розгляду грошових вимог та їх отримання кредиторами разом з копіями повідомлень про вручення поштового відправлення та описів вкладення у поштове відправлення або інших документів, що підтверджують надсилання повідомлення кредиторам.

КУзПБ містить норму згідно якої, кредитор має право отримувати від розпорядника майна інформацію щодо вимог інших кредиторів. Такий кредитор може подати розпоряднику майна, боржнику та суду заперечення щодо визнання вимог інших кредиторів. Заяви з вимогами конкурсних кредиторів або забезпечених кредиторів, подані в межах строку, розглядаються господарським судом у попередньому засіданні суду.

Участь розпорядника майна в процесі перевірки грошових вимог кредиторів має допоміжний, проте важливий характер. Його діяльність спрямована на організаційне забезпечення прозорого розгляду заяв, тоді як остаточна правова оцінка та ухвалення рішень належать до виключної компетенції суду. Такий поділ повноважень слугує гарантією справедливості, запобігає включенню фіктивних чи необґрунтованих вимог до реєстру та забезпечує баланс інтересів усіх учасників справи про банкрутство.

Здійснення попередньої перевірки та фільтрації грошових вимог з боку розпорядника майна не виключає виникнення спорів між учасниками справи. У разі незгоди з поданими вимогами або наявності сумнівів щодо їх обґрунтованості сторони мають право реалізовувати механізм процесуального оспорювання, що зумовлює необхідність аналізу процесуального порядку та правових наслідків оспорювання грошових вимог у процедурі банкрутства.

Оспорювання грошових вимог кредиторів є ключовим механізмом забезпечення справедливості, достовірності та збалансованості інтересів усіх учасників справи про банкрутство. Згідно положень КУзПБ, заявлені грошові вимоги можуть бути оспорені як самим боржником, так й іншими

кредиторами, включно з розпорядником майна, у встановлений строк з обґрунтуванням мотивів заперечення. Сторони у справі про банкрутство мають повноваження на подання заперечень та оскарження рішень суду першої інстанції щодо визнання кредиторських вимог поданих іншими кредиторами.

На практиці існувала ситуація, коли кредитор подав заяву з конкурсними вимогами до суду першої інстанції і не отримавши судового рішення про визнання своїх вимог звертався до суду апеляційної інстанції зі скаргами на судові рішення, якими було визнано інші кредиторські вимоги [220].

Правова природа цього процесу полягає в тому, що система перевірки кредиторських вимог не є виключною прерогативою суду або боржника, а розглядається як колективна процесуальна гарантія. Вона передбачає, що кожен учасник справи має право поставити під сумнів достовірність, обґрунтованість або розмір заявленої вимоги, що запобігає ризику зловживань або фальсифікації боргових зобов'язань.

Судова практика наголошує, що навіть у разі відсутності формального заперечення, суд не позбавлений обов'язку перевірити зміст і підстави кожної вимоги з огляду на принцип публічного інтересу та запобігання фіктивному борговому навантаженню [389].

Інститут оспорування кредиторських вимог є невід'ємним елементом правового механізму запобігання зловживанням у процедурі банкрутства та забезпечення довіри до її результатів.

Лише після вчинення всіх передбачених законодавством про банкрутство дій (ст. 45 КУзПБ), прийняття судом відповідної ухвали про повне або часткове (ч. 6 ст. 45 КУзПБ) визнання його вимог, кредитор набуває статусу учасника провадження у справі про банкрутство та повну процесуальну дієздатність (здатність особисто здійснювати процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді, ст. 44 ГПК України) (п. 56.16 постанови Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про

банкрутство Касаційного господарського суду від 16.07.2020 року у справі № 910/4475/19).

Тлумачення ст. 39, 45-48, 64 КУзПБ дає підстави для висновку, що особа з майновими (грошовими) вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, може реалізувати своє право на задоволення таких вимог виключно через набуття статусу кредитора з підстав і в порядку, передбачених КУзПБ, з урахуванням особливостей і черговості задоволення таких вимог згідно з реєстром вимог кредиторів та обмежень виконання боржником зобов'язань перед кредиторами, встановлених спеціальним законом [363].

На підставі аналізу судової практики господарських судів в Україні можна визначити повноваження суду стосовно порядку розгляду кредиторських вимог у справі про банкрутство:

- суд не може витребувати докази щодо обґрунтування заявлених кредитором вимог, заявник сам визначає докази, які на його думку підтверджують заявлені вимоги (постанови Верховного Суду від 24.10.2019 року у справі № 910/10542/18, від 07.11.2019 року у справі № 904/9024/16);

- суд в провадженні якого перебуває справа про банкрутство в обов'язковому порядку здійснює правовий аналіз заявлених у справі кредиторських вимог, підстав виникнення грошових вимог кредиторів до боржника, їх характер, встановлює розмір та момент виникнення цих грошових вимог (постанови Верховного Суду від 24.10.2019 року у справі № 910/10542/18, від 07.11.2019 року у справі № 904/9024/16);

- під час розгляду заявлених грошових вимог суд користується правами та повноваженнями, наданими йому процесуальним законом, а також суд самостійно розглядає кожну заявлену грошову вимогу, перевіряє її відповідність чинному законодавству та за результатами такого розгляду визнає або відхиляє частково чи повністю грошові вимоги кредитора (постанови Верховного Суду від 24.10.2019 року у справі № 910/10542/18, від 07.11.2019 року у справі № 904/9024/16);

– суд зобов'язаний перевірити та надати правову оцінку усім вимогам кредиторів до боржника незалежно від факту їх визнання чи відхилення боржником (постанови Верховного Суду від 15.10.2019 року у справі № 908/2189/17, від 24.10.2019 року у справі № 910/10542/18) [198].

Ухвала господарського суду про визнання вимог конкурсних кредиторів за результатами розгляду їх заяв з грошовими вимогами до боржника є підставою для внесення відомостей про таких кредиторів до реєстру вимог кредиторів (абз. 4, 5 ч. 6 ст. 45 КУзПБ).

Вимоги до форми та порядку ведення реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство (неплатоспроможність) затверджено наказом Міністерства юстиції України від 17.08.2020 року № 2778/5. Вони визначають порядок ведення реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство (неплатоспроможність) та вимоги до його форми, організаційні підходи при складанні, веденні та внесенні змін до нього на всіх стадіях провадження справи про банкрутство (неплатоспроможність). Зазначений реєстр – це єдина уніфікована система записів про кредиторів боржника та їхні вимоги. Під записом розуміється внесення до цього реєстру відомостей про кредитора та вимоги кредитора [272].

Формування реєстру вимог кредиторів у процедурі банкрутства має не лише техніко-юридичне, а й глибоке інституційне значення, оскільки визначає архітектуру правовідносин між учасниками справи про неплатоспроможність. Реєстр є не просто зведенням даних про розмір і черговість вимог, він виконує роль базової інституційної платформи, на якій вибудовується подальший перебіг провадження, ухвалення рішень і контроль за процедурою. Інституційна функція реєстру проявляється в таких аспектах:

– легітимація кредиторів як учасників провадження – лише особи, включені до реєстру, визнаються судом як суб'єкти конкурсного процесу, набувають право голосу, впливають на ключові рішення (затвердження санації, вибір арбітражного керуючого, погодження мирової угоди тощо).

Таким чином, реєстр є «фільтром» правосуб'єктності у процедурі банкрутства;

- забезпечення балансу інтересів шляхом класифікації вимог за черговістю, забезпеченням, природою зобов'язань;

- реєстр виконує функцію інструменту правового балансу між кредиторами, а також між кредиторами і боржником;

- гарантія процедурної справедливості – прозоре ведення реєстру, можливість його оскарження та внесення змін є запорукою реалізації принципів змагальності, рівності сторін та правової визначеності у процедурі;

- інструмент контролю та прогнозування – дані реєстру використовуються для формування фінансового плану, оцінки ліквідаційної маси, стратегій реструктуризації, планування пріоритетів виплат. Реєстр дозволяє боржнику, арбітражному керуючому та суду бачити структуру боргових зобов'язань у динаміці;

- інструмент публічної довіри до процедури – належне ведення реєстру та його відкритість (через оголошення, доступ учасників через ЄСІТС) підвищує рівень передбачуваності і довіри до процедури банкрутства як до інституційного механізму врегулювання неплатоспроможності.

Верховний Суд наголошує, що визнанню судом та включенню до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство (неплатоспроможність) підлягають лише дійсні вимоги кредитора, які відповідають чинному законодавству та обґрунтовані кредитором належними і допустимими доказами на час заявлення таких вимог (постанова Верховного Суду від 16.07.2020 року у справі № 910/4475/19; від 29.03.2023 року у справі № 926/4807-6/21).

Реєстр кредиторів не є суто допоміжним елементом провадження, а виконує системоутворюючу роль, оскільки саме на його підставі реалізуються майнові права, організовується процедура, забезпечується ефективне і справедливе функціонування інституту банкрутства.

Крім того, ведення реєстру вимог кредиторів у процедурі банкрутства має не лише процесуально-облікове, але й глибоко інституційне значення, оскільки саме цей реєстр визначає коло суб'єктів, уповноважених реалізовувати майнові права у справі. У вітчизняному правопорядку, незважаючи на діджиталізацію судочинства, реєстр кредиторів формується переважно у змішаному форматі, що знижує прозорість процесу, сприяє дублюванню вимог, а також ускладнює правовий захист у випадку їх оскарження.

У порівняльному аспекті низка юрисдикцій ЄС вже запровадила цифрові формати ведення реєстру. Наприклад, у Німеччині публікація оголошень у процедурі банкрутства здійснюється на підставі *Insolvenzordnung* (InsO), на офіційному порталі *Insolvenzbekanntmachungen.de*, який передбачає відкритий доступ до даних, включаючи строки подання вимог та рішення суду щодо них; у Франції, згідно з положеннями *Code de commerce* передбачено ведення реєстру вимог через судових секретарів, із цифровою фіксацією та доступом через *Portail des procédures collectives*, що дозволяє кредиторам подавати вимоги онлайн, а також отримувати повідомлення про їх прийняття чи відхилення (*Legifrance*) [142].

З огляду на наведене, доцільним є запровадження в Україні електронного реєстру вимог кредиторів, інтегрованого з ЄСІТС, що дозволить забезпечити незмінність та верифікованість записів; мінімізувати судові спори щодо обліку вимог; підвищити ефективність комунікації між судом, арбітражним керуючим і кредиторами; інтегрувати смарт-договори як інструмент автоматичного занесення вимог до цифрового реєстру з фіксацією правових підстав. Цифрова трансформація реєстру вимог кредиторів є не лише технічним оновленням, а й інструментом утвердження правової визначеності, добросовісності кредитора та процесуальної прозорості у справі про банкрутство.

На підставі зробленого аналізу можна визначити, що грошова вимога у процедурі банкрутства виконує функцію не лише захисту приватного майнового інтересу кредитора, але й виступає системоутворюючим чинником усього провадження у справі про неплатоспроможність. Через механізм її заявлення, верифікації, визнання та можливого оскарження здійснюється інституційне структурування кола суб'єктів, що впливають на хід процедури, визначається обсяг ліквідаційної маси та досягається баланс процесуальних інтересів. Забезпечення правової визначеності й легітимності цього процесу слугує запорукою не лише ефективного захисту учасників, а й стійкості процедури банкрутства як інструменту фінансової реабілітації та справедливого розподілу активів боржника.

3.3. Захист прав кредиторів під час застосування до боржника різних судових процедур у справі про банкрутство

Захист прав кредиторів є фундаментальним принципом провадження у справі про банкрутство, який набуває особливого значення на етапах застосування до боржника відповідних судових процедур. У процесі банкрутства кредитори є основними суб'єктами, які ініціюють процедури, беруть участь у них та несуть найбільші економічні ризики, пов'язані з можливою втратою грошових вимог. Відповідно, ефективність процедур банкрутства значною мірою оцінюється саме з огляду на рівень забезпеченості та реалізації прав кредиторів, які зазнають порушень унаслідок неплатоспроможності боржника.

Законодавство України передбачає низку процедур у справі про банкрутство, а саме: превентивна реструктуризація, розпорядження майном, санація, мирова угода, ліквідація. Кожна з них створює особливий режим реалізації прав кредиторів, що потребує детального дослідження.

Превентивна реструктуризація (preventive restructuring), передбачена КУзПБ, є інноваційним інструментом, спрямованим на запобігання

банкрутству боржника шляхом раннього врегулювання фінансових труднощів. В українське законодавство превентивна реструктуризація введена відповідно до вимог Директиви Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023, що є однією з умов виділення Україні макрофінансової допомоги. Відповідно до її положень, держави-члени ЄС зобов'язані забезпечити доступ підприємств до ефективних процедур реструктуризації на ранніх етапах фінансової кризи, а також встановити механізми, які дозволяють здійснювати узгоджене врегулювання між боржником та основними групами кредиторів без необхідності негайного відкриття справи про банкрутство.

При цьому захист прав кредиторів у межах превентивної реструктуризації передбачає наявність таких ключових елементів: обов'язковий допуск до участі всіх категорій кредиторів; надання кредиторам достовірної, повної та завчасної інформації про реструктуризаційний план; дотримання принципу рівності кредиторів, що належать до однієї черги або класу; можливість оскарження плану реструктуризації у разі порушення прав кредиторів, зокрема при застосуванні механізму примусового затвердження плану (*cross-class cram-down*); судовий або адміністративний контроль за процесом схвалення плану. У контексті захисту кредиторів, особливо незабезпечених та міноритарних, Директива закріплює обов'язок держави гарантувати, що жодна категорія кредиторів не зазнає гіршого становища, ніж у випадку ліквідації боржника (*best interest of creditors test*). У разі затвердження плану без згоди окремих класів кредиторів, має бути доведено, що запропоновані умови не погіршують їх правове чи економічне становище [23].

У контексті порівняльного правознавства варто звернути увагу на досвід Нідерландів, де введено правило мінімального задоволення дрібних кредиторів у розмірі не менше 20% для запобігання зловживанням при реалізації механізму *cram-down* [390]. У Німеччині, в межах закону *StaRUG*, запроваджено модель, що поєднує адміністративний контроль і спеціальну

роль незалежного реструктуризаційного радника, який забезпечує баланс інтересів сторін [391]. У Данії превентивна реструктуризація включена до окремої глави Кодексу про банкрутство і передбачає жорстке регулювання строків, наглядові функції суду та публічну звітність боржника на період переговорів [392].

Вказана процедура в Україні, регламентована Книгою 3 КУЗПБ, дозволяє боржнику добровільно ініціювати реструктуризацію боргів до настання неплатоспроможності, що створює унікальний контекст для захисту прав кредиторів. Основна мета превентивної реструктуризації – збереження бізнесу боржника при забезпеченні балансу інтересів між ним та кредиторами.

Наприклад, у Данії процедура превентивної реструктуризації (на відміну від «звичайної» реструктуризації) може бути розпочата боржником, який є неплатоспроможним або має вірогідність стати неплатоспроможним через фінансові труднощі (ключовий критерій доступності процедури) (§ 9a (1) Закону про банкрутство), за виключенням наявності ухваленого рішення про його примусову ліквідацію, або того, що боржник є фізичною особою, яка не є здійснює підприємницьку діяльність [392].

Під превентивною реструктуризацію розуміється система організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів, спрямованих на недопущення або запобігання неплатоспроможності боржника, які можуть включати зміну складу, умов або структури активів та зобов'язань боржника, а також будь-які необхідні операційні зміни або комбінація цих елементів, які здійснюються згідно з планом превентивної реструктуризації [393].

Превентивна реструктуризація повинна розглядатися не лише як альтернативний спосіб уникнення банкрутства, а як інструмент запобігання масовим втратам активів і недобросовісному перенесенню ризиків боржника на кредиторів, особливо за відсутності повної інформації про фінансовий стан боржника [394, с. 204].

Захист прав кредиторів у цій процедурі має свої особливості, оскільки він спрямований на компромісне вирішення фінансових проблем без переходу до ліквідації чи повноцінного провадження у справі про банкрутство.

Превентивна реструктуризація, відповідно до норм КУзПБ, застосовується до боржника, який ще не є неплатоспроможним, але перебуває у стані фінансової нестабільності, що може призвести до банкрутства. Процедура передбачає розробку та затвердження плану реструктуризації, який має бути погоджений кредиторами та затверджений господарським судом.

Превентивна реструктуризація є проявом принципу економічної доцільності, оскільки дозволяє уникнути ліквідації та зберегти економічний потенціал боржника, одночасно захищаючи майнові інтереси кредиторів [395].

Для цілей підготовки плану превентивної реструктуризації та подальшого його схвалення сторони превентивної реструктуризації поділяються на такі класи: забезпечені кредитори; кредитори з вимогами до бюджету (щодо сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів тощо); незабезпечені кредитори; незабезпечені кредитори, заінтересовані стосовно боржника.

Планом превентивної реструктуризації може бути передбачено утворення в межах класів інших класів, які повинні бути належним чином розмежовані, у тому числі враховуючи настання строку виконання зобов'язань, розмір чи строк задоволення вимог, характер зобов'язань, спірність вимог, особу залученого кредитора – представників мікропідприємництва та малого підприємництва, постачальників, органів державної влади тощо.

Критерії розмежування класів повинні бути чітко визначені в плані превентивної реструктуризації. Причому боржник самостійно визначає критерії, згідно з якими кредитори залучаються або не залучаються до плану

превентивної реструктуризації та згідно з якими включаються до відповідного класу залучених кредиторів. Інформація про ці критерії та підстави обов'язково зазначаються в плані превентивної реструктуризації [4].

Захист прав кредиторів у превентивній реструктуризації забезпечується через:

- право на участь у переговорах. Кредитори мають можливість брати участь у розробці плану реструктуризації, пропонуючи власні умови щодо відтермінування платежів, списання частини боргу чи конверсії вимог у корпоративні права, що дозволяє їм захищати свої майнові інтереси, адаптуючи умови реструктуризації до власних фінансових цілей. Активна участь кредиторів у переговорах є ключовим елементом забезпечення їхньої правової суб'єктності в процедурі [396, с. 62-64];

- голосування за план реструктуризації. Згідно з ст. 33²⁰ КУЗПБ, план превентивної реструктуризації вважається схваленим класом забезпечених кредиторів, якщо за нього проголосували кредитори, які мають право голосу та володіють двома третинами голосів залучених кредиторів від загальної суми забезпечених вимог, включених до плану превентивної реструктуризації у цьому класі. Забезпечені кредитори, які є заінтересованими стосовно боржника, не мають права голосу щодо плану превентивної реструктуризації. Якщо планом превентивної реструктуризації передбачається зміна пріоритету вимог забезпечених кредиторів, план превентивної реструктуризації має бути схвалений кожним таким кредитором. План превентивної реструктуризації вважається схваленим класами незабезпечених кредиторів, якщо за нього проголосували кредитори, які володіють більше ніж 50 відсотками голосів залучених кредиторів від загальної суми незабезпечених вимог, включених до плану превентивної реструктуризації у кожному класі [4]. Таке положення забезпечує колективний захист прав кредиторів, надаючи їм вагомий вплив на зміст плану. У разі несхвалення плану, боржник може продовжити переговори або подати до суду заяву про крос-класове затвердження плану, що дає змогу не

допустити зриву процедури через спротив окремих груп кредиторів. У науковій доктрині підкреслюють, що такий механізм голосування є проявом принципу демократичного управління у процедурі банкрутства, що сприяє справедливому розподілу ризиків між учасниками [397, с. 244-248]. Деякі європейські країни містять положення щодо подолання вето кредиторів. Так, датське законодавство передбачає ефективну систему подолання вето кредиторів при затвердженні плану реструктуризації, враховуючи низький поріг: відповідно до § 11e Закону, план вважається прийнятим, якщо проти нього не проголосує більшість кредиторів, що представляють щонайменше 25% від загальної суми вимог. Система класового голосування, механізм міжкласового придушення (пропозиція реструктуризації вважається прийнятою, якщо за неї проголосувала більшість класів кредиторів, навіть якщо окремі класи голосували проти) (§ 13d Закону) забезпечує можливість відновлення при збалансованому підході до інтересів кредиторів та права боржника на відновлення. Водночас суд не затверджує план реструктуризації, якщо він передбачає гірше положення для задоволення вимог кредиторів, ніж вони отримали б у випадку банкрутства (§ 13e (6) Закону) [392]. Датський законодавець застосував підхід, запровадивши виключення для малого, середнього підприємництва, спростивши для них тест «ймовірності неплатоспроможності» та надавши можливість відмовитись від класової системи голосування [398, с. 39]. Водночас ефективність нової моделі оцінюється на низькому рівні з огляду на правові традиції щодо раннього вирішення фінансових труднощів, а також те, що використання попередньої процедури реструктуризації складало близько 3% усіх справ про неплатоспроможність [398, с. 34], що вказує на необхідність подальшої адаптації загальноєвропейських механізмів до національних особливостей [399, с. 168-185];

– судовий нагляд. Господарський суд перевіряє законність і економічну доцільність плану реструктуризації, що є гарантією захисту прав кредиторів від неправомірних дій боржника чи інших учасників. З аналізу судової

практики можна визначити, судовий контроль спрямований на забезпечення добросовісності та обґрунтованості запропонованих умов [400];

- мораторій на виконання вимог. Після відкриття процедури превентивної реструктуризації вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів (ст. 33²⁷ КУзПБ), що захищає боржника від примусового стягнення, але водночас гарантує кредиторам можливість отримати часткове або повне задоволення вимог у рамках затвердженого плану [4]. Мораторій є інструментом балансування інтересів, оскільки забезпечує боржнику час для відновлення платоспроможності, не позбавляючи кредиторів права на майбутнє відшкодування [401].

Основними інструментами захисту прав кредиторів у процедурі превентивної реструктуризації є:

- подання грошових вимог. Хоча процедура превентивної реструктуризації не вимагає формування повноцінного реєстру вимог, як у класичному провадженні про банкрутство, кредитори подають свої вимоги для врахування їх у плані реструктуризації, які повинні бути підтверджені належними доказами (договори, судові рішення, бухгалтерські документи), що відповідає підвищеному стандарту доказування, визначеному практикою Верховного Суду;

- право на оскарження. Кредитори можуть оскаржувати рішення щодо затвердження плану реструктуризації, якщо вважають, що їхні права порушені. Наприклад, якщо план передбачає непропорційне списання боргу чи ігнорує інтереси певної групи кредиторів, вони можуть звернутися до суду для захисту своїх прав (ст. 33⁶ КУзПБ). У науковій доктрині зазначено, що право на оскарження є проявом принципу змагальності, що дозволяє кредиторам протидіяти недобросовісним діям боржника [402, с. 101-103];

- прозорість і доступ до інформації. Боржник зобов'язаний надати кредиторам повну інформацію про свій фінансовий стан, активи та зобов'язання. Така позиція дозволяє кредиторам оцінити реальність виконання плану реструктуризації та захищає від приховування активів

боржником. Українські вчені підкреслюють, що прозорість інформації є ключовим елементом забезпечення довіри до процедури [403, с. 67-69];

- гнучкість реструктуризації. Кредитори можуть пропонувати різні форми реструктуризації, такі як відтермінування платежів, зменшення процентних ставок або конверсія боргу в акції. Наприклад, у практиці ЄС подібні інструменти широко застосовуються для досягнення компромісу між боржником і кредиторами.

У той же час, незважаючи на прогресивний характер превентивної реструктуризації, захист прав кредиторів стикається з низкою викликів:

- відсутність чітких строків подання вимог. На відміну від класичного провадження у справі про банкрутство, КУЗПБ не встановлює чіткого присікального строку для подання вимог у превентивній реструктуризації, що може створювати невизначеність і ризики пропуску можливості участі в процедурі. Зрозуміло, що на це звертають свою увагу науковці підкреслюючи, що відсутність чітких строків може призводити до дискримінації кредиторів, які не встигли заявити свої вимоги [404, с. 18-25];

- ризик маніпуляцій з боку боржника. Боржник може використовувати превентивну реструктуризацію для штучного затягування виконання зобов'язань або приховування активів, що потребує посиленого судового контролю та активної позиції кредиторів. Отже без належного контролю боржник може маніпулювати фінансовою звітністю, що шкодить кредиторам [397, с. 244-247];

- нерівність між кредиторами. Забезпечені кредитори, чиї вимоги підкріплені заставою, мають пріоритет перед незабезпеченими, що може призводити до обмеження прав останніх у процесі реструктуризації. Слід підтримати позицію П. Пригузи, який пропонує шляхи удосконалення інституту превентивної реструктуризації, у тому числі вказує на необхідність розробки механізмів пропорційного розподілу переваг від реструктуризації для уникнення дискримінації [395].

Для посилення захисту прав кредиторів у процедурі превентивної реструктуризації пропонується:

встановити чіткий строк для подання вимог (наприклад, 30 днів з моменту оприлюднення повідомлення про початок процедури), аналогічний до конкурсних вимог у класичному провадженні;

запровадити обов'язкову попередню перевірку фінансового стану боржника незалежним аудитором для забезпечення прозорості та виключення маніпуляцій, як це передбачено в практиці Франції (Code de commerce);

законодавчо закріпити обов'язок боржника залучати до процедури всіх істотних кредиторів на основі публічного переліку або порогової суми вимог;

розробити механізми пропорційного розподілу переваг від реструктуризації між забезпеченими та незабезпеченими кредиторами, щоб уникнути дискримінації;

передбачити пряму відповідальність боржника за приховування або викривлення інформації щодо реального фінансового стану на момент подання плану;

визначити чіткий строк для ознайомлення з планом реструктуризації та обґрунтовано заборонити його скорочення;

забезпечити право кредиторів на звернення до суду з вимогою перегляду затвердженого плану у разі порушення принципу рівності або визначення більш ефективного результату;

посилити інтегрування цифрових інструментів, такі як ЄСІТС або блокчейн-реєстри, для автоматизації подання вимог і моніторингу виконання плану реструктуризації, що підвищить прозорість і оперативність.

У межах сучасної доктрини права превентивна реструктуризація визнається ключовим механізмом, спрямованим на збереження економічної життєздатності боржника та захист прав кредиторів ще до відкриття формальної судової процедури. Проте класичне розуміння превентивної реструктуризації, навіть у контексті її регламентації Директивою (ЄС)

2019/1023, переважно зводиться до статичної моделі: план узгоджується, затверджується і в разі його порушення кредитори змушені звертатися до суду або ініціювати провадження про банкрутство. Такий підхід недостатньо враховує динамічний характер фінансових ризиків, а також зміну поведінки боржника у часі. Виникає потреба у правовому інструменті, який дозволяє поступове, гнучке та передбачуване регулювання ступеня участі кредиторів у процесі реструктуризації залежно від фінансової поведінки боржника. Тому пропонується нова концепція – динамічна модель превентивної реструктуризації на основі модульного захисту прав кредиторів. Суть запропонованого підходу полягає в побудові реструктуризаційного плану у вигляді послідовності взаємопов'язаних етапів – модулів, кожен із яких передбачає певний рівень процесуальної активності кредиторів. Перехід від одного модуля до іншого здійснюється автоматично або за рішенням кредиторів, залежно від настання заздалегідь передбачених умов, так званих тригерів. Наприклад, такими тригерами можуть бути суттєве зниження ліквідності боржника, порушення графіку платежів, затримка подання фінансової звітності, втрата ключового контракту чи несплата обов'язкових платежів. Запропонована модель ґрунтується на принципі поступової зміни обсягу прав кредиторів відповідно до фактичних результатів виконання плану реструктуризації.

Перший модуль передбачає базовий рівень участі кредиторів: отримання інформації, моніторинг виконання плану, участь у спільних нарадах із боржником. У разі настання певних тригерів автоматично активується другий рівень – контрольний, який дає кредиторам право затверджувати або блокувати окремі управлінські рішення, погоджувати великі угоди, призначати незалежного наглядача чи здійснювати перевірку фінансової звітності. Якщо боржник і на цьому етапі не виконує умов реструктуризації, настає третій модуль – примусовий. На цьому рівні кредитори отримують можливість звернення до суду з вимогою змінити план, тимчасово обмежити дії боржника або ініціювати відкриття

формального провадження у справі про банкрутство. Усі ці етапи мають бути чітко зафіксовані у тексті реструктуризаційного плану, а процедура їх переходу має бути зрозумілою та передбачуваною як для боржника, так і для кредиторів.

Фундаментальною перевагою такої моделі є її здатність не лише захищати кредиторів, а й стимулювати боржника дотримуватися зобов'язань, оскільки кожен порушений параметр тягне за собою активізацію нових процесуальних прав кредиторів. На відміну від класичної реструктуризації, яка передбачає фіксований обсяг участі кредиторів на всьому її етапі, динамічна модель забезпечує поступову реакцію на зміну фінансового стану боржника. Такий підхід дозволяє зберігати баланс між договірною автономією сторін і потребою у юридичному контролі.

Запропонована модель має значні перспективи для впровадження в українське законодавство. По-перше, вона може бути закріплена як альтернативна форма реалізації реструктуризаційного плану в межах превентивної процедури. По-друге, визначення допустимих тригерів та перехідних умов може бути закріплено у підзаконному акті, наприклад, у методичних рекомендаціях Міністерства юстиції України. По-третє, система електронного моніторингу (наприклад, на базі ЄСІТС) може використовуватися для автоматичної фіксації порушень боржника і ініціювання переходу між модулями. Крім того, модель відкриває можливість для поєднання з цифровими смарт-контрактами, що дозволить автоматизувати процес активації відповідних прав кредиторів.

У порівняльно-правовій перспективі аналогів формалізованої модульної реструктуризації в межах превентивного регулювання в державах ЄС наразі не існує. У деяких юрисдикціях існують окремі елементи подібного підходу, проте жодна з цих моделей не передбачає поетапної зміни правового режиму реструктуризації у межах одного плану за допомогою заздалегідь визначених індикаторів. У цьому контексті запропонована

модель є інноваційною і такою, що може стати правовою основою для розвитку превентивних процедур не лише в Україні, а й у праві ЄС.

У перспективі запропонована динамічна модель модульного захисту прав кредиторів може бути повністю імplementована на основі цифрових технологій із використанням смарт-контрактів та блокчейн-рішень. Автоматична фіксація тригерів та перехід між модулями на цифровій платформі сприятиме зменшенню простору для суб'єктивного тлумачення, пришвидшить реагування на порушення з боку боржника та забезпечить вищий ступінь прозорості реструктуризаційного процесу. Інтеграція модульної системи до функціоналу ЄСІТС відкриває можливості для створення національного реєстру реструктуризаційних планів із інструментами моніторингу в реальному часі. Таке рішення може стати ядром цифрової трансформації процедур неплатоспроможності в Україні.

З метою формування довіри між сторонами доцільним є також запровадження механізму незалежної рейтингової оцінки добросовісності боржника під час реалізації плану реструктуризації, так званого «Restructuring Compliance Rating». Такий рейтинг може визначатись на основі критеріїв розкриття інформації, повноти виконання зобов'язань, прозорості комунікації з кредиторами, рівня залучення учасників до погодження плану. Наявність позитивного рейтингу дозволить застосовувати спрощені процедури або ж виступатиме запобіжником переходу до жорсткіших модулів. Водночас низький рейтинг може бути підставою для активації посиленних форм контролю чи судового втручання.

Компаративний аналіз свідчить, що навіть попри прогресивність європейського підходу до превентивної реструктуризації, у деяких країнах механізми залишаються фрагментарними або слабо ефективними. Так, у Франції низький рівень популярності процедури *sauvegarde* пояснюється складністю доступу до фінансової інформації боржника, у Польщі – недостатньою залученістю кредиторів до процесу, у Нідерландах – обмеженістю *scam-down* щодо дрібних кредиторів, які часто втрачають

можливість впливати на зміст плану. Вказане підкреслює необхідність подальшої еволюції превентивних механізмів у напрямі персоніфікованого захисту прав кредиторів, який пропонує модельна система.

Крім того, актуальним стає включення до реструктуризаційних планів нефінансових критеріїв, зокрема екологічних, соціальних та управлінських – так званих ESG-факторів. У майбутньому можна передбачити, що кредитори отримають право на доступ до оцінки екологічних ризиків боржника, на вимогу включення ESG-зобов'язань до реструктуризаційного плану, а також право голосу щодо впливу екологічних чи соціальних ризиків на економічну стійкість боржника. Такий підхід розширює функцію кредитора з фінансово-правової до соціально відповідальної, що є характерним для нової економіко-правової парадигми сталого розвитку.

Динамічна модель превентивної реструктуризації з модульним захистом прав кредиторів є не лише концептуально новим інструментом у межах класичних підходів до права банкрутства, а й платформою для інтеграції цифрових, поведінкових та етичних компонентів до процесуального механізму реструктуризаційних процедур. Її запровадження в національне законодавство може забезпечити якісно новий рівень балансу інтересів між боржником, кредиторами та державою.

Превентивна реструктуризація є ефективним інструментом захисту прав кредиторів, оскільки дозволяє зберегти бізнес боржника та забезпечити часткове або повне задоволення вимог без переходу до ліквідації. Захист прав кредиторів реалізується через їхню активну участь у розробці та затвердженні плану реструктуризації, судовий нагляд і можливість оскарження. Однак для підвищення ефективності необхідно усунути прогалини у регулюванні строків подання вимог, посилити прозорість фінансового стану боржника та запровадити цифрові інструменти для спрощення доступу кредиторів до процедури. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами, сприятиме створенню більш

надійного та справедливого механізму захисту прав кредиторів у превентивній реструктуризації.

Зважаючи на обмеженість поширення превентивної реструктуризації в Україні та її залежність від волі боржника, основним полем реалізації захисту прав кредиторів залишається класична судова процедура банкрутства, що починається з відкриття провадження у справі та переходу до етапу розпорядження майном боржника. Саме ця стадія виступає системною основою для встановлення складу кредиторів, перевірки обґрунтованості грошових вимог, формування конкурсної маси та закладання процесуальної архітектури взаємодії між сторонами. У цьому контексті розпорядження майном не лише готує підґрунтя для подальших процедур, але й містить у собі самостійні інститути, що забезпечують ефективний та пропорційний захист прав усіх категорій кредиторів. Процедура розпорядження майном є не лише інструментом адміністрування майна, а й фундаментальним правовим середовищем, у якому кредитор набуває суб'єктності.

Стаття 44 КУЗПБ розуміє під розпорядженням майном систему заходів щодо нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника з метою забезпечення збереження, ефективного використання майнових активів боржника, здійснення аналізу його фінансового стану, а також визначення наступної процедури (санації чи ліквідації).

Захист прав кредиторів у процедурі розпорядження майном має свої особливе значення. Саме на цьому етапі виявляються кредитори боржника, які протягом всієї процедури банкрутства будуть визначати перебіг справи про банкрутство. Однак, процедурі розпорядження майном притаманні і загальні способи захисту прав кредиторів [405, с. 49-54].

З метою ефективного дослідження захисту прав кредиторів у процедурі розпорядження майном, необхідно звернутись до загальних способів захисту прав, які визначені у ч. 2 ст. 16 ЦК України, яка визначає, що способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4)

відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Всі наведені способи захисту прав (загальні) мають місце у процедурі банкрутства, оскільки КУзПБ передбачає можливість вирішення спорів у процедурі банкрутства шляхом подання позовів (міні-провадження). Адже справи про банкрутство умовно можна поділити на дві категорії: 1) власне справи про банкрутство; 2) пов'язані з ним справи, які розглядаються у порядку позовного або заявного провадження (визнання недійсними аукціонів, договорів тощо) [193, с. 79].

Л.М. Ніколенко серед юрисдикційних форм захисту виділяє дві: судова та позасудова, які у сукупності пов'язані з діяльністю судових та інших уповноважених органів, спрямованою на відновлення порушених прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, а також на застосування передбачених законодавством господарсько-правових санкцій [187, с. 64]. Щодо судової форми захисту, то в іншій своїй праці науковиця зазначає, що основне місце в забезпеченні ефективності захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання належить нормам ГПК України як основного нормативного акта, на підставі якого господарський суд вирішує господарські спори [221, с. 23].

У науковій літературі вказується, що КУзПБ має значну кількість правових інститутів, які можуть використовуватися як боржником, так і кредиторами для досягнення відповідної мети у процедурах банкрутства [406, с. 301]. КУзПБ містить і спеціальні способи захисту прав кредиторів, про які піде мова нижче.

Безпосередньо у процедурі розпорядження майном можна виділити такий спосіб захисту прав кредиторів як пред'явлення кредиторських вимог (кредиторські вимоги були розглянуті у п. 3.2). Цей спосіб захисту прав передбачений також у ЦК України (визнання права).

Наступним способом захисту прав кредиторів у процедурі розпорядження майном є заборона органам управління боржника вчиняти певні дії. Протягом процедури розпорядження майном органи управління боржника не мають права приймати рішення про реорганізацію (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) і ліквідацію боржника; створення господарських товариств або участь в інших господарських товариствах; створення філій та представництв; виплату дивідендів; проведення боржником емісії цінних паперів; вихід зі складу учасників боржника юридичної особи, придбання в акціонерів раніше випущених акцій боржника; відчуження або обтяження нерухомого майна боржника, у тому числі його передачу в заставу, внесення зазначеного майна до статутного капіталу іншого підприємства або господарського товариства; надання позик (кредитів), надання поруки, гарантій, а також передачу в довірче управління майна боржника (ч. 5 ст. 44 КУзПБ).

Керівник або орган управління боржника виключно за погодженням з розпорядником майна приймають рішення про участь боржника в об'єднаннях, асоціаціях, спілках, холдингових компаніях чи інших об'єднаннях юридичних осіб; передачу майна в оренду; одержання та надання позик (кредитів); задоволення вимог поточних кредиторів.

У процедурі розпорядження майном боржник не має права без згоди комітету кредиторів (зборів кредиторів – до моменту формування комітету кредиторів) вчиняти значні правочини, вчинення яких не заборонено КУзПБ (ч. 7 ст. 44 КУзПБ). У процедурі розпорядження майном боржник не має права без згоди комітету кредиторів (зборів кредиторів – до моменту обрання комітету кредиторів) здійснювати продаж істотних активів боржника (ч. 8 ст.

44 КУЗПБ). Наведений спосіб захисту прав кредиторів є спеціальним, оскільки передбачений лише у КУЗПБ.

Одним із способів захисту прав кредиторів є примусове припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління. Зазначений спосіб має спеціальний характер, оскільки передбачений виключно положеннями КУЗПБ. Його зміст полягає в тому, що повноваження керівника боржника та виконавчих органів управління, покладені на них відповідно до законодавства або установчих документів, можуть бути достроково припинені у разі невжиття ними заходів щодо забезпечення збереження майна боржника, створення перешкод діяльності розпорядника майна або допущення інших порушень вимог законодавства.

Ще одним способом захисту прав кредиторів є визнання недійсними правочинів (договорів) боржника. Таке право належить до компетенції комітету кредиторів, який приймає рішення про звернення до господарського суду з вимогою про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними на будь-якій стадії процедури банкрутства. Згадане право може бути реалізоване також кожним кредитором окремо [407, с. 44-50].

Серед способів захисту прав кредиторів, інститут визнання недійсними правочинів боржника займає сьогодні центральне місце. Його значення стрімко зростає, адже саме через цей механізм можна ефективно протидіяти недобросовісним діям щодо виведення активів і гарантувати справедливе задоволення вимог кредиторів. Тому він потребує особливої уваги.

Відповідно до ст. 202 ЦК України, правочином визнається дія особи, спрямована на виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Правочини, що не відповідають вимогам закону або вчинені з порушенням установленого порядку, підлягають визнанню недійсними [247].

У науковій доктрині відсутнє єдине розуміння сутності недійсного правочину. Так, І. Дзера визначає недійсний правочин як дії однієї чи кількох осіб – суб'єктів цивільного права, спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав, однак здійснені з такими порушеннями

законодавчих вимог, які унеможливлюють настання юридичних наслідків, властивих дійсним правомірним правочинам. При цьому дослідник звертає увагу на виняткові випадки, коли недійсність може бути не застосована або усунута через механізм «оздоровлення» (санації) дій, що мають вади, шляхом їх визнання дійсними у судовому порядку [408, с. 25]. Іншу позицію висловлює І. Спасибо-Фатеева, яка наголошує на умовному характері самого терміна «недійсний правочин». За її переконанням, йдеться не про справжній правочин, а радше про дію, яка лише зовні нагадує правочин, маючи ознаки квазіправомірності, однак фактично позбавлена юридичної сили через порушення основних вимог до дійсності [409, с. 95].

Пропонуємо розуміти недійсний правочин як правочин, що внаслідок невідповідності вимогам закону або інших нормативно-правових актів не породжує юридичних наслідків, на досягнення яких він був спрямований, і який є нікчемним, тобто недійсним із моменту його вчинення без необхідності підтвердження цього судовим рішенням, або може бути визнаний недійсним судом за позовом заінтересованої особи [407, с. 44-50].

З аналізу законодавства та судової практики, можна виокремити наступні види недійсних правочинів. Нікчемні правочини є недійсними з моменту їх вчинення незалежно від визнання їх такими судом. Наприклад, правочини, що порушують публічний порядок або вчинені без необхідної форми. Оспорювані правочини є дійсними до моменту їх визнання недійсними судом. До них належать правочини, вчинені під впливом помилки, обману, насильства або зловживання впливом [247]. Крім того, слід виділити фіктивні правочини, які вчиняються без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином. Фіктивний правочин може бути визнаний судом недійсним. Для визнання правочину фіктивним необхідно довести наявність умислу всіх сторін фіктивного правочину. У разі, якщо на виконання правочину було передано майно, такий правочин не може бути кваліфікований як фіктивний [410]. Практичне правозастосування виходить з того, що «фіктивний правочин характеризується тим, що сторони

вчиняють такий правочин лише для вигляду, знаючи заздалегідь, що він не буде виконаний. При вчиненні фіктивного правочину сторони мають інші цілі, ніж ті, що передбачені правочином. Причому такі цілі можуть бути протизаконними або фіктивний правочин може взагалі не мати правової мети. Визнання фіктивного правочину недійсним потребує встановлення господарським судом умислу його сторін. Сам по собі факт невиконання сторонами умов правочину не робить його фіктивним. Для визнання правочину фіктивним ознака вчинення його лише для вигляду має бути властива діям обох сторін правочину. Якщо одна сторона діяла лише для вигляду, а інша – намагалася досягти правового результату, такий правочин не можна визнати фіктивним» [411].

Верховний Суд, на підставі судової практики, виокремлює фраздаторний правочин, тобто правочин, укладений боржником, з метою ухилення від виконання зобов'язань перед кредитором. Сутність фраздаторного правочину полягає у зловживанні своїм правом на шкоду кредитора, тобто дії, що порушують принцип добросовісності цивільно-правових відносин. Отже, будь-який правочин, вчинений боржником у період настання у нього зобов'язання з погашення заборгованості перед кредитором, внаслідок якого боржник перестає бути платоспроможним, має ставитися під сумнів у частині його добросовісності і набуває ознак фраздаторного правочину, що вчинений боржником на шкоду кредиторам. Такий правочин може бути визнаний недійсним в порядку позовного провадження у межах справи про банкрутство відповідно до ст. 7 КУЗПБ на підставі п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК України як такий, що вчинений всупереч принципу добросовісності, та ч. 3, 6 ст. 13 ЦК України з підстав недопустимості зловживання правом. На відміну від визнання недійсним фіктивного правочину лише на підставі ст. 234 ЦК України [278].

Ю. Кабенюк зазначає, що інститут визнання правочинів недійсними у процедурі банкрутства (неплатоспроможності) доцільно розглядати не лише як інструмент досягнення практичної мети – поповнення ліквідаційної маси

та задоволення вимог кредиторів. Він також виступає правовим механізмом поновлення порушених прав кредиторів і відновлення правового порядку за рішенням суду у відносинах між кредиторами, які мають легітимні очікування щодо задоволення своїх вимог у процедурі банкрутства (неплатоспроможності), та боржником. Така необхідність виникає у зв'язку з недобросовісною поведінкою боржника, що проявляється у спробах ухилитися від виконання своїх зобов'язань [412, с. 64]. Такий спосіб захисту прав кредиторів як визнання недійсними правочинів (договорів) боржника ЦК України визнає загальним.

Слід звернути увагу, що ст. 42 КУзПБ передбачає також спеціальні підстави для визнання недійсними правочинів боржника. Тому слушним є висновок М.О. Гурина про те, що залежно від того, на якій правовій підставі здійснюється оспорування правочину боржника, відрізняється процедура розгляду такого спору (або за ст. 7, або за ст. 42 КУзПБ) [226, с. 76].

Пропонуємо з метою ефективного розгляду справи виокремити критерії визнання недійсними правочинів боржника, що дозволить судам чіткіше визначати, чи були дії боржника спрямовані на ухилення від виконання зобов'язань, та забезпечити справедливий захист прав кредиторів. В якості критеріїв визначаємо наступні, що пов'язані:

1) з обставинами вчинення правочину:

– період вчинення правочину: береться до уваги період в який був вчинений правочин, або у період фінансових труднощів боржника, або незадовго до порушення провадження у справі про банкрутство. Наприклад, якщо правочин був вчинений протягом декілька місяців до порушення справи про банкрутство, це може свідчити про намір ухилитися від виконання зобов'язань;

– вид правочину: правочин є безоплатним (наприклад, подарунком) або оплаченим, але за ціною, значно нижчою від ринкової. Безкоштовні операції або операції за явно заниженою ціною свідчать про намір завдати шкоди кредиторам та уклонитися від виконання зобов'язань;

- сторони правочину: сторона правочину може бути пов'язана з боржником (родич, афілійована компанія тощо). Укладання угоди з пов'язаними особами може свідчити про намір вивести активи з-під ризику кредиторів.

2) з наслідками правочину:

- зменшення майнового стану боржника: вчинений правочин може призвести до істотного зменшення активів боржника, що утруднить задоволення вимог кредиторів. Наприклад, відчуження нерухомості чи інших цінних активів;

- порушення черговості задоволення вимог кредиторів: правочин може створити переваги для одних кредиторів на шкоду іншим. Наприклад, забезпечення вимог одного кредитора за рахунок зобов'язань перед іншим кредиторам;

- фінансовий стан боржника: наявність ознак у боржника неплатоспроможності або перебування на межі неплатоспроможності на момент вчинення правочину, що може бути підтверджено бухгалтерською звітністю чи іншими документами.

3) з наміром боржника:

- докази зловмисності: наявність документів, інших доказів, що підтверджують, що боржник діяв з метою ухилення від виконання зобов'язань;

- повторність дій: боржник ініціював вчинення кількох правочинів спрямованих на зменшення розміру майнового стану;

- порушення принципу добросовісності: визначення відповідності дій боржника принципу добросовісності. Наприклад, визнання дій боржника економічно обґрунтованими або прагнення боржника приховати вчинений правочин (неподання документів до суду);

- економічна ефективність вчиненого правочину: встановлення економічної доцільності вчиненого правочину. Наприклад, правочин може розглядатися як ефективний, якщо внаслідок його укладення боржник

отримує реальні фінансові ресурси для підтримання господарської діяльності, модернізації виробництва чи погашення існуючих зобов'язань, а не лише формально створюється видимість руху активів.

4) процедурою оскарження:

- «підозрілий» період: встановлення чіткого періоду, протягом якого правочини можуть бути оскаржені (3 роки), що дозволяє уникнути суб'єктивності у визначенні умислу боржника;

- презумпція зловживання: запровадження презумпції, згідно з якою вчинення правочинів, протягом певного періоду до банкрутства, вважаються підозрілими, якщо вони завдали шкоди кредиторам та встановлення обов'язку боржника довести відсутність умислу;

- «неможливість задовольнити вимоги кредиторів»: встановлення умови, що правочин може бути визнаний недійсним, якщо на момент його вчинення боржник не міг задовольнити вимоги кредиторів через недостатність майна [407, с. 44-50].

Кредитор (кредитори) є одними із зацікавлених осіб у справі про банкрутство, які мають право звертатися з позовами про захист майнових прав та інтересів з підстав, передбачених нормами ЦК України, ГК України чи інших законів, у межах справи про банкрутство, і таке звернення є належним способом захисту, який гарантує практичну й ефективну можливість відновлення порушених прав кредиторів та боржника.

Досвід європейських країн свідчить про важливість запровадження додаткових заходів, які захистять інтереси кредиторів та забезпечать справедливий розподіл активів у разі визнання боржника неплатоспроможним. Тому, пропонуємо визначити критерії визнання недійсними правочинів боржника на законодавчому рівні.

Особливість захисту прав кредиторів у процедурі розпорядження майном полягає у тому, що саме на цій стадії відбувається виявлення та процесуальна легітимація кредиторів, від рішень яких залежатиме подальший перебіг провадження у справі про банкрутство. До способів

захисту прав кредиторів у процедурі розпорядження майном боржника слід віднести: пред'явлення кредиторських вимог; заборона органам управління боржника вчиняти певні дії; примусове припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління; визнання недійсними правочинів (договорів) боржника.

Однак аналіз суто правових засобів захисту не дозволяє повністю охопити сутність механізмів впливу кредиторів у цій процедурі. Її значення виходить далеко за межі технічної інвентаризації активів та процесуального фільтрування вимог – розпорядження майном є тією ареною, на якій вперше формалізуються конфлікти між кредиторами, визначаються пріоритети, створюються передумови для санації або ліквідації.

У межах провадження у справі про банкрутство процедура розпорядження майном традиційно сприймається як проміжна фаза, функціональне призначення якої полягає у збереженні активів боржника, фіксації складу конкурсної маси, забезпеченні можливості реструктуризації або подальшої ліквідації. Однак такий технократичний погляд істотно звужує її правову природу, оскільки ігнорує процесуальну, конфліктну та комунікативну сутність цієї процедури. Саме на етапі розпорядження майном відбувається найінтенсивніший і водночас найменш формалізований первинний конфлікт прав кредиторів, який визначає подальший хід усього процесу банкрутства.

Конфліктний характер цієї процедури виявляється в декількох площинах. По-перше, це конфлікт між вимогами кредиторів щодо їх пріоритетності, забезпеченості, строків виникнення та правової природи. Визнання вимог одних кредиторів автоматично впливає на обсяг задоволення інших. По-друге, існує конфлікт між кредиторами і боржником, зумовлений спробами останнього зберегти контроль над майном або маніпулювати активами. По-третє, напруження виникає і всередині кредиторського середовища між мажоритарними й міноритарними кредиторами,

забезпеченими й конкурсними, юридичними та фізичними особами, що унеможлиблює єдність інтересів.

Крім того, процедура розпорядження майна є також етапом перетворення кредитора на процесуального суб'єкта, де ключове значення має визнання його вимог. Право на участь у зборах, голосування, формування комітету кредиторів, оскарження дій арбітражного керуючого – усе це залежить від того, чи буде вимога визнана, чи отримає вона належний процесуальний статус. Відповідно, саме на цьому етапі відбувається первинне «відсіювання» прав кредиторів, що має вирішальне значення для подальшої реалізації принципів змагальності, рівності та правової визначеності.

Важливо наголосити, що нормативне регулювання процедури розпорядження майном у КУЗПБ не враховує цієї конфліктної природи у повному обсязі. Законодавець формально надає кредиторам можливість подавати заяви, брати участь у зборах, але не створює інституційного середовища для конструктивної конкуренції інтересів, що б базувалася на принципах прозорості, доступу до інформації, рівності правових механізмів реагування. На практиці це призводить до того, що мажоритарні кредитори реалізують свої інтереси через вплив на арбітражного керуючого, тоді як міноритарні кредитори фактично усунуті від процесу формування стратегії.

З урахуванням викладеного, пропонується концептуально інтерпретувати розпорядження майном як процедуру первинного конфлікту прав кредиторів, у межах якої має бути реалізовано три ключові функції, а саме:

1) функція верифікації – забезпечення правової достовірності вимог через встановлення їх реального, а не формального характеру. Йдеться про встановлення економічної достовірності кожної заявленої вимоги, що є передумовою для надання кредитору процесуальних прав – участі у зборах, голосування, ініціювання створення комітету, впливу на стратегію провадження. На відміну від формального підходу, що домінує в

національній практиці, верифікація має охоплювати: системну судову перевірку з урахуванням контексту правовідносин, експертний фінансовий аналіз, спрямований на виявлення фіктивності або аномальних показників, цифрову модель оцінки ризику вимоги – алгоритмічний інструмент, що враховує ознаки непрозорості, аффілійованості чи непропорційності. У європейських юрисдикціях такі підходи вже реалізовані через доктрини «substance-over-form» (Італія, Франція) та інститути незалежної оцінки вимог (Польща, Естонія). Вони дозволяють усунути недобросовісних кредиторів, зберегти чесну конкуренцію та забезпечити легітимність реєстру. В українських умовах інтеграція функції верифікації до нормативного механізму розпорядження майном є ключем до формування збалансованої системи захисту прав кредиторів;

2) функція участі (партисипативності) (від лат. *participatio* – участь, залученість) – відображає необхідність активної, а не пасивно-декларативної, участі кредиторів у формуванні та реалізації процесуальних рішень, що визначають хід справи про банкрутство; забезпечує не лише право кредитора бути присутнім у процедурі, а й фактичну можливість впливати на її перебіг, захищаючи свої економічні інтереси шляхом взаємодії з арбітражним керуючим, іншими кредиторами та судом. Партисипативність передбачає інституціоналізовану взаємодію через участь у зборах кредиторів, формування комітету кредиторів, голосування щодо ключових рішень, ініціювання заміни керуючого або запиту про звіти. Ефективна участь кредиторів у провадженні з банкрутства підвищує легітимність процесу та знижує ризик зловживань [413, с. 173-187]. В Україні чинне законодавство передбачає участь кредиторів через збори та комітет, однак механізми залучення залишаються обмеженими за глибиною впливу. Рішення нерідко приймаються під впливом великих кредиторів, без реального залучення інших учасників, що створює умови для викривлення балансу інтересів. Натомість у низці країн Європи функція партисипативності вбудована в саму модель банкрутства як системна умова ефективного провадження.

Наприклад, у Данії (Danish Bankruptcy Act, Konkursloven Act № 11 of 6 January 2021) збори кредиторів мають обов'язковий характер, і жодне стратегічне рішення, включаючи обрання керуючого, продаж великих активів або погодження мирової угоди, не може бути ухвалено без їх схвалення. Закон прямо передбачає, що роль кредиторів є не формальною, а виключно активною та управлінською. Суд може замінити арбітражного керуючого на підставі ініціативи кредиторів [392]. У Нідерландах (Dutch Bankruptcy Act-Faillissementswet) кредитори наділені широкими правами участі у провадженні. Крім класичних зборів, вони можуть створювати наглядову раду кредиторів (crediteurencommissie), яка має дорадчо-контрольні функції щодо діяльності керуючого. Крім того, через цифрову систему Insolventie Register забезпечується публічний доступ до звітів та ключових документів щодо руху конкурсної маси, що підсилює прозорість і підзвітність. У випадках реструктуризації (за процедурою WHOA – Wet Homologatie Onderhands Akkoord) передбачено детальне погодження плану з кожною групою кредиторів [390]. У Швеції (Swedish Bankruptcy Act – Konkurslagen, 1987:672) кредитори приймають реальну участь у процесі як через загальні збори, так і через комітет кредиторів (borgenärskommitté), який виконує функцію постійного органу контролю за діяльністю керуючого. Закон передбачає, що кредитори мають право бути поінформованими, брати участь у формуванні звітності, а у разі незгоди з діями керуючого – звертатися до суду. Також закон визнає принцип «рівного доступу до інформації» між усіма класами кредиторів [414];

3) функція балансу – виступає у процедурі розпорядження майном доктринальним елементом забезпечення справедливості процедури банкрутства. Вона спрямована на підтримання процесуальної рівноваги між різними групами кредиторів – забезпеченими, незабезпеченими, привілейованими, публічними та міноритарними. Ідея полягає у тому, що банкрутство не повинно ставати інструментом реалізації переваг одних суб'єктів за рахунок інших, і саме балансує функція покликана коригувати

структурні нерівності. В Україні чинне законодавство передбачає загальний принцип *paritas creditorum* та формальний поділ на класи кредиторів, але не містить механізмів матеріалізації балансу, як, обмеження домінування мажоритарних забезпечених кредиторів, диференційоване представництво груп, або спеціальні гарантії для міноритарних кредиторів.

У зарубіжному праві така концептуалізація вже знаходить своє часткове втілення. У Польщі механізм участі ради кредиторів має функції як управління, так і стримування (art. 206 Prawo upadłościowe) [415], у Румунії окремі кредитори можуть ініціювати перевірку дій адміністратора через економічного експерта (Law 85/2014, art. 58) [234], а в Італії розширено можливості оскарження дій комісара навіть міноритарними кредиторами (art. 42 Codice della crisi) [141]. У Туреччині в межах конкурсного процесу активно діє орган «рада кредиторів» (Alacaklılar Kurulu), що балансує дії призначеного судом керуючого (İİK, ст. 234-236) [416].

Враховуючи вищевказане, в українське законодавство про банкрутство доцільно інтегрувати положення, що визнають конфліктну природу процедури розпорядження майном та формалізують її як можливість процесуальної конкуренції, а не просто як процес організаційного забезпечення провадження. Така позиція дозволить посилити захист прав кредиторів, підвищити легітимність рішень у процедурі та сформувати сталу модель балансу інтересів у межах публічного судового процесу.

Наступною процедурою, яка потребує дослідження стосовно захисту прав кредиторів є санація. Термін «санація» походить від латинських «*sanare*» (оздоровлювати, лікувати, відновлювати, робити здоровим), «*sanatio*» (оздоровлення, лікування, відновлення, одужання). Слід підкреслити, що цей термін застосовується в різних галузях. Наприклад, в економіці санацію визначають як комплекс взаємопов'язаних фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційних та соціальних заходів, спрямованих на виведення підприємства з кризового стану, відновлення його прибутковості та конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі

[417, с. 68-72]. На думку фахівця у сфері антикризового управління В.О. Василенка, санація являє собою реорганізаційну процедуру, що передбачає передачу власності підприємства-боржника або його частини суб'єктам, які надають фінансову допомогу для його оздоровлення [418, с. 89-102]. О.О. Терещенко тлумачить санацію як систему фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних дій, спрямованих на відновлення платоспроможності, ліквідності та прибутковості підприємства-боржника [27, с. 32-36]. Подібну позицію висловлює І.І. Тітов, який розглядає санацію як оздоровлення неспроможного боржника шляхом надання йому фінансової допомоги з боку власника майна, кредиторів або інших осіб (у тому числі іноземних) з метою збереження діяльності боржника та запобігання його банкрутству [419, с. 46-52]. Санація підприємства є комплексним антикризовим процесом, що потребує ретельного аналізу фінансово-господарської діяльності, виявлення причин неплатоспроможності та розроблення ефективних механізмів фінансового оздоровлення. Такі заходи спрямовані не лише на відновлення стабільності суб'єкта господарювання, а й на формування передумов для його сталого розвитку та підвищення ефективності функціонування у довгостроковій перспективі [420, с. 86-92].

У межах провадження у справі про банкрутство процедура санації виконує не лише функцію економічного оздоровлення боржника, а й виступає ключовим етапом реалізації принципу збереження життєздатного бізнесу в умовах неплатоспроможності. Вказана процедура є критично важливою для кредиторів, оскільки саме в межах санаційної моделі розробляється механізм задоволення їхніх вимог, формуються зобов'язання боржника та визначається стратегія повернення активів. Водночас реалізація процедури санації створює підвищений ризик порушення прав кредиторів шляхом нав'язування економічно необґрунтованих планів реструктуризації, обмеження доступу до інформації, нерівномірного впливу на прийняття рішень або ігнорування позицій окремих груп кредиторів.

У вітчизняній моделі, закріпленій у КУзПБ, захист прав кредиторів у процедурі санації має загальний характер і зводиться переважно до участі у затвердженні плану санації та здійсненні контролю за його виконанням. Однак на практиці така участь є переважно формальною, а механізми реального впливу кредиторів обмеженими. З огляду на виклики сучасності, дослідження проблематики захисту прав кредиторів у процедурі санації є надзвичайно актуальним.

У науковій літературі існує думка, що безпосереднє відновлення платоспроможності боржника в межах процедури банкрутства фактично відбувається в одній із реабілітаційних судових процедур – процедурі санації [421, с. 119]. Також підкреслюється, що процедура санації є доцільною для підприємств, які тимчасово потрапили у скрутне становище, а вартість активів такого підприємства значно перевищує кредиторську заборгованість [422, с. 125].

Санація постає як цілісний алгоритм заходів, спрямованих на фінансове оздоровлення суб'єкта господарювання з метою відновлення його платоспроможності, що здійснюється відповідно до положень КУзПБ. Залежно від етапу застосування, процедура санації може реалізовуватися як у досудовому порядку, так і в межах відкритого провадження у справі про банкрутство [423, с. 73-76].

Ключовою метою процедури санації є відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання за умови, що задоволення вимог кредиторів у межах реалізації плану санації буде більш ефективним порівняно з результатами, які могли б бути досягнуті у разі проведення ліквідаційної процедури в межах справи про банкрутство. Відповідно до ч. 8 ст. 5 КУзПБ, господарський суд має право відмовити у затвердженні плану санації, якщо кредитор, який не підтримав план або не брав участі у голосуванні, доведе, що у разі ліквідації боржника його вимоги були б задоволені у більшому розмірі, ніж це передбачено умовами запропонованого плану санації.

С. Жуков підкреслює, що при проведенні санації для кредиторів існує більш простий порядок дій у порівнянні з відкриттям провадження у справі про банкрутство, введенні процедури розпорядження майном боржника та переходу (після закінчення процедури розпорядження майном) до процедур санації або ліквідації, оскільки вся досудова процедура регулюється однією ст. 5 КУПБ; менші судові витрати у вигляді судового збору (кредитори не платять судовий збір за подання заяв про кредиторські вимоги, оскільки подання таких заяв не передбачено в досудовій процедурі санації до відкриття провадження у справі про банкрутство) [424].

Аналіз положень законодавства та наукових підходів дає підстави розглядати процедуру санації як ефективну альтернативу ліквідації підприємства в межах провадження у справі про банкрутство. У цій процедурі кредитори відіграють активну роль через участь у розробленні, погодженні та контролі за реалізацією плану санації. Санація є потенційно більш вигідною для кредиторів, оскільки її метою є відновлення платоспроможності боржника, що підвищує ймовірність повного або часткового погашення заборгованості. Водночас вона створює умови для збереження підприємницької діяльності боржника, підтримки його економічного потенціалу та продовження генерування доходів, необхідних для виконання зобов'язань перед кредиторами. Наприклад, у рішенні Господарського суду Чернігівської області від 17 березня 2020 року у справі № 910/17383/18 суд зазначив, що санація є ефективним засобом погашення заборгованості, оскільки боржник зберігає свої виробничі можливості та робочі місця, що сприяє поверненню коштів кредиторам [425]. Під час ліквідації кредитори часто отримують менше, оскільки активи боржника продаються на відкритих торгах, що може знизити їхню вартість. Санація ж дає змогу уникнути цього сценарію, забезпечуючи більше повернення коштів.

Щодо необхідності врахування позиції кредиторів під час проведення санації свідчить постанова Верховного Суду де зазначено, що процедура

санації боржника проводиться під судовим контролем, який можна умовно розмежувати на такі етапи:

I етап – ч. 3, 5 ст. 49, ч. 7, 8 ст. 52 КУзПБ – суд здійснює перевірку плану санації на предмет дотримання порядку його схвалення, погодження забезпеченими кредиторами та відповідності його вимогам законодавства;

II етап – ч. 3 ст. 49, ч. 1 ст. 50, ч. 7, 8 ст. 52 КУзПБ – суд здійснює розгляд плану санації з врахуванням позиції кредиторів та за результатами розгляду постановляє ухвалу про затвердження плану санації та введення процедури санації або про відмову у затвердженні плану санації;

III етап – ч. 4, ч. 5, 6, ч. 9, 10, 11 ст. 50 КУзПБ, ч. 5 ст. 54 КУзПБ, ч. 7 ст. 55 КУзПБ, ч. 1 ст. 56 КУзПБ, ч. 8–12 ст. 57 КУзПБ – суд здійснює функції нагляду за процедурою санації, що проявляється у його повноваженнях щодо накладення арешту на майно боржника та інших обмежень дій боржника щодо розпорядження його майном, розгляду заяв про визнання правочинів (договорів), укладених боржником, недійсними, розгляду інформації керуючого санацією про виконання плану санації, розгляд заяв про відшкодування збитків, що виникли через відмову від виконання договору, у процедурі провадження у справі про банкрутство, припинення процедури санації достроково у разі невиконання умов виконання плану санації та/або в разі невиконання поточних зобов'язань боржника, розгляд змін до плану санації, скасування заходів забезпечення вимог кредиторів, розгляд звіту керуючого санацією та скарг кредиторів, затвердження або відмова в затвердженні звіту керуючого санацією, продовження строку процедури санації тощо. Враховуючи наведене, з метою дотримання балансу інтересів кредиторів та боржника, суд повинен займати активну процесуальну позицію при затвердженні плану санації, яка має полягати в повному, всебічному та об'єктивному з'ясуванні обставин, які стосуються перевірки порядку його схвалення та дослідження змісту плану санації [97]. Крім того, господарські суди повинні дотримуватися європейських стандартів при розгляді спорів та враховувати вже напрацьований досвід [426, с. 76-80].

В процесі санації для кредиторів можуть бути узгоджені нові умови повернення боргу, що дозволяє їм зменшити втрати. Так, господарський суд Херсонської області в ухвалі від 07 грудня 2016 року у справі № 923/1529/15 затвердив план санації, в якому було змінено строки виплати та реструктуризовано борг, що дозволить боржнику погасити заборгованість частинами, а кредиторам отримати кошти на більш вигідних умовах [427].

На підставі ст. 5 КУЗПБ господарський суд призначає керуючого санацією, якщо призначення такого керуючого та обсяг його повноважень визначені планом санації, але, роль кредиторів при його призначенні, а саме: кандидатура керуючого санацією обирається присутніми на загальних зборах кредиторів, чиї вимоги у сукупності становлять більше 50 відсотків загальної суми вимог, включених до плану санації. Керуючий санацією здійснює нагляд за діяльністю боржника, що забезпечує контроль над виконанням плану санації. У своїх рішеннях господарські суди підкреслюють важливість керуючого санацією. Господарський суд Івано-Франківської області ухвалою від 15 грудня 2021 року у справі № 909/995/19 підкреслив роль керуючого санацією як гаранта захисту прав кредиторів, його контроль над активами боржника сприяє належному виконанню плану санації [428].

Кредитори приймають активну участь в затвердженні плану санації та змін до нього. Господарський суд Харківської області в ухвалі від 28 серпня 2023 року у справі № Б-50/24-09 зазначив, що керуючий санацією надав для затвердження комітетом кредиторів зміни до плану санації, які були затвердженні шляхом опитування [429]. План санації розглядається зборами кредиторів, які за наслідками розгляду плану санації боржника, можуть прийняти одне з таких рішень: схвалити план санації та подати його на затвердження господарського суду; відхилити план санації і звернутися до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури; відхилити план санації, звернутися до господарського суду з клопотанням про звільнення керуючого санацією від виконання ним обов'язків та про призначення нового керуючого санацією.

Умови плану санації щодо задоволення вимог кредиторів, які не брали участі у голосуванні або проголосували проти схвалення плану санації боржника, повинні бути не гіршими, ніж умови задоволення вимог кредиторів, які проголосували за схвалення плану санації. Господарський суд Івано-Франківської області в ухвалі від 08 червня 2016 року у справі № Б-7-11/283-13/143-23/19 підкреслив, що з матеріалів справи вбачається, що всупереч вимогам зазначеної норми, за наслідками неодноразового розгляду зборами кредиторів плану санації боржника, жодне з рішень передбачених законодавством протягом шести років процедури санації боржника зборами кредиторів не прийнято. Але враховуючи інтереси держави та кредиторів суд підтримав клопотання керуючого санацією боржника про затвердження плану санації боржника як єдиний реальний вихід із ситуації, що склалась [430]. У суду зберігається обов'язок урахувати вирішальний критерій – вигідність виконання плану санації для кредиторів порівняно з ліквідацією, опираючись на відомості ліквідаційного аналізу (ч. 2 ст. 5 КУЗПБ).

Судова практика в Україні демонструє, що процедура санації є сприятливою для кредиторів завдяки можливості уникнення ліквідації, пріоритетності вимог забезпечених кредиторів, реструктуризації боргу та контролю над реалізацією плану санації, що підвищує шанси на повернення заборгованості.

До початку повномасштабної збройної агресії процедура санації в Україні не була популярною процедурою, поступаючись місцем ліквідаційній процедурі як основному механізму завершення провадження у справі про банкрутство. Особливо вона стала незатребуваною після впровадження електронної системи продажу активів боржника через платформу «Prozorro», що сприяла пришвидшенню ліквідаційних процедур та максимально прозорому розпродажу майна. Як результат, кредитори дедалі частіше схилилися до вибору ліквідаційного сценарію, а не довготривалої та ризикованої санації.

Однак у сучасних умовах воєнного стану, а тим більше у післявоєнний період, значення санаційної процедури суттєво зростає. Зважаючи на потребу збереження та відновлення економічної інфраструктури, санація постає як ключовий механізм стабілізації господарської діяльності боржника, який дозволяє уникнути повної втрати бізнесу та забезпечити поступове задоволення вимог кредиторів [431, с. 697-701]. Законодавчо передбачений широкий перелік заходів, які можуть бути реалізовані в межах санації, відкриває можливості для реструктуризації боргу та відновлення платоспроможності. Серед них варто виокремити: організаційну реструктуризацію підприємства, перепрофілювання виробництва, відстрочення або розстрочення виконання зобов'язань, часткове або повне прощення боргу, залучення третіх осіб для погашення зобов'язань боржника, ліквідацію дебіторської заборгованості, реструктуризацію активів, отримання нових позик або кредитів тощо.

Для кредиторів процедура санації також є вигідною альтернативою, оскільки здійснюється під контролем арбітражного керуючого (керуючого санацією), що дає можливість з'ясувати причини неплатоспроможності боржника, оцінити реальний стан активів і прогнозувати ймовірність задоволення вимог. Процедура санації в умовах повоєнного економічного відновлення має потенціал стати ефективним інструментом балансу інтересів боржника та кредиторів і сприяти стабілізації фінансового ринку загалом [432]. Тому такий баланс інтересів буде цікавим і для кредиторів, й для боржника.

У післявоєнний період для більшості суб'єктів господарювання актуалізується потреба у вирішенні питання погашення накопичених боргів. Однак без ефективного механізму компенсації завданих збитків з боку держави-агресора реалізація повного відновлення фінансової стабільності таких суб'єктів у більшості випадків буде ускладненою або навіть неможливою. У цій ситуації саме процедура санації може стати ключовим інструментом для досягнення компромісу між боржником та кредиторами. Її

правова конструкція дозволяє не лише уникнути ліквідації, а й створити умови для поступового відновлення діяльності підприємства, з урахуванням перспектив отримання компенсації за спричинені війною втрати. Рішення про подальше функціонування суб'єкта господарювання, його реструктуризацію або збереження частини виробничого потенціалу в умовах відкладеного відшкодування збитків повинно прийматися на основі узгоджених дій кредиторів і боржника в межах санаційної процедури.

З огляду на це, доцільним є законодавче запровадження механізму поствоєнної санації, який має стати цільовим інструментом відновлення платоспроможності підприємств, що зазнали значної шкоди, з одночасним урахуванням інтересів кредиторів. У межах такого механізму пропонується передбачити:

- встановлення спеціального правового режиму санації для підприємств, діяльність яких була призупинена або порушена внаслідок воєнних дій, включно з тими, що втратили активи, персонал або доступ до ринків збуту;

- зниження нормативних вимог до показників стійкості, у тому числі обсягу активів, платоспроможності та прогнозованої ліквідності, які зазвичай слугують критеріями для затвердження плану санації, з урахуванням їхньої об'єктивної неможливості на етапі відновлення;

- запровадження відстрочення виконання зобов'язань за планом санації до моменту фактичного надходження компенсацій за шкоду, завдану збройною агресією через міжнародно визнані механізми, такі як створений під егідою ООН компенсаційний реєстр втрат, спричинених агресією РФ.

З огляду на масштаби економічної руйнації, спричиненої воєнною агресією проти України, відновлення платоспроможності підприємств потребує не лише адаптації процедур банкрутства, а й принципово нових механізмів взаємодії між приватним та публічним секторами. В умовах європейської інтеграції ефективність процедури санації вже не може обмежуватися лише внутрішньою реструктуризацією зобов'язань між

боржником і кредиторами, а вимагає інтеграції зовнішніх механізмів фінансової, правової та інституційної підтримки.

Одним із ключових напрямів реформування є залучення державних гарантійних інституцій (наприклад, Фонду розвитку підприємництва, Експортно-кредитного агентства України) до процесу забезпечення виконання плану санації. Наявність державної гарантії або участь державної установи у співфінансуванні санаційних заходів дозволяє кредиторам знизити ризики невиконання плану, підвищити рівень довіри до боржника та збільшити шанси на збереження підприємства як дієздатної економічної одиниці.

Не менш важливим є запровадження спеціальних програм залучення міжнародної допомоги у формі грантових коштів, донорських фондів та пільгового фінансування, які можуть бути використані для інвестування у санаційні плани підприємств, що зазнали значних втрат внаслідок війни. Такий підхід уже продемонстрував свою ефективність у післявоєнній реконструкції держав Центральної та Східної Європи. Наприклад, у Хорватії активно використовувались публічно-приватні фонди реструктуризації, які забезпечували фінансування підприємств на умовах співучасті з державою та за підтримки міжнародних фінансових інституцій, таких як Світовий банк [433].

Особливої уваги заслуговує надання пільгових кредитів підприємствам, що здійснюють діяльність у стратегічно важливих секторах економіки, зокрема у галузях енергетики, агропромислового комплексу, оборонно-промислового виробництва та логістики. Пільгове фінансування може виступати як частина узгодженого плану санації, з умовним погашенням залежно від ефективності його реалізації. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам корпоративного порятунку, де збереження підприємства як системоутворюючого елемента економіки має пріоритет над задоволенням короткострокових інтересів окремих кредиторів.

Розширення участі публічного сектора та міжнародних фінансових установ у процедурі санації вбачається не лише як економічна необхідність, а як компонент стратегії правової модернізації процедур банкрутства, що поєднує захист приватних прав кредиторів із публічним інтересом у збереженні економічної інфраструктури держави.

З урахуванням сучасних підходів до корпоративного управління в умовах неплатоспроможності та з огляду на доктрину процедурного паритету, доцільним є розширення інституційного статусу кредиторів у межах процедури санації. Насамперед, йдеться про надання комітету кредиторів повноважень здійснювати контроль за виконанням плану санації шляхом права отримувати проміжну звітність, ініціювати зміни до плану або скликання зборів кредиторів у разі істотних відхилень. Така практика узгоджується з європейськими підходами, зокрема німецькою моделлю StaRUG та положеннями WHOA у Нідерландах, де участь кредиторів в управлінні процесом реструктуризації закріплена на нормативному рівні.

Крім того, пропонується впровадити обов'язкову процедуру погодження ключових дій боржника з комітетом кредиторів, якщо такі дії стосуються: зміни структури активів (відчуження, придбання, передача в заставу), залучення нових кредитів або інвестицій, укладення договорів про злиття, поділ чи приєднання, а також реорганізації підприємства, що дозволить запобігти свавільному управлінню активами боржника під прикриттям санаційної процедури та створить механізм колективного контролю в інтересах усіх кредиторів.

Також актуальним є запровадження обов'язкової проміжної звітності боржника перед комітетом кредиторів та судом, яка має включати інформацію про хід виконання плану санації, фінансові результати діяльності, зміни у складі активів та поточну дебіторсько-кредиторську заборгованість. Такий інструмент забезпечить прозорість процедури, сприятиме оперативному реагуванню на порушення з боку боржника, а також зміцнить довіру між сторонами процедури.

Реалізація вказаних заходів сприятиме трансформації кредитора з пасивного спостерігача в активного співучасника процедури санації, що узгоджується з принципами добросовісності, змагальності та економічної справедливості у сфері неплатоспроможності, а також відповідатиме європейському вектору розвитку права, де посилення участі кредиторів визнається гарантією збалансованості реструктуризаційних процедур [59].

Отже, модель поствоєнної санації має бути зорієнтована не лише на фінансову реабілітацію боржника, а й на реальне включення інструментів міжнародного права, донорських програм і державних гарантій до загального механізму відновлення економічної суб'єктності українських підприємств. Водночас така модель здатна забезпечити вищий рівень задоволення вимог кредиторів, оскільки передбачає перспективу компенсаційних надходжень і поступове повернення боргу у відновленій економічній екосистемі.

Водночас реалізація зазначеної моделі поствоєнної санації неминуче актуалізує питання договірних і компромісних механізмів врегулювання неплатоспроможності, здатних забезпечити баланс інтересів боржника та кредиторів у процесі відновлення економічної діяльності. Саме в цьому контексті особливого значення набуває мирова угода у процедурі банкрутства як інструмент узгодження боргових зобов'язань, що дозволяє трансформувати конфліктну модель примусового стягнення у модель погодженого відновлення платоспроможності боржника.

Мирова угода в процедурі банкрутства є інструментом, який дозволяє боржнику та кредиторам досягти компромісу для врегулювання боргових зобов'язань, уникнувши ліквідації. На відміну від попереднього законодавства, КУзПБ не містить окремого регулювання мирової угоди як самостійної процедури. Натомість її укладення, затвердження та виконання регулюються ст. 192 ГПК України з урахуванням особливостей провадження у справах про банкрутство [434, с. 133-137]. Захист прав кредиторів у цьому процесі є критично важливим, оскільки угода може передбачати

реструктуризацію боргів, їх часткове списання або відстрочення платежів, що впливає на економічні інтереси кредиторів.

У справах про банкрутство мирова угода має враховувати інтереси всіх кредиторів, включно з тими, які не брали участі в її укладенні або голосували проти, що підтверджується судовою практикою. Так, в ухвалі господарського суду Одеської області від 11 вересня 2023 року у справі № 916/1142/18 говориться, що суд враховує, що мирова угода в позовному провадженні є способом урегулювання спору між двома сторонами спору, у той час як у справах про банкрутство правовідносини сторін характеризуються множинністю інтересів різних учасників справи і тому законодавцем передбачено особливі механізми врегулювання таких правовідносин у різних процедурах банкрутства, а в окремих випадках заборонено застосування певних механізмів позовного провадження щодо окремих процедур банкрутства [435].

Мирова угода у справі про банкрутство одночасно є і цивільно-правовою угодою (правочином) і судовою процедурою у справі про банкрутство, що повністю відповідає правовій позиції, викладеній у Постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у справі № 5015/2298/11. Тобто, мирова угода у справі про банкрутство виступає у ролі цивільно-правового правочину, який фіксує домовленість сторін угоди, внаслідок якої відновлюється платоспроможність боржника. Мирова угода у процедурі банкрутства є правочином, який змінює строки виконання боржником своїх зобов'язань перед кредиторами, які виникли з раніше укладених ними правочинів або інших підстав [436, с. 5-8]. Унаслідок укладення мирової угоди у процедурі банкрутства виникнення нових або додаткових зобов'язань не відбувається, проте змінюється строк виконання зобов'язань за раніше укладеними правочинами між боржником та його кредиторами або їх розмір [437].

Із наведених норм права випливає, що, на відміну від ухвали суду про затвердження мирової угоди у позовному провадженні, ухвала про

затвердження мирової угоди у процедурі банкрутства не має статусу виконавчого документа та не підлягає примусовому виконанню органами державної виконавчої служби. У разі невиконання боржником зобов'язань, передбачених мировою угодою, у визначені нею строки кредитор має право звернутися до суду з вимогою про стягнення відповідної заборгованості у розмірі, встановленому такою угодою, у порядку позовного або наказного провадження відповідно до вимог процесуального законодавства.

Мирова угода у справі про банкрутство є способом відновлення платоспроможності боржника та рівномірного й пропорційного задоволення грошових вимог кредиторів. Укладена та затверджена судом мирова угода повертає боржнику майнову й організаційну самостійність як учасника господарського обігу, а також змінює умови виконання грошових зобов'язань перед кредиторами. Належне та повне виконання боржником умов мирової угоди свідчить про його спроможність функціонувати як повноцінного учасника господарського обігу. У разі якщо мирова угода у процедурі банкрутства передбачає прощення певної частини боргу, кожен із кредиторів зобов'язаний особисто підтвердити своє волевиявлення щодо такого прощення (правова позиція, викладена в постанові Верховного Суду від 09 липня 2020 року у справі № 910/26972/14) [438].

Питання укладання мирової угоди розглядаються зборами кредиторів за участі усіх учасників справи. Після цього мирова угода повинна бути підписана всіма учасниками.

Згідно п. 11 ч. 1 ст. 90 КУЗПБ господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) у разі укладення мирової угоди між боржником та кредиторами відповідно до ст. 192 ГПК України.

У сучасному правовому полі мирова угода у процедурі банкрутства в Україні перебуває у стані концептуальної невизначеності: попри її визнання чинним законодавством як підстави для закриття провадження у справі (п. 12 ч. 1 ст. 90 КУЗПБ), вона не має чітко врегульованого механізму реалізації в самому Кодексі. Такий стан правового регулювання призводить до

численних проблем, від процесуальних ускладнень при її укладенні до обмеженого інструментарію судового контролю за її виконанням. У цьому контексті доречним є запровадження концептуального оновлення інституту мирової угоди як самостійного альтернативного способу завершення процедури банкрутства з комплексним забезпеченням прав кредиторів.

Пропонується інституалізувати мирову угоду як окрему гібридну процедуру, яка поєднує елементи реструктуризації, санації та позасудового врегулювання. Основою цієї моделі має стати принцип «колективного схвалення з індивідуальним захистом». Тобто, мирова угода укладається від імені всіх кредиторів на підставі рішення зборів або комітету кредиторів, але кожен кредитор має гарантоване право не бути примушеним до прощення боргу без виразної письмової згоди (з урахуванням правової позиції Верховного Суду у справі № 910/26972/14). Крім того, аргументовано передбачити:

процедурну модель укладення мирової угоди в самому КУЗПБ, яка б містила порядок голосування, принципи представництва, межі допустимої реструктуризації боргів, а також мінімальні стандарти розкриття фінансової інформації боржником;

судову перевірку на предмет справедливості умов мирової угоди, аналогічну принципу «best interest of creditors» з правопорядку ЄС, що дозволить запобігти дискримінації окремих категорій кредиторів;

надання мировій угоді виконавчої сили, шляхом внесення змін до процесуального законодавства, зокрема до Закону України «Про виконавче провадження», або запровадження механізму судового контролю за її виконанням, як це передбачено у Нідерландах (WNOA) чи Італії (Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza).

Окремої уваги заслуговує ідея запровадження стандарту електронного погодження мирової угоди через ЄСІТС із фіксацією волевиявлення кожного кредитора, що суттєво підвищить транспарентність та зменшить ризики фальсифікацій.

Запропонована концепція модернізованої мирової угоди дозволяє не лише усунути наявні суперечності між КУЗПБ та ГПК України, а й розширити спектр гнучких механізмів досягнення фінансової реабілітації боржника за умови повноцінного процесуального захисту прав кредиторів. Такий підхід відповідає сучасним європейським тенденціям у сфері неплатоспроможності та може стати основою для розроблення окремого розділу КУЗПБ, присвяченого мировій угоді як ефективному інструменту відновлення платоспроможності без ліквідації.

Водночас, у випадках, коли досягнення компромісу між боржником і кредиторами виявляється неможливим або фінансове становище боржника є критично неспроможним, застосовується ліквідаційна процедура як крайній захід завершення провадження у справі про банкрутство.

Ліквідаційна процедура є завершальною стадією провадження у справі про банкрутство, у межах якої відбувається остаточне задоволення вимог кредиторів за рахунок реалізації майна боржника. Саме в цій стадії зосереджується найбільша правова та економічна напруга, оскільки остаточно визначається обсяг конкурсної маси, її розподіл та черговість задоволення вимог. Від ефективності правового регулювання захисту прав кредиторів у ліквідації залежить не лише справедливість процедури банкрутства в цілому, а й довіра до судової системи та фінансової стабільності в державі.

Незважаючи на те, що результати ліквідації вкрай рідко дозволяють погасити заборгованість перед кредиторами хоча б наполовину, а середнє погашення вимог кредиторів у процесі банкрутства, за даними рейтингу Doing Business, не перевищує 9%, саме ліквідаційна процедура найчастіше застосовується у разі неплатоспроможності боржника [439]. Б.М. Поляков підкреслює, що у процедурі ліквідації немає фінансового оздоровлення, тут реалізується майно боржника. Вона менш ефективна, ніж процедура санації, тому що під час реалізації майнових активів боржника кредитори отримують у 50 разів менше від їхньої балансової вартості. Водночас, продовжує вчений,

ліквідація боржника – це крайній засіб отримання заборгованості та її списання у бухгалтерській звітності [61, с. 382].

В.К. Богатир надає визначення ліквідації як останньої (заключної, кінцевої) процедури банкрутства, що проводиться на основі положень КУЗПБ з урахуванням окремих норм іншого загального і спеціального законодавства, за участі судді та учасників у справі про банкрутство, що має на меті реалізацію майна банкрута, припинення його господарської діяльності та його самого як суб'єкта господарювання зі статусом юридичної особи і максимально можливе задоволення вимог кредиторів [440, с. 184–185]. О.М. Вінник наголошує, що ліквідаційна процедура у справі про банкрутство – це така судова процедура, основним призначенням якої є ліквідація визнаної судом заборгованості банкрута шляхом продажу майна банкрута та проведення розрахунків по його боргах [441, с. 391].

Мета ліквідаційної процедури – найповніше задоволення вимог кредиторів шляхом пошуку та реалізації активів ліквідаційної маси. Поза межами ліквідаційної процедури кредитори боржника не можуть задовольнити свої вимоги в інший спосіб, окрім як через реалізацію майна боржника в ліквідаційній процедурі, що визначено ч. 14 ст. 39 КУЗПБ.

Вирішення господарським судом питання про завершення ліквідаційної процедури та закриття провадження у справі про банкрутство є підсумковим етапом провадження, на якому суд оцінює повноту та належність дій ліквідатора, перевіряє, чи вжито всіх можливих заходів для максимального задоволення вимог кредиторів.

Так, Центральний апеляційний господарський суд у постанові від 20 лютого 2023 року у справі № 908/3411/21 підкреслив, що звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс є підсумковими документами, які підтверджують належне проведення ліквідатором всіх необхідних заходів ліквідаційної процедури, вчинення адекватних дій щодо виявлення кредиторів та активів боржника, за результатами розгляду яких суд приймає ухвалу про ліквідацію боржника та закриття провадження у справі. Ухвала суду про затвердження

звіту ліквідатора і ліквідаційного балансу є за своєю правовою природою судовим рішенням, яке підсумовує хід ліквідаційної процедури, у якому необхідно повно відобразити обставини, що мають значення для даної справи. Апеляційний господарський суд звертає увагу, що звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс, як підсумкові документи, що подаються ліквідатором господарському суду в зв'язку з закінченням ліквідаційної процедури, не можуть бути затверджені господарським судом за відсутності доказів аналізу ліквідатором первісної бухгалтерської документації боржника, а також, за відсутності аналізу судом дій ліквідатора щодо виявлення майна банкрута, що підлягає включенню до ліквідаційної маси, а також, його дій щодо пошуку нерухомого, рухомого майна банкрута і дебіторської заборгованості (постанови Верховного Суду від 29 березня 2018 року у справі № Б-39/134-10, від 26 липня 2018 року у справі № 904/9631/15, від 27 жовтня 2020 року у справі № 28/29-б-43/212-2012, від 29 листопада 2022 року у справі № 902/839/16). Функції ліквідатора зі здійснення інвентаризації, виявлення майна банкрута і аналізу фінансово-господарського стану боржника є взаємопов'язаними та базовими для забезпечення ефективності ліквідаційної процедури, адже належне їх виконання є запорукою досягнення її основної мети, як найповнішого задоволення вимог кредиторів, як за рахунок продажу активів банкрута, так і шляхом притягнення до солідарної та субсидіарної відповідальності керівника, засновників (учасників, акціонерів) боржника. З урахуванням наведеного, перш ніж погодитися з висновками ліквідатора за результатами ліквідаційної процедури господарський суд має перевірити повноту та обґрунтованість здійсненого арбітражним керуючим аналізу фінансово-господарського стану боржника, серед іншого, на предмет наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності та інших незаконних дій у разі банкрутства [442]. Недостатність майна боржника для задоволення вимог кредиторів зумовлює обов'язок такої юридичної особи здійснити всі

необхідні дії, встановлені законом, спрямовані на відновлення платоспроможності або визнання банкрутом [443, с. 138-140].

Прийняття господарським судом рішення про перехід до ліквідаційної процедури передбачає попереднє волевиявлення органу самоорганізації кредиторів – зборів або комітету кредиторів, яке підлягає обов’язковому врахуванню судом під час визначення подальшої долі боржника. Активна участь кредиторів на цьому етапі не припиняється, у межах справи про банкрутство вони зберігають можливість реалізовувати свої права як індивідуально, так і через комітет кредиторів шляхом ініціювання питання про відсторонення арбітражного керуючого. При цьому клопотання комітету кредиторів про відсторонення арбітражного керуючого має обов’язковий характер і спричиняє відсторонення останнього, незалежно від наявності об’єктивних підстав для такого рішення [444].

На стадії ліквідаційної процедури під час продажу майна банкрута задовольняються вимоги кредиторів у порядку черговості. Р.Б. Поляков справедливо підкреслює, що за своєю суттю етап продажу майна боржника є кульмінацією конкурсного процесу, оскільки на цьому етапі стає зрозумілим, чи вистачить активів у ліквідаційній масі для задоволення майнових вимог кредиторів. Саме настання етапу реалізації майна боржника так довго очікують кредитори [10, с. 284]. Загалом завданням процедури банкрутства є погашення вимог кредиторів та відновлення платоспроможності боржника.

Ліквідаційна процедура складається із сукупності дій, які необхідно здійснити ліквідатору на підставі КУЗПБ, що відображаються у звіті та додатках до звіту і досліджуються у судовому засіданні за підсумками ліквідаційної процедури, що проводиться за участю кредиторів (комітету кредиторів). Вказані дії є дуже важливими для кредиторів, тому у процедурі ліквідації важливу роль грає принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі. Принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора встановлює критерій обґрунтованості сумнівів щодо повноти дій ліквідатора, з урахуванням чого покладає на кредитора або іншу особу, яка оспорує

дотримання цього принципу, обов'язок обґрунтовувати, що саме не вчинив ліквідатор і як це вплинуло на результат формування ліквідаційної маси (подібні за змістом висновки сформовані у постановках Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 06.06.2018 року у справі № 904/4863/13, від 28.11.2019 року у справі № 904/6144/16, від 10.12.2020 року у справі № 916/95/18).

Кредитор, заперечуючи звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс боржника з підстав неналежного виконання ліквідатором своїх обов'язків у ліквідаційній процедурі та неповноти здійснених ним заходів у цій процедурі, з урахуванням положень ч. 6 ст. 61 КУзПБ, ст. 13, 74 ГПК України має довести, що ці порушення з боку ліквідатора мали місце та призвели до недотримання порядку здійснення ліквідаційної процедури, і тим самим вплинули на формування ліквідаційної маси і на задоволення вимог кредиторів, відтак на результати ліквідаційної процедури боржника, а подальше провадження у справі про банкрутство в контексті збільшення судових витрат у справі та застосування додаткових інструментів задля задоволення вимог кредиторів є виправданим [445].

У межах провадження у справі про банкрутство кредитор, навіть за умови наявності у нього передбачених законодавством процесуальних прав, не може беззастережно покладатися виключно на ліквідатора у здійсненні заходів, спрямованих на оскарження правочинів боржника або виявлення, витребування та повернення майна до ліквідаційної маси. Враховуючи потенційні ризики недобросовісної чи неефективної поведінки ліквідатора, кредитори повинні зберігати активну процесуальну позицію і реалізовувати власні повноваження щодо захисту інтересів кредиторської спільноти. Як особа, зацікавлена у задоволенні наявних у нього грошових вимог до боржника у повному обсязі, кредитор має діяти розсудливо та проявляти уважність щодо стану своїх прав, цікавитися вжитими ліквідатором діями у ліквідаційній процедурі та заходами, спрямованими на виявлення, розшук та повернення майна банкрута, ефективністю таких заходів та вчиняти, за

наявності в нього необхідного обсягу прав та повноважень, дії щодо визнання правочинів боржника недійсними, визнання недійсним правочину, вчиненого з порушенням порядку підготовки та проведення аукціону, оскарження дій (бездіяльності) ліквідатора, вжитих ним у ліквідаційній процедурі, тощо. Саме від таких дій кредитора залежить досягнення основної мети його участі у справі про банкрутство – задоволення (погашення) його вимог [445].

Верховний Суд наголошує, що системний аналіз положень ст. 39, 45, 60, 64 КУзПБ свідчить про те, що судові рішення про задоволення поточних вимог кредитора у справі позовного провадження, яке набрало законної сили за правилами ГПК України, саме по собі не є підставою для набуття стягувачем за цим рішенням повноважень поточного кредитора в ліквідаційній процедурі боржника та внесення відповідних відомостей до реєстру вимог кредиторів, а отже, і для задоволення таких вимог у ліквідаційній процедурі. Це зумовлено тим, що зазначене рішення не є результатом передбаченого законодавцем процесуального порядку визнання та задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство, а саме ухвали суду за результатами розгляду заяви кредитора про визнання грошових вимог до боржника в порядку реалізації норм спеціального закону – ст. 39, 60 КУзПБ.

З огляду на це позивач у справі за позовом із поточними майновими (грошовими) вимогами до боржника, незалежно від стану або стадії розгляду його позову, а також стягувач за судовим рішенням у такій справі для задоволення поточних вимог після визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури зобов'язаний подати письмову заяву з вимогами до боржника та підтверджувальні документи в порядку, визначеному ст. 60 КУзПБ, тобто за власною ініціативою трансформувати позовну вимогу у вимогу поточного кредитора до боржника, що може бути задоволена в межах ліквідаційної процедури [363].

Вимоги поточних кредиторів задовольняються у порядку черговості, визначеному ст. 64 КУзПБ. Аналіз зазначеної норми свідчить, що значна частина грошових вимог, заявлених кредиторами, належить до четвертої черги, яка, як правило, задовольняється лише за умови наявності залишку коштів після повного виконання зобов'язань перед кредиторами попередніх черг. За таких умов суттєво підвищується ризик, що грошових коштів, отриманих від реалізації майна боржника в межах ліквідаційної процедури, виявиться недостатньо для покриття вимог кредиторів четвертої черги. Погашення вимог кожної черги здійснюється поступово, у міру надходження коштів на рахунок боржника, причому лише після повного задоволення вимог попередньої черги, за винятком окремих випадків, передбачених КУзПБ. Якщо грошових коштів недостатньо для повного задоволення вимог кредиторів певної черги, їх розподіл між кредиторами цієї черги здійснюється пропорційно до розміру визнаних вимог кожного з них. Вказане означає, що до моменту остаточного розрахунку з кредиторами першої черги, здійснення будь-яких виплат на користь кредиторів наступних черг є неможливим. Вимоги, які не були задоволені внаслідок недостатності ліквідаційної маси, вважаються погашеними, що, фактично, призводить до їх остаточної втрати для кредитора.

Поточні кредитори у будь-якому випадку повинні мати переваги перед конкурсними кредиторами. Якщо такої переваги не буде, то боржник у процедурах розпорядження майном та санації ризикує не укласти значної кількості договорів із потенційними поточними кредиторами. Особливо часто ситуація відмови суб'єктів господарювання укласти договори із боржником матиме місце перед закінченням процедур розпорядження майном боржника та санації [446, с. 70-75]. З іншого боку, боржник, арбітражний керуючий, конкурсні кредитори об'єктивно зацікавлені у підвищенні вартості майнових активів за рахунок інших осіб – інвесторів, поточних кредиторів чи інших осіб. У такому випадку зростає шанс їм самим задовольнити хоча б частину власних вимог і повернути хоча б частину

власних коштів. Також поточні кредитори, які знаючи про незадовільний фінансовий стан боржника, погодилися позичити йому гроші, продати товар з відстрочкою платежу тощо, повинні мати хоча б якісь пільги і привілеї перед конкурсними кредиторами, які укладали договір у звичайному порядку, не знаючи про ризики банкрутства їхнього контрагента [440, с. 64]. Тому пропонуємо внести зміни до черговості погашення вимог у ст. 64 КУзПБ, де зазначити, що вимоги поточних кредиторів погашаються до початку погашення вимог конкурсних кредиторів [446, с. 70-75].

Аналізуючи КУзПБ можна виділити такі права кредитора в ліквідаційній процедурі, як: задоволення його вимог, у тому числі за допомогою солідарної відповідальності керівника боржника чи субсидіарної відповідальності осіб, уповноважених на управління боржником; для забезпеченого кредитора викупити майно банкрута у разі обставин, які свідчать про відсутність проведення аукціону [444]; впливати на процедуру шляхом оскарження дій арбітражного керуючого та його усунення; впливати на рішення боржника шляхом участі у зборах або комітеті кредиторів; здійснювати контроль за майновим станом боржника; ініціювати визнання правочинів боржника недійсними з метою наповнення ліквідаційної маси; отримати повну інформацію про майновий стан боржника; спростувати необґрунтовані вимоги інших кредиторів до боржника; впливати на продаж майна боржника у разі виявлення обставин проведення незаконного аукціону.

Водночас реалізація прав кредитора у процедурі ліквідації може бути істотно обмежена низкою об'єктивних та процесуальних чинників. По-перше, недостатність активів боржника, у випадках, коли вартість ліквідаційної маси є нижчою за загальний обсяг визнаних вимог, кредитори нижчих черг ризикують не отримати жодного задоволення. По-друге, законодавчо закріплена пріоритетність окремих категорій кредиторів, зокрема працівників боржника чи органів державної влади звужує можливості інших учасників задовольнити свої вимоги в повному обсязі. По-

третє, процесуальні строки, встановлені КУзПБ, безпосередньо впливають на обсяг реалізованих прав, , пропуск строку для подання грошових вимог тягне за собою ризик їх невизнання або включення до реєстру у статусі прострочених з обмеженим обсягом прав.

З огляду на зазначені обмеження, для належного захисту своїх інтересів кредиторам необхідно активно реалізовувати надані процесуальні інструменти. Своєчасне подання грошових вимог, моніторинг дій ліквідатора (у тому числі шляхом направлення запитів щодо стану реалізації майна та ходу ліквідації), звернення до суду у разі виявлення порушень, а також координація дій із іншими кредиторами можуть істотно підвищити ефективність участі у процедурі. Консолідовані дії кредиторської спільноти мають особливе значення для досягнення прозорості ліквідаційної процедури, ухвалення рішень на зборах кредиторів та контролю за діями арбітражного керуючого.

Ліквідаційна процедура не лише завершує провадження у справі про банкрутство, але й виступає своєрідним індикатором ефективності всієї системи неплатоспроможності. Незважаючи на закладені в законі базові гарантії прав кредиторів, практика засвідчує їхню недостатність у випадках фактичної недієвості контролю за діяльністю ліквідатора, нерівномірності задоволення вимог та обмеженого доступу до інформації щодо реалізації майна. З огляду на це виникає потреба у переосмисленні концептуального підходу до захисту прав кредиторів у межах ліквідаційної процедури та запровадженні низки інноваційних інструментів.

По-перше, обґрунтованим видається впровадження класифікації форм захисту прав кредиторів, що охоплює процесуальні механізми (оскарження дій або бездіяльності ліквідатора, подання заперечень до звіту, ініціювання його усунення); майнові засоби (участь у розподілі активів, ініціювання визнання правочинів боржника недійсними); організаційно-контрольні важелі (вплив через комітет кредиторів, участь у прийнятті ключових

рішень); інформаційно-аналітичні гарантії (право на повну й достовірну інформацію про хід ліквідації та продаж активів).

По-друге, доцільно нормативно закріпити можливість залучення незалежного кредиторського аудитора, який за рішенням комітету кредиторів або групи кредиторів може здійснювати перевірку дій ліквідатора щодо виявлення та реалізації активів, дотримання принципу добросовісності та обґрунтованості вартості майна.

По-третє, доцільним є запровадження принципу пріоритету активного кредитора, згідно з яким підлягають врахуванню ініціативність і процесуальна активність кредитора при виявленні майна, оскарженні правочинів боржника, участі в засіданнях та контролі за діями ліквідатора. Такий принцип дозволяє формувати справедливую модель банкрутства, в якій правовий результат прямо пов'язаний із виявленою активністю учасника провадження.

По-четверте, потребує вдосконалення чинний підхід до черговості задоволення вимог. З метою забезпечення економічної логіки процедури та стимулювання співпраці з боржником на етапі неплатоспроможності обґрунтованою є пропозиція закріпити пріоритетність задоволення вимог поточних кредиторів до початку погашення конкурсних вимог, із чіткою деталізацією поняття «поточні зобов'язання» як зобов'язань, що виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство, безпосередньо пов'язані із збереженням майнової маси боржника, забезпеченням безперервності його господарської діяльності та виконанням процедур банкрутства, з урахуванням ділового ризику, який на себе взяли ці суб'єкти.

По-п'яте, пропонується нормативне закріплення публічності ліквідаційної процедури, зокрема, обов'язковість оприлюднення в електронному реєстрі звітності ліквідатора, інформації про хід торгів та вартість реалізованих активів, а також запровадження відкритого доступу кредиторів до відповідної документації.

Удосконалення механізмів захисту прав кредиторів у ліквідаційній процедурі має ґрунтуватися не лише на традиційному забезпеченні черговості задоволення вимог, а й на інституційному переосмисленні ролі кредитора як активного суб'єкта процедури, наділеного процесуальними та аналітичними інструментами впливу на результат розгляду справи.

У підсумку, ліквідаційна процедура постає не лише як технічна стадія реалізації активів банкрута, а як індикатор рівня правової культури та інституційної зрілості системи банкрутства. Її ефективність прямо залежить від взаємодії трьох ключових елементів: процесуальної активності кредиторів, об'єктивності та підзвітності ліквідатора, судового контролю, заснованого на доказовій перевірці дій ліквідатора.

З огляду на викладене, сучасна модель ліквідаційної процедури потребує переходу від формального до субстанційного (змістовного) підходу, коли правові механізми спрямовані не лише на формальне завершення провадження, а на досягнення економічного балансу між інтересами кредиторів і принципом збереження вартості активів. Ключовим напрямом подальшого вдосконалення має стати інституційне зміцнення ролі кредитора як співрегулятора процедури ліквідації – учасника, який володіє не лише правом голосу, а й дієвими доказовими, аналітичними та контрольними інструментами впливу на перебіг справи. Такий підхід узгоджується з європейською доктриною та положеннями Директиви (ЄС) 2019/1023, яка акцентує на необхідності підвищення залученості кредиторів у всіх фазах провадження, включно з ліквідацією.

Висновки до розділу 3

У результаті дослідження правомочностей кредитора під час застосування до боржника різних судових процедур у справі про банкрутство одержано такі результати:

1. Обґрунтовано концепцію процесуальної добросовісності ініціюючого кредитора на стадії відкриття провадження у справі про банкрутство, що передбачає нормативне закріплення інституту первинної

оцінки добросовісності кредитора, запровадження декларації добросовісності, процесуального обов'язку суду перевіряти добросовісність заявника та механізмів відповідальності за недобросовісне ініціювання процедури банкрутства з метою запобігання маніпулятивному використанню процедур неплатоспроможності для економічного тиску, рейдерських захоплень або створення штучного конфлікту між кредитором і боржником.

2. Запропоновано доповнити КУзПБ індикативним переліком ознак недобросовісного подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство, до яких віднесено пов'язаність кредитора з боржником, відсутність спроб досудового врегулювання, штучне створення або дроблення заборгованості, подання заяви одразу після настання строку виконання зобов'язання та інші обставини, що можуть свідчити про зловживання процесуальними правами у процедурі банкрутства.

3. Удосконалено алгоритм відкриття провадження у справах про банкрутство за ініціативою кредитора шляхом включення до нього додаткових превентивних механізмів, зокрема обов'язкової медіації для суб'єктів малого та середнього підприємництва та цифрової верифікації заяви через інтеграцію з державними реєстрами, що спрямовано на зменшення судового навантаження, запобігання зловживанням процедурою банкрутства та забезпечення економічної стабільності бізнесу в умовах воєнного стану.

4. Аргументовано концепцію диференційованого стандарту доказування грошових вимог у процедурі банкрутства, що враховує тип кредитора, правову природу вимоги та стадію провадження, а також сформульовано підходи до виявлення фіктивних вимог, дроблення зобов'язань і маніпулятивного впливу пов'язаних кредиторів, зокрема шляхом запровадження презумпції їх пов'язаності за наявності спільних організаційних, управлінських або економічних ознак, що сприятиме уніфікації судової практики та підвищенню ефективності судового контролю у справах про банкрутство

5. Обґрунтовано необхідність формування спеціального стандарту доказування для вимог, номінованих у цифрових активах, з урахуванням їхньої технічної специфіки та ризиків маніпуляцій, а також розроблено модель використання блокчейн-верифікації та смарт-договорів для автоматизованого формування, фіксації і перевірки грошових вимог у процедурі банкрутства, що забезпечує підвищення достовірності юридично значимих даних та адаптацію процедур неплатоспроможності до викликів цифрової економіки

6. Запропоновано концепцію динамічної моделі превентивної реструктуризації на основі модулів захисту прав кредиторів, яка передбачає поетапну трансформацію обсягу процесуальних і матеріальних прав кредиторів залежно від зміни ризикових показників та дотримання боржником умов реструктуризаційного плану, що дозволяє адаптувати процедури реструктуризації до індивідуальних обставин боржника та підвищити ефективність превентивного впливу без відкриття формального провадження у справі про банкрутство

7. Сформульовано функціональну модель процедури розпорядження майном боржника, яка поєднує механізми верифікації вимог кредиторів, забезпечення активної участі кредиторів у процедурі, здійснення контролю за збереженням майнової маси боржника та критерії виявлення фраздаторних правочинів з метою забезпечення процесуального балансу між учасниками провадження та посилення захисту прав кредиторів.

8. Обґрунтовано необхідність інституціоналізації мирової угоди як окремої гібридної процедури в межах КУзПБ, що поєднує елементи реструктуризації, санації та позасудового врегулювання, передбачає чіткий механізм голосування кредиторів, судового контролю та забезпечення виконавчої сили угоди, а також усуває концептуальну невизначеність чинного правового регулювання.

9. Розроблено пропозицію щодо запровадження поствоєнної санації як спеціального правового режиму для відновлення платоспроможності

підприємств, що зазнали шкоди внаслідок збройної агресії, з урахуванням тимчасового пом'якшення вимог щодо підтвердження економічної життєздатності боржника, відстрочення виконання зобов'язань до отримання компенсацій та інтеграції міжнародних механізмів.

10. Запропоновано класифікація форм захисту прав кредиторів у ліквідаційній процедурі, що охоплює процесуальні, майнові, організаційно-контрольні та інформаційно-аналітичні інструменти, а також визначено принцип пріоритету активного кредитора, який стимулює ініціативність кредиторів у виявленні активів та контролі за діями ліквідатора.

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРЕДИТОРІВ

4.1. Захист прав забезпечених кредиторів

Забезпечені кредитори є ключовими суб'єктами провадження у справі про банкрутство, оскільки їхні вимоги гарантуються певним майновим забезпеченням (заставою, іпотекою тощо), що визначає особливий режим їх задоволення. Захист прав цієї категорії кредиторів має вирішальне значення для збереження довіри до системи кредитування, забезпечення стабільності фінансового ринку та справедливості балансу інтересів учасників процедури банкрутства.

Відповідно до ст. 1 КУЗПБ, забезпечений кредитор – це кредитор, вимоги якого до боржника забезпечені заставою, іпотекою або іншим способом, що надає йому переважне право на задоволення вимог з вартості предмета забезпечення [4]. Правовий режим задоволення таких вимог визначається як спеціальний і має пріоритет перед вимогами інших кредиторів, за винятком випадків, прямо передбачених законом.

Поява забезпечених кредиторів обумовлена тим, що до відкриття провадження у справі про банкрутство такий кредитор передбачив додатковий захист своїх вимог до боржника шляхом вчинення забезпечення виконання зобов'язання. Ст. 546 ЦК України визначає, що виконання зобов'язання може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком, правом довірчої власності.

У правовідносинах неспроможності права забезпечених кредиторів виникають, як правило, із поруки та застави. Так, за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником (ст. 553 ЦК України).

Застава – це спосіб забезпечення зобов'язань, якщо інше не встановлено законом. В силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, а також в інших випадках, встановлених законом, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави) (ст. 572 ЦК України). Застава виникає на підставі договору, закону або рішення суду.

Предметом застави може бути будь-яке майно, на яке можливо звернути стягнення або яке може бути відчужено, а також майбутнє майно, яке заставадавець отримає після виникнення застави (майбутній урожай, приплід худоби тощо). Однак, предметом застави не можуть бути вимоги, які мають особистий характер для заставадавця, культурні цінності, пам'ятки культурної спадщини, об'єкти державної власності, приватизація яких заборонена законодавчими актами, а також майнові комплекси державних підприємств та їх структурних підрозділів, що знаходяться в процесі корпоратизації.

За рахунок заставленого майна заставадержатель має право задовольнити свої вимоги в повному обсязі, який визначається на момент фактичного задоволення, включаючи відсотки, відшкодування збитків, завданих простроченням виконання (а у випадках, передбачених законом або договором, неустойку), необхідні витрати на утримання заставленого майна, а також витрати на здійснення забезпеченої заставою вимоги, якщо інше не передбачено договором застави [447]. Саме ця переважність у задоволенні вимог і формує специфічний статус забезпеченого кредитора у процедурі банкрутства.

Інститут забезпечення зобов'язань виконує не лише превентивну функцію щодо належного виконання боржником своїх обов'язків, але й гарантує забезпеченому кредитору підвищений рівень правового захисту у разі ініціювання справи про банкрутство. Такий кредитор фактично виявляє

обґрунтовані сумніви щодо фінансової стійкості боржника ще до настання його неплатоспроможності, що спонукає його до вжиття додаткових юридичних заходів із захисту своїх майнових інтересів. У результаті, саме в процедурі банкрутства вимоги забезпечених кредиторів мають найбільшу ймовірність бути задоволеними.

Як справедливо відзначає адвокат та арбітражний керуючий М. Буртовий, переважна частина забезпечених кредиторів – це банківські установи, що надали боржникам кредити під заставу рухомого майна, або в іпотеку нерухомого майна, або ж боржник виступив майновим поручителем за зобов'язаннями іншої особи [448].

Правовий статус окремих категорій кредиторів у справі про банкрутство є диференційованим та визначається як характером правовідносин між боржником і кредитором, так і джерелом, формою, способом забезпечення та підставами виникнення відповідного зобов'язання. Водночас усіх кредиторів, незалежно від наявності чи відсутності забезпечення, об'єднує фундаментальна ознака – наявність грошового зобов'язання боржника, яке не було належним чином виконано [449, с. 101-106].

Грошове зобов'язання, як підстава для формування кредиторської вимоги, є юридичним чинником, що детермінує участь відповідного суб'єкта в процедурі банкрутства. При цьому забезпечений характер вимоги виступає критерієм, який обумовлює особливий процесуальний статус кредитора та обсяг його прав у межах провадження. Такий підхід відповідає принципам матеріальної справедливості, правової визначеності та правової охорони майнових інтересів.

Характерною рисою правового статусу забезпеченого кредитора протягом тривалого періоду було його фактичне безправ'я в межах процедури банкрутства. Такий кредитор не мав реального впливу на хід провадження, оскільки був позбавлений права вирішального голосу у зборах кредиторів та в комітеті кредиторів, а наявність лише дорадчого голосу не

забезпечувала ефективного захисту його інтересів. Внаслідок цього нерідко складалися ситуації, коли рішення, що безпосередньо зачіпали майнові інтереси забезпеченого кредитора, ухвалювались без його участі чи згоди. Зокрема, це стосувалося прийняття рішень щодо порядку продажу предмета забезпечення, погодження його оцінки, умов проведення аукціону тощо. За таких обставин забезпечений кредитор фактично був усунутий від визначального впливу на ключові аспекти реалізації заставного майна, що створювало умови для його відчуження за заниженими цінами, на користь пов'язаних із боржником суб'єктів [448]. Сучасне законодавство про банкрутство перебудувало роль забезпечених кредиторів у цій процедурі.

Порівняльний аналіз правового статусу забезпечених та не забезпечених кредиторів дозволяє дійти висновку, що саме забезпечені кредитори мають найбільш преференційне становище у процедурі банкрутства, що зумовлено низкою ключових чинників:

1) Забезпечений кредитор є стороною у справі нарівні з конкурсним кредитором та боржником. Участь у справі про банкрутство для забезпеченого кредитора – це ще один спосіб захисту його порушеного права, до якого забезпеченому кредитору доводиться вдаватися у випадку відкриття провадження у справі про банкрутство щодо його боржника. Л.М. Ніколенко зазначає, що потреба у правовому захисті виникає лише за умови наявності правового спору, коли правовим відносинам уже завдано шкоди або існує реальна загроза її заподіяння [450, с. 175-178]. Вступаючи у справу про банкрутство, забезпечений кредитор набуває широкого кола процесуальних можливостей, які можуть бути використані для захисту його прав та законних інтересів. У такому випадку забезпечений кредитор стає повноцінним учасником господарського процесу, а реалізація його процесуальних прав, як і прав інших учасників справи, здійснюється під контролем господарського суду. Як зазначається у науковій літературі, учасники справи реалізують свої процесуальні повноваження шляхом вчинення відповідних дій, спрямованих на доведення певних обставин

(фактів) шляхом подання належних доказів. Водночас суд зобов'язаний здійснити їх всебічну, повну та об'єктивну оцінку відповідно до вимог процесуального законодавства [451, с. 79].

У сучасній практиці є випадки, коли одне й те саме майно боржника виступає предметом забезпечення вимог декількох кредиторів. Такі ситуації виникають у разі укладення угод з кількома банками, створення кредитних консорціумів, багатосторонніх фінансових інструментів або послідовного обтяження одного й того самого об'єкта нерухомості кількома застатами. Судова практика свідчить, що подібні випадки нерідко породжують колізії між іпотекодержателями щодо черговості задоволення вимог та меж реалізації забезпечення. Так, у постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24 січня 2023 року у справі № 907/566/21 підкреслено, що попередня іпотека має вищий пріоритет над наступними, а укладення нової іпотеки можливе лише за згодою попереднього іпотекодержателя [452]. Аналогічна проблема була розглянута у постанові від 14 травня 2024 року у справі № 902/388/18, де суд наголосив на необхідності чіткого визначення пріоритету забезпеченого кредитора у резолютивній частині судового рішення, аби уникнути непропорційного втручання у права інших забезпечених осіб [453]. Водночас чинне законодавство України не містить чітко врегульованої процедури взаємодії таких кредиторів у справі про банкрутство, що часто призводить до конфліктів інтересів, дублювання вимог або затримки реалізації майна. У цьому аспекті необхідним впровадження на законодавчому рівні інституту спільного забезпечення (англ. *shared security*), як окрему правову конструкцію, що регламентуватиме відносини між кількома забезпеченими кредиторами, вимоги яких забезпечені одним і тим самим майном боржника. Такий підхід дозволить збалансувати права відповідних суб'єктів, прискорити процедури реалізації активів та забезпечити більш справедливий і прозорий розподіл виручених коштів.

Суть інституту спільного забезпечення полягає у визнанні спільної правової природи предмета застави, що забезпечує кілька грошових вимог, а також у запровадженні єдиної процедури врегулювання порядку задоволення таких вимог. Запропонований підхід передбачає фіксацію статусу спільного забезпечення через державний реєстр обтяжень; обов'язкове погодження умов реалізації такого майна між усіма забезпеченими кредиторами або призначення уповноваженого представника; встановлення черговості задоволення або пропорційного розподілу залежно від моменту виникнення обтяження чи умов міжкредиторської угоди; право забезпечених кредиторів укладати між собою договір про порядок реалізації предмета забезпечення та розподілу суми виручки; обов'язок арбітражного керуючого погоджувати з такими кредиторами всі суттєві дії, що стосуються продажу спільного об'єкта.

Тому пропонується доповнити КУЗПБ статтею наступного змісту: «Спільне забезпечення – це обтяження одного і того самого майна боржника, яким забезпечено виконання грошових зобов'язань перед двома або більше кредиторами.

У разі, коли майно боржника є предметом забезпечення вимог кількох кредиторів, суд у межах справи про банкрутство встановлює факт спільного забезпечення за заявою арбітражного керуючого, будь-якого забезпеченого кредитора або за власною ініціативою.

Встановлення факту спільного забезпечення тягне за собою:

фіксацію відповідного запису у Державному реєстрі обтяжень рухомого майна або Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно;

визначення складу забезпечених кредиторів, між якими розподіляється сума виручки від реалізації предмета спільного забезпечення;

зупинення дій, пов'язаних із реалізацією такого майна, до узгодження порядку задоволення вимог або призначення уповноваженого представника забезпечених кредиторів.

Арбітражний керуючий зобов'язаний погоджувати з усіма забезпеченими кредиторами, вимоги яких забезпечені одним і тим самим майном, ключові дії, що стосуються:

- способу та умов продажу предмета забезпечення;
- початкової ціни реалізації;
- вибору організатора аукціону;
- порядку розподілу виручених коштів.

Розподіл суми виручки від продажу предмета спільного забезпечення здійснюється:

- пропорційно розміру визнаних забезпечених вимог кожного кредитора— якщо інше не встановлено угодою між ними;
- з урахуванням моменту виникнення обтяження — якщо права кредиторів зареєстровані в різний час;
- з урахуванням положень міжкредиторської угоди, укладеної відповідно до частини шостої цієї статті.

Забезпечені кредитори, вимоги яких підпадають під спільне забезпечення, мають право укласти між собою угоду про порядок реалізації предмета спільного забезпечення та розподілу виручених коштів. Така угода є обов'язковою для арбітражного керуючого і підлягає долученню до матеріалів справи.

У разі відсутності угоди між забезпеченими кредиторами, арбітражний керуючий зобов'язаний подати до господарського суду клопотання про затвердження порядку реалізації предмета спільного забезпечення. Суд визначає порядок реалізації та розподілу коштів з урахуванням принципів добросовісності, пропорційності та рівності забезпечених кредиторів.

Усі спори між забезпеченими кредиторами щодо спільного забезпечення, у тому числі стосовно черговості, пропорційності або умов реалізації майна, вирішуються господарським судом у межах справи про банкрутство».

Запровадження інституту спільного забезпечення в Україні дозволить мінімізувати конфлікти між забезпеченими кредиторами щодо черговості задоволення; прискорити реалізацію майна, що має спільний характер забезпечення; підвищити правову визначеність у складних справах про банкрутство; знизити ризики оскарження результатів аукціонів з продажу заставного майна; підвищити ефективність правозастосування, особливо у справах великої економічної складності.

Впровадження цього інституту забезпечить системну модернізацію українського законодавства про банкрутства з урахуванням передових європейських практик та дозволить підвищити рівень захисту прав кредиторів у випадках правової конкуренції між кількома забезпеченими кредиторами.

2) Ефективним запобіжником від процесуального затягування справи про неплатоспроможність та недобросовісної поведінки боржника виступає встановлений законодавцем граничний строк тривалістю 170 днів, який обмежує час, протягом якого має бути вирішено питання про перехід від стадії розпорядження майном до наступної – санації або ліквідації. Відлік цього строку починається з дня введення процедури розпорядження майном, і його закінчення без ухвалення судом відповідного процесуального рішення надає забезпеченому кредитору додаткові гарантії захисту його майнових інтересів. Зокрема, по завершенні цього строку забезпечений кредитор отримує право самостійно ініціювати звернення стягнення на предмет забезпечення, заставлене або іпотечне майно, у межах процедури банкрутства. Така законодавча конструкція стимулює оперативне прийняття рішень учасниками провадження, комітетом кредиторів і судом, а також унеможлиблює ситуації, коли боржник зловживає процедурними інструментами для уникнення переходу до ліквідації або санації, блокуючи при цьому реалізацію прав забезпечених кредиторів.

Відповідно до ч. 8 ст. 41 КУЗПБ, дія мораторію на задоволення вимог кредиторів щодо забезпечених вимог кредиторів, припиняється автоматично

після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації. Отже, після спливу 170 днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарський суд протягом цього часу не виніс постанову і не визнав боржника банкрутом або не ухвалив введення процедури санації, задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, має здійснюватися за ухвалою господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, постановленою за результатом розгляду заяви кредитора, вимоги якого є забезпеченими.

Господарський суд, керуючись принципами справедливості, забезпечення балансу інтересів сторін та недопущення невинуватої шкоди, має право у виняткових випадках обмежити дію мораторію на задоволення вимог кредиторів, якщо встановлено, що застосування такого мораторію може призвести до істотного знецінення або фактичної втрати предмета забезпечення, що належить забезпеченому кредитору. Така судова інтервенція виправдана у ситуаціях, коли збереження забезпеченого майна у складі ліквідаційної (або санаційної) маси створює ризики його фізичної втрати, суттєвого погіршення технічного стану, економічної непривабливості або зниження ринкової вартості, що унеможливорює належне та повне задоволення вимог забезпеченого кредитора в майбутньому. Суди мають право ухвалювати рішення про зняття або модифікацію дії мораторію у випадках, коли є обґрунтовані докази потенційної втрати об'єкта забезпечення у зв'язку з бездіяльністю боржника, відсутністю належної охорони майна або ризиком настання непередбачуваних обставин (форс-мажору), які не дозволяють ефективно зберегти предмет застави. Такий підхід відповідає як положенням спеціального законодавства – КУзПБ, так і загальновизнаним принципам інституту забезпечення зобов'язань у господарському і цивільному праві, відповідно до яких забезпечений

кредитор має право розраховувати на переважне задоволення своїх вимог саме за рахунок збереженого предмета застави.

3) Нормативне регулювання порядку включення вимог забезпечених кредиторів до провадження у справі про банкрутство в Україні передбачає спеціальний механізм, що відрізняється від загального порядку пред'явлення грошових вимог до боржника. Згідно з ч. 8 ст. 45 КУзПБ, забезпечені кредитори не зобов'язані подавати заяву про визнання кредиторських вимог у межах загального строку, встановленого для інших кредиторів, що пов'язано з тим, що закон покладає на розпорядника майна обов'язок зібрати інформацію про забезпечених кредиторів із таких джерел: заяв самих кредиторів (якщо такі подано); даних обліку боржника; державних реєстрів, зокрема Державного реєстру речових прав на нерухоме майно або Державного реєстру обтяжень рухомого майна.

На підставі цих відомостей розпорядник майна зобов'язаний повідомити суд про відповідні вимоги та внести інформацію про предмет застави до реєстру вимог кредиторів. Особливістю правового статусу забезпечених кредиторів є те, що присікальний строк заявлення вимог не поширюється на забезпечену частину зобов'язання, яка враховується автоматично з огляду на її пріоритетний характер.

Забезпечені кредитори зобов'язані подати заяву з грошовими вимогами до боржника під час провадження у справі про банкрутство в частині вимог, що є незабезпеченими, або за умови відмови від забезпечення. Забезпечені кредитори можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення. Якщо вартості застави недостатньо для покриття всієї вимоги, кредитор повинен розглядатися як забезпечений лише в частині вартості предмета застави. Залишок вимог вважається незабезпеченим [4]. Враховуючи наведені норми законодавства, можна прийти до висновку, що вартість предмета застави, у тому числі і розмір вимог заставного кредитора, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, визначаються у розмірі вартості предмета застави, який визначений між кредитором та боржником у договорі

застави [454, с. 229-232]. Так, судова практика визначає, що оскільки вартість предмета застави, яка визначена у договорі застави, є нижчою за розмір вимог за кредитним договором, то потрібно застосовувати приписи ч. 2 ст. 45 КУзПБ [68]. Водночас на практиці мають місце випадки формування різних підходів до визнання розміру вимог забезпечених кредиторів внаслідок відсутності чіткого врегулювання порядку визнання розміру вимог забезпечених кредиторів.

Відповідно до першого підходу вимоги кредитора, якщо інше не обумовлено договором, визнаються забезпеченими лише в розмірі вартості предмета застави, визначеної між кредитором та боржником, у тому числі майновим поручителем, у договорі застави, що може мати наслідком виникнення випадків повторного звернення кредитора до суду із заявою про визнання його вимог забезпеченими у разі реалізації предмету застави за ціною, вищою від встановленої у відповідному договорі застави.

Другий підхід ґрунтується на тому, що вимоги кредитора, якщо інше не передбачено договором, визнаються забезпеченими лише в межах вартості предмета застави, погодженої між кредитором та майновим поручителем, який не є боржником за основним зобов'язанням, у договорі застави, тоді як у частині, що перевищує цю вартість, вимоги вважаються незабезпеченими та погашаються у черговості, визначеній КУзПБ. За такого підходу кредитор одночасно набуває статусу як конкурсного, так і забезпеченого кредитора, що надає йому не лише право з вирішальним голосом брати участь у зборах кредиторів та засіданнях комітету кредиторів, а й право на задоволення незабезпеченої частини вимог за рахунок іншого майна боржника, яке не є предметом забезпечення. Це, своєю чергою, зумовлює порушення прав інших кредиторів майнового поручителя.

І наявний третій підхід, згідно з яким вимоги кредитора до боржника, у тому числі майнового поручителя, якщо інше не передбачено договором, визнаються у повному обсязі забезпеченими. При цьому необхідно зазначити, що правове значення має розмір підтверджених документально

зобов'язань боржника за основним зобов'язанням та вартість фактичної реалізації предмета забезпечення, яку на стадії попереднього засідання у справі про банкрутство у процедурі розпорядження майном майнового поручителя встановити неможливо. Також необхідно звернути увагу, що у п. 26 постанови від 17 червня 2020 року у справі № 905/2028/18 Верховний Суд, на підставі аналізу ч. 2 ст. 45 КУзПБ, дійшов висновку про те, що вартість предмета застави, зокрема і розмір вимог заставного кредитора, вимоги якого забезпечені заставою майна боржника, встановлюються у розмірі вартості предмета застави, який визначений між кредитором та боржником у договорі застави, а тому суд касаційної інстанції визнав правильним висновок апеляційного господарського суду про те, що вимоги кредитора є забезпеченими лише в частині вартості предмета застави, а залишок вимог вважається незабезпеченим [455]. У цій же постанові суд касаційної інстанції вказав, що такий висновок не суперечить правовій позиції Великої Палати Верховного Суду, що викладений в постанові від 15 травня 2018 року у справі № 902/492/17, оскільки з набранням чинності КУзПБ порядок визначення забезпечених вимог було конкретизовано законодавцем в ч. 2 ст. 45 КУзПБ та підкреслено, що кредитор є забезпеченим лише в частині вартості предмета застави. При цьому реальна вартість заставного майна формується в момент його реалізації, а після перерахування коштів за результатами проведення торгів вимоги забезпеченого кредитора вважаються погашеними, незалежно від отриманої суми. Разом з тим договірна вартість заставного майна не може обмежувати розмір зобов'язання, в обсязі визначеному основним зобов'язанням, оскільки вартість застави, визначена у відповідних договорах застави не є грошовим показником і не можна вказану договірну вартість вважати належним обсягом зобов'язань майнового поручителя. Проблемні питання правозастосування ч. 2 ст. 45 КУзПБ у правовідносинах за участі майнового поручителя стали предметом розгляду касаційного провадження за касаційною скаргою на постанову Центрального апеляційного господарського суду від 18.05.2020 року та ухвалу

Господарського суду Дніпропетровської області від 28.11.2019 року у справі № 904/1360/19. Верховний Суд під час розгляду касаційної скарги взяв до уваги, що визначення забезпеченого зобов'язання та вимог забезпеченого кредитора має здійснюватися з урахуванням положень законодавства, яке регулює забезпечення зобов'язань. Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі № 902/492/17 зроблено висновок, що за положеннями законодавства заставодержатель має право задовольнити всі свої забезпечені заставою чи іпотекою вимоги до боржника за рахунок майнового поручителя у розмірі вартості фактичної реалізації предмета майнової поруки, що здійснюється у передбаченому законодавством порядку, якщо інше не передбачено договором або законом [456]. Розмір грошового зобов'язання майнового поручителя визначається на підставі фактичного обсягу зобов'язань боржника за основним договором, які існують на відповідний момент, із урахуванням умов договору забезпечення щодо меж відповідальності. При цьому вартісна оцінка предмета забезпечення, здійснена сторонами на момент укладення договору, не має правового значення для визначення обсягу забезпечених вимог у разі звернення стягнення на предмет забезпечення.

За змістом положень ст. 589 ЦК України, ст.ст. 7, 11 Закону України «Про іпотеку», ст. 19 Закону України «Про заставу» заставодержатель, а у іпотечних правовідносинах – іпотекодержатель має право задовольнити всі свої забезпечені заставою чи іпотекою вимоги до майнового поручителя, який не є боржником в основному зобов'язанні, визначені на момент фактичного задоволення, за рахунок майнового поручителя у розмірі фактичної реалізації предмета застави, що здійснюється в порядку, передбаченому законодавством. Частиною 1 ст. 12 Закону України «Про заставу» врегульовано зміст договору застави, і однією з істотних умов такого договору визначено опис предмета застави. Також відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про іпотеку» аналогічно до істотних умов договору іпотеки віднесено опис предмета іпотеки, достатній для його

ідентифікації, та/або його реєстраційні дані. Разом із тим, чинне законодавство України не містить припису, згідно з яким відсутність у договорі застави вказівки на вартість предмета забезпечення є підставою для визнання такого договору недійсним. Відповідно, така умова не є істотною. Відсутність у КУзПБ імперативної вимоги щодо зазначення вартості предмета застави пояснюється тим, що майно як об'єкт цивільного обороту має певну ринкову вартість, яка не обов'язково збігається з його договірною (визначеною сторонами) оцінкою на момент укладення договору, а також може істотно змінюватися з плином часу під впливом економічних, соціальних та інших чинників. Оціночна вартість, погоджена сторонами у договорі застави, має умовний характер і не може визначати або обмежувати розмір забезпеченого зобов'язання майнового поручителя. У контексті справи про неплатоспроможність кінцева сума задоволення вимог забезпеченого кредитора визначається відповідно до фактичної вартості реалізованого заставного майна. Саме ця вартість набуває правового значення для проведення розрахунків із забезпеченим кредитором. Після реалізації предмета застави та спрямування виручених коштів на погашення вимог забезпеченого кредитора відповідно до норм КУзПБ забезпечене зобов'язання вважається припиненим.

Заслуговує на підтримку правова позиція Верховного Суду, викладена у постанові від 04 лютого 2021 року у справі № 904/1360/19, відповідно до якої помилковим є підхід, за яким вимоги кредитора визнаються забезпеченими виключно в розмірі вартості предмета застави, визначеної між кредитором та боржником (майновим поручителем, який не є боржником за основним зобов'язанням) у договорі застави. Такий підхід порушує права та інтереси кредитора у випадку продажу заставного (іпотечного) майна за ціною, вищою за погоджену сторонами в договорі застави (іпотеки), а також суперечить суті заставного зобов'язання, яке передбачає спрямування коштів від реалізації заставного майна на задоволення вимог забезпеченого кредитора. Водночас помилковим визнається і другий підхід, оскільки його

застосування призводить до порушення прав та інтересів інших кредиторів, адже в такому разі кредитор отримує можливість задовольнити свої грошові вимоги не лише за рахунок заставного майна боржника (майнового поручителя, який не є боржником за основним зобов'язанням), а й за рахунок іншого його майна. Оцінка предмета застави, здійснена сторонами на момент укладення договору, не впливає на обсяг забезпечених вимог у разі звернення стягнення на предмет забезпечення. За наслідком цього Верховний Суд дійшов висновку, що вимоги забезпеченого кредитора до майнового поручителя, який не є боржником за основним зобов'язанням, є забезпеченими в повному обсязі незалежно від облікової оцінки заставного майна, визначеної сторонами в договорі застави, якщо інше не передбачено договором застави (іпотеки) та за відсутності заяви такого кредитора про повну чи часткову відмову від забезпечення [68]. Такий підхід видається обґрунтованим, оскільки сприяє зниженню ймовірності виникнення спорів між учасниками заставних правовідносин. Він забезпечує передбачуваність їх поведінки, дозволяє суб'єктам обирати належний та ефективний спосіб захисту своїх суб'єктивних прав, а також сприяє підвищенню правової визначеності у сфері забезпечувального зобов'язального права.

Для порівняння, в Угорщині відповідно до положень Акту XLIX of 1991 «Про банкрутство і ліквідаційні процедури» (Bankruptcy and Liquidation Proceedings), забезпечені кредитори також мають переважне право на задоволення, однак вони зобов'язані подати заяву про визнання вимог у межах строку, встановленого судом після відкриття провадження. Невчасне подання вимог, навіть забезпечених, може призвести до втрати права голосу на зборах кредиторів та обмеження участі у процедурі, хоча сама забезпечена частина зобов'язання залишається захищеною [457].

Натомість у Румунії, згідно з положеннями Закону № 85/2014 про процедури запобігання неплатоспроможності та банкрутства (Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență) забезпечені кредитори повинні подати свої вимоги у письмовій формі

протягом 30 днів з моменту опублікування рішення про відкриття процедури в «Офіційному віснику». При цьому вони мають вказати як суму загального зобов'язання, так і забезпечену частину, підтверджену відповідними реєстрами або договорами. У разі неподання заяви у визначений строк – вимоги можуть бути відхилені [458].

Чеське законодавство (*Insolvenční zákon № 182/2006 Sb.*) визначає, що забезпечені кредитори подають свої вимоги разом з розпорядником у межах реєстраційного строку, оголошеного судом. Зазвичай це становить 30-60 днів з моменту призначення розпорядника. Після закінчення строку заяви не приймаються, що може вплинути на права кредитора, хоч забезпечення формально залишається чинним [459].

У порівнянні з практикою деяких європейських держав, український підхід є більш гнучким і передбачає автоматичне врахування забезпечених вимог без дотримання формальних строків, що теоретично спрямоване на посилення захисту забезпечених кредиторів. Водночас це створює додаткове навантаження на розпорядника майна і потенційно – ризики неточності у формуванні реєстру, що обґрунтовує необхідність удосконалення механізму перевірки та актуалізації таких вимог.

У той же час слід визнати, що одним із найбільш спірних питань у процедурі банкрутства, що безпосередньо стосується забезпечених кредиторів, є визначення вартості предмета застави. Від правильності та обґрунтованості цієї оцінки залежить обсяг фактичного задоволення вимог забезпеченого кредитора, а отже реалізація його основного майнового права у процедурі неплатоспроможності. Водночас практика свідчить, що в окремих випадках оцінка майна, проведена за ініціативою арбітражного керуючого або за рішенням комітету кредиторів, може бути заниженою, неточною або необ'єктивною, особливо в умовах неповної ринкової інформації або наявності конфлікту інтересів.

Відповідно обґрунтованою видається пропозиція про закріплення на законодавчому рівні права забезпеченого кредитора на ініціювання

альтернативної незалежної оцінки предмета застави, результати якої повинні бути розглянуті господарським судом разом з іншими матеріалами справи про банкрутство. Така оцінка може проводитися сертифікованим суб'єктом оціночної діяльності за рахунок забезпеченого кредитора, з можливістю подальшого відшкодування витрат у разі доведеності істотного розходження між оцінками.

Цей механізм забезпечить кілька важливих правових наслідків: запобігання реалізації заставного майна за явно заниженою ціною; гарантування забезпеченому кредитору реального захисту його майнового інтересу; можливість судового перегляду вартості майна у разі істотних розбіжностей між оцінками; підвищення рівня довіри кредиторів до процедур банкрутства та інституту оцінки загалом. Така пропозиція повністю узгоджується з європейськими підходами.

У контексті українського законодавства відповідні зміни можуть бути оформлені у вигляді доповнення до ст. 131 КУЗПБ, де передбачити право забезпеченого кредитора звернутися із заявою про проведення альтернативної оцінки; право господарського суду врахувати результати цієї оцінки при затвердженні порядку реалізації; можливість компенсації витрат кредитора за рахунок конкурсної маси, якщо альтернативна оцінка буде визнана більш об'єктивною.

Надання забезпеченому кредитору права на ініціювання альтернативної оцінки предмета забезпечення сприятиме не лише захисту його інтересів, а й формуванню прозорих та справедливих процедур реалізації майна боржника у процедурі банкрутства, що відповідає принципу балансу інтересів сторін.

4) У процедурі банкрутства забезпечений кредитор має право здійснити вибір щодо способу реалізації своїх вимог: зберегти статус забезпеченого кредитора або, за власною ініціативою, повністю чи частково відмовитися від переваг, наданих забезпеченням, з метою набуття статусу конкурсного кредитора в загальній черговості задоволення вимог. Така відмова є допустимою у межах диспозитивного підходу до захисту майнових інтересів,

оскільки закон не зобов'язує забезпеченого кредитора обов'язково реалізовувати свої права саме через предмет застави. Трансформація правового статусу кредитора з забезпеченого у конкурсного часто буває виправданою, адже, як вказує Б.М. Поляков, саме конкурсні кредитори є основними учасниками справи про банкрутство: формують представницькі органи (загальні збори, комітет кредиторів); беруть в них участь та опосередковано, через комітет кредиторів, «наймають» арбітражного керуючого та визначають долю боржника [61, с. 238].

У випадках, коли вартість предмета забезпечення є меншою за загальний обсяг грошових вимог кредитора, відповідно до принципу економічного співвідношення, останній вважається забезпеченим лише в частині, що відповідає ринковій вартості предмета забезпечення, визначеній у встановленому порядку. Інша частина його вимог, яка перевищує таку вартість, набуває статусу незабезпечених та підлягає включенню до реєстру вимог конкурсних кредиторів на загальних підставах. Такий підхід відповідає положенням КУЗПБ та забезпечує справедливий розподіл активів боржника відповідно до рівня забезпеченості вимог кредиторів. Зазначена конструкція дозволяє досягти балансу між інтересами забезпеченого кредитора та іншими кредиторами у справі про неплатоспроможність, а також забезпечує гнучкість механізмів задоволення вимог в умовах обмежених ресурсів боржника.

Однак детального регламенту такої відмови законодавство не містить. Відсутні чіткі строки, форма заяви, наслідки для процедури, а також не визначено, чи має такий кредитор право голосу у процедурах санації чи ліквідації одразу після подання заяви про відмову. Вказане породжує правову невизначеність та ускладнює участь забезпечених кредиторів у процедурі банкрутства на рівних умовах з іншими.

Натомість у праві Ірландії такий підхід є більш деталізованим та прозорим. Розділ 11(2) Закону про банкрутство 1988 року (Bankruptcy Act 1988) чітко передбачає право забезпеченого кредитора добровільно

відмовитися від пріоритетного статусу для участі в розподілі загальної конкурсної маси. Іншими словами, кредитор, маючи заставу, може заявити про готовність відмовитись від забезпечення, щоб бути включеним у загальну чергу безпеки; оцінити вартість своїх активів і здати забезпечення, отримавши залишок у межах загального реєстру вимог. Подібне уточнення формального права кредитора у законодавстві Ірландії закріплене також у Першому додатку до Закону (Schedule 1, параграф 24(1)), де підкреслено, що добровільна відмова від застави надає кредитору можливість заявити всю суму боргу, а не лише її частину після стягнення з забезпечення [460]. Цей приклад із ірландського законодавства є прикладом зрілої правової регламентації, що надає забезпеченому кредитору свободу вибору стратегії у процедурі банкрутства.

Водночас законодавство Польщі *Prawa upadłościowego* (Закон про банкрутство, 2003) не передбачає спеціального механізму добровільної відмови від забезпечення в процедурі банкрутства на користь участі в загальній черзі кредиторів [461]. Зазначене свідчить про консервативний підхід, що надає перевагу збереженню забезпечення до моменту його реалізації.

Українська модель правового регулювання допускає відмову кредитора від забезпеченості, однак не встановлює чіткої процедури, строків та правових наслідків такого рішення. Удосконалення законодавства у цьому напрямі з урахуванням досвіду Ірландії могло б забезпечити більшу передбачуваність процедур банкрутства та мінімізувати конфлікти між кредиторами.

Крім того, слід звернути увагу на те, що у сучасному правозастосовному середовищі, попри формальну перевагу забезпечених кредиторів у процедурі банкрутства, нерідко виникають ситуації, коли такі кредитори залишаються фактично незадоволеними через низку об'єктивних і суб'єктивних причин. Серед них – занижена оцінка предмета забезпечення, недобросовісні дії боржника або арбітражного керуючого, викривлені

механізми продажу, а також зовнішні обставини, зокрема форс-мажор чи військові дії. У підсумку навіть забезпечений кредитор може отримати нижчий рівень задоволення, ніж кредитори без забезпечення, що суперечить принципу пріоритетності та підриває довіру до інституту застави як механізму зниження кредитного ризику.

У цьому контексті доцільною видається концепція впровадження в законодавство України інституту гарантованого мінімального задоволення забезпеченого кредитора, що в зарубіжній доктрині позначається як *safety quota* або *secured minimum satisfaction*.

Суть пропозиції полягає у тому, що в разі, коли забезпечений кредитор не зміг отримати задоволення внаслідок реалізації предмета застави (наприклад, через занижену ціну продажу або неможливість реалізації активу), йому має бути гарантований мінімальний рівень задоволення вимог за рахунок конкурсної маси. Такий механізм забезпечуватиме підтримку очікуваного балансу між правами забезпечених і незабезпечених кредиторів; компенсацію кредитору за об'єктивні ризики втрати предмета забезпечення; стимулювання участі кредиторів у процедурах банкрутства, навіть через підвищення довіри до інституту застави.

У контексті українського законодавства запропонований механізм може бути реалізований шляхом внесення змін до КУЗПБ, а саме до ст.131; закріплення права забезпеченого кредитора на часткове погашення вимог із конкурсної маси у випадках, коли вартість реалізації предмета застави є істотно нижчою за ринкову чи очікувану (наприклад, менше 50% від початкової оцінки); встановлення процесуального механізму ухвалення рішення судом про застосування такої квоти, з урахуванням висновку арбітражного керуючого та ринкових обставин; встановлення обмеження на максимальний розмір квоти (наприклад, не більш як 60% від суми вимог), що дозволить зберегти баланс інтересів усіх учасників справи.

Ухвалення такого підходу дозволить підвищити довіру фінансових установ до процедур банкрутства; знизити ризик виключення забезпечених

кредиторів з активної участі у процесі; покращити кредитну інфраструктуру та стимулювати довгострокові інвестиції в економіку; забезпечити відповідність національного законодавства європейським та міжнародним стандартам захисту забезпечених вимог.

5) Звіт арбітражного керуючого про нарахування і виплату грошової винагороди, а також здійснення та відшкодування понесених витрат підлягає обов'язковому погодженню з учасниками провадження у справі про банкрутство відповідно до її виду та складу суб'єктів. У провадженні щодо неплатоспроможності фізичної особи звіт має бути схвалений зборами кредиторів, які уповноважені ухвалювати рішення з питань, що стосуються витрат на проведення процедур банкрутства. У провадженні щодо юридичної особи таке погодження здійснюється комітетом кредиторів як представницьким органом усіх конкурсних кредиторів.

У випадку, коли йдеться про витрати, безпосередньо пов'язані з реалізацією, збереженням чи управлінням заставним майном, звіт арбітражного керуючого в цій частині підлягає окремому погодженню із забезпеченим кредитором, який має пріоритетне право на задоволення своїх вимог з відповідного об'єкта забезпечення. Такий підхід забезпечує баланс інтересів сторін провадження, сприяє підзвітності арбітражного керуючого та запобігає необґрунтованому використанню коштів боржника чи заставного майна.

Додаткова винагорода не сплачується арбітражному керуючому у разі, якщо вимоги забезпеченого кредитора погашаються у зв'язку з продажем такому кредитору майна, що забезпечує його вимоги (у такому випадку арбітражний керуючий не зацікавлений у реалізації заставного майна за найвищу ціну, як правило, вартість реалізації заставного майна нижче за заставну вартість).

Порівняльно-правовий аналіз свідчить про подібні механізми погодження витрат арбітражного керуючого у законодавствах країн Балтії.

У Латвії відповідно до Закону про неплатоспроможність (Maksātnespējas likums, 2009), рішення щодо винагороди і витрат адміністратора ухвалюється зборами кредиторів, тоді як витрати, пов'язані з забезпеченням майном, мають бути узгоджені із заставним кредитором [462].

У Литві, згідно Закону про банкрутство фізичних осіб (Fizinių asmenų bankroto įstatymas) та відповідними положеннями Закону про банкрутство підприємств (Įmonių bankroto įstatymas), суд затверджує винагороду адміністратора на підставі подання кредиторів [463; 464].

В Естонії, відповідно до Закону про банкрутство (Pankrotiseadus), розмір і обґрунтованість витрат керуючого визначаються судом після отримання позиції кредиторів [465].

Запровадження таких механізмів виявилось ефективним інструментом запобігання конфліктам інтересів між керуючим та кредиторами, знижує рівень судових спорів і сприяє швидшому проходженню процедур банкрутства, оскільки витрати погоджуються заздалегідь або вчасно, не блокуючи виконання необхідних дій. Як зазначають дослідники, висока передбачуваність та прозорість механізмів погодження винагороди та витрат є ключовим чинником підвищення довіри до інституту банкрутства як серед кредиторів, так і серед боржників [466].

6) Порядок розгляду та затвердження плану санації кредиторами детально врегульовано ст. 52 КУзПБ. Згідно з її положеннями, вимоги забезпечених кредиторів формують окремий клас, у межах якого враховуються лише ті частини вимог, що забезпечені відповідним предметом застави. У разі, якщо певна частина вимог забезпеченого кредитора не має заставного забезпечення, вона включається до складу класу незабезпечених кредиторів. Якщо планом санації передбачається зміна пріоритету вимог забезпечених кредиторів, план санації має бути схвалений кожним таким кредитором, що підкреслює принцип консенсусного підходу до реструктуризації забезпечених зобов'язань (абз. 2, 3 ч. 1 ст. 52 КУзПБ).

Крім того, законодавство встановлює вимогу щодо єдності підходу до задоволення вимог кредиторів, що належать до одного класу: план санації не може передбачати різні умови задоволення таких вимог (ч. 2 ст.52 КУзПБ). Таке правило забезпечує рівність і справедливість у ставленні до всіх учасників одного класу кредиторів.

Відповідно до абз. 1 ч. 3 ст. 52 КУзПБ, прийняття рішення про схвалення або відхилення плану санації здійснюється кожним класом кредиторів окремо шляхом голосування, що забезпечує реальну участь кожної групи зацікавлених осіб у процедурі ухвалення рішень.

Схвалення плану санації передбачає обов'язкове розділення конкурсних кредиторів на класи, включаючи забезпечених кредиторів, чії вимоги поділяються залежно від наявності забезпечення. Кожен клас кредиторів наділений правом самостійного голосування щодо плану санації, що гарантує диференційований і збалансований підхід до погодження умов санації та сприяє досягненню компромісу між інтересами боржника та кредиторів.

План санації має бути схвалений забезпеченим кредитором, оскільки останній є безпосередньо зацікавленою особою у збереженні вартості предмета забезпечення та ефективності процедури відновлення платоспроможності боржника. Заходи, що містяться у плані санації, як правило, є суто економічними і спрямовані на оздоровлення фінансової діяльності боржника та покращення економічних показників підприємства, тоді як заходи, спрямовані на створення сприятливих умов для відновлення платоспроможності боржника, застосовуються в поєднанні з реабілітаційними процедурами і лише в комплексі [467, с. 195]. У разі якщо заходи, передбачені планом санації, видаються забезпеченому кредитору не вигідними для нього або такими, що можуть призвести до знецінення предмета застави, такий план без згоди цього кредитора схвалений бути не може.

З цього приводу Д. Тиліпський та А. Іванів вказують: «Якщо конкурсні кредитори приймають план санації чи укладають мирову угоду, при накладенні вето забезпеченим кредитором конкурсні кредитори мають право викупити право вимоги такого заставного кредитора згідно з Реєстром вимог кредиторів. Однак, якщо раніше кредитори повинні були викупити розмір вимог забезпеченого кредитора, який дорівнював договірній вартості предмета застави, то наразі викупу підлягає вся заборгованість, хоча дійсна вартість заставного майна може бути в десятки разів меншою. Наразі ні закон, ні судова практика не визначають коректного порядку дій у такій ситуації» [184].

Подібний підхід реалізований і в законодавствах країн Балканського регіону. Так, у Сербії відповідно до Закону про банкрутство (*Zakon o stečajju*), забезпечені кредитори мають окреме право голосу щодо плану реорганізації, якщо його реалізація зачіпає їхні майнові інтереси, а сам план підлягає затвердженню судом лише за наявності згоди відповідних категорій кредиторів [468]. У Хорватії згідно з Законом про банкрутство (*Stečajni zakon*), план оздоровлення має бути затверджений забезпеченими кредиторами окремо, якщо він впливає на обсяг, строки або умови виконання забезпечених вимог [469]. У Північній Македонії згідно із Законом про банкрутство (*Zakon za stечај*), забезпечені кредитори утворюють окрему групу при голосуванні за план реорганізації. План вважається схваленим лише за умови, якщо кожна група кредиторів, включаючи групу забезпечених кредиторів, підтримала його більшістю голосів [470]. Аналогічний підхід діє в Албанії, відповідно до Закону «Про банкрутство» (*Ligji për falimentimin*), забезпечені кредитори мають право окремо голосувати щодо плану реструктуризації, і за відсутності їхньої згоди суд не може його затвердити [471].

Включення забезпечених кредиторів до процесу затвердження плану санації позитивно впливає на ефективність процедур неплатоспроможності та дозволяє досягати кращої узгодженості між інтересами боржника і

кредиторів, мінімізує ризики оскарження плану та сприяє швидшому відновленню ділової активності підприємства. Як зазначається в аналітичному звіті Європейської комісії щодо правового регулювання банкрутства, активне залучення забезпечених кредиторів до санаційних процедур знижує кількість випадків примусової ліквідації та підвищує частку успішних реорганізацій [472].

7) Погашення вимог забезпечених кредиторів за рахунок майна банкрута, що є предметом забезпечення, здійснюється у позачерговому порядку, що відповідає загальновизнаному принципу пріоритетності забезпечених вимог у процедурі банкрутства. Відповідно до ч. 6 ст. 64 КУзПБ, задоволення вимог забезпечених кредиторів здійснюється за рахунок вартості предмета забезпечення поза чергою, до початку задоволення інших вимог конкурсних кредиторів. Такий підхід спрямований на забезпечення балансу інтересів учасників провадження та підтримку стабільності інституту кредитування.

Позачерговий порядок погашення вимог забезпечених кредиторів ґрунтується на принципі захисту прав власності та договірних зобов'язань, що є основою для функціонування застави як інструменту забезпечення виконання зобов'язань. У разі реалізації заставленого майна на аукціоні, кошти, отримані від продажу, спрямовуються на задоволення вимог забезпеченого кредитора в межах вартості предмета забезпечення, включаючи основну суму боргу, проценти та можливі штрафні санкції, якщо це передбачено договором. Якщо сума, отримана від реалізації майна, перевищує розмір забезпечених вимог, залишок розподіляється між іншими кредиторами відповідно до черговості, визначеної КУзПБ.

Крім того, позачергове задоволення забезпечених вимог забезпечує передбачуваність і визначеність результатів провадження у справі про банкрутство, що є ключовим фактором для кредиторів при ухваленні рішення про фінансування. Зазначене правило спрямоване не лише на справедливий розподіл активів боржника, але й виконує ширшу функцію –

зміцнення довіри до механізмів правового регулювання неплатоспроможності та покращення інвестиційного клімату країни.

Якщо порівнювати з іншими державами, то наприклад, у країнах Латинської Америки принцип пріоритетності задоволення забезпечених вимог також визнається фундаментальним елементом процедур банкрутства. Наприклад, у Бразилії відповідно до Закону № 11.101/2005 про банкрутство та судову реорганізацію, забезпечені кредитори мають право на переважне задоволення своїх вимог за рахунок предмета забезпечення, що реалізується окремо від іншої маси активів боржника. Водночас у разі відкриття процедури судової реорганізації, продаж предмета забезпечення може бути тимчасово обмежений судом задля сприяння відновленню діяльності боржника, проте пріоритет забезпеченого кредитора зберігається (ст. 49) [473]. У Мексиці, згідно з положеннями Федерального закону про банкрутство (*Ley de Concursos Mercantiles*), забезпечені кредитори також користуються перевагою у задоволенні вимог, що забезпечено заставою, і їхні права мають бути реалізовані до початку розподілу активів між незабезпеченими конкурсними кредиторами [474]. Подібний підхід спостерігається в Аргентині, де відповідно до Закону № 24.522 про банкрутство, забезпечені кредитори отримують переважне право на погашення з вартості предмета застави, навіть у разі застосування процедур реорганізації або ліквідації [475]. Зазначені положення, спільні для законодавства більшості латиноамериканських країн, свідчать про прагнення держав регіону захищати права забезпечених кредиторів як необхідну умову для зниження кредитних ризиків і стимулювання довгострокового фінансування бізнесу.

Правове регулювання у сфері банкрутства в країнах Латинської Америки, попри окремі особливості національних моделей, у цілому відповідає загальносвітовим тенденціям щодо пріоритетності задоволення забезпечених вимог, що є важливим елементом правової визначеності, забезпечення балансу інтересів сторін та підвищення ефективності процедур

неплатоспроможності. Аналогічний підхід реалізовано і в Україні, що свідчить про імплементацію в національне законодавство України ключових засад міжнародної практики та підтверджує орієнтацію на формування стабільного та прогнозованого інституту банкрутства, здатного забезпечити захист прав кредиторів і водночас сприяти економічному відновленню боржників.

8) Важливим етапом справи про банкрутство є реалізація майна банкрута у ліквідаційній процедурі. Процедура реалізації майна банкрута, яке є предметом забезпечення, також має свої особливості і є предметом детального регулювання КУзПБ. Зазначене зумовлено тим, що всі сторони у справі про банкрутство (конкурсні та забезпечені кредитори, боржник) мають власні інтереси і подекуди нехтують інтересами інших учасників справи. З метою подолання можливих зловживань у процедурі банкрутства при реалізації заставного майна, законодавець передбачив, що арбітражний керуючий зобов'язаний направити умови продажу забезпеченому кредитору. У свою чергу, забезпечений кредитор може прийняти рішення про надання згоди на продаж майна на запропонованих умовах; надання згоди на продаж майна, змінивши умови продажу; відмову в наданні згоди на продаж майна з обґрунтуванням причин.

У разі якщо забезпечений кредитор прийняв рішення про відмову в наданні згоди на продаж майна або не прийняв жодного рішення на засіданні комітету кредиторів чи протягом 20 днів з дня, коли забезпечений кредитор одержав чи мав одержати умови продажу, або якщо арбітражний керуючий не згоден з прийнятим забезпеченим кредитором рішенням, арбітражний керуючий зобов'язаний звернутися до суду. У такому разі умови аукціону визначаються судом.

Крім того, якщо майно боржника, що є предметом забезпечення, не було реалізовано на повторному аукціоні, законодавством України передбачено спеціальний механізм захисту інтересів забезпечених кредиторів. Відповідно до КУзПБ, кредитор, вимоги якого забезпечені

відповідним майном, має право протягом двадцяти днів з дня завершення повторного аукціону звернутися до арбітражного керуючого з вимогою про продаж йому такого майна (ст.81) [4]. Такий механізм відображає пріоритетний характер забезпечених вимог у процедурі банкрутства та одночасно виступає ефективним інструментом захисту прав кредиторів у разі низького попиту на заставлене майно на вторинних торгах. Зазначений підхід не лише сприяє оперативному завершенню процедури реалізації активів боржника, а й дозволяє зберегти економічну цінність майна, уникнути його знецінення та зменшити адміністративні витрати на проведення додаткових торгів. Надання забезпеченому кредитору права викупу предмета забезпечення у разі його повторної не реалізації є також стимулом для більш активної участі таких кредиторів у процедурі банкрутства та підвищення рівня повернення боргів.

Зазначена модель відповідає підходам, застосовуваним у законодавстві, наприклад, деяких країн Центральної Європи. Так, у Польщі згідно з положеннями Закону про банкрутство (*Prawa upadłościowego*), забезпечений кредитор має пріоритетне право на задоволення за рахунок предмета застави, а у разі його не реалізації – право на ініціювання процедури альтернативного продажу [461]. У Словаччині згідно з Законом про банкрутство та реструктуризацію № 7/2005 (*Zákona č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii*) передбачена можливість окремого продажу предмета забезпечення із залученням забезпеченого кредитора [476]. У Чехії відповідно до Закону про неплатоспроможність (*Insolvenčního zákona* (č. 182/2006 Sb.)) забезпечений кредитор також має право ініціювати реалізацію предмета застави поза межами конкурсної маси з дотриманням спеціальної процедури [459].

Українське законодавство у цій сфері характеризується значним рівнем узгодженості з центральноевропейськими підходами до регулювання процедур банкрутства, що підтверджує орієнтацію на європейські принципи справедливого балансу інтересів та правової визначеності.

У той же час, попри закріпленій законодавством пріоритет у задоволенні вимог забезпечених кредиторів, на практиці вони нерідко стикаються з ситуацією, коли фактичне стягнення забезпечення виявляється ускладненим або знеціненим. До таких випадків належать, зокрема, тривала безрезультатна реалізація заставного майна через неефективні аукціони; продаж майна за суттєво заниженою ціною внаслідок недобросовісної оцінки або змови з потенційним покупцем; фізичне пошкодження, знищення або втрату майна в ході процедури банкрутства.

Наведені обставини свідчать про необхідність розширення системи гарантій для забезпечених кредиторів, які б діяли у випадках, коли реальний розмір отриманого задоволення є суттєво меншим від очікуваного, попри пріоритет його вимог.

Тому пропонується ввести в українське законодавство механізм «захисного інтересу» (protective interest), який би гарантував забезпеченому кредитору право на компенсаційне задоволення у випадках втрати предмета забезпечення або його значного знецінення. Суть запропонованої моделі полягає в тому, якщо внаслідок дій боржника, арбітражного керуючого або зовнішніх обставин предмет застави втрачено або продано нижче 50% від ринкової вартості без згоди забезпеченого кредитора – останній отримує право на: або грошову компенсацію з конкурсної маси у межах різниці між реальною та очікуваною вартістю; або перехід у клас конкурсних кредиторів на суму недоотриманого задоволення, з відповідним пріоритетом черговості. Крім того, запровадження механізму «захисного інтересу» дозволить суттєво посилити захист прав забезпечених кредиторів в українській процедурі банкрутства, надати ефективні засоби реагування на втрату вартості предмета забезпечення та забезпечити справедливий розподіл ризиків між учасниками провадження.

Для реалізації цього підходу пропонується закріпити в КУЗПБ норму про те, що розмір «захисного інтересу» підлягає підтвердженню експертною оцінкою і може бути зменшений або відхилений судом за обґрунтованим

запереченням інших сторін. Отже пропонується доповнити КУЗПБ статтею 41¹ «Захисний інтерес забезпеченого кредитора» наступного змісту:

«Захисний інтерес забезпеченого кредитора – це гарантоване законом право забезпеченого кредитора на компенсаційне задоволення у процедурі банкрутства у разі втрати предмета забезпечення або істотного зниження його вартості, що унеможливило або істотно зменшує задоволення вимог такого кредитора за рахунок забезпечення.

Захисний інтерес виникає у забезпеченого кредитора у разі, якщо в ході провадження у справі про банкрутство:

предмет забезпечення втрачено, знищено або вибуло з володіння боржника;

предмет забезпечення відчужено без згоди забезпеченого кредитора за ціною, що становить менше ніж п'ятдесят відсотків його ринкової вартості;

відбулося істотне знецінення предмета забезпечення внаслідок дій або бездіяльності боржника, арбітражного керуючого чи внаслідок інших обставин, що не залежать від волі забезпеченого кредитора.

У разі виникнення захисного інтересу забезпечений кредитор має право за своїм вибором:

на грошову компенсацію з конкурсної маси у розмірі різниці між очікуваною вартістю предмета забезпечення та фактично отриманою сумою від його реалізації або втрати;

на визнання конкурсної вимоги у частині недоотриманого задоволення з віднесенням такої вимоги до відповідної черги задоволення вимог кредиторів з урахуванням її компенсаційного характеру.

Очікувана вартість предмета забезпечення для цілей визначення розміру захисного інтересу встановлюється на підставі незалежної експертної оцінки, проведеної відповідно до законодавства про оцінку майна, з урахуванням стану предмета забезпечення на момент відкриття провадження у справі про банкрутство або на інший момент, визначений судом.

Розмір заявленого захисного інтересу може бути зменшений або у його задоволенні може бути відмовлено господарським судом у разі доведення:

зловживання правом з боку забезпеченого кредитора;

відсутності причинного зв'язку між втратою або знеціненням предмета забезпечення та діями (бездіяльністю) боржника чи арбітражного керуючого; необґрунтованості або недостовірності експертної оцінки.

Запровадження механізму захисного інтересу не обмежує права забезпеченого кредитора на інші способи захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України».

Водночас, для забезпечення прозорості та справедливості процесу реалізації заставленого майна, КУзПБ вимагає, щоб продаж майна боржника здійснювався через аукціони в електронній торговій системі. Порядок функціонування електронної торгової системи, організації та проведення електронних аукціонів, сплати, повернення гарантійних внесків та сплати винагороди операторів електронних майданчиків затверджується Кабінетом Міністрів України, що знижує ризик зловживань та забезпечує ринкову оцінку майна.

Одним із найважливіших інструментів забезпечення ефективного захисту прав забезпечених кредиторів у процедурі банкрутства є належна реалізація предмета забезпечення. Проте аналіз практики банкрутства в Україні свідчить про численні проблеми, пов'язані з недостатньою прозорістю, заниженням вартості майна та обмеженим колом потенційних покупців. Наслідком цього є суттєве зниження рівня фактичного задоволення вимог забезпечених кредиторів, а відтак втрата довіри до інституту застави як гарантії повернення боргу.

Враховуючи зазначені тенденції, доцільно передбачити окрему процедуру реалізації предмета застави через міжнародні електронні аукціонні платформи. Така процедура має застосовуватися у випадках, коли майно не було реалізовано на внутрішніх аукціонах; предмет застави є складним або має високу вартість; існує об'єктивно низький попит на майно

на внутрішньому ринку; забезпечений кредитор наполягає на міжнародному продажу як на більш ефективному способі задоволення його вимог.

Використання міжнародних аукціонних платформ забезпечить розширення ринкової пропозиції, залучення іноземних інвесторів, досягнення ринкової ціни та зниження корупційних ризиків. Досвід країн із розвинутою системою банкрутства, зокрема США, Канади, Великої Британії, Франції, свідчить про ефективність таких платформ, як Hilco Global, Go-Dove, Troostwijk Auctions, Ritchie Bros., які спеціалізуються на реалізації активів підприємств-банкрутів, включаючи промислове обладнання, транспорт, нерухомість, техніку тощо. Крім того, міжнародна практика демонструє доцільність використання спеціальних механізмів транснаціонального управління продажем майна, що відповідає принципам Уніфікованого підходу до транскордонного банкрутства (UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency) та сприяє ефективному збереженню вартості активів боржника.

У контексті українського законодавства така інновація потребує внесення змін до Розділу V КУЗПБ, які б визначали підстави, порядок і механізм реалізації предмета застави через міжнародні платформи; створення реєстру визнаних міжнародних аукціонних майданчиків, з якими можуть співпрацювати арбітражні керуючі; передбачення права забезпеченого кредитора ініціювати відповідний механізм у випадку неуспішності внутрішніх аукціонів або істотного зниження вартості майна; забезпечення валютно-правового супроводу таких угод та захисту прав усіх сторін відповідно до міжнародних зобов'язань України.

Такі зміни позитивно вплинуть на зростання рівня задоволення забезпечених вимог; підвищення ефективності арбітражного управління майном боржника; інтеграцію України до загальноєвропейських стандартів реалізації заставного майна в межах неплатоспроможності.

Впровадження окремого порядку реалізації заставного майна за участю міжнародних аукціонних платформ може стати вагомим кроком до

формування сучасної, прозорої та ефективної моделі банкрутства, орієнтованої на захист прав добросовісних забезпечених кредиторів.

Постанова Верховного Суду від 29 серпня 2019 року у справі № 908/1859/16, підтверджує, що будь-які спроби боржника чи інших осіб перешкоджати реалізації заставленого майна поза межами процедури банкрутства є неправомірними, що додатково захищає права забезпечених кредиторів [477].

Незважаючи на значну кількість пілг для забезпечених кредиторів, КУзПБ містить і низку обмежень для такої категорії учасників провадження. Забезпечені кредитори обмежений у можливості самостійно реалізувати предмет забезпечення. Відповідно до ст. 68 КУзПБ, реалізація предмета забезпечення здійснюється виключно в межах процедури банкрутства та за участі арбітражного керуючого. Забезпечені кредитори не мають права самостійно ініціювати продаж заставленого майна чи здійснювати звернення стягнення поза межами провадження, навіть якщо це дозволено умовами заставного договору.

Обмеження також стосуються участі забезпечених кредиторів у процедурі ліквідації, задоволення вимог таких кредиторів можливе лише після затвердження ліквідаційної маси та відповідного розподілу коштів. Тобто, забезпечений кредитор не може претендувати на пріоритетне задоволення до моменту, поки арбітражний керуючий не отримає погодження суду та комітету кредиторів щодо порядку реалізації активів.

Окремо варто відзначити обмеження щодо можливості пред'явлення вимог забезпечених кредиторів до третіх осіб. КУзПБ не передбачає чіткого механізму субсидіарної чи солідарної відповідальності співзабезпечувачів у межах провадження, що створює правову невизначеність та фактично унеможлиблює захист інтересів забезпечених кредиторів у випадку визнання забезпечення недійсним або його знищення.

У правових системах країн Центральної Європи також передбачено подібні обмеження. Наприклад, у Польщі забезпечені кредитори не мають

права голосу у справах, де їх вимоги повністю покриваються заставним майном [461]. У Чехії забезпечені кредитори зобов'язані подавати окремі заяви про включення їхніх вимог до реєстру, і лише у випадку визнання забезпечення достатнім вони мають право отримати задоволення у пріоритетному порядку. Крім того, чеське законодавство передбачає обов'язкову оцінку предмета застави незалежним оцінювачем, а в разі сумнівів щодо дійсної вартості забезпечення кредитор частково втрачає статус забезпеченого [459]. У Словаччині, згідно із законодавством про неплатоспроможність, передбачено, що забезпечений кредитор може втратити статус пріоритетного кредитора, якщо доведе недобросовісність або зловживання процесуальними правами, наприклад, штучне заниження вартості застави або подання вимог після завершення строку для заяв [476].

Законодавчі обмеження прав забезпечених кредиторів у правовпорядках України та країн Центральної Європи мають на меті забезпечення балансу між пріоритетністю забезпечених вимог і необхідністю ефективного здійснення процедур неплатоспроможності.

У висновку, слід зазначити, що незважаючи на законодавче закріплення пріоритету забезпечених вимог, чинна модель участі забезпечених кредиторів у процедурі банкрутства залишається дискусійною з точки зору ефективного захисту їхніх прав. На практиці така участь обмежується правом на позачергове задоволення вимог за рахунок предмета забезпечення, а сам забезпечений кредитор у багатьох ключових питаннях провадження щодо оцінки, порядку реалізації майна або участі у схваленні плану санації, часто виступає лише як сторонній спостерігач із дорадчим голосом. Така позиція породжує дисбаланс між розміром зацікавленості такого кредитора в процедурі та його фактичними процесуальними можливостями впливу на хід справи.

У сучасних умовах актуалізується потреба у розвитку та нормативному оформленні концепції активної участі забезпеченого кредитора, яка передбачає якісно новий рівень захисту його інтересів шляхом розширення

процесуальних прав у межах справи про банкрутство. Наголошена концепція має на меті забезпечити не лише формальний, а й фактичний вплив забезпечених кредиторів на процедуру реалізації заставного майна та інші дії арбітражного керуючого, що прямо впливають на можливість реального погашення забезпечених вимог.

Суть запропонованої концепції полягає у:

1) наданні забезпеченому кредитору права вирішального голосу в питаннях, що безпосередньо стосуються реалізації предмета застави, погодження оцінювача та методики оцінки майна; затвердження умов продажу заставного майна (форма, стартова ціна, повторні торги тощо); заперечення проти реалізації, якщо запропоновані умови суперечать ринковій ціні або інтересам кредитора;

2) зобов'язання арбітражного керуючого погоджувати дії щодо предмета застави з відповідним забезпеченим кредитором, якщо інше прямо не передбачено планом санації, затвердженим за його згодою;

3) встановлення відповідальності арбітражного керуючого за одноосібні дії, вчинені щодо предмета забезпечення без урахування позиції забезпеченого кредитора (наприклад, реалізація без погодження, призначення упередженого оцінювача тощо);

4) надання забезпеченим кредиторам процесуального інструментарію для оскарження дій керуючого або рішень комітету кредиторів, якщо вони порушують пріоритет його вимог або завдають йому потенційної майнової шкоди.

Запровадження цієї моделі кореспондується з європейськими тенденціями розвитку інституту банкрутства, зокрема рекомендаціями UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law (2004) та Позиційного документа Європейської Комісії щодо реформування національних процедур реструктуризації (COM(2022)702 final). Так, UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law (2004) рекомендує гарантувати забезпеченим кредиторам належну участь у процедурі банкрутства, особливо в частині, що стосується

реалізації предмета забезпечення [20]. Позиційний документ COM(2022) 702 final від 07.12.2022 року наголошує на важливості ефективної участі всіх груп кредиторів у прийнятті рішень щодо реструктуризації активів [478].

Більше того, практика низки європейських країн вже містить механізми окремого погодження реалізації предмета застави з забезпеченим кредитором або через судову санкцію. Наприклад, австрійське законодавство у *Insolvency Code* вимагає окремої згоди заставного кредитора на продаж закладеного майна, якщо його вимоги ще не задоволено [479], у Словаччині забезпечені кредитори мають право вимагати судового контролю над продажем їх забезпечення (*Insolvency Act 7/2005 Z.z.*) [476], а у Чехії *Insolvency Act* передбачає, що забезпечені кредитори мають особливі права щодо контролю за реалізацією предмета застави [459].

Впровадження концепції активної участі забезпеченого кредитора сприятиме не лише ефективності захисту його прав, а й загальному вдосконаленню механізмів процедури банкрутства, підвищенню довіри кредиторів до інституту неплатоспроможності, формуванню передбачуваного економіко-правового середовища та зменшенню кількості спорів щодо продажу майна боржника.

4.2. Захист прав кредиторів боржника-фізичної особи

Банкрутство фізичних осіб є важливим інструментом, який дозволяє боржникам поновити своє фінансове становище, одночасно захищаючи права кредиторів. Вперше можливість банкрутства фізичних осіб з'явилася у США і була впроваджена у національне законодавство про банкрутство 1998 року [480].

У науковій доктрині виокремлюють кілька моделей провадження у справах про банкрутство фізичних осіб. Л.Л. Гарник пропонує розглядати дві моделі: демократичну, яка характеризується мінімальними строками проведення процедури банкрутства та максимально можливим обсягом

списання боргів, і прокредиторську, що передбачає тривалий період погашення заборгованості [481, с. 125]. І.Є. Рибка, своєю чергою, виділяє три підходи до відновлення платоспроможності фізичних осіб: класичний, поміркований та лояльний [482, с. 59–66]. Загалом розмежування моделей банкрутства фізичної особи здійснюється за критеріями тривалості процедури та співвідношення пріоритетів між інтересами боржника і кредиторів.

За даними дослідження Світового банку, присвяченого питанням неплатоспроможності фізичних осіб, між правовими механізмами регулювання цієї сфери у країнах з високим рівнем доходу та країнах з низьким і середнім рівнями доходу існують суттєві відмінності. Зокрема, більш ніж у половині країн, що брали участь у дослідженні, механізми реструктуризації боргу взагалі відсутні. При цьому відсутність споживчого законодавства у сфері реструктуризації боргу є більш характерною саме для економік із низьким рівнем доходу [481, с. 124].

В ЄС ця сфера регулюється Директивою № 2019/1023/ЄС від 20 червня 2019 р., яка частково імплементована у законодавство України. КУЗПБ містить положення щодо проведення процедури реструктуризації для фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців [4].

Європейська модель регулювання неплатоспроможності фізичних осіб ґрунтується на таких основоположних засадах: по-перше, на досягненні справедливого балансу у вирішенні проблеми заборгованості, що передбачає активне сприяння у реструктуризації боргів; по-друге, на забезпеченні захисту прав кредиторів шляхом створення умов для отримання ними максимально можливої суми погашення боргу; по-третє, на оперативному звільненні боржника від боргового тягара, що дозволяє йому відновити платоспроможність та повернутися до стабільного економічного життя без надмірного фінансового навантаження [483, с. 169-175].

Нормативні акти держав-членів ЄС гарантують кредиторам низку ключових процесуальних прав у межах процедури банкрутства фізичної особи, а саме:

право на участь у процедурі – кредитори мають змогу брати участь у зборах кредиторів, голосувати з питань, що мають істотне значення, зокрема щодо затвердження плану реструктуризації або порядку ліквідації активів боржника, що забезпечує їм реальний вплив на перебіг процедури та рішення, які прямо стосуються їхніх майнових інтересів;

право на доступ до інформації – боржник та уповноважені особи зобов'язані надавати кредиторам достовірні та повні відомості про фінансовий стан, майнові активи та обсяг зобов'язань. Така прозорість дозволяє кредиторам об'єктивно оцінювати ризики та ухвалювати виважені рішення щодо подальших дій у процедурі;

право на забезпечення вимог – у правопорядках багатьох країн ЄС передбачені інструменти для гарантування виконання зобов'язань перед кредиторами, зокрема інститут застави чи інші форми майнового забезпечення, що дозволяє кредиторам претендувати на переважне задоволення вимог при розподілі майна боржника;

право на оскарження дій боржника – кредитори мають право ініціювати судове оскарження дій або бездіяльності боржника, що порушують їх права чи можуть призвести до їх ущемлення. Зазначене стосується випадків приховування майна, пріоритетного задоволення окремих кредиторів або інших зловживань.

Аналіз правового регулювання процедур неплатоспроможності фізичних осіб у окремих європейських державах свідчить про різноманітність моделей балансування інтересів учасників таких відносин. Так, у Німеччині законодавство у сфері особистої неплатоспроможності орієнтоване на досягнення рівноваги між інтересами боржника та кредиторів із одночасним забезпеченням належних гарантій захисту прав останніх. Ключовим нормативним актом у цій сфері є Закон про неплатоспроможність

(Insolvenzordnung, InsO), що набрав чинності у 1999 році. Нормативна конструкція цього акта передбачає систему правових інструментів, спрямованих на охорону майнових інтересів кредиторів у межах процедур банкрутства фізичних осіб шляхом встановлення чітких правил заявлення та перевірки вимог, контролю за розпорядженням активами боржника та процедурних гарантій їх задоволення:

обов'язок боржника подати заяву про неплатоспроможність. Боржник зобов'язаний подати заяву про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі стійкої неплатоспроможності. Невиконання цього обов'язку може призвести до юридичної відповідальності боржника;

призначення арбітражного керуючого (Insolvenzverwalter). Суд призначає незалежного спеціаліста, який відповідає за управління майном боржника, виявлення та оцінку активів, а також за розподіл отриманих коштів між кредиторами відповідно до встановленої черговості;

оскарження підозрілих угод. Арбітражний керуючий має право оскаржити угоди, укладені боржником до відкриття виробництва, якщо вони були спрямовані на обмеження прав кредиторів або надання переваг окремим, що дозволяє повернути майно до конкурсної маси для справедливого розподілу між усіма кредиторами;

участь кредиторів у процедурі. Кредитори мають право брати участь у зборах кредиторів, де вирішуються ключові питання щодо процедури неплатоспроможності, такі як затвердження плану погашення боргів або рішення про ліквідацію майна боржника;

розробка плану погашення боргів. Боржник може запропонувати план реструктуризації боргів, який підлягає затвердженню зборами кредиторів та судом. Виконання такого плану дозволяє боржникові позбутися залишкових боргів після завершення процедури, а кредиторам отримати часткове задоволення своїх вимог [52].

Законодавство Німеччини про банкрутство фізичних осіб забезпечує комплексний підхід до захисту прав кредиторів, органічно поєднуючи

механізми контролю за поведінкою боржника, прозорого управління його майном та активної участі кредиторів у процедурі неплатоспроможності.

Процедура банкрутства фізичної особи у Франції відрізняється від аналогічної процедури у Німеччині. Як правило, процедура банкрутства у Німеччині триває 3 роки, то у Франції вона триває найчастіше 1 рік. Регулюються процедура банкрутства фізичної особи Кодексом споживання (Code de la consommation) та Торговим кодексом (Code de commerce), які визначають порядок визнання фізичної особи неплатоспроможною, процедури реструктуризації боргів, а також механізми захисту прав як боржників, так і кредиторів [484]. У Франції законодавство у сфері банкрутства фізичних осіб зорієнтоване переважно на превенцію неплатоспроможності та мінімізацію судових процедур. Основною метою є уникнення формального банкрутства шляхом створення умов для добровільного врегулювання заборгованості.

У разі, якщо фізична особа подає заяву про надмірну заборгованість (*surendettement*), справу розглядає спеціальна комісія з врегулювання заборгованості фізичних осіб (*Commission de surendettement*), яка функціонує при Банку Франції. Якщо боржник визнається неплатоспроможним, комісія розробляє план погашення боргів, який узгоджується з кредиторами та передбачає реструктуризацію зобов'язань, наприклад, зміну графіку платежів, відстрочення, списання частини боргу тощо.

Якщо погоджений план не може бути реалізований, ініціюється процедура відновлення (*procédure de rétablissement personnel*), тривалістю до одного року. В її межах боржник повинен реалізувати належне йому рухоме та нерухоме майно, а виручені кошти спрямовуються на часткове погашення боргів. Якщо продаж майна неможливий або боржник не бажає його здійснювати, альтернативним варіантом може бути погоджена з кредиторами схема щомісячної розстрочки, згідно з якою частина доходів особи спрямовується на повернення боргів. Водночас кредитори мають право не погодитися на таку розстрочку.

Після закінчення одного року, за умови, що боржник діяв добросовісно і вжив усіх можливих заходів для погашення боргу, залишок заборгованості може бути остаточно списаний за рішенням комісії [142].

Така система передбачає обов'язкове інформування кредиторів, можливість оскарження їхніми представниками дій боржника чи рішень комісії, пріоритетність у задоволенні вимог під час реалізації майна, а також встановлення винятків із загального правила про списання боргу, що гарантує збереження окремих вимог, зокрема зобов'язань соціального чи публічного характеру.

Особливістю французької моделі є її гнучкий підхід до боржників з різним рівнем майнового стану, що дозволяє враховувати конкретні обставини кожної справи, а також наявність ефективного судового та адміністративного контролю за всіма стадіями процедури. Саме така модель сприяє досягненню справедливого балансу між інтересами боржника та кредиторів і забезпечує високу ступінь довіри до механізмів вирішення фінансової неспроможності у французькому правопорядку.

Правове регулювання банкрутства фізичних осіб в Іспанії здійснюється відповідно до положень Закону про другий шанс (*Ley de Segunda Oportunidad*), який набув чинності у 2015 році та став вагомим кроком у розвитку іспанської системи неплатоспроможності, орієнтованої не лише на захист добросовісного боржника, а й на забезпечення ефективної реалізації прав кредиторів. Закон базується на положеннях Комерційного кодексу Іспанії (*Código de Comercio*) та Цивільного кодексу (*Código Civil*), інтегруючи механізми як досудового, так і судового врегулювання боргових зобов'язань.

Процедура банкрутства фізичної особи в Іспанії складається з декількох етапів, кожен з яких містить інструменти захисту інтересів кредиторів.

Першим етапом є досудова реструктуризація боргу (*Acuerdo extrajudicial de pagos*) – добровільна процедура, за якої боржник звертається

до незалежного медіатора у справах банкрутства (*mediador concursal*) з пропозицією провести переговори з кредиторами щодо умов погашення боргів. У цьому процесі кредитори можуть брати участь у переговорах та голосувати за пропоновані умови, схвалювати або відхиляти план реструктуризації, забезпечувати свої інтереси через участь медіатора.

У разі недосягнення згоди між сторонами відкривається судова процедура банкрутства (*Procedimiento de insolvencia*). На цьому етапі суд може затвердити угоду про рефінансування (*Acuerdo de refinanciación*), якщо її підтримує передбачена законом кількість кредиторів; ініціювати ліквідацію активів боржника (*Liquidación de bienes*), під час якої вимоги кредиторів задовольняються згідно з черговістю та правовим статусом забезпечення.

Завершальним етапом може стати звільнення від боргових зобов'язань (*Exoneración del pasivo insatisfecho*). Якщо після реструктуризації або ліквідації борги залишаються, суд має повноваження прийняти рішення про їх списання. Однак іспанське законодавство встановлює чіткі винятки з переліку боргів, що підлягають прощенню. Не підлягають списанню аліменти; штрафи; податкові зобов'язання та інші публічні платежі. Такі обмеження сприяють захисту законних інтересів окремих категорій кредиторів та забезпечують справедливість у процедурі банкрутства.

Додатково іспанське законодавство містить положення, що стимулюють кредиторів до своєчасного реагування. Кредитор, який першим ініціює відкриття процедури банкрутства, має пріоритетне право на задоволення до 25% від загальної суми вимог, а також можливість отримати часткове погашення заборгованості ще до завершення всієї процедури.

З метою захисту кредиторів передбачено також механізм відповідальності боржника за несвоєчасне звернення до суду. Якщо боржник не ініціює відкриття провадження протягом двох місяців із моменту настання неплатоспроможності, суд може покласти на нього додаткову відповідальність, що в деяких випадках може впливати як на обсяг списання боргів, так і на можливість повторного звернення у майбутньому.

Таким чином, іспанська модель захисту прав кредиторів у процедурі банкрутства фізичних осіб поєднує: участь кредиторів на кожному з етапів; реальні механізми контролю за поведінкою боржника; збереження певних категорій зобов'язань, що не підлягають списанню; а також пріоритети для активних кредиторів та санкції за недобросовісну поведінку боржника [485].

Завдяки комплексному підходу та поєднанню досудових і судових інструментів, законодавство Іспанії забезпечує ефективний і збалансований механізм захисту прав кредиторів, водночас створюючи для боржника реальні умови для фінансової реабілітації.

Однією з ключових засад ефективного захисту прав кредиторів у процедурі банкрутства фізичних осіб є право на ініціювання провадження, адже саме можливість своєчасного звернення до суду впливає на збереження активів боржника та забезпечення справедливого розподілу майна між усіма кредиторами. У країнах Балтії існують відмінності у визначенні кола суб'єктів, які мають право ініціювати відкриття банкрутства, що безпосередньо впливає на ступінь процесуального захисту кредиторських інтересів.

Згідно із законодавством Литовської Республіки (Закон «Про банкрутство фізичних осіб», 2012 р.) та Латвійської Республіки (Закон «Про банкрутство фізичних осіб», 2010 р.), єдиним суб'єктом, який має право ініціювати провадження у справі про банкрутство фізичної особи, є сам боржник [463]. Кредитори, незалежно від суми заборгованості або ступеня прострочення, позбавлені можливості звертатися до суду з такою заявою, що суттєво обмежує їхні процесуальні можливості у разі зловживання з боку боржника, наприклад, приховування активів, штучного затягування сплати боргу або маніпуляцій із черговістю задоволення вимог.

Незважаючи на те, що суди Литви орієнтуються насамперед на інтереси кредитора, вони не допускають безумовне та повне списання боргів боржника. Так, суд відмовив у порушенні процедури банкрутства, посилаючись на те, що боржник, який втратив працездатність на 75%, не в

зможі довести, що зможе знайти роботу; майно в нього відсутнє, пенсії вистачає лише на задоволення найнагальніших потреб, інших джерел коштів для існування немає; але закон про банкрутство зорієнтований не на списання боргів, а має на меті відновлення платоспроможності боржника, який, виконуючи план погашення боргів, зможе повернути борги кредиторам; але, за таких обставин ця мета недосяжна [486, с. 183].

Такий підхід обґрунтовується в доктрині необхідністю забезпечення добровільності процедури банкрутства, що пов'язується з ідеєю другого шансу та фінансової реабілітації фізичної особи. Водночас, обмеження ініціативи кредиторів у відкритті провадження може знижувати ефективність правового захисту їхніх інтересів, особливо в ситуаціях, коли боржник уникає виконання зобов'язань.

Іншу модель запроваджено в Естонії, де правове регулювання здійснюється на підставі Закону про банкрутство (*Pankrotiseadus*). Відповідно до його положень, право подати заяву про відкриття справи про банкрутство мають як боржник, так і кредитори. Кредитори в Естонії наділені реальним інструментом впливу на початок процедури, що сприяє оперативному реагуванню на неспроможність боржника виконати свої грошові зобов'язання.

Разом з тим, якщо мова йде про реструктуризацію заборгованості (*võlgade ümberkujundamine*), тобто варіант банкрутства, що орієнтований не на ліквідацію майна, а на відновлення платоспроможності, то право подання заяви про її застосування належить виключно боржнику. У праві Естонії чітко розмежовано дві процедури: банкрутство, як класичний інструмент задоволення вимог кредиторів, що може ініціюватися з обох сторін; реструктуризація, як добровільна реабілітаційна модель, ініціатором якої є лише боржник.

Узагальнюючи, варто зазначити, що відсутність у кредиторів у Литві та Латвії права на ініціювання процедури банкрутства знижує рівень процесуального захисту їхніх інтересів у випадках ухилення боржника від

відповідальності. У той час як естонська модель, дозволяючи кредиторам ініціювати класичне провадження про банкрутство, створює більш ефективну правову базу для оперативного реагування на фінансову неспроможність боржника, залишаючи за останнім ініціативу лише в частині реструктуризаційного провадження, що забезпечує баланс між принципом другого шансу та правом кредиторів на справедливе задоволення їхніх вимог [487].

Однією з ключових цілей сучасного європейського законодавства про банкрутство є забезпечення справедливого балансу між інтересами боржника та кредиторів. Наприклад, законодавство Греції відповідає цим підходам: процедура банкрутства фізичних осіб у цій країні регулюється Законом № 4738/2020 «Про врегулювання заборгованості та надання другого шансу» (Insolvency Code), який набрав чинності 1 січня 2021 року. Зазначений нормативний акт імплементує Директиву (ЄС) 2019/1023 щодо превентивної реструктуризації, списання боргів та заборони на стягнення майна, встановлюючи сучасні стандарти захисту прав кредиторів і механізми реабілітації боржника.

У грецькому праві захист прав кредиторів розглядається як ключова складова всієї процедури неплатоспроможності. Закон № 4738/2020 передбачає низку правових інструментів, спрямованих на забезпечення ефективної реалізації прав кредиторів у процедурі банкрутства фізичної особи, зокрема:

судовий контроль за перебігом процедури. Усі етапи провадження здійснюються під наглядом суду, що гарантує дотримання прав усіх сторін, включно з кредиторами. Роль суду полягає в затвердженні планів реструктуризації, контролі за ліквідацією активів та вирішенні спорів;

мораторій на індивідуальні заходи стягнення. Після подання заяви про банкрутство суд може накласти тимчасову заборону на індивідуальне стягнення з боку окремих кредиторів, що дозволяє уникнути фрагментації активів і гарантує рівне ставлення до всіх учасників процесу;

механізм реструктуризації заборгованості. Закон надає боржнику право запропонувати план реструктуризації боргів, який має бути затверджений судом і схвалений кредиторами. Такий план може включати розстрочку платежів, зниження суми боргу або інші умови, які сприятимуть задоволенню вимог кредиторів без необхідності ліквідації активів;

оскарження підозрілих угод. Кредитори мають право ініціювати визнання нікчемними або оспорюваними транзакцій, здійснених боржником до відкриття провадження, якщо такі дії порушують принцип рівності кредиторів або свідчать про спробу приховати майно;

позасудові процедури. Закон № 4738/2020 також передбачає можливість вирішення справи шляхом медіації або врегулювання спору поза судом, що може бути ініційовано як боржником, так і кредиторами. У межах цих процедур сторони можуть досягти взаємовигідної домовленості про погашення заборгованості, уникнувши витратного та тривалого судового процесу;

призначення спеціального адміністратора. У випадках, коли це необхідно для забезпечення справедливого управління майном боржника, суд може призначити спеціального адміністратора, який буде відповідальним за реалізацію активів і пропорційний розподіл коштів між кредиторами [488].

Законодавство Греції про банкрутство фізичних осіб запроваджує розгалужену систему правових механізмів, що забезпечують належний рівень процесуального захисту кредиторів, одночасно не нівелюючи реабілітаційний характер процедури для добросовісного боржника. Такий підхід відповідає загальноєвропейським стандартам і сприяє зростанню правової передбачуваності у сфері банкрутства.

Слід зазначити, що не всі європейські країни мають законодавство щодо банкрутства фізичних осіб. Наприклад, станом на лютий 2025 року Республіка Болгарія не має чинного законодавства про банкрутство фізичних осіб, однак активно тривають законодавчі ініціативи у цьому напрямі. Предметом широкого громадського та експертного обговорення є проєкт

Закону «Про неплатоспроможність фізичних осіб» (Закон «За несостоятельность на физических лица»), який вперше закладає основи інституційного регулювання фінансової неспроможності фізичних осіб відповідно до європейських стандартів.

Проект цього Закону передбачає введення процедури банкрутства фізичних осіб як добровільної, що ініціюється виключно боржником, з метою досягнення справедливого врегулювання боргових зобов'язань шляхом задоволення вимог усіх кредиторів. При цьому права та інтереси кредиторів визнаються пріоритетними у структурі процедури, що знайшло відображення у кількох важливих положеннях проекту. З метою забезпечення ефективного захисту вимог кредиторів, проект Закону передбачає можливість суду накладати арешт на майно боржника, включаючи заборону на його продаж або дарування; забороняти укладення нових правочинів щодо управління майном боржника без спеціального дозволу; встановлювати обмеження на платежі, за винятком поточних зобов'язань, необхідних для задоволення базових життєвих потреб боржника та його сім'ї (наприклад, аліменти, витрати на харчування, охорону здоров'я, комунальні платежі, оплату освіти тощо).

Водночас, з метою забезпечення соціального балансу та гуманного підходу, законопроект виключає з маси ліквідації: єдине житло боржника; необхідні особисті речі; суму прожиткового мінімуму, яку залишає суд для покриття поточних потреб боржника та його сім'ї [489]. Таке обмеження на доступ кредиторів до певних активів, хоча й зменшує обсяг майна для задоволення вимог, однак узгоджується з практикою більшості країн ЄС, де захист гідності боржника та його базових соціальних прав є невід'ємною частиною процедур банкрутства.

Незважаючи на те, що законопроект ще не набрав чинності, вже сьогодні можна відзначити, що його положення базуються на уніфікованих європейських принципах, відображених у Директиві (ЄС) 2019/1023, а також

на практиці держав-членів, які вже імплементували відповідні моделі банкрутства фізичних осіб.

Очікується, що після ухвалення Закону Болгарія приєднається до групи держав, що забезпечують належний захист прав кредиторів у процедурі неплатоспроможності фізичних осіб, водночас зберігаючи елементи соціального захисту добросовісного боржника. Конкретний механізм, обсяг прав кредиторів та порядок розгляду справ будуть визначені після прийняття остаточної редакції закону.

Італія є однією з держав ЄС, яка нещодавно здійснила масштабну реформу інституту неспроможності. 15 липня 2022 року набув чинності новий Кодекс про кризу та неплатоспроможність підприємств (*Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza*), який охоплює як юридичних, так і фізичних осіб. У Кодексі відбулося концептуальне переосмислення терміну «банкрутство» – замість нього запроваджено категорію «судової ліквідації» (*liquidazione giudiziale*). Хоча зміна термінології є символічною, вона підкреслює зміщення акцентів із карального підходу до реабілітаційного, притаманного сучасній європейській доктрині неплатоспроможності.

Щодо фізичних осіб, Кодекс передбачає спеціальні інструменти захисту інтересів кредиторів, які поєднують судові та позасудові механізми. Кредитори залучаються до процедур як активні учасники, що мають можливість впливати на план дій боржника, контролювати реалізацію майна, а також захищати свої права у суді.

Судова ліквідація застосовується до фізичної особи, яка перебуває у стійкій неплатоспроможності та не змогла реалізувати заходи з реструктуризації боргу. У межах цієї процедури кредитори мають право заявляти свої вимоги, брати участь у кредиторських зборах та отримувати інформацію про перебіг справи; призначається ліквідатор, який діє під наглядом суду і забезпечує продаж майна боржника, а також справедливий розподіл коштів відповідно до черговості; після завершення ліквідації боржник, який діяв добросовісно, може отримати звільнення від залишкових

боргів (*esdebitazione*), що, у свою чергу, обмежує можливість кредиторів стягнути несплачену частину боргу у майбутньому. Незважаючи на це, законодавство передбачає можливість оскарження зловживань з боку боржника, а також збереження переважного задоволення вимог забезпечених кредиторів, зокрема у випадках заставного або іпотечного забезпечення.

З метою раннього виявлення ознак фінансової неспроможності та захисту інтересів кредиторів на досудовому етапі, Кодекс вводить механізм «переговорів про складання» (*composizione negoziata*), ініційованих боржником за підтримки незалежного експерта. У межах цього механізму боржник і кредитори мають можливість узгодити план реструктуризації заборгованості, який згодом може бути схвалений судом; вводиться мораторій на індивідуальні дії зі стягнення, що забезпечує рівність усіх кредиторів; кредитори можуть пропонувати умови повернення боргів, вимагати змін у запропонованому плані, відстоюючи тим самим свої економічні інтереси. Такий підхід орієнтований на збереження вартості активів, уникнення їх розпорошення та надає кредиторам більше шансів отримати хоча б часткове задоволення своїх вимог.

Як і в більшості країн ЄС, в Італії застосовуються обмеження щодо ліквідаційної маси, що зумовлено необхідністю соціального захисту боржника: основне житло може бути вилучене з активів, що підлягають реалізації (у разі доведення його критичної необхідності для життя); сума прожиткового мінімуму залишається недоторканною для забезпечення базових потреб боржника та його сім'ї; особисті речі, професійне обладнання, предмети першої необхідності також не можуть бути включені до маси активів. Для кредиторів це означає зменшення потенційно доступного майна, однак Кодекс компенсує ці втрати підвищенням ефективності ранньої діагностики фінансової кризи та більш гнучким підходом до реструктуризації, що в перспективі збільшує ймовірність погашення заборгованості.

Італійський підхід до процедури банкрутства фізичної особи відображає сучасну концепцію взаємного балансу прав та обов'язків боржника і кредиторів. Кредитори наділені широким спектром процесуальних прав, починаючи від участі в реструктуризаційних переговорах і закінчуючи контролем за ліквідаційними заходами. Водночас, закон забезпечує належний соціальний захист фізичної особи-боржника, передбачаючи механізми списання боргу та обмеження на звернення стягнення на певні активи. Усе це створює інтегровану і збалансовану систему, яка може слугувати орієнтиром для вдосконалення українського законодавства у сфері неплатоспроможності фізичних осіб [490].

Якщо порівнювати процедури провадження банкрутства в європейських державах та США, то більш сприятливий підхід для споживачів регламентований законодавством США, адже процедури банкрутства менш суворі та тривалі (в деяких випадках фізичні особи можуть позбутися боргу навіть за декілька місяців). У США вирізняють два основних види банкрутства фізичних осіб. Щодо першого виду – борги просто списуються у частині, що перевищує вартість майна боржника, другий вид – погашається шляхом продажу майна. Слід зауважити, що другий вид дозволяє банкрутам виплачувати свої борги за планом. Як правило, план затверджується судом на термін від трьох до п'яти років. У європейських країнах законодавство та судова практика говорять про орієнтацію у справах про банкрутство зазвичай на інтереси кредиторів [491].

Аналіз законодавства держав-членів ЄС у сфері банкрутства фізичних осіб засвідчує, що в більшості країн відповідні процедури ґрунтуються на ключових засадах, передбачених Директивою ЄС № 2019/1023. Її головною метою є встановлення балансу між інтересами боржника та кредиторів шляхом впровадження механізмів ефективної реструктуризації заборгованості, забезпечення прозорого і справедливого розподілу майна, надання кредиторам реальних інструментів впливу на прийняття рішень, а

також запровадження запобіжників проти недобросовісної поведінки з боку боржника.

Порівняльний аналіз моделей реалізації прав кредиторів у різних європейських правопорядках свідчить про наявність розмаїття національних підходів до регулювання процедур неплатоспроможності фізичних осіб. Кожна країна розробила власну модель врегулювання таких ситуацій, яка, з одного боку, відповідає загальноєвропейським принципам, а з іншого – враховує національні правові традиції та соціально-економічні реалії.

Обраний Україною курс на європейську інтеграцію передбачає не лише запровадження безвізового режиму, лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності та відкриття нових ринків, але й глибше запозичення правових підходів і ціннісних орієнтирів, що лежать в основі соціально-правових систем країн ЄС. Важливим є перенесення до національного правового поля тих механізмів, які демонструють ефективність у забезпеченні балансу між захистом прав кредиторів і гарантуванням права добросовісного боржника на фінансову реабілітацію.

Європейська практика свідчить про наявність розвинутої культури правової толерантності до осіб, які опинилися у складному фінансовому становищі, та орієнтації держави на створення інструментів другого шансу. У цьому контексті важливо не лише перейняти нормативні моделі, а й утвердити в правовій системі України підходи, що ґрунтуються на гуманізмі, недискримінації та принципі пропорційності у ставленні до боржників - фізичних осіб.

Слід погодитися з Б.В. Деревянко та О.В. Циганович, що «реалії сьогодення та нові виклики, як показує практика, підштовхують і українських законодавців до модифікування нормативного регулювання банкрутства та пов'язаних з ним процедур, пошуку нових напрямів їхнього вдосконалення» [492, с. 50].

КУзПБ започаткував нову модель правового регулювання неплатоспроможності фізичних осіб. Вперше в українському праві було

інституціоналізовано можливість фізичної особи (не підприємця) звернутися до суду із заявою про визнання її банкрутом.

У той же час, процедура банкрутства фізичних осіб регламентується не тільки спеціальним, а й загальним законодавством. Відповідно ст. 2 КУЗПБ, провадження у справах про банкрутство регулюється цим Кодексом, ГПК України, іншими законодавчими актами України. До таких законодавчих актів, стосовно неплатоспроможності фізичних осіб відноситься ЦК України.

ЦК України у ст. 48-1 «Правові наслідки нездатності фізичної особи виконати свої майнові зобов'язання і погасити борги» передбачає, що стосовно фізичної особи, яка є нездатною виконати свої майнові зобов'язання і погасити борги, може бути відкрито провадження у справі про неплатоспроможність і введена процедура реструктуризації боргів боржника або така особа може бути визнана банкрутом у справі про неплатоспроможність із застосуванням процедури задоволення вимог кредиторів за правилами, передбаченими КУЗПБ. Стаття 53 «Банкрутство фізичної особи-підприємця», визначає, що фізична особа, яка неспроможна задовольнити вимоги кредиторів, пов'язані із здійсненням нею підприємницької діяльності, може бути визнана банкрутом у порядку, встановленому законом [247].

Д.О. Волошинов доходить висновку, що інститут неплатоспроможності фізичних осіб включає норми матеріального та процесуального права, які регулюють процедуру відновлення платоспроможності фізичної особи або визнання її банкрутом. Даний інститут відноситься до права неспроможності (банкрутства), яке є підгалуззю господарського права [493, с. 164].

Б.М. Поляков та В.В. Радзивілюк стверджують, інститут неплатоспроможності громадян являє собою групу спеціальних правових норм, які встановлюють особливості застосування загальних правил процедури банкрутства, що стосуються юридичних осіб [494, с. 12].

Система норм, що регламентують відносини, пов'язані з банкрутством, являє собою господарсько-правовий інститут, якому властиве поєднання публічно-правових і приватно-правових засад [495, с. 8].

Застосування норм законодавства про банкрутство у сукупності із нормами суміжних правових інститутів повинно відповідати базовим принципам банкрутства, якими було запропоновано вважати:

- ідею конкурсу кредиторів, адже конкурс – єдино можлива організація провадження, що забезпечує задоволення конкуруючих вимог кредиторів неплатоспроможного боржника на засадах рівності та справедливості;

- процедурний порядок задоволення вимог кредиторів, оскільки процедура технологічно реалізує ідею про оптимальну процесуальну форму задоволення конкуруючих вимог сукупності кредиторів неплатоспроможного боржника на засадах справедливості і раціоналізму;

- узгодженість нормативних приписів права із суміжними інститутами права, що має гарантувати інтеграцію права банкрутства до національної системи права [496, с. 16-17].

Захист прав кредитора боржника-фізичної особи базується, крім загальних принципів, на специфічних, які властиві процесу банкрутства фізичної особи. До таких принципів можна віднести: принцип безумовного звільнення від боргів (крім особистих зобов'язань), принцип правонаступництва боргів фізичної особи в межах спадкової маси, принцип безумовної реструктуризації окремих категорій зобов'язань тощо [497, с. 281].

На відміну від початкових очікувань, процедура банкрутства для фізичних осіб в Україні не здобула широкого поширення. І.А. Бутирська обґрунтовано констатує відсутність великого попиту на дану процедуру через низку проблемних та колізійних питань, що виникають на практиці під час застосування відповідних законодавчих положень [105, с. 89].

Можна зазначити, що українці не надто охоче користуються цією законною можливістю звільнитися від боргового тягара. Існує кілька

ключових факторів, що пояснюють таку ситуацію. По-перше, значна фінансова вартість процедури виявляється непосильною для більшості громадян, що є серйозною перешкодою для доступу до банкрутства. По-друге, рівень обізнаності населення про переваги та недоліки інституту банкрутства залишається низьким. Бракує всебічної інформації, яка б розвіяла міфи та пояснила реальні можливості цього інструменту. Проте, найбільш суттєвою причиною є складнощі та неоднозначності, притаманні самому процесу визнання фізичної особи банкрутом. Саме ці перешкоди перетворюють потенційно ефективний механізм на малодоступний. Але умови сьогодення змінили ситуацію та актуалізували необхідність дослідження банкрутства фізичних осіб. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у 2022 році суттєво вплинуло на платоспроможність населення України. Крім загрози безпеці та територіальній цілісності країни, війна також має економічні наслідки, які поширюються на рівень життя людей. Війна призвела до значного зниження виробництва та торгівлі в окремих регіонах, на територіях, де ведуться активні бойові дії, значна кількість осіб були вимушені покинути місця свого проживання та переїхати в інші регіони України або за кордон. На багатьох підприємствах відбулися скорочення робочих місць та зменшення заробітної плати, що суттєво позначилося на платоспроможності населення.

Суддя-спікер Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду С. Жуков зазначає, що «зараз певним трендом є справи про неплатоспроможність фізичних осіб. І у нас в КГС їх стає все більше – до 30% від загальної кількості справ. Це певним чином дивує, тому що судді не очікували на таке активне застосування саме цієї процедури неплатоспроможності фізичних осіб (враховуючи певні нестыковки та труднощі застосування КУзПБ у цій сфері)» [498].

Як зазначено в аналізі веб-порталу «Опендатабот» за даними Верховного Суду 343 українці подали на банкрутство за перші 5 місяців 2024 року, у 2,2 рази більше, ніж минулого року. Загалом за останні 5 років в

Україні відкрилось майже 2 тисячі справ про банкрутство фізичних осіб. Найменше справ про банкрутство фізичних осіб було відкрито у 2019 році. Це був перший рік, коли закон дозволив громадянам визнавати себе неплатоспроможними через суд, було відкрито 22 справи. Відтоді кількість фізичних осіб, які хотіли визнати себе неплатоспроможними, постійно зростала, у 8,3 рази за 2020 рік та у 2,7 рази за 2021 рік [499]. Такі статистичні дані свідчать про постійно зростаючий інтерес українців до інституту банкрутства фізичних осіб.

За таких умов, процедура неплатоспроможності фізичних осіб для багатьох громадян України може бути єдиним способом вийти зі складної фінансової ситуації. Разом з тим, в умовах воєнного стану цей інститут застосовується із суттєвими особливостями [500].

Банкрутство фізичних осіб – це правовий механізм, який дозволяє фізичній особі, яка не може погасити свої боргові зобов'язання, розпочати процес реструктуризації боргів та/або їх погашення. Цей процес регламентується КУзПБ і передбачає судовий процес, в результаті якого можуть бути списані певні види боргів, навіть якщо наявне майно недостатнє для їх повного погашення [501].

Інститут неплатоспроможності фізичних осіб спрямований на звільнення боржника-фізичної особи від надмірного боргового навантаження, яке через значний розмір заборгованості не може бути погашене за рахунок його поточних доходів або належного йому майна. Правове регулювання відносин, що виникають між боржником та іншими учасниками провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, покликане поетапно формувати для боржника найбільш сприятливі умови для врегулювання заборгованості шляхом її реструктуризації. У разі ж неефективності таких заходів законодавство передбачає застосування механізму реалізації майна боржника з метою максимально можливого задоволення вимог кредиторів [502, с. 9-10].

Р.Б. Поляков наголошує, що для такої категорії боржників, як фізичні особи, у випадку стійкої неплатоспроможності необхідною є певна підтримка з боку держави. Як слушно зазначає вчений, основним завданням законодавця має бути забезпечення можливості прощення боргів лише тим фізичним особам-боржникам, які дійсно перебувають у складному фінансовому становищі та потребують такого механізму. Для інших же боржників достатнім засобом врегулювання заборгованості може бути застосування процедури реструктуризації боргу [10, с. 335]. Як впливає з наведеної наукової позиції, інститут неплатоспроможності фізичних осіб покликаний виконувати комплексну функцію, що має подвійну спрямованість. По-перше, він сприяє відновленню платоспроможності боржника у разі наявності відповідних умов, а по-друге – забезпечує механізми для задоволення вимог кредиторів у межах можливого, з наступним списанням непогашених зобов'язань у випадках, коли погашення є об'єктивно неможливим. Такий підхід відповідає принципам гуманізму, економічної доцільності та балансу інтересів сторін у процедурі банкрутства фізичних осіб.

КУЗПБ відносить до фізичних осіб безпосередньо фізичних осіб і фізичних осіб-підприємців. Але, слід підтримати точку зору видатних науковців, що на нинішньому етапі повномасштабної збройної агресії проти України особливої актуальності набуває диференційований підхід до застосування процедур неплатоспроможності щодо окремих категорій фізичних осіб. Пропонується запровадити спеціальні правові режими у справах про неплатоспроможність для таких уразливих груп:

– внутрішньо переміщені особи (ВПО), які проживали на територіях, де велися або ведуться активні бойові дії, повинні мати можливість скористатися пільговим режимом доступу до процедури банкрутства фізичної особи. Доцільно звільнити таких боржників від обов'язку подавати документи, втрачені внаслідок воєнних дій, за умови надання відповідного обґрунтування у заяві. Формалізм у питаннях доказування у таких випадках

має бути зведений до мінімуму, а оцінка обставин здійснюватися з урахуванням гуманітарного контексту;

- щодо військовослужбовців, які проходять службу в умовах воєнного стану, доцільним є встановлення законодавчої можливості зупинення провадження у справі про неплатоспроможність до завершення виконання ними військового обов'язку, що обумовлено необхідністю особистої участі боржника на окремих етапах провадження, зокрема під час затвердження плану реструктуризації боргів, надання пояснень тощо;

- для осіб, які перебувають за межами України, необхідно створити правовий механізм міжнародного інформаційного обміну, який дозволив би господарським судам отримувати від закордонних державних установ дані про доходи, активи та інші матеріальні ресурси боржника, що сприятиме унеможливленню зловживання правом на банкрутство та забезпеченню належного рівня прозорості процедур.

Водночас, під час відкриття провадження у справі про неплатоспроможність доцільно передбачити обов'язкову перевірку того, чи не перебуває особа-боржник під дією санкцій, запроваджених відповідно до Закону України «Про санкції». Хоча наявність санкцій не є підставою для відмови у відкритті провадження, рух справи про банкрутство підсанкційного боржника має здійснюватися з урахуванням чинних обмежень. У процедурі реструктуризації боргів не можуть застосовуватися заходи, що передбачають відчуження або обтяження майна; сплату грошових коштів чи отримання кредитів; здійснення взаємозаліків; укладення угод, що спричиняють рух фінансових активів боржника тощо. Аналогічним чином, у процедурі погашення боргів реалізація майна підсанкційного боржника також є неможливою, адже вона може суперечити меті введених санкцій і становити ризик для фінансової безпеки держави. Отже, до осіб, щодо яких застосовано санкції, має бути передбачено спеціальний порядок провадження у справі про неплатоспроможність, який враховуватиме обмеження, накладені державою та міжнародними інституціями.

Тому пропонується внести зміни до КУзПБ в частині особливостей застосування процедур банкрутства до окремих категорій фізичних осіб на період дії воєнного стану, зокрема: внутрішньо переміщених осіб; військовослужбовців; осіб, які перебувають за кордоном; осіб, щодо яких застосовано санкції. Відповідними положеннями пропонується доповнити «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ [500, с. 5-7].

Слід зауважити, що надзвичайно актуальним є питання банкрутства фізичних осіб, які залишили Україну у зв'язку з повномасштабною війною, що розпочалася у 2022 році, та наразі перебувають у державах Європейського Союзу під тимчасовим захистом (*temporary protection*) відповідно до Директиви ЄС 2001/55/ЄС та Імплементативного рішення Ради (ЄС) 2022/382 [503]. За даними станом на 31 травня 2025 року, під тимчасовим захистом у країнах ЄС перебувало 4,28 млн осіб з України. У абсолютних показниках найбільша кількість українців проживає у Німеччині – 1 192 840 осіб, тоді як найбільша частка українців у структурі населення країни зафіксована у Чехії – 3,43 % [504]. За таких умов у подальшому неминуче актуалізується проблематика транскордонної неплатоспроможності (банкрутства) фізичних осіб [505, с. 641-645].

Чинний КУзПБ не містить комплексного регулювання транскордонного банкрутства фізичної особи. Норми Розділу VIII, які визначають загальні засади співпраці з іноземними провадженнями, та положення Книги п'ятої про неплатоспроможність фізичної особи не формують цілісної правової моделі й залишають без відповіді низку ключових питань, що набувають особливої актуальності в умовах міграційних процесів, воєнного стану та інтеграції українських громадян до соціально-економічного простору ЄС.

Однією з найбільш істотних прогалин є відсутність у КУзПБ категорії центру основних інтересів боржника (*centre of main interests – COMI*), яка є ключовим критерієм визначення міжнародної юрисдикції в праві ЄС. На відміну від Регламенту (ЄС) 2015/848 [19], українське законодавство не

використовує COMI ані для фізичних осіб-підприємців, ані для фізичних осіб, які не здійснюють професійну діяльність. У європейській моделі COMI визначається за критеріями, що є «зовнішньо розпізнаваними» для кредиторів, місцем здійснення економічної діяльності або звичайного проживання, залежно від статусу боржника. Такий підхід підкреслює необхідність того, щоб кредитори могли об'єктивно встановити юрисдикцію, у якій зосереджені основні інтереси боржника.

Судова практика ЄС демонструє гнучкість, але водночас високий доказовий стандарт при визначенні COMI. У справі *MH and NI v OJ and Novo Banco SA* (2020) Суд Справедливості ЄС визначив, що COMI фізичної особи ґрунтується на сукупності економічних факторів – місці здійснення управління власними фінансами, отримання та витрачання доходів, локалізації матеріальних активів [506]. Водночас володіння нерухомістю поза країною проживання не є достатньою підставою для зміни COMI. У справі *Robin Swaddling* (1999) Суд пов'язав COMI із тривалістю і характером проживання, сімейними обставинами та центром життєвих інтересів, наголосивши на пріоритеті фактичної інтегрованості боржника до певного соціального середовища [507].

У контексті таких підходів слід передбачити можливість того, що суди держав ЄС відкриватимуть провадження щодо неплатоспроможності громадян України, які тривалий час проживають у країнах ЄС, користуються режимом тимчасового захисту та частково або повністю перемістили туди центр своїх особистих та економічних інтересів. Особливо це стосується юрисдикцій, у яких банкрутство фізичної особи може бути ініційоване не лише боржником, але й кредитором, що контрастує з українською моделлю, відповідно до якої згідно з ч. 1 ст. 115 КУзПБ справа про неплатоспроможність фізичної особи може бути відкрита виключно за заявою самого боржника.

Постає питання про подальшу долю таких іноземних процедур у правовій площині України. Визнання іноземних ухвал можливе за правилами

ст. 103 КУзПБ, яка містить вузький перелік підстав для відмови. Єдиною релевантною підставою у транскордонних банкрутствах може бути «суперечність публічному порядку». Проте зміст цього застереження, закріплений у ст. 12 Закону України «Про міжнародне приватне право», тлумачиться доктриною та судовою практикою надзвичайно обмежувально. Воно застосовується лише до випадків, коли наслідки іноземної норми є несумісними з фундаментальними принципами національного правопорядку [508]. Відмінність процедур, відсутність у КУзПБ категорії СОМІ або право кредитора ініціювати процедуру банкрутства в іноземній юрисдикції не можуть розглядатися як порушення публічного порядку України.

Логічним є висновок, що українські господарські суди у перспективі будуть зобов'язані визнавати іноземні провадження про неплатоспроможність українських громадян, які проживають у країнах ЄС, у тому числі провадження, ініційовані кредиторами. Такий підхід впливає як із чинного законодавства, так і з міжнародних зобов'язань України та загальних принципів транскордонного співробітництва у справах про банкрутство [505, с. 641-645]. Відсутність у КУзПБ категорії СОМІ та спеціальних правил транскордонної неплатоспроможності фізичної особи актуалізує необхідність подальшого реформування вітчизняного законодавства у напрямі гармонізації з *acquis* ЄС і Типовим законом ЮНСІТРАЛ про транскордонне банкрутство.

На відміну від процедур банкрутства юридичних осіб, ініціювати ліквідацію неплатоспроможності фізичної особи в Україні може лише сам боржник, що відбувається шляхом подання особистої заяви до господарського суду.

Важливо зазначити, що кредитори, незалежно від того, чи це банки, фінансові установи, чи представники бізнесу, не мають права самотійно розпочинати процес банкрутства фізичної особи. Їхні можливості захисту своїх інтересів у таких випадках обмежуються іншими механізмами стягнення заборгованості, передбаченими законодавством, але не

ініціюванням процедури банкрутства. Такий підхід видається не цілком обґрунтованим, особливо якщо йдеться про фізичних осіб-підприємців, які чинним законодавством про банкрутство фактично прирівняні до фізичних осіб. Безумовно, надання фізичним особам, що не мають статусу підприємця, можливості самостійно вирішувати питання щодо доцільності застосування процедур банкрутства є зрозумілим та логічним. Однак у ситуації, коли контрагентом кредитора виступає боржник – фізична особа-підприємець, постає питання щодо доцільності обмеження кредитора у праві ініціювати провадження у справі про банкрутство такого боржника. Надання кредитору відповідного права цілком відповідало б принципу рівності суб'єктів господарювання та забезпечувало б належний баланс інтересів сторін у господарських правовідносинах. Зазначене дозволяє дійти висновку про необхідність закріплення у законодавстві України можливості для кредитора ініціювати провадження у справі про банкрутство щодо боржника, який має статус фізичної особи-підприємця.

Боржник може подати заяву на відкриття провадження у справі про неплатоспроможність до господарського суду за наявності таких умов:

1) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;

2) у боржника відсутнє майно, на яке може бути звернено стягнення, а здійснені виконавцем відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними;

3) наявні ознаки загрози неплатоспроможності.

Згідно з правовою позицією Верховного Суду, викладеною у постанові від 29.07.2021 року у справі №909/1028/20, підстави для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність не є вичерпними [509]. Водночас для ініціювання процедури достатньою є наявність хоча б однієї з відповідних підстав, оскільки законодавство не вимагає їх одночасної

сукупності. Крім того, слід враховувати, що наявність у боржника певного майна сама по собі не виключає можливості існування прострочених зобов'язань перед кредиторами, що також може слугувати підставою для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Відповідно до ч.1 ст. 8 КУзПБ, справи про банкрутство розглядаються господарськими судами за місцезнаходженням боржника-фізичної особи або фізичної особи-підприємця. При цьому, у випадку конкуренції місця реєстрації проживання особи та реєстрації місця фактичного перебування, перевага надається місцю фактичного перебування особи, особливо, якщо мова йде про внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» адресою покинутого місця проживання внутрішньо переміщеної особи в розумінні цього Закону визнається адреса місця проживання особи на момент виникнення обставин, зазначених у частині першій цієї статті [510]. Вказане підтверджується судовою практикою. Так, господарський суд Чернігівської області, враховуючи те, що заявник у справі про неплатоспроможність фізичної особи є внутрішньо переміщеною особою, що підтверджується довідкою, та яка проживає на території м. Чернівці, дійшов висновку про передачу матеріалів справи № 927/1126/22 до Господарського суду Чернівецької області за виключною підсудністю [500, с. 9; 511].

Разом з тим, виникає окрема проблема юрисдикційного характеру у випадках, коли фізична особа, щодо якої порушується провадження у справі про неплатоспроможність, перебуває за межами території України. У такій ситуації застосування критерію фактичного місцезнаходження боржника як визначального для встановлення підсудності є неприйнятним, оскільки норми національного законодавства не можуть поширювати свою дію поза межами суверенітету України. Неможливість юрисдикційного впливу українських господарських судів на фізичну особу, яка постійно або тимчасово проживає за кордоном, унеможливорює розгляд справи на підставі

її фактичного перебування. У такому випадку, доречним буде надання права фізичної особи подати заяву у суд за своїм вибором.

Для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржник у заяві зазначає:

найменування господарського суду, до якого подається заява;

ім'я боржника, його місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті), номер засобу зв'язку боржника, його адреса електронної пошти (за наявності);

виклад обставин, що стали підставою для звернення до суду [495, с. 114- 119].

До заяви додаються документи, а саме:

1) довіреність чи інший документ, що засвідчує повноваження представника, якщо заяву підписано представником;

2) документи, що підтверджують наявність (відсутність) у боржника статусу фізичної особи-підприємця;

3) конкретизований список кредиторів і боржників із зазначенням загальної суми грошових вимог кредиторів (боржників), а також щодо кожного кредитора (боржника) його імені або найменування, його місцезнаходження або місця проживання, ідентифікаційного коду юридичної особи або реєстраційного номера облікової картки платника податків та номера паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті), суми грошових вимог (загальної суми заборгованості, заборгованості за основним зобов'язанням та суми неустойки (штрафу, пені) окремо), підстав виникнення зобов'язань, а також строку їх виконання згідно із законом або договором;

4) опис майна боржника, що належить йому на праві власності, із зазначенням місцезнаходження або місця зберігання майна;

5) копії документів, що підтверджують право власності боржника на майно;

6) перелік майна, що перебуває у заставі (іпотеці) або є обтяженим в інший спосіб, його місцезнаходження, вартість, а також інформація про кожного кредитора, на користь якого вчинено обтяження майна боржника, – ім'я або найменування, місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті), сума грошових вимог, підстава виникнення зобов'язань, а також строк їх виконання згідно із законом або договором;

7) копії документів про вчинені боржником (протягом року до дня подання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність) правочини щодо належного йому нерухомого майна, цінних паперів, часток у статутному капіталі, транспортних засобів та угоди на суму не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;

8) відомості про всі наявні рахунки/електронні гаманці боржника (у тому числі депозитні рахунки), відкриті в банках та інших фінансово-кредитних установах, небанківських надавачах платіжних послуг, емітентах електронних грошей в Україні та за кордоном, їх реквізити, із зазначенням сум грошових коштів на таких рахунках, електронних гаманцях;

9) копія трудової книжки (за наявності);

10) відомості про роботодавця (роботодавців) боржника;

11) декларація про майновий стан боржника за формою, затвердженою державним органом з питань банкрутства;

12) докази авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень. Винагорода арбітражному керуючому (керуючому реструктуризацією) складається з 15 розмірів прожиткових мінімумів для працездатних осіб, станом на 2025 рік це становить 45420 гривень. У судовій практиці були випадки, коли заявники-боржники просили у своїх заявах розстрочити або відстрочити авансування винагороди арбітражному керуючому. Але з цього питання вже сформована практика Верховного Суду, який однозначно вказав, що ані КУзПБ, ані інші норми чинного законодавства не передбачають права боржника бути звільненим від авансування винагороди арбітражному керуючому під час подання такої заяви, а також умов, за яких суд може відстрочити, розстрочити чи звільнити заявника від здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому [512, с. 185-191];

13) інформація про наявність (відсутність) непогашеної судимості за економічні злочини;

14) інші документи, що підтверджують наявність підстав, визначених ст. 115 КУзПБ.

Разом із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржник зобов'язаний подати пропозиції щодо реструктуризації боргів (проект плану реструктуризації боргів).

В умовах воєнного стану актуалізується проблема доступності та повноти документального забезпечення заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. Через об'єктивні обставини, пов'язані з переміщенням населення, знищенням або пошкодженням житла, обмеженням доступу до реєстрів та архівів, боржники часто не мають можливості зібрати повний пакет документів, передбачений КУзПБ. Найбільші труднощі виникають при підготовці таких додатків до заяви: трудової книжки як документа, що підтверджує місце роботи, джерела доходу та можливу втрату працездатності; договорів, на підставі яких

виникла заборгованість, що є необхідними для підтвердження наявності та природи боргових зобов'язань; копій документів, що посвідчують право власності на майно боржника, зокрема нерухомість, транспортні засоби тощо.

Вказана проблема потребує нормативного врегулювання шляхом запровадження спрощених вимог до подання документів у період дії воєнного стану, можливості підтвердження окремих фактів альтернативними засобами доказування (довідками з реєстрів, електронними витягами, показаннями свідків тощо) або взагалі обґрунтування неможливості надання документів.

Важливим документом є декларація про майновий стан, яка подається боржником за три роки (за кожен рік окремо), що передували року подання до суду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Боржник також подає декларацію про майновий стан за рік, в якому подається заява про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, станом на перше число місяця, що передує місяцю подання заяви до суду [4].

Декларація про майновий стан боржника має підтвердити наявність підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, зазначених у ч. 2 ст. 115 КУЗПБ. Подання декларації про майновий стан надає можливість не лише встановити перелік та вартість майна, стан доходів та витрат на відповідну дату, а й їх динаміку за відповідний період. Поряд з цим ця декларація повинна містити відомості, що можуть свідчити про ухилення боржника від погашення боргу перед кредиторами [513].

Варто наголосити, що відповідно до положень КУЗПБ, декларація про майновий стан боржника має містити не лише повний перелік активів самого боржника, але й відомості про майно, що належить членам його сім'ї, які спільно з ним проживають або ведуть спільне господарство. Неподання такої інформації або її перекручення розцінюється як недобросовісна поведінка

боржника і може слугувати підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність.

За змістом приписів ст.ст. 116, 119, 123, 125, 126, 128 КУзПБ щодо вимог до боржника та процесуальних наслідків їх невиконання, законодавець означив принцип добросовісної поведінки боржника-фізичної особи, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах банкрутства фізичної особи набуває лише добросовісний боржник, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів до задоволення їх вимог [514].

У постанові від 22.09.2022 року у справі № 916/2372/20 Верховний Суд зазначив, що реалізація обов'язку фізичної особи, яка звернулася до компетентного суду за визнанням факту її неплатоспроможності, у тому числі надавати достовірну інформацію про все наявне майно, доходи та витрати боржника та членів його сім'ї, зумовлена не тільки формальними вимогами законодавця, а й сутнісним змістом процедур у справах про неплатоспроможність фізичної особи [515].

Обов'язок фізичної особи, яка ініціює процедуру визнання її неплатоспроможності в компетентному суді, щодо розкриття повної та достовірної інформації про свої активи, джерела доходів, витрати та майнове становище сім'ї, має фундаментальне значення. Такий обов'язок не є суто формальною вимогою законодавця, а впливає з функціонального призначення інституту банкрутства фізичних осіб і спрямований на забезпечення ефективного, прозорого та справедливого провадження. Його нормативна природа ґрунтується на загальних принципах добросовісності, чесності та відкритості боржника перед кредиторами, судом і всіма учасниками провадження [516, с. 250-255].

Надання вичерпної та достовірної інформації про фінансовий стан боржника є ключовим елементом реалізації процедур банкрутства, оскільки саме це забезпечує можливість суду об'єктивно оцінити обставини справи, ухвалити обґрунтоване рішення щодо доцільності реструктуризації або ліквідації активів, а також належним чином захистити інтереси кредиторів. Подання достовірної фінансової інформації в межах провадження у справі про неплатоспроможність має подвійне значення, як правовий обов'язок боржника, так і морально-етичне зобов'язання, пов'язане з довірою до судової процедури та прагненням до справедливого врегулювання заборгованості.

Відповідно до ч. 7 ст. 123 КУзПБ суд приймає рішення про закриття провадження у справі за клопотанням зборів кредиторів, сторони у справі або з власної ініціативи, якщо: 1) боржником у декларації про майновий стан зазначена неповна та/або недостовірна інформація про майно, доходи та витрати боржника та членів його сім'ї, якщо боржник упродовж семи днів після отримання звіту керуючого реструктуризацією про результати перевірки такої декларації не надав суду виправлену декларацію про майновий стан з повною та достовірною інформацією щодо майна, доходів та витрат боржника та членів його сім'ї; 2) майно членів сім'ї боржника було придбано за кошти боржника та/або зареєстровано на іншого члена сім'ї з метою ухилення боржника від погашення боргу перед кредиторами [4].

Включення до кола членів сім'ї осіб, які перебувають у шлюбі з боржником (у тому числі якщо шлюб розірвано протягом трьох років до дня подання декларації), а також їхніх дітей, у тому числі повнолітніх, батьків, осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, пояснюється фидуціарним, зазвичай, характером відносин боржника з цими особами, що може сприяти ухиленню від виконання боржником зобов'язань перед кредиторами шляхом перереєстрації майна (майнових прав) на цих осіб. До цих зловживань правом боржник може вдатись незалежно від того, що ці

особи проживають окремо від боржника, не пов'язані з ним спільним побутом та сімейними правами і обов'язками.

В.Е. Беяневич та О.А. Беяневич виказують думку, що у ч. 5 ст. 116 КУЗПБ можна виокремити такі категорії членів сім'ї:

а) особи, які перебувають у шлюбі з боржником (у тому числі якщо шлюб розірвано протягом трьох років до дня подання декларації), а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника – незалежно від їх спільного проживання та спільного побуту з боржником, включаючи осіб, взаємні права та обов'язки яких з боржником не мають характеру сімейних;

б) інші особи, які проживають спільно з боржником, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких з боржником не мають характеру сімейних), навіть особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Додатковим аргументом на користь такого висновку може бути таке. Якби законодавець мав на увазі, що особи, які перебувають у шлюбі з боржником (навіть якщо шлюб розірвано протягом трьох років до дня подання декларації), а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, вважаються членами сім'ї боржника лише за умов, що вони спільно з ним проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, то з точки зору нормотворчої техніки та економії нормативного матеріалу достатньо було б використати в цій частині бланкетну норму з посиланням на норми Сімейного кодексу України. Крім того, уточнення «...крім осіб, взаємні права та обов'язки яких з боржником не мають характеру сімейних...» також свідчить про спеціальний характер цієї норм відносно норм Сімейного кодексу України [513].

Крім того, в науковій літературі наголошується, що іноді боржники нівелюють своїм процесуальним обов'язком щодо надання повної та достовірної інформації про майнових стан членів їх сім'ї та надають

декларації з позначкою «член сім'ї не надав інформації». Слід підтримати пропозицію викласти п. 11 ч. 3 ст. 116 КУЗПБ наступним чином: «декларація про майновий стан боржника та членів його сім'ї, форму якої, затверджено державним органом з питань банкрутства» [517, с. 195-201].

Важливо відзначити, що з моменту відкриття стосовно боржника провадження у справі про неплатоспроможність він перебуває в спеціальному правовому режимі, який змінює весь комплекс відносин боржника, і спеціальні норми КУЗПБ мають пріоритет у застосуванні під час розгляду справ про банкрутство щодо інших законодавчих та підзаконних актів [518].

Однією з ключових особливостей правового режиму банкрутства фізичної особи відповідно до КУЗПБ є те, що пред'явлення кредитором вимог до боржника, а також їх задоволення можливі виключно в межах провадження у справі про неплатоспроможність та у порядку, визначеному зазначеним нормативно-правовим актом. Цим підтверджується принцип концентрації усіх вимог кредиторів у межах єдиного провадження, що унеможливорює паралельні процеси стягнення, які могли б порушити рівність кредиторів і створити хаотичний характер розподілу майна боржника. Крім того, в процесі розгляду актуалізується питання доказування боржником про визнання його банкрутом. Так, у постанові Верховного Суду від 1 березня 2023 року у справі № 902/221/22, зазначено, що «...задля унеможливлення загрози визнання господарським судом фіктивної кредиторської заборгованості до боржника на кредитора—фізичну особу, як на заявника грошових вимог на підставі боргової розписки, покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування в разі виникнення вмотивованих сумнівів сторін у справі про неплатоспроможність фізичної особи щодо обґрунтованості вимог такого кредитора» [519]. Особа, яка подає заяву до суду з метою визнання її банкрутом, має довести свою правомірність. Подальше вдосконалення правового регулювання має бути спрямоване на посилення процесуального обов'язку боржника підтверджувати

обґрунтованість застосування до нього процедури неплатоспроможності. Йдеться насамперед про необхідність розширення та конкретизації переліку доказів, які повинні подаватися до суду разом із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність.

З метою забезпечення достовірності та вірогідності поданої інформації доцільно встановити чіткі вимоги до форми й змісту таких доказів, зокрема, запровадити єдиний зразок переліку документів. Законодавчо має бути закріплено, що окремі категорії документів (наприклад, правовстановлюючі документи щодо відчуження боржником нерухомого майна, корпоративних прав або цінних паперів, трудова книжка, документи, що підтверджують склад і розмір доходів та витрат, наявність інших обов'язків, зокрема аліментних) подаються виключно в оригіналі або в нотаріально засвідченій копії.

Такий підхід дозволить уникнути зловживань з боку недобросовісних боржників, підвищить рівень правової визначеності та сприятиме повнішому й об'єктивному з'ясуванню судом обставин справи щодо наявності у боржника активів, дійсного стану його платоспроможності, а також добросовісності у вчиненні правочинів напередодні подання заяви про неплатоспроможність. Водночас це забезпечить належний баланс між інтересами боржника та кредиторів, а також сприятиме формуванню сталої судової практики у справах про неплатоспроможність фізичних осіб.

Другою сутнісною ознакою є введення мораторію на задоволення вимог кредиторів з моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника-фізичної особи (п.п. 1, 5 ч. 1 ст.120 КУзПБ). Згідно з ч. 1 ст.121 КУзПБ, мораторій вводиться строком на 120 днів і зумовлює призупинення усіх виконавчих дій щодо боржника, що випливають із виконавчих документів. Вказана заборона поширюється на стягнення за всіма категоріями вимог, за винятком спеціально визначених у законі: стягнення аліментів, відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи.

Крім того, КУзПБ передбачає винятки для виконавчих проваджень, які на момент відкриття справи про неплатоспроможність вже перебували на стадії розподілу стягнутих сум або реалізації майна боржника після оприлюднення інформації про продаж (ч. 2 ст. 121 КУзПБ).

Варто також зазначити, що згідно з ч. 5 ст. 121 КУзПБ, дія мораторію припиняється з моменту закриття провадження у справі про неплатоспроможність. Виняток становить мораторій на задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок предмета забезпечення, в цьому випадку його дія припиняється після закінчення 120-денного строку з дня відкриття провадження.

Запровадження мораторію виконує не лише захисну функцію щодо боржника, але й сприяє впорядкуванню інтересів кредиторів, створюючи умови для прозорого, справедливого та ефективного врегулювання заборгованості в межах судової процедури банкрутства фізичної особи.

Після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи процедура банкрутства умовно поділяється на два ключових етапу, кожен із яких має власну мету та механізми реалізації:

1) Етап реструктуризації боргів. Метою цього етапу є відновлення платоспроможності фізичної особи-боржника через застосування комплексу фінансово-організаційних заходів. До таких заходів належать, реалізація наявного майна боржника, зміна способу та порядку виконання зобов'язань, встановлення графіків відстрочення або розстрочення боргових платежів, часткове або повне списання заборгованості тощо. Усі зазначені заходи фіксуються в індивідуальному плані реструктуризації боргів, який підлягає схваленню кредиторами та затвердженню судом.

Виконання плану реструктуризації забезпечується арбітражним керуючим, який здійснює відповідні дії щодо реалізації затвердженого плану, координує взаємодію з кредиторами та контролює дотримання умов реструктуризації. Після завершення строку, визначеного планом, боржник

зобов'язаний подати до господарського суду звіт про виконання відповідних заходів, а також надати його кредиторам.

За результатами розгляду звіту суд оцінює добросовісність виконання боржником умов плану реструктуризації та приймає одне з двох рішень: або про закриття провадження у справі у зв'язку з успішним виконанням плану, або про визнання боржника банкрутом і перехід до наступного етапу процедури.

2) Етап визнання боржника банкрутом і введення процедури погашення боргів. У разі невиконання або істотного порушення плану реструктуризації суд постановляє ухвалу про визнання фізичної особи банкрутом. Інформація про визнання боржника банкрутом підлягає офіційному оприлюдненню, на веб-порталі судової влади України. Керуючий реалізацією майна проводить інвентаризацію майна боржника та визначає його вартість. Майно боржника, що підлягає реалізації у ході процедури погашення боргів, складає ліквідаційну масу. До складу ліквідаційної маси не включається житло, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратного метра на кожного члена сім'ї боржника чи житловий будинок загальною площею не більше 120 квадратних метрів). Також до складу ліквідаційної маси не включаються кошти, що перебувають на рахунках боржника у пенсійних фондах та фондах соціального страхування [520]. Причому, недоторканність пенсійних заощаджень є усталеною світовою практикою (право на пенсію гарантується у разі банкрутства в США, Великій Британії, Франції, Австралії тощо). Цей етап передбачає реалізацію ліквідаційної маси – сукупності всіх активів боржника з метою максимально можливого задоволення вимог кредиторів відповідно до черговості, передбаченої законодавством. Завершення процедури погашення боргів оформлюється ухвалою господарського суду про закриття провадження у справі про неплатоспроможність та одночасне звільнення боржника від

зобов'язань, що залишились непогашеними у зв'язку з недостатністю ліквідаційної маси.

Процедура банкрутства фізичної особи має комплексний характер, оскільки одночасно орієнтована як на фінансову реабілітацію боржника, так і на забезпечення належного рівня задоволення вимог кредиторів. Подібний підхід відображає загальноєвропейську тенденцію гуманізації інституту банкрутства фізичних осіб, де ключову роль відіграє баланс між інтересами боржника та кредиторів.

Одним із ключових обмежень щодо звільнення боржника-фізичної особи від боргів у межах процедури банкрутства є наявність виключень, встановлених законодавством, відповідно до яких окремі зобов'язання не підлягають списанню навіть у разі завершення процедури погашення боргів. Такі обмеження відображають баланс між інтересами боржника та суспільно значущими зобов'язаннями перед іншими особами або державою. Відповідно до ст.134 КУзПБ, не підлягають погашенню такі види заборгованості:

1) Аліментні зобов'язання. Борги щодо сплати аліментів на утримання дитини або іншої особи, які мають право на таке утримання відповідно до закону, залишаються чинними незалежно від статусу боржника. Таке зобов'язання носить персоніфікований характер і відображає обов'язок боржника забезпечувати базові потреби залежних осіб.

2) Зобов'язання щодо відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю. Залишаються чинними вимоги щодо компенсації шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, що відповідає конституційному принципу захисту права на життя і здоров'я та не допускає уникнення відповідальності за спричинену шкоду.

3) Єдиний соціальний внесок (далі – ЄСВ). У разі наявності заборгованості з ЄСВ, фізична особа-підприємець не звільняється від відповідальності за несплату такого внеску, що пов'язано з тим, що ЄСВ забезпечує гарантії соціального захисту і має ознаки обов'язкового публічно-правового платежу.

4) Штрафи, пені та інші санкції, накладені за рішенням суду у кримінальних, адміністративних чи цивільних справах. Не підлягають списанню штрафи та інші санкції, що мають публічно-правовий характер. Вказане стосується сум, призначених за порушення кримінального або адміністративного законодавства, ухилення від виконання судових рішень, порушення умов договорів тощо.

5) Податковий борг. Хоча в деяких юрисдикціях податкові зобов'язання можуть бути частково прощені, КУЗПБ не передбачає автоматичного списання зобов'язань перед державою з податків, зборів або інших обов'язкових платежів. Податкова заборгованість належить до категорії зобов'язань, що підлягають особливому контролю з боку держави.

Законодавство України чітко встановлює коло зобов'язань, що не підлягають анулюванню внаслідок банкрутства фізичної особи, що забезпечує баланс між «другим шансом» для боржника і справедливим захистом інтересів інших осіб та держави.

За результатами аналізу законодавства та судової практики можна сформулювати алгоритм захисту прав кредиторів у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, спрямований на максимальне повернення заборгованості та мінімізацію ризиків зловживань із боку боржників.

По-перше, кредитори повинні оцінити фінансовий стан боржника та реалістичність його заяви. Важливо зрозуміти, чи дійсно боржник не має можливості сплатити борг або намагається ухилитися від своїх зобов'язань.

По-друге, кредитор повинен усвідомлювати, що успішне задоволення його вимог значною мірою залежить від рівня його процесуальної активності у процедурі банкрутства фізичної особи. З цією метою кредитору доцільно ще на початкових етапах провадження, зокрема на стадії розпорядження майном, встановити наявність інших кредиторів, вимоги яких можуть мати переважну черговість задоволення, насамперед йдеться про забезпечених кредиторів, які володіють правом застави чи іпотеки на майно боржника.

Такий аналіз дає змогу реалістично оцінити перспективи розподілу активів та вжити відповідних заходів для захисту своїх інтересів.

У межах стадії розпорядження майном законодавством України передбачено низку процесуальних гарантій захисту прав кредиторів, які спрямовані на запобігання зловживанню правом з боку боржника. Відповідно до ст.ст. 115-116 КУзПБ, після відкриття провадження боржник втрачає право самостійно відчужувати або обтяжувати майно, здійснювати розрахунки без погодження з арбітражним керуючим, укладати нові договори, які можуть вплинути на майнову масу. Такий правовий режим обмеження майнової ініціативи боржника дозволяє забезпечити контрольованість та передбачуваність процедур, а також реалізацію принципу паритетності прав сторін у справі про неплатоспроможність. Таким чином, процесуальна активність кредитора, правова обізнаність про черговість задоволення вимог та контроль за діями боржника через арбітражного керуючого є ключовими чинниками ефективного захисту прав кредитора у процедурі банкрутства фізичної особи.

Стаття 118 КУзПБ зазначає, що до заходів для забезпечення вимог кредиторів належать, зокрема: заборона боржнику укладати правочини (договори); зобов'язання боржника передати майно, інші цінності на зберігання третім особам; вчинення або утримання від вчинення певних дій; заборона боржнику розпоряджатися його нерухомим майном та цінними паперами; накладення арешту на конкретне майно боржника; інші заходи для збереження майна боржника; заборона виїзду боржника за кордон.

У науковій літературі зустрічається думка, що існує «дискримінаційний» момент стосовно заборони боржнику без дозволу суду виїжджати за кордон на період здійснення провадження у справі про неплатоспроможність [521, с. 454–458]. Судова практика підкреслює, що для заборони боржнику виїзду за кордон, згідно з ч. 2 ст. 120 КУзПБ, суд повинен встановити, що боржник вчиняє дії, спрямовані на перешкоджання проведенню стосовно нього процедур, передбачених КУзПБ [522].

Обмеження права боржника на виїзд за межі України як захід забезпечення вимог кредиторів у процедурі неплатоспроможності має використовуватися не як загальне чи автоматичне правило, а винятково у випадках, коли наявні обґрунтовані докази умисних дій боржника, спрямованих на ухилення від виконання процесуальних обов'язків чи перешкоджання реалізації процедур, передбачених КУЗПБ. Такий підхід узгоджується з принципами співмірності, необхідності та законності втручання у права людини, гарантованими ст. 33 Конституції України (право на свободу пересування), а також ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Тимчасове обмеження права боржника на виїзд за кордон може бути виправданим виключно як крайній захід, що застосовується за наявності реальної загрози недобросовісної поведінки боржника, яка перешкоджає ефективному здійсненню судової процедури та захисту прав кредиторів.

Кредитор, шляхом участі у зборах кредиторів, має можливість реально впливати на виконання зобов'язань боржника, а не лише спостерігати зі сторони, як це відбувається у звичайному виконавчому провадженні. Наприклад, збори кредиторів, згідно п. 8 ст. 123 КУЗПБ схвалюють план реструктуризації боргів боржника. Кредитор повинен проаналізувати його та вирішити, чи прийнятний такий план. Якщо план не вигідний, варто голосувати проти нього та пропонувати інші варіанти. Важливо розглянути, чи є можливість отримати більше через реалізацію активів боржника [523, с. 64-68].

По-третє, здійснення контролю з боку кредитора за реалізацією активів боржника. Наприклад, господарський суд за клопотанням кредитора може заборонити боржнику вчиняти без згоди розпорядника майна правочини, а також зобов'язати боржника передати цінні папери, майно, інші цінності на зберігання третім особам, вчинити чи утриматися від вчинення певних дій або вжити інших заходів для збереження майна боржника та забезпечення вимог кредиторів (шляхом позбавлення боржника права розпорядження його

майном або цінними паперами без згоди розпорядника майна або суду, який розглядає справу про банкрутство; накладення арешту на конкретне рухоме чи нерухоме майно боржника), про що виноситься ухвала [4].

По-четверте, ефективний захист прав кредитора в процедурі банкрутства фізичної особи потребує його активної участі у судовому процесі, в частині контролю за дотриманням процесуальних строків та етапів процедури неплатоспроможності. Несвоєчасне реагування або бездіяльність кредитора може призвести до втрати можливості подати заяви, клопотання чи оскаржити дії інших учасників справи, зокрема боржника або арбітражного керуючого.

У цьому контексті кредиторам доцільно координувати свої дії, особливо у випадках, коли йдеться про оскарження судових рішень, протидію недобросовісній поведінці боржника або неефективному виконанню обов'язків арбітражним керуючим. Об'єднання зусиль кредиторів не лише підвищує шанси на відновлення порушених прав, а й дозволяє впливати на хід процедури через участь у зборах кредиторів, ініціювання зміни арбітражного керуючого або контроль за реалізацією ліквідаційної маси.

У разі, якщо кредитор обґрунтовано вважає, що арбітражний керуючий діє з порушенням принципів добросовісності, упереджено або допускає неефективну реалізацію активів, він має право звернутися до господарського суду із заявою про відсторонення такого керуючого, а також вимагати від нього звіту щодо проведених заходів, відповідно до ст. 21 та 114 КУзПБ.

Таким чином, процесуальна активність кредитора, його співпраця з іншими учасниками провадження та контроль за діями арбітражного керуючого становлять необхідну умову забезпечення повноцінного та ефективного захисту прав і законних інтересів кредиторів у процедурі банкрутства фізичної особи.

По-п'яте, одним із ключових етапів у процедурі банкрутства фізичної особи є реалізація майна боржника та задоволення вимог кредиторів, що

відбувається відповідно до черговості, визначеної законодавством. Усі активи боржника, які входять до складу ліквідаційної маси, підлягають продажу в установленому порядку. Кошти, виручені від реалізації цього майна, перераховуються на спеціальний рахунок і з нього здійснюється поетапне задоволення вимог кредиторів, включених до реєстру. Кошти, отримані від реалізації майна, розподіляються таким чином, щоб у повному обсязі задовольнити вимоги кожної попередньої черги до моменту переходу до наступної. У разі недостатності коштів для повного задоволення всіх вимог однієї черги, розрахунки з кредиторами цієї черги здійснюються пропорційно до суми визнаних вимог кожного з них.

По завершенні етапу погашення боргів, господарський суд ухвалює рішення про закриття провадження у справі про неплатоспроможність, а також постановляє звільнення фізичної особи-боржника від несплачених боргів, за винятком зобов'язань, які відповідно до закону не підлягають списанню (наприклад, аліменти, шкода життю і здоров'ю тощо).

Разом із тим, хоча звільнення від боргів є суттєвим полегшенням для боржника, воно не усуває негативних юридичних, соціально-економічних та репутаційних наслідків. До основних наслідків належать:

1) Звільнення від боргових зобов'язань. Після завершення процедури банкрутства, за умови дотримання вимог закону та відсутності недобросовісної поведінки з боку боржника, фізична особа може бути звільнена від виконання залишкових зобов'язань перед кредиторами. Таке звільнення застосовується у випадках, коли реалізованого майна боржника виявилось недостатньо для повного задоволення вимог усіх кредиторів.

2) Втрата частини майнових активів. З метою задоволення вимог кредиторів боржник може втратити майно, яке не підпадає під винятки, встановлені законодавством. Продаж майна здійснюється в межах реалізації плану реструктуризації або в ході ліквідаційної процедури, що супроводжується передачею отриманих коштів на користь кредиторів відповідно до встановленої черговості.

3) Обмеження щодо повторного звернення до процедури банкрутства. Законодавством передбачено заборону повторного звернення фізичної особи з заявою про визнання її неплатоспроможною протягом п'яти років з моменту завершення попередньої процедури. Таке положення спрямоване на запобігання зловживанню правом на звільнення від боргів.

4) Обов'язок повідомляти про факт неплатоспроможності. Упродовж п'яти років з моменту визнання банкрутом фізична особа зобов'язана повідомляти своїм контрагентам факт наявності статусу банкрута під час укладення договорів позики, поруки, застави, а також кредитних договорів. Така норма спрямована на підвищення обізнаності сторін правочину щодо фінансового стану боржника.

5) Втрата ознак бездоганної ділової репутації. Факт визнання особи банкрутом має правовий резонанс і впливає на її ділову репутацію. Упродовж трьох років з моменту завершення процедури банкрутства особа не може вважатися такою, що має бездоганну ділову репутацію, що, у свою чергу, може мати обмежувальні наслідки для участі у господарській діяльності, зайняття певних посад, тощо.

Процедура банкрутства фізичної особи, хоч і створює механізм «другого шансу», водночас містить важливі запобіжники, які забезпечують баланс між інтересами боржника й кредиторів, а також дисциплінують боржника щодо подальшого виконання фінансових зобов'язань.

На підставі досвіду країн ЄС переконливо доведено, що ефективне регулювання банкрутства фізичних осіб можливе лише за умови досягнення балансу між правами та обов'язками обох сторін – боржника й кредиторів. Впровадження сучасних інструментів, таких як медіація, процедури реструктуризації заборгованості, судовий нагляд і прозорі правила взаємодії сторін, створює передумови для формування збалансованої, передбачуваної та справедливої системи банкрутства, яка забезпечує належний рівень захисту прав кредиторів.

4.3. Особливості участі органів Державної податкової служби як кредитора у справі про банкрутство

Участь органів Державної податкової служби України у провадженні у справах про банкрутство становить одну з ключових складових реалізації фінансової політики держави. Водночас вона є сферою, де публічно-правові інтереси вступають у складну взаємодію з механізмами приватно-правового регулювання, що характерні для інституту неплатоспроможності. Вони перебувають у «гібридному положенні», оскільки, з одного боку, їх вимоги мають приватно-правову природу (грошові зобов'язання), а з іншого – вони реалізують владні повноваження, діючи в межах публічної компетенції [524, с. 200-202]. Така особливість вимагає не лише правового врегулювання, а й доктринального осмислення з позицій взаємодії публічного і приватного права.

Слід зазначити, що Україна, в особі органів ДПС України, бере активну та рівноправну участь у провадженнях у справах про банкрутство, що загалом є досить нетиповою практикою для більшості сучасних правових систем. Така ситуація обумовлена насамперед значним обсягом податкової заборгованості, характерним для української економіки. У багатьох економічно розвинених державах заборгованість перед бюджетом не досягає таких масштабів, а податкові органи, як правило, не виступають серед основних кредиторів у процедурах банкрутства фізичних або юридичних осіб [525].

З іншого боку, участь ДПС України у справах про неплатоспроможність виконує низку важливих функцій. По-перше, вона сприяє підвищенню рівня захищеності публічних (державних) інтересів, забезпечуючи належне представництво вимог держави до боржника. По-друге, залучення фінансових органів дозволяє зменшити ризики зловживань з боку боржників та інших кредиторів щодо виведення активів, маніпуляцій з

черговістю задоволення вимог, формального банкрутства тощо. По-третє, участь ДПС України стимулює ефективне процесуальне реагування в межах судового провадження прискорює прийняття рішень та сприяє підвищенню їхньої юридичної визначеності й обов'язковості до виконання.

Для порівняння, у таких країнах як Німеччина, Франція чи Велика Британія податкові органи можуть брати участь у процедурах банкрутства лише у разі наявності податкової заборгованості, однак їхня роль обмежується переважно поданням вимог та участю у голосуванні в межах комітету кредиторів, без значного впливу на хід чи стратегію процедури в цілому. Наприклад, у Німеччині вимоги податкових органів регулюються положеннями Податкового кодексу (*Abgabenordnung (AO)*) та Кодексом про неплатоспроможність (*Insolvenzordnung (InsO)*), при цьому податковий орган виступає звичайним конкурсним кредитором [526]. У Франції відповідно до Комерційного кодексу (*Code de commerce*), податкові служби можуть подати вимоги, але не грають ключової ролі в ухваленні рішень у справі [142]. У Великій Британії податкові органи (HMRC) після реформи 2003 року втратили статус пріоритетного кредитора, однак частково він був відновлений у 2020 році щодо певних податків, проте участь у процедурі залишається обмеженою [83].

Вчений із Нідерландів V. Uden у своїй праці приходить до висновку, що не існує переконливого обґрунтування для збереження укоріненого порядку пріоритету податкових органів, як кредиторів у процедурі банкрутства, саме тому, що він не може бути обґрунтований з точки зору правової економіки. Він підкреслює, що законодавцям слід переглянути існуючу систему черговості, у тому числі не тільки щодо податкових органів, а й відносно банків, які надали кредити, забезпечені заставою та іпотекою [527].

Водночас в Україні ДПС України має більш широкий обсяг процесуальних прав, зокрема ініціює відкриття провадження, оскаржує судові рішення, бере участь у зборах кредиторів, а також подає заяви про визнання угод недійсними, що створює унікальну для світової практики

модель поєднання фіскальних функцій із процесуальними повноваженнями у сфері банкрутства.

Таким чином, участь органів ДПС України у процедурах банкрутства в Україні є інструментом не лише фіскального контролю, а й правового впливу на відновлення бюджетної дисципліни та забезпечення публічного інтересу в умовах зростаючої кількості справ про неплатоспроможність. Зазначений підхід доцільно аналізувати як потенційну модель для держав з аналогічними макроекономічними проблемами, однак із обов'язковим врахуванням принципу балансу інтересів сторін та забезпечення судової неупередженості.

Органи ДПС України виступають кредиторами щодо вимог зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів). Їх участь у справах про банкрутство регулюється КУЗПБ та іншими нормативно-правовими актами, зокрема Податковим кодексом України (далі – ПК України). Статус ДПС України як кредитора має свої особливості, зумовлені специфікою податкових зобов'язань, їх пріоритетністю в черговості погашення та процесуальними аспектами участі в судових процедурах. Тобто, особливістю їх участі є те, що вони діють не як суб'єкти приватного права, а як органи публічної влади, що зумовлює певні відмінності в процесуальному статусі.

ПК України у пп. 41.1.1. п. 41.1 ст. 41 визначає, що контролюючими органами є податкові органи (центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи) щодо дотримання законодавства з питань оподаткування (крім випадків, визначених пп. 41.1.2 п. 41.1 цієї статті), законодавства з питань сплати єдиного внеску, а також щодо дотримання іншого законодавства, контроль за виконанням якого покладено на центральный орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, чи його територіальні органи. Стаття 20 ПК України у п. 20.1.39 підкреслює, що контролюючі органи, визначені п. 41.1.1 п. 41.1 ст. 41 ПК України, мають право звертатися до суду із заявами щодо порушення справ про банкрутство [528].

У судовій практики виникло питання стосовно участі у справі Головного управління ДПС в області як кредитора у зв'язку з відсутністю статусу юридичної особи. Згідно із положеннями ч.ч.2, 3 ст. 21-1 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, визначені ч. 1 цієї статті, утворюються без статусу юридичної особи та є органами державної влади, можуть мати окремий баланс, рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, печатку та бланк зі своїм найменуванням та із зображенням Державного Герба України. Положення про такий територіальний орган затверджуються керівником відповідного центрального органу виконавчої влади за погодженням з міністром, який спрямовує та координує діяльність відповідного центрального органу виконавчої влади [529].

За приписами ч.ч.1, 2 ст. 52 ГПК України у разі припинення юридичної особи шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), заміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідного учасника справи на будь-якій стадії судового процесу. Усі дії, вчинені у судовому процесі до вступу у справу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив [39].

Правонаступництво у сфері управлінської діяльності органів державної влади (публічне правонаступництво) передбачає повне або часткове передання (набуття) адміністративної компетенції одного суб'єкта владних повноважень (суб'єкта публічної адміністрації) до іншого або внаслідок припинення первісного суб'єкта, або внаслідок повного чи часткового припинення його адміністративної компетенції [530].

Територіальні органи ДПС України було ліквідовано як юридичні особи публічного права на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 893 «Деякі питання територіальних органів Державної

податкової служби» (далі – Постанова № 893). Але, було визначено, що територіальні органи ДПС України продовжують здійснювати свої повноваження та функції незважаючи на ліквідацію до утворення ДПС України територіальних органів та прийняття рішення про можливість забезпечення здійснення такими органами повноважень та функцій територіальних органів, що ліквідуються. ДПС України може ухвалити таке рішення після здійснення заходів, пов'язаних із внесенням до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань даних про територіальні органи ДПС України, що будуть утворені, як відокремлені підрозділи юридичної особи публічного права згідно Постанові № 893. Права та обов'язки територіальних органів ДПС України, що ліквідуються, переходять ДПС України та її територіальним органам у межах, визначених положеннями про Державну податкову службу та її територіальні органи (п. 3 Постанови № 893) [531].

ДПС України затвердила наказ від 30.09.2020 року № 529 «Про утворення територіальних органів Державної податкової служби» (далі – Наказ № 529) на підставі якого було утворено як відокремлені підрозділи ДПС України територіальні органи за переліком згідно з додатком. Можливість з 01.01.2021 року забезпечення здійснення новоствореними територіальними органами повноважень та функцій територіальних органів, що ліквідуються, була передбачена відповідним наказом від 24.12.2020 року № 755 [532]. Також наказ наголошував, що кожен територіальний орган ДПС України, утворений як її відокремлений підрозділ, є правонаступником майна, прав та обов'язків відповідного територіального органу ДПС, що ліквідується [533].

У судовому процесі згідно з ч.1 ст. 56 ГПК України сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, можуть брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Щодо процедури банкрутства, то держава приймає участь у справі через ДПС України

відповідно до її компетенції, від імені якого діє його керівник (самопредставництво органу державної влади) або через представника (ч. 4 ст. 56 ГПК України) [39].

Щодо самопредставництва у судах, то такі повноваження накладалися на начальника ГУ ДПС України, а також без окремого доручення Голови ДПС України та начальника ГУ ДПС України через їхніх заступників, державних службовців підрозділів до функціональних повноважень яких належить представництво в судах інтересів ГУ ДПС України відповідно до положень про такі підрозділи, які забезпечують самопредставництво інтересів ДПС та ГУ ДПС України в судах без окремого доручення Голови ДПС України та начальника ГУ ДПС України. Тобто, територіальний орган ДПС України з метою організації своєї діяльності забезпечує самопредставництво ДПС України та ГУ ДПС України у судах самостійно.

Таким чином, можна констатувати, що з 01.01.2021 року відбулося фактичне (компетенційне) процесуальне правонаступництво, за яким компетенція від ліквідованого територіального органу ДПС України як юридичної особи публічного права була передана до територіального органу ДПС України як відокремленого підрозділу ДПС України. Даний факт у господарському суді Луганської області був potwierджений Положенням про Головне управління ДПС України у Луганській області, затверджене наказом Державної податкової служби України від 12.11.2020 року № 643 та доданими до заяви копіями документів, які підтверджують факт правонаступництва. Суд підкреслив, що відповідно до приписів ст. 43 КУзПБ та ст. 52 ГПК України у разі припинення юридичної особи шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), заміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідного учасника справи на будь-якій стадії судового процесу. Усі дії, вчинені в судовому процесі до вступу у справу

правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку правонаступник замінив [530].

Такого ж висновку дійшов Верховний Суд, скасовуючи попереднє рішення від 31 серпня 2022 року у справі № 921/574/20. Він зазначив, що відокремлений підрозділ ДПС України, хоч і утворений без статусу юридичної особи, однак є органом державної влади (податковим органом, органом стягнення) може бути стороною в судовому процесі [534].

У науковій літературі висловлюється позиція, відповідно до якої віднесення податкових органів до кола кредиторів у процедурі банкрутства сприяє уникненню дублювання законодавчих норм, що встановлюють однакові вимоги як до заяви кредитора, так і до заяви податкових органів, а також забезпечує уніфікацію правового регулювання щодо всіх кредиторів незалежно від їх правового статусу. У цьому контексті прирівнювання податкових органів, які здійснюють контроль за правильністю та своєчасністю справляння обов'язкових платежів, до кредиторів можна розглядати як прийом законодавчої техніки, застосований законодавцем з метою спрощення термінологічного апарату та забезпечення ефективної реалізації відповідних правових норм [535]. Такий підхід сприяє дотриманню принципів змагальності, рівності сторін та оперативності судового розгляду, а також узгоджується з принципом верховенства права [536, с. 201-209].

Права та обов'язки кредитора у межах процедури банкрутства виникають виключно за умови їх належного документального підтвердження. Така позиція відповідає загальному принципу формалізму у процедурах неплатоспроможності, де кожна заява про грошові вимоги повинна супроводжуватись первинними документами, які засвідчують їх виникнення, обсяг та строк виконання. Відсутність таких доказів тягне за собою відмову у визнанні кредиторських вимог, навіть якщо між сторонами існують фактичні розрахунки чи усні домовленості.

Відповідно до статті 1 КУзПБ, органи ДПС України є кредиторами у справах про банкрутство, якщо платник податків неспроможний виконати

свої зобов'язання щодо сплати податків і зборів після настання встановленого строку. Такі вимоги вважаються безспірними, якщо вони підтверджені відповідними документами, зокрема податковими повідомленнями-рішеннями.

Для визначення правомірності звернення податкового органу із заявою про визнання грошових боржників у справі про банкрутство необхідним є з'ясування механізму виникнення податкового зобов'язання, його обліку та документального підтвердження, що забезпечує належну процесуальну фіксацію права вимоги держави як публічного кредитора.

Згідно із абз.5 ч.1 ст.1, абз.1 ч.1 і абз.9 ч.3 ст.45 КУзПБ «грошове зобов'язання – зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до цивільно-правового правочину (договору) та на інших підставах, передбачених законодавством України; до грошових зобов'язань належать також зобов'язання щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування» [4]; таке зобов'язання має підтверджуватися документами, що підтверджують грошові вимоги до боржника.

ПК України надає визначення грошового зобов'язання, яке є спеціальним для цілей податкового законодавства, а саме, грошове зобов'язання платника податків – це сума коштів, яку платник податків повинен сплатити до відповідного бюджету або на єдиний рахунок як податкове зобов'язання та/або інше зобов'язання, контроль за сплатою якого покладено на контролюючі органи, та/або штрафну (фінансову) санкцію, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також санкції за порушення законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності та пеня (п. 14.1.39 ПК України).

Пункт 14.1.156 ПК України визначає податкове зобов'язання як суму коштів, яку платник податків, у тому числі податковий агент, повинен

сплатити до відповідного бюджету або на єдиний рахунок як податок або збір на підставі, в порядку та строки, визначені податковим законодавством (сума коштів, визначена платником податків у податковому векселі та не сплачена в установленій законом строк), та/або сума коштів, сформована за рахунок податкових пільг, що були використані платником податків не за цільовим призначенням чи з порушенням порядку їх надання, встановленим цим Кодексом та/або Митним кодексом України [528].

У постанові від 15.12.2020 року у справі № 904/1693/19 Великою Палатою Верховного Суду викладено правовий висновок про те, що аналіз приписів податкового законодавства, зокрема пп. 14.1.175 п. 14.1 ст. 14, п. 56.18 ст. 56, п. 57.3 ст. 57 та інших положень ПК України, дає змогу дійти висновку про те, що грошове зобов'язання платника податків для цілей здійснення адміністрування податків та зборів може існувати як узгоджене зобов'язання, набувши статусу податкового боргу після настання моменту його сплати, що надає податковому органу можливість здійснення заходів щодо стягнення суми такого зобов'язання, а також як неузгоджене зобов'язання, коли грошове зобов'язання існує, але заходи щодо адміністрування податків та зборів податковими органами не вживаються. Однак неузгодженість суми грошового зобов'язання не означає, що зобов'язання не існує або може не враховуватися при зверненні із заявою про визнання кредиторських вимог відповідно до приписів законодавства про банкрутство [537].

Стаття 67 Конституції України визначає, що кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Відповідно до п.37.2 ст. 37 ПК України, податковий обов'язок діє у платника податків з моменту встановлення обов'язку, з яким податкове законодавство пов'язує обов'язок сплатити відповідний податок. Власне, саме цей момент є юридичним фактом, з якого виникає грошове зобов'язання боржника перед державою, що в подальшому може бути трансформовано у конкурсну вимогу в межах справи про неплатоспроможність.

Податкове зобов'язання формується на підставі декларації, звітності чи іншого документа, платника до контролюючого органу. Відповідно до пп. 16.1.3 та 16.1.4 п. 16.1 ст. 16 ПК України, платник податків зобов'язаний подавати таку звітність у порядку та строки, встановлені податковим законодавством, а також самостійно обчислювати та сплачувати податкові платежі.

Відповідно до п. 46.1 ст. 46 ПК України, податкова декларація є документом, що є підставою для нарахування податкового зобов'язання, відображення податкових знижок, обсягів операцій, доходів тощо. Подання декларації платником є формалізацією його зобов'язання перед державою та підтверджує виникнення податкового зобов'язання як предмета грошової вимоги.

Крім того, п. 49.1 та 49.2 ст. 49 ПК України покладає на платника зобов'язання подавати декларації за кожен звітний період щодо податків, платником яких він є. Така деталізація забезпечує прозорість обліку та фіксацію моменту виникнення грошового зобов'язання, що є юридично значущим у процедурі банкрутства при визначенні дати виникнення вимоги.

Важливе значення має також норма п. 54.1 ПК України, відповідно до якої суми грошового зобов'язання, самостійно визначена платником у декларації, визнана узгодженою. Вказане положення дозволяє прийняти таку суму належним чином визнаною боржником, яка дає можливість податковому органу подати до суду із заявою про визнання цієї суми конкурсною вимогою без додаткових доказів спору.

Пункт 57.1 ст. 57 ПК України деталізує зобов'язання платника податків сплатити узгоджене зобов'язання протягом 10 календарних днів після граничного строку подання декларації. Невиконання цього зобов'язання надає контролюючому органу підстави вважати зобов'язання таким, що підлягає примусовому стягненню, у тому числі шляхом звернення до суду з відповідною грошовою вимогою в межах провадження у справі про банкрутство.

Можна дійти висновку, що наведені вище норми свідчать про наступні етапи податкового обов'язку платника податку за загальним правилом: виникнення об'єкту оподаткування, обчислення платником суми податкового зобов'язання, подання декларації, сплата податку у визначені податковим законодавством строки.

Таким чином, комплекс норм ПК України створює єдину нормативну конструкцію, яка забезпечує документальне підтвердження наявності у податковому органі права вимог до боржника, у вигляді узгодженого податкового зобов'язання, що у свою чергу, надає підстави для формування процесуально допустимої та належно обґрунтованої заяви про визнання грошових вимог у рамках справи про банкрутство.

На недопущенні формального підходу до розгляду грошових вимог кредитора до боржника у справах про банкрутство та необхідності ретельно досліджувати підстави виникнення грошових вимог неодноразово наголошував Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду (постанови від 29.03.2021 року у справі № 916/3743/19, від 02.06.2022 року у справі № 922/3062/20, від 15.07.2021 року у справі № 922/2632/20, від 12.07.2022 року у справі № 904/3214/18).

З аналізу положення податкового законодавства випливає, що добросовісне та своєчасне виконання платником податків усіх етапів податкового зобов'язання, включно з поданням декларацій, правильним обчисленням та сплатою податкових зобов'язань, унеможливорює застосування до нього негативних правових наслідків, зокрема штрафних санкцій, передбачених ПК України. Така поведінка платника забезпечує не тільки належне виконання обов'язку перед бюджетом, але й покращує ефективне функціонування механізму фіскального адміністрування.

У своєму зверненні, контролюючий орган, за умовами належного виконання обов'язків з реєстрації, перевірки, обліку платників податків та контролю за повною податковою надходженням, має можливість

реалізовувати публічні інтереси держави в частині формування дохідної частини бюджету та захисту фінансової стабільності.

Однак, у випадку, якщо платник податків не подає податкову декларацію, а за результатами контролю або перевірки контрольним органом виявлено заниження суми податкового зобов'язання (або навпаки – необґрунтоване завищення витрат чи податкового кредиту), контролюючий орган зобов'язаний самостійно нарахувати суму податкового зобов'язання такого платника.

Відповідно до вимог ПК України, така сума фіксується у податковому повідомленні-рішенні, яке надсилає платнику податків і створює юридичну підставу для формування відповідного грошового зобов'язання. З огляду на публічно-правову природу такої процедури, податкове повідомлення-рішення виконується з наявністю офіційного документа, який підтверджує заборгованість платника перед бюджетом та у разі несплати фіксованої у ній сумі служить підставою для звернення податкового органу до суду з вимогою про стягнення заборгованості або, в межах справи про банкрутство, з кредиторською заявою.

Формування податкового зобов'язання через процедури самостійного декларування або адміністративного нарахування контролюючим органом забезпечує правову визначеність у відносинах між державою і платником податків та створює базу для подальшої реалізації фіскальних вимог у процедурі неплатоспроможності.

Податковий орган, який представлений центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, а також його територіальними підрозділами, набуває статусу кредитора у справі про банкрутство на підставі грошового зобов'язання боржника перед державою, що підтверджується належними та допустимими доказами – податковими повідомленнями-рішеннями, актами перевірок, рішеннями судів та іншими документами, що засвідчують наявність податкового боргу. Подібна позиція послідовно відображена в судовій практиці де підкреслюється, що спір про

податкове зобов'язання сам по собі не виключає можливості звернення податкового органу із заявою про визнання грошових вимог, якщо є документи, що підтверджують їх виникнення до відкриття провадження у справі про банкрутство [538].

Податковий борг визначається у пп. 14.1.175 п. 14.1 ст. 14 ПК України як сума грошового зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), самостійно узгодженого платником податків або узгодженого в порядку оскарження, але не сплаченого у встановлений строк, а також пеня, нарахована на суму такого грошового зобов'язання. До переліку боржників входять платники податків – юридичні та фізичні особи-підприємці, які станом на перше число поточного місяця мають податковий борг у значенні, наведеному у ст. 14 ПК України [528]. Передумовою виникнення податкового боргу є наявність та несвоєчасна сплата узгодженого податкового зобов'язання [539, с. 352-360]. Саме несвоєчасна сплата або взагалі ігнорування платником спричинює виникнення податкового боргу [540, с. 22-26]. З моменту закінчення строку на сплату платником податку узгодженого грошового зобов'язання, таке зобов'язання набуває статусу податкового боргу [535].

У сучасному податковому законодавстві України особливу значущість має розмежування понять «погашення» та «стягнення» податкового боргу, оскільки саме характер виконання податкового обов'язку – добровільний чи примусовий – має безпосередній вплив на виникнення охоронних податкових правовідносин і подальше звернення контролюючого органу до суду, в рамках справи про неплатоспроможність боржника.

Аналіз положень ПК України свідчить про відсутність легального визначення терміну «стягнення податкового боргу», що створює істотну правову невизначеність. При цьому термін «стягнення» активно використовується у ст.ст. 87.5, 87.6, 95.1-95.5, 95.16, 95.22, 102.2, 102.4 ПК України, однак без належного доктринального чи нормативного наповнення.

Змістовий аналіз наведених норм дозволяє визначити, що стягнення податкового боргу – це сукупність примусових заходів, що вживаються контролюючим органом щодо платника податків за участю суду з метою виконання узгодженого грошового зобов'язання. Водночас погашення податкового боргу має ширше значення і включає як добровільне виконання платником обов'язку зі сплати, так і його примусове виконання у формі стягнення.

Правове регулювання процедури стягнення податкового боргу зосереджене у ст.ст. 95-99 ПК України, а також у ст. 17, 105, 183-3 КАС України. Відповідно до п. 95.1 ПК України, контролюючі органи здійснюють заходи з погашення боргу платника шляхом стягнення коштів, які перебувають у його власності, а у разі їх недостатності шляхом продажу майна, що перебуває у податковій заставі. Крім того, згідно з підпунктами 20.1.34-20.1.35 п. 20.1 ст. 20 ПК України, контролюючі органи мають право звертатися до суду щодо стягнення коштів із банківських рахунків або за рахунок дебіторської заборгованості боржника.

Згідно з п. 95.3 ПК України, стягнення коштів здійснюється виключно за рішенням суду, а звернення стягнення на майно – на підставі дозволу суду та рішення керівника податкового органу, що скріплюється гербовою печаткою. Водночас п. 95.2 ПК України визначає, що такі заходи можливі не раніше ніж через 60 календарних днів з моменту направлення платнику податкової вимоги (пп. 14.1.153 п. 14.1 ПК України). Отже, право на примусове стягнення податкового боргу виникає у контролюючого органу на 61-й день після надсилання податкової вимоги [541, с. 29-37].

Відтак, стягнення податкового боргу є правовою конструкцією, що реалізується через адміністративно-судовий механізм примусу і вимагає чіткої правової фіксації в категоріальному апараті податкового законодавства. З метою забезпечення юридичної визначеності та єдності термінології доцільно внести зміни до ст. 14 ПК України, доповнивши її легальним визначенням поняття «стягнення податкового боргу» як

примусового заходу, здійснюваного контролюючим органом у порядку, встановленому законом, за участю суду або у межах адміністративної процедури, спрямованого на примусове виконання податкового зобов'язання платником.

При вирішенні питання щодо статусу кредиторських вимог у межах провадження у справі про банкрутство суди насамперед беруть до уваги момент виникнення зобов'язання, а не строк його виконання. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду (постанова від 08.08.2023 року у справі № 908/1954/21) підтримав вказану позицію контролюючого органу. Такий підхід відповідає правовій природі конкурсних вимог, які визначаються як усі незадоволені та неоспорені зобов'язання, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство, незалежно від настання строку їх виконання.

Водночас, факт неузгодженості суми грошового зобов'язання (наприклад, оскарження податкового повідомлення-рішення або наявність розбіжностей у розрахунках) не свідчить про відсутність самого зобов'язання та не може бути підставою для відмови у прийнятті заяви про визнання кредиторських вимог. У подібних випадках суд зобов'язаний надати оцінку наявності первинного правовідношення, з якого випливає зобов'язання боржника, навіть якщо його точний обсяг ще не встановлено. Такий підхід відповідає принципу змагальності та забезпечення справедливості у процедурі банкрутства.

Відповідно до ч. 2 ст. 47 КУзПБ у попередньому засіданні господарський суд розглядає всі вимоги кредиторів, навіть щодо яких були заперечення боржника або розпорядника майна.

Розгляд та визнання грошових вимог податкових органів у процедурах банкрутства здійснюються судами з урахуванням особливостей виникнення (припинення) податкових зобов'язань боржника згідно з вимогами ПК України, які є спеціальними нормами права, що регулюють ці питання, якщо

такі зобов'язання виникають до моменту порушення справи про банкрутство [542].

При розгляді грошових вимог контролюючого органу до боржника як платника податків, заявлених на підставі податкових повідомлень-рішень, прийнятих за наслідками проведення податкових перевірок боржника, господарський суд має перевірити дотримання контролюючим органом спеціального строку давності для заявлення до стягнення з боржника податкового боргу, який п. 102.4 ст. 102 ПК України встановлено у 1095 календарних днів з дня його виникнення і застосування якого є імперативним. У разі спливу 1095-денного строку з дня виникнення податкового боргу такий борг (у тому числі пеня та штрафні санкції) визнається безнадійним та підлягає списанню, а отже, з того часу контролюючий орган не має права вживати жодних заходів щодо стягнення такої суми боргу [543].

На підставі ст. 45 КУзПБ за результатами розгляду зазначених заяв господарський суд постановляє ухвалу про визнання чи відхилення (повністю або частково) вимог таких кредиторів. Ухвала є підставою для внесення відомостей про таких кредиторів до реєстру вимог кредиторів [4]. Законодавство не містить будь-яких спеціальних приписів щодо кредиторських вимог податкового органу про сплату податків, зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування.

На підставі аналізу правових позицій, висловлених у судовій практиці, слід дійти висновку, що господарський суд зобов'язаний розглядати всі заявлені вимоги та заперечення кредитора і боржника, незалежно від наявності спору щодо узгодженості грошового зобов'язання, на підставі поданих доказів. Навіть за відсутності остаточно узгодженої суми податкового зобов'язання суд має оцінити надані документи на предмет існування самого зобов'язання як юридичного факту, що є підставою для включення вимог до реєстру конкурсних кредиторів.

Подання позову про стягнення податкового боргу та подання кредитором заяви з кредиторськими вимогами є різними способами захисту порушених прав. Законодавець розділяє поняття «заява кредитора з грошовими вимогами у справі про банкрутство» та «позовна заява майнового характеру», як і розділяє розміри ставок за подання цих заяв до господарського суду. Оскільки положення ст. 4 Закону України «Про судовий збір» розділяють ставки судового збору за подання позовної заяви та заяви кредитора із грошовими вимогами до боржника, то такі заяви не можуть вважатися тотожними, а тому, пільга, передбачена п. 27 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» не застосовується до заяви податкового органу із грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство або неплатоспроможність. Податковий орган, звертаючись з заявою із грошовими вимогами до боржника у справі про банкрутство або неплатоспроможність, сплачує судовий збір на підставі п. п. 10 п. 2 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір» [544, с. 44]. Чинне законодавство не містить спеціальних положень, які б звільняли податкові органи від сплати судового збору у таких випадках. Законодавством встановлені загальні правила справляння судового збору з усіх учасників судового процесу, включаючи органи державної влади. Верховний Суд підкреслив, що вимога про сплату судового збору за подання заяви з кредиторськими вимогами поширюється і на контролюючі (податкові органи) [545]. Водночас, з урахуванням відсутності приватного інтересу у діях податкових органів під час подання ними заяв про визнання грошових вимог у справах про банкрутство, а також публічного характеру таких вимог, чинна редакція ст. 4 цього Закону не відповідає принципу пропорційності процесуальних витрат та суперечить логіці участі держави у конкурсному провадженні як кредитора.

Судовий збір є елементом плати за доступ до правосуддя, але його застосування не повинно створювати перешкод для реалізації конституційного права на звернення до суду, особливо у випадках реалізації

державними органами делегованих публічних функцій. Особливу увагу слід звернути на те, що податкові органи, на відміну від інших кредиторів, не діють в інтересах власного прибутку чи майнової вигоди, а представляють інтерес держави щодо наповнення державного бюджету. Їх участь у процедурі банкрутства є невід'ємною частиною реалізації бюджетної, фінансової та податкової політики держави, що об'єктивно відрізняє їх статус від статусу приватних суб'єктів.

Крім того, слід враховувати практичні аспекти, податкові органи, виконуючи покладені на них обов'язки, вимушені ініціювати участь у великій кількості процедур банкрутства по всій території України. У разі необхідності сплати судового збору за кожну подану заяву про визнання вимог обсягом у кілька тисяч гривень, фінансове навантаження на державу у масштабах країни стає непропорційним, що може призводити до зменшення обсягу участі публічного кредитора у конкурсному провадженні.

Порівняльно-правовий аналіз засвідчує, що в низці європейських країн реалізовано принцип безоплатного доступу публічних органів до процедур банкрутства. Так, відповідно до § 54 *Insolvenzordnung* (Німеччина), податкові органи мають право подати свої грошові вимоги до боржника у процедурі банкрутства без сплати судового збору, оскільки діють від імені держави у межах виконання своїх повноважень. Подібний підхід спостерігається і в інших країнах, де участь фіскальних органів у справах про неплатоспроможність здійснюється в межах адміністративної процедури та не передбачає фінансових витрат на судовий збір.

Виходячи з наведеного, обґрунтованою є пропозиція щодо внесення змін до частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір», якими передбачити, що органи, уповноважені на реалізацію державної податкової політики, звільняються від обов'язку сплачувати судовий збір у випадках подання заяви про визнання грошових вимог до боржника у межах справи про банкрутство.

Зазначене нововведення сприятиме зміцненню інституційної

спроможності держави ефективно представляти свої фінансові інтереси у процедурі банкрутства; реалізації принципу пропорційності процесуальних витрат; гармонізації національного законодавства з європейськими практиками; забезпеченню балансу між публічним і приватним інтересом у процедурі неплатоспроможності.

Частина 2 ст. 34 КУЗПБ містить положення, що до заяви кредитора-контролюючого органу, уповноваженого відповідно до ПК України здійснювати заходи щодо забезпечення погашення податкового боргу та недоїмки зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у межах своїх повноважень, іншого органу, який відповідно до закону здійснює контроль за справлянням інших обов'язкових платежів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, додаються докази вжиття заходів щодо стягнення (погашення) податкового боргу або іншої заборгованості у встановленому законодавством порядку. Покладення обов'язку щодо додаткового тягаря доказування обґрунтовується наступним.

У межах охоронних податкових правовідносин важливу роль діє принцип сумлінності дій суб'єктів владних повноважень, передусім – органів, уповноважених виконувати контроль у сфері оподаткування. Разом з тим, практика демонструє юридичну нерівність між контролюючими органами та платниками податків, що створює передумови для запровадження владних повноважень, які набувають особливі ваги в умовах ініціювання охоронних процедур. Виникнення таких правовідносин зумовлюється фактом порушення норм податкового законодавства та обумовлює необхідність захисту публічних інтересів, застосування заходів юридичної відповідальності й забезпечення примусового виконання податкового обов'язку. Водночас практика ініціювання охоронних податкових правовідносин контролюючими органами іноді набуває ознак свавільності, коли замість реалізації приписів податкового законодавства відповідний орган свідомо конструює штучні підстави для примусового впливу на платника [546, с. 28-35].

У таких випадках охоронні правовідносини, покликані забезпечувати механізм юридичного захисту, трансформуються в інструмент адміністративного тиску. Замість відновлення порушеної податкової рівноваги дії контролюючих органів фактично нівелюють призначення охоронної функції держави, породжуючи у платника податків обов'язок реагувати на штучно сформовані претензії, що у свою чергу, змушує його вдаватися до процесуального захисту шляхом звернення до суду, що супроводжується додатковими витратами часу, фінансових і організаційних ресурсів [547, с. 389-393].

Особливої уваги заслуговує той факт, що контролюючі органи наділені широким колом владних повноважень, зокрема щодо винесення податкових повідомлень-рішень, ініціювання податкових спорів, блокування податкового кредиту, зупинення реєстрації податкових накладних тощо. Така висока концентрація компетенцій об'єктивно підвищує ризик їх зловживання під час реалізації охоронної функції держави, що знаходить підтвердження у численній практиці судового оскарження рішень і дій податкових органів.

Особливістю відповідних правовідносин є покладення на контрольний орган додаткового процесуального обов'язку доведення правомірності своїх дій та рішень. Можливість такого навантаження обумовлена не лише загальним принципом пропорційності, а й потребою недопущення зловживання державним примусом у сфері публічних фінансів. Зловживання податковими повноваженнями в процесі реалізації охоронної функції фактично викриває регулятивну сутність податкових правовідносин, які за винятком таких дій з боку органу влади розвивалися в межах правового порядку.

Обов'язком суду під час розгляду справи є забезпечення дотримання вимог щодо всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин справи й належної оцінки поданих доказів. Всебічність і повнота судового розгляду передбачають встановлення всіх юридично значущих обставин та дослідження наданих доказів з урахуванням їх властивостей, характеристик і

ознак, а також їх взаємозв'язків, відносин і залежностей. Такий підхід унеможлиблює однобічність у встановленні фактичних обставин і, як наслідок, забезпечує ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення. Встановлення відповідних обставин має здійснюватися із застосуванням критеріїв оцінки доказів, визначених ст. 86 ГПК України, відповідно до яких жоден доказ не має наперед встановленої сили, а кожен доказ підлягає оцінці судом окремо та у взаємному зв'язку з іншими доказами з урахуванням їх достовірності та достатності у сукупності. Судове рішення повинно прийматися у повній відповідності до норм матеріального і процесуального права та фактичних обставин справи, достовірно встановлених судом. Таке встановлення здійснюється шляхом дослідження та оцінки належних і допустимих доказів у конкретній справі [548].

Важливим аспектом процедур відновлення платоспроможності або ліквідації боржника є взаємодія арбітражного керуючого з органами ДПС України як кредитором у справах про банкрутство. Вона охоплює різні етапи провадження у справі про банкрутство, від заявлення вимог ДПС України, як кредитора до виконання обов'язків арбітражним керуючим у процесі розподілу активів боржника, але протягом цього процесу можна виокремити особливості їх взаємодії.

По-перше, ДПС України реалізує свої кредиторські права шляхом подання заяви про визнання грошових вимог до боржника. При цьому, ДПС України зобов'язана дотримуватись загальних строків заявлення вимог, передбачених КУЗПБ. У разі порушення строків, податковий орган може бути віднесений до категорії «прострочених кредиторів», що позбавляє його права голосу у комітеті кредиторів, хоча й не виключає участі в інших процесуальних діях.

У подальшому за процедурою арбітражний керуючий перевіряє подані ДПС України заяви, аналізуючи документи, що підтверджують розмір і безспірність вимог. У разі виникнення спорів щодо правомірності чи обсягу вимог ДПС України, арбітражний керуючий може ініціювати їх розгляд у

межах справи про банкрутство, що відповідає принципу процесуальної економії, як це підтверджує постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 квітня 2023 року у справі № 320/12137/20. Такий підхід дозволяє уникнути розпорошення спорів між господарською та адміністративною юрисдикціями [549].

По-друге, арбітражний керуючий зобов'язаний здійснити правову перевірку поданих податкових вимог, визначити їх обґрунтованість і відповідність чинному законодавству. У цьому контексті між ним і податковим органом виникає обов'язкова взаємодія щодо надання первинних документів, пояснень, позицій щодо розміру боргу, строків виникнення податкового зобов'язання тощо. Особливістю є те, що вимоги ДПС України часто стосуються значних сум, можуть охоплювати як основний борг, так і штрафи, пеню, інші санкції. Вимоги ДПС України, особливо щодо нарахування штрафів і пені, часто стають предметом спорів. Стаття 41 КУзПБ встановлює мораторій на нарахування штрафних санкцій під час провадження у справі про банкрутство, однак на практиці ДПС України іноді продовжує нараховувати пеню, що призводить до конфліктів з арбітражним керуючим. Арбітражний керуючий не може автоматично погоджувати такі вимоги, а зобов'язаний перевіряти їх, іноді навіть ініціювати оскарження у суді. Практика Верховного Суду підкреслює необхідність розгляду таких спорів у межах справи про банкрутство, але відсутність чітких законодавчих положень ускладнює їх вирішення. Отже, внесення змін до КУзПБ або видання роз'яснень Верховним Судом щодо розгляду податкових спорів у межах справи про банкрутство та заборони нарахування штрафних санкцій під час дії мораторію зменшить кількість конфліктів.

По-третє, важливою особливістю є відсутність у чинному законодавстві чіткого механізму обміну інформацією між арбітражним керуючим та ДПС України у межах електронної взаємодії. Нерідко арбітражні керуючі стикаються з проблемою несвоєчасного надання інформації податковим органом, особливо щодо стану особових рахунків

боржника, відомостей про відкриті виконавчі провадження, податкову звітність, що ускладнює формування ліквідаційної маси. Брак доступу до електронних реєстрів, таких як Єдиний електронний реєстр податкових накладних або Єдиний реєстр боржників, є додатковим бар'єром у забезпеченні прозорості процедур. Інтеграція, наприклад, з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань або створення спеціалізованого електронного порталу для обміну інформацією між арбітражними керуючими та ДПС України забезпечить своєчасне повідомлення про початок провадження.

По-четверте, участь органів ДПС України у діяльності комітету кредиторів або загальних зборів кредиторів має низку особливостей, які суттєво впливають на ефективність процедури банкрутства. Незважаючи на те, що ДПС України є одним з ключових кредиторів у багатьох банкрутствах завдяки значним податковим боргам, її представники нерідко обмежуються формальним виконанням обов'язків не ініціюють зміну арбітражного керуючого навіть за наявності очевидних підстав, не вносять пропозицій щодо реструктуризації або ліквідації підприємства-боржника, часто утримуються від голосування або взагалі не беруть участі у засіданнях. Причинами такого пасивного підходу можуть бути: перевантаженість працівників податкових органів, для яких супровід справ про банкрутство є лише однією з багатьох функцій; недостатній рівень спеціалізації та відсутність глибоких знань з питань банкрутства у представників ДПС України; організаційні обмеження, зокрема, складнощі з оперативним погодженням позиції з центральним апаратом; сумніви перед прийняттям рішень, які можуть бути оскаржені іншими кредиторами або використані проти посадовців у дисциплінарному чи кримінальному порядку. Як наслідок, знижується ефективність участі публічного кредитора у процедурі банкрутства, що суперечить як інтересам держави (у частині недоотриманих податкових надходжень), так і загальній меті провадження – відновленню платоспроможності або справедливому задоволенню вимог усіх кредиторів.

У зарубіжних країнах проблема активної участі податкових органів у процедурах неплатоспроможності вирішується по-різному. Наприклад, у Німеччині Федеральне відомство з питань податків (Bundeszentralamt für Steuern) має спеціалізовані підрозділи з банкрутства, які активно працюють із арбітражними керуючими, беруть участь у переговорах про санацію та висловлюють позиції щодо кожного важливого рішення комітету кредиторів [550]. У Великій Британії HM Revenue & Customs (HMRC), маючи статус пріоритетного кредитора (secondary preferential creditor), реалізує визначені повноваження через спеціальні відділи з питань корпоративної неплатоспроможності, забезпечуючи проактивну участь у процесі [551].

З огляду на вітчизняні реалії, доцільно створити в структурі ДПС України спеціалізовані підрозділи (відділи з питань банкрутства), забезпечити навчання співробітників, залучених до справ про неплатоспроможність, а також передбачити процесуальні гарантії їх активної участі у процедурі, що дозволить не лише ефективніше захищати інтереси держави, а й підвищити якість процедур банкрутства загалом.

По-п'яте, у процедурі санації арбітражний керуючий (керуючий санацією) відіграє ключову роль у координації зусиль усіх учасників справи про банкрутство, зокрема й податкових органів, у напрямку відновлення платоспроможності боржника. Особливості взаємодії арбітражного керуючого з органами ДПС України обумовлюються специфікою податкових вимог, які, з одного боку, є обов'язковими для виконання, а з іншого – можуть бути об'єктом реструктуризації у межах плану санації. Відповідно до КУзПБ, план санації може передбачати заходи щодо відновлення платоспроможності, у тому числі зміни строків та порядку погашення заборгованості перед кредиторами, включно з податковими органами. Водночас положення ст. 100 ПК України суттєво ускладнюють реалізацію такого механізму, оскільки відстрочення або розстрочення податкового боргу допускається лише на підставі індивідуального рішення керівника контролюючого органу, що приймається відповідно до формалізованих

критеріїв оцінки фінансового стану платника податків. Вказане створює колізію між процедурними можливостями, передбаченими КУЗПБ, і податковим регулюванням, яке є надто жорстким і не завжди гнучким для цілей санації. В окремих випадках арбітражні керуючі змушені звертатися до суду з метою подолання бездіяльності контролюючого органу, який відмовляється узгоджувати запропонований графік реструктуризації податкового боргу. Крім того, чинне законодавство не надає чітких механізмів примусу податкового органу до участі у конструктивному діалозі щодо умов санації, що негативно впливає на результативність всієї процедури.

Особливе значення у сфері банкрутства має процесуальний статус органів ДПС України саме у процедурах реструктуризації боргів фізичних осіб, оскільки в цій категорії справ поєднується публічний інтерес держави у забезпеченні надходжень до бюджету з соціальною функцією відновлення платоспроможності громадянина-боржника. Податкові органи як кредитори не можуть залишатися пасивними, адже саме від їхньої участі залежить реалістичність та правова визначеність плану реструктуризації. До обов'язкових дій податкової служби в таких справах належить своєчасне подання вимог щодо податкової заборгованості, підтвердження її розміру та правової природи, участь у засіданнях кредиторів з метою обговорення умов реструктуризації, висловлення мотивованої позиції щодо строків, черговості та способів погашення податкових боргів, а також контроль за виконанням боржником затвердженого плану. Запровадження таких процесуальних обов'язків узгоджується з положеннями Директиви (ЄС) 2019/1023, яка передбачає активне залучення публічних кредиторів до процедур превентивної реструктуризації, та відповідає практиці ЄСПЛ, де підкреслюється необхідність дотримання справедливого балансу між публічними інтересами й правом фізичної особи на ефективне відновлення фінансової спроможності.

У зарубіжних юрисдикціях, наприклад у Німеччині, реструктуризація податкових зобов'язань у межах санації є більш передбачуваною і чітко врегульованою. Федеральне міністерство фінансів Німеччини надає вказівки щодо гнучкої участі податкових органів у процесах санації, що передбачає можливість часткового списання боргу або тривалі строки реструктуризації за умови реального економічного обґрунтування [550]. Аналогічна практика спостерігається у Великій Британії, де HMRC може погодитись на «time to pay arrangement», якщо це підвищує шанси на повне або часткове погашення податкової заборгованості [552].

Для забезпечення ефективної взаємодії між арбітражним керуючим та податковим органом у процедурі санації в Україні доцільно: запровадити законодавчі зміни, які б дозволяли арбітражному керуючому ініціювати погодження графіків реструктуризації податкових зобов'язань без додаткових обмежень, передбачених ПК України; розробити спільні методичні рекомендації між Міністерством юстиції України і ДПС України для формування єдиного підходу до взаємодії під час санації; передбачити в ПК України можливість автоматичного погодження реструктуризації боргу, якщо відповідне рішення схвалене судом у межах справи про банкрутство. Гармонізація положень ПК України з нормами КУзПБ у частині реструктуризації податкових боргів значно підвищить дієвість санаційних процедур та сприятиме реальному відновленню економічної активності боржників.

По-шосте, на етапі ліквідації, взаємодія арбітражного керуючого з ДПС України стає особливо інтенсивною. Податковий орган має право проводити перевірки, надавати приписи щодо оформлення актів реалізації активів, брати участь у визначенні залишку податкового боргу після задоволення вимог інших кредиторів. Арбітражний керуючий повинен враховувати черговість задоволення вимог згідно зі ст. 64 КУзПБ. Проте реальні труднощі виникають при тлумаченні черговості в контексті податкових санкцій, а також при визначенні моменту припинення податкових зобов'язань після

закриття провадження. Особливістю правового статусу ДПС є те, що вимоги щодо сплати податків і зборів мають пріоритет у черговості задоволення відповідно до ст. 64 КУЗПБ. Податкові зобов'язання, що виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство, належать до вимог третьої черги, якщо вони не забезпечені заставою. Водночас вимоги щодо штрафів і пені погашаються лише в ліквідаційній процедурі та належать до вимог шостої черги.

Такий підхід вказує на спробу українського законодавця поєднати інтереси публічного бюджету з принципами справедливості та рівності між кредиторами. На міжнародному рівні помітна тенденція до обмеження пріоритетності податкових вимог, яка сформувалась у країнах континентальної Європи.

У той же час слід зазначити, що законодавча модель, закріплена у КУЗПБ, хоча й формально гарантує пріоритет публічних вимог, на практиці має обмежений ефект, оскільки справжній пріоритет у процедурі банкрутства належить забезпеченим кредиторам, які значною мірою визначають хід і результат справи. До того ж, в умовах тривалого воєнного конфлікту і зниження платоспроможності суб'єктів господарювання податкові вимоги часто не можуть бути повністю реалізовані, навіть попри передбачену черговість, що підсилює потребу в переосмисленні ролі ДПС України у процедурах банкрутства не як виключно фіскального органу, а як учасника, зацікавленого у збереженні активів і відновленні економічної життєздатності боржника. Такий підхід узгоджувався б із сучасними європейськими тенденціями розвитку законодавства про неплатоспроможність, орієнтованими на пріоритет реструктуризації та збереження економічно життєздатної підприємницької діяльності.

Ефективність взаємодії арбітражного керуючого з органами ДПС України значною мірою залежить від чіткого визначення правового статусу останніх як кредиторів у справах про банкрутство. Специфіка їхньої участі зумовлена публічним характером вимог щодо сплати податків і зборів, що

вирізняє ДПС України серед інших кредиторів. З огляду на це, важливим є аналіз прав та обов'язків, які формують правову основу їхньої участі у процедурах банкрутства та впливають на баланс інтересів усіх сторін провадження. Детальне вивчення цих аспектів дозволяє не лише оцінити роль ДПС України у процесі, але й виявити проблемні питання, що потребують законодавчого вдосконалення. З аналізу законодавства можна виокремити наступні права ДПС України як кредитора у процедурі банкрутства:

- право на ініціювання провадження у справі про банкрутство. Відповідно до статті 34 КУзПБ, ДПС України має право подати заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство за наявності безспірних грошових зобов'язань боржника, які не виконані у встановлений строк. На відміну від попереднього Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», КУзПБ не встановлює мінімального порогу суми заборгованості чи строку її непогашення для ініціювання провадження. До заяви ДПС України зобов'язана додати докази сплати судового збору та документи, що підтверджують безспірність вимог, наприклад, податкові повідомлення-рішення (ч. 3 ст. 34 КУзПБ);

- право на заявлення вимог до боржника. ДПС України має право подати до господарського суду заяву з вимогами до боржника протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство. Вимоги можуть бути конкурсними (виникли до відкриття провадження) або поточними (виникли після відкриття провадження). Конкурсні вимоги включаються до реєстру вимог кредиторів, що затверджується судом, і надають ДПС України право участі у зборах чи комітеті кредиторів. Однак суми штрафів, пені та інших фінансових санкцій не враховуються при визначенні кількості голосів кредитора з правом вирішального голосу;

– право на участь у зборах та комітеті кредиторів. ДПС України, як конкурсний кредитор, має право брати участь у зборах кредиторів і, за умови обрання, у комітеті кредиторів, що дозволяє ДПС України впливати на ключові рішення, такі як затвердження плану санації, укладення мирової угоди чи перехід до процедури ліквідації;

– право на оскарження дій арбітражного керуючого та правочинів боржника. Відповідно до ст. 20 КУзПБ, ДПС України має право оскаржувати дії арбітражного керуючого, якщо вони порушують інтереси кредитора, наприклад, у разі не включення вимог ДПС України до реєстру чи неналежного виконання обов'язків ліквідатором. Крім того, ДПС України може ініціювати визнання правочинів боржника недійсними, якщо вони завдали шкоди кредиторам, що підтверджується практикою Верховного Суду [549];

– право на отримання інформації. ДПС України має право отримувати від арбітражного керуючого інформацію про хід провадження, стан активів боржника та формування реєстру вимог кредиторів (ст. 38 КУзПБ). Крім того, ліквідатор зобов'язаний повідомляти ДПС України про початок процедури ліквідації шляхом надсилання письмових повідомлень, що забезпечує своєчасне залучення ДПС України до процесу;

– право на задоволення вимог у встановленій черговості. У процедурі ліквідації вимоги ДПС України щодо податків і зборів задовольняються відповідно до черговості, визначеної ст. 64 КУзПБ.

Також дослідив законодавство, можна визначити обов'язки ДПС України як кредитора у процедурі банкрутства:

– обов'язок своєчасного заявлення вимог. ДПС України зобов'язана подати заяву з вимогами до боржника протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження. У разі пропуску цього строку вимоги визнаються конкурсними, але ДПС України втрачає право вирішального голосу на зборах чи комітеті кредиторів, що обмежує її вплив на процедуру;

– обов’язок надання документів, що підтверджують вимоги. ДПС України зобов’язана додавати до заяви документи, що підтверджують розмір і безспірність вимог, наприклад, податкові повідомлення-рішення, довідки про заборгованість чи судові рішення. Арбітражний керуючий перевіряє ці документи, а суд затверджує вимоги на підставі їхньої обґрунтованості;

– обов’язок дотримання мораторію на задоволення вимог. Під час дії мораторію на задоволення вимог кредиторів, передбаченого ст. 41 КУЗПБ, ДПС України зобов’язана утримуватися від нарахування штрафів і пені за несвоєчасне виконання податкових зобов’язань. Порушення цього обов’язку може призводити до спорів, які, за практикою Верховного Суду, повинні розглядатися в межах справи про банкрутство (постанова від 13.04.2023 року у справі № 320/12137/20);

– обов’язок співпраці з арбітражним керуючим. ДПС України зобов’язана надавати арбітражному керуючому інформацію, необхідну для формування реєстру вимог кредиторів, а також брати участь у розгляді спорів щодо правомірності вимог.

Аналіз правового статусу, прав та обов’язків органів ДПС України як кредитора у процедурах банкрутства засвідчує їхню ключову роль у забезпеченні балансу інтересів держави, боржника та інших кредиторів. Водночас ефективність їхньої участі значною мірою залежить від чіткості законодавчого регулювання та процедурної взаємодії з іншими учасниками провадження. Для поглиблення розуміння цих процесів доцільно звернутися до міжнародного досвіду, зокрема до практики скандинавських країн, які відомі розвиненими правовими системами, високим рівнем захисту державних інтересів у процедурах банкрутства, що дозволяє не лише виявити особливості їхнього привілейованого статусу, але й оцінити потенційні напрями вдосконалення українського законодавства у цій сфері.

Участь податкових органів як кредиторів у процедурах банкрутства в скандинавських країнах (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія) характеризується специфічним правовим статусом, зумовленим їхньою

роллю як представників держави у сфері стягнення податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

У скандинавських країнах процедури банкрутства регулюються національними законодавчими актами: Законом про банкрутство Швеції (Konkurslagen, 1987:672), Законом про банкрутство Норвегії (Konkursloven, 1984), Законом про банкрутство Данії (Konkursloven, 1977, зі змінами) та Законом про банкрутство Фінляндії (Konkurslagen, 2004:120). Податкові органи, такі як Skatteverket (Швеція), Skatteetaten (Норвегія), SKAT (Данія) та Vero Skatt (Фінляндія), виступають кредиторами щодо вимог зі сплати податків, зборів, а також пов'язаних штрафів і пені. Вимоги поділяються на конкурсні (виникли до відкриття провадження) та поточні (виникли після відкриття провадження). Привілейований статус податкових органів у скандинавських країнах визначається спеціальними нормами, які регулюють черговість задоволення вимог кредиторів. Цей статус забезпечує пріоритетне задоволення вимог держави порівняно з іншими кредиторами, хоча ступінь привілейованості варіюється залежно від країни та типу вимог.

У Швеції вимоги Skatteverket щодо податків і зборів, які виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство, мають привілейований статус відповідно до Закону про привілеї (Förmånsrättslagen, 1970:979) [553]. Згідно цього закону, податки, такі як ПДВ, податок на доходи фізичних осіб і роботодавців, належать до категорії загальних привілейованих вимог (allmän förmånsrätt). Вказані вимоги мають пріоритет над незабезпеченими вимогами, але поступаються вимогам із заставним забезпеченням (särskild förmånsrätt), таким як іпотечні кредити. Поточні податкові зобов'язання, що виникають після відкриття провадження, класифікуються як адміністративні витрати та задовольняються поза чергою. Таким чином, Skatteverket має чітко визначений привілейований статус, що забезпечує захист державних інтересів у процедурі банкрутства [414].

У Норвегії вимоги Skatteetaten щодо податків і зборів також мають привілейований статус. Згідно Закону про банкрутство (Konkursloven, 1984),

вимоги щодо ПДВ, податків на заробітну плату та інших обов'язкових платежів належать до другого класу привілейованих вимог (*andre prioritetskrav*). Вони поступаються лише вимогам щодо витрат на провадження та заробітної плати працівників, але мають пріоритет над незабезпеченими вимогами. Поточні податкові зобов'язання оплачуються як адміністративні витрати. Норвезька система передбачає чітку ієрархію, яка забезпечує високий рівень захисту вимог *Skatteetaten* [554].

У Данії вимоги SKAT щодо податків, зокрема ПДВ і податків на доходи, мають привілейований статус, але поступаються вимогам працівників щодо заробітної плати та компенсацій, що регулюється Законом про банкрутство (*Konkursloven*, 1977, зі змінами). Згідно цього закону, податкові вимоги належать до другого рівня привілейованих вимог (*forudgående krav*), що забезпечує їхнє задоволення перед незабезпеченими кредиторами. Поточні податкові зобов'язання, як і в інших скандинавських країнах, оплачуються як адміністративні витрати [392]. Однак у Данії привілейований статус SKAT є менш вираженим порівняно зі Швецією чи Норвегією через вищий пріоритет вимог працівників.

У Фінляндії вимоги *Vero Skatt* щодо податків і зборів, що виникли до відкриття провадження, мають привілейований статус відповідно до Закону про банкрутство (*Konkurslagen*, 2004:120). Згідно цього закону, податкові вимоги належать до привілейованих (*etuoikeutetut vaatimukset*), але поступаються вимогам із заставним забезпеченням і вимогам щодо заробітної плати. Поточні податкові зобов'язання оплачуються як адміністративні витрати. *Vero Skatt* активно співпрацює з адміністратором банкрутства через електронні системи, що полегшує включення їхніх вимог до реєстру [555].

Податкові органи в скандинавських країнах мають право подавати вимоги до адміністратора банкрутства у встановлені строки (зазвичай 1-3 місяці після оголошення банкрутства), отримувати інформацію про хід провадження, оскаржувати дії адміністратора банкрутства та брати участь у

зборах кредиторів. Наприклад, у Швеції Skatteverket може звернутися до суду для оскарження рішень адміністратора щодо не включення вимог до реєстру [556]. У Норвегії Skatteetaten використовує електронну систему для подання вимог, що підвищує ефективність процесу [557].

Податкові органи зобов'язані своєчасно подавати вимоги та надавати документацію, що підтверджує їхню правомірність і розмір. У всіх скандинавських країнах податкова служба повинна дотримуватися мораторію на примусове стягнення податків під час процедур санації чи банкрутства. Наприклад, у Фінляндії Vero Skatt співпрацює з адміністратором через електронну платформу Konkurssiasiat.fi, забезпечуючи швидкий обмін даними [558].

На підставі аналізу, можна зробити висновок, що податкові органи у скандинавських країнах мають привілейований статус як кредитори у процедурах банкрутства, що забезпечує пріоритетне задоволення їхніх вимог щодо податків і зборів перед незабезпеченими кредиторами. У Швеції та Норвегії цей статус є більш вираженим, тоді як у Данії та Фінляндії вимоги податків поступаються вимогам працівників. Практика скандинавських держав щодо надання податковим органам спеціального правового статусу у процедурах банкрутства становить значний інтерес для розвитку національного законодавства України. Загалом, скандинавський підхід до участі податкових органів у справах про банкрутство демонструє високу ступінь інституційної збалансованості, що може бути корисним зразком для удосконалення українського законодавства.

На підставі зробленого аналізу, можна зазначити, що участь органів ДПС України як кредитора у справі про банкрутство має специфічний характер, зумовлений публічно-правовою природою їхніх вимог та статусом представника державних інтересів. Незважаючи на наявність широких процесуальних прав, ДПС України не завжди демонструє активну позицію у процедурі, що знижує ефективність її впливу на перебіг провадження. Формалізм у реалізації повноважень, обмеження щодо реструктуризації

податкового боргу та відсутність гнучкості у взаємодії з арбітражним керуючим ускладнюють досягнення мети процедур банкрутства. Вивчення практики скандинавських країн підтверджує ефективність моделі, за якої податкові органи, діючи в межах загальних прав кредитора, активно сприяють відновленню платоспроможності боржника й захисту публічних інтересів, що доцільно врахувати при вдосконаленні українського законодавства.

Висновки до розділу 4

В результаті аналізу наукової літератури, судової практики, у тому числі зарубіжних країн та ЄСПЛ щодо особливостей захисту прав окремих категорій кредиторів отримано такі результати:

1. Обґрунтовано концепцію активної участі забезпечених кредиторів у процедурі банкрутства, що передбачає розширення їхніх процесуальних прав у питаннях оцінки, управління та реалізації заставного майна шляхом законодавчого закріплення права на ініціювання альтернативної незалежної оцінки предмета застави з можливістю судового перегляду її результатів з метою запобігання зниженню вартості майна та забезпечення справедливого й повного задоволення вимог забезпеченого кредитора.

2. Запропоновано впровадження в українське законодавство інституту спільного забезпечення, який регламентує відносини між кількома забезпеченими кредиторами, чиї вимоги забезпечені одним і тим самим майном шляхом розробки правової конструкції, яка передбачає фіксацію статусу спільного забезпечення через державний реєстр, обов'язкове погодження умов реалізації майна та можливість укладення міжкредиторських угод, що сприятиме зниженню конфліктів і підвищенню прозорості процедур.

3. Розроблено модель «захисного інтересу», яка гарантує забезпеченому кредитору компенсаційне задоволення у разі втрати чи значного знецінення предмета забезпечення шляхом побудування механізму, який передбачає

можливість отримання грошової компенсації з конкурсної маси або перехід у клас конкурсних кредиторів для забезпечення справедливого розподілу ризиків у процедурі банкрутства.

4. Запропоновано впровадження процедури реалізації заставного майна через міжнародні електронні аукціони у випадках низького попиту на внутрішньому ринку або високої вартості активів, що сприятиме залученню іноземних інвесторів, підвищенню ринкової ціни та зниженню корупційних ризиків.

5. Запропоновано підхід до формування механізму гарантованого мінімального задоволення забезпечених кредиторів за рахунок конкурсної маси у випадках, коли реалізація предмета застави не забезпечує повного погашення вимог.

6. Обґрунтовано доцільність диференційованого правового регулювання банкрутства окремих категорій фізичних осіб (внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, осіб за кордоном, підсанкційних осіб) в умовах воєнного стану, із врахуванням гуманітарних та безпекових чинників.

7. Запропоновано спрощення вимог у процедурі банкрутства фізичних осіб щодо подання документів у період воєнного стану через використання альтернативних засобів доказування (електронні витяги, довідки з реєстрів, показання свідків тощо); визначення підсудності у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, які перебувають за межами України шляхом надання права боржнику обирати суд для подання заяви.

8. Розроблено практичний алгоритм захисту прав кредиторів у процедурі банкрутства фізичних осіб, який включає оцінку фінансового стану боржника, активну процесуальну участь, контроль за діями арбітражного керуючого та протидію недобросовісній поведінці боржника.

9. Запропоновано впровадження міжнародного механізму обміну інформацією про майновий стан боржника та взаємного визнання рішень у

справах про транснаціональне банкрутство, що дозволить усунути правові прогалини, пов'язані з приховуванням іноземних активів боржниками.

10. Запропоновано закріпити в КУзПБ право кредитора ініціювати провадження у справі про банкрутство щодо фізичної особи-підприємця, що забезпечить дотримання принципу рівності учасників господарських правовідносин і сприятиме ефективному захисту кредиторських вимог.

11. Визначено «гібридний» правовий статус органів ДПС України як кредиторів у справах про банкрутство, що поєднує публічно-правові функції (реалізація фіскальної політики) та приватно-правові елементи (грошові вимоги), з акцентом на їх унікальну роль у забезпеченні балансу інтересів держави, боржника та інших кредиторів.

12. Доведено, що з огляду на публічно-правову природу діяльності органів ДПС України, які реалізують повноваження щодо захисту фіскальних інтересів держави, вбачається доцільним визначення обов'язкових дій при відкритті провадження у справі про банкрутство та погодженні реструктуризації боргів боржника-фізичної особи; нормативно передбачити звільнення податкових органів від сплати судового збору у разі звернення до господарського суду із заявами про визнання грошових вимог до боржника в межах провадження у справі про банкрутство.

13. Обґрунтовано необхідність закріплення у ст. 14 ПК України окремого визначення терміну «стягнення податкового боргу» як примусового заходу виконання узгодженого податкового зобов'язання платника податків, що дозволить чітко розмежувати поняття «погашення» та «стягнення» боргу як добровільного та примусового способів виконання податкового обов'язку; забезпечити юридичну визначеність для формування публічно-правової грошової вимоги податкового органу до боржника у справі про банкрутство; усунути передумови для зловживання владними повноваженнями контролюючими органами в охоронних податкових правовідносинах.

14. Запропоновано нові підходи до гармонізації норм КУзПБ і ПК України щодо реструктуризації податкових боргів у процедурах санації

шляхом запровадження автоматичного погодження графіків реструктуризації за рішенням суду та розробки спільних методичних рекомендацій для ДПС України і арбітражних керуючих.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження ролі кредиторів у справі про банкрутство виявлено комплексні теоретичні та прикладні проблеми реалізації і захисту їхніх прав у межах процедур неплатоспроможності, а також отримано наукові результати, що забезпечують розв'язання важливої теоретичної та практичної проблеми вдосконалення правового регулювання участі кредиторів у процедурі банкрутства. Зазначені результати мають загальнонаціональне значення та спрямовані на формування ефективної моделі правового балансу між інтересами боржника, кредиторів і публічного інтересу, що особливо актуально в умовах воєнного стану та євроінтеграційної трансформації правової системи України. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано ряд узагальнених висновків та положень:

1. На основі теоретичного аналізу провадження у справі про банкрутство встановлено його публічно-приватний характер, який вимагає балансування приватних інтересів боржника і кредиторів із публічними інтересами, такими як економічна стабільність, фінансова дисципліна та цілісність економічного ринку. Запропоновано інтегральне бачення мети процедури банкрутства, що поєднує відновлення платоспроможності, справедливий розподіл активів боржника і підтримку макроекономічної стабільності, узгоджене з Директивою (ЄС) 2019/1023, через механізми, які гарантують законність, правову визначеність та недискримінаційність процедур. У контексті сучасних викликів, таких як воєнний стан, цифровізація економіки та євроінтеграційні процеси, встановлено необхідність переосмислення ролі та функцій процедур банкрутства, акцентуючи на впровадженні ефективних превентивних механізмів і забезпеченні економічної стабільності та гармонійного балансу інтересів усіх учасників. У просторі сучасного права банкрутство постає не лише як процедура фінансового оздоровлення чи ліквідації боржника, а як складний

механізм, у якому поєднуються приватні та публічні інтереси. У цьому контексті обґрунтовано з позиції синергетики комплексне визначення принципів та взаємодія принципів нової генерації («другого шансу», превентивного банкрутства, пріоритету реструктуризації над ліквідацією, ефективного судового контролю і прискорених процедур, захисту прав працівників, гнучкості та адаптивності законодавства) з класичними принципами, а також сформовано типологію ознак провадження у справах про банкрутство.

2. Кредитори займають центральне місце у структурі учасників справи про банкрутство, демонструючи високу процесуальну активність через безпосередній інтерес у задоволенні майнових вимог, що зумовлює їхню взаємодію між собою та іншими учасниками на всіх етапах провадження. На підставі цього, запропоновано новий концептуальний підхід до розуміння місця кредитора в системі учасників провадження у справі про банкрутство, який ґрунтується на багатовекторній ролі кредитора як активного учасника в управлінні процедурою банкрутства; суб'єкта, що здійснює моніторинг платоспроможності боржника; ініціатора або сторони превентивних механізмів реструктуризації; носія публічно значимого інтересу у справах, де порушуються питання економічної стабільності, зайнятості або фінансової безпеки. Аргументовано необхідність удосконалення правового регулювання взаємодії кредиторів з учасниками провадження шляхом внесення змін до ст. 48 КУзПБ щодо регламентації діяльності комітету кредиторів, стандартизації прозорості роботи арбітражного керуючого, забезпечення його неупередженості, обов'язкової участі прокурора у справах щодо державних підприємств, суб'єктів із публічними інтересами чи підозрою у шахрайстві, а також підвищення незалежності оцінювачів і аудиторів через відкриті тендери та стандартизацію процедур оцінки.

3. У контексті вдосконалення правового регулювання процедур банкрутства сформульовано концептуальні засади розуміння кредитора у справі про банкрутство шляхом запропонування доктринального поняття

кредитора як суб'єкта, що виконує ключову роль у досягненні балансу приватних і публічних інтересів у процедурі неплатоспроможності; визначення юридичної природи кредитора як особи (фізичної, юридичної або публічної), що має документально підтверджену майнову вимогу до боржника, бере активну або пасивну участь у процедурі банкрутства з метою захисту своїх інтересів; розроблення фільтраційних механізмів на основі сукупності ключових ознак кредитора, а саме: дійсна вимога, процесуальна легітимація, добросовісність, економічний інтерес. Удосконалено категоризацію учасників справи про банкрутство шляхом чіткого розмежування понять «потенційний кредитор» і «процесуальний кредитор» для уточнення правового режиму їхніх вимог, запровадження категорії «прострочені кредитори з поновленими правами» з урахуванням особливостей надзвичайних обставин, зокрема воєнного стану, а також введення поняття «токенізовані кредитори» та механізмів їхньої участі в процедурі банкрутства з урахуванням специфіки цифрових активів.

4. Класифікація кредиторів у справі про банкрутство є правовим інструментом, що впорядковує склад учасників провадження та забезпечує реалізацію їхніх прав і законних інтересів. Запропоновано класифікацію, яка враховує сучасні реалії цифрової економіки, глобалізації та поведінкові аспекти участі кредиторів, що створює методологічну основу для вдосконалення законодавства й правозастосовної практики та сприяє підвищенню ефективності, прозорості й справедливості процедур банкрутства в Україні. Традиційні критерії (характер вимог, черговість задоволення, наявність забезпечення) виявилися недостатніми, тому аргументовано нові підходи – за формою реалізації вимог (токенізовані, гібридні, традиційні); ступенем впливу на боржника (системно важливі, пасивні, деструктивні) та процесуальною активністю (активні, реактивні, пасивні, маніпулятивні), що дозволяє глибше осмислити правовий статус кредиторів, запобігти зловживанням і забезпечити більш ефективні результати процедур банкрутства.

5. Визначення процесуального статусу кредитора у справі про банкрутство є елементом забезпечення ефективності та справедливості процедур неплатоспроможності, що зумовило необхідність удосконалення теоретико-правових засад шляхом розмежування понять «правовий статус», «правове положення» та «процесуальний статус» із уточненням їх змісту й особливостей правового регулювання участі кредиторів, розроблення пропозицій щодо вдосконалення порядку набуття цього статусу (уніфікація форми заяви, визначення критеріїв належних доказів, попереднє погодження вимог з арбітражним керуючим, автоматизація реєстрації вимог), обґрунтування інституційної автономії процедури визнання кредитора та формулювання нового доктринального тлумачення моменту набуття статусу з моменту подання заяви з грошовими вимогами до суду, що забезпечує легітимність процесуальних дій кредитора на всіх етапах провадження.

6. Права та обов'язки кредиторів у процедурі банкрутства формують основу їх правового статусу, забезпечують ефективність і справедливість провадження. Удосконалено їх розуміння як сукупності юридично закріплених можливостей і вимог, спрямованих на реалізацію майнових та процесуальних інтересів і контроль за діями арбітражного керуючого при дотриманні процесуальних норм, водночас наголошено на балансі інтересів між кредиторами, боржником і державою. Розроблено класифікацію прав та обов'язків за функціональним призначенням, стадією провадження, способом реалізації, характером заінтересованості, ступенем впливу та часовою стабільністю, що дозволяє системно визначити їх роль у механізмі банкрутства. Сформульовано положення про процесуальну відповідальність кредиторів, визначено її поняття та запропоновано процедуру притягнення, яка передбачає подання заяви заінтересованими учасниками або судом, розгляд з участю сторін, ухвалення рішення про застосування санкцій з правовою кваліфікацією дій кредитора та можливість оскарження.

7. Відкриття провадження у справі про банкрутство є ключовим етапом, який запускає процесуальний механізм розгляду вимог кредитора

щодо визнання боржника неплатоспроможним. Для вдосконалення цього процесу запропоновано: запровадити первинну оцінку добросовісності кредитора з поданням обов'язкової декларації добросовісності, що супроводжується заявою, сформулювати індикативний перелік ознак недобросовісного ініціювання для уніфікації судової практики та зобов'язати суд перевіряти відповідність заяви критеріям добросовісності з визначенням механізму відповідальності ініціюючого кредитора за недобросовісне подання заяви. Алгоритм відкриття провадження вдосконалено шляхом запровадження обов'язкової медіації для малого та середнього бізнесу та цифрової верифікації заяв через державні реєстри, що спрямовано на зменшення судового навантаження, запобігання зловживанням процедурою банкрутства та забезпечення економічної стабільності бізнесу в умовах воєнного стану в Україні.

8. Подання та належне процесуальне оформлення грошових вимог кредиторів до боржника становить визначальний елемент процедури банкрутства. Для вдосконалення цього процесу систематизовано підходи до доказування грошових вимог кредиторів, зокрема: запропоновано концепцію диференційованого стандарту доказування залежно від типу кредитора, природи вимоги та стадії провадження; розроблено ідею електронного блокчейн-реєстру вимог з автоматичною верифікацією; запропоновано впровадження смарт-договорів для автоматизованої фіксації вимог; обґрунтовано презумпцію пов'язаності кредиторів у разі подання вимог протягом 12 місяців до відкриття провадження; сформульовано підхід до доказування вимог у цифрових активах (криптовалютах, токенах) із застосуванням блокчейн-верифікації; запропоновано аналіз вимог як стандартизовану методику оцінки доказів; визначено класифікацію неналежних вимог; обґрунтовано необхідність трансформації немайнових вимог у грошову форму з урахуванням міжнародної практики.

9. З метою підвищення ефективності механізмів захисту прав кредиторів на різних етапах процедури банкрутства розроблено нові

концептуальні підходи до реструктуризації та організації процедур банкрутства шляхом пропонування концепції динамічної моделі превентивної реструктуризації, заснованої на модульному захисті прав кредиторів, функціональної моделі розпорядження майном із функціями верифікації, активної участі кредиторів та балансу, як основи ефективного захисту прав кредиторів, а також критеріїв недійсності правочинів боржника. Удосконалено регулювання мирової угоди як гібридної процедури з чітким механізмом голосування та судового контролю, запропоновано концепцію поствоєнної санації для відновлення підприємств, що постраждали від збройної агресії, класифікацію форм захисту кредиторів у ліквідації (процесуальні, майнові, організаційно-контрольні, інформаційно-аналітичні), принцип пріоритету активного кредитора та нормативне закріплення публічності ліквідаційної процедури через електронну звітність і реєстри.

10. Захист прав забезпечених кредиторів є визначальним для забезпечення довіри до процедури банкрутства, підтримки стабільності фінансового ринку та дотримання принципу справедливості, що запропоновано досягати через концепцію активної участі забезпечених кредиторів із вирішальним голосом щодо оцінки, реалізації та управління предметом застави; інститут спільного забезпечення для врегулювання відносин між кількома кредиторами з фіксацією в реєстрі та погодженням умов реалізації; модель «захисного інтересу», яка передбачає грошову компенсацію або перехід до класу конкурсних кредиторів у разі втрати чи знецінення предмета забезпечення; законодавче закріплення права забезпеченого кредитора на альтернативну оцінку предмета застави з судовим контролем результатів; реалізацію заставного майна через міжнародні аукціонні платформи для підвищення ціни та прозорості, а також підхід до формування механізму гарантованого мінімального задоволення для забезпечених кредиторів, якщо реалізація предмета застави не покриває вимог.

11. Банкрутство фізичних осіб є важливим інструментом захисту прав кредиторів, що потребує адаптації до сучасних умов і викликів, у зв'язку з чим сформульовано положення щодо диференціації правового регулювання для окремих категорій боржників (внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовці, осіб за кордоном, підсанкційні особи) з урахуванням гуманітарних і безпекових чинників, надання боржникам за межами України права вибору суду, спрощення вимог до подання документів у воєнний період через альтернативні засоби доказування, а також розробки алгоритму захисту прав кредиторів, що включає оцінку фінансового стану боржника, активну процесуальну участь, контроль за арбітражним керуючим і протидію недобросовісності боржника. Додатково обґрунтовано доцільність надання кредиторам права ініціювати банкрутство фізичних осіб-підприємців для забезпечення рівності учасників господарських правовідносин та впровадження міжнародного обміну інформацією про активи боржника й взаємного визнання рішень у транснаціональних справах, що підвищує доступність, ефективність і прозорість процедур відповідно до європейських стандартів.

12. Участь органів Державної податкової служби України у банкрутстві є важливою для захисту державних інтересів, забезпечення наповнення бюджету, запобігання зловживанням і дотримання принципу рівності кредиторів. У цьому контексті охарактеризовано органи Державної податкової служби України як кредиторів із «гібридним» статусом, що поєднує публічно-правові та приватно-правові елементи; обґрунтовано необхідність їхніх обов'язкових дій на етапі відкриття провадження та погодження реструктуризації заборгованості боржника-фізичної особи; запропоновано звільнення Державної податкової служби України від сплати судового збору у справах про банкрутство; визначено поняття «стягнення податкового боргу» як примусового заходу; запропоновано гармонізацію положень Кодексу України з процедур банкрутства і Податкового кодексу України щодо реструктуризації податкових боргів із автоматичним

погодженням графіків реструктуризації, що підвищує ефективність захисту прав держави як кредитора та сприяє прозорості процедур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Thomas H. Jackson. Logic and the Limits of Bankruptcy Law. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1986. 287 с. URL: <https://books.google.gm/books?id=8jBdo5U8UzkC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
2. Поляков Р. Б. Сутність відносин банкрутства (неплатоспроможності). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 63–73. DOI <https://doi.org/10.32782/39221471>
3. Право sui generis. *Правничий дім «Копірайт»*. URL: <https://kopirait.com.ua/pravo-sui-generis/>
4. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
5. Вечірко І. О. Умови відкриття провадження у справі про банкрутство згідно з нормами Кодексу України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства: збірка наукових статей / за заг. ред. С. В. Жукова*. Київ: Алерта, 2019. С. 15–25.
6. Кіщак Д. С. Теоретичні аспекти відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 1. С. 116–121. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.19>
7. Хомко Л. В., Яновицька А. В. Правове регулювання банкрутства: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 280 с.
8. Беляневич О. А. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 5–9.
9. Булижин І. В. Передумови відкриття провадження у справі про банкрутство: теорія і практика. *Право і суспільство*. 2017. № 5. Ч. 2. С. 47–51. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/5_2017/part_2/13.pdf

10. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно–правове дослідження: монографія; Запоріж. нац. ун–т. Київ : Право України, 2023. 469 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Poliakov_Rodion/Instytut_bankrutstva_nespromozhnosti_v_Ukraini_ta_Nimechchyni_porivnialno-pravove_doslidzhennia.pdf?
11. Возняковська К. А. Право неспроможності банків: проблеми теорії та практики: монографія. Чернівці: Друк Арт, 2018. 360 с.
12. Господарське процесуальне право : підручник / за ред. О. П. Подцерковного, М. Ю. Картузова. Харків : Одиссей, 2012. 400 с.
13. Bork R., Zwiete K. Commentary on the European Insolvency Regulation. Oxford: Oxford University Press, 2022. 1136 p. DOI 10.1093/oso/9780198852117.001.0001
14. McCormack G., Keay A., Brown S. European Insolvency Law: Reform and Harmonization. 2017. 512 p.
15. Skeel D. Debt's Dominion: A History of Bankruptcy Law in America. Princeton University Press, 2001. 300 p. SSRN. URL: <https://ssrn.com/abstract=294421>
16. Dalhuisen J. Dalhuisen on International Insolvency and Bankruptcy. New York : M. Bender. 1986. 245 p.
17. Thomas H. Jackson, David A. Skeel Bankruptcy and Economic Recovery (July 2013). In Restructuring Financial Infrastructure to Speed Recovery (Brookings Institution) Forthcoming, U of Penn, Inst for Law & Econ Research Paper №. 13–27. URL: <https://ssrn.com/abstract=2306138>
18. Ніколенко Л. М. Адаптація українського законодавства про банкрутство до *acquis communautaire*: методологічні принципи та практичні інструменти нормопроєктування. *Право і суспільство*. 2025. № 83. С.19–24. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.3>
19. Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings. *Eur-lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/848/oj/eng>

20. UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. United Nations, New York, 2005. 400 p. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law
21. Butyrskiy A. A., Nikolenko L. N., Ivanyuta N. V., Butyrskya I. A., Kabenok Yul. V. Economic Disputes Resolving Models by Courts in the Post-Soviet Countries. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*. 2021. Vol. 27. Issue 2. P. 4217–4222. DOI 10.47750/cibg.2021.27.02.443
22. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 16 серпня 2022 року у справі № 910/5335/21. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105767620&red=10000339b5f8f306d5b1f17fde2046718d5370&d=5>
23. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132. *Eur-lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj/eng>
24. Радзивілюк В. В. Предмет інституту запобігання банкрутства (неспроможності). *Юридичний вісник*. 2010. № 2. С. 154–157. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/7392/8422>
25. Гришанова Н. Справи про банкрутство щодо питань виконавчого провадження: суддя КГС ВС поділився актуальною судовою практикою. 2023. *Ligazakon*. *Верховний Суд: кейси, правові позиції*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/220052_spravi-pro-bankrutstvo-shchodo-pitan-vikonavchogo-provadzheniya-suddya-kgs-vs-podlivsya-aktualnoyu-sudovoyu-praktikoyu
26. Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / за ред. В. С. Щербини. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 528 с.
27. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств. К., 2000. 412 с.

28. Вечірко І. О. Особливості правового регулювання розгляду судом справ про банкрутство. August 2–3, 2023. Wloclawek, Republic of Poland. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/352/9651/20137-1?inline=1>
29. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 22 вересня 2021 року у справі №910/6639/20. *Судова влада України. Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat_kgs_vs/2021_09_22_910_6639_20
30. Wessels B. *International Insolvency Law*. Kluwer Law International, 2006. 670 p.
31. Christoph G. Paulus, Dammann R. *European Preventive Restructuring*. Nomos, 2021. 512 p. *Beck-elibrary*. URL: <https://www.beck-elibrary.de/en/document/view/detail/uuid/8df0e54d-c054-3bd4-a865-80c9fdff33d4>
32. Fagetan A. M. *Corporate Insolvency Laws in Selected Jurisdictions: US, England, France, and Germany*—A Comparative Perspective. *Laws*. 2025. № 14 (2). DOI <https://doi.org/10.3390/laws14020021>
33. Бутирська І. А. Провадження у справах про банкрутство як особливий вид провадження у господарському судочинстві. *Право України*. 2021. № 4. С. 23–32. DOI [10.33498/louu-2021-04-023](https://doi.org/10.33498/louu-2021-04-023)
34. Bork R. *Principles of Cross-Border Insolvency Law*. URL: https://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-68512018000100035&lng=en&nrm=iso&tlng=en
35. Tirado I. *Corporate Restructuring Laws Under Stress: The Case of Spain*. *Eur Bus Org Law Rev*. 2023. № 24. P. 317–336. DOI <https://doi.org/10.1007/s40804-023-00283-5>
36. Baird D. G. *Elements of Bankruptcy*. West Academic, 2014. 299 p.
37. Sullivan T. A., Warren E., Westbrook J. L. *The Fragile Middle Class: Americans in Debt*. *Yale University Press*, 2000. 380 p. URL:

https://www.researchgate.net/publication/238066568_The_Fragile_Middle_Class_Americans_in_Debt

38. Westbrook J. L. The Control of Wealth in Bankruptcy. *Texas Law Review*. 2004. 137 p. URL:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=518802

39. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листопада 1991 р. № 1798–XII. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/ed20200523#Text>

40. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 16 жовтня 2024 року у справі №913/266/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123873486>

41. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20 березня 2024 року у справі №911/1005/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118650532>

42. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 26 травня 2022 року у справі №922/1426/21. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104987446&red=10000395f7e5b2b29adfc57cd35aa75a5a7ab&d=5>

43. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 09 вересня 2021 року у справі №916/4644/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100884643>

44. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21 березня 2023 року у справі №922/3620/21. *Protocol*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_21_03_2023_roku_u_spravi_922_3620_21/

45. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23 грудня 2021 року №921/173/21. *Ligazakon*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C024460>

46. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21 жовтня 2020 року у справі №915/36/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92384911>

47. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15 січня 2025 року у справі № 909/291/23. *Iplex*. <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=124629854&red=100003e7dc2f6138149a4d1aca46077b158dbf&d=5>

48. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 27 червня 2023 року у справі № 911/4706/15(911/1626/21). *Судова влада України. Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat_kgs_vs/2023_06_27_911_4706_15

49. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 18 квітня 2023 року у справі № 904/3940/19 (904/9816/21). *Protocol*. URL: [https://protocol.ua/ru/postanova_kgs_vp_vid_18_04_2023_roku_u_spravi_904_3940_19_\(904_9816_21\)_1/](https://protocol.ua/ru/postanova_kgs_vp_vid_18_04_2023_roku_u_spravi_904_3940_19_(904_9816_21)_1/)

50. Постанова Великої Палати Верховного Суду про спосіб захисту від незаконного продажу заставного майна на публічних торгах та можливості продажу майна під судовою заборорою. 05 листопада 2022. *Antiraid*. URL: <https://forum.antiraid.com.ua/topic/14043-postanova-vp-vs-pro-sposib-zahistu-vid-nezakonnogo-prodazhu-zastavnogo-majna-na-publichnikh-torgah-ta-mozhливosti-prodazhu-majna-pid-sudovoju-zaboronoju/>

51. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 08 червня 2022 року у справі №922/3921/21. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104827533&red=1000038230e88387f91bc3b4859d34a960e6da&d=5>

52. Insolvenzordnung. 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2866). *Bundesamt für Justiz*. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/index.html#BJNR286600994BJNE002000000>

53. Book VI of the French Commercial Code: Ordinance 2021–1193 of September 15, 2021. *French–business–law*. URL: <https://french–business–law.com/french–legislation/legitext000005634379–french–commercial–code/>

54. Įmonių bankroto įstatymas 20.03.2001. № IX–216. *Lietuvos Respublikos Seima*. URL: <https://e–seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.129687?jfwid=>

55. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 28 липня 2020 року у справі №904/2104/19. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/90802057>

56. Artificial Intelligence in the Judiciary. *OECD*. 2021. URL: <https://www.oecd.org/going–digital/ai–in–the–judiciary.pdf>

57. Ніколенко Л. М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 71. С. 338–341. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.57>

58. Радзивілюк В. В. Метод, принципи та функції права банкрутства (неспроможності). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Юридичні науки*. 2010. № 82. С. 23–25.

59. Finch V., Milman D., Frisby S. Corporate Insolvency Law: Perspectives and Principles. Cambridge University Press, 2009. *Cambridge*. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/corporate–insolvency–law/B4FACB1F7F3641919A7408F4F234FF>

60. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні : монографія. Київ, 2006. 384 с.

61. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підручник. Київ : Ін Юре, 2011. 560 с.

62. Поляков Р. Б. Принцип всеспільності як основоположний (базисний) принцип відносин банкрутства (неплатоспроможності). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 202–210. URL: http://sej.org.ua/10_2023/47.pdf

63. Погребняк В., Гаврилюк О. Роль судової правотворчості у добудові права: принципи у справах неспроможності. *Право України*. 2022. № 7. С. 23–51. DOI 10.33498/lopu-2022-07-023
64. Чорна Ю. В. Світові системи банкрутства: господарсько–правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 292 с.
65. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Львів: ЛьВДУВС, 2020. 268 с.
66. Ніколенко Л. М. Принципи законності та гласності розгляду справ у господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2008. № 3. С. 76–81.
67. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі № 923/590/18. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=89957325&red=100003d447595912b3865f7d5044b2aea2b584&d=5>
68. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04 лютого 2021 року у справі №904/1360/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94999344>
69. Ярмоленко О. С. Реалізація принципу соціальної справедливості при захисті прав кредиторів у процедурі банкрутства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 5. С. 49–54. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-5-8>
70. Жуков С. Застосування принципу процесуальної економії та інші правові висновки ВС у справах про банкрутство за січень 2019 року. *Судова влада України. Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/655993/>
71. Гласність та відкритість судового процесу як один з основних принципів господарського судочинства. 11 листопада 2019. Господарський суд Волинської області. *Судова влада України*. URL: <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/pres-centr/news/821454/>
72. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року: ратифіковано Законом України № 475/97–ВР від

17.07.1997 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

73. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 лютого 2005 р. № 3262–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 15. Ст. 128.

74. Волошин проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 10 жовтня 2013 р., заява № 15853/08. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/sud1690/evro_sud/voloshin_proty_ukr

75. Бацаніна проти Росії (Batsanina v. Russia): рішення Європейського суду з прав людини від 26 травня 2009 р., заява № 3932/02. *HUDOS. European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-193749&filename=CASE%20OF%20BATSANINA%20v.%20RUSSIA%20%E2%80%93%20translation%20summary%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co%20.pdf>

76. Дерлюк В. Огляд правових позицій Верховного суду у складі колегій суддів Касаційного господарського суду за вересень 2020 року. *HSA*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/oglyad-pravovyh-pozytsij-verhovnogo-sudu-u-skladi-kolegij-suddiv-kasatsijnogo-gospodarskogo-sudu-za-veresen-2020-roku>

77. Re Air Berlin PLC, 2017 (Amtsgericht Charlottenburg, Germany). Insolvency Case №. 36a IN 4551/17. URL: <https://www.insolvenzbekanntmachungen.de/>.

78. Legge Fallimentare. 12/01/2019. № 14. GU 14/02/2019. *Altalex*. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/10/30/legge-fallimentare>

79. Lei de Recuperação de Empresas e Falências, № 11.101/2005. URL: https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2004-2006/2005/lei/111101.htm

80. United States Bankruptcy Code (Chapter 11). United States Code, Title 11. *Cornell Law School* URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>

81. Bankruptcy Act 1966. *Federal Register of Legislation*. URL: [https://www.legislation.gov.au/search/text\(%22bankruptcy%20act%22,nameandtext,contains\)/pointintime\(latest\)](https://www.legislation.gov.au/search/text(%22bankruptcy%20act%22,nameandtext,contains)/pointintime(latest))

82. Ярмоленко О. С. Принципи банкрутства в Україні: міжнародний досвід та національні особливості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 60–66. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-10>

83. Insolvency Act 1986. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>

84. Керівні принципи ЮНСІТРАЛІ щодо законодавства про неплатоспроможність (UNCITRAL Model Law on Cross–Border Insolvency, 1997, з оновленнями). *United Nations Commission on International Trade Law*. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/modellaw/cross–border_insolvency.

85. Re Smith, 2015 (Bankruptcy Court, Northern District of California, Case № 15–41234). URL: <https://www.canb.uscourts.gov/>.

86. Engelberg M. The proposed EU framework for preventive restructuring and the English schemes of arrangement regime—seeking the best Preventive model for each Member State. *Capital Markets Law Journal*. April, 2019. Vol. 14. Issue 2. P. 251–273.

87. Enterprise Bankruptcy Law of the People's Republic of China, adopted at the 23rd Meeting of the Standing Committee of the Tenth National People's Congress of the People's Republic of China on August 27, 2006, is hereby promulgated and shall go into effect as of June 1, 2007. URL: https://english.www.gov.cn/services/doingbusiness/202102/24/content_WS6035f009c6d0719374af97ad.html

88. Notice on Printing and Distributing the «Opinions of the Higher People's Court of Beijing Municipality on Accelerating the Trial of Bankruptcy Cases». 04.04.2018. *Higher People's Court of Beijing Municipality*. URL: <https://www.bjcourt.gov.cn/ssfw/yshjen/pcgk28.htm>

89. Fair Entitlements Guarantee Act 2012. *Commonwealth Consolidated Acts*. URL: https://classic.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/feга2012278/
90. Principles for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes. 2015. *The World Bank Group*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/391341619072648570/pdf/Principles-for-Effective-Insolvency-and-Creditor-and-Debtor-Regimes.pdf>
91. Enhancing Insolvency Frameworks to Support Economic Renewal. 14.12.2022. *OECD*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/enhancing-insolvency-frameworks-to-support-economic-renewal_8ef45b50-en.html
92. Eidenmueller Horst G. M. Comparative Corporate Insolvency Law: Second Edition. European Corporate Governance Institute – Law Working. 07 November, 2023. Paper №. 738/2023. DOI <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4625897>
93. Ніколенко Л. М. Визначення принципу верховенства права в господарському судочинстві. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1 (78). С. 82–86. DOI <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2022-78-1-82-86>
94. Panova L., Baranovska V., Iarmolenko O. Comparative Study of the Bankruptcy Procedure of State-Owned Enterprises and Their Settlements with Creditors in Ukraine and EU Countries: Economic and Legal Aspects. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11 (4). №. 4. P. 367–378. DOI <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-4-367-378>
95. Бутирська І. А. Учасники провадження у справі про банкрутство : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Інститут економіко–правових досліджень НАН України. Київ, 2017. 204 с.
96. Грабован Л. І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Нац. ун–т «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 247 с.
97. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23 грудня 2021 року у справі № 924/1155/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103836919>

98. Бутирський А. А., Ніколенко Л. М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство: теоретичні і практичні проблеми. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 25–32. DOI <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.02.025>
99. Грабован Л. І. Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 52–60. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/10.pdf>
100. Поляков Б. М. Боржник як учасник провадження у справі про банкрутство. *Санація та банкрутство*. 2005. № 1. С. 65–68.
101. Ярмоленко О. С. Місце кредиторів у системі учасників провадження у справі про банкрутство. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 94–100. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2023.12>
102. Бутирський А. А. Значення інституту банкрутства для економічних відносин в Україні: матеріали круглого столу «Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова» (8 лютого 2019 р., м. Київ). 2019. С. 23–27.
103. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 22 вересня 2021 року у справі № 11/2043/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100456027>
104. Васьковський О. Справи про банкрутство: важливі правові позиції Верховного Суду. *Судова влада України. Верховний Суд*. 19 квітня 2023 року. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1411263/>
105. Бутирська І. А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 89–95. DOI <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.01.089>
106. Дутка В. В. Санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 96–101. DOI <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.01.096>

107. Ярмоленко О. С. Повноваження комітету кредиторів у процедурі банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С.155–158. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/35>
108. Бутирська І. А. Комітет кредиторів як суб'єкт конкурсного права. *Судова апеляція*. 2014. № 2. С. 96–101.
109. Шухатян Х. О. Концептуальні підходи до поняття сторін у провадженні справ про банкрутство. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 5. С. 140–146.
110. Біла Т. Комітет кредиторів: обсяг повноважень та проблема невизначеності обов'язків як учасника провадження у справі про банкрутство. Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за заг. ред. д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2021. С. 20–27.
111. Ухвала господарського суду Донецької області від 02 жовтня 2023 року у справі № 908/2852/15. *Youcontrol*. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/113891754/>
112. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13 лютого 2024 року у справі № 916/2740/21. *Opendatabot*. URL: <https://opendatabot.ua/court/117010023-874baf2079f773cdd913bae6e0a52c16>
113. Постанова Західного апеляційного господарського суду від 31 березня 2022 року у справі №914/1977/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104414518>
114. Ухвала господарського суду Закарпатської області від 30 листопада 2018 року у справі № 907/6/13. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78394988>
115. Ухвала господарського суду Миколаївської області від 18 вересня 2018 року у справі № 10/252/05. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76569552>

116. Ухвала господарського суду Харківської області від 12 листопада 2020 року у справі № 5023/277/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92971313>

117. Степанова Т. В. Щодо поняття та характерних рис арбітражного керуючого. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 94–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2016_23_19

118. Поляков Б. М. Арбітражний керуючий – найзалежніша особа процедури банкрутства. *Вісник господарського судочинства*. 2001. № 3. С. 86–90.

119. Кабенюк Ю. Участь арбітражного керуючого у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Право України*. 2021. № 4. С. 71–83. DOI 10.33498/lopu-2021-04-071

120. Вечірко І. О. Проведення у справах про банкрутство як самостійна форма процесуальної діяльності господарського суду. *Санація та банкрутство*. 2014. № 3–4. С. 229–234.

121. Масловський С. В. Повноваження суду першої інстанції в провадженні у справі про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 108–112. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.20>

122. Бутирська І. А. Функції господарського суду у справі про банкрутство. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 4. С. 106–111.

123. Ухвала господарського суду Донецької області від 28 жовтня 2024 року у справі № 905/55/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122715047>

124. Westbrook L., Booth C.D., Paulus C.G., Rajak H. A Global View of Business Insolvency Systems. / Westbrook L. editors. 2010. *World Bank*. URL: <http://hdl.handle.net/10986/13522>

125. Public Access to Court Electronic Records. *PACER*. URL: <https://www.pacer.gov>.

126. Єдина судова інформаційно–телекомунікаційна система (ЄСІТС). Судова влада України. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/func_ecits/
127. Richard A. Posner. *Economic Analysis of Law*. 8th ed. Aspen, 2011. URL: <https://chicagounbound.uchicago.edu/books/83/>
128. International Valuation Standards (IVS). *International Valuation Standards Council. IVSC*. URL: <https://www.ivsc.org/standards>.
129. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 06 липня 2022 року у справі № 908/564/21. *Protocol*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_06_07_2022_roku_u_spravi_908_564_21_1/
130. Iarmolenko O., Kryzhanovska O., Blazhivska N., Benitskiy A., Berendieieva A. Financial Hemorrhaging (Bankruptcy) of Entities Involved in the Production and Sale of Narcotic Drugs as a Direction of National Security: Foreign Experience and Legal Regulation of Asset Confiscation and Countering Money laundering. *Ashdin Publishing Journal of Drug and Alcohol Research*. 2025. Vol. 14. P. 1–6. DOI 10.4303/JDAR/236449.
131. Restructuring & Insolvency Laws & Regulations France 2024–2025. Global Legal Group. *Iclg*. URL: <https://iclglaw.com/practice-areas/restructuring-and-insolvency-laws-and-regulations/france#:~:text=French%20bankruptcy%20law%20provides%20for%20two%20types%20of%20out%20of,view%20to%20reaching%20a%20consensual>
132. Ніколенко Л. М., Федоренко Ю. С. Процесуальна форма розгляду відокремлених проваджень у справі про банкрутство. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 1. С. 22–26. DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-82-1-1-19-23>
133. The world bank principles for effective insolvency and creditor/debtor regimes. International Bank for Reconstruction and Development. 2021. *The World Bank*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/391341619072648570/pdf/Principles-for-Effective-Insolvency-and-Creditor-and-Debtor-Regimes.pdf>

134. Жуков С. В. Закінчення ліквідаційної процедури банкрутства юридичної особи відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства: Збірка наукових статей* / за заг. ред. д. ю. н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. К.: Алерта, 2019. С. 196–203.
135. Бутирська І. А. Правовий статус учасників справи про банкрутство: Монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. 184 с.
136. Ніколенко Л.М. Господарське право : навч. посіб. Київ : Алерта, 2024. 390 с.
137. Sarra J. Creditor Rights and the Public Interest: Restructuring Insolvent Corporations. Toronto: University of Toronto Press, 2003. 277 p.
138. Bankruptcy and Insolvency Act R.S.C., 1985, c. B–3. *Justice Laws Website*. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/b-3/page-1.html#h-24360>
139. Ρύθμιση οφειλών και παροχή δεύτερης ευκαιρίας και άλλες διατάξεις: Νόμος 4738/2020, 27.10.2020, κωδικοποιημένος με τον 5233/2025. *Taxheaven*. URL: <https://www.taxheaven.gr/law/4738/2020>
140. Act XLIX of 1991 on Bankruptcy Proceedings and Liquidation Proceedings. *Insol-Europe*. URL: <https://www.insol-europe.org/download/documents/1444>
141. Codice della crisi d'impresa. Testo del Decreto Legislativo 12 gennaio 2019, n. 14 aggiornato al D.Lgs. 13 settembre 2024, n. 136. *Altalex*. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2019/02/15/codice-crisi-impresa>
142. Code de commerce. 10 листопада 2023 року. *Legilux*. URL: <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/commerce/20231101>
143. Loi du 5 août 2005 sur les contrats de garantie financière. *Legilux*. URL: <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2005/08/05/n1/jo>
144. Вільчик Т. Б. Інститут банкрутства в Україні та Німеччині. *Forum Prava*. 2023. № 74 (1). С. 6–19. DOI <http://doi.org/10.5281/zenodo.7016655>

145. Schwarzer A., Seitter P. Der Gläubiger ist seines Glückes Schmied: Gläubigerrechte in der Krise oder Insolvenz des Schuldners. 01.10.2018. *CMS Deutschland bloggt*. URL: <https://www.cms-hs-bloggt.de/insolvenzrecht/glaeubigerrechte-insolvenzverfahren-glaeubigerautonomie/>

146. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 07 липня 2022 року у справі № 916/1456/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106150190>

147. Ляковська М. С. Сучасна парадигма правового регулювання процедури банкрутства в Україні: *Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій* : матеріали II Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Київ, 25–26 січня 2019 р.). Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 153–159.

148. Цимбалюк І. Банкрутство: що це таке та яка його процедура. 31.03.2025. *Rates*. URL: <https://rates.fm/ua-uk/expert-opinion/bankrutstvo-sho-ce-take-ta-yaka-jogo-procedura/>

149. Троць І. В. Визначення поняття банкрутства та причини його виникнення у сучасних умовах розвитку. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2011. №. 5. С. 221–228.

150. Конвенція Міжнародної організації праці № 95: Ратифікована Законом України 04 серпня 1961 року. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_146#Text

151. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25 жовтня 2018 року у справі № 5/530–03. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=77528241&red=1000036d89d84bd1a8d96f9af616025d046ecd&d=5>

152. Ніколенко Л. М. Проблеми дотримання соціальних прав громадян на території проведення операцій об'єднаних сил: *Дотримання прав людини і громадянина на території проведення Операції об'єднаних*

сил: матеріали круглого столу (м. Маріуполь, 14 липня 2020 р.). Маріуполь. 2020. С.89–93.

153. Сарнацький М. А. Використання зарубіжного досвіду у формуванні та реалізації державної політики у сфері банкрутства України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Київ, 2021. С. 79–85. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.1/14>

154. Lag (2022:964) om företagsrekonstruktion 16 червня 2022 року. *Sveriges Riksdag*. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2022964-om-foretagsrekonstruktion_sfs-2022-964/

155. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 03 червня 2020 року у справі № 905/2030/19. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89707066>

156. Жуков С. В. Узагальнення Верховного Суду щодо практики з питань банкрутства від 29 січня 2021 року. *Судова влада України. Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1064660/>

157. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду 01 березня 2023 року у справі № 902/221/22. *Protocol*. URL: https://protocol.ua/amp/ru/postanova_kgs_vp_vid_01_03_2023_roku_u_spravi_902_221_22_1/

158. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04 березня 2021 року у справі № 922/3463/19. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=95567164&red=100003948bb46557cse39b8c350899649897a3&d=5>

159. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25 липня 2019 року у справі № 923/913/18. *Protocol*. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_kgs_vp_vid_25_07_2019_roku_u_spravi_923_913_18/

160. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 16 лютого 2022 року у справі №910/12257/13. *Opendatabot*. URL:

https://opendatabot.ua/court/103483811-dd25514313659c72085955fee4296eca?_gl=1*1lmtdh9*_ga*MTYzNzY3MDY1LjE3NjI2MzM1MTE.*_ga_0SS0PS3NLJ*cze3NjUzMTQyNDEkbzMkZzEkdDE3NjUzMTQzNDQkajIwJGwwJGgw

161. The Insolvency (England and Wales) Rules. 2016. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2016/1024/contents>

162. Рішення Європейського суду з прав людини від 24 листопада 2005 року у справі «Capital Bank AD v. Bulgaria». *Hudoc*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-71299%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-71299%22]})

163. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Перун, 2002. 1440 с.

164. Бакалінська О. О. Категорія «добросовісність» у цивільному праві України. *Часопис Київського університету права*. № 4. 2011. С. 200–204.

165. Довгерт А. С. Дія принципу верховенства права у сфері приватного права. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2. С. 83–89.

166. Кузнєцова Н. С. Принципи сучасного зобов'язального права України. *Українське комерційне право*. 2003. № 4. С. 9–15.

167. Тимошенко Д. В. Категорія добросовісності у системі приватно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 121–126. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/28>

168. Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень – березень 2023 року. *Судова влада України. Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/ogl_KGS_sich_ber_2023.pdf

169. Viswanathan L., Bisht A., Sangani K. According Due Credit to Creditors' Interests: Examining Directorial Duties in Near Insolvency and Insolvency Scenarios. *Vikalpa*. 2025. DOI <https://doi.org/10.1177/02560909241306533>

170. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 07 вересня 2022 року у справі № 910/16579/20. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/107140913>

171. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред кол. В.І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 751 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf

172. Словник української мови : академічний тлумачний словник : в 11 т. / Під ред. акад. І. Білодіда. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4. 1973. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh

173. Мацелик Т. О. Класифікація суб'єктів адміністративного права. *Держава і право : збірник наукових праць. Серія : «Юридичні і політичні науки»*. Вип. 53. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. С. 249–253. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/handle/123456789/63632>

174. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

175. Адамова О. С. Поняття правової класифікації. *Часопис цивілістики: науково-практичний журнал*. 2015. Вип. 18. С. 19–24. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7d56086d-18bc-4c4b-b8f6-6d53968cc624/content>

176. Lyseyko Ya., Iarmolenko O. The Pobidynski noble family in Sanok land in the 16th century (according to the records of the Sanok castle and land courts). *Shkhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk*[*East European Historical Bulletin*]. 2025. № 36. P. 34–45. DOI 10.24919/2519-058X.36.339336

177. Бірюков О. М. Банкрутство в контексті європейської інтеграції України. *Наукові записки*. Том 53. Юридичні науки. Київ: Вид. дім «Києво—

Могилян. акад.», 2006. С. 135–138. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b4a1b261-7bb4-40ee-ba55-ba4a9955614b/content>

178. Поляков Б. М. Правове регулювання неспроможності (банкрутства) в зарубіжних країнах (Англії, Німеччині, США, Франції). *Санація та банкрутство*. 2006. № 1. С. 144–146.

179. Поляков Б. М. Класифікація кредиторів боржника у процедурі банкрутства. *Санація та банкрутство*. 2004. № 1. С. 64–68.

180. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31. Ст. 440.

181. Ярмоленко О. С. Актуальні питання набуття статусу кредитора у справі про банкрутство. *Приватне та публічне право*. 2023. № 3. С. 32–36. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2023.3.6>

182. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19 січня 2023 року у справі № 902/207/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108653162>

183. Iarmolenko O. Classification of creditors in bankruptcy case. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 4. С. 49–53. DOI <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.4.7>

184. Тиліпський Д., Іванів А. Забезпечений та конкурсний кредитор: гра позицій. 25 лютого 2019. *Юридична газета Online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/zabezpecheniy-ta-konkursniy-kreditor-gra-poziciy.html>

185. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19 січня 2021 року у справі № 916/4181/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94802503>

186. Стахєєва–Боговик О. Справа про банкрутство: погасити вимоги кредиторів – погасили, а закрити провадження у справі не можна? *Pravo.ua*.

URL:<https://pravo.ua/sprava-pro-bankrutstvo-pogasiti-vimogi-kreditoriv-pogasili-a-zakriti-provadžhennja-u-spravi-ne-mozhna/>

187. Ніколенко Л. М. Зміст захисту в господарському судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 7 (163). С. 63–66.

188. Рубан О. О. Окремі аспекти захисту прав кредиторів під час процедури банкрутства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 2. С. 49–52. DOI 10.32837/pyuv.v0i2.872

189. Маноїленко К., Цветкова К. Бар'єри у банкрутстві. *GoLaw*. URL: <https://pravo.ua/wp-content/uploads/2023/12/ALL-TOP50-END-61.pdf>

190. Бутирський А. А. Вирішення господарських спорів в Україні та країнах Східної Європи: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.04. Чернівці, 2015. 473 с.

191. Ніколенко Л. М. Дискреційні повноваження господарського суду: межі та умови їх реалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 6–2. Т. 2. С. 31–35. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-2-2/08.pdf>

192. Поляков Р. Б. Попереднє засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Держава та регіони*. 2023. № 2. С. 44–54. DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.2.7>

193. Бутирський А. А. Проблемні питання реалізації майна банкрута у ліквідаційній процедурі. *Економіка та право*. 2019. № 2. С. 78–83. DOI <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.02.078>

194. Бутирська І. А. Правове становище боржника у справі про банкрутство. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Серія «Правознавство»*. 2013. Вип. 682. С. 66–70.

195. Рішення Господарського суду Волинської області від 11 жовтня 2023 року у справі № 903/6/21 (903/610/22). *Clarity Project*. URL: <https://clarity-project.info/court/decision/114256884>

196. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 20 грудня 2023 року у справі № 904/4790/21 (904/6714/21). *Єдиний*

державний реєстр судових рішень. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/116147229>

197. Ухвала Господарського суду Івано-Франківської області від 25 лютого 2025 року у справі № 909/679/24. *Youcontrol*. URL:
<https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/125636752/>

198. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 22 грудня 2022 року у справі № 910/14923/20. *Iplex*. URL:
<https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=108653138&red=1000036ac870c6fb1feb0b499fdd4353829d7f&d=5>

199. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 16 листопада 2023 року у справі № 910/2423/23. *Iplex*. URL:
<https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=115061541&red=1000036a86565c25171aae26d6953b573f56a7&d=5>

200. Swiss DLT Act (2021). Blockchain/DLT. *State Secretariat for International Finance SIF*. URL: <https://www.sif.admin.ch/en/blockchain-dlt-en>

201. Степанова Т. В. Процесуальний статус учасників позовного провадження у господарському судочинстві: теоретико-правові та праксеологічні аспекти: монографія. НАН України, Інститут економіко-правових досліджень. Одеса: Фенікс, 2017. 492 с.

202. Кологайда О. Захист прав та інтересів кредиторів у разі неплатоспроможності господарського товариства. *Право України*. 2023. №9. С. 96–114. DOI 10.33498/lopu-2023-09-096

203. Титова О. В., Калаченкова К. О. Правове регулювання банкрутства в Україні: шляхи подальшого розвитку. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. Вип. 4. С.167–171. URL:
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/75319>

204. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Істина, 2007. 816 с.

205. Ромась М. Поняття та ознаки цивільних зобов'язань за участю держави Україна. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 21-26. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.1.04>
206. Скаун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с. URL: <https://moreknig.org/reader/32221/>
207. Белькова О. В. Правовий статус свідка в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Харківський нац. ун-т внутрішніх справ. Х., 2005. 20 с.
208. Степанова Т. В. Щодо співвідношення поняття «правового статусу» та суміжних категорій. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 35–40.
209. Грудницька С. М. Господарська правосуб'єктність державний підприємств: проблеми теорії і практики: монографія. Донецьк, 2011. 428 с.
210. Дем'як В. М. Учасники господарського процесу в позовному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 ; Нац. акад. прав. наук України. К., 2012. 19 с.
211. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія. Харків : Бурун Книга, 2010. 336 с.
212. Аніна О. В. Іноземці та особи без громадянства в адміністративно–деліктному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; «Державний науково–дослідний інститут МВС України. Київ, 2012. 211 с.
213. Желтобрюх І. Л. Процесуальний статут і процесуальне положення сторін як категорії адміністративного права і процесу. *Приватне та публічне право*. 2020. № 3. С. 63–67. DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.3.12>
214. Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук. К. 2018. 244 с.
215. Lebret J.–P. Droit des procédures collectives. Paris: Dalloz, 2019. 190 p.
216. Діткевич І. І. Адміністративна процесуальна правосуб'єктність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 20 с.

217. Ніколенко Л. М. Суб'єкти процесу доказування в господарських судах України. *Юридичний журнал*. 2003. № 8. С. 124–125.

218. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 16 липня 2020 року у справі №910/4475/19. *Ligazakon*. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/90743553?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01

219. Ніколенко Л. М. Тягар доказування в господарському процесі України. *Держава і право*. 2002. Вип. 18. С. 276–281.

220. Жуков С. Особливості заявлення та розгляду вимог кредиторів у справі про банкрутство: судова практика. 2023. *Судова влада України. Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Kreditor_vimogi_bankrytstvo.pdf

221. Ніколенко Л. М. Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в умовах реформування законодавства. *Економіка та право*. 2017. № 2. С. 19–24. DOI <https://doi.org/10.15407/econlaw.2017.02.019>

222. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 06 липня 2022 року у справі № 913/288/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458876>

223. Пригуза П. Проблеми приєднаних кредиторів у судовій практиці КГС. *Судово юридична газета. Блог*. 24 серпня 2022. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/247591-problemi-priyednanikh-kreditoriv-u-sudoviy-praktitsi-kgs>

224. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Касаційного господарського суду у постанові від 12 липня 2023 року у справі № 915/1097/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113738386>

225. Ухвала Господарського суду Харківської області від 28 червня 2022 року у справі № 922/146/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104977658>

226. Гурин М. О. Визнання недійсними правочинів боржника у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. 208 с. URL: <https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/01/dysertacziya-guryna-m.o..pdf>

227. Камша Н. Проблемні питання наслідків визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства*. Збірка наукових статей / за загальною редакцією д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. К. : Алерта, 2019. С. 89–93.

228. Беяневич В. Е., Беяневич О. А. Науковий висновок щодо ретроспективного оскарження ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство, кредитором у справі, який на момент оскаржуваного судового рішення не є учасником справи про банкрутство, а набуває такого статусу після постановлення ухвали про визнання його грошових вимог до боржника. 17.01.2024. *Координата*. URL: <https://coordynata.com.ua/naukovij-visnovok>

229. Ухвала господарського суду Черкаської області від 26 лютого 2025 року у справі № 125426944. *Youcontrol*. URL: <https://youcontrol.com.ua/en/catalog/court-document/125426944/>

230. Ярмоленко О. С. Порядок та особливості формування реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство: *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матеріали Міжнародної наукової інтернет конференції (12–13 березня 2025 р. м. Ополе, Польща). Ополе, 2025. Вип. 70. С. 75–77. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4088

231. Про затвердження Вимог до форми та порядку ведення реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство (неплатоспроможність): Наказ Міністерства юстиції України від 17 серпня 2020 р. № 2778/5. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0793-20#Text>

232. Il nuovo diritto della crisi d'impresa. A cura di Alberto Jorio. Atti del Convegno. Torino, 23–24 maggio 2008. 310 p.
233. Zákon o bankrote a reštrukturalizácii z 9. decembra 2004, 7/2005 Z. z. *Slov–lex*. URL: <https://www.slov–lex.sk/ezbierky/pravne–predpisy/SK/ZZ/2005/7/>
234. Lege nr. 85 din 25 iunie 2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență. *Portal Legislativ*. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/159286>
235. Corporations Act 2001. *Commonwealth Consolidated Acts*. URL: https://www5.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ca2001172/
236. Коренев А. О. Судова дискреція в адміністративному судочинстві: поняття та зміст. *Аналітично–порівняльне правознавство*. 2022. №12. С.268–271. URL: <http://app–journal.in.ua/wp–content/uploads/2022/12/51.pdf>
237. Римарчук Р. М. Судовий розсуд як елемент правозастосовної системи судовий розсуд як елемент правозастосовної системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 188–190. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/45>
238. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15 листопада 2021 року у справі №1840/2970/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101923134>.
239. Білостоцький О. В. Дискреційні повноваження судді: проблеми теорії та практики. дис. ... доктора філософії зі спец. 081 «Право». Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса, 2023. 243 с.
240. Cappelletti M., Garth B. Access to Justice: The Worldwide Movement to Make Rights Effective: A General Report. *Access to Justice*. Milan, 1979. Vol. 1. P. 40–46.
241. Комаров В. В. Конституційні підстави цивільного судочинства. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України* : тези доп. та наук. повідом. учасн. всеукр. наук.–практ. конф. (29–30 черв. 2006 р.) ; за заг. ред. Ю. М. Грошевого, М. І. Панова. Х. : НЮАУ, 2006. С. 193–195.

242. Білостоцький О. В. Суддівська дискреція як елемент доступу до правосуддя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. № 60. С.40–42. URL: <https://www.vestnikpravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc60/9.pdf>.

243. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 708 с. URL: https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf

244. Голдер проти Об'єднаного Королівства (Golder v. the United Kingdom): рішення Європейського суду з прав людини у справі від 21.02.1975 р., заява № 4451/70. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_086

245. Зубац проти Хорватії (Zubac v. Croatia): рішення Європейського суду з прав людини у справі від 05.04.2018 р., заява № 40160/12. *Hudoc*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-184798&filename=CASE%20OF%20ZUBAC%20v.%20CROATIA%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20OSCE%20Ukraine%20%20%20%20.pdf>

246. Дудка К. В. Банкрутство та арбітражні керуючі: міжнародний досвід державного регулювання банкрутства. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 12. С.10–12.

247. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435–IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 461.

248. Іоффе О. С. Вибрані праці з цивільного права: З історії цивілістичної думки. 2000. URL: <http://rua.pp.ua/izbrannyie-trudyi-grajdanskomu-pravu-istorii.html>

249. Загальна теорія права: підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.

250. Мілаш В. С. Господарське право: Курс лекцій: У 2 ч. Ч. 1. Х.: Право, 2008. 496 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/PRAVO/KursLekGospod.pdf.

251. Грудницька С. М. Господарська правосуб'єктність: проблема визначення сутності та поняття. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 9. С. 65–69. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13192/1/Grudnytska_65-69.pdf.
252. Ментух Н. Ф. Поняття господарської правосуб'єктності. *Адвокат*. 2011. № 2. С. 39–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2011_2_6.
253. Щербина В. С. Господарське право: підручник. 6-те вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2013. 640 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Господарське-право-Щербініна-В-С.pdf>
254. Джабраїлов Р. А. Господарська правосуб'єктність міста : теорія і практика : монографія; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк. Вид-во «Ноулідж», 2010. 455 с. URL: <https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/157/Монографія%20Джабраїлов.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
255. Господарське право : практикум / А. Г. Бобкова (кер. авт. кол.), Ю. О. Моїсєєв, Ю. М. Павлюченко та ін. ; за заг. ред. А. Г. Бобкової. Харків : Право, 2018. 592 с.
256. Кулик О. І. Поняття і елементи господарської правосуб'єктності постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 5. С. 282–287. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/47.pdf>
257. Гарагонич О. В. Поняття та ознаки господарської компетенції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 93–96. URL: https://par-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/3_2016.pdf#page=93
258. Захарченко А. М. Господарська компетенція місцевих державних адміністрацій : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. Донецьк, 2007. 20 с.

259. Гарагонич О. В. До питання про сутність господарської правоздатності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 132–136. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.24>.

260. Ярмоленко О. С. Реалізація прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4 (86). С. 39–44. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.5>

261. Джунь В. В. Процесуальні фігуранти конкурсного процесу у світлі судової практики. *Вісник господарського судочинства*. 2005. №4. С. 136–140.

262. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23 січня 2020 року у справі № 913/444/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87204309>

263. Любарський Б. Г. Щодо правового регулювання процедури банкрутства з іноземним елементом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 217–220. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/54>

264. Єпіфанова І. М. Банкрутство підприємств: спектр невирішених проблем. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 1 (29). С. 55–63. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2017/No1/55.pdf>

265. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України : станом на 14 лют. 2024 р. / С. Я. Фурса та ін.; заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : КНТ, 2006. Т. 1. 912 с.

266. Червоний Ю. С. Цивільний процес України : підручник. Київ : Істина, 2007. 392 с.

267. Беяневич В. Е., Беяневич О. А. Науковий висновок щодо застосування частини третьої статті 8 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». *Координата*. URL: https://coordynata.com.ua/naukovij-visnovok-sodo-zastosuvanna-castini-tretoi-statti-8-zakonu-ukraini-pro-vidnovlenna-platospromoznosti-borznika-abo-viznanna-jogo-bankrutom#_ftn11

268. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 26 липня 2022 року у справі № 910/12257/13. *Iplex*. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105571667&red=100003a0ac2e36ca2e3f6bf21adafd736b0b2a&d=5>

269. Ярмоленко О. С. правонаступництво кредитора у справі про банкрутство: порядок та особливості. *Право.ua*. 2025. № 1. С. 134–140. DOI <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.20>

270. Трикоза Т. Нюанси сингулярного правонаступництва у справах про банкрутство. *Pravo*. URL: <https://pravo.ua/niuansy-synhuliarnoho-pravonastupnytstva-u-spravakh-pro-bankrutstvo/>

271. Волянська О. Особливості правонаступництва при процедурі банкрутства. *Lcf*. URL: <https://lcf.ua/news/osoblivosti-pravonastupnitstva-pri-protseduri-bankrutstva/>

272. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 01 вересня 2023 року у справі № 5011–50/9749–2012. *Iplex*. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=113335979&red=100003c2f892c51d6a08cd8f4de46a7dc11446&d=5>

273. Ніколенко Л. М. Перегляд судових актів у господарському судочинстві: монографія. Донецьк: Юго–Восток, 2013. 490 с.

274. Поліщук Р. М. Особливості правового статусу кредиторів та їх представницьких органів у справах про банкрутство товариств з обмеженою відповідальністю. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2024. Вип. 83: ч. 1. С. 352–359. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.53>

275. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20 травня 2021 року у справі № 922/3369/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/98083109>

276. Ярмоленко О. С. Правовий статус кредитора у справі про банкрутство: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія «Право». 2024. № 86 (2). С. 360–365. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.54>

277. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 28 вересня 2022 року у справі №910/430/22. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=106891160&red=100003ebd6e8cd5d2224ad924004a1338eb7c7&d=5>

278. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24 листопада 2021 року у справі № 905/2030/19 (905/2445/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102147785>

279. Іванчук Н. В. Взаємна відповідальність особи і держави в контексті розбудови сучасної української держави: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2007. 19 с.

280. Відповідальність у праві: філософія, історія, теорія : монографія / [І. Безклубий, С. Бобровник, І. Гриценко та ін.] ; за заг. ред. І. Безклубого. К. : Грамота, 2014. 448 с.

281. Науково–практичний коментар Господарського процесуального кодексу України / за ред. О. І. Харитонова. 2–ге вид., переробл. та допов. К.: Істина, 2010. 344 с.

282. Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України : (із змінами і допов. станом на 1 лип. 2011 р.): наук.–практ. комент. 3–є вид., переробл. і допов. К. : Юстініан, 2011. 1160 с.

283. Спасибо–Фатеева І. В. Зловживання правом: ще один погляд на сутність & пропозиція тестів для виявлення. *Зловживання правом* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо–Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 165–181.

284. Кравцов С. О., Борилук Я. П., Яскорський М. О. Окремі аспекти зловживання процесуальними правами у виконавчому провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 121–125. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/29.pdf

285. Бутирський А. А. Правове регулювання принципів здійснення правосуддя в адміністративному та господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2010. № 2. С. 33–40.

286. Дутка В. В. Зловживання правами у справі про банкрутство: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецький державний університет внутрішніх справ. Маріуполь, 2021. 206 с.

287. Рубашенко М. Зловживання правом як загальноправова категорія: допустимість, сутність, кваліфікація. *Юридичний журнал*. 2010. № 4. С. 110–119.

288. Рєзнікова В. В. Зловживання правом: поняття та ознаки. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 23–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2013_1_5

289. Тихомиров Д. О., Харченко Н. П. Зловживання правом як відхилення від правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 38. Т. 1. С. 26–29. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2f158495-5338-438b-8be8-9f9e4ea018f4/content>

290. Рішення господарського суд Рівненської області від 11 квітня 2023 року у справі № 910/18376/20(918/961/22). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110479063>

291. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 11 серпня 2021 року у справі № 904/4592/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98941013>

292. Постанова Південно–західного апеляційного господарського суду від 22 квітня 2024 року у справі № 916/735/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118616418>

293. Левшина Я. О. Види відповідальності у процедурі банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 105–108. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.17>

294. Нємцева А. О. Теоретичні аспекти відповідальності без вини у цивільному праві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 4. С. 27–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2015_4_7

295. Гуйван П. Д. Цивільна відповідальність як елемент охоронного матеріального правовідношення. *Юридичний вісник*. Одеса : Гельветика 2021. № 1. С. 143–150. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.2092>

296. Пригуза П. Субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства: становлення інституту права: Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства. Збірка наукових статей / За заг. ред. д.ю.н., судді Верховного Суду С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2019. С. 180–195.

297. Ярмоленко О. С. Особливості відповідальності кредиторів у процедурі банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 212–215. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/48>

298. Гриценко І. Формування наукових поглядів щодо інституту адміністративної відповідальності. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 1. С. 45–50.

299. Горецька М. Відповідальність за банкрутство: як покарати винних. 26 липня 2019. *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/vidpovidalnist-za-bankrutstvo-yak-pokarati-vinnih.html>

300. Школа С. М. Кримінальна відповідальність: загальна характеристика та форми реалізації. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 149–153. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/6_2012/31.pdf

301. Ключик Ю. В. Кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством в історичному аспекті. *Держава та регіони*. 2019. № 2. С. 91–95. DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2019-2-16>

302. Бутирська І. А. Відповідальність осіб, що контролюють боржника, у справі про банкрутство. *Право України*. 2018. № 6. С. 98–110. DOI 10.33498/loou-2018-06-098

303. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13 серпня 2020 року у справі № 910/4658/20. *Zakononline*. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/91016931>

304. Рішення господарського суду Львівської області від 03 квітня 2024 року у справі № 914/2161/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118354193>

305. Ухвала господарського суду Луганської області від 22 березня 2018 року у справі № 20/846. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72971224>

306. Окрема ухвала господарський суд Херсонської області від 29 квітня 2011 року у справі № 6/20–Б–06. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/15123124>

307. Ухвала господарського суду Херсонської області від 19 травня 2020 року у справі № 923/378/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89321211>

308. Постанова Південно–західного апеляційного господарського суду від 23 листопада 2023 року у справі № 916/4932/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115369639>

309. Ухвала господарського суду Волинської області від 11 серпня 2014 року у справі №903/28/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40102994>

310. Огляд практики застосування Верховним Судом норм про субсидіарну відповідальність у справах про банкрутство (актуальна судова практика). *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_05_2020_06_2021.pdf

311. Ухвала господарського суду Дніпропетровської області від 24 грудня 2020 року у справі № 904/7678/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93853911>

312. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) neugefasst durch B. v. 02.01.2002 BGBl. I S. 42, 2909; 2003, 738; zuletzt geändert durch Artikel 4 G. v. 07.04.2025 BGBl. 2025 I Nr. 109Geltung ab 01.01.1964; FNA: 400–2. *Buzer.de*. URL: <https://www.buzer.de/gesetz/6597/index.htm>

313. Rakotovahiny M. Le dirigeant de fait dans le droit des entreprises en difficulté : une convergence normative avec le régime du dirigeant de droit. *Actu-juridique.fr*. URL: <https://www.actu-juridique.fr/affaires/entreprises-en-difficulte/le-dirigeant-de-fait-dans-le-droit-des-entreprises-en-difficulte-une-convergence-normative-avec-le-regime-du-dirigeant-de-droit/>

314. Boluze L. Abus de droit : définition, exemples et sanctions. 21 avril 2024. *Capital*. URL: <https://www.capital.fr/economie-politique/abus-de-droit-definition-exemples-et-sanctions-1495587>

315. Справа «Кудла проти Польщі» (Kudła v. Poland): Рішення Європейського Суду з прав людини від 26 жовтня 2000 року. *Ligazakon*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO2373>

316. Ніколенко Л. М. Реалізація права на захист у господарському судочинстві згідно міжнародному законодавству: *Національне та міжнародно-правове забезпечення стабільного розвитку*: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф.: у 3 ч. Львів: Західно-українська організація «Центр правничих ініціатив, 2012. Ч.ІІ. С. 32–34.

317. Chafetz E., Sklar L. Unsecured Creditors Beware: The Bona Fide Dispute Requirement of Bankruptcy Code Section 303(b)(1) is Still Evolving. *Lowenstein Sandler LLP*. URL: <https://www.loeb.com/en/insights/publications/2014/01/involuntary-bankruptcy-determining-when-a-claim>.

318. Given B.R. II. Involuntary Bankruptcy: Determining When a Claim is Subject to a Bona Fide Dispute. 2014. URL: <https://www.loeb.com/en/insights/publications/2014/01/involuntarybankruptcy-determining-when-a-claim>

319. Гудіма Т., Джабраїлов Р. Спiр про право як запобiжник вiдкриття провадження у справах про банкрутство: порiвняльно-правовий аспект. *Електронне наукове видання «Аналiтично-порiвняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 03. Ч. 1. С. 385–393. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.59>
320. United States Courts – Bankruptcy Basics. *U.S. Courts*. URL: <https://www.uscourts.gov/services-forms/bankruptcy>
321. Nolo’s Guide to Bankruptcy. *Nolo*. URL: <https://www.nolo.com>
322. Insolvency/bankruptcy. Spain. *E-justice.europa*. URL: <https://e-justice.europa.eu/447/EN/insolvencybankruptcy?SPAIN&member=1>
323. Práctica jurídica del concurso de acreedores en España. *LegalToday*. URL: <https://www.legaltoday.com/>
324. Ley Concursal. *BOE*. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2020-4859>
325. Interview with Arne Engels, international expert of the EU Project Pravo-Justice, attorney-at-law (Germany), bar certified specialist on banking law and capital markets. URL: <https://www.pravojustice.eu/post/intervyu-z-arneentelsom-mizhnarodnim-ekspertom-proektu-pravojustice-yuristom-specialistom-z-bankivskogo-pravata-rinku-kapitaliv>
326. Insolvency/bankruptcy. Germany. *E-justice.europa*. URL: <https://e-justice.europa.eu/447/EN/insolvencybankruptcy?GERMANY&member=1>
327. Яромоленко О. С. Особливості вiдкриття провадження у справі про банкрутство за iнiцiативою кредитора в зарубiжних країнах. *Аналiтично-порiвняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 304–309. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.48>
328. Гурин М. О. Кредитори як суб’єкти iнiцiювання визнання правочинiв боржника недiйсними у справі про банкрутство. *Проблеми та перспективи реалiзацiї та впровадження мiждисциплiнарних наукових досягнень: матеріали III Мiжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 3*

червня 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. С. 88–89.

329. Мандичев Д. Судовий контроль у процедурі банкрутства фізичних осіб. *Публічне право*. 2021. № 3. С. 88–95. DOI 10.32782/2306-9082/2021-43-9

330. Поляков Р. Б. Підготовче засідання у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. Вип. 97. С. 137–152. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v97.2023.18>

331. Ярмоленко О. С. Пред'явлення кредиторських вимог у справі про банкрутство. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 4 (89). С. 49–52. DOI 10.32782/2523-4269-2024-89-49-52

332. Поляков Р. Б. Підстави відкриття провадження у справі про банкрутство (неспроможність) в Україні та в Німеччині. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 87–94. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.14>

333. Жуков С. Особливості відкриття провадження у справі про банкрутство щодо юридичних осіб. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_Jukov_2021_06_10.pdf

334. Міньковський С. В. Стадія провадження та її етапи як особливості виконання судової процедури розпорядження майном. *Форум права*. 2013. № 1. С. 703–709. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2013-1/13mcvprm.pdf>

335. Вечірко І. О. Особливості порушення провадження у справі про банкрутство. *Санація та банкрутство*. 2013. № 4. С. 107–110.

336. Пригуза П. Д., Пригуза А. П. Науково–практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції з 18 січня 2013 року (доктринальне тлумачення норм права неплатоспроможності та статей 1–21). Херсон : Видавництво «ТДС», 2013. 304 с.

337. Поляков Б. М. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: наук.–практ. ком. / За заг. ред. Д. М. Притики. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін–Юре», 2003. 272 с.

338. Кабенюк Ю. Загальна характеристика відносин арбітражного управління у процедурі банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 87–95. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/17.pdf>

339. Ярмоленко О. С. Проблеми захисту прав кредиторів у справах про банкрутство боржників, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях. *Економіка та право*. 2025. № 1. С. 44–50. DOI <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.01.044>

340. Ярмоленко О. С. Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83. С. 419–424. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/64.pdf>

341. Ухвала Господарського суду Дніпропетровської області від 08 травня 2024 року у справі № 904/1624/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118921126>

342. Серебрякова Ю. О. Наявність спору про право як умова відкриття провадження у справі про банкрутство: Матеріали наукової конференції професорсько–викладацького складу, наукових працівників і здобувачів наукового ступеня за підсумками науково–дослідної роботи за період 2019–2020 рр. (квітень–травень 2021 р.). Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. С. 88–89.

343. Спір про право як підстава для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство: судді ВС висвітлили проблематику питання. *Верховний Суд*. 28 травня 2024 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1612741/>

344. Ніколенко Л. М. Реалізація основних принципів господарського судочинства при перегляді судових актів. *Часопис Київського університету*

права. 2013. № 1. С. 174–180. URL: <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0000330704>

345. Рожнов О. В. Судочинство в господарських судах : навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти. Харків : Право, 2020. 170 с.

346. Господарське процесуальне право (у схемах і таблицях) : навчальний посібник / Н. В. Никитченко, О. Ю. Минюк, К. Б. Починок, М. В. Шапочкіна та ін.; за заг. ред. Н. В. Никитченко. Чернігів: Десна Поліграф, 2019, 440 с.

347. Короєд С. О. Інститут залишення заяви без розгляду за новим Цивільним процесуальним кодексом України: форми реалізації та підстави застосування залежно від виду заяви. *Судова апеляція*. 2018. № 4 (53). С. 69–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Suap_2018_4_9

348. Kodeks postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. Dz.U. 1964. № 43. Poz. 296. *Isap*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640430296>

349. Ухвала Господарського суду Житомирської області від 20 лютого 2025 року у справі № 125289902. *Youcontrol*. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/125289902/>

350. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 20 грудня 2022 року у справі № 910/20427/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108131634>

351. Бутирський А. А., Бутирська І. А. Особливості відкриття та закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. *Право України*. 2022. № 7. С. 52–62. DOI 10.33498/loiu-2022-07-052

352. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 14 лютого 2023 року у справі № 911/1181/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109098024>

353. Радзивілюк В. В. Зарубіжний досвід правового регулювання досудових процедур запобігання банкрутству (неспроможності) та

вдосконалення національного законодавства. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 1. С. 116–123.

354. Civil Code in the version promulgated on 2 January 2002 (Federal Law Gazette [*Bundesgesetzblatt*] I page 42, 2909; 2003 I page 738), last amended by Article 1 of the Act of 10 August 2021 (Federal Law Gazette I p. 3515). *Bundesamt für Justiz*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html

355. Ricchiuto D. Riforma fallimentare: il Codice della crisi di impresa e dell'insolvenza. *Avvocato Andreani*. URL: <https://news.avvocatoandrea.it/articoli/riforma-fallimentare-ddl-sul-codice-della-crisi-impresa-dell-insolvenza-104866.html>

356. Боярчуков М. Медіація у справах про банкрутство. 27 лютого 2024. *Юридична газета. Online*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mediaciya-u-spravah-pro-bankrutstvo.html>

357. Токарева К. Порівняльний аналіз врегулювання спорів за участю судді та за допомогою медіації. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 4. С. 83–85. URL: <https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/15068/21694>

358. Закон України «Про медіацію»: Науково–практичний коментар. Станом на 1 квітня 2023 р. / За заг. ред. д.ю.н., проф. Кармази О. О., к.ю.н., доц. Федоренко Т. В., к.ю.н., доц. Ізюти П. О. К. : Талком, 2023. 241 с.

359. Медіація в країнах ЄС (Франція) / Mediation in EU countries (France). *E-justice*. URL: https://e-justice.europa.eu/topics/taking-legal-action/mediation/mediation-eu-countries/fr_en

360. Derevyanko B., Nikolenko L., Turkot O., Ivanyuta N., Butyrska I. Mediation as an alternative form of protection of shareholders' rights in property relations. *International Journal of Public Law and Policy*. 2022. Vol. 8. №. 3–4. P. 227–241. DOI 10.1504/IJPLAP.2022.10045670

361. Бурова Л. І. Правова природа медіаційної угоди. *Часопис цивілістики*. Вип. 18. С. 56–59. URL: <http://>

dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8291/Chasopys%2056–59.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y

362. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 3. Ст. 23.

363. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23 вересня 2021 року у справі № 904/4455/19. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=102010186&red=100003902d7cf3ce976126e191c87daaf0e8e5&d=5>

364. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text>

365. Ярмоленко О. С. Електронне судочинство у справах про банкрутство: виклики та перспективи. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2025. Т. 36 (75). № 1. С. 30–35. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.1/05>

366. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 січня 2019 року у справі № 916/4644/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79684989>

367. Грабован Л. І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства: теорія і практика: монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 308 с.

368. Постанова Західного апеляційного господарського суду від 29 січня 2025 року у справі № 909/737/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124997369>

369. Гетманцев М. О. Єдина судова інформаційно–телекомунікаційна система: реальність і виклики сьогодення. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 179–183. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/38.pdf>

370. Insolvency/bankruptcy. France. *E-justice.europa*. URL: <https://e-justice.europa.eu/447/EN/insolvencybankruptcy?FRANCE&member=1#tocHeader1>

371. Bankruptcy Act of Estonia. Consolidated text as of 11.07.2014. *Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/511072014018/consolide>

372. Law on Bankruptcy of Enterprises of the Republic of Lithuania 20 March 2001. № IX–216. *TEN The European Network of Law Firms*. URL: <https://www.ten-law.org/knowledge/bankruptcy-in-lithuania/>

373. Ніколенко Л. М. Доказування в господарському судочинстві : навч. посіб. О. : Фенікс ; Суми : УН–тська книга, 2007. 415 с.

374. Потапенко А. В. Стандарт доказування як складова забезпечення права на справедливий суд: *Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України: збірник матеріалів II науково-практичного круглого столу* (м. Київ, 17 травня 2019 р.) / наук. ред. Бобрик В. І. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. С. 49–56.

375. Рябченко Ю. Ю. Стандарт доказування: досвід застосування та перспективи запровадження. *Правові новели*. 2020. № 10. С. 122–128. DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.10.17>

376. Дерев'янко Б. В., Коломоєць Т. О., Колпаков В. К. Криптовалюта як об'єкт процедур банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 655–658. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/158>

377. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 51.

378. Chatlani J., Lee J. No trust, no transfer – Singapore Court clarifies crypto ownership in liquidation. *Harneys*. 13 Juny 2025. URL: <https://www.harneys.com/our-blogs/offshore-litigation/no-trust-no-transfer/>

379. Salzberg M., Arendsen K. Bankruptcy Court Applies First-of-Its-Kind Valuation Method to Estimate Cryptocurrency Claims (US). 23 July 2024. *Restructuring Globalview*. URL: <https://www.restructuring->

globalview.com/2024/07/bankruptcy-court-applies-first-of-its-kind-valuation-method-to-estimate-cryptocurrency-claims-us/

380. Bankruptcy Act: Act № 75 of June 2, 2004. *Japanese Law Translation*. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/1887/en>

381. Байдакова А. Куди поділися гроші Mt. Gox: нові деталі в справі обміну BTC–е. *CoinDesk*. URL: <https://www.coindesk.com/uk/consensus-magazine/2023/06/09/where-the-mt-gox-money-went-new-details-in-the-btc-e-exchange-case>

382. Smart contracts. Law Commission of England and Wales (2021). *Law Commission*. URL: <https://lawcom.gov.uk/project/smart-contracts/>

383. Herian R. Legal Recognition of Blockchain Registries and Smart Contracts. December 2018. *Researchgate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/329715394_Legal_Recognition_of_Blockchain_Registries_and_Smart_Contracts

384. Cong L. W., He Z. Blockchain Disruption and Smart Contracts. *The Review of Financial Studies*. 2019. Vol. 32. Issue 5. P. 1754–1797. DOI <https://doi.org/10.1093/rfs/hhz007>

385. Notland Jørgen S., Notland Jakob S., Morrison D. The Minimum Hybrid Contract (MHC): Combining legal and blockchain smart contracts. 17 Feb 2020. *Cornell University*. DOI 10.48550/arXiv.2002.06850

386. Ярмоленко О. С. Презумпції у господарському процесі: *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2024, м. Кропивницький). Кропивницький, 2024. С. 286–287.

387. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 29 березня 2023 року у справі № 926/4807–б/21. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=110144346&red=100003aea669434083dc17c8fe554ed64ccaa0&d=5>

388. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 12 січня 2021 року у справі № 01/1494(14–01/1494). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94642923>

389. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 28 січня 2021 року у справі № 910/4510/20. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94591564>

390. Faillissementswet Geldend van 01–01–2025 t/m heden. *Overheid.nl*. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001860/2025–01–01#origineel–opschrift–en–aanhef>

391. Schluck–Amend A. Corporate restructuring under the German StaRUG–Scheme (Act on the Stabilisation and Restructuring Framework for Businesses). *CMS*. URL: <https://cms.law/en/deu/insight/corporate–restructuring–under–the–german–starug–scheme>

392. Bekendtgørelse af konkursloven LBK nr 1600 af 25/12/2022. *Retsinformation*. URL: https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2022/1600#Henvisning_id9821113d–20e4–4588–b095–cc2552291109

393. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації: законопроект від 09.05.2024 р. № 10143. *Офіційний веб–портал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42981>

394. Басула Б. Новий напрям гармонізації законодавства про неплатоспроможність у ЄС. *Право України*. 2024. № 7. С. 40–98. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article–pravo_2024_7–s4098.pdf

395. Пригуза П. Превентивна реструктуризація: недоліки законодавчої новели та пропозиції щодо їх усунення. *Закон і Бізнес*. 2024. 3 червня. URL:

<https://zib.com.ua/ua/161626–>

[preventivna_restrukturizaciya_nedoliki_zakonodavchoi_noveli.htm](#)

396. Гринчишин Я. М. Превентивна реструктуризація як новий тренд законодавства про неплатоспроможність. *Облік і фінанси*. 2021. № 2 (92). С. 51–60. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1334306>

397. Вечірко І. О. Процесуальні аспекти застосування процедури превентивної реструктуризації боржника. *Current Issues of the World Economy, International Economic Relations and International Communications Amidst the Formation of a New World Order and Polarization of the World* : матеріали міжнародної науково–практичної конференції (Рига, 24–25 березня 2025 р.). Том 1. Riga: Baltija Publishing, 2025. С. 244–248. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-534-1-42>

398. Boon J.M.G.J., Koster H., Vriesendorp R.D. Implementation of the EU Preventive Restructuring Directive. Part I. Business and Law Research Network Series № 1. Den Haag: Eleven. 2023. 288 p.

399. Синегубов О. В. Реструктуризація та раннє попередження неплатоспроможності: транспортування Директиви (ЄС) 2019/1023 у межах різних правових традицій країн–членів ЄС. *Нове українське право*. 2025. Вип. 2. С. 168–185. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.2.22>

400. Ухвала про відкриття процедури превентивної реструктуризації господарського суду м. Києва від 03 березня 2025 у справі № 910/2221/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125586866>

401. Болінський С. Запровадження процедур превентивної реструктуризації: можливості та ризики. *Юридична газета online*. 17 лютого 2025. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/zaprovadzhennya-procedur-preventivnoyi-restrukturizaciyi-mozhливosti-ta-riziki.html>

402. Ніколенко Л. М. Перегляд судових актів – гарантія захисту у господарському судочинстві: *Права людини: проблеми забезпечення,*

реалізації та захисту: матер. Міжнарод. наук.–практ. конф.: у 4 ч. Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. Ч.2. С.101–103.

403. Крикун В. В., Дерлюк В. Д. Превентивна реструктуризація як правовий механізм запобігання фінансової неспроможності. *Нове українське право*. 2025. Вип. 2. С. 88–97. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.2.11>

404. Синегубов О. В. Міжнародні стандарти та практики у сфері неплатоспроможності: значення для гармонізації українського законодавства. *Нове українське право*. 2024. № 5. С.18–25. DOI [10.51989/NUL.2024.5.2](https://doi.org/10.51989/NUL.2024.5.2)

405. Ярмоленко О. С. Захист прав кредиторів під час застосування до боржника процедури розпорядження майном. *Правові новели*. 2024. № С. 49–54. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.07>

406. Хомко Л. В. Розпорядження майном боржника – судова процедура у процедурі банкрутства, яка застосовується до юридичної особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 299–302. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/72.pdf

407. Ярмоленко О. С. Визнання недійсними правочинів боржника як механізм захисту прав та інтересів кредиторів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 1. С. 44–50. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.1.7>

408. Дзера І. Поняття та правова природа недійсних правочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 21–25. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a388a860-48f4-4a06-84e8-a612ba119ed4/content>

409. Спасибо–Фатєєва І. Спірні питання недійсності правочинів та її наслідків. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 3 (50). С. 95–106.

410. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 201/2832/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96006082>

411. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19 листопада 2019 року у справі № 924/1014/18. *Zakononline*. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85972186>
412. Кабенюк Ю. Визнання правочинів недійсними у процедурі неплатоспроможності фізичної особи. *Право України*. 2022. № 7. С. 63–76. DOI 10.33498/lopu-2022-07-063
413. Tomasic R. Creditor Participation in Insolvency Proceedings – Towards the Adoption of International Standards. *Insolvency Law Journal*. 2006 Vol. 14. P. 173–187. *Ssrn*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1443762&utm
414. Swedish Bankruptcy Act – Konkurslagen, 1987:672. *Veriges riksdag*. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/konkurslag-1987672_sfs-1987-672/
415. Prawo upadłościowe z dnia 28 lutego 2003 r. *Isap*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030600535/T/D20030535L.pdf>
416. İcra ve İflâs Kanunu № 9/6/1932, 2004. *Mevzuat*. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2004.pdf>
417. Бухтіарова А. Г., Семенець В. П. Теоретичні підходи до трактування сутності поняття санації підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України* : тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 23 листопада 2017 р.). Суми, 2017. С. 68–72.
418. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : ЦУЛ, 2003. 503 с.
419. Тітов І. І. Банкрутство: матеріально-правові та процесуальні аспекти. Харків : Консул, 1997. 192 с.

420. Пігуль Н. Г., Семенець В. П. Сутність та значення санації підприємства в сучасних умовах господарювання. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 21. С. 86-92. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2019-20-48>

421. Кабенюк Ю. В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 242 с.

422. Бутирський А. А. Правове регулювання заходів щодо відновлення платоспроможності боржника : дис. . канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2007. 200 с.

423. Ярмоленко О. С. Захист прав кредиторів під час застосування до боржника процедури санації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. Вип. 71. С. 73–76. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.71.15>

424. Жуков С. Судова практика у справах про банкрутство: вебінар. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Jukov_prezent.pdf

425. Рішення Господарського суду Чернігівської області від 17 березня 2020 року у справі № 910/17383/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88359496>

426. Ніколенко Л. М. Стандарти справедливого правосуддя у господарських судах в умовах реформування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 3. С. 76–80. DOI <https://doi.org/10.15421/392152>

427. Ухвала господарського суду Херсонської області від 07 грудня 2016 року у справі № 923/1529/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63332338>

428. Ухвала господарського суду Івано–Франківської області від 15 грудня 2021 року у справі № 909/995/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102057007>

429. Ухвала господарського суду Харківської області від 28 серпня 2023 року у справі № Б–50/24–09. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113292526>

430. Ухвала господарського суду Івано–Франківської області від 08 червня 2016 р. у справі № Б–7–11/283–13/143–23/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/58375497>

431. Ярмоленко О. С. Особливості банкрутства в умовах воєнного стану: *Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни* : матеріали Міжнародної науково–практичної конференції (м. Кропивницький, 19 квітня 2024 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. С. 697–701.

432. Бондарчук О. А Що після Перемоги? Нові виклики для санації як механізму відновлення платоспроможності боржника. *Borgexpert*. URL: <https://borgexpert.com/ru/vlada-i-liudy/naaku/a-shcho-pislia-peremohy-novi-vyklyky-dlia-sanatsii-iak-mekhanizmu-vidnovlennia-platospromozhnosti-borzhnyka>

433. Nellis J. The World Bank, Privatization and Enterprise Reform in Transition Economies: A Retrospective Analysis. Center for Global Development Washington, D.C. 2002. *World Bank*. URL: https://ieg.worldbankgroup.org/sites/default/files/Data/reports/privatization_enterprise.pdf

434. Степанова Т. В. Процедури примирення в господарському процесуальному законодавстві України: концептуальні засади та перспективи розвитку: *Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи* : Матеріали сьомої Міжнародної науково–практичної конференції для викладачів, аспірантів та молодих учених, 30–31 березня 2012 р. Одеса, 2012. Т. 2. С. 133–137.

435. Ухвала господарського суду Одеської області від 11 вересня 2023 року у справі № 916/1142/18. *Youcontrol*. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/113462906/>

436. Попков П. О. Мiroва угода в господарському процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Кривий Ріг, 2019. 17 с.

437. Ухвала Господарського суду м. Києва від 11 вересня 2025 року у справі № 130191385. *Youcontrol*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/130191385/>

438. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 09 липня 2020 року у справі № 910/26972/14. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/90349380>

439. Doing Business in Ukraine. *World Bank*. URL: https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/ukraine#DB_r

440. Богатир В. К. Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство : монографія ; за ред. докт. юрид. наук, професора Б. В. Дерев'янка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 210 с.

441. Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій. К. : Атіка, 2004. 624 с.

442. Постанова Центрального апеляційного господарського суду від 20 лютого 2023 року у справі № 908/3411/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109237703>

443. Дутка В. В. Ліквідаційна процедура у справі про банкрутство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 138-140. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/32>

444. Жуков С. Процедури банкрутства: можливості для боржників та кредиторів. 13 квітня 2020. *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivske-ta-finansove-pravo/proceduri-bankrutstva-mozhlivosti-dlya-borzchnikiv-ta-kreditoriv.html>

445. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19 квітня 2023 року у справі № 5002–17/1718–2011. *Iplex*. URL:

<http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=110749455&red=100003936288ff0430666486d65df52c6071bc&d=5>

446. Ярмоленко О. С. Права кредиторів під час застосування до боржника ліквідаційної процедури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. № 87. Ч. 2. С. 70–75. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.9>

447. Бондарчук О., Гладій О. Банкрутство–2020. «Chambers Global Guide». 03.02.2021. *Eba*. URL: <https://eba.com.ua/bankrutstvo-2020-chambers-global-guide/>

448. Буртовий М. «Магічні» 170 днів забезпечених кредиторів. *Юридична газета online*. 08 грудня 2021 р. № 23. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/magichni-170-dniv-zabezpechenih-kreditoriv.html>

449. Ярмоленко О. С. Особливості участі забезпечених кредиторів у справі про банкрутство. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. № 1 (9). С. 101–106. DOI 10.32782/cuj-2025-1-13

450. Ніколенко Л. М. Тлумачення категорії «захист» у господарському судочинстві: *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: матеріали Міжнар. наук - практ. конф. (м. Маріуполь, 24 вересня 2021 року). Маріуполь, ДонДУВС. 2021. С. 175-178.

451. Ніколенко Л. М. Особливості звільнення від доказування у господарському судочинстві. *Історико–правовий часопис*. 2023. № 1. С. 77–82. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/10>

452. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24 січня 2023 року у справі № 907/566/21. *IpLex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?d=5&red=100003bfe526d71beebd00b54248cfbe0fc013&regnum=108603666&utm>

453. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 14 травня 2024 року у справі № 902/388/18. *IpLex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?d=5&red=1000035dfe27989f4160dc784b60af9957ee4b&regnum=119099522&utm>

454. Красуцький В. В. Проблемні питання визначення розміру забезпечених вимог до майнового поручителя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 229–232. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/54>

455. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17 червня 2020 року у справі №905/2028/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89910856>

456. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі №902/492/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74218793>

457. Restructuring and Insolvency Guide. Hungary. *Ally law*. URL: <https://ally-law.com/restructuring-and-insolvency-guide-hungary/>

458. Radnev A, Cristescu A. Restructuring and insolvency law in Romania. *Cms.law.tax.future*. URL: <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-restructuring-and-insolvency-law/romania>

459. Zákon č. 182/2006 o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). 09.05.2006. *Zakonyprolidi*. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-182>

460. Bankruptcy Act, 1988. *Electronic Irish Statute Book (eISB)*. URL: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1988/act/27/section/11?utm>

461. Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe. *Akt prawny*. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030600535/U/D20030535Lj.pdf>

462. Maksātnespējas likums, Latvijas Vēstnesis, 2009. Nr. 210. *Likumi*. URL: <https://likumi.lv/ta/id/214590-maksatnespejas-likums>

463. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas (Žin., 2012, Nr. 57–2823) (FABĮ). *Infoplex*. URL: <https://www.infolex.lt/ta/156085#>

464. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (Žin., 2001, Nr. 31–1010; 200) (ĮBĮ2001). *Infoplex*. URL: <https://www.infolex.lt/ta/118980>

465. Pankrotiseadus.Vastu võetud 22.01.2003.RT I 2003, 17, 95 jõustumine 01.01.2004. *Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120062022021>

466. Wessels M., Markell B., Kilborn J. International Cooperation in Bankruptcy and Insolvency Matters. Oxford University Press, 2009. 284 p.

467. Бутирський А. А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. *Вісник господарського судочинства*. 2006. № 3. С. 190–196.

468. Zakon o stečaju («Sl. glasnik RS», br. 104/2009, 99/2011). *Paragraf*. URL: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_stecaju.html

469. Stečajni zakon 14.03.2024 № 71/15. *Zakon.hr*. URL: <https://www.zakon.hr/z/160/stecajni-zakon>

470. Закон за стечај. Сл. Весник на Р. Македонија бр. 34 од 22.03.2006. *Комората на стечајни управници на Република Северна Македонија*. URL: https://www.komorasu.org.mk/wp-content/uploads/2013/11/stecaj_22032006-1.pdf

471. Ligji për falimentimin on 27.10.2016. №. 110/2016. *Qendra e Botimeve Zyrtare*. URL: <https://qbz.gov.al/eli/ligj/2016/10/27/110-2016/b3d1032a-0e86-4df2-842d-d44d406d52ff>

472. European Commission: Directorate-General for Justice and Consumers, University of Leeds, Dahlgreen, J., Brown, S., Keay, A. K. et al., *Study on a new approach to business failure and insolvency – Comparative legal analysis of the Member States' relevant provisions and practices*, Publications Office, 2016. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2838/87512>

473. Brazil. Lei n 11.101, de 9 de fevereiro de 2005. Dispõe sobre a recuperação judicial, a extrajudicial e a falência do empresário e da sociedade empresária. *Presidência da República. Secretaria-Geral, Subchefia para Assuntos Jurídicos*. URL: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/_ato2004-2006/2005/lei/111101.htm

474. Ley de Concursos Mercantiles, México. Diario Oficial de la Federación, última reforma 2020. *Suprema Corte de Justicia de la Nación*. URL: <https://legislacion.scjn.gob.mx/buscador/Paginas/wfArticuladoFast.aspx?q=V95NcogKxHpUN4bFbjWt9j8muee4v7g9xqmeAc4IckzKghMtsDzZ/AEcffWgCDtXlvbbEq2u9k4S209sxVV/nw==>

475. Ley de Concursos y quiebras Ley 24.522. Julio 20 de 1995. *Portal oficial del Estado Argentino*. URL: <https://www.argentina.gob.ar/normativa/nacional/ley-24522-1995-25379>

476. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (č. 7/2005 Z. 9. decembra 2004). *Slov–lex*. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/7/>

477. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 29 серпня 2019 року у справі № 908/1859/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84284150>

478. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council harmonising certain aspects of insolvency law, COM (2022) 702 final. *Eur–lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A702%3AFIN>

479. Inhaltsverzeichnis (IO), Austria. 27.07.2021. *Jusline*. URL: <https://www.jusline.at/gesetz/io>

480. Кононенко Д. Банкрутство фізичної особи: США vs Україна. *Юридична газета*. 26 лютого 2019. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/bankrutstvo-fizichnoyi-osobi-ssha-vs-ukrayina.html>

481. Гарник Л. Л. Банкрутство фізичних осіб: закордонний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Право.ua*. 2017. № 2. С. 123–127. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2020/03/Pravo_ua_2017_2.pdf

482. Рибка І. Є. Зарубіжний досвід цивільно–правового регулювання визнання фізичної особи неплатоспроможною. *Право і суспільство*. 2016. №

2. C. 59–66. URL:
http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/part_1/13.pdf
483. Ярмоленко О. С. Особливості реалізації прав кредиторів при банкрутстві фізичної особи за законодавством деяких європейських країн. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 169–175. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.24>
484. Code de la consommation. Modifié par LOI n°2024–364 du 22 avril 2024 – art. 2 (V). *Legifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006069565/
485. Ley 25/2015, de 28 de julio, de mecanismo de segunda oportunidad, reducción de la carga financiera y otras medidas de orden social. *Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado*. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2015-8469>
486. Ambrasaite G., Norkus R. Legal aspects of insolvency of natural persons in the Baltic states. *Juridica international*. 2014. Vol. 21. P. 176–185.
487. Füüsilise isiku maksejõuetuse seadus. Vastu võetud 01.06.2022. *Riigi Teataja*. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120062022001>
488. Debt Settlement and Second Chance Provision: Provisions of Law 4738/2020. Official Government Gazette A'207/27.10.2020. *Cpalaw*. URL: <https://www.cpalaw.gr/en/insights/newsflashes/2020/11/debt-settlement-second-chance-provision/>
489. Проекта на Закон за несъстоятелност на физическите лица (11.11.2024). *Министерски съвет*. URL: <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=8665>
490. Codice della crisi d'impresa e dell'insolvenza on 15 July 2022. *Ministero della giustizia*. URL: https://www.giustizia.it/cmsresources/cms/documents/Rordorf_codice_crisi_insolvenza_5ott2017.pdf

491. Gerhard Ma. Consumer Bankruptcy Regimes and Credit Default in the US and Europe. *A comparative study. Ceps Working Document*. 2009. July. № 318. URL: <https://www.financite.be/sites/default/files/references/files/727.pdf>

492. Дерев'янюк Б. В., Циганович О. В. Окремі аспекти досудової санації як виду реструктуризації суб'єктів господарської діяльності. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 1. С. 49–59. DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-49-59>

493. Волошинов Д. О. Місце інституту неплатоспроможності фізичних осіб у системі права України. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 161–167. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2023.21>

494. Поляков Б., Радзивілюк В. Принципи інституту неплатоспроможності фізичних осіб. *Право України*. 2022. № 7. С. 11–22. DOI 10.33498/lopu-2022-07-011

495. Швидка Т. І. Правове регулювання відносин неплатоспроможності та банкрутства: навч. посіб.; Нац. юрид. ун–т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2022. 134 с.

496. Джунь В. В. Теоретико–прикладні проблеми реформування законодавства України про банкрутство: автореф. дис... д–ра юрид. наук: 12.00.04; Київ. нац. ун–т ім. Т. Шевченка. К., 2009. 30 с.

497. Смолів К. В. Принципи права неспроможності (банкрутства) в юридичній та судовій доктрині: постановка питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 269–283. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/63>

498. Розгляд справ про банкрутство в порядку письмового провадження, – вимушена новація в умовах війни. *Портал Borg.Expert*. 29 вересня 2022 року. URL: <https://borgexpert.com/news/rozhliad-sprav-pro-bankrutstvo-v-poriadku-pysmovoho-provadzhenia-vymushena-novatsiia-v-umovakh-vijny>

499. Дячкіна А. У 2024 році справ про банкрутство людей побільшало у 2,2 рази. *Економічна правда*. URL: <https://epravda.com.ua/news/2024/06/10/714920/>

500. Бутирський А. А., Ніколенко Л. М., Бутирська І. А. Неплатоспроможність фізичних осіб в умовах воєнного стану: аналітичний звіт. Квітень 2025. *Pravojustice*. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/683/eb8/879/683eb8879921d194194285.pdf>

501. Зіньковська Н. Особливості процедури банкрутства фізичних осіб в Україні. *Юридична газета online*. 01 листопада 2024. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/osoblivosti-proceduri-bankrutstva-fizichnih-osib-v-ukrayini.html>

502. Правові засади відновлення платоспроможності фізичної особи. К.: Pravo-Justice, 2020. С. 9–10.

503. Commission Implementing Decision (EU) 2022/382 of 3 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Directive 2001/55/EC of the European Parliament and of the Council. *Eur-lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj/eng.

504. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. Eurostat, 2025. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

505. Степанова Т. В., Смітюх А. В. Банкрутство фізичної особи: процесуальні аспекти досудового, судового та постсудового етапів і транскордонні виклики сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 641–645. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/155>

506. Court of Justice of the European Union. Case C-253/19, Proceedings between MH and NI v OJ and Novo Banco SA. Judgment of the Court (Ninth

Chamber) of 16 July 2020. *Eur-lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62019CJ0253>

507. Court of Justice of the European Union. Case C-90/97, Proceedings between Robin Swaddling v Adjudication Officer. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 25 February 1999. *Eur-lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61997CJ0090>

508. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 №2709-IV. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

509. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 29 липня 2021 року у справі №909/1028/20. *Iplex*. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=98812420&red=1000036d23a27a2351e381708a10a06480e1d6&d=5>

510. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706–VII. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706–18#Text>

511. Розгляд справ про банкрутство в порядку письмового провадження, – вимушена новація в умовах війни. *Портал Borg.Expert*. 29 вересня 2022 року. URL: <https://borgexpert.com/news/rozhliad-sprav-pro-bankrutstvo-v-poriadku-pysmovoho-provadzhenia-vymushena-novatsiia-vumovakh-vijny>

512. Пархоменко М. М., Мамедова А. Ф. Проблеми теорії та практики інституту банкрутства. *Актуальні проблеми політики*. 2024. Вип. 74. С. 185–191. DOI <https://doi.org/10.32782/app.v74.2024.23>

513. Беяневич В. Е., Беяневич О. А. Науковий висновок щодо визначення членів сім'ї боржника фізичної особи в процедурі неспроможності (застосування ч. 5 ст. 116 КУзПБ). 03.09.2021. *Координата*. URL: <https://coordynata.com.ua/naukovij-visnovok-sodo-viznacenna-cleniv>

simi-borznika-fizicnoi-osobi-v-proceduri-nespromoznosti-zastosuvanna-c-5-st-116-kuzpb

514. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 26 травня 2022 року у справі № 903/806/20. *Судова влада України. Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat_kgs_vs/2022_05_26_903_806_20

515. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 22 вересня 2022 року у справі № 916/2372/20. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/106774351>

516. Селевко В. Б., Федосенко Н. А. Добросовісність боржника в процедурі банкрутства: правовий та морально-психологічний вимір. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету: Серія: Право*. 2024. Вип. 83. Ч. 1. С. 250–255. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.36>

517. Козак А. О. Особливості визнання фізичної особи банкрутом в Україні: проблеми та шляхи удосконалення законодавства. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття* : зб. наук. пр. з матеріалами 8 Міжнар. наук. конф. (Біла Церква, 22 листопада 2024 р.) / Міжнар. центр наук. дослідж. Вінниця : УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 195–201.

518. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 28 квітня 2021 року у справі № 428/2376/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96631728>

519. Проблемні питання банкрутства фізичних та юридичних осіб: у Верховному Суді обговорили застосування судами норм КУЗПБ. *Судова влада. Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1405595/>

520. Банкрутство фізичних осіб: що передбачає процедура та як це працює. 17.04.2023. *Banki.ua*. URL: <https://banki.ua/articles/bankrutstvo-fizychnyh-osib-shcho-peredbachaye-procedura-ta-yak-ce-pracyuye>

521. Алмаші І. М., Алмаші М. М. Визнання фізичної особи банкрутом: суттєва новела законодавства України: *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: у 2 т.: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 травня 2021 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 454–458.

522. Постанова Західного апеляційного господарського суду від 09 липня 2020 року у справі № 921/786/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90616276>

523. Ярмоленко О. С. Захист прав кредиторів боржника – фізичної особи. *Правова позиція*. 2024. № 3 (44). С. 64–68. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2024-3.11>

524. Ярмоленко О. С. Державна податкова служба як кредитор у справі про банкрутство: *Сучасні підходи до методології правничих досліджень* : збірник наукових праць міжнародної науково–практичної конференції з нагоди 100–річчя з дня народження дійсного члена (академіка), академіка–засновника Національної академії правових наук України Федора Глібовича Бурчака (3 квітня 2024 року, Київ). Київ : Науково–дослідний інститут приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. С. 200–202.

525. Статистичний бюлетень ДПС України щодо податкового боргу. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-pokazniki-roboti/dinamika-podatkovogo-borgu/>

526. The fiscal code of Germany (Abgabenordnung) as on 25 May 2018. *Bundesamt für Justiz*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ao/

527. Oomen J.–W. High priority of banks and tax authorities in bankruptcies proves outdated. 20 November 2024. *Universiteit Leiden*. URL: <https://www.universiteitleiden.nl/en/news/2024/11/the-tax-authorities-dont-always-have-to-get-their-money-first-in-bankruptcy-cases>

528. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17, ст.112.

529. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 р. № 3166–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 385.

530. Ухвала господарського суду Луганської області від 15 квітня 2021 року у справі № 22/716. *Youcontrol*. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/96341626/>

531. Деякі питання територіальних органів Державної податкової служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №893. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2020-%D0%BF#Text>

532. Про утворення територіальних органів Державної податкової служби: Наказ Державної податкової служби України від 30.09.2020 р. № 529. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0529912-20#Text>

533. Про затвердження положень про територіальні органи ДПС : Наказ Державної податкової служби України від 12.11.2020 р. №643. *Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643-2020-%D0%BF#Text>

534. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 31 серпня 2022 року № 921/574/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106130330>

535. Ініціювання процедури банкрутства: загальна правова практика. 26.09.2010. *Освіта.ua*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/10009/>

536. Ярмоленко О. С. Особливості участі органів Державної податкової служби України як кредитора у справі про банкрутство. *Юридичний вісник*. 2024. № 6. С. 201–209. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2024.22>

537. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 17 січня 2024 року у справі № 903/51/20. *Zakononline*. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/116569143>

538. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 15 грудня 2020 року у справі № 904/1693/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95439649>

539. Тимченко О. М. Податковий борг в Україні: регіональний зріз. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону* : науковий збірник ; за ред. І. Г. Ткачук. Івано–Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. Вип. V. Т. 2. С. 352–360.

540. Смірнова О. М. Небезпеки податкового боргу. *Податкова правда*. Київ. № 10, травень 2013. С. 22–26.

541. Цвірюк Д. В. Окремі аспекти стягнення податкового боргу територіальними органами державної фіскальної служби України. *Часопис Академії адвокатури України*. Т. 9. № 1 (30) 2016. С. 29–37.

542. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23 лютого 2021 року у справі № 904/6275/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95343922>

543. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 02 листопада 2021 року у справі № 917/399/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101064059>

544. Банасько О. Актуальна судова практика Верховного Суду в справах про банкрутство. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_aktualna_sud_praktika_2024.pdf

545. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04 жовтня 2023 року у справі №910/8316/20. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/113958171>

546. Сахно Д. С. Зловживання правом у податкових правовідносинах : дис. ... канд. екон. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2019. 248 с.

547. Поліщук Р. М. Проблематика порушення провадження у справі про банкрутство страховиків за заявою спеціальних органів державної влади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 389-393. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/98>

548. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі № 908/659/22. *Протокол.ua*. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_13_09_2023_roku_u_spravi_908_659_22/

549. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 квітня 2023 року у справі № 320/12137/20. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/110743564>

550. Uhlenbruck W., Hirte H. Insolvenzordnung. Kommentar. 15. Aufl. Köln: Otto Schmidt, 2019. § 76 InsO. 4580 s. URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fuhlenbruckkoinso_16_ba nd1%2Finso%2Fcont%2Fuhlenbruckkoinso.inso.p11.glg.glii.g11.htm&anchor=Y-400-W-UHLENBRUCKKOINSO-G-INSO-P-11-GL-G-II-1

551. HMRC Insolvency Guidance. Insolvency Guidance bulletins published by HM Revenue & Customs. *Icaew*. URL: <https://www.icaew.com/regulation/insolvency/support-for-insolvency-practitioners/insolvency-news/hmrc-guidance>

552. Understanding HMRC Time to Pay (TTP) Arrangements: A Practical Guide. May 10, 2025. *Merrantiaccounting*. URL: <https://merrantiaccounting.com/understanding-hmrc-time-to-pay-arrangements/>

553. Förmånsrättslagen (1970:979). *Sveriges riksdag*. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/formansrattslag-1970979_sfs-1970-979/

554. Lov om gjeldsforhandling og konkurs (konkursloven). 01.01.1986. *Lovdata*. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1984-06-08-58>

555. Konkurslagen (20.2.2004:120). *Lainsaadanto*. URL: <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2004/120>

556. Skatteverket. Insolvency leading to bankruptcy. *Skatteverket*. URL: <https://www.skatteverket.se/servicelankar/otherlanguages/inenglishengelska/businesssandemployers/startingandrunningaswedishbusiness/deregisterabusiness/bankruptcy.4.12815e4f14a62bc048f53f4.html?q=Insolvency+leading+to+bankruptcy>

557. Skatteetaten. Bedrift og organisasjon. *Skatteetaten*. URL: <https://www.skatteetaten.no/person/betaling-og-innkrevning/>

558. Vero Skatt. Yritysasiakkaat. *Vero Skatt*. URL: <https://www.vero.fi/en/businesses-and-corporations/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Арбітражний керуючий Свідоцтво №1580 від 24.07.2013 Ідент. номер 2809011219 вул. Василя Стуса, б. 50, кв. 27 м. Краматорськ, Донецька обл., 84313 для листування: вул. Олійників, б. 7, кв. 91 м. Слов'янськ, Донецька область, 84116 тел: +380960784264 E-mail: skalvansky@gmail.com	Арбітражний керуючий Скалянський Вадим Володимирович

№ 02-04/6-17, 11 2025

Довідка
 про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ярмоленко Олександра Сергійовича
 на тему «Кредитори у справі про банкрутство»
 на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
 зі спеціальності 12.00.04 - господарське право; господарсько-процесуальне право

Цєю довідкою засвідчується впровадження результатів дисертаційної роботи Ярмоленко О.С. у роботі арбітражного керуючого Скалянського Вадима Володимировича. Зокрема використовуються такі результати дисертаційного дослідження як рекомендації та пропозиції щодо:

процедурного статусу кредитора стосовно правильного визначення моменту виникнення та підтвердження процесуального статусу кредиторів у справах про банкрутство, що дозволило уникнути оскаржень і спірних ситуацій;

організації зборів кредиторів і роботи комітету кредиторів – на основі наукових пропозицій удосконалено порядок скликання зборів, підготовку протоколів та розробку порядку денного, що сприяло підвищенню прозорості та колегіальності ухвалення рішень;

захисту прав кредиторів у процедурах банкрутства – алгоритми, запропоновані у дослідженні, використовувалися під час процедур розпорядження майном, санації та ліквідації, зокрема при контролі за діями боржника і забезпеченні збереження конкурсної маси;

власноді арбітражного керуючого з органами Державної податкової служби – використано рекомендації автора щодо узгодження графіків реструктуризації податкових боргів та належної фіксації грошових вимог податкового органу.

Арбітражний керуючий

Вадим СКАЛЯНСЬКИЙ

Додаток Б

До спеціалізованої вченої ради

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Ярмоленко Олександра Сергійовича

на тему «Кредитори у справі про банкрутство»

За результатами ознайомлення Головного управління Державної податкової служби у Донецькій області з основними результатами дисертаційної роботи Ярмоленко О.С., які містять концептуальні положення, рекомендації та пропозиції з удосконалення участі органів Державної податкової служби як кредиторів у справах про банкрутство, визнано, що низка з них мають практичне значення. Визначено, що висновки, рекомендації та пропозиції які:

регламентують порядок подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство;

деталізують особливості взаємодії з арбітражним керуючим та забезпечення координації дій у процесі реструктуризації;

містять методичні рекомендації щодо документального та доказового підтвердження правомірності дій податкового органу;

висвітлюють специфіку участі у зборах кредиторів, порядок голосування та захисту інтересів держави,

представляють інтерес у практичній діяльності Головного управління Державної податкової служби у Донецькій області, на підставі чого прийнято рішення про використання цих пропозицій та рекомендацій.

Начальник Головного управління

ДПС у Донецькій області

Олександр ГОЛОВІН

30.12.2025

Додаток В

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

№260210/1 від 10 лютого 2026 р.

АКТ

**впровадження науково-практичних результатів
дисертаційної роботи Ярмоленко Олександра Сергійовича
на тему «Кредитори у справі про банкрутство»
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
зі спеціальності 12.00.04 - господарське право; господарсько-процесуальне право**

Наведені в дисертаційній роботі висновки та деякі результати наукових досліджень автора щодо кредиторів у справі про банкрутство мають наукову та практичну цінність. Зокрема, практичну цінність мають дослідження правового статусу кредиторів у справі про банкрутство в європейській правовій парадигмі, особливості становлення та розвитку законодавства України щодо кредиторів у процедурі банкрутства в умовах воєнного стану тощо.

Наукову цінність мають сформульована цілісна доктрина правового статусу кредитора у справі про банкрутство з урахуванням потреб адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* та викликів, спричинених воєнним станом, а також розроблені автором концептуальні засади запровадження нових підходів до визначення ролі кредиторів у справі про банкрутство в контексті трансформації державної економічної політики України через війну.

Заслужують на увагу пропозиції автора про доцільність запровадження поствоєнної санації як цільового правового режиму, а також створення моделі правового захисту кредиторів у справах про банкрутство фізичних осіб у трансформаційних умовах, які враховують потребу в диференціації регулювання банкрутства фізичних осіб у воєнний та повоєнний час.

Отримані Ярмоленком О.С. наукові результати мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну цінність, можуть бути впроваджені у правотворчу діяльність та сприятимуть розвитку та удосконаленню законодавства України.

**Народний депутат України,
Голова підкомітету з питань адаптації
законодавства України до положень права
Європейського Союзу (*acquis* ЄС), виконання
міжнародно-правових зобов'язань України
у сфері європейської інтеграції
Комітету Верховної Ради України
з питань правової політики,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

Микола СТЕФАНЧУК

Додаток Г

Федерация професійних спілок України

Federation of Trade Unions of Ukraine

АКАДЕМІЯ ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН
І ТУРИЗМУACADEMY OF LABOUR,
SOCIAL RELATIONS
AND TOURISM

(АПСВТ)

(ALRST)

ЄДРПОУ: 04641405
Кільцева дорога, 3-А
м. Київ, 03188 Україна
тел./факс: (044) 522-49-40
email: info@socosvita.kiev.uaUSREOU: 04641405
3-A, Kiltseva Rd
Kyiv, 03188 Ukraine
tel./fax: +38 (044) 522-49-40
email: info@socosvita.kiev.ua

10.03.2026р № 01/02-45

На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Академії праці, соціальних відносин і туризму

В.Б. Сухомлин

2026 року

АКТ

про впровадження у освітній процес Академії праці, соціальних відносин і туризму результатів дисертаційного дослідження Ярмоленко Олександра Сергійовича на тему «Кредитори у справі про банкрутство» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право

Комісія у складі: голова – проректор з навчально-педагогічної роботи, доктор економічних наук, професор Чорнодід І.С., члени комісії – декан юридичного факультету, доктор юридичних наук, професор Журавель Я.В., завідувач кафедри професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, доктор юридичних наук, професор Діордіца І.В., завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права, доктор юридичних наук, професор Бонтлаб В.В., завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, кандидат юридичних наук, доцент Завидняк І.О., склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Ярмоленка Олександра Сергійовича на тему: «Кредитори у справі про банкрутство», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук було впроваджено у освітню діяльність Академії праці, соціальних відносин і туризму у таких напрямках:

1. У навчальному процесі під час викладання дисциплін: «Господарське право», «Правове регулювання банкрутства», «Господарський процес», а також спеціальних курсів, присвячених правовому регулюванню процедур неплатоспроможності.

2. У навчально-методичній роботі, зокрема при підготовці лекційних матеріалів, методичних рекомендацій для здобувачів вищої освіти.

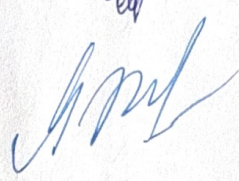
Впровадження результатів дисертаційного дослідження сприяє підвищенню якості освітнього процесу, розвитку наукових досліджень у сфері господарського права та поглибленню підготовки здобувачів юридичної освіти.

Голова комісії
Проректор з навчально-педагогічної роботи
доктор економічних наук, професор

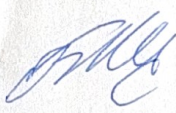
І.С. Чорнодід

Члени комісії
Декан юридичного факультету
доктор юридичних наук, професор

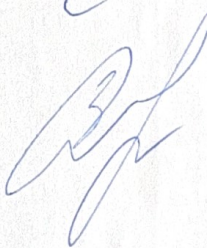
Я.В. Журавель

Завідувач кафедри
цивільного, трудового
та господарського права
доктор юридичних наук, професор

В.В. Бонтлаб

Завідувач кафедри
кримінального права, процесу та криміналістики
кандидат юридичних наук, доцент

І.О. Завидняк

Додаток Д

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Ярмоленко О. С. Місце кредиторів у системі учасників провадження у справі про банкрутство. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 94-100. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2023.12>
2. Ярмоленко О. С. Актуальні питання набуття статусу кредитора у справі про банкрутство. *Приватне та публічне право*. 2023. № 3. С. 32-36. DOI: [10.32782/2663-5666.2023.3.6](https://doi.org/10.32782/2663-5666.2023.3.6)
3. Ярмоленко О. С. Відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83. С. 419-424. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.62>
4. Ярмоленко О. С. Захист прав кредиторів боржника-фізичної особи. *Правова позиція*. 2024. № 3 (44). С. 64-68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2024-3.11>
5. Ярмоленко О. С. Поняття кредитора у справі про банкрутство (неплатоспроможність). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. Вип. 6. С. 371-375. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.60>
6. Iarmolenko O. Classification of creditors in bankruptcy case. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 4. С. 49-53. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.4.7>
7. Ярмоленко О. С. Захист прав кредиторів під час застосування до боржника процедури розпорядження майном. *Правові новели*. 2024. № 24. С. 49-54. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.24.07>
8. Ярмоленко О. С. Захист прав кредиторів під час застосування до боржника процедури санації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного*

університету. Сер.: *Юриспруденція*. 2024. Вип. 71. С.73-76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.71.15>

9. Ярмоленко О. С. Правовий статус кредитора у справі про банкрутство: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. № 86 (2). С. 360-365. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.54>

10. Ярмоленко О. С. Особливості відповідальності кредиторів у процедурі банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 212-215. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/48>

11. Ярмоленко О. С. Особливості участі органів Державної податкової служби України як кредитора у справі про банкрутство. *Юридичний вісник*. 2024. № 6. С. 201-209. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2024.22>

12. Ярмоленко О. С. Реалізація прав та обов'язків кредиторів у процедурі банкрутства. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4 (86). С. 39-44. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.5>

13. Ярмоленко О. С. Реалізація принципу соціальної справедливості при захисті прав кредиторів у процедурі банкрутства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 5. С. 49-54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-5-8>

14. Ярмоленко О. С. Пред'явлення кредиторських вимог у справі про банкрутство. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 4 (89). С. 49-52. DOI: [10.32782/2523-4269-2024-89-49-52](https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-89-49-52)

15. Ярмоленко О. С. правонаступництво кредитора у справі про банкрутство: порядок та особливості. *Право.ua*. 2025. № 1. С. 134-140. DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.1.20>

16. Ярмоленко О. С. Особливості відкриття провадження у справі про банкрутство за ініціативою кредитора в зарубіжних країнах. *Аналітично-*

порівняльне правознавство. 2025. № 1. С. 304-309. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.48>

17. Ярмоленко О. С. Права кредиторів під час застосування до боржника ліквідаційної процедури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. № 87. Ч. 2. С. 70-75. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.9>

18. Ярмоленко О. С. Повноваження комітету кредиторів у процедурі банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 155-158. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/35>

19. Ярмоленко О. С. Особливості участі забезпечених кредиторів у справі про банкрутство. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. № 1 (9). С. 101-106. DOI: [10.32782/cuj-2025-1-13](https://doi.org/10.32782/cuj-2025-1-13)

20. Ярмоленко О. С. Проблеми захисту прав кредиторів у справах про банкрутство боржників, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях. *Економіка та право*. 2025. № 1. С. 44-50. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.01.044>

21. Ярмоленко О. С. Визнання недійсними правочинів боржника як механізм захисту прав та інтересів кредиторів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 1. С. 44-50. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.1.7>

22. Ярмоленко О. С. Особливості реалізації прав кредиторів при банкрутстві фізичної особи за законодавством деяких європейських країн. *Право і суспільство*. 2025. № 2. С. 169-175. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.24>

23. Ярмоленко О. С. Принципи банкрутства в Україні: міжнародний досвід та національні особливості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 60-66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-10>

24. Ярмоленко О. С. Електронне судочинство у справах про банкрутство: виклики та перспективи. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2025. Том 36 (75). № 1. С. 30-35. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.1/05>

25. Oleksandr Iarmolenko, Olena Kryzhanovska, Natalia Blazhivska, Andriy Benitskiy, Anastasiia Berendieieva. Financial Hemorrhaging (Bankruptcy) of Entities Involved in the Production and Sale of Narcotic Drugs as a Direction of National Security: Foreign Experience and Legal Regulation of Asset Confiscation and Countering Money laundering. *Ashdin Publishing Journal of Drug and Alcohol Research*. 2025. Vol. 14. P. 1-6. DOI: 10.4303/JDAR/236445 (*Особистий внесок здобувача: обґрунтовано можливість застосування інструментів конфіскації активів і протидії відмиванню коштів у процедурах банкрутства як механізму фінансового нейтралізування незаконних доходів боржника та посилення захисту публічних і приватних інтересів*).

26. Panova L., Baranovska V., Iarmolenko O. Comparative Study of the Bankruptcy Procedure of State-Owned Enterprises and Their Settlements with Creditors in Ukraine and EU Countries: Economic and Legal Aspects. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11 (4). №. 4. P. 367-378. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-4-367-378> (*Особистий внесок здобувача: обґрунтовано доцільність запровадження спеціального правового режиму банкрутства державних підприємств з урахуванням публічного інтересу та стандартів права ЄС*).

27. Lyseyko Ya., Iarmolenko O. The Pobidynski noble family in Sanok land in the 16th century (according to the records of the Sanok castle and land courts). *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk*[*East European Historical Bulletin*]. 2025. №36. P. 34–45. DOI: 10.24919/2519-058X.36.339336

(Особистий внесок здобувача: на підставі аналізу матеріалів сяноцьких городських і земських судів обґрунтовано роль шляхетської родини Побідинських як активних учасників майново-боргових відносин (кредиторів і позичальників) та взаємозв'язок між фрагментацією майна, економічним занепадом і трансформацією їхнього соціально-правового статусу в XVI столітті).

28. Ярмоленко О. С. Державна податкова служба як кредитор у справі про банкрутство: *Сучасні підходи до методології правничих досліджень* : збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 100- річчя з дня народження дійсного члена (академіка), академіка-засновника Національної академії правових наук України Федора Глібовича Бурчака (3 квітня 2024 року, Київ). Київ : Науково-дослідний інститут приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. С. 200-202.

29. Ярмоленко О. С. Особливості банкрутства в умовах воєнного стану: *Актуальні питання підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони в умовах війни* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 19 квітня 2024 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. С. 697-701.

30. Ярмоленко О. С. Презумпції у господарському процесі: *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2024, м. Кропивницький). Кропивницький, 2024. С. 286-287.

31. Ярмоленко О. С. Порядок та особливості формування реєстру вимог кредиторів у справах про банкрутство: *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матеріали Міжнародної наукової інтернет

конференції (12-13 березня 2025 р. м. Ополе, Польща). Ополе, 2025. Вип. 70.
С. 75-77.